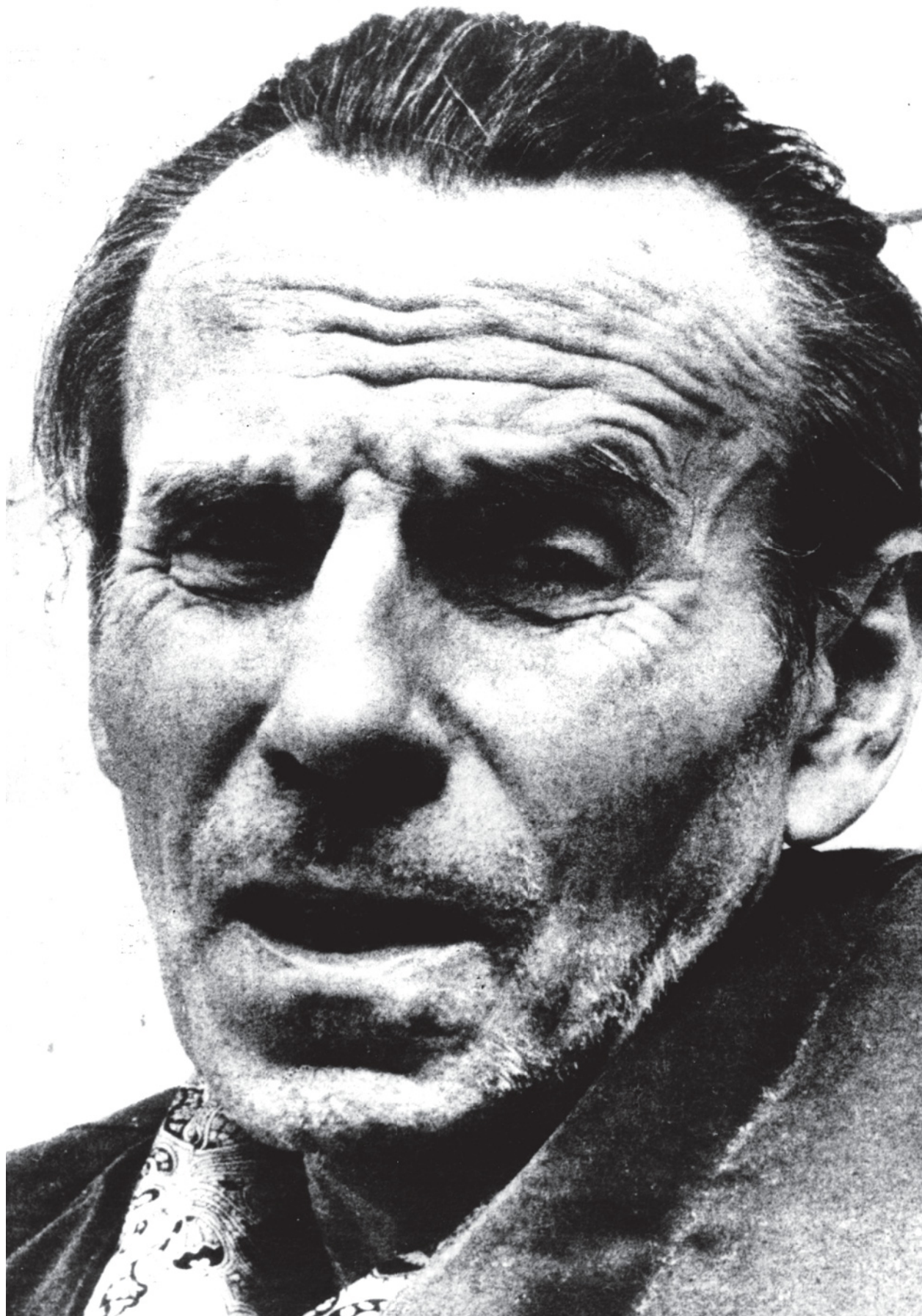

Anna Kareninová
Céline v Čechách

Anna Kareninová
Céline v Čechách

REVOLVER REVUE

Tuto knihu finančně podpořilo Ministerstvo kultury ČR a na její napsání bylo autorce poskytnuto stipendium Nadace Český literární fond.

Cet ouvrage publié dans le cadre du Programme d'Aide à la Publication F. X. Šalda, bénéficie du soutien du Ministère Français des Affaires Étrangères de l'Ambassade de France en République Tchèque et de l'Institut français de Prague.

Kniha vychází s laskavou podporou francouzského Ministerstva zahraničních věcí, Velvyslanectví Francouzské republiky v České republice a Francouzského institutu v Praze v rámci podpůrného programu F. X. Šalda.

Práce vznikla v rámci doktorského studia na Filosofické fakultě University Karlovy.

© Anna Kareninová, 2010

© Revolver Revue, 2010

Dopisy a písemnosti L.-F. Céline © Éditions Gallimard

Rozhlasové projevy Ezry Pounda © New Directions Publishing Corporation, New York,

Zastupující dědice Ezry Pounda, Mary de Rachewiltz a Omara S. Pounda

7 Poděkovat chci všem, kteří mi pomohli při práci na této knize: Danielu Řehákovi z Ústavu pro českou literaturu České akademie věd a zdejší knihovně; literárnímu oddělení Památníku národního písemnictví (zvláště Naděždě Macurové), kde jsem získala Célinovy dopisy a další písemnosti v literárních fondech, které dosud nejsou zcela zpřístupněny; vděčna jsem knihovníkům Národní knihovny a především pak Martinu Sekerovi, vedoucímu oddělení časopisů knihovny Národního muzea. Stejně tak jsem zavázána Alainu Massuardovi, někdejšímu vedoucímu fondů ve francouzském IMEC, a André Dervalovi, kurátorovi Célinova fondu v IMEC. Podpora Francouzského institutu v Praze přispěla značnou měrou při hledání podkladů: zde chci poděkovat někdejší ředitelce Olze Poivre d'Arvor, ředitelce knižního oddělení a mediátce Ině Pouant a kurátorce kulturního oddělení Barboře Bukovinské. Poděkování rovněž patří Ústavu románských studií Filosofické fakulty University Karlovy, jeho vedoucí Anně Houskové a vedoucímu francouzského oddělení Aleši Pohorskému, kteří mi poskytli studijní zázemí. Stejně tak náleží díky Nadaci Český literární fond, Ministerstvu kultury ČR a francouzskému programu Šalda za podporu při vydání knihy. Děkuji všem, kteří mi pomohli radou, vzpomínkou, překladem či navedením a jejichž přínos je uveden na příslušném místě v knize. Všem, jejichž úvahy nebo články o Célinovi v knize cituji, děkuji za jejich zájem o tohoto zásadního spisovatele. Samozřejmě děkuji Terezií Pokorné, Veronice Dudkové a Marku Vajchrovi za jejich podněty při redakci. A zejména jsem vděčná Alici Staškové a Viktoru Karlíkovi, jejichž myšlení o Célinovi je mi celou dobu vzpruhou. S odstupem let děkuji Petru Kabešovi za vše, co jsem se od něho naučila a co je zúročeno i v této práci.

Anna Kareninová

9 Úvodem

Louis-Ferdinand Céline (1894–1961) je jedním z úhelných tvůrců literatury 20. století, ačkoli jeho dílo bylo od počátku a je dodnes hodnoceno nejednoznačně, na škále od fascinace po odmítání, ať už z důvodů literárních či lidsky mravních. Snad nejvíc ze všech se právě s ním pojí punc selhání: v době silící diskriminace Židů v Evropě Céline psal a vydával antisemitské pamflety. Přitom mnoho z těch, kteří jako první rozpoznali Célinův význam, i z těch, kteří ho jako první překládali, byli právě Židé. „Případ Céline“ se postupem doby mění, nejen ve Francii – s odstupem času se více pozornosti věnuje Célinovu dílu než jeho osobní vině: a přesto ještě v roce 1992 odmítla Francie (její vláda) Célinův dům v Meudonu zařadit na seznam kulturních památek. Když v roce 2009 vyšlo v Paříži kritické vydání výboru ze Célinovy korespondence, ozývaly se ve francouzském, ale i v německém a italském tisku hlasy, zda toho má Francie a Evropa zapotřebí. O významu Célinova literárního díla ale není pochyb.

Tato práce chce postihnout Célinův obraz s jeho proměnami především v Čechách. Avšak nezužuje jej pouze na české prostředí. Poskytuje kontext Célinova „případu“ a jeho přijímání v jiných zemích. Všimá si okolností historických i biografických, v nichž Célinovo dílo vznikalo a jež poznamenaly Célinovu osobní i osobnostní cestu. Historické klima doby je zde pojednáno pouze formou stručného předznamenání, jež čerpá z odborných prací historiků českých a evropských. Přímé citace ze Célinovy korespondence či z jeho biografii stejně jako doklady nejdůležitějších célinovských ohlasů a pohled na přijetí Célinova díla v jiných zemích mají nastínit kontext, v jehož světle bude český obraz Célinův viděn z více faset a jeho rysy budou zřetelnější. Poukazy na okolnosti, vlivy a ohlasy v pozadí jistě nemohou být soustavnou a celistvou probírkou: takový úkol by rozsahem neúměrně zatížil téma, jež jsme si vytkli. Významné či zajímavé célinovské návaznosti mají především rozšířit pohled a dát možnost srovnání.

Záměrně nechci vynášet soudy. Poskytuji zde místo soudům jiných. Nezavrhují-li však, neznamená to, že přijímám. Pokud můj osobní vklad už výběrem a zpracováním může působit jako obhajoba, jde o touhu vysvětlit si tragédii velkého spisovatele, který napsal 11. září 1949 v dopise příteli Albertu Parazovi:

*Příběhy vypráví každéj druhej! a
jak! jenže „Transponovat“,
ne do „stylu“, ale do „vnitřního zpěvu“
Ó la lá...! Čekám ty
milovníky –
Daří se to i jiným, jistě,
ale spočítáš je...
A navíc je to příšerná execírka
a tak málo placená, že prdlajs, radši
dělám doktora.*

*Přátelsky tvůj
L.-F. Céline*

*P. S.
Víš, píšu,
jako když médium roztáčí stolky,
s hrůzou a odporem.*

Nemám rád
nikdy jsem neměl rád
psaní.
Už ta poloha mi přijde směšná!
Člověk dřepí,
jak kdyby káčil,
a ždíme si z kebuly
své drahé myšlenky!
Jak je to marnivý! Jak je pitomý!
Hnus! Sebe nevyjímaje!

Anna Kareninová
13. února 2010

10

11

L. F. C. je pro mě básník.
Jeden z nejběsílejších a nejpracovitějších, co se
kdy narodili.
Viktor Karlík (Revolver Revue 73/2008)

A naopak metafory, nesmyslná a mnohoznačná
slova jsou jako ignes fatui, klamné pochodně;
usuzování na jejich základě je blouděním mezi
nesčetnými absurditami a vyústuje nakonec
ve svár, vzpouru a pohrdání.
Thomas Hobbes. Leviathan (1651). OIKOYMENH
2009

Naučil jsem se velmi rychle jasně rozlišovat
skutečnost od myšlenky a skutečnost od jejích
účinků.
Může však vůbec básník existovat bez jejich
směšování?

Paul Valéry. Literární rozmanitosti (1924–44).
Odeon 1990

Jen dogmatikové a fanatici znají jedinou pravdu
a všechny odpovědi.

Pavel Tigrid: sentence vytesaná na jeho bustě
na dvoře Jazykového gymnázia Pavla Tigrida
v Ostravě.

13 Okolnosti a předznamenání

Spisovatel Céline se narodil jako Louis Ferdinand Destouches 27. května 1894 v Courbevoie u Paříže. Nejčastěji citovaný Célinův životopisec François Gibault otevírá jeho biografii Dreyfusovou aférou.¹ A vzápětí zmiňuje Louisova otce, korespondenta pojišťovny Phénix se zneuznanými ambicemi a sklony k ukřivděnému maloměšťáckému antisemitismu. Matka měla obchod s galantérií a – jak její syn rád opakuje ve svém díle – spravovala staré krajky. Kromě otcovy zapšklosti a matčina smyslu pro jemnost měla na Louise vliv babička. Na jejím hrobě, jak později řekl, „poznával přírodu“², ale předtím ho na velkých výpravách po Paříži seznamovala s vymoženostmi začínajícího století – stejně jako později její syn, Célinův moderně smýšlející, sportovní strýc Louis Guillou.

O pařížské Choiseulové pasáži v druhém pařížském obvodu, kam se rodina záhy přestěhovala do blízkosti velkých bulvárů, Céline psal mnohokrát. Románem *Smrt na úvěr*³ ji proslavil jako Passage des Bérésinas. V citovaném televizním rozhovoru na otázku „Co z vás chtěli mít rodiče?“ odpovídal: „Měl jsem být nákupčí v obchodním domě. To byl obzor mé matky. Otec nechtěl, abych studoval, pro něj to byla bída a on o tom věděl své z vlastní zkušenosti.“⁴ V roce 1960 Céline během tří rozhovorů s Jeanem Guénodem a Jacquesem Darribehaudem (20. ledna a 6. a 20. února) mluvil i o rodičích: „Po ní mám povahu. Mnohem víc než cokoli jiného. Byla tvrdá, nemožná ženská to byla... ta tedy měla letoru... neuměla si holt užívat života. Vůbec.“⁵ O svém otci podle Françoise Gibaulta⁶ „řekne, že byl závistivý a ‚odporně nevraživý‘, a konstatuje, že ‚nevraživost je nemoc francouzského maloměšťáka‘“. François Gibault pokračuje: „Prvním příkořím, které život Fernandu Destouchesovi [Louisovu otci, pozn. AK] uštědřil, bylo, že neměl dost peněz, aby žil na úrovni. Kdyby se Destouchesovi smířili s tím, že povedou dělnický život, žilo by se jim dobře a nepochybně by byli šťastni. Jenže oni chtěli vypadat a ‚dělat dojem‘: ‚Byla to miserie... horší než bída, protože v bídě se nakonec můžete vyválet, zpít se do němoty, ale tohle byla bída, která se drží, důstojná miserie, a to je příšerné.“⁷ A o něco předtím Gibault shrnuje: „V pasáži Choiseul prošel Louis Destouches školou života, tady žil od svých pěti do svých třinácti let. V roce 1907 se vydá do Německa, potom do Anglie, na vojnu, do války, jinam, na nekonečnou osamělou cestu, kterou dokoná o nějakých padesát let později v Meudonu, 1. července 1961.“⁸

Po zkušenostech školáka v Německu a následně v Anglii (popsaných ve *Smrti na úvěr*) se mladý Louis živil všelijak, dokud nepřišel další určující okamžik jeho života: „Velká válka“ roku 1914. Zde již k domácí náladě nespokojenosti živené otcem přistoupily tragické dějiny 20. století:

1 Gibault, François. *Céline. Première partie. Le Temps des espérances (1894–1932)*. Paris: Mercure de France 1985. Česky *Céline. Část první. Čas Nadějí 1894–1932*. Přeložila Anna Kareninová. Brno: Atlantis 2005. Dále jako *Céline. Čas nadějí*.

2 Célinův televizní rozhovor s Louisem Pauwelsem a André Brissaudem pro Radio-Télévision Française z jara 1959: „Comment avez-vous découvert la nature?“ – „Au cimetière, pour aller voir la tombe de ma grand-mère, quand elle est morte.“ („Jak jste poznával přírodu?“ – „Na hřbitově, kam jsem chodil babičce na hrob, když umřela.“ /není-li uvedeno jinak, přeložila Anna Kareninová/), in: *Cahiers Céline 2. Céline et l'actualité littéraire 1957–1961*. Paris: Gallimard 1976, ss. 119–129. Dále jako *Cahiers Céline 2. Céline Victoire Lesjeanová zemřela v Paříži 18. prosince 1904, bylo jí 57 let*.

„Pozorovatele [...] však v létě 1914 překvapilo ohromné vzednutí svornosti francouzského národa, s nímž vstoupil do války,“ píše Georges Duby v *Dějínách Francie*.⁹ A pak: „Francie zvítězila a byla si toho plně vědoma.“ Jenže: „Ve skutečnosti byla tato země přes všechn jásot ubohá. Jejím základy otrásl zvrát nevidaného rozsahu. Nebylo by v hodině zúčtování se čtyřmi lety války příhodnější hovořit o Pyrrhově vítězství? [...] Válka si vyžádala 1, 4 milionů mrtvých a pohřešovaných. [...] To ale nebylo vše: tři miliony raněných, z toho 750 000 invalidů, 125 000 zmrzačených. [...] z deseti lidí, kteří v roce 1914 dosáhli věku od dvaceti do čtyřiceti pěti let, byli dva zabiti, jeden se stal závislým na péči svých spoluobčanů, tři byli na kratší či delší dobu vyřazeni z normálního života.“¹⁰ Podobně se po „vzednutí svornosti“ Louis Destouches přihlásil dobrovolně do armády. Britský historik Julian Jackson zaměřený na Francii k tomu poněkud ironicky podotýká: „Rozhodujícím okamžikem v Célinově životě byla válka, v níž hrál krátce hrdinskou roli, než z ní jako invalida v říjnu 1914 odešel.“¹¹ Připomeňme na základě dokumentů, jak „hrál“ Louis Destouches svou roli, která nadosmrti poznamenala jeho povahu a zřejmě i psaní:

23. a 24. října se pluk přesouval mezi Ypres a Langemarckem. Od 25. do 28. října zajišťoval z levého boku 66. pěší pluk, který dostal úkol dobýt zpět Poelkapelle. Bylo nutné za každou cenu zajistit spojení mezi 66. a 125. plukem pěchoty, který byl dočasně přidělen k divisi. První útočil na Poelkapelle západně od silnice na Saint-Julian a druhý východně. Snad nikdy nebyla palba tak silná: dokonce ani spojčím se nechtělo doručovat rozkazy. 27. října požádali o dobrovolníky. Louis se dobrovolně přihlásil.¹²

Při zpáteční cestě byl raněn odraženou kulkou, která mu roztránila paži. François Gibault cituje z dopisu Louisoava otce bratrovi:

Kulka, která ho zasáhla poté, co se odrazila, byla po prvním dopadu deformovaná a zploštělá; olovo se roztrhlo a mělo ostré hrany, takže rána byla dost rozsáhlá, došlo i k fraktuře pažní kosti. Kulku mu vytáhli večer předtím, než jsme se mohli dostat k jeho lůžku; nechtěl, aby ho uspali, a s velkou odvahou přestál bolestivé vyjmutí. [...]

Boj byl tak těžký a mrtvých a raněných bylo tolik, že ho první sled sanitek nemohl ošetřit, stany byly plné mrtvých a umírajících, musel ujít 7 kilom. pěšky, než došel k 2. sledu, kde mu v zásadě reponovali zlomeninu a paži dali do dlahy. Během celé té cesty měl zlomenou ruku zavěšenou na pásku, který si přehodil jako závěsný řemen, to znamená kolem krku; měl odjet z Ypres do Dunkerque s jedním konvojem, ale nevydržel cestu až do konce, ruka ho bolela, musel vystoupit v Hazebroucku, kde ho jeden anglický důstojník odvedl k Červenému

- 3 Céline, Louis-Ferdinand. *Mort à crédit*. Paris: Denoël 1936. Česky *Smrt na úvěr*. Přeložil Jaroslav Zaorálek. Praha: Borový 1936. *Smrt na úvěr*. Přeložil Jaroslav Zaorálek. K vydání připravila Anna Kareninová. Brno: Atlantis 1999. Dále jako *Smrt na úvěr* citováno vydání z roku 1999.
- 4 „Vos parents vous destinaient à quel métier?“ – „L’ambition de ma mère était de faire de moi un acheteur des grands magasins. Il n’y avait pas plus haut dans son esprit. Quant à mon père, il ne voulait pas que je fasse des études parce qu’il trouvait que c’était la misère et il le voyait puisqu’il en était dedans.“ Op. cit., viz pozn. 2.
- 5 „J’ai son caractère. Beaucoup plus qu’autre chose. Elle était d’une dureté, elle était impossible, cette femme... il faut dire qu’elle était d’un tempérament..., elle jouissait pas de la vie, quoi. Pas du tout.“ *Cahiers Céline 2*, ss. 145–168.
- 6 Céline. *Čas nadějí*, s. 55. S Gibaultovým odkazem: Pollet, Évelyne. *Escaliers*. Brusel, La Renaissance du livre 1956; klíčový román, ve kterém malíř Charbier [Céline] mluví o svém otci.
- 7 *Ibid.*, s. 55. S Gibaultovým odkazem na rozhovor s Jeanem Guénotem a Jacquesem

15

Kyrysník Destouches – Célinův vlastnoruční pastiš z *L'illustré National*. Foto Album Céline.

kříži. Pořád se ptá, jakým zázrakem je ještě na tomto světě; až teď si uvědomuje, že unikl bezprostřednímu nebezpečí, které jim hrozilo ve dne v noci, a to v něm stejně jako v ostatních vyvolalo nervový otřes, který téměř naprostý nedostatek spánku ještě prohloubil. Odmítl injekce morfia, které mu doktor chtěl dát, aby se mohl alespoň trochu vyspat, protože spí jen sem tam hodinku a budí se náhle zbrocený potem. Všechny ty hrůzy, kterých byl svědkem, se mu v mozku neustále vracejí. [...]

Opisují zde DOSLOVA zprávu, kterou jsem obdržel od kapitána Schneidera, velitele 2. praporu 12. kyrysnického pluku.

„Během tažení u Ypres v Belgii

Vážený pane,

Váš syn byl raněn, klesl ve statečném boji, šel proti kulkám s nadšením a odvahou, která ho neopustila od začátku tažení ani na chvíli. Chtěl jsem Vás osobně zpravit o jeho zranění, abych Vás informoval, že Váš syn dával svým dobrým chováním všem příklad.

Podepsán kapitán Schneider 12. kyrysnický.“¹³

- Darribehaudem: *Cahiers Céline 2*, s. 162.
- 8 Gibault, François. *Céline. Čas nadějí*, s. 34.
- 9 Duby, Georges a kol. *Histoire de la France des origines à nos jours*. Paris: Larousse Bordas 1999. Česky *Dějiny Francie od počátků po současnost*. Přeložil Vladimír Cinke. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum 2003. Dále jako *Dějiny Francie*, s. 620.
- 10 *Ibid.*, s. 628.
- 11 Jackson, Julian. *France, The dark Years 1940–1944*. Oxford: Oxford University Press 2001. Česky *Francie v temných letech 1940–1944*. Přeložil Jaroslav Hrbek. Praha: BB/art 2006, s. 61. Dále jako *Francie v temných letech*.
- 12 Gibault, François. *Céline. Čas nadějí*, s. 115.
- 13 *Ibid.*, s. 116–117.

François Gibault nakonec cituje znění textu, který byl přednesen při rozkazu:

Coby spojka mezi pěším plukem a svou brigádou se dobrovolně přihlásil, že pod prudkou palbou doručí rozkaz, který se spojky pěchoty zdráhaly předat. Rozkaz doručil a při plnění úkolu byl těžce raněn.¹⁴

Zranění na těle nebylo tak vážné jako rána na duchu: sice nadobro poškodilo Louisovi ruku a snížilo její citlivost, ale dodnes zůstává záhadou, proč si pak Louis Destouches do konce života stěžoval i na jakési záhadné zranění hlavy, po němž trpěl nespavostí, nedoslýchal a hučelo mu v hlavě, jak často opakoval:

Nechci o svý hlavě nikomu nic vykládat!... potřeboval bych adaptér!... a hned!... měl jsem jen ty reminiscence! cáry vzpomínek!... směšný!... bez kontrapunktu nejsou velký melodie! Bolesti od jednoho spánku k druhému!... co všechno mi táhlo hlavou! nesmíte se zlobit!... nechci si stěžovat... košile se mi lepila na záda... ano!... co bych o tom mluvil... taková hudlařina! tahle kronika: já!... já!... hroutí se Evropa? moje košile! mý škrábance na zádech! já!... týýýt! tý! tý! zas někde nějaký popluchy... snažím se napodobit tu hudbu... škoda že nemám nadání!... týýýt! slyšíš?... potřeboval bych další ucho, to, co mi zbylo, je mi k ničemu...¹⁵

Louis Destouches byl demobilisován jako invalida a odjíždí do Londýna, kde podle své korespondence pracuje jako zmocněnec hlavního velitelství na francouzském generálním konsulátu. Zde se ožení s prostitutkou, ale manželství uzavřené pouze před britskými úřady není platné. Ve službách obchodní společnosti pak odpluje do Kamerunu, žije tu na venkově mezi domorodci. Po návratu pracuje pro Rockefellerovu nadaci, vystuduje lékařství na fakultě v Rennes a ožení se s dcerou svého profesora, Edith Folletovou. Záhy

Poelkapelle – místo Célinova zranění. Foto Album Céline.

17

Tanečnice Elisabeth Craigová. Foto archiv AK a Album Céline.

ale z Rennes prchá: ve službách hygienické sekce Společnosti národů odjíždí do Ženevy. Coby expert na sociální zdravotnictví je vyslán do Ameriky, kde ve Fordově továrně v Detroitu studuje pracovní podmínky dělníků, a pak opět do Afriky. Manželství, z něhož se narodila dcera Colette (1920), se rozpadá. Louis po opětovném nedlouhém setrvání v Ženevě, kde po něm údajně zůstaly dluhy (které splatil), se vrací do Paříže a začíná ordinovat na zdravotním středisku v Clichy u Paříže. Nastěhuje se na pařížský Montmatre do čísla 98 v rue Lepic, tedy téměř až k náměstí Tertre. A z Ženevy s ním přijela jeho osudová žena, krásná rudovlasá americká baletka Elisabeth Craigová.

Vedle práce na středisku si Louis přivydělává ve farmaceutické laboratoři: ostatně s příjmy doktora Destouchese z patentovaných léčiv spisovatel Céline počítal až do konce života. A propagační leták, s nímž objížděl doktor Destouches lékaře nabízející jim svůj preparát – zhruba v době, kdy dokončoval práci na *Cestě na kraj noci*¹⁶ –, spisovatele Céline nezapře.

NESPAVOST INTELEKTUÁLŮ

Lehká či úporná nespavost intelektuálů, esenciální nespavost, se projevuje trochu jinak než nespavost u jiných jedinců, například „manuálně“ pracujících. Intelektuálové jako by si zhusta ve své nespavosti až zvráceně libovali, v jejich případech hraje roli silný podíl masochismu, narcisismu... a upřímně řečeno vědomé či podvědomé literatury. Nakonec se jim ani trochu nelíbí, když je o nespavost připravíte. Léčit ji sice chtějí, to ano, ale vyléčit se z ní zas tak úplně ne. Ostatně intelektuál obecně je méně než kdo jiný ochoten vzdát se sebemenší částky toho, co je on sám, svého drahého podpisu, milovaného jména, úžasné osobnosti, ba i té příšerné nespavosti! Nemyslete ale, že svou trýzeň nevyspání předstírá nebo zlehčuje! Ani v nejmenším! Ovšem intelektuál, ten nebožák, je tak uzpůsoben, že všechno, co se mu přihází, je příležitostí k více či méně úžasnému přemítání. Nemůže se toho zbavit, a co je horší, on se toho ani zbavit nechce! A tak ho

¹⁴ Ibid., s. 118.

¹⁵ Louis-Ferdinand Céline. *Rigodon*. Paris: Gallimard 1969. Česky *Skočná*. Přeložila Anna Kareninová. Brno: Atlantis 1998, s. 123. Dále jako *Skočná*.

¹⁶ Louis Ferdinand Céline. *Voyage au bout de la nuit*. Paris: Denoël 1932. Česky *Cesta do hlubin noci*. Přeložil Jaroslav Zaorálek, s ním Jindřich Hořejší, Karel Chudoba a Richard Weiner, Praha: Borový 1933. Ediční revise Anna Kareninová, Brno: Atlantis 1995. Dále jako *Cesta do hlubin noci* vydání z roku 1995. Nebude-li citováno z českého překladu, bude kniha zmiňována jako *Cesta na kraj noci* – jak bude vysvětleno dále –, případně pouze *Cesta*.

tu máme způsobně vyzbrojeného nespavostmi, jež se mění v úzkosti se vším všudy a děsivě vědomé přetrvávají někdy celý život!... Čím víc ho v tu chvíli budeme krmit hypnotiky, s o to větší náruživostí bude svou nespavost i skrze Hypnotikum vyhledávat, aby „tu strašnou a nádhernou trýzeň“ uchránil jakéhokoli oslabení. Ráno po tabletě k vám přijde bleďý, strhaný, na pokraji sebevraždy: „Vzal jsem si dva prášky, pane doktore, a nezamhouřil jsem oka!“ Protože Hypnotikum přemohl! Zachránil svou trýzeň! Je to zvrhlík úzkosti. Intelektuál = masochista. Neskýtejte mu léčbou obvyklými Hypnotiky důvod, aby mohl být nešťastný. Příliš své neštěstí miluje. Ve skutečnosti je mu v životě nade vše. Podáváním Hypnotik se intelektuál v nespavosti cvičí. Nakonec k ní dospěje i přes veškeré barbituráty. Něco jiného je ovšem Somnotyri! eserin v něm působí na mozkovou kůru a první ze všeho přerušuje mentismus. A o tom by se mělo vědět. Dr. L.-F. Destouches¹⁷

Reklamní leták na zubní pastu Sanogyl: další příklad Célinových propagačních textů na farmaceutické přípravky laboratoře Biothérapie, pro kterou pracoval v době vzniku *Cesty na kraj noci*. Foto Album Céline.

18

Evropa a Čechy po „velké válce“

Francie . . . 21

Vznik Československa . . . 22

České prostředí . . . 24

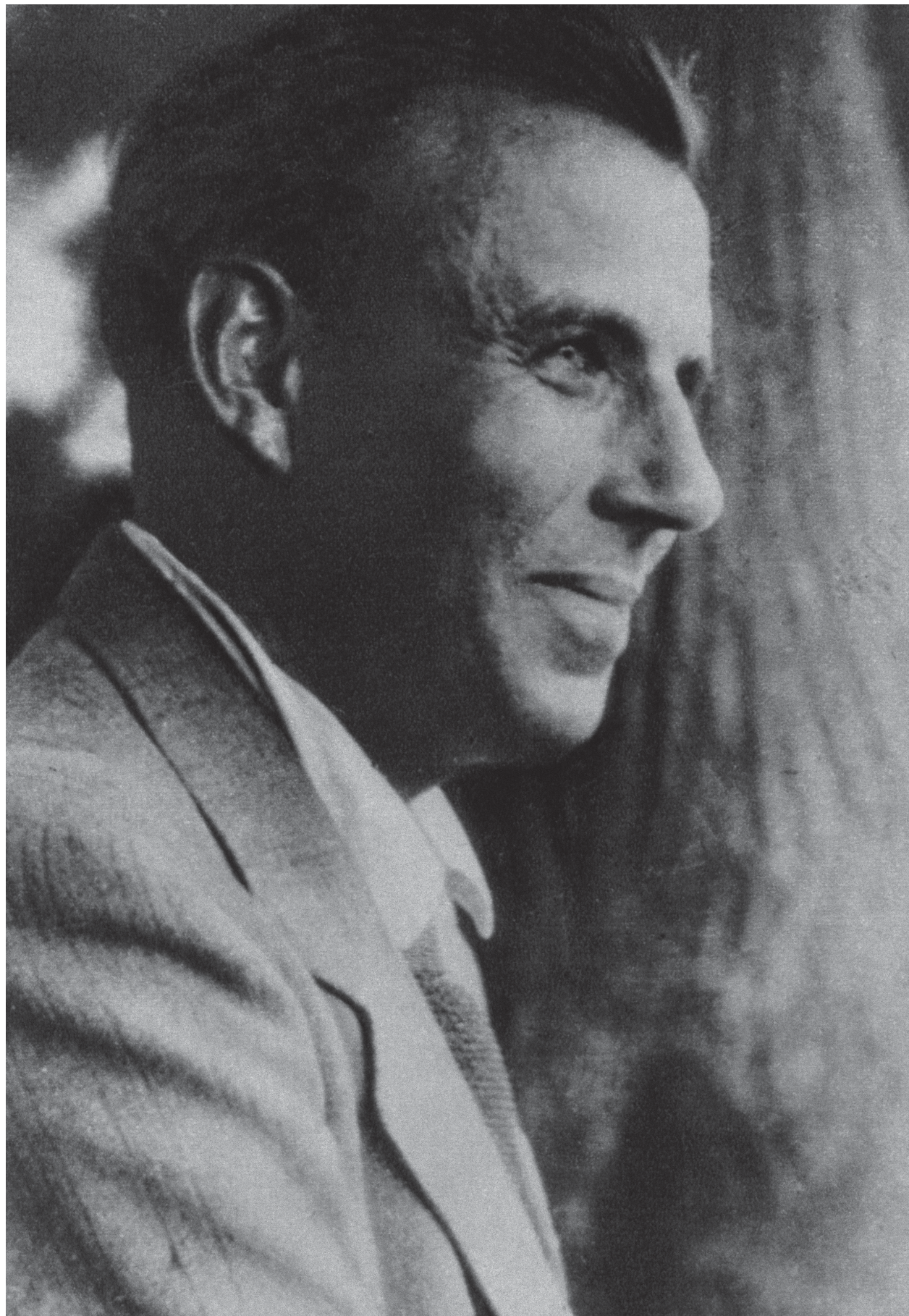
Umění a avantgardy po velké válce . . . 25

Český kulturní život meziválečný . . . 26

Francouzská periodika v době meziválečné . . . 28

17 „L'insomnie des intellectuels“, in: *Magazine littéraire*, hors-série č. 4, 2002

Céline, Louis Ferdinand Destouches, na začátku: v době *Cesty na kraj noci*. Archiv *Revolver Revue*.->

- 21 Célinovo dílo a jeho rozporné přijímání nelze oddělit od situace v meziválečné a poválečné Evropě. Stručný nástin zde vychází z odborných historických prací a dobových dokumentů. Základním zdrojem je čtyřsvazková edice historiků Akademie věd České země v evropských dějinách (2006), třísvazková práce Zdeňka Kárníka *České země v éře první republiky* (2000, opr. 2005) a *Dějiny Francie od počátků do současnosti* francouzského akademika Georgese Dubyho (1995, česky 2003). Tyto zdroje, každý s trochu jiným pohledem, považuji za spolehlivé, věcné a fundovaně dokumentované – a doplňuji je doklady z dalších historických pramenů zmíněných v bibliografii.

Francie

Poválečnou situaci v Evropě zajišťovala, jak známo, versailleská smlouva, historiky (a nejen jimi) hodnocená jako kompromis, jehož důsledkem byla jen další válka. Součástí mírových smluv byl i statut Společnosti národů (pro niž zanedlouho začne pracovat Louis Destouches), která měla napomáhat mezinárodní spolupráci a být garantem míru. Československo se díky diplomacii ministra zahraničí Edvarda Beneše prezentovalo jako záruka demokratické stability ve střední Evropě. Skutečnost, že vzniklo s podporou Francie,¹⁸ bude v česko-francouzských vztazích za první republiky hrát značnou roli. (Benešův podíl na založení Československa bude Francouz Céline na základě Benešových pamětí rychle přeložených do francouzštiny později v pamfletech hodnotit jako spikleneckví.) Evropa se již tehdy bála více německého nacionalismu než bolševické moci v Rusku. Vít Smetana k tomu píše: „V září 1919 navrhla polská vláda spojencům, že nechá za jejich peníze pochodovat půlmilionovou armádu na Moskvu, a svrhne tak bolševický režim. Spojenci si však více přáli, aby polská vojska dohlížela na stažení početné německé armády z Pobaltí.“¹⁹ Přitom pokus Komunistické internacionály (dále jako Kominterny) vyvolat proletářskou revoluci v celé Evropě byl učiněn už v roce 1919: Rudá armáda byla 15 kilometrů od Varšavy. „Špatná koordinace operací Rudé armády umožnila Piłsudskému [Józef Piłsudski byl tehdy hlavou polského státu, naczelnik państwa, pozn. AK] v půli srpna zničit její silné uskupení u Varšavy [...]. Tento ‚zázrak na Visle‘ záhy vstoupil do polské mytologie, tím spíš, že Německo i radikální železniční odbory v Československu odmítly přes svá území přepravovat dohodovou pomoc polské armádě.“²⁰

Poválečnou situaci ve Francii (podrobně pojednanou v Dubyho *Dějiny Francie*²¹) shrnuje Vít Smetana: „Francouzská politická scéna byla ovšem roztržštěná a různé kombinace vládních koalic měly průměrnou životnost pouhých 7 měsíců, často jen několik týdnů. Levice oslabila rozštěpením socialistické strany v prosinci 1920, kdy na sjezdu v Tours většina delegátů odhlasovala vstup do Kominterny a menšina pod vedením Léona Bluma vytvořila novou socialistickou stranu. Výrazně slabší se však ukázali být komunisté, jejichž extremistický program byl pro většinu

18 Cf. Smetana, Vít, in: Cuhra, Jaroslav – Ellinger, Jiří – Gjuríčová, Adéla – Smetana, Vít. *České země v evropských dějinách*, díl čtvrtý od roku 1918. Praha, Litomyšl: Paseka 2006, s. 23. Dále jako *České země v evropských dějinách IV*. Podle Zdeňka Kárníka „převrat český [...] především zlikvidoval obsazením pohraničních území převrat německý. Vždy ale za diplomatické a zčásti i vojenské pomoci Dohody“. Kárník, Zdeněk. *České země v éře první republiky I–III*. Praha: Libri 2000, 2003, opravené vydání 2005, s. 48; dále jako *České země v éře první republiky*.

19 *České země v evropských dějinách IV*, s. 26.

20 *Ibid.*, s. 27.

21 *Op. cit.*, cf. ss. 628–650.

společnosti nepřijatelný.²² Georges Duby označuje Smetanovy „různé kombinace vládních koalic“ za pravicové a s viditelnou kritičností k nim dodává: „Pravice, jež ještě byla rozdělena, pokud šlo o otázku náboženskou a o úlohu státu, vyznávala pár jednoduchých zásad, na nichž se mohly shodnout široké kruhy veřejnosti: byla to realizace mírových smluv bez ústupků a orientace výlučně na sílu, jakož i odpor k jakémukoli zvyšování veřejných výdajů a růstu daňového zatížení. [...] Dokonce i Francouzská akce [Action Française, royalistické hnutí, které vzniklo za Dreyfusovy aféry, pozn. AK] se dohodla s republikou, byť jen na krátkou dobu. Jako hlasatelka nacionalismu [...] ovlivnila Mauriaca, Gida, Martina du Gard a Malarauxe. [...] Francouzská akce, katolická i royalistická, trpěla tím, že ji odsoudili současně papež i pretendent francouzského trůnu.“²³

Po hospodářském oživení dvacátých let „Francii postihla krize později a méně intenzivně než většinu okolních států. [...] střídající se vlády rezignovaly na měnovou stabilitu a inflace po léta posilovala poptávku a hospodářskou výkonnost. Politickou stabilitu však podřývali komunisté a zejména krajní pravice.“²⁴ Po korupční aféře Staviského v únoru 1934 se pokusili francouzští fašisté o změnu režimu: 6. února, kdy parlament vyslovil důvěru nové Daladierově vládě (po odstoupení zkorumpovaných politiků), asi 30 tisíc manifestujících volalo „Pryč se zloději!“ a po policejním zásahu na náměstí Concorde zůstalo přes deset mrtvých a mnoho zraněných. Daladier rezignoval, 12. února následovala vlna stávek a nepokoje nakonec vedly ke spojení socialistů s komunisty a vzniku Lidové fronty (podle Víta Smetany jim její vytvoření „povolili jejich ‚hybatelé‘ v Moskvě“²⁵). Robert Brasillach (popravený za revanše 6. února 1945) mluví v knize *Naše předválečné období*²⁶ o „nezdařené revoluci 6. února“: „byla to obětní noc, jež zůstane vtisknuta do naší paměti se svou vůní, se svým studeným větrem, svými běžícími bledými postavami, lidskými skupinami na okraji chodníků, svou nepřemožitelnou nadějí na národní revoluci“.²⁷

Po volbách 1936, kdy tři levicové strany obsadily většinu parlamentu, jejich sociální program vedl k devalvaci franku, a tak v „červnu 1937 vláda zažádala o plné moci, jimiž by mohla sama přijímat zákonná opatření, konzervativní Senát ovšem její žádost odmítl. Blum podal demisi a Lidová fronta se rozpadla“.²⁸

Vznik Československa

Rovněž pro Célinův obraz v Čechách může být první republika a její vznik dodnes určující a připomenout zde některé skutečnosti je nezbytné. Stručný souhrn opět čerpá z prací odborných autorů soustředěných na daná období a témata.

„První světová válka představuje významný předěl lidských dějin, relativně poklidný a srozumitelný svět jistoty a uměřenosti [...] byl vystřídán světem pronikavých

22 *České země v evropských dějinách IV*, s. 36.

23 Duby, Georges. *Dějiny Francie*, ss. 637–638.

24 *České země v evropských dějinách IV*, s. 78.

25 *Ibid.*, s. 78, cf. ss. 78–79.

26 Brasillach, Robert. *Notre avant-guerre*. Paris: Plon 1941.

27 Citováno z knihy: Duby, Georges. *Dějiny Francie*, ss. 646–647.

28 *České země v evropských dějinách IV*, s. 79.

23 a překotných změn. [...] Staré jistoty se vytratily všeobecně a nové se jen obtížně ustavovaly. Ač kapitulanti akty podepsali na podzim 1918 představitelé Ústředních mocností, s časovým odstupem lze říci, že světová válka neměla skutečných vítězů, ale pouze více či méně poražené. Lidsky a demograficky, morálně a nakonec i politicky prohrála evropská civilizace jako celek.“²⁹ Do Čech přinesl konec války „Nesamozřejmý vznik československého státu“³⁰, jak nadepisuje podkapitola téže hlavy citované knihy Adéla Gjuričová. Historik předchozí generace Zdeněk Kárník vidí vnucení české státnosti německému obyvatelstvu jako legitimní upevnění národní identity³¹ a v souvislosti s potlačením německých protestů poznamenává: „Německý převrat v českých zemích skončil porážkou. Zvítězil převrat český. Bylo to však vítězství trpké. Československo v konfliktu s Němci muselo vystoupit již na prahu své existence diktátorsky. Skutečnost, že mu bylo diktátorství vnuceno, měla samozřejmě svůj význam, vždyť odhodlání politického vedení budovat stát demokratický bylo očividné. Tragický kontrast událostí ze 4. března 1919 [54 mrtvých protičeských demonstrantů, pozn. AK] zatížil česko-německé vztahy nejvíce. Ukázal však zároveň bezvýchodnost a zhoubnost nacionalismu a šovinismu, vystupňovaného v bezhlavou vášeň.“³² Adéla Gjuričová popisuje totéž, a přece osvětlení je jiné: „Na konci listopadu 1918 začaly československé jednotky na příkaz vlády a s tichým souhlasem Francie vojensky obsazovat pohraniční oblasti. Německé obyvatelstvo, vyčerpané válkou i z ní plynoucí sociální situací, prakticky nekladlo odpor. Území byla obsazena do poloviny prosince a představitelé provincií odešli do vídeňského exilu, odkud dále vyvíjeli svou činnost. 4. března 1919, kdy se ve Vídni poprvé slavnostně sešlo Národní shromáždění, propukly v pohraničí mohutné protičeskoslovenské bouře. Na několika místech proti nim zasáhlo vojsko a nechalo za sebou přes 50 mrtvých. Tato tragická událost, ojedinělá v dějinách první republiky, trvale poznamenala česko-německé vztahy. [...] Na pařížské konferenci [...] byla schválena územní podoba ‚národních států‘, jež nebyly zdaleka národnostně homogenní: v Československu byla za ‚menšinu‘ označena třímilionová německá národnostní skupina, tvořící téměř čtvrtinu všech obyvatel, v českých zemích dokonce třetinu.“³³

Z dokumentů citovaných v knize Ladislava Josefa Berana *Odepřená integrace*³⁴ lze za všechny citovat část přípisu z roku 1920:

Státoprávní prohlášení přednesené poslancem dr. Lodgmanem³⁵ za Německý parlamentní svaz v Poslanecké sněmovně 1. června 1920 v rámci rozpravy o vládním prohlášení k otevření Národního shromáždění [...]

Jako zvolení zástupci utlačovaného německého národa v českém státě prohlašujeme při svém vstupu do československého parlamentu slavnostně před obyvatelstvem tohoto státu, před celou Evropou a veškerým kulturním světem:

29 *České země v evropských dějinách IV*, s. 9.

30 *Ibid.*, s. 14.

31 Cf. Kárník, Zdeněk. *České země v éře první republiky I*, ss. 17n.

32 *Ibid.*, ss. 43–44.

33 *České země v evropských dějinách IV*, ss. 14–16.

34 Beran, Ladislav Josef. *Odepřená integrace. Systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918–1938*. Praha: Pulchra 2009.

35 Rudolf Vinzenz Maria Ritter Lodgman von Auen (1877–1962), sudetoněmecký politik a spoluzakladatel nacionalistické a antisemitské Deutsche Nationale Volkspartei.

24 Mírovou smlouvou st.-germainskou vznikl uprostřed Evropy stát, který chová vedle asi šesti milionů Čechů mimo jiné téměř čtyři miliony Němců. Marno bylo naše volání po celou dobu mírového vyjednávání, marny naše jednomyslné snahy, abychom sami určovali osud území námi obývaného, marně poukazovali jsme na to, že stát takto utvořený neodpovídá 14 bodům Wilsonovým ani pojmům demokracie, že zde nikdy nebude klidu a že stát ten bude tvořiti již následkem svého nemožného složení stálé ohrožování evropského míru. My, zástupcové německého národa v českém státě, konstatujeme, že podmínky a zásady, jimiž řídily se spojené mocnosti při sestavení mírové smlouvy, byly chybné, že tento stát vznikl na úkor historické pravdy a že rozhodující velmocí byly klamány o pravém stavu věcí. Smlouva, kterou Československá republika, zastoupená výhradně příslušníky českého národa, uzavřela dne 10. září 1919 se spojenými hlavními mocnostmi, vychází z předpokladu, „že se národové v Čechách, na Moravě, na části Slezska jakož i národ na Slovensku z vlastní vůle rozhodli spojit se a že se také skutečně spojili v trvalý svazek k vytvoření jednotného suverenního a neodvislého státu, pod jménem Československá republika“. Proti tomu konstatujeme: Němci v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku nikdy neměli vůle spojit se s Čechy a s nimi uzavřít svazek k vytvoření československé republiky. Naopak: v německých sudetských zemích roku 1911 zvolení rakouští poslanci jako povolání zástupci své vlasti prohlásili po zhroucení se Rakouska u vykonávání všeobecného přání svého národa, zřejmě projeveného v nesčetných schůzích a obecních usneseních, že chtějí se přičlenit k německému Rakousku a to jako Německé Čechy, země sudetská, německo-jihní Morava i župa Šumavská. Českosl. republika jest tedy výsledkem jednostranné české vůle, obsadila německá území proti všemu právu násilím zbraní. [...]³⁶

České prostředí

V Čechách po ustavení československého státu a vytvoření samostatné měny vedl několik vládních kabinetů předseda agrární strany Antonín Švehla, neotřesitelná postava prvorepublikové vnitřní politiky. Adéla Gjuríčová hovoří o problematickém stranickém systému české meziválečné politiky, „v němž politické strany sice měly určité vlastní politické programy (socialistický, liberální apod.), ale v praxi koaličních dohod je opouštěly a spíše hájily zájmy stavovskými, národně či nábožensky stejnorodých segmentů společnosti. Jejich neprostupnost dále posilovaly tím, že organizační aparáty stran na sebe vázaly i široké komplexy hospodářských, vzdělávacích, mládežnických, ženských nebo například tělovýchovných organizací“.³⁷ Podobně jako ve Francii: „Za prvních dvacet let existence měl československý stát celkem osmnáct vlád, přitom koalice tvořily prakticky stále tytéž subjekty, navíc do značné míry stále tížily lidé [...] změnu přinesl rok 1926, kdy do vlády poprvé vstoupily německé aktivistické strany. [...] Trvale mimo vládu zůstávala antisys-

36 *Odepřená integrace*, op. cit., ss. 377–378. Použit je v ní původní český překlad německy předneseného projevu, jak je zanesen v digitální parlamentní knihovně www.psp.cz/eknihy/, poslední přístup 15. června 2010.

37 *České země v evropských dějinách IV*, s. 43.

25 témová uskupení se silnou voličskou podporou: komunisté, němečtí a slovenští nacionalisté zpochybňovali či zcela odmítali samu existenci československého státu. Chyběla loajální opozice, s níž by se strany mohly vystřídat [...] a získat potřebný odstup i čas na propracování programu.“³⁸ Zahraniční politiku Československa ovlivňoval Edvard Beneš, který se značně angažoval ve Společnosti národů.

V lednu 1924 Československo podepsalo dvoustrannou smlouvu s Francií, protože však Edvard Beneš a T. G. Masaryk nechtěli jednostranným příklonem k Francii odradit Británii a další okolní státy, nebyly v této smlouvě vojenské závazky. A podobně jako u versailleské smlouvy ani zde to nebyl kompromis dobrý: v Itálii, Británii i v sousedních zemích se poukazovalo na údajné tajné dodatky zmíněné smlouvy. V říjnu 1925 pak byl podepsán v Locarnu rýnský garanční pakt mezi Německem, Francií, Belgií, Velkou Británií a Itálií. Ten zaručoval neměnnost versailleské hranice Německa s Francií a Belgií a znamenal de facto německé vítězství a konec francouzské hegemonie v Evropě.

Umění a avantgardy po velké válce

Staré jistoty se po „velké válce“ vytratily i z umění. Rozpad někdejších hodnot znamenal zrod avantgardy a příchod nových uměleckých věků. I když je zřejmé, že nové tvůrčí postupy nepřinesla až první světová válka, vznikaly dřív již koncem 19. a na počátku 20. století: v literatuře (zůstaneme-li ve Francii) z nové citlivosti fin de siècle, z bojů o Zolu a jeho naturalismus, s romány Gidovými (vzápětí překládanými do češtiny); s Bergsonovou filosofií a jeho pojetím času (i jeho práce byly za první republiky do češtiny překládány). V roce 1913 začíná vlastním nákladem autora ve Francii vycházet Proustovo *Hledání ztraceného času*³⁹. V roce 1912 Guillaume Apollinaire píše *Pásmo*⁴⁰ a začíná je slovy: „Nakonec už tě unavil ten starý svět“ (À la fin tu es las de ce monde ancien). Jenže mezi modernismem před první světovou válkou a meziválečnými avantgardami je přece jen rozdíl: Marcel Proust, André Gide i Guillaume Apollinaire a jeho druhové se pokoušeli nově vyjádřit sounáležitost se světem, ve kterém žili, zobrazit ho novým pohledem, nikoli rozbít. Radikální novum v umění meziválečném je programové rozrušování světa či odvrácení se od něj. Je zpochybněna evropská civilisovanost. Dada vyznává mystifikaci a náhodu. Surrealismus vychází původně z psychoanalýzy. Ta zas detabuisuje sexualitu. Marinettiho futurismus vsadil na technický pokrok. Jedna avantgarda na starém kontinentu se přiklání k levici (hlavně surrealisté), jiná k pravici (futuristé). Pro anglofonní literární imagismus přestává být básnický obraz ozdobou, ale stává se cílem. Vorticismus zas chápe tvorbu ve všech projevech umění jako vír nabitých částic: ten působí tím silněji, čím těsněji se soustřeďuje kolem bodu maximální energie jako základu moderního života. S rozvojem dopravy, komunikačních technologií, novými druhy umění (rozvoj filmu), uvolněním života

38 *Ibid.*, s. 47.

39 Proust, Marcel. *À la recherche du temps perdu* I–VII. Paris: I. Grasset (nákladem autora) 1913, Gallimard 1919. Dále Gallimard: II 1919, III 1920 a 1921 (dva svazky), IV 1921 a 1922 (dva svazky). Posmrtně V 1925, VI 1927, VII 1927.

40 *Zone*. 1912. Báseň je součástí sbírky *Alkohol* (Alcools). Paris: Mercure de France 1913.

se zrychluje i překotný vývoj tvůrčích experimentů a směrů. Malířství, výtvarná umění a poesie se mění vúčihledně. Anglofonní próza dostane Joyceova *Odyseea* v roce 1922.⁴¹ V téže roce vychází Eliotova *Pustá země*.⁴² Oběma základním díly moderní literatury pomáhá k vydání (v případě Joyce) či dokonce při vzniku (v případě Eliota) básník, který napíše epos 20. století: Ezra Pound.⁴³ Francouzské literatuře přinesl starý svět nové vnímání prózy v Marcelu Proustovi. Ale při veškerém skladebném novátorství André Gida francouzská literatura na svůj rozkladný poválečný převrat v próze ještě čeká.

Český kulturní život meziválečný

Český kulturní život čerpal z cizích vlivů i v dobách největší slávy Čech a ve 20. století po ustavení samostatné státnosti tím víc. Obrozenecké upevnění jazyka je završeno, a to původními díly i překlady. V roce 1909 je dokončen i s dodatky Ottův slovník naučný. S koncem 19. a počátkem 20. století už může literatura vést svůj autonomní život zbavený úkolu „národnostního“. Kromě samozřejmých znalostí německy psané literatury a filosofie (např. vliv Nietzscheův zvláště v literární oblasti zmiňuje Urs Heftrich⁴⁴ a obraz doplňuje Ivan Džubský⁴⁵) byl duchovní život v Čechách napojen jednak na ruskou literaturu (Dostojevskij, Tolstoj, Čechov...) a jednak na podněty francouzské, zejména v době meziválečné, do podpisu mnichovské dohody. Napření k Francii a Rusku je samozřejmé a známé. Po Vrchlickém a lumírovské škole se Česká moderna zabývala i novými teoriemi překladu. Na počátku dvacátých let začali rozvíjet své postupy překladatelé, jejichž některá díla přetrvala dodnes: Hanuš Jelínek, Otokar Fischer, Vilém Mathesius, Bohumil Mathesius, Jindřich Hořejší, Pavel Eisner – a Jaroslav Zaorálek.

Podobně jako ve Francii byly i v Čechách levicové avantgardy přitahovány bolševickým experimentem v sovětském Rusku. Historik Vít Smetana shrnuje: „Ve svém nadšení pro ‚světlé zítřky‘ jejich představitelé většinou akceptovali i revoluční násilí a teror, jímž bolševici nešetřili. Když v roce 1929 vydal francouzský spisovatel André Breton *Druhý manifest surrealismu*⁴⁶, hlásil se otevřeně k marxistickému ‚historickému materialismu‘ a dával hnutí do služeb komunistické revoluce.“⁴⁷ Mnozí, zejména mladí umělci se zapojili do činnosti rozličných revolučních organizací a stali se členy komunistických stran. Většinu od jejich nadšení neodradily ani stalinské procesy třicátých let. A tak z řad intelektuálů to byli především příslušníci ruské nekomunistické emigrace, kdo ve svých exilových dílech (psaných v Berlíně, Praze či Paříži) hovořili nejpřesvědčivěji o ‚evropské noci‘; jediné tou bylo podle nich možné vysvětlit, že levicovní pokrokaři dál sní své sny a zavírají oči před skutečností.“⁴⁸ V Čechách mluví Jiří Holý⁴⁹ dokonce o „křizi avantgardy“ na přelomu dvacátých a třicátých let, generační diskuse podle něj v té době poukázaly na to, že „moderní tvorba se dostává do rozporu s revolučním, komunistickým politickým hnutím“.

41 Joyce, James. *Ulysses*. Paris: Shakespeare and company 1922.

42 Eliot, Thomas Stearns. *The Waste Land*. Časopisecky London: *The Criterion*, říjen 1922. New York, *The Dial*, listopad 1922. Knižně London: Boni and Liveright, prosinec 1922.

43 Cantos (postupně CXVII zpěvů vydaných v letech 1915–1972).

44 Heftrich, Urs. *Nietzsche v Čechách* (Nietzsche in Böhmen). Přeložila Věra Koubová. Praha: Hynek 1999.

45 Džubský, Ivan. *Nietzsche v Čechách*. In: Reflexe č. 22, 2001, ss. 81–92.

46 Breton, André. *Second manifeste du surrealisme*. Paris: Editions Kra 1930.

47 Freuda nahradil Marxem, pozn. AK.

48 *České země v evropských dějinách IV*, s. 52.

49 Lehár, Jan – Stich, Alexandr – Janáčková, Jaroslava – Holý, Jiří. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1998, ss. 585–586. Dále jako *Česká literatura od počátků k dnešku*.

27 Cituje výrok Jindřicha Štyrského: „Skutečný básník stojí vždy stranou politických štvanic a machlů“. A uzavírá: „Rozpor prohloubila tzv. bolševizace československé komunistické strany koncem dvacátých let. [...] Důsledkem byly čistky, z řad komunistů bylo vyloučeno i sedm spisovatelů, kteří proti novému vedení protestovali: Neumann, Majerová, Malířová, Hora, Olbracht, Vančura, Seifert.“

Meziválečné období je sice érou rozvoje filmu a rozhlasu, ale největší vliv na kulturní život mělo v té době stále ještě psané slovo: knihy a periodický tisk. V roce 1929 vycházelo až 1800 titulů novin a časopisů.⁵⁰ Nejvýznamnější deníky vycházely i ve večerní mutaci. Každá z politických stran měla svůj list, někde to bylo napsáno v záhlaví listu jasně, jindy se příslušnost k určité straně dala vyčíst z názvu. Politická a hospodářská elita četla *Národní listy*. Zakladatelem *Venkova*, listu Republikánské strany československého venkova, byl Antonín Švehla. Nejdůležitějším listem z tiskovin kolem Československé strany socialistické bylo *České slovo*, i když je vydával Melantrich (podle Zdeňka Kárníka, který vyzdvihuje „tvůrčího i obchodního génia šéfa Melantrichu Jaroslava Šaldy“, vydavatele jedenácti deníků!). Československá strana lidová měla mimo jiné *Lidové listy* a *Pražský večerník*, Československá sociální demokracie především *Právo lidu* s jeho večerníkem. Komunisté tiskli od roku 1920 své *Rudé právo* a jeho večerník, kladenskou *Svobodu* a brněnskou *Rovnost*.

Nestraničský tisk nebylo ani tehdy snadné vydávat. Zdeněk Kárník jmenuje čtyři takové deníky, které z jeho pohledu zanechaly výraznou stopu: *Národní politika*, ta vynikala objektivním zpravodajstvím a Jiří Holý ji označuje za nejčtenější deník dvacátých let.⁵¹ Zdeněk Kárník ovšem vidí její objektivitu jako zdánlivou: „Za její zdánlivou apolitičností se skrývala ovšem patrná sympatie ke konzervativním směrům, v posledních letech První republiky dokonce i fašismu.“⁵² Dále *Národní osvobození* (do roku 1924 *Československá samostatnost*), „umírněně levicový deník založený v novém státu jako orgán legionářů“⁵³, list s jasnými návaznostmi na Masaryka. V roce 1919 byla založena *Tribuna*. „Její založení bylo motivováno britskými vzory (inspirace pocházela od Svazu pokrokových českých židů). [...] Šéfredaktorem byl jmenován čtyřia dvacetiletý Ferdinand Peroutka.“⁵⁴ *Tribuna* zanikla ještě ve dvacátých letech. Významným listem inteligence byly *Lidové noviny*, původně list brněnský, a ty podle názoru Zdeňka Kárníka „založily v Českých zemích tradici novinářství nejvyšší úrovně, které se stalo vzorem“. Jiří Holý je neutrálnější: „*Lidové noviny* byly liberálním listem čteným inteligencí a středním stavem.“⁵⁵ Jiří Holý zmiňuje kromě časopisů kratochvilných některé hlavní časopisy literární a kulturní, vydávané většinou nakladateli dobrých knih: nakladatelství Borový, od dvacátých let sloučeno s koncernem Lidových novin, vydávalo Neumannův *Červen* a Peroutkovu *Přítomnost*, Štorch-Marienovo nakladatelství Aventinum vydávalo *Rozpravy Aventina*, Mazáčovo nakladatelství, které mělo blízko ke slovenské literatuře, tisklo revui *Elán* a v Kuncířově nakladatelství řídil Jaroslav Durych časopisy *Rozmach* a *Akord*. Od roku 1928 působil v Melantrichu

50 Cf. Kárník, Zdeněk. *České země v éře první republiky I*, ss. 326–342. Kubíček, Jaromír a kol. *Česká retrospektivní bibliografie*. Řada 1, Noviny. Díl 2, Noviny České republiky 1919–1945 (CERBI N2). Brno: Sdružení knihoven ČR 2004. 2 sv. Dále jako CERBI N2. Bližší údaje o citovaných periodikách budou uvedeny u jednotlivých případů.

51 *Česká literatura od počátků k dnešku*, s. 558.

52 *České země v éře první republiky I*, s. 331.

53 *Česká literatura od počátků k dnešku*, s. 558.

54 *České země v éře první republiky I*, ss. 331–332.

55 *Česká literatura od počátků k dnešku*, s. 558.

Bedřich Fučík, v letech 1929–1939 jako jeho ředitel. V té době (od roku 1933) zde vycházely *Listy pro umění a kritiku*. 28

Francouzská periodika v době meziválečné

Také ve Francii periodický tisk představuje tribunu politických debat, každý směr má svůj denní a týdenní list. Výrazný je od roku 1915 týdeník *Le Canard enchaîné* (Spoutaná kachna), který chce satirou stát na posicích pacifismu a antiklerikalismu. Na politických debatách se podílejí další týdeníky: napravo stojí *Candide* (zal. 1924), *Gringoire* (zal. 1928). Oba mají podobné ražení (pravý střed až k nacionalismu), významné místo věnují politice, mají dobře vedenou stránku literární, reportáže, satiru. Na podobných principech jsou založeny i týdeníky klonící se doleva: *Marianne* (říkal si „týdeník francouzské a zahraniční intelektuální elity“, roku 1932 ho založil Gaston Gallimard, vydáván do roku 1940; nemá nic společného s magazínem založeným 1997), *La Lumière* (Světlo, zal. 1927–1938, týdeník občanského uvědomění a republikánské akce – vedl jej Georges Boris, v roce 1938 Blumův kancléř a za druhé války spolupracovník de Gaullův, přispíval do něj Albert Camus). Lidovou frontu zastupuje levicové *Vendredi* (Pátek, 1935–1938, přispívali sem André Gide, Paul Nizan, Jean Giono). Křesťanské demokratické hnutí Parti de la Jeune République vydávalo *Jeune République* (Mladá Republika, 1920–1989, zpočátku týdeník, pak měsíčník a nakonec čtvrtletník). Revue *Esprit* (Duch, zal. 1932) byla periodikem mladých levicově zaměřených křesťanských intelektuálů. Hlásila se k Lidové frontě, ke křesťanským odborům a byla antifašistická. Extrémně pravicové pak byly *Je suis partout* (Jsem všude, zal. 1930–1944), *La Flèche* (Šíp, 1934 – řídil ji politik Gaston Bergery, poslanec za republikány, poté za Lidovou frontu, zastánce Mnichova, později antikomunista na extrémně pravicových posicích, 1951 zakladatel Spolku na obranu památky maršála Pétaina).

Když vyjde v roce 1932 románová prvotina lékaře Louise Destouchese, věnuje jí v letech 1932–1935 pozornost sedm desítek frankofonních periodik. Recensovali ji na příklad Georges Bernanos, Claude Lévi-Strauss nebo François Mauriac, mimo Francii Lev Trockij, Maxim Gorkij. Český ohlas, jak uvidíme, bude podobně významný a podobně rozdělí literární kritiku českých periodik. Zatímco F. X. Šalda rozpozná význam Célinova převratu v literatuře, pro Ferdinanda Peroutku to bude dílo těžko přijatelné.

Nesmírný demoliční podnik: Cesta na kraj noci, neúspěšná Goncourtova cena a první zmínky v Čechách

Cesta na kraj prvního románu . . . 31

Nakladatel . . . 33

Zklamání z Goncourtovy ceny . . . 37

První zprávy do Čech: volba nakladatele a překladatele . . . 39

Ukázka rukopisu *Cesty na kraj noci*. Foto Album Céline. >

306
 a présent
 dégoûté! Tu bande ^{me} pas comme un autre
 grand tu me baises? Tu bande
 Et lui donc lui il jouit
 chape fois il feut ^{m'a attrapper pas} vite
 egnentasse ^{pour un fois?} C'est tout pour moi a
 tout simplement vous voulez changer, je vous
 le nouveau, de la pucelle, bon
 Pourquoi je vous cherche des prétextes
 mais d'été pas je vous de go
 us ete des blasés vous tout et enoy
 fondants ^{seulement} vous ne pouvez co
 vie!
 Mais si! ^{Rolann} il le refait lui, mais alors ^{tout a fait}
 ment, ben pose ment, mais si, j'en ai
 courage ^{absolument et bien} seulement si tu
 y savais c'est tout qui me repugne et
 de honte. Tout! l'amour surtout, le

31 Cesta na kraj prvního románu

Prvním dochovaným literárním textem Louise Destouchese je *Zápisník kyrysara Destouchese*.⁵⁶ Psal si ho coby příslušník vojenské jízdy před první světovou válkou a nedokončil jej. Když byl raněn, „musel část svých věcí a výstroje nechat svému kamarádovi kyrysánu Maurici Langletovi, který onen malý, zdánlivě bezvýznamný moleskinový sešitek schoval. Až v roce 1957, po vydání Célinova románu *Od zámku k zámku*, si pan Langlet, tehdy už na pensí v Le Havru, spojil Destouchese se Célinem a svěřil sešitek jinému kamarádovi od pluku, panu André Neufinkovi, který s ním přijel do Meudonu a odevzdal ho Célinovi“⁵⁷.

Pomineme-li příležitostné zprávy pro Rockefellerovu nadaci, školní práce a odborné či profesní texty, prvním vydaným dílem doktora Destouchese je diplomová práce *Život a dílo Ignáce Fülöpa Semmelweise (1818–1865)*,⁵⁸ kterou obhájil v roce 1924. Téhož roku je vydána knižně a pak znovu ve zkrácené verzi a v té později společně s pamfletem *Mea culpa* v roce 1937. Ponecháme-li rovněž stranou odborné články lékařské a farmaceutické, spojené hlavně s praxí v hygienické sekci Společnosti národů, napsal Louis Ferdinand Destouches nejprve dvě básně inspirované pobytem v Africe roku 1916⁵⁹ a v roce 1926–27 divadelní hru *Církev*,⁶⁰ předobraz *Cesty na kraj noci*. François Gibault rovněž uvádí „frašku o třech obrazech a malých divertimentech“⁶¹ s názvem *Periklés* z roku 1927 a tři písně, které Louis Destouches sám zhudebnil a zpíval: *Katynka (V oprátce)*, *Zúčtování* a *Píseň švýcarských gardistů*,⁶² tu – věrný hned na začátku své metodě – bude v *Cestě na kraj noci* vydávat za píseň z roku 1793. François Gibault připomíná, že ve Francii po roce 1792 švýcarské gardy už nebyly.⁶³ Philippe Alméras (Célinův bouřlivý ctitel, autor Célinova životopisu a slovníku Célinova života a díla⁶⁴, v jehož pracích lze ovšem nalézt i četnější přehlédnutí a omyly) podle Gibaulta poukázal jako první na podobu Célinovy písně a takzvané Beresinalied, písně švýcarských gardistů, kteří s Napoleonovým vojskem táhli do Ruska a na podzim roku 1812 s ním prohráli bitvu u Bereziny. Znění písně (patrně jeden z četných zápisů) jsem našla na stránkách muzea Thomase Leglera (1782–1835), který se jako švýcarský podporučík bitvy účastnil a na píseň si vzpomíná.⁶⁵ Muzeum je v Diesbachu ve švýcarských Alpách.

I na samém začátku, jako později u Céline vždy – každá nadsázka a mystifikace tkví v něčem skutečném: ať už píseň slyšel v německém Diepholzi jako školák nebo ve Francii mezi Napoleonovými vyznavači, jistě je jedno: v Courbevoie, kde se narodil, na Rampe du Pont 11, si ženy švýcarských gardistů kdysi držely výletní hospůdky – a motto k *Cestě* jako by tak bylo předznamenáním cesty Célinovy.

Náš život, to je pouť,
jdem zimou, nocí jdem.

56 *Carnet du cuirassier Destouches* z roku 1913 byl později vydán společně s textem *Casse-pipe* (Řežba). Ten měl být po *Smrti na úvěr* další částí trilogie a práci na něm Céline přerušil kvůli pamfletům. Neví se, zda byl román dopsán a zda rukopis byl zničen při rabování v Célinově bytě v Girardonově ulici v roce 1944. Řežba (co z ní zbylo) vyšla po válce: *Casse-pipe*. Paris: F. Chambriand 1949. Spolu se *Zápisníkem kyrysara Destouchese* pak jako *Casse-pipe suivi du Carnet du cuirassier Destouches*. Paris: Gallimard 1970.

57 Gibault, François. *Céline*. Čas nadějí, s. 99.

58 Destouches, Louis-Ferdinand. *La Vie et l'oeuvre de Philippe Ignace Semmelweis (1818–1865)*. Rennes: Imprimerie Francis Simon 1924. Doktorská práce obhájená 1. května 1924 (bronzová medaile udělena 22. ledna 1925).

59 *Gnógrafie. Pod lunou sinalou Istanbul tiše dříme* (Gnomographie. Stamboul est endormi sous la lune blafarde), *Pozvolna zhasíná obloha planoucí* (Mais, déjà lentement, le ciel se décolore). Cf. Gibault, François. *Céline*. Čas nadějí, ss. 143–144 a 263.

Feierlich getragen. **BERESINALIED.**

(p) 1. Un - ser Le - ben gleicht der Rei - se ei - nes Wan - drers
in der Nacht. Je - der hat in sei - nem Gle - se
Et - was, das ihm Kum - mer macht. Kum - mer macht. Hei - mat auf!
Aber unerwartet schwindet
Vor uns Nacht und Dunkelheit,
Und der Schwergedrückte findet
Linderung in seinem Leid.
Brüder, lasst uns weitergehen,
Weichet nicht verzagt zurück;
Hinter jenen fernen Höhen
Wartet unser noch ein Glück.
Mutig, mutig, liebe Brüder,
Geht die bangen Sorgen auf!
Morgen geht uns die Sonne wieder
In der lieben Heimat auf!

Partitura „Písň švýcarských gardistů“. Stiftung Thomas Legler Haus.

Hledáme spásný kout na nebi bezhvězděném.

(Písň švýcarských gardistů, 1793 – v překladu Jindřicha Hořejšího)

Mluvíme-li tedy o *Cestě na kraj noci* jako o prvotně, myslíme tím první skutečné vyjádření Céline-prozaika. Vznik knihy popisuje François Gibault a porovnává ji s jejím předobrazem, *Církví*.

Ať už napsal svou knihu za dva roky, čtyři roky nebo šest let, nic to nemění na tom, že jí v sobě dlouho nosil a první podobu jí dal v roce 1927 v divadelní verzi. Dodal k ní válku, která byla nejvýznamnější událostí jeho života, a potlačil vzpomínky na Společnost národů, za něž byl odsuzován.⁶⁶ Jakmile se do práce na *Cestě* pustil, onen proud, který v sobě zadržoval a jemuž dával večer co večer průchod, smetl hmotné starosti a odnášel s sebou všechnu jeho trpkost. Pozvolna se v něm vzdouvala celá jeho minulost, válka, Afrika, vítězství, po němž často následovala strašná zklamání. Louis dobře

60 *L'Église*. Paris: Gallimard 1934. Napsaná 1926–1927.

61 *Périclès*. Gibault, François. *Céline. Čas nadějí*, s. 219.

62 *Au noeud coulant, Règlement, La Chanson des Gardes Suisses*.

63 Cf. *Céline. Čas nadějí*, ss. 244–245.

64 *Céline mezi nenávisťmi a vášní* (Céline entre haines et passion). Paris: Robert Laffont 1994. *Dictionary Céline. Une œuvre, une vie*. Paris: Plon 2004.

65 Stiftung Thomas Legler Haus. Dostupné z <http://www.museum-legler.ch/seiten/person.htm>, poslední přístup 15. června 2010.

66 François Gibault zde explicitně neuvádí, že Céline líčí ve hře *L'Église* (Církev) Společnost národů jako židovské spolčení.

Robert Denoël. *Album Céline*.

viděl, že všude začíná klíčit nenávisť, v Clichy, v Paříži, v Mnichově, v Berlíně, v Madridu, mezi Francouzi, mezi Němci, mezi Španěly, mezi všemi národy v Evropě, která se chystala na válku. Louis cítil, jak se schyluje k bouři, připomínal si absurdní vraždění první světové války a nesl pomyslený, že by se takové krveprolití mělo někdy opakovat. A tak psal, jako když člověk bije hlavou do zdi, s řevem, proti nenávisti, proti válce, proti smrti, proti veškeré bídě světa.⁶⁷

Jinak srovnává *Cestu* s *Církví* příspěvek podepsaný „Rabi“ a nazvaný „Nepřítel člověka“ („Un ennemi de l'homme“) v proslulém konvolutu *Cahiers de l'Herne*.⁶⁸ Rabi se domnívá, že Céline – antisemita od samého počátku – napsal *Cestu* s chladnou hlavou a vykalikulovaně z ní vypustil pasáže namířené v *Církví* proti Židům, neboť *Církev* byla v jeho představě odmítnuta hlavně vinou Židů.

Céline byl antisemita celou dobu, ale přinejmenším po určitý čas, v letech 1932–1936, se mírnil ve vyjádření nebo to nedával najevo čistě proto, aby v literatuře uspěl.⁶⁹

Rabi hodnotí morální pohnutky, záměrně pomíjí fakt tvůrčí: oproti nezdařilé, nedivadelní *Církví* je *Cesta na kraj noci* vrcholný román a Céline jím začal razit jednu z významných cest moderní prózy.

Nakladatel

Céline nabídl knihu u Denoëla a také u Gallimarda. Gallimard váhal, chtěl velké úpravy a propásl příležitost. Benjamin Crémieux, tehdy lektor nakladatelství Gallimard, který měl značné slovo, význam rukopisu přehlédl podobně jako o pět let později u Nathalie Sarrautové. (A také její novátorství Denoël pochopí.)⁷⁰ Robert Denoël *Cestu na kraj noci* přijal. A vzpomíná na setkání s jejím autorem:

67 *Céline: Čas nadějí*, s. 247.

68 *Cahiers de l'Herne: L. F. Céline*. Eds.: Roux, Dominique de – Beaujour, Michel – Thélia, Michel. Paris: L'Herne 1972, ss. 400–404. Dále jako *Cahier de l'Herne*.

69 Rabi. „Un ennemi de l'homme“ (Nepřítel člověka). *Cahier de l'Herne*, op. cit., ss. 400–404. Delší citace bude uvedena dále.

70 Za všeobecné lhostejnosti vyšly v únoru 1937 u Denoëla její *Tropismy* (*Tropismes*), které přetím odmítl Gallimard, Grasset a patrně i jiní.

Přede mnou stál člověk stejně výjimečný jako jeho kniha. Mluvil se mnou skoro dvě hodiny jako lékař, který poznal život ze všech stran, jako nesmírně jasozřivý člověk, mrazivě zoufalý, a přitom vášnivě zaujatý, cynický, a přitom soucitný. Dodnes si ho vybavuji, byl nervní, neklidný, měl modré oči, tvrdý, pronikavý pohled a trochu vyděšené vzezření. Hlavně jedno jeho gesto mě zarazilo. Jeho pravá ruka sebou neustále cukala, jako by chtěla smést drobkou se stolu, a on co chvíli vztyčoval ukazovák.⁷¹ Hovořil se mnou o válce, o smrti, o své knize; chvíli mluvil zaníceně a chvíli povzneseně jako někdo, kdo už má za sebou veškeré komedie, všechny iluze. Měl neustále pevný, živý výraz, někdy ohromující. Myšlenka na smrt, na vlastní smrt i na to, jak umírá svět, se v jeho hovoru vracela jako leitmotiv. Popisoval mi lidstvo vyhladovělé katastrofami, které si libuje v masakrech. Po tváři mu stékal pot a pohled jako by mu hořel.⁷²

Podle Françoise Gibaulta měl doktor Destouches podmínku: v žádném případě nesměla být odhalena jeho pravá totožnost, aby kniha nepoškodila jeho pověst v lékařských kruzích. Proto se rozhodl, že si bude říkat Céline, „na památku své babičky, kterou tolik miloval a s níž nepochybně strávil nejkrásnější chvíle svého dětství. To jediné slovo ještě jeho knize scházelo. Název jí už dal a napsal ho do záhlaví rukopisu, který předložil v ulici Amélie.“⁷³

Célinova první sekretářka a písárka Jeanne Carayonnová vzpomíná, jak se před ní Céline rozkřikoval, když bylo třeba udělat novou sazbu, neboť typografové v dobré víře text vysadili s obvyklou interpunkcí a rozsekali ho čárkami: „Chtějí, abych psal jako François Mauriac. Chtějí zničit mou hudbu.“⁷⁴

V hudbě jazyka, který Louis Destouches vytvořil, a v kompozici motivů a melodií tkvěla převratnost jeho prózy. Od *Cesty na kraj noci* budou mít další jeho romány čím dál rozvolněnější stavbu a knihu od knihy budou čím dál víc připomínat sled nedořečených vět, emoci jednotlivých podobenství a episod životaběhu, a ne „umně“ vedený příběh. O to mistrnější bude jejich styl, Célinova hudba, „ma musique“, jak říkal a v níž používá možností jazyka jako moderní hudební skladatel možností nástrojů. Céline se snažil „vnést emoci mluvené řeči do psaného jazyka“ (říká to v četných rozhovorech). Ve francouzštině, která má dlouhou tradici a prošla klasickými návyky, je značný rozdíl mezi psanou a mluvenou podobou řeči, a to nikoli pouze v užití slov a v morfologii, ale pro Céline především ve větné kadenci neboli větné skladbě. Psaný jazyk jako by byl nositelem prázdné estetické a neutrální informace – kdežto spád mluvené řeči v sobě vždy nese emoční náladu. Ovšem: Louis Destouches sice vnesl „emoci mluvené řeči do psaného jazyka“, ale nešlo o nic živelného, naopak. Budoucí Céline ovládal vysoký styl, zakládal si na tom a byl vzdělaný a sčtělý: tento svůj um použil a svůj zdánlivě nehledaný styl pečlivě propracoval. Syntax, kadenci mluvené řeči někde zrychluje, někde tlumí: podle dechu prožitku, který chce předat. Jeho jazyk není lidový, ale mluvený: vesměs jde o intonaci městské mluvy zalidněných

71 Podle přímého svědectví redaktora Denoëlova nakladatelství nosíval Céline rukopisy a korektury přivázané k ruce: po zranění z první světové války občas ztrácel v ruce cit a bál se, že by mohl rukopis upustit, aniž by si toho všiml. Takto mu údajně padaly z ruky aktovky, proto později nosil přes rameno tašku podobnou chlebníku. Cf. Rebattet, Lucien. *D'un Céline l'autre. Cahier de l'Herne*, s. 229.

72 Rozhovor s André Roubaudem. *Marianne*, 10. května 1939, in: Gibault, François. *Céline. Čas nadějí*, s. 248.

73 *Ibid.*, s. 252. V rue Amélie tehdy sídlilo nakladatelství Denoël et Steele.

74 Cf. Gibault, François, *Céline. Čas nadějí*, s. 251.

35

Céline Guilloouová, Célinova babička. Foto *Album Céline*.

čtvrtí, do níž pronikají obraty Céline-intelektuála, a také jeho dovednosti vysoce literární práce se stylistickými nástroji „spisovné“ literatury, které nadal parafrasí, nadsázkou a ironií.

Célinovu stylu se už po vydání jeho prvního románu věnují nejen kritikové v časopisech a novinách, ale i literární badatelé. Jako první odborná práce je zmiňována studie rakouského romanisty Leo Spitzera v červnovém čísle časopisu *Le Français Moderne* z roku 1935 „Une habitude de style: le rappel chez M. Céline“ (Stylový návyk: odkazování u pana Céline). Spitzer, školením lingvista, zakládal literární rozbor na hledání jazykové individuality autora, zevnitř díla postihoval jeho hybnou sílu, základní rys, etynom, charakteristický pro osobité vyjádření. Razil definici individuálního stylu jako výrazu psycho-sociálního. Poskytl tak důležitý a vlastně „vnitřní“ pohled na styl Rabelaisův nebo Proustův. Základní prvek Célinovy větné i stylové skladby vidí Spitzer v anticipaci, v předjímání (podmětu, předmětu apod. typu „on byl učitel velké“ místo neutrálního „učitel byl velký“) a v opakování.⁷⁵ Za završující dílo o Célinově stylu je dodnes považována kniha Henriho Godarda *Poétique de Céline*.⁷⁶ Škoda že se nedochovala v písemné podobě přednáška českého literárního historika a komparatisty Pavla Trosta „Strukturální rozbor Célinova románu *Voyage au bout de la nuit*“, kterou proslovil v Pražském linguistickém kroužku 30. března 1936 a z níž zůstalo jen resumé v rubrice „Přednášky v Pražském linguistickém kroužku od března do června 1936“ *Slova a slovesnosti*.⁷⁷

Strukturální rozbor Célinova románu *Voyage au bout de la nuit*.

V románu Célinově defaistickému nihilismu námětových složek odpovídá stejná radikalizace všech jeho prvků „formálních“. V tom tkví dráždívá novost tohoto díla, tak zásadně odlišného od výtvaru někdejšího naturalismu, s nímž jej stále srovnává francouzská kritika. Průbojnost Célinova vyniká právě v protikladu k Zolovi. Vidí-li zolovský scientismus vrchol moderního

75 *70 critiques de Voyage au bout de la nuit 1932–1935*. Ed. Derval, André. Paris: IMEC Éditions 1993, ss. 195–207. Dále jako *70 critiques de Voyage au bout de la nuit*. Cf. také Dršková, Kateřina. *La Problematique de la traduction des romans de Louis-Ferdinand Céline en tchèque* (Otázka překladů románů Louise-Ferdinanda Céline do češtiny). Disertační práce. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy Univerzity. Vedoucí práce Doc. PhDr. Růžena Ostrá, CSc. Obhájena 3. března 2004, s. 4. Dále jako Kateřina Dršková, op. cit.

76 Godard, Henri. *Poétique de Céline*. Paris: Éditions Gallimard 1985. Henri Godard je rovněž editorem kritického vydání Célinova díla (5 sv.) v Bibliothèque de la Pléiade nakladatelství Gallimard.

77 Časopis pro otázky teorie a kultury jazyka: vychází od roku 1935, kdy byl založen jako orgán Pražského lingvistického kroužku, vydavatelem byl Melantrich. Jako jediný česky psaný časopis uveřejňuje příspěvky s tematikou z obecné lingvistiky i dalších, pomezích oborů. Věnuje pozornost sémiotice, sémantice, gramatice, pragmatice, sociolingvistice, psycholingvistice, textové lingvistice, teorii překladu atd.

lidstva a záruku optimistického evolucionismu v typu Pasteurově, vrcholí naopak nihilistické odhalení Célinovo v grotesce z Pasteurova ústavu: tím je náznakově vyjádřen základní ideologický protiklad obou děl, který důsledně rozrůžňuje jejich strukturální složky. Podstatná jednotnost Célinova románu, opřená o soulad všech jeho složek, zakládá se však na velmi bohatých a rozmanitých prostředcích. Jeho jazyk je souborem příkrých protikladů: vedle tónu radikálně cynického je podání dokonale sentimentální; neukázněný argot a jazyk emocionální je proložen cáry jazyka klasického a oficiálního, bossuetovskými periodami s pathetickými klausulemi a nadbytkem forem subjonctif de l'imparfait. Tyto protichůdné složky se vesměs navzájem snižují a tím stále aktualizují napětí nihilistické destrukce.⁷⁸

K Célinovu stylu se nevyjadřovali jen kritikové a badatelé, ale i spisovatelé a intelektuálové obecně. V citovaném souboru sedmdesáti kritiků jsou zastoupeni například André Maurois, Paul Nizan, Léon Daudet, François Mauriac, Georges Bataille, Claude Lévi-Strauss, André Billy, Henri de Régnier... Ti všichni psali o prvotně neznámého lékaře. Nejlépe – s odstupem oněch bezmála osmdesáti let – vystihl Célinovo pojetí jazyka a stylu Georges Bernanos:⁷⁹ „Neklademe si otázku, zda je malba pana Célinea krutá, ptáme se, je-li pravdivá. A to je. A ještě pravdivější než malba ten neslýchaný jazyk, svrchovaně přirozený a umělecký, vynalezený, stvořený ze všech možných kusů po příkladu tragédie, na hony vzdálený servilnímu předvádění řeči ubožáků, avšak vytvořený právě proto, aby vyjádřil, co by jazyk ubožáků nikdy vyjádřit nedokázal.“⁸⁰

Zatím je ještě „divoké dílo“⁸¹, ten „demoliční podnik“, jak píše Richard Weiner,⁸² v sazbě. Zbývá vyřešit některé hmotné drobnosti, nad nimiž Céline osobně bděl:

[Robertu Denoělovi srpen 1932]

98, rue Lepic

Příteli,

proboha, nepřidávejte do textu bez mého vědomí ani slabiku! Jako nic byste veškerým rytmem bacil o zem – jen já můžu vědět, v čem je. Možná vypadám jako mluvka, ale přesně vím, co chci. Ani slabiku. Pohlíďte také obálku. Žádný kaBaret. Žádný typografický sentiment. Chci klasiku.

Uvědomte si, že vy všichni jste ještě vzhledem k té bichli v romantickém období. Já už jsem ji strávil a jsem přichystán ji vyzvracet. Vy ještě nemůžete posoudit, jak chutná. Na to byste se jí museli přesytit. A to je můj případ. Obálku dostatečně těžkou a nenápadnou. Tak to vidím já. Bistra a černě, nebo možná šedá a šedá a písmena všechna stejná ne moc tučná. Nic víc. To je impresionismu až dost.

Srd[ěč]ně.

Brzy na viděnou. L. D.⁸³

78 Slovo a slovesnost č. 4, 1936.

79 Bernanos, Georges: „Au bout de la nuit“ (Na sám kraj noci). *Le Figaro*, 13. prosince 1932, in: 70 critiques de Voyage au bout de la nuit, ss. 73–75.

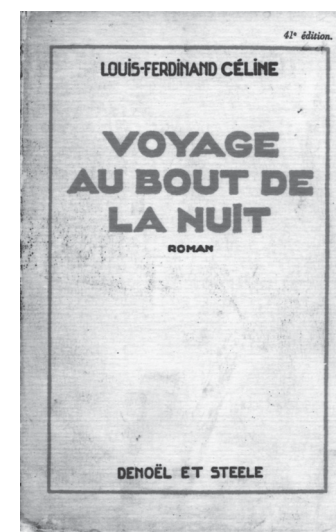
80 Ibid., s. 74: „Pour nous la question n'est pas de savoir si la peinture de M. Céline est atroce, nous demandons si elle est vrai. Elle l'est. Et plus vrai encore que la peinture ce langage inoui, comble du naturel et de l'artifice, inventé, créé de toutes pièces à l'exemple de celui de la tragédie, aussi loin que possible d'une reproduction servile du langage des misérables, mais fait justement pour exprimer ce que le langage des misérables ne saura jamais exprimer.“

81 „Ein wildes Produkt“ si zapsal o Cestě na kraj noci Thomas Mann do svého deníku 21. ledna 1934. *Tagebücher 1933–1934*, herausgegeben von Peter de Mendelssohn. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag 1977. Dále jako Thomas Mann. *Tagebücher 1933–1934*. Cf. také Bitter, Rudolf von. „Ein wildes Produkt“. *Louis-Ferdinand Céline und sein Roman Reise ans Ende der Nacht im deutschsprachigen Raum*. Bonn: Romanistischer Verlag 2007, s. 12. Dále jako „Ein wildes Produkt“. V souvislosti

37

Célinův vlastní náčrt obálky. Foto Céline a nakladatelství Denoël.

První obálka Cesty na kraj noci. Archiv AK.

Zklamání z Goncourtovy ceny

V září 1932 byla kniha vytištěna a svázána. Prodávát se začala 20. října. O zájmu o ni svědčí citovaný soubor sedmdesáti článků, kritiků a studií z let 1932–35. Nakladatel začíná podnikat kroky, jimiž by *Cestě na kraj noci* zajistil první z francouzských literárních cen, finančně dotovanou cenu bratří Goncourtů.

V té době pobývá v Paříži i Richard Weiner (1884–1937), který pravidelně píše o nových francouzských románech do *Lidových novin*. V druhém ze série článků nazvaných „Několik nových francouzských románů“, datovaném v záhlaví 6. prosince, v předvečer udílení Goncourtovy ceny, referuje o dvanácti románech. Jsou mezi nimi ty, které se dostaly do užšího výběru.

Jestliže v Duhamelově řeči a řeči Tharaudů jako by procházel rukama výstavní hedváb, je jazyk, kterým je napsán román *Cesta na konec noci*, jako obnažená a ještě podrážděná anatomie.

Lidové noviny, 9. prosince 1932

Célinův román na Goncourtovu cenu aspiroval ještě před vydáním a měl velkou podporu, kterou doktor Destouches nenechával ladem. François Gibault objevil roku 1975 v katalogu Morsenova knihkupectví nedatovaný Célinův dopis neznámému adresátovi:

Lítám po Paříži a honím svoje korektury!... Doufám, že jsi naší záležitostí s Goncourtem dobře připravil, nakolik se tyhle věci dají nějak ovlivnit.⁸⁴

Jak udílení ceny pak dopadlo, barvitě popisuje François Gibault na začátku druhého dílu Célinova životopisu *Céline*. Druhá část. *Čas běsů a pronásledování*.

s Mannovým stylem by měl být překlad spíše „barbarské dílo“, využíváme však jiné konotace, které německé „wild“ skýtá.

82 Cf. zde ss. 41–42.

83 *Mon vieux / De grâce surtout n'ajoutez pas une syllabe au texte sans me prévenir. Vous foutriez le rythme par terre comme rien — moi seul peut le retrouver où il est. J'ai l'air baveux mais je sais à merveille ce que je veux. Pas une syllabe. Faites attention à la couverture aussi. Pas de music Hallisme. Pas de sentimentalisme typographique. Du classique. / Considérez que vous en êtes vous autres à la période romantique de cet ours. Moi je l'ai digéré et je suis prêt à le vomir. Vous ne pouvez pas encore le voir vous donc sous l'angle du goût. Il faut en être bien rassasié pour cela. C'est mon cas. Une couverture assez lourde et discrète. C'est mon avis. Bistre et noir ou gris et gris peut-être et des lettres égales et un peu épaisses. C'est tout. C'est suffisant comme impressionisme. / Bien cordial[emen]t. / A bientôt / L. D. Céline a nakladatelství Denoël (Céline et Les Éditions Denoël). Ed. Robert, Pierre-Edmond. Paris: IMEC Éditions 1991, s. 29. Dále jako Céline a nakladatelství Denoël.*

François Gibault CÉLINE A GONCOURTOVA CENA

Kdysi byli porotci Goncourtovy ceny anarchistí, jenže zestárlí, už jsou to jen staré konzervativní paničky.
Célinův dopis Cillii Pamové z 12. listopadu 1932

Edmond de Goncourt při plném vědomí, když po skonu svého bratra přemýšlel o svém čím dál chatrnějším zdraví, s vidinou neodvratně se blížící smrti, kdy nevěděl dne ani hodiny, vyjádřil ve své závěti kritéria, podle kterých se má udílet cena, jež ponese jeho jméno: „Mým výsostným přáním, a prosím, aby je měli příští akademici na paměti, je, aby tato cena byla udělována mládí, originálnímu talentu, novým smělym snahám myšlenkovým i formálním.“ Jakmile dostal Robert Denoël do ruky rukopis Cesty do hlubin noci, právem si pomyslel, že Louis Ferdinand Céline je ideální adept 30. Goncourtovy ceny, která se měla udělovat koncem roku 1932. Neprokázal snad tento debutující autor ve své prvotně originální talent? Nepředstavovala snad Cesta nové smělé snahy myšlenkové i formální? Člověk i dílo tolik odpovídali profilu, který stanovil Edmond de Goncourt, že Roberta Denoëla muselo zákonitě napadnout přihlásit je mezi uchazeče. [...]

Célinovu kandidaturu připravil Robert Denoël, který věděl, že takové záležitosti se chystají jako bitva. Célinovi radil, a s úspěchem, aby podnikl některé kroky a napsal věnování do mnoha recensních výtisků. Louis se dokonce uvolil napsat Lucienu Descavesovi, 31. října 1932, na papír zdravotního střediska v Clichy: „Jsem lékař v tomto obecním středisku. Po dvaceti jiných je to mé povolání. Narodil jsem se v roce 1894 v Courbevoie, byl jsem vyznamenán vojenskou medailí. Nesu si jisté zdravotní následky, je mi 38 let.“ Descaves si Louise zavolal, oba muži se setkali, Louisovo kouzlo zapůsobilo a Descaves mu přislíbil svůj hlas. Hlavně však slíbil, že se hlasování zúčastní a přeruší svou dobrovolnou nepřítomnost, která trvala už patnáct let, od listopadu 1917. Descaves tehdy za sebou práskl dveřmi, když byl členem akademie po Mirbeauovi zvolen Jean Ajalbert, a ne Courteline, kterého doporučoval Descaves. Od té doby volil dopisem nebo v den, kdy byla cena udělována, přišel ke Drouantovi, svůj hlas poslal nahoru do salonku po číšníkově a ostentativně obědval sám ve velkém sále restaurace.⁸⁵ Descaves byl vznětlivý člověk, nechtěl svůj návrat do Goncourtovy akademie propást a byl ochoten spojit se třeba s čertem, aby jeho kandidát uspěl. [...] Ve středu 7. prosince 1932 v poledne bylo Gaillonovo náměstí plné aut od různých novin a mezi žurnalisty a fotografy se tísnilo mnoho zvědavců. Louis Destouches, tehdy zcela neznámý, obcházel v davu a poslouchal, co si lidé povídají, aby se něco dověděl. Byla s ním jeho matka Marguerite Destouchesová a dcera Colette. Uchýlily se pod

84 Gibault, François. *Céline. Čas nadějí*, s. 251.

85 Francouzské literární ceny se udělují tak, že porota zasedá vždy v tomtéž restaurantu na náměstí Gaillon, zvolí vítěze a ten hned poté na slavnostní večeři cenu obdrží.

39 portál domu zhruba naproti Drouantově restaurantu. [...] Když se rozčileným Gaillonovým náměstím začala šířit zpráva, že Goncourtovu cenu získal Mazeline, Louis přistoupil k matce a dceři a byl vůčihrledně zklamán. Colette si pamatuje, že vzal malou stříbrnou rolničku, kterou míval kdysi na kolébce a nosil ji pořád s sebou jako talisman. Hodil ji na zem a šlápl na ni, aby dal najevo, že mu byla k ničemu. Colette ji zvedla a dala si ji do kapsy. Má ji dodnes jako jednu z nejjímavějších památek na otce.⁸⁶

Lucien Descaves vyvolá skandál: cítí, že Goncourtova akademie si utrhla ostudu a zásadní knihu ponechala stranou. Vysloví to dokonce ve filmovém žurnálu. François Gibault uzavírá své líčení podrobnostmi o odsouzení Luciena Descavesa k poměrně vysoké pokutě za ostouzení členů poroty v tisku.

Trestní soud odsoudil 4. ledna 1934 Luciena Descavesa k 200 frankům pokuty a k náhradě škody a ušlých zisků ve výši 300 000 starých franků! [...] V neděli 11. prosince 1932, pouhé čtyři dny po udělení Goncourtovy ceny, kdy to kvůli němu v literární Paříži vřelo, Céline znovu nasedl na vlak do Ženevy, odkud posléze odjel do Berlína...⁸⁷

První zprávy do Čech: volba nakladatele a překladatele

Je ostatně zajímavé, jak byl náš velký tisk ještě stále domácký a zápečný, z našich čelných stranických deníků, které všechny horlivě a svárlivě patlaly světovou politiku, měly zahraniční stálé dopisovatele jen Lidovky (a to v Paříži, Richarda Weinera, pak dr. Ducháčka), sociálně-demokratické Právo lidu (a to v Paříži, dr. Gustava Wintera), snad i Rudé právo (a to v Berlíně, protože tam bylo oblastní byrý Třetí internacionály pro střední Evropu, milého starého red. Boučka z našeho někdejšího anarchismu); zcela význačnými zjevy širokého kulturního rozhledu mezi nimi byli Weiner a Winter.⁸⁸

Tolik Václav Černý. K jeho *Pamětem* se budeme i dále vracet.

V Praze o udělení Goncourtovy ceny referuje v *Právu lidu*⁸⁹ Gustav Winter⁹⁰.

[...] Pan Mazeline je zatím dobrý epigon dobrých tradic francouzského realismu. Bude-li jednou něčím více a zaslouží-li si letos Goncourtovu cenu, je otázka. Je to tím spíše otázka, že druhý kandidát ceny, pan Louis Ferdinand Céline, prozrazuje

86 V rozhovoru pro *Paris-Match*, 31. března 1994, (s Jacques-Marie Bourgetem) Colette Destouchesová dodává, že perleťovou rolničku se stříbrnou paličkou poté dala svému synovi.

87 Gibault, François. *Céline. Deuxième partie. Délires et persécutions (1932–1944)*. Paris: Mercure de France 1985. Česky *Céline. Část druhá. Čas běsů a pronásledování. 1932–1944*. V překladu Anny Kareninové chystá k vydání Brno: Atlantis. Dále jako *Céline. Čas běsů a pronásledování*. Citovat budeme z českého překladu, uvedené strany se týkají francouzského vydání. Zde ss. 19–35.

88 Černý, Václav. *Paměti I 1921–1938*. Dále jako *Paměti I*. Brno: Atlantis 1994, s. 236.

89 Deník České sociálně demokratické strany dělnické.

90 Sociálnědemokratický novinář a publicista (1889–1943). Byl činný v československém zahraničním odboji ve Francii a Velké Británii. Zahynul při bombardování Londýna. Do francouzštiny přeložil některá díla Karla Čapka.

40

Před Drouantovým restaurantem. Foto Album Céline.

osobitost nesporně větší. Céline jest, nemýlíme-li se, lékař, a jeho kniha *Voyage au bout de la nuit* je historie člověka, který nejdříve poznal válku, pak cestoval po koloniích, nakonec dělá lékaře v blázinci, přitom střídá toto řemeslo s figurantstvím v biografu, a ať se octne v kterémkoli prostředí, vidí kolem sebe jen fyzickou a mravní špínu. Nachází konečné východisko ze svého nihilismu v obětavé lásce k druhým. Célinova kniha je psána s očividným úmyslem nedbale, s velikou hrubostí ve výrazech, se suverénním pohrdáním pravidly mluvnice a skladby. Autor chce zřejmě „épater le bourgeois“ – překvapit šosáky svými smělostmi a schválnostmi. Dospěje-li jednou k přesvědčení, že lze mnohem působivěji urážet šosáky smělostí myšlenek než masakrováním mluvnice a vulgárností slovníku, dočkáme se od něho jistě věcí, jež budou mít trvalé místo ve francouzské literatuře.

Právo lidu, 14. prosince 1932, podepsáno –tr.

Téhož dne píše do *Lidových novin* z Paříže článek i Richard Weiner.

Richard Weiner CENY A ODMĚNY

[...] sršatý pan Lucien Descaves se rozezlil tak, že utekl nevyčká ani polévky a že z toho všeho pošla výměna podrážděných otevřených dopisů s pány Rosny, starším

41 a mladším, obviněnými z neloyálnosti. Abych vám ušetřil podrobnosti, které pro vás nemají žádného významu, spokojím se s presentací vylousknutého oříšku: pan Descaves žaluje, že úřední hlasování Goncourtů mělo být pouhým formálním potvrzením předchozího rozhodnutí, podle něhož se mělo dostat ceny nikoliv panu Mazelinovi, nýbrž panu Célinovi, ale oba bratří Rosny že v poslední chvíli udělali hopla... a proč?, proto prý, že žena p. Rosny mladšího, která je členem poroty Femina, vymohla na muže a na švagrovi, aby v rozhodné chvíli hlasovali pro pana Mazelina, s nímž ve Femině pohořela... Není to prosté? A není to literární? Zkrátka a dobře, pan Fernandes dostal ve Femině cenu, která, kdoví, nepatří-li správně panu Mazelinovi, který byl zato vyznamenán Goncourty, již by zase vyznamenali spíš pana Céline, nebýt fanoušků a kibiců. Není to literární? A není to prosté? Ale Pánbůh zaplať, pan Céline dostal zato aspoň cenu Teofrasta Renaudota. To je cena, která nevynáší nic a jež je pokřtěna po prvním francouzském žurnalistovi, jehož prvenství je podle novějších bádání ostatně sporné... A cenu tuto udělají od několika let literární žurnalisté, čekající v Druantově [sic!] hostinci na výsledek literárního oběda Goncourtů, kteří papají tamtéž, ale v jiném pokoji. Stejně tak má cena Femina svůj gratis protějšek v ceně Mezispojenecké, udílené literárními novináři čekajícími na výsledek literárního oběda Feminy, jenž se podle tradice podává v Mezispojeneckém klubu... Nuže, cenu Teofrasta Renaudota dostal pan Céline. Co však, kdyby pan Céline dostal cenu Goncourtů? Inu v tom případě byl by dostal cenu Renaudotovu někdo jiný. Není to literárně prosté?

Lidové noviny, 14. prosince 1932

Pro Célinův okamžitý vpád do kontextu české literatury byl ovšem zlomový až další referát Richarda Weinerja.

Richard Weiner JE TU JEDNA KNIHA

[...] Neuplyne den, aby se o Célinově knize neobjevil ať článek panegyrický, ať strhání pod psa, aby se některý z „Goncourtů“ většiny neobořil na některého z „Goncourtů“ menšiny, nebo naopak, o Cestě až na konec noci píše se úvodníky, pořádají se ankety, z ciziny se hrnou žádosti o autorizaci k překladům, v zahraničním, zejména německém tisku dělá Céline, jak se říká, vodu, která zase působí jako olej litý na žár francouzských hanitelů a vychvalovačů, zkrátka Cesta až na konec noci stala se téměř přes noc zdaleka viditelným, nápadným faktem, před nímž by bylo nyní marno zavírat oči. Psal jsem o Célinově knize v posledním z přehledů „z knižního trhu“, uveřejněném sice teprve asi dva dny poté, kdy ona „aféra“ vypukla, ale odeslaném aspoň týden předtím. Zatím — a jak rychle! — přestala být Cesta až na konec noci faktem literárním. Reakce, které vzbudila, třídění, jehož se stala příčinou, to, že připomíná ve svých důsledcích onu směs

alkoholu a éteru, kterou prý podávali ve válce hned obráncům jistých pozic, hned 42 útočníkům na jistá postavení, aby podnítili jejich bojovnost, to vše zvirtlo tuto knihu na fakt sociální, učinilo z ní doslova politikum. Neboť je to nesmírný demoliční podnik. Představte si vojáka Švejka — v Cestě až na konec noci je ostatně tolik groteskní a řvavé komiky, že připomínají [sic!] Švejka neodolatelně —, ale Švejka z druhé strany barikády [...], který vidí sice do ledví generálů, seržantů, matron, ošetřovatelek atd., ale nezavírá oči ani nad svým, omlouvaje sám sebe leda tím, že ho takto spořádala „ta coura“, válka, pro niž není žádné omluvy [...], Švejka, jehož švejkovství s demobilizací nekončí. Naopak – a v tom vězí akutní politikum Célina ohromného pamfletu, v němž zabírá válka místo poměrně jen málo rozlehlé – Célina hrdina Bardamu (není jistě náhodou, že autor volí důsledně groteskní a šeredná jména) začíná s hlavním svým inventářem až potom, a aťsi z nevyčísitelného škarohlídství, aťsi z nesrovnatelného jasnozření, inventář ten je bilancí nenapravitelného krachu; nezbývá kámen na kameni; vše je vzhůru nohama, a hůř: vše, co platívalo, co „stálo za snahu“, co imponovalo, co se uctívalo, je vysvěčeno, zbídačeno, a namouvěru, není to hezké napohled. Bardamu, který viděl válku a zázemí, který viděl „nehynoucí naši koloniální říši“, poznal „bujarou“ Ameriku a vykonává praxi — je to lékař, prosím — ve zbědovaném pařížském předměstí, trvá, že „to“, totiž puchření řádu, začalo ohavným podvodem, neomluvitelným kořistěním, balamucením a fabrikací kolektivních lží, které ohořívají, které se bortí a jsou zas a zas nahrazovány novými, horečně vyráběnými a dodávanými podvody, kořistěním, balamucením a lžemi, ale stále nedbalejšími, stále chatrnějšími, tak jako by kdosi, komu hoří nad hlavou krov, se pokoušel vzpírat trámy a fošny zprvu prkny, pak prkynky, nato třískami a nakonec sirkou... a Bardamu neříká, nač čeká, ale dává najevo, že ví, co se nemůže nedostavit. [...] Voyage au bout de la nuit... Cesta až na konec noci, která začala v srpnu 1914 na Place Clichy, kdy se dvacetiletý Bardamu, uchvácený kolektivním nadšením, přidal k defilujícímu jízdeckému pluku, s nímž jako ve vidění došel až do kasáren, a dosud neskončila. „Potom jsem se chtěl zase vrátit. Ale bylo pozdě. Zavřeli za námi pěkně potichu vrata, za námi civilisty. Měli nás, měli nás jako krysy.“

Román neromán, umění neumění..., nad Célinovou knihou se rozžula bitka, k jaké nevedla žádná francouzská kniha z posledních let. Jak jinak to vysvětlit, ne-li tím, že tlak, pod nímž to vře jinde, roste nyní závratně snad také ve Francii. Ne ona, nýbrž boj o ni, její s neuvěřitelnou rychlostí dozrála proslulost jsou symptomatické.

Lidové noviny, 8. ledna 1933

Lidové noviny a *Přítomnost* tehdy patřily nakladatelství Borový.

43 Toto pražské nakladatelství a knihkupectví, které uvede Célina do Čech, bylo od první světové války jedním z hlavních podniků vydávajících současnou českou poesii a prózu. Prvními majiteli byli MUDr. Alfréd Slavík, učitel na vysoké škole technické v Praze, a František Borový, statkář a pražský měšťan, v jehož domě na Novém Městě pražském, Myslíkova 7, bylo první sídlo firmy. Po ztroskotání podniku, jehož finance odčerpaly zvláště nerentabilní vědecké publikace, si František Borový opatřil v roce 1883 samostatnou koncesi. Roku 1898 nakladatelská a knihkupecká koncese zanikla, neboť úřady ji nepovolily převést na Františka Borového mladšího, a ten pro získání potřebných zkušeností vstoupil do služeb Ottova nakladatelství. V roce 1912 se mu podařilo nakladatelskou koncesi znovu získat a obnovil vydavatelskou činnost. Ovšem válečná doba neumožňovala plné rozvinutí nakladatelského podnikání a nakladatelství se brzy dostalo do tíživé situace. Už v letech 1922–1925 se jednalo o převod majetku na prof. Stránského, majitele brněnské tiskárny Polygrafia a deníku *Lidové noviny*. Stránský sloučil své dosavadní podniky s nakladatelstvím v roce 1928, značka zůstala zachována a František Borový se stal ředitelem nakladatelského podniku. Od roku 1930 zastával funkci ředitele a obchodního poradce také Julius Fürth (též přepisován jako Firth). V roce 1931 se František Borový svého místa vzdal (zemřel 20. 3. 1936). Po Fürthově odchodu do emigrace se stal ředitelem dr. M. Jiránek, který byl v roce 1942 zatčen a uvězněn a jeho místo zaujal dosazený německý správce.⁹¹

Tehdejší ředitel nakladatelství Julius Fürth na objevení Célina vzpomíná ve svých pamětech *Knihy a osudy*:

Za Célina mohl Richard Weiner. Jednou v neděli ráno jsem otevřel *Lidové noviny* a přečetl si, ne bez vzrušení, jeho referát s titulem, jestli se nemýlím: *Jest zde jedna kniha*. Šlo o Célinovu *Cestu do hlubin noci*, dílo, které svým odvážným obsahem vyvolalo ve Francii senzaci. Z Weinerova referátu jsem vyrozuměl, že nejde o populární četbu, ale o práci spornou, a hned mi vytanul na mysl Joyceův *Odysseus (Ulysses)*. Zároveň jsem ale byl přesvědčen, že také u nás kniha zabere. Do Paříže jsem cestovat nemusel, spřátelil jsem se mezitím s Weinerem natolik, že stačilo poslat telegram a on sám vše zařídil. Radil jsem se s Bassem, komu zadat překlad. Bylo zřejmé, že půjde o složitý a svízelný problém. Jediný člověk, který byl schopen úkol zvládnout, byl Jaroslav Zaorálek, který tehdy pro nás překládal Sebrané spisy Anatola France. Ukázal se znovu jako nepřekonatelný mistr. Ani Célinova kniha nebyla laciná a s ohledem na obsah jsme vytiskli jen 3 000 výtisků. Brzy ji čtenáři rozebrali, a jestli se nemýlím, zaujala v anketě *Lidových novin* jedno z předních míst.

91 Údaje o nakladatelství Borový (1877–1949) čerpáme ze stránky <http://mkloket.cz/nakladatelstvi>, poslední aktualizace 27. května 2010, poslední přístup 19. června 2010.

Peroutka mi Célina v Přítomnosti strhal. Už sám nevím, co všechno knize vytýkal. Uznával, že jde nesporně o literární dílo, ale posudek psal na téma: „rozkoš smrděti“. Sotva kdo do mne viděl jako Peroutka a málokdy se mi podařilo ho něčím udivit. Tentokrát byl překvapen, když jsem mu po jeho kritice řekl: „Co chcete, je to umocněný Zola, a to přece byl nějaký autor!“ Naproti tomu Karel Čapek Célinovu knihu pochválil. Prostě se v něm ozval syn lékaře; znal dobře, že si lékař chudiny často cynismem odreaguje svá pohnutí nad osudem pacienta.⁹²

V Památníku národního písemnictví ležel v nakladatelské korespondenci Františka Borového až na dně krabice nedatovaný rukou psaný lístek Julia Fürtha adresovaný Jaroslavu Zaorálkovi⁹³ – první doklad o počátku překládání Célina do češtiny.

Vážený pane, můžete-li se ihned ujmouti překladu slavné francouzské knihy *Voyage au bout de la nuit*, má 600 stran, pak mne laskavě co možná nejdřív navštivte. Chtěl bych to mít ještě na jaře na trhu. Honorář by byl 200 Kč za arch a obvyklé podmínky. Byl bych vám velmi povděčen, kdyby to šlo, překlad této argotem se hemžící knihy musí být pečlivý.

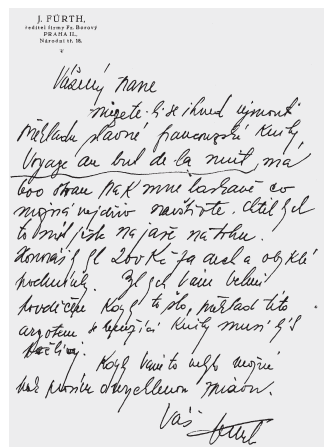
Kdyby Vám to nebylo možné pak prosím o urychlenou zprávu.

Váš Fürth

Jaroslav Zaorálek nabídku přijme a jeho překlad bude prvním vydaným překladem Célinova románu na světě.

Jaroslav Zaorálek. Foto Literární archiv PNP.

Dopis Julia Fürtha Jaroslavu Zaorálkovi. Literární archiv PNP.

92 Firth, Julius. *Knihy a osudy*. Kolín nad Rýnem: Index 1972. Brno: Atlantis 1991, ss. 151–152. Dále jako *Knihy a osudy*.

93 Jaroslav Zaorálek (1896–1947), český překladatel a jazykovědec, bydlel v Rostokách u Prahy. Překladatel Prousta, Célina, Rollanda, Jarryho, Zweiga, Nervalova, Balzaca, Bloye, Chevaliera a dalších, autor knihy *Lidová rčení* (Praha: Borový 1947).

Ohlas Cesty na kraj noci v dalších zemích

Německy mluvící země . . . 47

Itálie . . . 51

Holandsko . . . 53

Polsko, Maďarsko, Slovensko, Skandinávie . . . 54

Rusko, Ukrajina . . . 55

Anglie, USA . . . 57

BRIDGE
KINOPROGRAMMEEntscheidung
über Finanzplan verzögertErfolgreicher
Hungerstreik untertags

150.000 Kč im Sofa

KUNST

Max Brod.

Célines

„Reise ans Ende der Nacht“

Man könnte Céline als einen Rabelais mit umgekehrtem Vorzeichen ansehen. Ganz ebenso ungeheuerlich wie in „Garpantua“ und „Pantagrue“ überlebensgroße Figuren des animalischen Genießens, Schmagens, Schlürfens geschaffen wurden, so entrollt Céline eine über-schärft belichtete Welt des Darbens, des Schmutzes, der Verelendung, des Verkommens in physischer wie in moralischer Hinsicht. Daß soziologisch Bedeutsame hierbei ergibt sich aus der Erwägung, daß der technische Fortschritt uns nun nicht sehr viel Gutes in die Welt gebracht haben kann, wenn der Pamphletist der Gegenwart ein um so viel traurigeres Bild bringt als der nicht minder bissige und temperamentvolle Satiriker der Renaissance.

- 47 Reakce na Céline v nejrůznějších jazykových oblastech, ať formou článků nebo celých publikací, tvoří samostatný knihovní oddíl Célineova fondu ve francouzském IMEC v Caen,⁹⁴ a to ještě, pokud jde o recepci v jiných jazycích, jde o přehled neúplný, závislý většinou na aktivních příspěvcích zvenčí. Pro potřeby této práce zmiňujeme z přijímání Célineova díla v jiných zemích pouze to, co je markantní a co staví české reakce do kontextu. Podobně budeme dále postupovat i u historie překladů Célineových knih a písemností do jiných jazyků.

Německy mluvící země

Nejblíže českým reakcím je Célineův ohlas v německy mluvících zemích.⁹⁵ O *Ceste na kraj noci* psala německá a rakouská periodika okamžitě a s podobným vyzněním jako u nás. První zmínku o neudělené ceně napsal příští Célineův překladatel Isak Grünberg do ranního vydání deníku *Berliner Tageblatt (und Handelszeitung)* 15. prosince 1932 v článku „Kniha, která nedostala Goncourtovu cenu“⁹⁶ a píše zde: „umí to nejen říci – to svedou i jiní –, umí to také vypočítat. V tom je jedinečný. V tom je naší době platný.“⁹⁷ Pro některé kritiky jde o dílo převratné, pacifistické a levi-cově vyznívající, jiní zachovávají rezervovaný postoj. Za všechny příklad Waltera Benjamina.⁹⁸ Ten v článku „K současnému společenskému postoji francouzského spisovatele“ v úvahách o „populistickém románu“ v současné Francii o Célineovi píše: „Není náhodou, že první úspěch tohoto žánru – Célineova *Cesta na kraj noci* – má co dělat s lumpenproletariátem. Stejně jako má lumpenproletář malé povědomí o třídě, která by mu mohla vybojovat důstojnou lidskou existenci, tak málo dělá autor, který jej líčí, pro to, aby byl onen nedostatek jeho předlohy patrný. Proto je ona monotónnost, do níž je dění u Célinea zahaleno, veskrze nejednoznačná. Tak jak se mu daří přesvědčivě ukázat smutek a prázdnotu bytí, v němž se stírají rozdíly mezi dnem pracovním a svátečním, mezi pohlavním aktem a zážitkem lásky, mezi válkou a mírem, městem a venkovem, o to méně má dar ukázat ty síly, jejichž otiskem je život jeho vyvržených; a ještě méně se mu daří ukázat, kde by mohla začít jejich reakce.“⁹⁹

Podle deníkového zápisu Thomase Manna ze dne 21. ledna 1934 „ein wildes Produkt“ nazval Rudolf von Bitter svou disertaci o ohlasu *Cesty na kraj noci* v Německu. Isak Grünberg si s Thomasem Mannem psal ohledně překladu. Mann si pak knihu koupil a do lapidárních deníkových záznamů z té doby si zapisoval průběh četby:

Středa 27. XII. 33

Trochu pracoval. Dopis od Heinricha o románu. V poledne ve městě, stříhání vlasů, pochůzky. Koupil si německý překlad Célineova románu a po jídle začal číst. [...]

94 Do renovovaného (válkou zničeného) bývalého opatství v Caen v Normandii byly z Paříže pře-vezeny knihovní fondy francouzského Památníku současného písemnictví (IMEC: Institut Mémoires de l'Édition Contemporaine). Areál, dostupný z Paříže rychlovlakem, poskytuje záze-mí pro badatelskou práci.

95 V tomto případě lze čerpat ze dvou základních publikací: Wascher, Philipp. *Louis-Ferdinand Céline und Deutschland. Rezeptionsgeschichte der Jahre 1932–1961*. Berlin: Weidler Buchverlag 2005. Dále jako *Céline und Deutschland*. A Bitter, Rudolf von. „Ein wildes Produkt“, op. cit., z roku 2007.

96 „Das Buch, das den Goncourt-Preis nicht erhielt“. *Berliner Tageblatt (und Handelszeitung)* 15. 12. 1932 Morgenausgabe.

97 „er weiss es nicht nur zu sagen – das können auch andere –, er weiss es auch zu gestalten. Das ist seine Einzigkeit. Das ist seine Gültigkeit für unsere Zeit.“ Citováno podle Bittera, „Ein wildes Produkt“, op. cit., s. 85.

Sobota 6. I. 34

Včera ještě další korektury. [...] Odpoledne vyřídil nějakou korespondenci. – Večer jsme poslouchali v radiu Donizettiho „Nápoj lásky“ – před usnutím pokročil v četbě Célinova románu. [...] Dnes překrásné zimní počasí. [...] Pak jsme dlouho poslouchali desky s Tristanem. Před spaním jsem si vzal luminaletten a četl ještě do půlnoci v Célinovi.

Neděle 7. I. 34

[...] Večer hráli II. jednání z Aidy. Četl Célinea.

Úterý 16. I. 34

[...] V posteli ještě četl Célinea, usnul lehce a dobře si odpočal. [...]

Pondělí 22. I. 34

[...] Šel spát pozdě, četl Célinea, divoké dílo.

Úterý 23. I. 34

[...] Četl Célinea. [...]

Pátek 26. I. 34

Děti na koncertě. Hovořili u mě v pokoji.
Četba Dona Quijota, jelikož se Célinem již hotov.¹⁰⁰

26. ledna 1934 píše do *Prager Tagblatt* o německém překladu *Reise ans Ende der Nacht* Max Brod:¹⁰¹

Max Brod CÉLINOVA CESTA DO HLUBIN NOCI

Na Célinea lze pohlížet jako na Rabelaise s opačným znaménkem. Tak jako Gargantua a Pantagruel byli stvořeni jako naddimenzované postavy animální požívačnosti, mlaskající a srkající, stejně obludně před námi Céline předestírá příliš ostře nasvícený svět utrpení, špíny, bídy a úpadku jak ve fyzickém, tak morálním ohledu. Naskytá se nám tu sociologicky významná úvaha, že technický pokrok tedy nemohl přinést světu mnoho dobrého, když pamfletista dnešní doby přichází s obrazem o tolik smutnějším než o nic méně kousavý a temperamentní satirik renesance.

Ještě větší rozdíl odhalíme, když myšlenkové a emocionální prostředí, v němž se zmítá Céline, srovnáme se sférou, již obývají velcí duchové antiky. Platón mluví

49 o dokonalosti světa, kterou sice nezažíváme, ale představujeme si ji a toužíme po ní. Céline ztvárňuje nepodařený svět odsouzený k odumírání a zkáze, peklo beznadějných banditů.

Toto peklo dnes zažíváme tak zřetelně, že se musí ve skutečnosti odrážet ve všech zobrazeních života, pokud je autor čestný, řádný a aspoň trochu při jasném rozumu. Tomuto peklu se jen tak nevyhneme. Je třeba vykreslit ho novými, mimořádně pronikavými barvami. Ale to by ještě nebyla žádná mimořádná zásluha, žádný osobitý počin. Célinova osobitost tkví mnohem víc v něčem jiném – on zažívá peklo – a směje se! Je to silný, srdnatý, upřímný, tedy v jistém smyslu bezděčně důvěřivý smích. Podobně se za světové války smál dobrý voják Švejk. Když se člověk nemá čemu smát, tak mu nezbude nic než ten smích. (K Platónovu nadšení, k opravdovému přitakání životu to má daleko; ovšem poslední zbyteček rajského domova, smích, je v nás nevyhubitelný.)

Ten smích však zní děsivě a nelibozvučně. Aby uprostřed všeho toho zoufalství, jež zažívá v zákopech, v žáru tropů, bezcitném New Yorku a Detroitu, ve špině chudého pařížského předměstí, uprostřed všeho, co ochromuje a zraňuje, nepropadl Céline beznaději – před tím ho chrání jeho mladé, zdravé nervy. Smích je vždy krutý, neboť je to útěk před odpovědností. Všichni velcí humoristé jsou krutí, je to patrné jak u Busche¹⁰² (za jeho maskou dobrosrdečnosti), tak u Célinea. Jen humoristé nižší úrovně, jako je třeba Dickens, mohou být zároveň sentimentální, dokonce i soucitní. Lepší člověk je horší humorista.

Céline přitom nemá jen zdravé, ale i velice citlivé nervy. Mohl by (vzbuzuje ten dojem) vnímat ušlechtilost a krásu – kdyby je potkal. Ale svět kolem něj zcela zdivočel. A tak se mu bez skrupulí přizpůsobuje, téměř exhibicionisticky se blýská svou otrlostí; podobně jako jiný Francouz, který nezaslouženě neměl stejně tak úspěch, René Baillon („Das Herz einer Marie“)¹⁰³, jenž s krutou nenuceností odhaluje psychiku pasáka. Célinova obrněná duše ztvárňuje krásno jedinou emanací: jako dobře stavěné a pěkné ženské tělo. Jako takové ovšem působí velmi silně, buřičsky; občasné návštěvy kina mu však dávají znovu sílu žít, ať už to pro něho má jakkoli žalostné důsledky. O to dojemněji působí, když uprostřed radikálně odlidštěného světa probleskne prostřednictvím sexuality jiskřička opravdové lásky a nesobeckého soucitu. To když Alcide, koloniální voják, setrvává v tropech, aby úsporami ze skrovného žoldu poskytl své příbuzné, ochrnuté dívce, „dobré“ vzdělání. „Dobrovolně obětoval vzdálené příbuzné léta muk, úplně zničil svůj bědný život v té palčivé jednotvárnosti, a to bez jakýchkoli výhrad, bez jakéhokoli smlouvání a bez jakéhokoli osobního zájmu, odhlédneme-li od zájmu dobrého srdce. Věnoval vzdálené dívence tolik lásky a něhy, že by to stačilo na obrodu celého světa, a ani vidět to na něm nebylo.“¹⁰⁴ A pak je tu ještě jeden dojemnější zázrak, Molly, prostitutka z prostředí Fordovy továrny, která se mění, protože

98 Walter Benjamin (1892–1940), německý marxistický filosof, sociolog, literární kritik a překladatel. Za neobjasněných okolností zemřel na útěku před německou deportací (jako Žid se chtěl z Portugalska přepravit do USA) kdesi mezi Francií a Španělskem. Podle posledních zjištění údajně spáchal sebevraždu, když skupinu uprchlíků dostihla španělská policie.

99 „Zum gegenwärtigen gesellschaftlichen Standort des französischen Schriftstellers“. *Zeitschrift für Sozialforschung* č. 3, 1934, citováno podle Bittera, „Ein wildes Produkt“, ss. 83–84.

100 „Mittwoch den 27. XII. 33 / Einige Arbeit. Schöner Brief von Heinrich über den Roman. Mittags in der Stadt, Haarschneiden und Besorgungen. Kaufte die deutsche Übersetzung von Célines Roman und begann nach Tisch, sie zu lesen. / Sonnabend den 6. I. 34 / Gestern noch weitere Korrekturen. [...] Nachmittags einige Korrespondenz erledigt. – Abends hörten wir den »Liebestrank« von Donizetti durchs Radio – fuhr vorm Einschlafen in dem Roman von Céline fort. [...] Heute schönstes Winterwetter. [...] Nachher hörten wir lange Zeit Tristan-Platten. Nahm Luminaletten vorm Schlafengehen und las noch bis nach Mitternacht in dem Céline. / Sonntag den 7. I. 34 / [...] Spielten

abends den II. Akt Aida. Las Céline. / Dienstag den 16. I. 34 / [...] Las im Bette noch Céline, schlief leicht ein und ruhte befriedigend. / Montag den 22. I. 34 / [...] Spät schlafen, Céline gelesen, ein wildes Produkt. / Freitag den 26. I. 34 / [...] Die Kinder im Konzert. Unterhaltung in meinem Zimmer. / Don Quijote-Lektüre, da mit Céline fertig.“

Thomas Mann. *Tagebücher 1933–1934*, op. cit., ss. 277, 285–287, 291, 295–296, 298.

101 Za překlad Brodova článku otištěného frakturou autorka děkuje Veronice Sysalové.

102 Busch, /Heinrich Christian/ Wilhelm (1832–1908) byl německý humoristický básník. Přesto se domnívám, že je zde míněn evangelický farář a spisovatel Wilhelm Busch (1897–1966), Célinův současník, který jako poručík prožil první světovou válku a zde zažil své obrácení.

103 Max Brod píše „René“, správně André Baillon (1875–1932), belgický novinář a romanopisec francouzského jazyka. Jeho romány s autobiografickými prvky jsou poznamenány naturalismem. *Příběh jedné Marie* (Histoire d'une Marie, 1921) vyšel navíc v německém překladu jako *Die Geschichte einer Marie* v roce 1924 ve Vídni (Herz-Verlag).

miluje, v naprosté ztělesnění ohleduplnosti a pochopení pro nezvyklé potřeby 50 milovaného muže. Dokonce chápe i jeho nutkavou potřebu ji opustit a odpouští mu ji.

Dobrého je v životě pomálu. Ale vůči všemu tomu zlu, které (prostřednictvím postavy svého hrdiny, dezertéra Bardamu) Céline prožívá, není otupělý. Naopak, má obrovskou chuť žít. Jen vidí, že coby „chudák“ nedosáhne do mísy, že zůstane outsiderem. Odtud pramení jeho nevýslovný vztek, roztrpčení, ostražitost, jeho neustálá obezřetnost, aby si s bohatými nezadal, jeho bojácnost povýšená na nejvyšší princip („Možná že právě strachu je člověku nejvíce třeba“),¹⁰⁵ zde přichází na to, že nedůstojnost mu coby chudákovi může posloužit jako zbraň, proto má strach z každé iluze, každé plané fráze. Fráze o morálce jsou jen pasti, které kladou bohatí chudým. „Morálka je mytologické označení špatných činů“, tak to viděl Wedekind.¹⁰⁶ Jako zběsilý skeptik a nepřítel iluzí navazuje Céline na Flaubertovu tradici. Ovšem podstatou flaubertovské lidskosti byla ještě nedotčená víra ve velkou lásku a plátónskou krásu. Céline všude vidí jen to, co bylo poraněno, poškozeno. V pralese strádá několik černošských kmenů – to je pro něho obraz tropické krajiny. To, co je biologicky nenarušené, zdravé a pozitivní, mu nestojí za pohled. Kdyby byla Afrika skutečně taková, jak ji vidí Céline, bezesporu by tam už nebyla ani stopa po životu. Takže přehánět? Zajistě! Kdo varuje, má právo přehánět. Dalo by se tedy asi říct: Běda době, jejímž reprezentativním upřímným hlasem se stane takový básník! Je však třeba dodat: Sláva básníkovi, který je schopen tak strašnou dobu přehlušit polnicí svého výsměchu a (snad) burcovat.

Céline dlouho pracoval jako lékařský poradce v jedné komisi Spojených národů. To ho přivedlo na několik měsíců do Prahy.¹⁰⁷ Při té příležitosti vyšlo najevo, že píše knihu o Spojených národech. To by mohlo být dobré! Nesmíme totiž zapomínat, že tak jako všichni básníci toho báječného francouzského lidu, i ti zdánlivě popisní autoři, je Céline ve své podstatě etik a revolucionář. On prázdně nepopisuje, on stanoví postuláty a jde na barikádu. Kniha *Cesta do hlubin noci* je pesimistická, téměř beznadějná. Stále však ještě má téměř jako poslední zbyteček uprostřed doby zbavené Boha jedno velké aktivum: právě onen smích a šílenou chuť do života. Takže žádné zhnusení, otupělost, žádné ruce složené v klíně! Tato chuť se ovšem může stát jak smysluplným konstruktivním prvkem bytí, tak také bezmezně egoistickým, a tudíž barbarským a ničivým. Máme tu dnes k dispozici obě možnosti. Musíme si vybrat. Kam se obrátí lidské srdce s posledním zbytkem svých aktiv poté, co víra a láska už šla dávno k čertu? Potud to není kniha o „zániku Západu“, nýbrž jde o čtení i z etického hlediska šíleně burčující. Boj o budoucnost lidského rodu je ještě nerozhodný, 1:1. Co se stane po poločase? Zavrhnout Célinův román jako pornografii lze jedině tehdy, jsme-li přesvědčeni, že již jsme na správné cestě a že nemáme zapotřebí naslouchat té křičící skepsi a varovnému hvízdotu. Racionální optimismus by se však mohl stát horším nebezpečím, než když době nastavíme křivé

104 *Cesta do hlubin noci*. Přeložil Jaroslav Zaorálek. Atlantis 1995, op. cit., s. 142. Brod cituje z Grünbergova překladu: „Ohne weiter darüber nachzudenken, hatte er einem kleinen Mädchen, mit dem er entfernt verwandt war, martervolle Jahre dargebracht. Er hatte sein armes Leben in dieser glühenden Einöde vernichtet, ausgelöscht, bedingungslos, ohne zu markten, ohne andern Antrieb als den seines guten Herzens. Er brachte diesem fernen kleinen Mädchen so viel Liebe dar, dass es genügt hätte, eine Welt neu aufzubauen. Und man merkte nichts davon.“

105 Ibid., s. 109. („Man fürchtet sich nie genug.“)

106 Frank Wedekind (1864–1918), německý dramatik bouřlivého života. Jeho *Probuzení jara* (Frühlings Erwachen) o sexualitě středostavovské mladé dvojice v devadesátých letech 19. století vyvolalo skandál.

107 Z poznatků o Célinově životě ovšem nic takového nevyplývá.

51 zrcadlo, ve kterém velmi zřetelně a výlučně nalézá své vady a v němž jí je vášnivými obrazy předváděno, jak se právě rozkládá bacily, infekcemi, chudobou, jedovatými plyny, plísní a zápachem a z chvějícího se čela ztrácí poslední nalíčenou tenkou vrstvu navoněné humanity. Doba se musí změnit – anebo připustit, že Céline má pravdu. To je Célinovo poselství době.

Prager Tagblatt, 26. ledna 1934

U Célinova přijetí v Německu v letech 1933–1945 rozlišuje Rudolf von Bitter tři linie:¹⁰⁸

Levicová a buržoasní, nikoli nacionálně socialistická kritika přijala Célinovy stylové prostředky jako účinné a odpovídající zamýšlenému cíli: podrobit kritice společnost a psát pacifisticky proti válce. Z kritiků sem podle von Bittera patří Theodor Wolff, Bernard Guillemin. Pro kritiky kolem Institutu pro sociální výzkum (Institut für Sozialforschung) ovšem Célinův obraz společnosti nebyl věrohodný. K těm patřil například Walter Benjamin, Siegfried Kracauer, Detector (tj. Joachim Karl Schumacher), Kurt Tucholsky.

Nacionálně socialistickou kritiku, která vyznávala idealizující a kýčovitě umění, Céline odpuzuje. Jeho pozdější antisemitismus je sice vítán, ale jeho drastické prostředky jsou coby cesta k dosažení antisemitských cílů odsouzeny jako nepřijatelné.

Nakonec je zde skupina kritiků blízkých nacionálně socialistickému systému, kteří mu sice slouží, ale zároveň si uvědomují Célinův význam a jeho první dva romány považují za výjimečné. Tato skupina podle von Bittera proto všemožně vyzvedává Célinův antisemitismus, aby autora, jehož romány jsou v Německu na indexu, učinila akceptovatelným. (Isak Grünberg v dopise dr. Fischlovi z nakladatelství Julius Kitzl Nachfolger ostatně právě toto považuje za „komické“: že chorý pamflet zlepší v Německu postavení autora dvou velkých románů.¹⁰⁹) Z tohoto prostředí vzešli později podle von Bittera také Célinovi pováleční překladatelé.

Itálie

V Itálii se naopak během různých polemik zvedají proti Célinovi hlasy, které v něm vidí skrytou komunistickou propagandu. První zmínku o *Cestě na kraj noci* tradičně přináší zpráva o situaci kolem Goncourtovy ceny. Značka DAB (zde a pak i nadále Célinovi nakloněná), v článku „Ceny a klevety“¹¹⁰ v prosinci 1932 ironicky referuje o polemikách a bojích kolem neudělení ceny Célinovi. Literární komparatista a publicista Maurizio Makovec v knize *Céline v Itálii*¹¹¹ cituje rozsáhlý kritický článek Guglielma Serafiniho „L. F. Céline: Voyage au bout de la nuit“ v měsíčníku *Il Saggiatore* z ledna 1933.¹¹² Dočteme se tu: „[román]... šíří vyvolaných ohlasů a zhoubou ducha, kterou je nasáklý, v níž jako by se odrazil charakteristický

108 Cf. Bitter, Rudolf von. „Ein wildes Produkt“, op. cit., ss. 78–79nn.

109 Dopis z 2. února 1938. Cf. Bitter, Rudolf von. „Ein wildes Produkt“, op. cit., s. 383.

110 DAB. „Premi e pettegolezzi“, *L'Italia Letteraria*, prosinec 1932.

111 Makovec, Maurizio. *Céline in Italia*. Roma: Edizioni Settimo Sigillo 2005. Cf. ss. 23–31.

příznak nynější malomyslnosti francouzské inteligence“, a také „údajná morální satira na měšťáckou společnost během války [...] se nakonec omezuje na sled demagogických protikapitalistických tirád bolševizujícího tónu, který je vlastní jistému druhu literatury proletářské propagandy, jež páchne po Rusku na míle daleko.“¹¹³ Další Serafiniho článek „Dvě Célinovy knihy“ v čtvrtletníku *Occidente* z října–prosince 1933¹¹⁴ mluví o pokleslé desorientované francouzské literatuře mezi dvěma epochami civilisace, „sotva vyšlé z dlouhé a usouzené přítomnosti Proustovy, Gidovy a Valéryho“, která nadále zůstává „produkcí neoriginální a veskrze neupřímnou“.¹¹⁵ Serafini, stoupenec fašistické myšlenky „nové civilisace“ („civiltà nuova“) Célinovu *Cesty na kraj noci*, ale ani *Církev* (mezitím vyšla u Denoëla) neodmítá pro antisemitismus (toho si ani nevšimne), ale protože „autorova mentalita se začasť ztotožňuje s hlavním hrdinou Bardamuem, amorálním chorobně zvědavým anarchistou“.¹¹⁶

Hlasy pro Céline se v Itálii ozvou hlavně po vydání překladu *Cesty na kraj noci* na jaře 1933¹¹⁷ (o něm dále). Již zmíněná značka DAB v březnu 1933 píše: „Tato kniha se nezrodila ze záchvatu, ale ze setrvalého stavu“.¹¹⁸ Maurizio Makovec v citované práci považuje za významný příspěvek tehdy třiaadvacetiletého Glauca Natoliho (pozdějšího profesora francouzské literatury na universitě ve Florencii) v římském dvouměsíčníku *Circoli*¹¹⁹ z května–června 1933. Natoli se snaží pod negativismem a nihilismem najít pozitivní proud v textu nazvaném „Otevřený dopis Louisu Ferdinandu Célinovi“: „Z doopravdy hrůzně rozhořčených nálad téměř vždy vyplynulo nějaké dobro, nějaký altruismus, bezmezná láska. Téměř jako byste se vydával cestou kontrastů, aby se té nejhlubší noci dostalo o to zářnějšího rozbrsku.“¹²⁰ Po zveřejnění Natoliho otevřeného dopisu se rozvinula polemika, v níž byl Céline v Itálii na dlouho odsouzen. *La Stampa*¹²¹ podobně jako konservativní katolický *Il Frontespizio*¹²² se postavily proti Célinovi. Maurizio Makovec uzavírá: „Célinovo dílo sice mělo v předválečném italském kulturním obzoru, po mnoha stránkách konformním a provinčním, který měl daleko do francouzského světa té doby, jistý ohlas, ale také je pravda, že jen málokterí se pustili do rozboru obsahových rovin a stylu románu takové síly, jako je *Voyage au bout de la nuit*.“¹²³ V tom vidí i důvod, že *Smrt na úvěr* z roku 1936 projde bez povšimnutí (přeložena bude až v roce 1964) a *Bagately k masakru*, špatně přeložené a s podstatnými výpusťkami (o čtvrtinu), jak uvidíme dále, nevzbudily v roce 1938 zájem.

112 *Il Saggiatore*, č. 11, leden 1933.

113 „[Il romanzo] per la vastità degli echi suscitati e per lo spirito corrosivo du cui è imbevuto, nel quale mi sembra ravvisare un sintomo caratteristico dell'attuale smarrimento dell'intelligenza francese“ [...] „la presunta satira morale della società borghese [...] si riduce in definitiva ad un rosario di tirate demagogiche-anticapitalistiche di un tono bolscevizzante proprio a certa letteratura di propaganda proletaria che puzza di russo lontano un miglio.“ U italských článků, které se vymykají jistou účinností vůči Francouzům, uvádíme i originální citace.

114 „I due libri di Céline“, *Occidente*, říjen–prosinec 1933.

115 „Appena uscita dalla lunga e mortificante presenza di Proust, di Gide, di Valéry“ [...] „una produzione priva di originalità e scarsa di sincerità“.

116 „La mentalità dell'autore si identifica spesso nel protagonista Bardamu, anarchico amorale e morbosamente curioso.“

117 *Viaggio al termine della notte*. Trad. di Alex Alexis. Milano: Corbaccio-Dall'Oglio 1933.

118 „Questo libro non è nato da una crisi ma da uno stato permanente.“ *L'Italia letteraria*, roč. V., 19. března 1933.

119 Vycházel v letech 1931–1939 a podle Maurizia Makovce (op. cit.) se vyznačoval „spíše nacionalistickou kulturní linií“, s. 27.

53 Holandsko

Zprávy o přijetí *Cesty na kraj noci* v Holandsku máme díky publikaci *Sandfortův dotazník*.¹²⁴ V Célinově fondu v IMEC jsou holandské články bohužel archivovány až od roku 1977, což bude souviset s aktivitou nové generace Célinových holandských překladatelů. *Sandfortův dotazník*, soubor nalezené korespondence mezi Célinem a jeho prvním holandským překladatelem z let 1933–1934, vyšel pouze francouzsky a dobové články zde nejsou citovány v originále ani pod čarou. Proto – nebude-li pramenem jiná písemnost – na holandský tisk budeme odkazovat pouze z tohoto francouzského překladu. (Sandfortova korespondence se Célinem, k níž se vrátíme později, je samozřejmě francouzská již původně.)

První ohlas *Cesty na kraj noci* v Holandsku byl ozvěnou Goncourtovy ceny: „Po zklamání, které se opakuje tolik let po sobě, nás nijak nepřekvapí, že ani nyní nemá volba literární význam: jak by se mohlo shromáždění, které loni korunovalo směšné *Mal d'amour* Jeana Fayarda, tentokrát trefit do černého?“¹²⁵ V tomto duchu se nese většina článků věnovaných intrikám kolem ‚Goncourtova tržiště‘. Na Mazelina se rychle zapomene, Céline je považován za literární sensaci roku.¹²⁶ Holandsko má trochu jinou tradici: vnímání v cizích jazycích je součástí kultury. A tak první rozsáhlejší článek byl psán francouzsky: pro *Bulletin de l'Alliance Française en Hollande* ho napsal Eugène Guillo.¹²⁷ Román je pro něj – až na jistou rozvláčnost a sem tam neobratnost – jednou z nejpřekvapivějších knih posledních let, především pro svůj jazyk. Multikulturně se zachoval i jistý knihkupec v Haagu: 27. ledna 1933 dal do novin *Het Vaterland* inzerát, že v jeho knihkupectví jsou k dostání dvě význačné knihy: *Voyage au bout de la nuit* a Mazelinovy *Les Loups* (Vlci) s poznámkou „Goncourtova cena“. Inzerovat v novinách román v cizím jazyce bylo vzácné – a jen to dokládá, nakolik aféra kolem ne/udělení ceny dosáhla až do Holandska. Kritik a básník Jan Schepens v článku pro tradiční liberální vlámskou literární revui *Vlaamse Gids* proti sobě staví Montherlantovu „mussoliniovskou koncepci hrdinné odvahy“ (fašismus) a Célinovu „kritiku společnosti a zaujetí morálního stanoviska“ (komunismus).¹²⁸ Polemiky kolem Céline v letech 1933–1934 byly v Holandsku velké. Možná i díky kritisanému překladu (viz dále) byl Céline v Holandsku až do sedmdesátých let autorem jedné knihy: *Reis naar het Einde van de Nacht* vyšla v novém překladu v roce 1968. *Smrt na úvěr* jako *Dood op Krediet* až v roce 1979.

120 „Dalle esasperazioni, veramente spaventose, degli stati d'animo, è risultata quasi sempre una bontà, un altruismo, un amore sconfinato. Si direbbe che Ella abbia seguito una tecnica per contrasti per far succedere alla notte più profonda l'alba più luminosa.“ Natoli, Glauco. „Lettera aperta a Louis Ferdinand Céline“. *Circoli*, č.3, květen–červen 1933. Cf. otevřený dopis Marie Majerové Célinovi, zde na s. 75.

121 5. srpna 1933, autor článku M. Sarfatti.

122 Měsíčník vydávaný ve Florencii v letech 1929–1940.

123 *Céline in Italia*, op. cit., s. 30.

124 Céline, L.-F. *Le Questionnaire Sandfort*. Eds. Uyen, Michel – Alten, Peter. Paris: Librairie Monnier 1989. Dále jako *Sandfortův dotazník*. Otázky recepce jsou zde pojednány na stranách 119–129.

125 Roos, Elisabeth de. „De bekroning van Céline“ (Célinovo korunování). *Het Vaterland*, 13. prosince 1932.

126 *Sandfortův dotazník*, ss. 119–120.

127 1. ledna 1933.

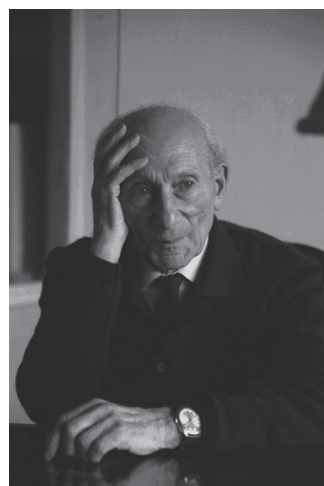
128 Schepens, Jan. *De Vlaamse Gids*, roč. XXI, 1932/33, ss. 377–380. Článek je přeloženým příspěvkem, který v rámci ankety o Célinově *Cestě na kraj noci* otiskl týdeník *VU*. Přesný údaj otištění se nepodařilo dohledat.

Polsko, Maďarsko, Slovensko, Skandinávie

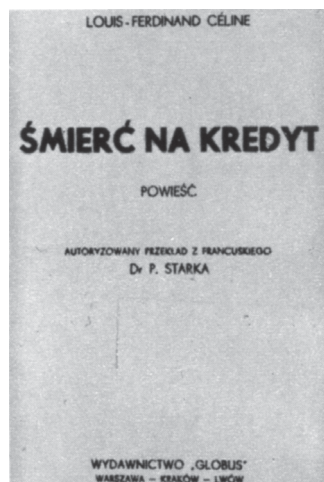
Také po ohlasech maďarských, polských, rumunských či dokonce ruských v periodickém tisku bychom museli pátrat v archivech příslušných zemí: Célinův fond v IMEC (podobně jako v případě Skandinávie) jejich přehled nepodává. Podíváme-li se zde však na zastoupené překlady, uděláme si představu.

V Polsku byl ohlas okamžitý: *Podróż do kresu nocy* (*Cesta na konec/hranici noci*) vyšla hned po německém vydání už v roce 1933 v překladu Wacława Rogowicze.¹²⁹ Rogowicz (1879–1960) už byl zralý překladatel z ruštiny a francouzštiny, přeložil Georgese Bernanose, ale i Aragonovy *Basilejské zvony*. *Smierc na kredyt* vyšla polsky v roce 1937¹³⁰ v překladu Pesacha Starky.¹³¹ V roce 1938 vyšel na devět pokračování v překladu Michala Małky v literárním a kulturním týdeníku *Prosto z mostu* Célinův antisemitský pamflet *Pogromowe drobiazgi – Bagatelles pour un massacre* (*Bagately k masakru*).¹³²

Maďarsky vyšla *Cesta na kraj noci* jako *Utazás az éjszaka mélyére* už v roce 1934¹³³ v překladu spisovatele Andráse Hevesiho (1902–1940). Ten v roce 1939 emigroval do Francie, jako dobrovolník vstoupil do francouzské armády a byl zabit při německé ofenzivě roku 1940. Jeho román *Pluie de Paris* (Paříž v dešti) vypráví o prostředí emigrantů. Překlad Célinea byl přijat jako velké literární dílo a kniha měla podobně mohutný ohlas jako v Čechách či v Německu. Později vyjde *Cesta* v Maďarsku ještě dvakrát (s tímž názvem) v překladu básníka a literárního historika Jánose Szávaie: v roce 1977 v nakladatelství Magvető a v roce 2003 v nakladatelství Európa. *Smrt na úvěr* ovšem před válkou – jak by se podle ohlasu *Cesty* dalo čekat – nebyla přeložena a ohlasy během války a po válce nebyly velké. Jak píše Judit Karafiath,¹³⁴ věhlasu třicátých let už Céline v Maďarsku nedosáhl. Díky Jánosovi Szávaiovi a bratislavskému nakladatel-

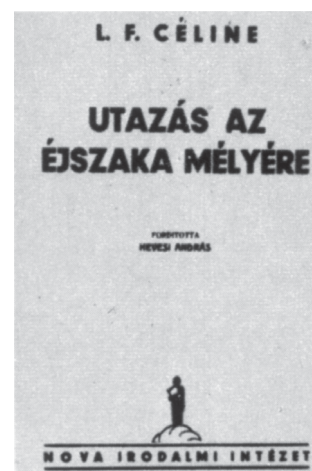
Pesach Starka / Julian Strykowski.
Foto Elżbieta Lemppová.

Polské vydání *Smrti na úvěr*.
Archiv AK.

54

55

První maďarské vydání *Cesty na kraj noci*. Album Céline.

Lev Trockij. Foto archiv AK.

ství (s pobočkou v Budapešti) Kalligram jsou dnes v maďarštině dostupné i *Smrt na úvěr* a *Klauns band*, k tomu však až dále.¹³⁵

Ve slovenském překladu vyšla *Cesta na kraj noci* až v roce 2009: s názvem inspirovaným někdejší českým převodem jako *Cesta do hlbin noci* v překladu Kataríny Bednárové.¹³⁶

V severských zemích bude Céline překládán až od šedesátých let: roku 1967 vyjde v Norsku *Reisen til nattens ende* (překladatel Axel Amlie, nositel překladatelské ceny Ørnulfa Basta z roku 1971), roku 1968 v Dánsku *Reise til Nattens Ende* (překladatel Birger Hansen¹³⁷; ve čtyřicátých letech ovšem v Dánsku vycházely publikace spjaté se Célinovým pobytem a zatčením), a v sedmdesátých letech vyjdou ve Švédsku *Resa till nattens ände* (1971) a *Död på krita* (1977; oba romány přeložil C. G. Bjurström.¹³⁸)

Rusko, Ukrajina

Je známo, že obdivovatelem Célinea mezi komunisty byl Lev Trockij. 10. května 1933 píše v exilu v Prinkipu slavný esej „Céline a Poincaré“: Céline je v něm vyzdihován a Poincaré zatracován.¹³⁹ Trockij prorokuje přesně už v úvodním odstavci:

Louis-Ferdinand Céline vstoupil do literatury, jako jiní vcházejí domů. [...] napsal knihu, která nepomine, i kdyby po ní napsal jiné a stejně nepominutelné.¹⁴⁰

Céline po letech v dopise Albertu Parazovi ze 17. března 1948 píše:

*Jaké vyhlídky jsem promarnil, že jsem to nečapl po Barbussovi! Charbonnière by mi teď chodil pucovat boty. Thorez by mi posílal bonboniéry – Ramadier dceru...*¹⁴¹

129 Warszawa: J. Przeworshniego.

130 Warszawa: Wydawnictwo Globus. Kniha vyšla ve dvou svazcích s názvy *Dziecinstwo* (Dětství) a *Mistrz Courtial* (Mistr Courtial).

131 Pesach Jakub Starka (1905–1996) byl z židovské rodiny ze Stryje. Zpočátku měnil pseudonymy a nakonec se proslavil jako spisovatel Julian Strykowski. *Smierc na kredyt* (*Smrt na úvěr*) je jeho jediný překlad. Před druhou světovou válkou měl blízko ke komunismu, byl za to vězněn, poté dospěl k antikomunismu, jeho knihy jsou autobiografické, popisují jednak toto vystřízlivění a jednak se zabývají problematikou židovství a traumatem holokaustu, později dlouho skrývanou homosexualitou.

132 *Prosto z mostu*, N čísla 44, 1938, 46, 1938, 47, 1938, 48, 1938, 50, 1938, 51, 1938, 52, 1938, 53, 1938, 54, 1938.

133 *Utazás iaz éjszaka imélyére*. Budapest: Nova Irodalmi Intézet 1934.

134 „Céline en Hongrie“. *Année Céline* 1993. Tusson et Paris: Éditions du Lérot et IMEC 1994, ss. 201–209. Dále jako *Année Céline* s uvedením roku.

135 *Halál hitelbe* (2006) a *Bohócbanda* (2008).

136 Bratislava: Agora 2009.

137 Podle Dominique de Roux: *La Mort de Céline*, Paris, Bourgeois 1966, ss. 172nn existoval ztracený ilustrovaný dánský překlad *Cesty* vydaný v roce 1940.

138 Carl Gustaf Birger Bjurström (1919–2001 v Paříži), překladatel a literární korespondent, překládal Samuela Becketta, Michela Foucaulta a Clauda Simona.

139 Poprvé vyšel v *Atlantic Monthly* v říjnu 1936. Převzat do souboru *Cahier de l'Herne*, z něhož citujeme (s. 434). Je zařazen do souborného vydání Trockého spisů *Littérature et Révolution*, 10–18, 1964, s. 417. Podle Gibaulta, *Céline. Čas bésů a pronásledování*, op. cit., s. 136.

140 Citováno z pásma „Bagately k portrétu“. Sestavila a přeložila Anna Kareninová. *Revolver Revue* č. 18, 1992.

François Gibault uvažuje v druhé části Célinovy biografie¹⁴² o podílu Louise Aragona 56 na Célinově přijetí nejen u francouzské levice, ale hlavně v Rusku (Aragon se zprvu se Célinem přátelil, dokonce naznačoval, že on Célinovu *Cestu na kraj noci* doporučil Denoělovi k vydání, k roztržce došlo, jakmile Céline poukázal na nemorálnost komunismu):

„Není pochyb, že Aragonovi a Else Trioletové, tak jako mnoha lidem levicového zaměření, zvláště mezi komunisty, se *Cesta* líbila. Kniha byla pacifistická, protikolonialistická, trochu anarchistická a buržoasní společnost líčila v nechutném světle. A tak mnozí komunisté viděli v Célinovi proletářského spisovatele. Georges Altmanovi v [Barbussově] *Mondu* a Paulu Nizanovi v *L'Humanité* učarovala célinovská vidina rozpadající se kapitalistické společnosti.

[...] Přes svůj nonkonformismus byl Céline [...] nepochybně jedním z těch, na které komunisté pomýšleli jako na možné nástupce Henriho Barbusse. [...]

Na konferenci, kterou svolala v roce 1930 do Charkova Asociace proletářských spisovatelů (Svaz sovětských spisovatelů to bude až od roku 1932), byl Barbusse kritisován, že se odchýlil od moskevské linie, neboť obhajoval formu a techniky buržoasní literatury.

[...] Aragon dělal, co mohl, aby Céline přivedl ke komunismu. [...] Elsa Trioletová tuto snahu sdílela. Spolu s Aragonem se v Moskvě zasadila o to, aby *Cesta na kraj noci* vyšla v ruštině; což se stalo,¹⁴³ pod překlad se podepsala Elsa Trioletová, ve skutečnosti však knihu přeložil v Moskvě sovětský překladatel. Aragon neuměl natolik rusky, aby *Cestu* přeložil sám, a Elsa Trioletová se na překladu podílela pouze radou, osvětlovala slangové pasáže, kterým překladatel nerozuměl.¹⁴⁴

K ruskému vydání *Putěšestvije na kraj noci* napsal předmluvu Ivan Anisimov: „[...] Céline vytvořil skutečnou encyklopedii odumírajícího kapitalismu. [...] není uvědomělý nepřítel kapitalismu. Je jen velký umělec, který neskrývá pravdu. [...]“ Kniha byla vydána v nákladu postupně se zvyšujícím: 6 000 výtisků, 15 000 výtisků a v roce 1935 40 000 výtisků. Recenze vyšly v *Pravdě*, *Litěraturnoj gazetě*, *Novém Miru* i v jiných periodikách a román byl přijat dobře. (François Gibault cituje patnáct článků.¹⁴⁵) I když (možná právě proto, že) byl román značně krácen, jak upřesníme dále.

V srpnu 1935 vyšel v Kyjevě ukrajinský překlad *Podorož na kraj noci* v nákladu 10 000 výtisků bez uvedení překladatele.¹⁴⁶

François Gibault mluví o velkém sovětském ohlasu, cituje asi dvě desítky recenzí. Zpočátku byly intelektuální kruhy nadšeny, později se vzpamatovaly a v Célinovi viděly úpadkového spisovatele. Ke kritikům patřil Maxim Gorkij, který vystoupil v roce 1934 na sjezdu spisovatelů, kde prohlásil (v přítomnosti Malrauxové a Aragonové, poté, co odsoudil „magii slov“ u Prousta a jeho následovníků): „Současná západní literatura také ztratila svůj stín, neboť se odvrátila od skutečnosti k nihilismu beznaděje, jak se to objevuje v knize Louise Ferdinanda Céline *Cesta na kraj noci*.

141 *Quelle chance j'ai perdue en ne prenant point la suite à Barbusse! Actuellement Charbonnière viendrait me faire mes chaussures. Thorez m'envverrait des bonbons, Ramadier sa fille...* – Cahiers Céline no. 6. Ed. Louis, Jean-Paul. Paris: Gallimard 1980, s. 63. Dále jako *Cahiers Céline* 6. Guy Girard de Charbonnière byl francouzský velvyslanec v Kodani, který usiloval o Célinovo vydání do Francie.

142 Gibault, François. *Céline. Čas běsů a pronásledování*, ss. 127–146. Z kapitoly citujeme a dále na ni odkazujeme.

143 *Putěšestvije na kraj noci* vyšlo v lednu 1934. Moskva-Leningrad: Gosudarstvennoje izdatelstvo (Chudožestvennaja litěraturno). Pouhých 280 stran [sic!].

144 Podle svědectví Louise Aragona. Elsa Trioletová však tvrdila, že šlo o její překlad: „Můj text mi ovšem ‚redigovali‘, jak je v Sovětském svazu zvykem, vypouštěli z něho pasáže, aniž cokoli konsultovali s autorem a překladatelem.“ (Triolet, Elsa. *Oeuvres romanesque croisées*, díl I., Laffont 1964, s. 31.)

145 *Céline. Čas běsů a pronásledování*, ss. 130–131.

57 Bardamu, hrdina této knihy [...] nemá pražádnou schopnost ‚přidat se‘ k revolučnímu proletariátu, je veskrze zralý přijmout fašismus.“¹⁴⁷ Na třináctém zasedání svazu spisovatelů 25. srpna 1934 ukrajinský básník Mykola Platonovyč Bažan (po válce předseda Svazu ukrajinských spisovatelů) prohlásil: „Célinův román – je jak negativní fotografie světa, na které s pečlivou zvrácenou přesností vystupují všechny černé, temné linie skutečnosti, jak ji vidí spisovatel. Krásné barvy našeho světa tento spisovatel neviděl, protože i krásné zbarvení rudého znaku se na negativním snímku ukazuje v barvě černé.“¹⁴⁸

I když se objevily ještě úryvky v překladu Sergeje Romova v *Ogoňku* v roce 1934 (Bibliotěka Ogoňka) a články o *Smrti na úvěr*, Céline byl v Sovětském svazu odsouzen a až v roce 1961 vyšly pouze nepodepsané překlady v *Innostrannoj litěraturnoj* (obdobě *Světové literatury* a podobných revuí v zemích východního bloku) a rovněž zde v letech 1957–1958, 1963, 1975, 1980 a 1981 jednotlivé články, vesměs Céline popisující jako „malého člověka“ v reakcionářské literatuře (I. D. Škunajeva, 1963). V devadesátých letech pak vychází jak překlad „Elsy Trioletové“, tak nový překlad Jurije Konějeva (1994) a Alexandry Jurkové a Jurije Gladilina (Kišiněv 1995). Hlavní Célinovou překladatelkou je pak Marusja Klimová, která (se svým mužem Vjačeslavem Kondratovem) přeloží *Od zámku k zámku* a *Smrt na úvěr*. V devadesátých letech je rovněž dvakrát přeložena *Mea culpa* (1991, 1993).

Anglie, USA

V Londýně vyšla *Voyage au bout de la nuit* jako *Journey to the End of the Night*¹⁴⁹ v roce 1934 v překladu Johna Markse. Kritika v *Times Literary Supplement*¹⁵⁰ (tehdy autoři články nepodepisovali, ale autorem je George Henry Perrott Buchanan) hned v úvodu říká, že překlad nedokázal zprostředkovat to, čím je kniha zajímavá. I ostatní je předmětem spíše odsudku: morálního i myšlenkového. Vzápětí vychází *Journey to the End of the Night* u Little and Brown v Bostonu. Překlad Johna Markse je upraven pro americké jazykové prostředí.

V *New York Times – Books of the Times*¹⁵¹ uvádí John Chamberlain svou recenzi pádně: „*Cesta na kraj noci* [...] vyvolala rozruch ve Francii, pravlasti rozruchů. Proč, toho jsme se zprvu nebyli schopni dopátrat.“¹⁵² Dva dny předtím, 22. dubna 1934, už knihu ironicky recensuje J. Donald Adams: „Hledání beze smyslu [...]“. A popisuje ji jako jádro rozruchu kolem Goncourtovy ceny.¹⁵³ Navzdory četným článkům (některé dodal sám nakladatel) kniha na americké poměry nebyla bestsellerem a Céline, který se dokonce do USA rozjel, aby prodej podpořil, byl zklamán.

V londýnských *Timesech* informuje *Times Literary Supplement* o vydání *Smrti na úvěr* ve Francii¹⁵⁴ i o anglickém vydání v překladu rovněž Johna Markse u téhož

146 Kyjiv–Charkiv: Deržavne literaturne vydavnyctvo. Podle *Bibliographie des Écrits de Louis-Ferdinand Céline*. Eds. Dauphin, Jean-Pierre – Fouché, Pascal. Paris: Le Graphomane, Bibliothèque de la littérature française contemporaine de l'Université Paris 7, 1985 (dále jako *Bibliographie LFC*), položka 35E1, jde o ukrajinský překlad ruského překladu *Cesty na kraj noci*.

147 Gorkij, Maxim, „Sovětská literatura“, projev pronesený 17. dubna 1934. Citováno z francouzské verze Françoise Gibaulta. *Céline. Čas běsů a pronásledování*, s. 132.

148 L.-F. Céline v Rusku (L.-F. Selin v Rassiji). Ed. Klimova, Marusja. Sankt Petěrburk: Obščestvo Druzzej L.-F. Céline 2000 s. 60. Dále jako *Céline v Rusku*.

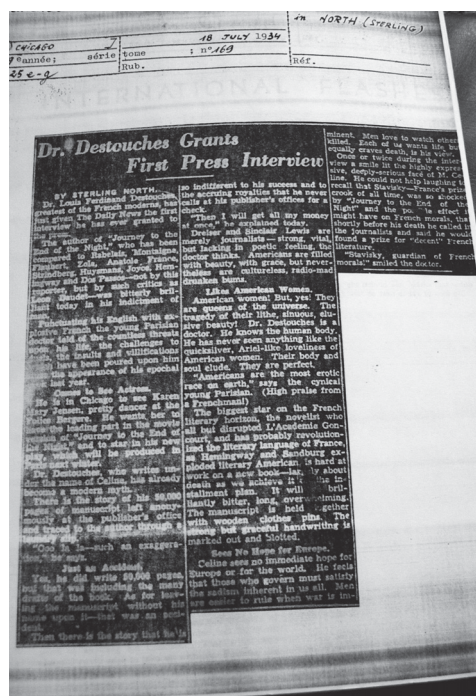
149 V renomovaném nakladateství Chatto & Windus, založeném už za viktoriánské éry.

150 20. září 1934.

151 24. dubna 1934.

152 „*Journey to the End of the Night* by Louis-Ferdinand Céline (Little, Brown, \$2.50) has caused a terrific rumpus in Paris, the home of literary rumpuses. Just why, we were at first unable to fathom.“

nakladatele jako *Cesta na kraj noci*. Táž edice *Death on the Installment Plan* vychází zároveň v Bostonu u Little and Brown. *The New York Times – Books of the Times* o tom referují. U Little and Brown rok předtím vyšla *Mea culpa* spolu s biografií Semmelweisovou: *Mea culpa and the Life and Work of Semmelweis*. Článek o Smrti na úvěr v *Times Literary Supplement* je nazván „Noční můra noci“¹⁵⁵ a říká: „*Voyage au bout de la nuit* sice nebyla kniha ‚hezká‘, ale byla mocná, děsivá, nadaná rozeznatelnou vášní a jakousi zvrácenou poesií. Zde o nic takového nejde.“ Přesto byla *Cesta na kraj noci* v Marksově převodu reeditována v roce 1949, 1950 a 1966 v USA i v Londýně. *Smrt na úvěr* rovněž: 1947 a 1966. V New Yorku se ve čtyřicátých letech postupně stává Célinovým nakladatelstvím New Directions – založil ho James Laughlin, žák a přítel básníka Ezry Pounda, který v roce 1942 věnoval Célinovi dvě ze svých rozhlasových vysílání z Říma do Spojených států: v obou mluví o Célinovi jako o novátorovi a člověku prozíravém, jak uvidíme dále. V Londýně se píše i o dalších Célinových knihách – a většinou bez porozumění. Poválečný ohlas bude ovšem v anglofonním světě a především v USA značně odlišný. V roce 1954 vyjde v New Directions *Guignol's band*, přeložili jej Bernard Frechtman a Jack T. Nile. Od šedesátých let Célinovy velké romány nově překládá Ralph Manheim. Ten je považován za prvního skutečného Célinova překladatele do angličtiny – ovšem americké. Zároveň vycházejí původní anglicky psané knihy o Célinovi a ty jsou rovněž recensovány, jak v Anglii, tak v USA. Články v USA jsou od šedesátých let k Célinovi obdivné. Anglické kritiky jsou rezervovanější, opakovaně se připomíná, že Célinův jazyk nelze do angličtiny převést, a knihy tak zůstávají na půli cesty. Célinův vliv na generaci beatnickou připomeneme v samostatném oddílu později.

„Dr. Destouches dává první rozhovor do tisku“: *Chicago Daily News*, 18. července 1934. Archiv AK.

Český překlad a jeho přijetí

Překlad a název knihy . . . 61

Célinova návštěva v Praze . . . 64

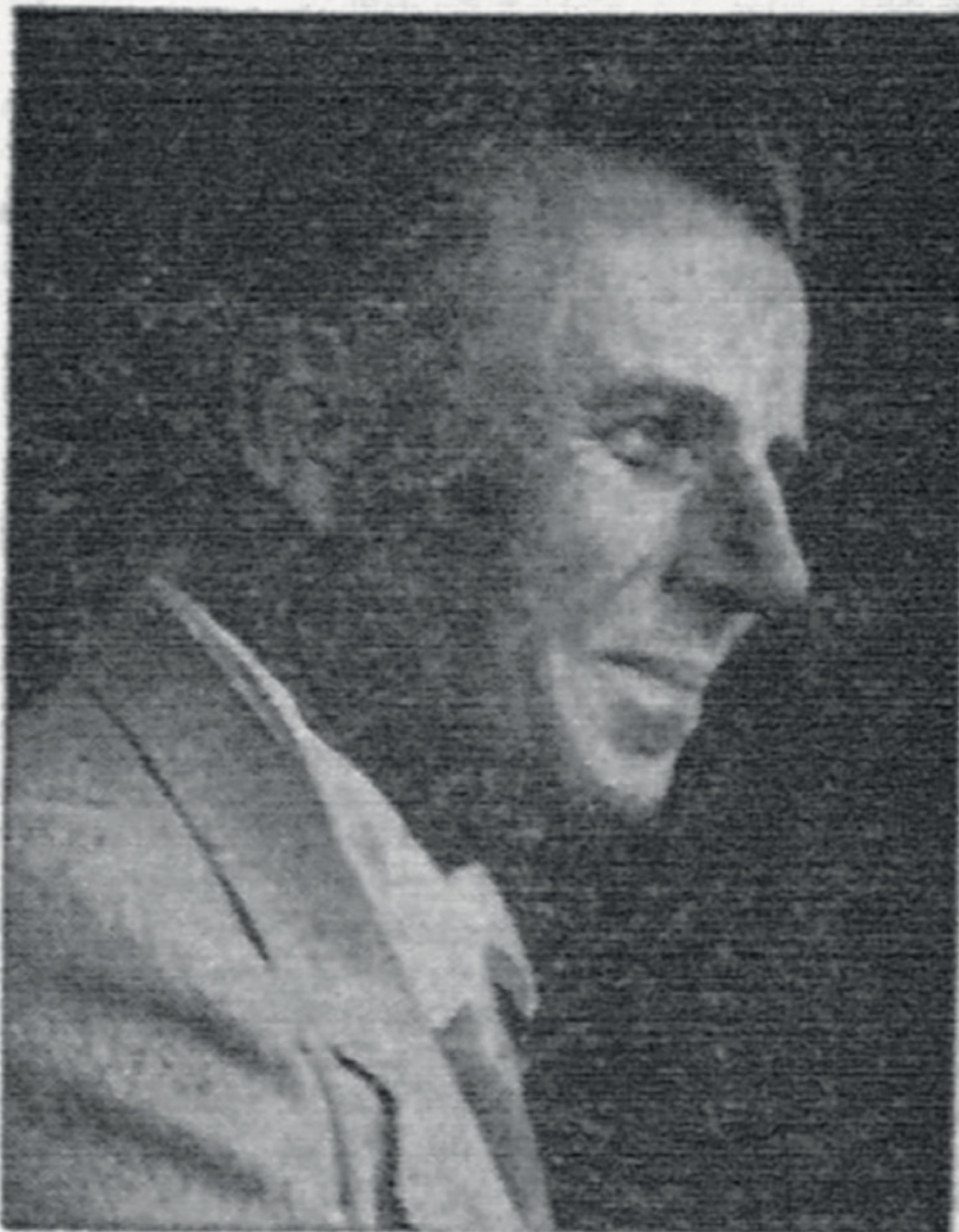
Ohlasy návštěvy a šarvátky o Célinovi . . . 77

153 A Quest Without Any Meaning; *Journey to the End of the Night*. By Louis-Ferdinand Céline. Translated from the French by John H. P. Marks. 509 pp. Boston: Little, Brown & Co. \$2.50. „This book, upon its appearance in France in the Fall of 1932, produced a literary sensation. Critics expressed themselves violently pro or con, and there was a grand rumpus in L'Academie Goncourt when it was denied the Prix Goncourt“.

154 Montgomery Belgion píše informativní článek 20. června 1936.

155 Charquem, Richard Denis. „Nightmare of night“, 19. listopadu 1938.

Francouzský spisovatel Louis Ferdinand Céline,

autor knihy „Cesta do hlubin noci“, jež vyšla
v českém překladu u Borového již ve II. vydání,
přijede zítra v sobotu do Prahy.

61

malá data

malá data

Česká vydání *Cesty do hlubin noci*, 1933.

Překlad a název knihy

Český překlad *Cesty na kraj noci* a překlad maďarský jsou zřejmě jediné, které nebyly v zemích svého vzniku zpochybňovány – a byly naopak, navzdory jakékoli kritice vůči Célinovi, ve všech článcích vyzdvihovány. A zároveň je český převod – toto obrovské dílo Jaroslava Zaorálka – vůbec první vydaný překlad Louise Ferdinanda Céline na světě. V roce 1933 vyjdou čtyři vydání, v roce 1934 dvě.

Zda se Jaroslav Zaorálek zpočátku Célinova stylu lekl, nebo na něj nechtěl být sám, nehraje roli. V tirážích, které se v jednotlivých vydáních *Cesty do hlubin noci* liší, čteme, že se na překladu podíleli Richard Weiner, Jindřich Hořejší a doktor Karel Chudoba. V jedné z tiráží je upřesněno, že Jindřich Hořejší přeložil verše na straně 8, 509 a 510. Role doktora Chudoby, Zaorálkova přítele, je dána jeho povoláním lékaře. Partnerem, s nímž Jaroslav Zaorálek skutečně konsultoval, byl zřejmě Richard Weiner. Je možné, že s jeho pomocí Jaroslav Zaorálek vstoupil do Célinova stylu, nicméně do češtiny ho převedl sám.

V nakladatelské korespondenci Borového v Památku národního písemnictví je uložen dopis Františka Borového Jaroslavu Zaorálkovi z 30. ledna 1933.

Přijali jsme Váš ct. dopis ze dne 26. t. m. a děkujeme za Vaši zprávu ohledně p. Hořejšího. Od redaktora Weinera obdrželi jsme dnes dopis, kterým projevuje ochotu býti Vám nápomocen při překladu některých argotických výrazů. Ohledně předmluvy je jeho odpověď velmi neurčitá, takže vlastně nevíme, zda předmluvu napíše či nikoliv. Máme za to, že věc tato není tak důležitá a že se ještě s redaktorem Weinerem o tom dobře dohodneme. Kdyby Célineova kniha vyšla dříve v německém překladu, je samozřejmě, že Vám výtisk ten ihned opatříme. Pochybujeme však, že by německé vydání bylo brzy uspořádáno. [...] Vaši zprávu, že Céline je lepší, než jste si mysli,

přijali jsme s velkou radostí. Konečně zasíláme Vám v příloze smlouvu o překladu této knihy. Podepsaný průklep nám lask. brzy vraťte.

Richard Weiner předmluvu nenapíše. A už na jaře téhož roku se nakladatelství chystá na Célinovo uvedení. 28. března 1933 píše Julius Fürth Jaroslavu Zaorálkovi.

Milý pane Zaorálku, ježto začneme nyní se systematickou propagací Célinea, prosím Vás o sdělení, zda ponecháte titul: Cesta až na konec noci, nebo zda bude nějak změněn. Nedávno mi dr. Stránský říkal, že by snad bylo přiléhavější: Cesta až na dno noci (noc je hluboká), nebo pouze: Až na dno noci. To jsou ovšem jen podněty, definitivní slovo máte Vy, nerad bych, aby propagovaný titul se lišil od názvu knihy, a proto prosím o zprávu pokud možno obratem.

Na strojopisný dopis (uchovaný v Památníku národního písemnictví v Zaorálkově fondu) si Jaroslav Zaorálek – pod vlivem Stránského – rukou připisuje různé názvy čím dál vzdálenější Célinovu lapidárnímu příjmu: (Cesta) Ze života k smrti, Nejtemnější noci, Cesta temnotami, (Cesta) do hlubin noci, Do nejtemnějších hlubin, Do propasti noci, Věčné zatracení.¹⁵⁶

Nakladatelství o chystané knize (ještě s rozkolísaným českým názvem) referuje v *Lidových novinách* už od února. *Cesta do hlubin noci* vychází v květnu 1933, podporována kampaní notiček hlavně v *Lidových novinách*, ale i uveřejněním výňatku – například v *Národním osvobození*¹⁵⁷ 16. května 1933 začátek kapitoly o boháčích (v Zaorálkově překladu).

Nakladatelství záhy prodá celý náklad 3000 výtisků a vycházejí dotisky a nová vydání. Recenze Franka Tetauera (o něm dále) v *Lidových novinách* ze 4. června 1933 je spíš propagační, zato večerní vydání *Českého slova*¹⁵⁸ uveřejňuje skutečnou recenzi Josefa Hory.

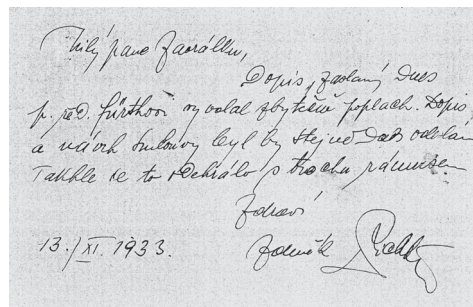
156 Většina jazyků přejímá název *Cesta na kraj noci*, *Cesta na konec noci* – obdobu vazby „cesta na kraj světa“, „cesta na konec světa“: navození pouti nejzazší, na jejímž pokraji je krajnost i kraj.

157 *Národní osvobození* (původně *Československá samostatnost*, viz s. 27), od roku 1924 podle Ottova slovníku naučného „list pokrokové orientace, jenž se hlásí v domácí i zahraniční politice k ideím zahraničního odboje, k washingtonské deklaraci a k Masarykovu pojetí humanitní demokracie. Na tomto základě list ostře kritizuje a odmítá všechny pokusy o nedemokratické formy vlády, zvláště fašistické“.

158 Ranní vydání *Českého slova* vydávaného Melantrichem vlastnila strana národních socialistů, večerní vydání už nebylo chápáno jako politický list a patřilo do kompetence družstva Melantrich, které řídil Jaroslav Šalda.

České vydání *Cesty do hlubin noci*, 1934.

Lístek Zdeňka Richtera Jaroslavu Zaorálkovi, uložený v literárním archivu PNP, se týká již Církyve. Viz s. 129.

62

malá data

— Célineova *Cesta na konec noci*, román, který vzbudil ve Francii tolik vášnivých sporů, je vytrvale v ohnisku pozornosti. Komitét, který rozhoduje o ceně za nejlepší román populistický, ukazuje na tuto knihu jako na nejlepší dílo toho druhu z uplynulého období. Někteří členové náruživě proti tomu protestují, nemohou však označiti román, který by práci Célineovu předčil.

Lidové noviny, 25. března 1933.

— *Cesta do hlubin noci* (*Voyage au bout de la nuit*) je název románu, jenž vzbudil v pravém slova smyslu evropskou pozornost. Jeho autor, mladý francouzský lékař L. F. Destouche, skrývá se za pseudonymem L. F. Céline; vylíčil odvážně a velmi pesimisticky život lidí za války i po válce a stal se rázem slavným spisovatelem, o jehož díle vznikly prudké výměny názorů nejprve ve Francii a pak i jinde. Při loňském udělení ceny Goncourtů přenesl se spor i do poroty této ceny. Uvedené dílo vyšlo právě v nakladatelství Fr. Borového v Praze ve státním svazku o 642 stranách. Český překlad je od Jaroslava Zaorálka za účasti Jindřicha Horejšiho a Richarda Weinerja.

Lidové noviny, 21. května 1933.

Josef Hora

CESTA DO HLUBIN NOCI

Knihy Louise Ferdinanda Célinea *Cesta do hlubin noci*, tlustý, šestistyránekový špalek, jež právě vyšla česky u F. Borového, je z toho druhu světových románů, jejichž sláva roste přes noc v ohni polemik a veřejného zájmu. Ve Francii se kvůli ní rozkmotřili porotci Goncourtovy ceny a popsali nekonečné sloupce novin polemikami o její hodnotě literární i lidské. Jen Joyce, Lawrence, náš Hašek, Remarque vzbudili svými knihami podobný pokřik ve svých zemích jako Céline ve Francii. Geniální, ale zločinná kniha, řekl o ní Paul Valéry.¹⁵⁹ A je to skutečně kniha, jež jde až na dno dnešního rozvráceného světa a soudí jej z hlediska hrdiny, jenž v sobě slučuje nejhorší výlupek dnešního inteligentství s cynickým darem, vyčenichat v každém prostředí, v každé společnosti to nejnemravnější a nejzločinnější.

[...]

Nechává svého Bardamu mluvit v první osobě, spojuje autor v jeho vyprávění rabelaisovský jazyk s válečným a předměstským argotem, a dodává tak své knize ještě větší názornosti. Švejk je typ lidový, a proto jeho nečesaný jazyk působí ilusí krčemního hovoru. Célinův Bardamu je však obraz vykořeněného intelektuála, a proto řeč městského podzemí působí u něho děsivě groteskním účinem. Zaplňuje všechny vrstvy společnosti, všechny kontinenty, po nichž se Bardamu toulá, aby se pak mohl vyplivnout na celou civilizaci a nastavit jí zrcadlo, jež krutým cynismem svého pokřivení vytváří obraz moderního lidského inferna, který vypučel z dnešního intelektuálního stavu evropského lidstva, jež ztrácí víru v staré hodnoty a nových nenalézá. Místy ovšem vede tento způsob podání k jednotvárnosti některých kapitol, přeskakujete stránky, ale pak vás román znova chytí a provokuje. Když dočtete, trvá to chvilku, než se vzpamatujete.

České slovo, 28. května 1933, podepsáno jh.

159 Přesná formulace Paula Valéryho zní „zločinné mistrovské dílo“: *un chef-d'oeuvre criminel. L'intransigent* 9. ledna 1933. V rozvlácném rozboru *Cesty* na tento soud reaguje François Le Grix v *Revue Hebdomadaire* 4. února 1933: „Geniální kniha, ale zločinná“, řekl, myslím, kdesi o *Cestě na kraj noci* pan Paul Valéry. Se vši vervou popírám génia, avšak ponechávám zločin. – „Un livre de génie, mais criminel“ a dit, je crois, quelque part, M. Paul Valéry, en parlant du *Voyage au bout de la nuit*. Je conteste de toute ma force le génie, mais je retiens le crime“. Zdá se, že Josef Hora cituje Le Grix, nikoli přesně Valéryho.

Julius Fürth píše v citované knize vzpomínek, že Ferdinand Peroutka „Célinovu knihu strhal“, ale to se stane až později, po vydání další knihy, *Smrti na úvěr*.¹⁶⁰ *Cesta do hlubin noci* se dobře prodává, nicméně je třeba do budoucna proslavit i osobu autora. Céline je tedy pozván do Prahy.

Referovali jsme Célinovi o pražském úspěchu. Měl radost a přijal naše pozvání, aby Prahu navštívil. Osobně jsem se s ním nesetkal, těsně před jeho příjezdem mne odvezli na Bulovku se spálou. [...] V roli Célinova hostitele mne zastoupili Rudolf Jílovský a Zdeněk Richter, propagační šéf firmy Borový. [...] Oba mi shodně referovali, že Célinova návštěva neměla velký úspěch. Byl to podivín, který příliš nestál o setkání se zajímavými lidmi. Pohovořil se svým překladatelem Zaorálkem a ukázalo se, že se spolu skoro nedomluvili. Mistrovský překladatel, schopný vystihnout všechny nuance slov a vět a najít adekvátní výraz pro jakýkoliv žargon, neměl skoro žádnou praxi ve francouzské konverzaci. Céline pro mne zanechal v Praze písemně srdečné pozdravy a díky. Dokument se za německé okupace ztratil, jako skoro všechno, co souviselo s mou nakladatelskou činností. Později jsme se dovídali, že Céline napsal antisemitské pamflety, že je obdivovatelem Hitlera, a tak jsme se o jeho další práce nezajímali. Po válce byl ve Francii stíhán a dlouho zůstal v jakési klatbě. V těchto dnech čtu v amerických novinách, že prochází posmrtným rehabilitačním procesem. Pomalu se přichází na to, že tento lékař chudiny nebyl normální, že trpěl schizofrenií a za své politické nesmysly vlastně nemůže být činen plně odpovědným. Zůstalo jeho dílo, které hodnotí soudobá francouzská kritika shodně s anglickou a americkou jako jeden z vrcholů literární produkce první poloviny dvacátého století. Nebylo tedy české vydání *Cesty do hlubin noci* omylem, ale pozitivním činem. Céline patří do řady „prokletých básníků“.¹⁶¹

Célinova návštěva v Praze

Obecně rozšířenou fámou, že Jaroslav Zaorálek nechtěl se Célinem mluvit a při svém setkání se nedomluvili, vyvracejí dopisy ze Zaorálkovy pozůstalosti. Z nevole Zdeňka Richtera, šéfa propagace nakladatelství Borový, vůči Célinovi a podle některých projevů občas i vůči Jaroslavu Zaorálkovi lze dovodit původ této fámy a zřejmě jiný sled věcí, jak uvidíme dále.

O Célinově příjezdu do Prahy se zmiňuje i jeho životopisec Frédéric Vitoux.

V pondělí 12. června Céline přijel do Vídně. [...] O pár dní později byl v Praze, kde se setkal [...] s Annie Reichovou, první ženou Wilhelma Reicha, také psychoanalytičkou. [...] Jeho pobyt v Praze měl i pracovní cíl: podpořit české vydání *Cesty u Borového*. Německý překlad se zadrhl poté, co od smlouvy odstoupil *Berliner*

¹⁶⁰ Bibliografické údaje viz dále.

¹⁶¹ Fürth, Julius. *Knihy a osudy*, ss. 153–154.

Národní osvobození, 16. června 1933.

Tageblatt a nakladatelství Piper.¹⁶² A v Praze se také Céline setkal s německojazyčným nakladatelem Juliem Kittlem,¹⁶³ který nakonec v prosinci 1933 *Reise ans Ende der Nacht* vydá.¹⁶⁴ Do Paříže se Céline vrátil 25. června.¹⁶⁵

Několik dní před Célinovým příjezdem do Prahy vychází v *Lidových novinách* ona „pochvalná recenze“ Karla Čapka, o níž mluvil Julius Fürth a z níž číší spíš Čapkovo nepochopení než vstřícnost.

Karel Čapek PŘÍPAD CÉLINE

[...] Divný doktor, kterého jaksí uspokojuje děsit své čtenáře tím, že jim staví na oči jejich tělesný rozklad a duševní bídu, pokud vůbec lze mluvit o nějaké duševnosti nad touto hromadou střeň, pohlaví a výměšků, z nichž jsou složeni. Křechovitě nenávidí bohaté – a oškliví si ty druhé; nakonec je egalizuje rovností jejich bédné a nečisté hmoty. Je to, jako by se tento doktor z periférie vztekla mstil na celém lidstvu.

Ano, ale proč?

Budeme-li analyzovat cynismus Célinův, najdeme na něm několik velmi specifických znaků. Především bláznovství Pařížana, ten škleb velkoměstského dítěte, které „do toho vidí“. Hned na začátku knihy Céline nad aperitivem nadává na vlast – a jde dobrovolně na vojnu. Dělá grimasy sám nad sebou, posmívá se vlastenectví a statečnosti, špačkuje, chytá sebe i druhé při každém hnutí zbabělosti; dopustí se jako dragounská hlídka hrdinského činu a honem ujišťuje, že měl přitom plné kalhoty a že chtěl vlastně dezertovat. Když miluje, uchechtává se nad svým pasáctvím. Zuřivě se brání tomu, brát nějak vážně a uctivě sebe sama; stejně neuctivě odhaduje své bližní, pošklebuje se jim bez jakéhokoliv vnitřního veselí, jeho mentální záznam je karikatura; v tom je typický rys městského proletáře, jeho výsměšná bystrost, jeho předpojatá záliba v negaci.

¹⁶² Okolnosti německého překladu budou zmíněny dále.

¹⁶³ Julius Kittl byl nakladatelský dům v Praze a Ostravě.

¹⁶⁴ V překladu Isaka Grünberga.

¹⁶⁵ Vitoux, Frédéric. *La Vie de Céline*. Paris: Grasset 1988, ss. 252–253.

Druhý znak: medický materialismus, jenž bývá u doktorů cosi jako profesionální tik. Jakási schválná a okázalá hrubost, otrlá řezničina, návyk brát lidi jako balíky střev a špatně fungujících orgánů; u Céline se stupňuje až v nauseatickou posedlost, ve zvláštní směs záliby a štítivosti. Řekli bychom, že Céline vzal příliš doopravdy ten medický cynismus, jako vzal příliš vážně onen škleb městské periferie.

Příliš, to znamená: něco tu nesedí; tím teprve se vyhrocuje případ Célinův. Všimněte si jeho doktořiny: byť o ní mluví jen tak vedle jako o svém bezradném a nepovedeném řemesle, neujde vám, že tenhle doktor bere svůj úkol až bolestně vážně; že je úzkostně skrupulózní a těžkopádně svědomitý. [...] Poběží na druhý konec Paříže sehnat nějaké nové sérum pro nemocného uličníka; ale aby zakryl svůj neklid a svou úzkost, bude se pošklebovat malicherností a pedantérii takzvaného stánku vědy. Céline je moderní pokrytec, který se stydí za své svědomí, za svou měkkost, za svou vůli sloužit; ta neupřímnost se na něm mstí; je zmatený a nešťastný; potřeboval by lékaře duší, který by mu řekl: Človče, to je jen taková nervóza; uvolněte své potlačené pudy lásky a statečnosti, u všech všudy, vyžijte se mravně v obětavosti a svědomitosti, místo abyste se jich dopouštěl tajně a nedůvěřivě; a uvidíte, že vám bude líp...

A to by nebyl recept jen pro Célinea.

Lidové noviny, 11. června 1933

O tom, jak byl Céline v červnu 1933 uvítán v Roztokách v domě u Zaorálkových, píše ve svých vzpomínkách sochařka Hedvika Zaorálková.

Hedvika Zaorálková CÉLINOVA NÁVŠTĚVA

[...] Tento autor, L.-F. Céline, nás jednoho rána přijel navštívit.

Francouzský spisovatel Louis Ferdinand Céline – vlastním jménem dr. Destouches, lékař pařížské předměstské nemocnice – oznámil Jarošovi, že přijede příští rok v lednu do Prahy. Jaroš mu odpovídá, že až přijede, aby ho nevyhledával. Píše mu:

„Miluji Vaše dílo. Byl by s Vámi člověk, který zná nazpaměť to o držce zakřivené utrpením, o tuberácích a námaze konverzace, komplikovanější než sraní. Nemohl bych mluvit volně s hlavou plnou těchto deprimujících myšlenek. Jsem náruživý samotář a nejnepolečenštější člověk na světě. A tak doufám, že mi odpustíte, nepřijdu-li Vás do Prahy přivítat.“

L.-F. Céline v lednu nepřijel, ale někdy v červnu přijel rovnou k nám do Roztok. Byl to vysoký mladý muž, živě hovořící a co chvíli s chlapeckým výrazem ve tváři.

Jaroš mu vypravoval, s jakou vervou pracoval na jeho knize: *Voyage au bout de la nuit*, v češtině *Cesta do hlubin noci*, knize tak nelidsky upřímné, a jak do ní viděl jinak než ti, co o ní mluvili.

67 Céline říká: „Mort à crédit (Smrt na úvěr) je ještě po všech stránkách nekonečně výš, než *Voyage au bout de la nuit*.“ O kritice říká: „Kritika, jak ji má veřejnost ráda. Faleš a napodobenina a člověk to nezmění. Budu rád proti všem. Všichni šarlatáni jsou optimisty. Čím by byli bez dobrého rozmaru.“¹⁶⁶

Hedvika Zaorálková také vzpomíná, jak těžce nesla dobu, kdy její manžel Céline překládal. Jak se v domě děly divné věci, jak se na ni její muž utrhoval. Z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že Céline překladatele vskutku opanuje. Dále je však ve vzpomínkách Hedviky Zaorálkové tolik nepřesností, že lze věřit spíše jejímu vlastnímu odporu k Célinovi než nechuti Jaroslava Zaorálka se Célinem mluvit. Za prvé: jak uvidíme, o tom, že „přijede v lednu do Prahy“, psal Céline Jaroslavu Zaorálkovi až v dopise z podzimu 1933, tedy až po své návštěvě a poté, co se v Čechách setkali. A Jaroslav Zaorálek – jak také uvidíme – Célinovi ve své odpovědi píše, že se s ním rád setká, a radí mu, na co si má dát pozor u nakladatele Borového.

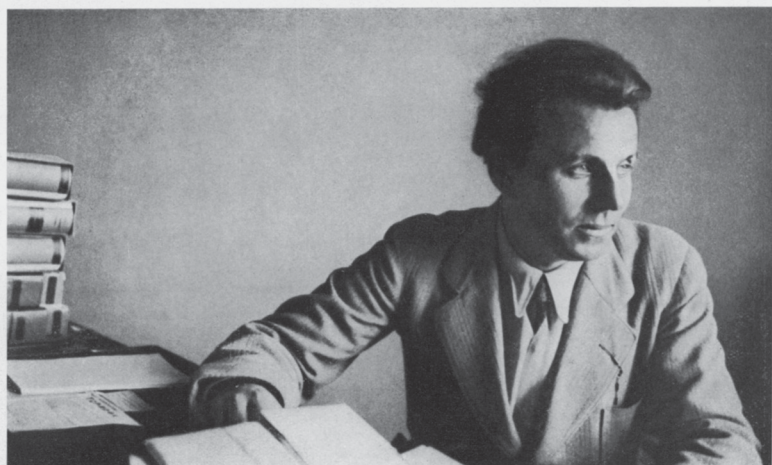
Za druhé: Céline, jak vyplývá z dochovaných svědectví, vůči překladatelům nedělal „první krok“, ale pokud se na něj obraceli nebo pokud se setkali, byl k nim vstřícný a dokonce – v případě Isaka Grünberga, jak doložíme dále – jim stranil. Zaorálkovo odmítnutí „Célinovi“ vypadá spíše na odmítnutí Zdeňku Richtera: ten se nepochybně pokusil Jaroslava Zaorálka pozvat do Prahy, aby tu Zaorálek Célinea vítal – a Jaroslav Zaorálek se vzepřel proti tomu, aby byl povolán dělat štafáž. Nadto to, co podle Hedviky Zaorálkové cituje Jaroslav Zaorálek ze Célinova „díla“, v *Cestě do hlubin noci* (ba ani pak ve *Smrti na úvěr*) nenajdeme. Odstavce o Célinovi v Roztokách (Céline pravděpodobně do Roztok přivezl právě Zdeněk Richter či Rudolf Jílovský) i o tom, že Jaroslav Zaorálek vidí do Célinovy knihy jinak než její recensenti, jsou pravděpodobné, i když většina recenzí vyjde až po Célinově pobytu v Praze.

Poslední odstavec je, jak uvidíme, citací – či spíše chybnou parafrází – Célinova dopisu Jaroslavu Zaorálkovi z 12. května 1937, tedy napsaného až po vydání jeho další knihy, *Smrti na úvěr*, – čtyři roky po návštěvě v Roztokách.

Ještě v roce 1938 si Zdeněk Richter při psaní článku o Célinovi a o jeho pamfletu *Bagately k masakru* vzpomene s nevolí na Célinovu návštěvu v červnu 1933. Možná mu potíže činili oba samotáři, Céline i Jaroslav Zaorálek, a zdá se, že odtud by mohla pramenit nechuť, s níž o nich Zdeněk Richter referoval Juliu Fürthovi. Z korespondence Jaroslava Zaorálka však vyplývá, že překladatel Célinea přijal za svého, chtěl mu být ku pomoci a zároveň se ho nechtěl jen tak vzdát.

Julius Fürth „vzpomíná“ (opět zřejmě podle referátu Zdeňka Richtera), že se Céline nechtěl setkat se zajímavými lidmi. Céline byl ovšem na neformálním obědě (podle Richtera „neoficiálním“) v PEN-klubu. Ve sloupku Anny Marie Tilschové „Civilní host Penklubu“, uveřejněném v *Lidových novinách* 23. června 1933, se dočteme, jak jím pisatelka byla okouzlena. Návštěvu ohlašuje *Národní osvobození*

166 *Revolver Revue*, č. 18, 1992.

L. Céline při své pražské návštěvě, autor knihy Smrt na úvěr, kterou chystá V. Petr. Foto Josef Paták.

Céline za své návštěvy v nakladatelství Borový. Foto Almanach kmene 1935–1936.

16. června 1933 nejen fotografií, ale i krátkým článkem. U Borového pak Céline vyfotografovaly Lidové noviny (22. června 1933, viz soupis článků).

Svou návštěvou vzbudil Céline zájem Arnošta Bareše¹⁶⁷ ve Venkově (deníku České strany agrární): už v červnu 1933 Bareš referuje o Célinově setkání s novináři.

S jízlivostí píše o pražské návštěvě sám Céline po návratu do Paříže svému nakladateli Robertu Denoělovi v dopise z 26. [patrně června] 1933.

Zrovna jsem se vrátil z Prahy, kde jsem přestál prtavého Renaudota,¹⁶⁸ což mi ovšem stačilo takové veřejné cesty nadosmrti znechutit. Nakladatel Borowy prodá obratem ruky 3 000 „cest“ za tři týdny, což je pro Prahu nebývale moc. (Českých rozumí se) francouzské v takovém případě půjde na metrčky, povídal mi.

Prostě kšefty se hýbou a to je mi jedinou útěchou. Chtělo by to, abych dokázal tyhle opičárny předvádět znovu ve Varšavě a jinde, ale ani za 100 tisíc to dělat nebudu. [...]

Další věc. V Praze jsem potkal filmového režiséra Yungbanse [sic!], natočil Takový je život, Černé stíny atd... Možná se spolu domluvíme, že by zfilmoval Cestu. Přijede v září. V tu dobu už Američani nebudou mít opci. Yungbans je úžasný režisér. Stačili jsme si o tom popovídat. Jestli to začne filmovat, bude to téměř jistě dobrý film. [...]

167 Arnošt Bareš (1898–1974), původně středoškolský profesor v Pardubicích, překladatel z francouzštiny, redaktor, od roku 1937 šéfredaktor ČTK, kde se netajil preferencí strany agrární. Po Mnichovu v akci tzv. Schmoranzovy skupiny pracoval pro odboj, po zatčení Schmoranze byl v září 1939 zatčen také a odsouzen k deseti letům káznice. V květnu se navrácí do Československa a do roku 1961 pracuje v pražské pobočce OSN.

168 Cena, kterou ukřivděl Céline dostal místo ceny Goncourtovy.

Pan Céline je tady, aneb „já nejsem medvěd, ale Vašek“.

Pražské nakladatelství knihy »Cesta do hlubin noci« udelalo dobře, že pozvalo novináře, aby si promluvili s panem Célinem, autorem knihy, jejíž druhé vydání se blíží v těchto dnech vyprodání. Protože s panem Célinem nebylo možno mluvit, bylo nutno naň útočit pokud možno nevybraně, aby se cítil trochu ve svém prostředí, které se skoro ztotožňuje se známým mezinárodním chumlem tří nechtutně proslulých kaváren na rohu rue Vavin, boulevardu Montparnasse a boulevardu Raspail! Nedávno jsme na tomto místě litovali, že jsme se šli podívat na pana J. R. Blocha, jak řeční, protože jeho vystoupení žalostně poškozuje jeho krásné essaye. Příklad pana Céline je jiný. Osobní styk s ním uklidňuje, protože vás přesvědčí, že tento pán je víc pan Céline než pan Dr. Destouches, jehož každodenní styk s trpící chudinou v lékařské ordinaci v Clichy zatvrdil jeho hořké válečné zkušenosti až k děsivému cynismu, jak se jeví v jeho »Cestě na konec noci«. V osobním styku jeho cynismus neděsí, je to láskování gamina de la rive gauche, majícího zřejmě radost, že našel mimo všechny -ismy upřímnými nebo dělanými prostředek, jak užitečně rozbouřit literární i neliterární veřejnost. Pan Céline těžce pracuje a je to hloupé, že se musí pracovat po pět let na šestisetstránkové knize »Cesta do hlubin noci«. Jinak nic nechte, ani o sobě nic nečeť, ale přece výborně věděl o každém slově, protože se roztomile poškleboval výtkám cynismu, naturalismu a všem možným jiným výtkám, které jsme mu připomněli. Pan Céline spěchá, je tady již tři čtvrti hodiny a v Galerii Lafayettes mu za podpisování slibovali pět tisíc franků za hodinu. Je tedy moc hodný. Nikdy ho nikdo nefotografoval, ani pan Manuel, jak jsme se všetečně ptali, což mu nevádí, aby se dal našim horlivým kolegou odfotografovat ze žabí, ptačí a bůhví jaké ještě perspektivy a při tom s očima do dálky nepřirozeně vytřeštěným poslouchal nepřítomně zbytečné pokusy o československou informaci. Pan Céline prý nic neví, že se kdysi hádali ve Francii o exportní literaturu, třebaže cítí, že ho chceme zasáhnouti a přiměti, aby stále nezapíral. Víme, že po svém úspěchu se zavřel do mlčení a víme také, že nejsme pan Descaves z Akademie Goncourtů, který s panem Jeanem Ajalbertem a Léonem Daudetem

se zasazovali o to, aby dostal Goncourtovu cenu, aby nám prozradil, co prozradil jemu. Rekl nám sice rozpustile vážně, že teď chce napsat svazek o tisíci stránkách, protože tiskové archy, to je také úspěch, ale neřekl nám jako panu Lucienu Descavesovi, že to bude román ze života středověkého lidu, něco jako Hugova Notre Dame ve vydání, Montparnasse 1933. Pan Céline nic nechte, jak jsme již připomněli, ale uklouzne mu na kolegovo naléhavé pátrání po současných autorech, kteří za něco stojí, že Davidovi, autoru románu »Hotel du Nord« vědčí za mnoho a že jenom skoro taková užiteční autoři jej zajímají. Mlčení při vši roztomilé mnohomluvnosti je skutečně opatrné a úmyslné naprosto ne cynické. Co by byl býval dělal Zola, kdyby byl měl psychoanalysu, již děkujeme za věci, o nichž jsme neměli před desíti lety potuchy, ale pan Céline jí nepotřebuje pro svou »Cestu«, ostatně také o jejím lékařském použití se vyslovil skepticky. Krátce pan Céline se docvde roztomile pošklebnout nejenom literatuře, ale také bolševismu, přívržencům »nazi« i měšťáckým, domněle levicovým, literárním amatérům ve Francii, i když nejsou daleko od vládnoucích kruhů.

Není pochyby, že chudý hoch z Asnières nebyl ušetřen žádných trpkostí, které připravila doba lidem, narozeným roku 1894 a třeba o čtyři roky později, dovedl po různých zkušenostech předválečných i válečných napsat tési o rakouském lékaři a státi se doktorem medicíny. Bývalý obchodní zástupce, statečný voják, úředník obchodní společnosti, sjedí jako lodní lékař celý svět a zaopatří si další ježdění jako člen hygienické sekce Společnosti národů, již se pokusil odměnit za to hrou »L' Eglise«, jejíž tři nezdařené akty a jeden zdařený si prý přečteme na podzim. Vypsat všechny tyto zkušenosti — nepochybně velmi závažné — patnáct let potom, kdy byly naléhavé a po jejich dovedném exploítování v praktické životě a postavít se na pohodlné stanoviško cynické, se nám nezdá býti po osobním setkání s panem Célinem otázkou umělecké potřeby a naléhavosti, jako spíše otázkou velmi praktického odpovídání na potřeby doby, na které se pan Céline také odvolával. Nezapomínáme, že se pan Dr. Destouches dovolával starého Vlámna P. Breughela, řečeného Pekelný. Arnošt B a r e š.

Venkov, 22. června 1933.

Myslím, že Daudetova předpověď se vyplní. Na překladech vyděláte aspoň 200 000. Promluvíme s Winklerem¹⁶⁹ o německém nakladateli, kterého jsem potkal v Praze.¹⁷⁰ Je to namyšlený ignorantský flákač. S překladem ještě pořádně nezačal. Musíte dát rázně najevo nespokojenost. Winkler je zabeđený mluvka a pletichářský trouba. Měl jednoduše zadat překlad do Vídně, kde šlo všechno jak na drátkách. Tyhle židi se jen hloupě vykrucují.¹⁷¹

169 Célinův literární agent. 13. března 1933 Célinovi přes nakladatelství proplácí práva na polský překlad Cesty, 4. května 1933 pak na překlad americký.

170 Poté, co od smlouvy odstoupila nakladatelství Piper a Berliner Tageblatt, vydal německý překlad Cesty pražsko-moravský německý nakladatel Julius Kittl. Jak se domnívá célinovská badatelka Alice Stašková (v soukromé rozmluvě s autorkou), mohl by tím „nakladatelem“ být redaktor německého překladu Dr. Robert Freund – ale ten pracoval pro Piper Verlag. Nevybíravými slovy není častován nakladatel, ale agent Winkler, kterého Céline později bude raději obcházet, jak uvidíme z korespondence.

171 Céline & les Éditions Denoël 1932–1948. Ed. Robert, Pierre-Edmond. Paris: IMEC éditions 1991, s. 44.

Céline se v Praze skutečně setkal s Karlem Junghansem (1897–1984), německým režisérem českých, německých i mezinárodních filmů (*Takový je život* je český film z roku 1929). Setkání umožnil jiný filmař a kritik, Otto Rádl¹⁷², který o Célinovi otiskl kratší článek-rozhovor v *Českém slově* 22. června 1933 a dvoudílný referát v *Přítomnosti*. V první části otištěné pod názvem „Cynik Céline má úspěch“ se Rádl zabývá *Cestou do hlubin noci* jako materiálem pro studium ošklivosti. Druhá část nazvaná „Rozmluva se Célinem“ je věnována dalšímu podrobnému rozboru *Cesty* s hojnými citacemi, a až na konci autor dospěje k jedinečnému svědectví o setkání Karla Junghanse se Célinem, které vnáší nové prvky do célinovského bádání. Z Rádlova dlouhého líčení vypouštíme pasáže popisující obsah *Cesty do hlubin noci*, ovšem uchovávané co nejvíce postřehů, které při nedávném publikování ve francouzském célinovském sborníku¹⁷³ byly badateli ze Společnosti célinovských studií (*Société d'Études céliniennes*) vnímány jako dosud nepublikované Célinovy názory.

Otto Rádl CYNIK CÉLINE MÁ ÚSPĚCH

Célinova kniha *Cesta do hlubin noci* je strašná kniha s nesmírným úspěchem, který, upřímně řečeno, jí nepřejeme. Není radostný pohled na úspěch knihy, která se strašlivou odvahou rozkládá celou naši psychologickou civilizaci. Důvody úspěchu musí být zkoumány, a o to se pokouší tento článek. Je to neobyčejně krásně psaná kniha, a v tom je právě její nebezpečí. Problém je ten: má-li Céline pravdu, jsme my všichni ostatní se svými snahami beznadějní hlupáci. Ještě nebyla snad napsána kniha tak nebezpečná. Cítí-li někdo chuť pustit se do boje s anarchismem a nihilismem, zde je příležitost, aby chytil býka za rohy. Kniha tato nás chytla svým literárním uměním, ale naprosto nemůžeme s ní sympatizovat. Cítíme ovšem, že takový zjev má být vysvětlován, ne toliko odmítán několika frázemi. Šípům frází je Céline nezranitelný.

Cesta do hlubin noci

Český titul této knihy, jenž mluví o *Cestě do hlubin noci*, zní daleko lyričtěji než francouzský *Voyage au bout de la nuit*. „Hlubiny“ mají poetický valér, „bout“ je docela vulgární slovo. Český titul prozrazuje však už předem o knize, že ten, jenž v ní staví co chvíli na odív hranaté siláctví a snáší brutální detaily, je v podstatě citlivý básník. Strávíte-li s tímto doktorem Destouchesem několik dní, nevěříte tomu, že je devětatřicetiletý, že je usedlý lékař, že má velkou dcerku. Má v sobě něco klukovského, mladé zvědavého, vždycky rozmáchlého, stále zaujatého a stále rozptýleného. Prošel patnácti lety života, o nichž napsal knihu, a lopotil se na této knize celých pět let. A když s ním dnes procházíte ulicemi (správně: probíháte ulicemi), je po vašem boku mladý chlapec básník. S pubertálními komplexy.

Proto přes všechnen strašný cynism, přes všechnen hnus, všechno to patláni

172 JUDr. Otto Rádl (1902–1965), novinář a scenárista. Autor námětu a scenárista snímku *Růžové kombiné* (1932) a dalších filmů. Režisér a autor krátkého filmu *Žijeme 1937* (1936). Vydal publikaci *Film ve XX. století* (1934). Dramaturg a tiskový šéf Paramountu (1934–37). Jako zpravodaj *Lidových novin* v Londýně (1937) odešel do USA, kde přednášel na universitě v Minneapolis o filmu a publikoval četné stati o čs. umění. Za války v Úřadu pro válečné informace, po válce ředitel Společnosti pro vědecký film.

173 Kareninová, Anna. „La publication de l'œuvre de Céline en tchèque depuis les années trente“. *Études Céliniennes*, č. 3, podzim 2007. Paris: Société d'Études Céliniennes, ss. 6–48.

71 v odporosti, v lidských spláškách, v páchnoucích detailech, přes všechnu otřávenost životem, zošklivení tím, čemu se říká láska, přes všechny ničemnosti ženských samiček, všechno sobectví patriotů, komediantství doktorů, kteří jsou všichni mazaní šarlatáni, přes všechny zrudnosti člověka, jenž nemá k druhovi než nenávistné opovržení, – proto přes to přese všechno, co ve své knize nastřádal, věřte Célinovi, když na konec řekne, že život je krásný. Céline, jenž mluví překotně a chrlí ze sebe větu za větou, s rozzářenými očima, a každou něco objevuje, tento Céline útočí na život, protože je nadšen jeho divokým proudem, mluví nejstrašnější odporosti, protože v nich nalézá neopotřebovanou a nevyčerpanou sílu umělecky nové reality. „Snad jí to, že jsem ohava, jenom sugeruji. Možná, že jsem v této věci umělec. Proč by vlastně nemohlo být v ošklivosti zrovna tolik umění, jako v kráse?“ (str. 100 čes. vyd.).

Céline má k životu stejně pubertální poměr jako šestnáctiletý chlapec k lásce. S hledaným siláctvím bude mluvit hlasitě o svém strašném opovržení k ženám, aby nevykřikl nahlas, že je opilý láskou. [...]

Dvě cesty ke smrti

Bohatství a bída, tyto dva póly světa vracejí se stále znovu v této knize. [...] Ví, že: jsou jen dvě kategorie lidí. „Vy všichni drobní chudáci, ztroskotanci života, věčně bití, olupovaní a štvání, varuji vás: kdykoli se o vás začnou starostlivě zajímat mocní tohoto světa, vždycky to znamená, že z vás chtějí nadělat kanonenfutr, jak říkají Němci... To je vždycky znamení... Ludvík XIV., ten alespoň docela upřímně kašlal na svůj dobrý národ. A Ludvík XV. zrovna tak. Ten si s ním vytíral... Ale filosofové mu ukazují cestu k Svobodě. Emancipují ho. Ať nemáme už ani jednoho analfabeta. My potřebujeme už jen občany vojáky! Kteří chodí k volbám! Kteří čtou! Kteří bojují! A poslouchají jako berani...“ Podle Céline jsou jen boháči a chudí, není jiné kategorie lidí. A pro chudáka jsou jen dva hlavní způsoby smrti: „buď pojit v míru naprostou netečností svých bližních, nebo zcepenět za války vražednou vášní týchž lidí.“ [...]

Tady se dostává Bardamu k jednomu z kořenů třídních rozporů, který přehlíží sociální reformisté: nenávisti. Tento doktor z periferie se přesvědčil o tom, jak roste nenávist jeho chudých pacientů k němu, právě proto, že on jim prokazuje milosrdenství a léčí je zdarma, vidí propast, kterou nepřeklene žádná společenská reforma. Stávají před ním jako usměvaví lokaji, a nenávidí ho. Neboť nenávist mezi chudými a bohatými je biologickým faktem, dědí se v krvi, není přechodu s jedné strany na druhou. [...]

Céline totiž ve svých soukromých hovorech nevěří v komunism, soudí ironicky tak zvané „levé“ umělce a intelektuály, vyhýbá se stejně všem politickým stranám a nechce mít s žádnou z nich nic společného. Je v podstatě anarchistou. Ale ještě nikdy nezněla ve francouzské literatuře v četbě vrstvy, která kupuje romány po 24

72 francích, tato nota s takovou bezohledností: „Dospěl jsem k názoru, že Němci si mohou přijít do Paříže, rozsekat, poplenit, vypálit všecko, hotel, kompoty, Lolu, Tuillerie, ministry, jejich chráněnce, Pantheon, Louvre, obchodní paláce, že mohou zaplavit celé město a řídit jako smečky ďáblů v té prohnilé lumpárně, k níž opravdu nelze připojit už žádnou hnusnost, to všecko že si mohou dělat, a já že při tom opravdu nemám co ztratit, naopak, všecko mohu získat...“ Zrazující vzdělanec [...] Céline sám také věří příliš málo, aby mohl rozplameniti široké masy, a je příliš umělcem, než aby cokoli ze svých politických a sociálních názorů pokládal za důležitější než dobrý zvuk svých vět a barvitou bohatost svých výrazů. [...] Neboť Céline sice nemluví mnoho o kráse, nebo tak činí jen velice cudně, krása však existuje za vší tou hnusností, někde tušená v dálce. „Claude Lorrain¹⁷⁴ jistě má pravdu: popředí obrazu je vždycky odporné a umění vyžaduje, aby zajímavost díla byla umístěna do dálek, do nedostupna, tam, kam se uchyluje lež, ten sen přistížený při činu a jediná láska lidského pokolení.“ [...] S krásou se musí zacházeti daleko křehčeji a ostýchavěji než s ošklivostí. A je v knize Célinově o Cestě do hlubin noci mnoho nezapomenutelně krásných míst. [...]

Na sta místech je podle těchto postřehů poznati autora lékaře. Užívá místy medicínské díkce s latinskými výrazy, jinde paroduje lékařský cech se všemi jeho kejky a komediemi: komplikovaných přístrojů je třeba k oslňování laiků, drzosti k získání honorářů, komediantství k získání autority. Najdeme tu několik burlesek o doktorském povolání, které připomenou molièrovskou tradici: komedie s doktorem Bestombem, s doktorem Parapinem, s odborníkem, jenž si udržuje svou autoritu tím, že v pravidelných intervalech otiskuje stále týž článek, kterému nikdo nerozumí, se studií o vlivu ústředního topení na haemorrhoidy v různých zemských pásmech, a o léčení kretenuů biografem. Bardamu léčí lidi, „aby si vydělal své kalorie“, a dá mu to hodně práce, uprostřed konkurenční nevěřivosti ostatních, při jeho vědomí bezmocnosti lékařovy. Nejradiěji by nechal „přírodu, tu mrchu na pokoji“ a nepletl se jí do jejího řemesla.

Céline sám má ve svém doktorském povolání větší úspěchy než jeho hrdina.

Rozmluva s Célinem

Je do své medicínské praxe v Clichy zapřažen skoro po celý rok: má obrovskou klientelu z nejšířších vrstev, a má také dosti oné chlapské hrubozrnosti, kterou se získává jejich důvěra. Říká, že proboha není žádný literát, ale bere své metier psaní knih strašně vážně.

„Dělat divadlo,“ říká, „nebo dělat filmy, prosím vás, to vůbec nic není. Tam máte po ruce živé lidi a je umění spíše neudělat s nimi dojem reality. Ale vykouzlete skutečnost, když nemáte po ruce nic jiného nežli slova. A jaká slova: ze sta francouzských slov jsou čtyři živá. Francouzština je strašný jazyk: Všechno je tu mrtvé, všechno je akademisováno, všechno je musealisováno, nikdo už nemluví

174 Claude Lorrain (1600–1682), významný francouzský krajinář klasicismu, působil v Itálii. Vytvořil si vlastní pojetí takzvané ideální krajiny, jež se vyznačovala nepatetickou lyričností a měkkou světelností. Jeho světelné pojetí ovlivnilo krajináře 18. a počátku 19. století, jako byli William Turner a Camille Corot.

73 tím, čemu se říká spisovná řeč, spisovná slova už nemají barvu ani aroma, jsou vyčichlá, abstraktní, nehodí se pro umění. Nyní vykřesjte z těchto mrtvých slov život, vyházejte starý brak, najděte nové a živé výrazy, říkejte si své nové věty nahlas, až to zní skutečně jako lidský jazyk.

Nejkrásnější jazyk na světě je angličtina. Proto má také angličtina největší básníky na světě. Všechno je v ní bezprostřední, živé, emoční. Ach, to je jazyk. Jezdím do Anglie čtyřikrát ročně a jsem v Londýně jako doma. Londýn, to je nejkrásnější město na světě. Chcete-li lid, doky, nejspodnější spodinu světa, máte ji v Londýně. Sbíráte-li egyptské hieroglyfy, najdete spolek s nejkrásnějšími hieroglyfy v Londýně a ujmou se vás jako bratra. Jezdíte-li na koni, najdete lidi, kteří nežijí pro nic jiného než pro koně. Londýn je vzorkový veletrh, na němž je zastoupen celý svět. Ale nejkrásnější je jeho jazyk, to je řeč.

Němčina je skandální. Já umím německy, byl jsem v Africe u německé obchodní společnosti: to je jazyk pro lidi, kteří se chtějí zlobit, kteří chtějí být stále rozčilení, kteří chtějí hřímát strašně nepřijemné věci. Prosím vás, „Brrringg mirrr ein Glasss Wassserrr“, pourquoi tant de bruit pour une chose si simple? Mne bolí od poslouchání němčiny uší, zní to, jako když se kope do vrat. V němčině se dá sakrovat a nadávat, v němčině se dá komandovat, ale nedá se v ní dělat poesie. To je strašně nešťastný jazyk. Jiné jazyky taky mají své chyby: angličtina není na příklad dosti energická, všechno se v ní příliš obchází a nic není možno říci tak ostře, jako když se přibodne špendlík. Francouzština zase je až příliš trhavá a všechno poentuje do nesmírné ostrosti, zní to stále t-t-t, t-t, t-t-t, t-t... Ale němčina je strašně lomozná, rachotí jako vůz s řetězy.“

Docela bez filmu to nejde

Célinova kniha zdá se mi naprosto nefilmová: ačkoliv filmová technika zanechala na mnoha místech ve francouzské moderní literatuře velice zřetelné stopy, ačkoliv se zdá, že moderní filmový člověk musí také psát knihy docela jinak, než se psávaly v době bez filmu – nenajdeme nic podobného v Cestě do hlubin noci. Zeptal jsem se Céline, jaký má poměr k filmu. „Můj bože, to je zkrátka pitomé. Nechodím do kina skoro vůbec. Viděl jsem několik dobrých filmů amerických, už dlouho, ale to se stane hrozně zřídka. Počkejte, viděl jsem, mně se zdá, také jeden film český: jmenovalo se to Telle est la vie (Takový je život). To je český film, ne? To byl nejhezčí film, který jsem vůbec kdy viděl. To byla realita, to byli lidé, to mělo opravdový příběh. Vy máte geniální filmové herce... já si je pamatuji podnes. Hraje se dnes něco takového? Prosím vás, nevíte, kdo ten film dělal?“

Tak jsme přišli náhodou na Karla Junghanse. Nazítří jsme se setkali s Junghansem a Célinem společně. Céline byl pln nadšení: „Nechtěl byste filmovat můj román? Já vám dám autorisaci ke zfilmování pro celý svět. Hned po vyjití sice koupil opci na zfilmování práva [sic!] americký Universal, dali mi za ně 300 000 franků, ale

to víte, oni kupují všechno jen podle titulu, a pak se patrně přesvědčili, že se jim to pro Ameriku vůbec nehodí. Opční lhůta, myslím, už prošla. Nechtěl byste filmovat Cestu do hlubin noci? Já tomu sice nerozumím, dá-li se z toho udělat film, ale vím, že vy jste jediný režisér na světě, který by to dokázal tak, jak já jsem si to představoval. Takový je život – to bylo totéž, jako má kniha. To jsem hrozně šťasten, že jsem vás potkal. Myslíl jsem na vás už v Paříži.“

74

Autor v pantoflích, jak říkají Francouzi

Junghansovo nadšení nedalo na sebe dlouho čekat, a z krátkého setkání se staly čtyři hodiny vášnivé debaty a nadšeného přitakávání v malém Célinově hotelovém pokoji. Přicházejí oba na to, že jejich problémy jsou vlastně stejné. Obtíže řeči jsou paralelní k obtížím obrazové koncepce. Shodují se naprosto, o funkci dialogu v uměleckém díle, v románu i ve filmu.

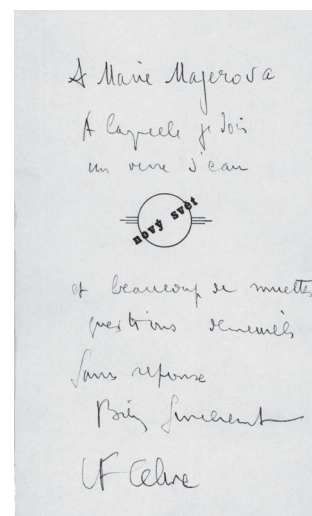
„Dialog musí být emoční, ne kontemplativní. Základem všeho je mlčení, nejmohutnější lidské děje, například v lásce, se odehrávají docela beze slov. Čím lidé si jsou blíže, tím méně mluví. Slova přicházejí teprve tam, kde již je porušen naprostý souhlas. Původně řeč má obsah jediné emotivní, vyjadřuje vážnost, smutek, tíseň, radost. Tato řeč má docela blízko k hudbě. Opera je vlastně původní forma,“ říká Céline. „Divadlo je proto ztraceno, poněvadž potřebuje příliš mnoho slov, kdežto skutečný život se nikdy nevyvíjí v dialozích. Já jsem také napsal před šesti lety divadelní hru, vlastně už před deseti lety. Jmenovalo se to L'Église. Námětem byla otázka židovská, otázka Židů ve Společnosti národů: zajímavé by snad bylo, že tento divadelní kus ukazuje Společnost národů poprvé uvnitř v její funkci, aktuální je také to židovství. Ale je to špatný kus: hrozně fantastický, vyžaduje zázraky v jevištní technice, patrně by z toho při provedení nic nebylo. Vypůjčil si to ode mne jednou Baty a jednou Charles Dulin, ale nepřišli na to, jak by se dala věc na scéně realizovat. S divadlem nic není. Román, to je živé umění.“

Junghans hájí film, a tak debatují oba již čtvrtou hodinu, Céline leží obut v posteli, převaluje se divoce, vyskakuje v proudu řeči, protože jeho němčina nestačí k vyjádření složitějších estetických nuancí, mluví teď už anglicky, velice bohatou a bezvadnou angličtinou, pak zase vpadá francouzsky. Když mluví Junghans, který proti jeho nervní vitalitě stojí jako balvan v příboji, naslouchá Céline s neklidnou živostí, a už zase mluví, stříhaje při tom nejprve nehty, pak ustříhuje lékařskými nůžkami kalounky s bílých polštářů, a konečně rozstříhuje na cípky kus papíru, který nahmátl na stole.

Pocítí-li Céline z některé otázky zvědavost reportéra, rázem se zavře. Jinak mluví s naprostou upřímností a otevřeností o všem. Má nehorší mínění o žurnalistice a kašle na všechny ty žvásty, které se o něm už napsaly a ještě napíší. „Tuhle byl u mne také jeden takový chlapík, jak se jen jmenuje, víte, ten, co mluví s každým jednu hodinu...“ „Lefèvre?“ „Ano, ten, a ptal se mne, jak vlastně píše své romány. Řekl jsem mu, že nevím. Prosil mne tedy, co soudím o moderní literatuře. Řekl

Marie Majerová v době Célinovy návštěvy. Almanach Kmene 1936–37.

Célinovo věnování Marii Majerové. Literární archiv PNP.

jsem mu, že nesoudím nic. Byl trochu enervován, a řekl: ‚Mais vous avez donc des idées générales?‘ Řekl jsem mu: ‚Non, monsieur, je n'en ai pas, je n'en ai pas...‘¹⁷⁵ Pak teprve odešel. Já nevím, proč se teď na mne hněvá.“¹⁷⁶

Život v hlubinách noci

„O skutečném životě lidí nevíme nic. Všechno zajímavé se zřejmě děje v šerém ústraní.“ Všechno zajímavé je pohrouženo do temné noci podvědomí, do jehož hlubin se pokusil svou knihou podniknouti Céline cestu. [...] Život je jenom veliké delirium nabitě lží. Tam v hlubinách noci je pravda.

Přítomnost, 12. a 19. července 1933

Ještě jedno pražské setkání si Céline pamatoval: s Marií Majerovou (1882–1967), spisovatelkou se slabostí pro Francii, která jako jediná z komunistických recesentů dokázala velikost Célinova románu rozpoznat a uznat. Z jejich setkání se dochovalo poetické věnování ve výtisku Cesty do hlubin noci:

Marii Majerové, které vděčím za sklenici vody a mnoho němých otázek, jež zůstaly bez odpovědi. Upřímně LF Céline

Marie Majerová v týdeníku Čin¹⁷⁷ (byla zde redaktorkou) otiskuje svou recenzi na věnovanou knihu formou otevřeného dopisu.

Marie Majerová MILÝ CÉLINE,

přiznala jsem se Vám nezdvorně, že jsem Vaši knihu nečtla; neženu se nikdy za tak všeobecně úspěšnými věcmi a na ten oběd, kde jsme se seznámili, jsem nepřišla k vůli Vám. Smál jste se tomu srdečně, jako tak mnohému, co na první pohled není k smíchu, a nejdřív jste mě varoval, abych tu knihu „jó nečtla“! Ale nakonec jste si přece přál, abych Vám napsala svůj dojem, až ji přečtu, tu Cestu do hlubin noci. Jistě se

176 Spisovatel a kritik Frédéric Lefèvre (1889–1949) byl spoluzakladatelem listu *Nouvelles Littéraires* (v říjnu 1922) a do své smrti jeho redaktorem. Založil zde proslulou rubriku *Une heure avec...* (Hodina s...). Kritik podobného jména, Henri Lefèvre (1901–1991), marxistický sociolog a filozof, si rovněž Céline podal v měsíčníku (později dvouměsíčníku) *Avant-poste*, ze srpna 1933, ss. 143–144: „Cesta do hlubin noci měla pěkný úspěch. Jenže čas dnes ubíhá rychle. Nemůže se stát, že ta kniha, která se nám tolik líbila, začne být nečitelná, děsivá – a to velmi rychle –, protože se změníme my? [...] Líbil ses mi, Céline, v jednu chvíli, v jednu zlou chvíli, letos v zimě, v té odporné zimě, v blátě. Ale to skončí. [...] Zoufalství a hněv je cosi živého, kdežto sešlost a staří bezmocní bruchouni, to je zas odrůda hnoje, můj starý Céline.“

177 Kulturně politický týdeník Čin, na jehož redakci se podíleli mimo jiné Marie Majerová a Josef Kopta, vydávalo v letech 1929–1939 nakladatelské družstvo Čin, založené roku 1920 Československou obcí legionářskou v Praze. Družstvo zaniklo roku 1949.

76 tomu nepodivíte, řeknu-li Vám tedy, že jsem byla nejdřív velmi sklíčená. To Vaše černé mrzoutství je tak daleko od mého pohledu na svět, který by chtěl vidět jen jasné! Je tak zúplna na druhém konci, tak daleko, až je ta vzdálenost nebezpečná, máme-li věřit osvědčenému úsloví, že „protivy se dotýkají“. A zrovna tak jako jsem se s Vámi přela dva dny o základní vlastnosti lidské a z nich vyplývající víru v člověka a v možnost lépe uspořádat lidskou společnost, zrovna tak jsem se s Vámi v duchu přela při četbě Cesty. Ale když jsem pak odložila knihu a zůstala sama, sledujíc nyní z odstupu Váš způsob dívat se na svět, musím říci, nerada a váhající, že máte v mnohém pravdu. Neříkám, že máte pravdu docela – vždyť Vy sám od té hlásané pravdy nejednou v knize utíkáte! Ale tu musím zase říci, proč máte pravdu v tom, že je svět v rozkladu a že člověk je toliko zahrávající hmota, tělesně i morálně páchnoucí hromádka.

Každý romanopisec, jemuž není literatura jen řemeslem, má kromě formových povinností také sociální funkci, a to je objevování člověka. Každý chytá svého člověka za jiný konec, aby ho obrátil naruby pro své účele. Vy jdete na člověka zadem. Vy se ho zmocňujete podvědomím. Tam nacházíte ovšem docela jiné věci než na fasádě. Ty věci nejsou neznámé, vypadají jen nově v tom střízlivém světle, kam je kus po kuse vytahujete. Váš pohled je nezvyklý, a proto působí nově. Je důsledný a není povrchní, a proto má tu sílu, jíž podmaňuje. Vaši francouzští přátelé Vám dávají za předka Rabelaise; Vy sám jste si zvolil Breughela; já jsem si vzpomněla, hledajíc analogii k oné tesknosti, jež se mě zmocnila, když jsem přečetla Cestu, a jež mi připadala jednou již prožitá, na Zahradu muk od Octava Mirbeaua. Ta kniha mě zahrnula podobným smutkem jako Cesta, a když jsem ji překládala,¹⁷⁸ byla jsem asi v takovém „transu“ jako Váš skvělý překladatel Jaroslav Zaorálek (o tom transu mi sám řekl). Neboť ten nezvyklý pohled na člověka, obje­vovaného Vámi se všech stran a ve všech dimensích, bolí, jako bolí první vidění prohlédnuvšího slepce. Zajisté vidět znamená bolet a musíme většinou chodit slepí, abychom netrpěli. Leonard Frank napsal knihu Člověk je dobrý; Vaše Cesta by mohla mít podtitul Člověk je zlý, anebo spíše člověk je zvíře, zbabělec, hnusař, Kalibán, žravá tlama, klubko pudů, uzel smradu. A už nic, Céline?

Nedotýkejte se té růže, řekl jste mi, ona hnije. Už hnije, třebaže je dosud tak krásná. Ano, ale hnijí i jahody, které máte tak rád, a dokonce mají k hnilobě ještě blíž než růže! To tedy není výstraha na pravém místě, a Vy, když jste pozoroval svět očima Bardamovým, věděl jste, třebaže jste to nepřiznával, že je to pohled jednostranný. Byl takový úmyslně, záměrně, musil takový být, měl-li mít dost síly a přesvědčivosti, že bída, hloupost, ponížení a násilí ubližuje životu a že vše, co životu ubližuje, je hodno odporu a nenávisti. Váš smích při těch konstatováních a odhalováních Cesty mnohé zneklidňuje a mnohé zase naopak zkolébává. Říkájí si: On se tomu směje, díky Bohu, nemusíme se tedy znepokojo­vat, je to člověk jako my! Smějte se, jak chcete, žertujte, lechtejte bránci čtenářů; mne nezmylíte!

178 Překlad Marie Majerové i s její přemluvou o Mirbeauovi „vlastním nákladem vydal J. Otto v Praze“ v roce 1918 a 1924.

77 Často jsem pozorovala tváře nenadálých účastníků neštěstí, dramát, tragedií života. Vypadaly v první, nekontrolované a nekontrolovatelné chvíli, jako by se smály, či spíše ušklíbaly. Domnívala jsem se zprvu, že je to nespoutaný a uniklý výraz pudu sebezáchovy, uspokojeného, že rána padla na souseda a ne na tebe. Dnes však vím, že to první stažení tváře, jež zpravidla brzy ustoupí konvenčnímu výrazu soucitu, není smích. Je to něco jiného; nemáme pro to ještě výrazu. Ani Vaše skopičinky nejsou smích, třebaže by smích budily. Špatně se ukrýváte za tou grimasou. To byste se byl nesměl prozradit v své lásce k tvarům, k citu, k nezištnosti, k nesmrtelnosti. Proto, proto se tak hrozíte hniloby! Milujete nesmrtelnost, milujete život, milujete jej tím více, čím víc jste trpěl, a já bych si přála, aby Vaše kniha, namířená k životu a k nesmrtelnosti, vnikla do srdcí lidských tak hluboko, jak vysoko je zaměřena!
Čin č. 1, 1933

Ohlasy návštěvy a šarvátky o Céline

Po Célinově odjezdu Marie Majerová zprostředkovala otištění Célinovy stati „Qu'on s'explique“, která pod názvem „Aby bylo jasno“ vyšla v Činu č. 5/1933. Je to jeden z mála Célinových záměrně veřejných nebelestriských textů a vznikl v reakci na některé tehdejší kritiky ve Francii. V kritické edici Célinova díla je text zařazen za dopisy kritikům.¹⁷⁹ Pro srovnání zde citujeme také první Célinův dopis na adresu kritiků – konkrétně Edmondu Jalouxovi¹⁸⁰ – napsaný v listopadu 1932 a dále slavný dopis Albertu Thibaudetovi, považovaný za Célinovu definici literární kritiky.

19. [listopadu 1932]

Vážený pane,

rád bych vám poděkoval, že jste na začátku své rubriky L[iterárních] N[ovin] ztratil slovo o mé objemné knize: Cesta do hlubin noci. Dovolte jen, abych se poněkud ohradil nikoli jako autor, proti němuž máte natisíckrát právo být pichlavý, nýbrž jako dělník. Nejde o práci konanou s úmyslem přizpůsobit se módě nebo té či oné manýře. Tvrdě jsem na svém díle pracoval šest let a obnášelo to 50 000 rukopisných stran. Tehdy ještě nebyla řeč ani o populismu ani o anglických románech. Ostatně kdybyste se uvolil věnovat té obludnosti, jak říkáte, alespoň pohled, nepochybně byste zjistil, že nejde o modelování na míru. To je vše, co jsem vám chtěl sdělit, a opakuji, že jsem vám zavázán

LOUIS DESTOUCHES

CÉLINE

[leden/únor 1933]

Vážený mistře,

nikdy nečtu články,¹⁸¹ ať jsou totiž jakkoli vstřícné nebo sžravé, nikdy se takříkajíc nezabývají knihou samotnou, ale stovkou drobných klepů, které těší, konejší, projevují,

179 Ed. Godard, Henri. *Romans I-IV. Lettres*. Paris: Gallimard, La Bibliothèque de la Pléiade 1981–1993, 2009. Zde sv. *Romans I*. 1981. „Qu'on s'explique“, ss. 1109–1113, dopisy kritikům ss. 1107–1109.

180 Edmond Jaloux napsal svou kritiku po vyhlášení vítěze Goncourtovy ceny, o Cestě se pouze zmínil a vskutku jen co do její objemnosti.

181 78Céline napsal v souvislosti s *Cestou na kraj noci* sedm dopisů kritikům, z nichž plyne, že články četl.

situují, vyjevují, potvrzují svého autora a pouze jeho. Všichni tito posuzovatelé mají 78 upovídaný strach pustit se do kritiky věci samé. Je o tolik snazší držet si odstup...

Zcela jinak je tomu u vašeho článku v *La Dépêche de Toulouse*.¹⁸² Nepřipadá mi, že byste šel ještě na dřev, ale prokazujete mi velkou čest už tím, že se zajímáte o něco jiného než o mou mravopočestnost, o barvu mého vlastenectví a o mé nedostatečné city k rodičům. Jakékoli hledání nahrazuje odporná hloupost, namyšlená a zavilá slaboduchost.

Od Balzaca (při vší úctě k Balzacovi) jako by se kritici nechtěli o Člověku nic dovědět. Škála je nastolena. Obrovská freudovská škola prošla bez povšimnutí. Veškerá rasová nenávisť je jen volební trik. Estetickou trýzeň nelze projevit ani šeptem. Je to úleva, vážený pane, najít vás na cestě, kterou jako by lidský duch zběsile opouštěl, na cestě svobodného myšlení.

Vděčně

L.-F. Céline.

„Qu'on s'explique“ je původně Célinova reakce, která vyšla 16. března 1933 v *Candide*.¹⁸³ Vyvolal ji dopis neznámého lesníka v *L'Intransigeant* 4. března, který komentuje pařížský novinář Emile Zavie a Céline poté cituje. Svou odpověď se Céline rozhodl otisknout v *Candide*, aby – jak dokládá dopis Élie Faurovi¹⁸⁴ – „se dostal k co nejvíce čtenářům a venkoncem... raději pravivým. Ti levicovní si jsou tak jisti svou marxistickou pravdou, že si nedají v ničem říct. Jsou mnohem uzavřenější než pravice“. Text byl posléze pojat jako doslov francouzského vydání *Cesty na kraj noci* z roku 1933.

Je nepravděpodobné, že by Činu poslal článek sám Céline (jak čteme v doušce). Možná ho ani neposlal Marii Majerové – spíš si ho ona přečetla, a ač sama překladatelka, prostřednictvím nakladatelství Borový požádala o překlad Jaroslava Zaorálka. Tomu nasvědčuje dochovaný dopis Zdeňka Richtera Jaroslavu Zaorálkovi z 15. července 1933:

Ve smyslu dohody s paní Marií Majerovou, posílám Vám v příloze Célinův článek Qu'on s'explique a prosíme, abyste jeden oklep překladu poslal přímo paní Majerové a jeden mně.

Poručím se s veškerou úctou.

Marie Majerová obratem otiskla Célinovu reakci v Činu.

Louis-Ferdinand Céline

ABY BYLO JASNO...

Zavie uveřejnil v *Intransigeant* (a jak duchaplně) list jednoho čtenáře, nějakého lesníka, list, ach, tak báječný:

¹⁸² Thibaudetův článek tam vyšel 24. ledna 1933.

¹⁸³ *Candide* byl název několika francouzských žurnálů v 19. a 20. století. Zde míněn *Candide* spjatý s Robertem Brasilachem a Lucienem Rebatetem, silně antikomunistický a antisemitský. I když byl pravivý, neupadal do fašisujících nálad jako jiný týdeník, *Je suis partout* (Jsem všude).

¹⁸⁴ Nedatovaný dopis Élie Faurovi. Zdroj: *Cahier de l'Herne*, op. cit., s. 73.

79 „Mám (v své knihovně) všemožné knihy; ale kdybyste je otevřeli, byli byste nemálo překvapeni. Ani jedna z nich není celá; některé mají v deskách již jenom dva nebo tři listy. Podle mého názoru má člověk to, co děláva denně, dělat s pohodlím; a tak čtu vždycky, promiňte, s nůžkami v ruce a vystřihám všecko, co se mi nelíbí. Tak mám potom v knihovně věci, které mi nikdy nejsou nijak nepříjemné. Z *Mazelinových Vlků* jsem si nechal deset stránek, z *Cesty do hlubin noci* o něco méně. Z *Corneille* jsem si nechal celého *Polyeukta* a část *Cída*; z *Racina* jsem nevystřihl téměř nic. Z *Baudelaira* jsem si nechal dvě stě veršů a z *Huga* o něco méně. Z *La Bruyera* kapitulu *O srdci*, z *paní de Sévigné* *Listy o Fouquetově procesu*, z *Prousta* *Večeři u vévodkyně z Guermantů* a *Pařížské ráno z Uvězněné*.“

Budiž Zavie pochválen! Taková poselství nedostáváme z Nekonečna denně. Tak nám teď ten strašný fořt všem, velikým nebožtíkům i nepatrným živým, důkladně vyprášil zadečky!

Neodpouští nám takřka nic z našeho skvělého hávu (získaného s takovou lopotou)! Jenom to maloučko nejpodstatnějšího! Ach, ten nelítostný! Ach, ten vášnivý milovník pravdy! Tak například já se dostanu do věčnosti jenom s těmi čtyřmi stránkami, které mi popřává! A nadosmrti budu žárlit na toho Mazelina, který to nade mnou vyhrává zřejmě ve všem všudy, právem jsa hrd na celých deset stránek... Ale, a to je odplata spravedlivá, máma Sévignéova, na věky obscénní, je s tím svým psaníčkem mezi bujnými vnadami odsouzena k smrti věčné... Villon mezi námi není, a Smrt bez něho je nemožná... A Viktorek Hugův s méně než dvěma sty veršů patrně taky bude koukat šejdrem...

Ten nás prohání, ten fořt! Máme vůbec ještě čas vypořádat se s živoucími?

„Jak lehké je zavazadlo, které s sebou odnášíme na věčnost...!“

Ten lesní muž nezná špásu. Ten se vyzná v nekonečnu zloby. Skvělý celník našich duchovních hodnot! „Deset stránek, pane! Ani o chlup víc!“ [A vy, Racine, mi vraťte ty dva mužské rýmy!]¹⁸⁵ Tak jsme to dopracovali! Achich ach, ubohý Moricku! [sic!]¹⁸⁶

Od této chvíle hrůza, že jsme se provinili, obklopuje dny našeho života... Snad jsem nechtě neprobudil nějakou příšeru? Někakou neznámou neřest? Země se již třese? Prodává se méně vývrtek než dřív? Teď už přestává všechna švanda; ten chlapík s nůžkami mi sestřihá všechno, co mi zbývá.

A přece, na mou čest, skandál jsme vzbudili úplně bezděky! Naši nakladatelé to budou moci opakovat každému, koho by to zajímalo. Vyžvaním to na sebe všecko... Na dva tisíce čtenářů, náramně pozorně vybraných, jsme zpočátku, a jenom nesměle, mysli, a mimo to – máme to přiznat? – bez přátelského naléhání jednoho z nich by se rukopis nikdy nebyl dostal do tisku. To je přece vrchol skromnosti. Měli jsme pro to své důvody a máme je dodnes. Každý rozruch škodí.

¹⁸⁵ Z originálu doplnila AK.

¹⁸⁶ V Célinově původním článku je zde v kursivě anglický citát ze Shakespearova Hamleta (5, 1) „Alas, poor Yorick!“ („Ubohý Yoricku!“ přel. Martin Hilský). Toto zvolání Céline bude opakovat z dánského vězení ve svých obou *Féeriích pro jindy* (*Féerie pour une autre fois I a II*, Paris: Gallimard 1952 a 1954, svazek II ještě pod názvem *Normance*).

80 Jen se podívejte, jak o tom smýšlí ten náš fořt. Ten se v tom vyzná. A se všech stran slyším tvrzení, že se zas vrátí ty černé časy. Do pěti let prý bude ta Cesta nadobro skončena. Tak soudí naši nejlepší kritici, ti „pro“ i ti „proti“. Ale pět let, to je ještě dlouhá doba... To se může stát ještě moc a moc věcí... To se může nadělat ještě mnoho zlého a málo dobrého za takových pět let... Nechci, aby se to všechno ztratilo. Příliš mnoho lidí ke mně bylo víc než hodných; bylo by možné, že nenapíší už nikdy nic. Mám myslet na své přátele? „Célinovský žánr“? Céline to dělá takhle... Raz, dva, tři, ať vám neujde ani slovo z toho, co teď přijde!

Je to zde poprvé, ale taky naposledy, co o této věci píše! To se nedělá, obhajovat svůj žánr! Céline se neobhajuje, Céline ukazuje. Zapište si tedy za uši, co vysvětluje. Ostatně žádná falešná skromnost: můj barnumský buben mi vynesl již 100 000 kupců, 300 000 čtenářů, a vynesl mi při šikovné reklamě ještě aspoň jednou tolik... Tak co?... A to ještě do toho nepočítám kino... To stačí, aby se nad tím zadumal každý občanek, obdařený početnou rodinou. No tak! Nestrkejte do mne! Dělán to takhle... Všechno to povím...

Tak já si teda podržím život pěkně v obou hrstích se vším, co o něm vím, se vším, co lze tušit, co by člověk byl měl vidět, co četl, minulost i přítomnost, co nejméně budoucností (nic nesvádí k blábolení tak jako budoucnost), všechno, co by člověk měl vědět, ženy, které objímal, všechno, co kde vyčíhal, lidi a to, co nevěděli, že víte, a co vám udělali, zdánlivá zdraví, nebožky radosti, zapomenuté melodie, tu trošinku života, kterou ještě v sobě tají, a tajemství buňky v ledvině, té buňky, která chce pracovat svých devětačtyřicet hodin, víc nic, a která potom vypustí svou první bílkovinu nazpátek k Bohu... Tak, tak... Rozumíte mi? Stačí sledovat mě? Sestřenčina zchromlá noha tam taky musí být, a ta loď s plachtou dokořán otevřenou příliš mnohým větrům, ta loď, která nemůže a nemůže dokončit plavbu kolem světa s tím svým nákladem starých dolarů? Máte ji zapřáhnout za svůj sen... I s tím jejím kapitánem, který nechce vypadat, jako by už nosil cvikr... a kterého přesto zkusila už celá posádka, protože se ví, že je nedůvěřivý... jeho pyskatý plavčík s rozviklanými zuby zůstává příliš dlouho v jeho kabině... a provaz z oběšence se vleče daleko za kormidlem, v pění, daleko, s jedné vlny, běžící za lodí, na druhou... Zkrátka všechno a ještě víc, naprosto všechno, všechno, co si kdy člověk letmo, v mžiku myslil, všechno, co mohlo obdařovat životem nebo smrtí. Tak čas vaší směsi dospěl jakž takž přes měsíce a dny ke konci roku. Zprvu to není nijak krásné: všechno se to navrhuje, kupí bez ladu a skladu a nalézá se to na všelijakých místech, nejčastěji směšných, jako na půdě staré radnice. Bazar mrtvých písniček. Ale neš! Přejde to, co smrdí, k tomu ostatnímu. Vy sami v tom neznamenate nic. Bude se vám vytýkat tolik věcí (vlastně skoro všecko), že v té spoustě útoků a obžalob ve jménu bůhvíčího vám nakonec bude na hlavu naházeno všechno to, co jste kdy udělali nebo uděláte. Veřejnost tráví v záchvatech výčitek. Celkem dva druhy autorů: ti, kteří nás burcují ze spánku a kterým se nadává, a ti, kteří nás

81 uspávají a kterými každý v srdci pohrdá. Myšlenková tupost, to je spánek rasy. Je patrně nutný. Na každého, kdo jej ruší, si veřejnost pořádně otevře hubu. Každá revolta je spíš biologická než tragická, spíš nudná než dráždivá. Nám se nezdá nic tak banální, jako když někdo „strhá“ autora. Při čtení nás ovládá touha pomáhat autorovi; tak hrozně loudavě se to jeho pensum vleče v samých opakováních. Nenávisť oblbuje ještě víc než láska. Tím je řečeno všechno. Nečtli jsme v tomto oboru nic, co by předstihovalo zlostný list gastritika, kterého nebylo možné vyléčit, nebo list odmítnutého milence. Vyčkejme odhodlaně tohoto veledíla roztomile humorného, půvabně a rázně rozvrženého, které nám vzrušením dokáže, že celý náš svět bez našeho vědomí oplývá rozkošnými záměry.

Ale splňme svůj slib! Skoncuje to! Když jsme si tak, jak jsme řekli, jakžtakž smísili lidi, zvířata a věci podle chuti svých smyslů, své chatrné paměti, skromně, ba velice pokorně (abychom ještě nikoho neprobudili), rozkládáme to všechno (takový dojem v nás budí ten postup) jako těsto na vál. Napřed život stál; teď leží, ani mrtvý, ani již úplně živý... Ve vodorovné poloze je teď to naše těsto... Ve svěráku, pevně držené, úplně podrobené naší vůli...¹⁸⁷ A teď pracujeme tak, že pevně uchopíme oba konce a táhneme, roztahujeme to nebezpečné a vyválené těsto života, kapitolu za kapitolou... Chvilu opravdu trapná... Je tu mučena podél i napříč, ta naše věčička, a z toho skoro praská... Ne docela. Křičí to: toť se ví... Řve to... Fňuká to... Zkouší to vyklouznout z prstů... Bolí vás to... Nesmíte se dát obměkčit... A tu to k vám mluví žalostně, jako kdybyste tomu dřeli kůži s těla... Řečí, kterou vám vyčítají... Slyšeli jste to? Nevšimli jste si, že v té chvíli, kdy je jeho kůže v nebezpečí, člověk náhle, postupně, ještě jednou zkouší všechny role, všechny obrany a grimasy, kterými se vyparádil v běhu svého života? V takových chvílích u něho, brebtajícího, panikařského, snadno vidíte tři čtyři rozdílné pravdy, vyzbrojené třemi čtyřmi různými terminologiemi... Ne? Vy to nevíte? Tak to jste toho moc neviděli... Nač žijete?

Říkám tedy, že ty mé, chycené v tom houževnatém a měkkém sevření, kterému je podrobuji, jsou sužovány až k přiznání. Na vás je, abyste z toho měli nebo neměli prospěch! Často je to zpackané, někdy se to vydařilo. Příliš se naléhalo... A ne dost... Zbývají veliké úseky, kterých se delirium nikdy nedotkne... Co na tom! V jiných koutcích se Život scvrkává úplně bez barvy. Jakživ se nedovíme proč... Prázdný tlach, nemastný, neslaný... Mizerné těsto, které nevydrží dlouho pohromadě, bez formy, bez půvabu... začít znovu, to by nebylo nic platné... To, co je zpackané, je zpackané dokonale... O ostatní se postará Čas... Není to ovšem umění veliké, ale když se to všecko vezme tak kolem a kolem, jistě se vyrovná tomu druhému, pěkně ulízanému: „Válečné parády – Nic, co je nad průměr – Vzorné participium – Chladnokrevný Národ – Co zažil pan Nasavrček a tak dále.“ Oba ty žánry se obhajují, protože vlastně jenom ubíjíme Čas.

187 Zde je v českém překladu vynechán odkaz na dobové průměry, v němž se Céline přirovnává k tkalcům.

Zatím mi ten Zavierův fořt dal hroznou společnost. To pro mne nic není. Mám-li puknout pýchou, radši to udělám ve společnosti malířů: Brueghela, Greca, ba i Goye; to jsou ti siláci, kteří mi dodávají odvahy, abych toho lotříka Život důkladně valchoval. Dělam, co mohu. Mám prý špinavé ruce. To jsou mi starosti! Tomáš Kempenský, člověk jistě velmi čistý, se vyznal v Umění a potom taky v Duších. Věčná škoda, že umřel. Ten mluvil takhle: „Nepokoušejte se napodobovat pěnici nebo slavíka, když nemůžete! Ale je-li vám osudem dáno skřehotat jako ropucha, s chutí do toho! A ze všech sil! Ať je vás pořádně slyšet!“ Tomu říkám: otcovská rada! Kdo nás soudí?

82

Toto nietzscheovské lidstvo? Hubaté a drzé? Corneillovské? Stoické? Donquijotské? Tartufovské a opičí? Půjčte nám je s jeho zubním nervem a za týden se už nebude mluvit o těch sviňačinách. Také duše musejí dostat řádně na frak.

Tento článek poslal L.–F. Céline redakci Činu. Je to jeho jediná odpověď na všechny útoky i chvály kritiků všech řečí, do kterých byla přeložena *Cesta do hlubin noci*. Pro Čin stať přeložil Jaroslav Zaorálek. Čin č. 5, 1933

Nakladatelství Borový s „prtavým Renaudotem“ uspělo: Céline je teď nepominutelné thema. *Ranní noviny*¹⁸⁸ si v srpnu 1934 pod značkou K. (Bohumil Novák) všímají šestého vydání *Cesty do hlubin noci*.

Célinovy postoje vyjádřené v „Aby bylo jasno“ popudí v agrárním *Venkovu* Arnošta Bareše.

PAN CÉLINE A REKLAMA

Autor *Cesty do hlubin noci*, která má u nás, díky jisté kritice, úspěch skoro stejný jako ve Francii, se při své pražské návštěvě netajil povýšeným opovržením kritikou a vši publicitou. Naše kritika ovšem div že neviděla i v této nehoráznosti vynikající kvality francouzského spisovatele, který naráz odvážně získal literární proslulosti, podle našeho názoru naprosto neliterárními hodnotami svého díla. Upozornili jsme na těchto místech, že pan Céline či dr. Destouches pečlivě utrušuje v různých novinách informace o svých starých, nových, chystaných a všelijakých jiných pracích. V těchto dnech jeho nakladatel, kterému pomohl pan Céline přirozeně také k důkladnému zisku i k jisté popularitě, zasílal všem kritikům doslov, který pan Céline pokládal za nutné napsati po tom všem, co bylo o jeho knize napsáno. Tedy velmi dobře věděl, co bylo napsáno, ačkoliv to zde popřel. [...]

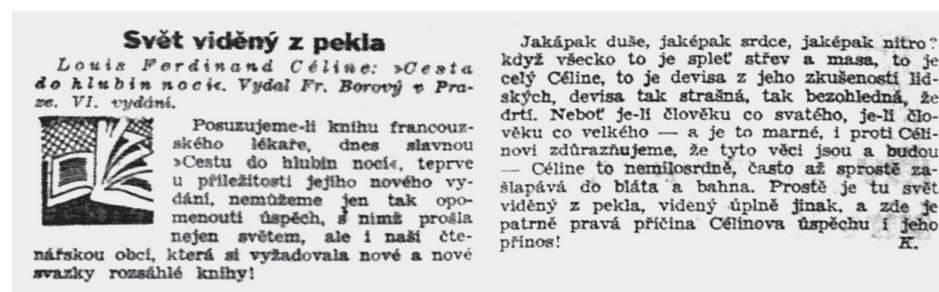
Zolu nezapře pan dr. Destouches ani v tomto doslovu, a přáli bychom mu, aby se mu vedlo jako Zolovi, aby vytvořil aspoň tam umělecké dílo, kde se uchylí

188 Sociálně demokratický list.

189 Fedor Soldan (1903–1979), profesor dějin československé literatury na Universitě Karlově v Praze, literární historik a kritik, redaktor (psal o Karáskovi, Nezvalovi, Hlaváčkovi aj.), spjatý je s Melantrichem a SNKLHU. U Václava Černého: „Hodně jsem se za ta léta po svém návratu do Čech [po roce 1936, kdy působil v *Lidových novinách*] napolemizoval a nabránil útokům. Z těch protivníků Soldan byl naprosto zanedbatelný.“ (*Paměti I*, s. 351)

190 *Rozpravy Aventina*, Měsíční list pro kulturu, umění, kritiku a zvláště literaturu vydával a redigoval v letech 1925–1934 vydavatel nakladatelství Aventinum Otakar Štorch-Marien; list se stal určitým prototypem nakladatelského periodika. O *Rozpravách Aventina* se lze podrobně dočíst ve vzpomínkách Otakara Štorch-Mariena: *Sladko je žít*. Praha: Československý spisovatel 1966. *Ohňostroji*. Tamtéž 1969. *Tma a co bylo potom*. Tamtéž 1972.

83

Ranní noviny, 17. srpna 1934.

od svých teorií, protože tyto teorie zatím nejsou nijak slibné. Příliš se podobají jeho prvnímu snadnému úspěchu *Cestou do hlubin noci*. Varovné hlasy, které se ozvaly moudře i u nás (K. Čapek), nezůstaly se vši opatrností bez vlivu na tohoto divadelního cynika.

Venkov, 2. září 1933

Fedor Soldan¹⁸⁹ v článku „Sedm románů“ *Cestu do hlubin noci* považuje za umělecky bezcennou.

Spisovatel Céline, jenž nestojí nad svým hrdinou, nýbrž se s ním ztotožňuje, není člověk uvědomělý. Je to člověk průměrný. Umělecká cena *Cesty do hlubin noci* tím velice trpí, ale stoupá tím dokumentární cena tohoto zápisu o duševních i tělesných zmaticích průměrného západoevropského člověka z roku 1933. Jaký vnitřní rozvrat prožívá vedle všech existenčních nejistot za nynější krise, jak zoufale se chytá i zrazující erotiky a cynismu.

Rozpravy Aventina,¹⁹⁰ 14. září 1933

Podobně odsuzuje české vydání Célinova románu ve *Slovenských smerech*¹⁹¹ v září 1933 Milan Pišút¹⁹² článkem „Cesta na koniec noci“.

Milan Pišút

CESTA NA KONIEC NOCI

Jako bol senzáciou pred dvoma rokmi lekár Axel Munthe¹⁹³, tak nie menšou udalosťou prvej polovice tohoto roku je opäť lekár, Louis-Ferdinand Céline. Oba sú prekládaní do svetových rečí v nesčíslných vydaních. Príčina tohoto úspechu netkvie len v dielach, ale predovšetkým v dnešnej psychóze. Romány týchto lekárov sú nie v pravom smysle románmi, ale do určitej miery autobiografiami. Ich jednotiacou silou je spomienka viazaná na vlastnú osobu. Dej sa skladá z epizod

191 Jako orgán Spolku slovenských spisovatelů začaly vycházet na podzim 1933 v nákladu pražského Melantrichu. Pražské ročníky (první dva) redigoval básník a prozaik Janko Jesenský (1874–1945), od roku 1935 jej vydával Spolok slovenských spisovateľov v Bratislavě.

192 Milan Pišút (1908–1984), slovenský literární historik a kritik, účastník SNP, po válce politicky činný, 1945–1948 poslanec Demokratické strany, profesor dějin slovenské literatury na FF UK v Bratislavě až do roku 1977. Věnoval se slovenskému národnímu obrození a literárnímu romanismu. Zastáncem čechoslovakismu.

193 S Axelem Munthem (1857–1949) budou Céline srovnávat nikoli stylem, ale povahou lékařskou i osobní. *Kniha o životě a smrti* (Boken om San Michele) tohoto švédského lékaře a spisovatele vyšla v roce 1932 u Václava Petra v překladu Zdenky Hofmanové (z autorisovaného anglického převodu). V *Listech* č. 2, 2003 jej František Janouch přesně popisuje: „Axel Munthe se stal po Nobelovi a Astrid Lindgrenové jedním z nejznámějších Švédů 20. století. [...] *Kniha o životě a smrti* je neustále vydávána v nových a nových vydáních a snad v padesáti jazycích. Nejsympatičtější

a osoby – okrem prvej – sa ustavične menia. Obecenstvo odchované filmovými dramatami, kde sa dej rozvíja tak, že koniec možno predvídať, uvítalo tieto knihy, prinášajúce na každej stránke niečo nepredvídaného, s neobvyčajným uspokojením. Lekárska beletria ináč bola vždy prítlačlivou četbou. Lekári vedeli zvlášť dobre osvetliť ľudské slabosti a genialitu vyvodzovať z telesných porúch a odchýliek.

84

Axel Munthe i L. F. Céline majú spoločný rys vo svojom stanovisku k uznávaným veličinám. Prvý neobdivuje veľkých ľudí, ale prosté zvieratá, druhý priamo zosmiešňuje všetko, na čom tkvie priemerný človek s obdivom. Obaja však majú veľkú zásluhu, že siahli rovno a s nenasytným umeleckým pudom do útrobov dnešného života, aby vytiahli na svetlo ešte teplú, pri čine prichytenú lož predsudkov každodennej mravnosti, chameleónstvo a nízke pohnútky tam, kde vidíme šlachetnosť. Celkový dojem z oboch týchto kníh je nesmierna lútosť nad človečenstvom, ktoré je spútané nesčíselnými zákonami, strojovými zvyklosťami, neskratnými pudami a telesnými i spoločenskými chorobami.

Voyage au bout de la nuit, v českom preklade *Cesta do hlubin noci*, je 600stránková kniha, ktorá nás zaujme od začiatku až do konca. [...] Jeho kniha sa nečíta, ale počúva. Autor ju tvoril iste ako samomluvu, ako rozhovory, ktoré si v samotách rozprával s perom v ruke. Odtiaľ chápeme tú bezprostrednú účinnosť jeho slova. [Zdlouhavý popis děje vypouštíme, pozn. AK]

I z tohto stručného náčrtku vidno, že *Cesta na koniec noci* nemá jednotnej dejovej osnove, že je to súhrn krátkych dramát, noviel, cestopisov, essayí, monológov spojených osobou Bardamovou. Je tu však zvláštny pohľad na veci, zvláštna neliterárna reč, neznajúca ohľadov a bezo studu, ktorú český preklad ešte zosilnil, ba niekde i príliš z vulgarizoval. Je to kniha, ktorá vyvolala práve toľko odporu, koľko uznania. Jej senzačnosť prirovnali v *Mercure de France* k účinku prvých Zolových románov. Zolov naturalizmus sa však voči Célinovi javí ako nevinný spoločenský, uhladený román. Céline je celkom bez škrupulí, akoby vôbec nebol myslel, že bude raz tak čítaným. A ťažko je hodnotiť toto dielo, ktoré objíma celý život so svetlými i temnými stránkami. Dojem z neho je temer bezútešný. Osoby nám tu pripadajú ako ryby na piesku, žiabrami chtivo lapajúce po vzduchu. Všetky sú tu zachycované v štádiu duševného rozkladu, ani jedna postava nezdá sa mať vedomie o smysle svojho počínania, pohnútky sú tu väčšinou pudové a reflexívne. Či snáď preca len chcel Céline vzbudiť v nás protest proti sebe samým? Čapek má rád malých ľudí, ich prostú životnú filozofiu, ale to sú ľudia, ktorí majú kladný vzťah k spoločnosti a radosť z práce. Célinovi ľudia sú ponuré automaty, ovládané pudom a zvykom, nemajúce radosť prostých, len pôžitky, vášne a prostriedky civilizačné. Célinovo dielo je novým dokladom tých názorov, ktoré tvrdia, že dnešný človek je syntézou pudu, sexu a techniky, pri čom kultúra vyšších citov je v úpadku. Môžeme bezpečne obviniť Célinea, že nám kladie na oči

je mi na Munthem jeho naprostá posedlost a nezkratná fantazie. Ačkoliv léčil mnohé královské výsosti a byl leibmedicusem švédské královny, jeho kolegové si ho příliš nevážíli. Munthe léčil intuicí, hypnózou, svou pověstí, svým šarmem. Ale když v Neapoli vypukla cholera, odjel tam a bez bázně a strachu pomáhal chudým a nemocným. Po zemětřesení v Messině ho nalézáme znovu mezi lékaři, na Anacapri, v nejhudší části Capri, léčil chudé zdarma. Královské celebrity mu posílaly takové honoráře, že si nakonec mohl postavit svou San Michele. Příliš si jí však neužil. Když byla hotová, měl problémy s očima a v jeho vysněné vile bylo příliš mnoho slunce. Musel pak trávit roky v pološeru v jedné z hlídkových věží, Torre di Materita, kterou si přikoupil.“ <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=032&clanek=020316>, poslední přístup 15. června 2010.

85 sklá, ktoré skresľujú skutočnosť, že nás núti dívať sa očami analytika, ktorý pre stromy nevidí lesa, ktorému tieň ľudskej nedokonalosti zakrýva svetlo ľudskej túžby po harmonii a kráse. [...] Čosi bezmocného tkvie v jeho postavách, akoby sa všetky hemžily pod tlakom čohosi krutého. Je to prevedenie Baudelairových *Kvetov zla* do epiky. Je to negácia súčasnej kultúry i tak zvanej civilizácie. Je to rub všetkého toho, čo sa nám zdá byť chlúbou tohoto storočia. Touto knihou sme pokorení vo svojej namyslenosti a hrdosti. [...]

Na Célinovu knihu nesmieme povedať, že je krásna a dobrá. Nie! – Je ošklivá, odporná, zlá, ale svoju sugestívnu hodnotu má. Teda je nebezpečná.

Slovenské smery, č. 1 / 40-45, září 1933

V Čechách vyšel i další slovenský odsudek: Dobroslav Chrobák¹⁹⁴ se v *Elánu*¹⁹⁵ ze září 1933 textem „Psychológia úspěchu“ zamýšlí nad cestami úspěchu v umění. I když se nemůže rozhodnout, zda potřeba doby za úspěchem stojí či ne, na literárním poli je mu rozhodně odstrašujícím příkladem právě Céline a literární kritikové:

V politice mal po prevrate úspech socializmus. Dnes ho má nacionalizmus. V literatúre: 1920–28 dadaizmus a jeho odnože, 1929 Rermarqueov defaitizmus (dnes sa už nerozpakujeme nazvať pravým menom postoj tohoto chlapíka k vojne), 1932 Muntheho Kniha o živote a smrti, 1933 Célineova *Cesta do hlubin noci*. Už z tohoto prehľadu zdá sa byť zrejším, že úspech vo svojich obmenách je čosi chaotického, čo podlieha púhej náhode a náladě a čo nijako nevystihuje skutočný stav doby a nerešpektuje ani jej potreby. Nie je predsa možné, aby od roku 1932, keď ľudstvo prejavilo nadšenú sympatiu s epikurejstvom Axela Muntheho, zmenilo ono do roku 1933 svoju tvár tak dokonale, že načúva s otvorenými ústami prasačínám Célinovým. A hoci sa to naozaj nezdá byť možným, literárni kritici predsa, hľa, nestrácajú hlavy a chladnokrvne vyhlasujú Célinea za „básnika prekiatej epochy“ (rozumej dneška – Götz v *Národnom Osвобоzení*¹⁹⁶) s rovnakou presvedčivosťou, s akou pred rokom vyhlasovali zaň A. Muntheho. Pravda, literárni kritici sú od prírody nadaní darom zábudlivosti, ničím nesmú byť prekvapení a za žiadnych okolností bezradní. Ich chovanie sa nam nemôže byť smerodajné, pretože sa veľmi podobá chovaniu žoldnierov: sú bojovní, ale nikdy nie zaslepení, tak že v príhodnej chvíli bez rozpakov prebehajú k nepriateľovi, ktorý im slúbil viacej. Nemôžeme, pravda, tvrdiť, že úspech je určovaný všetkým možným, len nie potrebou doby. Dadaizmus by bol sotva dosiahol prenikavejšieho úspechu v bohatierskych ústach antických rapsodov. *Odysea* má zas slabú nádej, že vyjde niekedy v štyroch vydaniach behom troch mesiacov s obálkou F. Muziku, v preklade J. Zaoralka. Potreba doby, resp. prostredia má iste významnú úlohu pri tvorení úspechu. Je predpokladom jeho vzniku. Nie však príčinou.

Elán, září 1933

194 Dobroslav Chrobák (1907–1951), slovenský prozaik, kulturní publicista a literární kritik. Už jako student psal povídky, byl kronikářem obce, sběratelem přísloví a pořekadel. Další prózy věnoval tématice vesnice a přírody. Vystudoval na Českém vysokém učení technickém v Praze. Po návratu do Bratislavy působil jako vysokoškolský pedagog. Později pracoval jako redaktor Radiožurnálu v Československém rozhlasu v Bratislavě, posledních pět let jako oblastní ředitel pro Slovensko.

195 Měsačník pro literaturu a umění pod názvem *Elán* vycházel 1930–1944, vydával ho nakladatel Leopold Mazáč za redakce Jána Smreka. Ján Smrek (1898–1982), představitel mladší generace, byl redaktorem *Národných novin* v Martině, a když se mu na Slovensku nedařilo realizovat své představy, odjel do Prahy a již v roce 1931 vyšel u Mazáče za redakce Jána Smreka rozsáhlý sborník *Slovenská přítomnost literární a umělecká*. *Elán* měl novinový formát a zajímavou grafickou úpravu. V Praze vyšlo devět ročníků, poslední byl uzavřen dvojčíslem 9/10 v červnu 1939. To už Československo nahradily Protektorát Čechy a Morava a na druhé straně Slovenský štát. *Elán* nezaničil, vydavatelství převzal Spolek slovenských spisovatelů v Bratislavě.

Delší článek J. B. Čapka¹⁹⁷ vyšel v masarykovsky orientované *Naší době*¹⁹⁸ na podzim 1933: všechno, co vytváří jedinečný Célinův styl, je zde postiženo – a odsouze-
no.¹⁹⁹

86

J. B. Čapek

LOUIS FERDINAND CÉLINE: CESTA DO HLUBIN NOCI

[...] Céline chtěl dojít až k nejzazším, nejspodnějším mezím noci (tak se měl také přeložit francouzský titul románu, *Voyage au bout de la nuit*; název *Cesta do hlubin noci* zní nepřiměřeně poeticky). Jest však fakt, že Céline k těm mezím nedošel; neboť pak by musil dohlédnout dál. Pak by viděl jako Dostojevskij nebo jako Ibsen – ze dna propasti hvězdu, svítání na západě. Ale na to je Céline příliš pohodlný, požívačný a zchytralý. Bezvýhodný nihilism je lacinější, při určitém sebeotupení příjemnější, a vypadá při tom velmi vážně a hluboce. V tom smyslu jest ovšem Célinův román velmi časový. Céline však také působí metodou svého vyprávění. Čerpá všelijak ze starších francouzských tradic literárních; jest nejen nabobtnalý sensualista, ale také intelektualistický schematic a skeptický pěstitel hříček. Francouzští kritikové považují často za skvělý projev francouzského ducha to spojování vybroušené intelektuality a čiré smyslovosti s vyloučením citu. Za kladný typ takového spojení jest považován Valéry; i u něho však ta výlučná podvojnost budí otázky. Za záporný typ se přihlašuje náš Céline: cit dovedl skutečně vyloučit s podivuhodnou důsledností; hrubé smyslovosti napěchoval až po okraj; k tomu pak připojil mnoho povšechných apodiktických úvah o nicotě a ubohosti všeho, co bylo a jest. Podobnými schematickými výklady zatížil autor celý děj; taková laciná filosofie může ovšem stačit jen těm, kdo jsou dostatečně otlučeni klackovitou sensuálností Célinova názoru. Ještě trapnější pochybnosti budí však Célinova – také bohužel tradičně francouzská – záliba v duchaplnických definicích, které mají „s galskou jiskrou“ a „latinským jasem“ zachycovat podstatu skutečnosti. Sem patří Célinův výrok z počátku románu, že „láska je nekonečno přiblížené na dosah pudlíků“ a podobně. Céline jako jiní starší autoři s klidem prodá poctivé vyjádření skutečnosti za vtipnou pointu nebo originálně znějící paradox. Často ty aforistické věty jsou pouhou hříčkou; někdy vysloví určitou realitu – ale jen realitu nejnižší roviny života, nikoli života celého, jak chtějí namluvit. Céline nevyhází z vážné zkušenosti, že v životě je mnoho bídy, ale z apriorního pomlouvačství života, že vše jest jen špínou. Toho by si měli všimnout všichni, kdo Céline hájí ve jménu životní pravdivosti a podobných hesel.

Céline také motivoval v interviewech své soustředění na kal a odpadky života tím, že prý hledá nové výrazové prostředky a nové jazykové instrumentace v ustrnulé stylistice francouzské. Umělec může svůj slovník doplňovat kdekoli; ale záleží na tom, čemu chce svými slovy sloužit. U Céline však nové výrazové

196 Zřejmě míněn redakční úvod k výňatku z *Cesty do hlubin noci* 16. května 1933 na straně 1: „Román *Cesta do hlubin noci*, jehož překlad vyjde tento týden v nakladatelství Borový v Praze, je jedno z největších děl soudobého románového umění světového, jež dlužno přiřadit k dílům Joyceovým, Lawrenceovým, Possovým a Huxleyovým. Ta noc Célinova, probádaná až do nejhlubších hlubin, je opravdu moderní peklo zkázy a hrůzy válečného a poválečného světa, jež Céline odhaluje s krvavou pravdivostí a nesmírnou silou výrazu. Podáváme dnes ukázkou začátku jedné silné kapitoly. O knize přineseme referát příští neděli.“ Až za měsíc vyjde 16. června noticka o Célinově návštěvě. František Götz naopak napíše 18. dubna 1937 o Célinovi článek „Na dně“.

197 Jan Blahoslav Čapek (1903–1982), literární historik, komeniolog, zajímal se o dobu barokní z pohledu evangelíka. Od roku 1945 profesorem na Karlově universitě, 1959 nucen odejít, působil v Památníku národního písemnictví, na universitu se krátce vrátil v letech 1968–71.

198 *Naše doba*, revue pro vědu, umění a život sociální, redaktorem zde býval i T. G. Masaryk. Vydával nakladatel Laichter.

87 instrumentace není; v době, která vyžaduje po uměleckém díle složitou vnitřní evoluci, spokojuje se jen mechanickou kumulací hnusu.

Nově nepůsobí jeho důsledně zošklivující líčení krásných jevů (na př. západu slunce jako krveprolití); spíše přinášejí „něco nového“ jeho gourmandská přirovnání při dějích hnusných a krutých – tak krev, unikající z těla odděleného od hlavy, mu připomíná bubláni marmelády na plotně.

Cesta do hlubin noci je však především výrazem špatného názoru na svět, názoru starého a zkonatělého, defaultistického. Poslední slova románu jsou: „... aby už byl konec“. To jsou slova spisovatele, který měl málo lásky, kterého bída a bolest světa nehna k činnosti a víře, ale k studené škodolibosti a diváckým grimasám. Céline snad potřebuje vidět ještě více tmy a stanout před ní bezbranný, bez cynického hledí, aby byl schopen uvidět záhyb světla.

Naše doba č. 45, 1933–1934

I další reakce českých kritiků bychom mohli charakterisovat citací z *Paměti Václava Černého*, když činí výčet těch, které nezahrnuje do svého masarykismu:

A co se těch [...] Františku Götzů²⁰⁰ a Janů Blahoslavů Čapků [týče]; a všech těch jiných nesčíslných všelijakých snaživců a přicmrdů, pokládal jsem je prostě za myšky, které cestují s lodí. Často s úmysly dobrými a počestnými – ačkoliv vždy žijí ze zásob, které loď veze –, jenomže neužitečnými a málo platnými.²⁰¹

V říjnovém čísle *České osvěty*²⁰² z roku 1933 označuje František Rojka²⁰³ (pod značkou –Rja–) *Cestu do hlubin noci* za „životopisnou reportáž a osobní zpověď“ a svou odstavcovou noticku uzavírá tím, že zůstane „dokumentem dobovým. – Knihovněm se nedoporučuje“.

Rovněž v říjnu, dva dny po sobě, uveřejňuje své rozhořčení nad Célinem Miloš Hlávka,²⁰⁴ který říká: „Neboť pravda se nepoznává, nýbrž tvoří.“ *Cestu do hlubin noci* odsuzuje ve *Zvonu*²⁰⁵ 11. října 1933 a v rámci delšího článku „Slovesné umění a zítřek“ ve *Studentském časopise*.²⁰⁶ Novým prvkem je zde úvaha o lékařích-spisovatelích.

[...] Lékaři se někdy náramně mýlí, zvláště začnou-li dělat literaturu, minou-li se povoláním a nejsou-li v podstatě spíše básníky než lékaři, jako takový Carossa, Döblin, Durych nebo Vančura. Není pochyby, že lékař je člověku někdy nejbližší, ale rovněž by se dalo z mnoha hledisek namítnout, že právě pro jeho povolání mu bývají lidé strašně vzdáleni. A to je rozhodně případ Célinův. Autor *Cesty* je člověk nesmírně vyčerpaný, unavený, věčně nějak podrážděný fyzicky a nesmírně si na tom zakládající. Nic se v něm nepřetváří, jenom zaznamenává své špatné rozmary a reakce. Nakrmí tím skoro sedm set stran. Ale literatura je něco více

199 O J. B. Čapkovi se v jiných souvislostech – v pasáži o reakcích na *Esej o básnickém baroku* Václava Černého (1937) – dočteme v Černého *Pamětech I*: „Naše oficiální literární věda a vědička zasedlá pevně v citově nenávislných představách o době „temna“ a totálním zatměním veškerého čeství po Bílé hoře, negovala „barokismus“ přímo slepecky, Jana B. Čapka myšlenka Komenského barokního přímo infantilně strašila v jeho počestně masarykovských a československých snech [...]“ (s. 356)

200 O Františku Götzovi viz pozn. 344.

201 Černý Václav. *Paměti I*, s. 137.

202 *Česká osvěta: československý obzor lidovýchovný* (Praha, Státní nakladatelství A. M. Vlach, B. Kočí, 1905–1948); list byl věnován zájmům veřejného knihovnictví a organizaci lidového vzdělání.

než soukromou toaletou. Osobní typ musí v ní dospět krystalisací k obecnosti. Má své zákony výběru a komposice, protože je to umění. Na to Céline nedbá. Vypráví hovorovou řečí kroniku kosmopolitních švejkovin z mírové války, ale bez posvěcení pravým lidovým humorem, v němž už je cosi živého a poetického a jakým byl nadán Hašek. Je to jenom sprostý a ubohý člověk, sbírající kdejaký dokument o podobných kvalitách svých bližních, aby nebyl sám, opakuje ošumělé tlachy o přírodě v člověku, popularisuje dost bídne Freuda a dopouští se závěrů freudismu, za které by se sám tvůrce psychoanalýzy zastyděl, ale kromě průjmu a styku se ženami nedovede člověka pořádně vypočítat, o ženách smýšlí po svém způsobu jinak než Adolf Hitler v knize hodné tohoto věku, *Mein Kampf*. Přál bych si býti alespoň den knihkupeckým příručím, abych viděl, kdo tuhle knihu kupuje. Na tom mnoho záleží. Ale moje informace potvrzují mé tušení. [...]

Studentský časopis č. 13, 1933–34

Krátká, a přitom prozíravá noticka J. Vašici²⁰⁷ v *Řádu*²⁰⁸ ukazuje, že ti, kteří na Célinea pohlíželi jako na spisovatele a hledali v něm umění literatury, věděli své.

Célinova *Cesta do hlubin noci* měla jedinečný úspěch i v českém překladě, snad už víc než osmero vydání v krátké době. Zásahu o to třeba přičíst též na vrub překladatele, který v ničem nestlumil pestrou mnohotvárnost a žíravou palčivost originálu. V této velké epeji, novodobém *Simpliciu Simplicissimu*, vře to životem. Ležérním tónem velkoměstského žargonu, bez falešného pathosu vypráví člověk, který už toho všeho má dost, co viděl a zkusil za války a po ní, v koloniích, v Americe, v předměstí pařížském – obrazy děsivé bídy –, a docela nedelikátně a zpřímá povídá věci, o nichž by se myslelo, že je papír nesnese. Místy se z toho doslovně obrací žaludek. Jen jednou při vzpomínce na Molly mu uklouzne několik řádků soucitné něhy, neposkvrněné žádnou grimasou. Stále čekáme, že přece odněkud pronikne zášleh světla do krutých temnot této přízračné noci. Čekáme marně. Autor to vydržel až do konce. Jeho úžasný intelekt ho nezahlavil. Vedle této metafyziky zmaru, která se nikde neláme pod tíží reality, připadají nám všelijací pragmatističtí humanitáři se svým laciným moralisováním nebo marxističtí utopisté jako směšná naivovka. Popře-li se nadpřirozeno, a u Célinea je to samozřejmý postulát, je po ideálech, ať jim říkáme vlast, národ, stát, demokracie, sociální přestavba světa, vše to stíhá jeho ostrý posměch. Není-li co čekat po smrti, pak nezbývá než ono Pavlovo: jezme a pijme, neboť zítra zemřeme. Není také rozumového důvodu, proč by kdo nemohl vraždit či krást nebo páchat jiné zločiny, když mu to prospívá a když ho to těší. Proto hrdina románu *Bardamu* má v takových situacích jedinou starost, nemít z toho opletačky s úřady, vyváznout z toho se zdravou kůží. Neřesti jsou zjevily čiře fyzikální, jakákoliv etická měřítka nemají tu místa, neboť jsme v přírodopise. Jen chvíle animální rozkoše, líčené s odbornou znalostí lékaře, tvoří jakýsi oddech

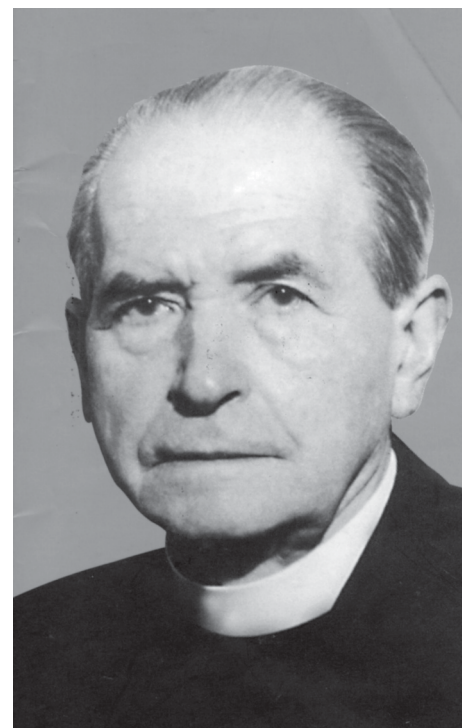
203 O Františku Rojkovi (1895–?), pedagogovi na Slovensku a pak v Kolíně, jsem dohledala záznam v zápisu z 83. schůze Ústavodárného NS RČS 1946–1948 z úterý 25. listopadu 1947, části 5/9: „Odpověď ministra školství dr. Stránského [na interpelaci poslance Koubka]: „Ředitelská místa na středních školách v zemích České a Moravskoslezské byla zčásti obsazena v rámci renominační akce, navržené v r. 1945, bez jakéhokoli konkursního řízení. V rámci této renominační akce byl také podán návrh na jmenování profesora dr. Františka Rojky ředitelem reálného gymnasia v Kolíně. Tento návrh byl odvolán proto, že se o ředitelské místo v Kolíně ucházel i uchazeč v každém směru stejně kvalifikovaný, přitom však fyzicky o 5 let starší. Byl to profesor Jan Luňáček, také politický vězeň [...]“

204 Miloš Hlávka (1907–1945), básník, kritik, dramaturg, překladatel (např. spolu s Jindřichem Hořejším přeložil *Gidovo Nedokončené vyznání* /Evropský klub 1936/), zemřel na barikádách.

205 *Zvon*, *Týdeník beletristický a literární*, vydavatel Československá grafická unie, vycházel v letech 1901–1944.

Pan Céline v Praze zdomácnělý, nezanedbává přes svůj zuřivý odpor k novinářské reklamě, jak jsme již několikrát upozornili, žádné příležitosti, aby o sobě dal mluvit. Právě nyní opakuje bůh ví již po kolikáté intransigent zprávu, že v těchto dnech vyjde Célinova hra, tentokrát pod názvem *«Loin des foules»*, v nakladatelství Denoel a Steele. Podle téže informace se prý říká, že bude hrána v Praze. Nic bychom se ovšem nedivili, kdyby naši udýchání »modernisté« spěchali kupovat »za jice v pytlíci, třebaže pan Céline o své hře sám řekl, že nebude zrovna nejcejnější. —AŠ—

Venkov, 21. září 1933.

Josef Vašica. Repro RR.

v té nesmyslné a hnusné komedii. Ať to autor chce či nechce, ale sám přivádí noetický základ svého myšlení ad absurdum. Odtud ten otrěsný dojem z četby, který mnohému může být zjevením. Céline si nasadil masku cynismu, ale být to sebe víc tajil, cítíme za ní strašlivé napětí ducha a zoufalou bolest srdce.

Řád č. 6–7, 1934–1935

Arnošt Bareš mezitím ohlašuje – opět ve *Venkovu* a opět s nevolí – Célinovu hru *Církev*.

Denoel se totiž rozhodl využít úspěchu *Cesty* a vydal další – o něco tradičnější – Célinův text, divadelní hru *L'Église* (*Církev*). Podle tiráže 12. září 1933, oficiálně byla uvedena na trh 18. září. Arnošt Bareš mluví o inscenování hry (údajně nazvané *Daleko od davů*) v Praze. To patrně Célinovi skutečně slibovali. V Paříži získal text přímo od Célinea František Kocourek,²⁰⁹ který zřejmě uvažoval sám o překladu. Divadlům měl nabízet hru, jak uvidíme dále, Frank Tetauer.²¹⁰ Tím začnou v Praze malé překladatelské pŕtky o Célinea.

Ohlas Célinovy pražské návštěvy doznívá v Paříži ještě v roce 1994, kdy zde Josef Kroutvor otevírá výstavu českých existencialistů:

[...] Když v srpnu roku 1937 Albert Camus, jeden z duchovních otců existencialismu, navštíví Prahu, ucítí náhle dráždivý pach kyselých okurek. Ta nakyslá vůně opuštěného vyprahlého, prázdninového města mu vyrazí dech, Camuse přepadne v Praze hluboká existenciální úzkost. Svě setkání s nicotou a své zážitky popíše později v autobiografické povídce *Smrt v duši*. [...]

Zatímco válka ničila vše na povrchu, obracela lidské domovy v suť, úzkost sestupovala do duše člověka a ničila ho zevnitř se stejnou zuřivostí. Moderní člověk se cítí opuštěn, zrazen, bezdůvodně vržen do světa, chybí mu zázemí, jistota, pocit vlastní identity.

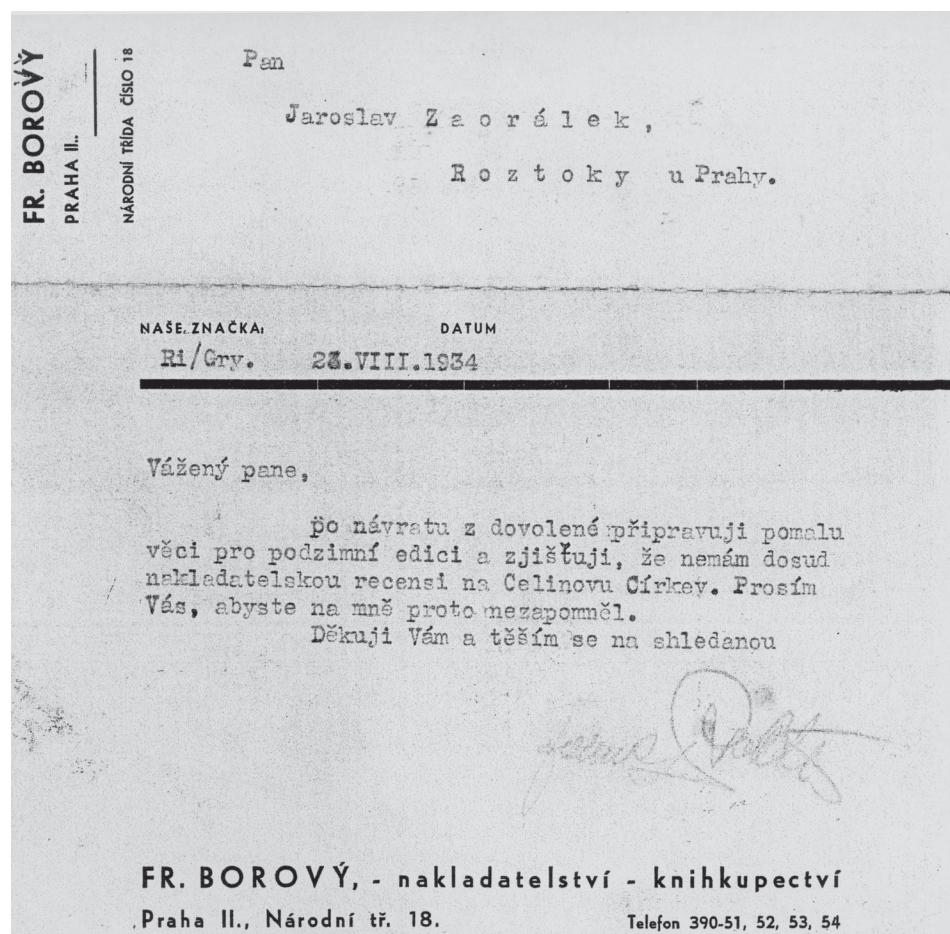
Ještě před návštěvou Camuse, v čase hospodářské kocoviny, vyjde v Praze legendární Célinův román

206 *Studentský časopis* vydávaný Borovým založil spolu s Jaroslavem Sochořem masarykovsky a sociálně demokraticky zaměřený Josef Fischer (mladší bratr literárního historika a překladatele Otokara Fischera), popravený v roce 1945 v Berlíně jako příslušník odboje.

207 Josef Vašica (1884–1968), profesor theologických fakult v Olomouci a později v Praze, filolog, literární historik, překladatel a kněz (vysvěcen 1906), významně přispěl k poznání české literatury období baroka.

208 Časopis katolických intelektuálů v letech 1933–1944. Literární historik Jiří Brabec v rozhovoru „nejen o nacionalismu, fašismu, antisemitismu v literatuře“ (*Souvislosti* č. 4/1995, převzato z archivu www.souvislosti.cz, poslední přístup 15. června 2010) o *Řádu* říká: „Jen s obtížemi pochopíme, že *Řád* byl v roce 1945 prohlášen za časopis napomáhající fašismu či dokonce za časopis fašistický.“

209 Novinář František Kocourek (1901–1942), jako Franta Kocourek psal pro *Lidové noviny* a *Přítomnost* a spolupracoval s rozhlasem.

Dopis Zdeňka Richtera Jaroslavu Zaorálkovi ohledně *Církev*, uložený v literárním archivu PNP.

Cesta do hlubin noci. Kniha vyšla poprvé v Paříži v roce 1932 a hned v následujícím roce ji vydává nakladatelství Borový v mistrovském překladu Jaroslava Zaorálka. Titul románu — *Voyage au bout de la nuit* — se stane jakýmsi sloganem, charakteristikou existenciálních situací. O knize se bude často hovořit mezi zasvěcenými lidmi, veřejné literární diskuze se Célinovi však spíše vyhnou. Kniha bude uctívána, předávána jako kacířská bible existencialismu z ruky do ruky, a to prakticky až do nedávné doby. Stejně pohotově, jen s krátkým zpožděním, vyjde v Praze v roce 1937 další Célinova kniha *Mort à crédit* — *Smrt na úvěr*. Dá se říci, že Praha je na existencialismus připravená, v žádném případě se nejedná o import či módu. [...] ²¹¹

²¹⁰ Frank Tetauer (1903–1954), dramatik a překladatel, dramaturg Městských divadel pražských, uváděl i na další pražské scény (hojně na Vinohrady) anglosaskou a frankofonní dramatikou i vlastní, vesměs salonní příběhy o milostných vztazích; vymyká se jim hra *Zápas draků* (1940) ze španělských dějin a *Život není sen* (1940) o vztahu Boženy Němcové a V. B. Nebeského.

²¹¹ Kroutvor, Josef. „Ohlasy existencialismu“. Úvodní text pro výstavu *Les Existencialistes pragoises*. Paris: Galerie du Pont-Neuf 12. 12. 1994–30. 1. 1995. Ve francouzském překladu Mileny Brandové vyšlo v *Revue K* Jiřího Koláře č. 4, 1995 a poté v knize esejů Josefa Kroutvora *Café fatal*, Dauphin 1998.

Překlady do jiných jazyků a první Célinovi překladatelé

Reise ans Ende der Nacht a Tod auf Borg – Isak Grünberg . . . **94**

Journey to the End of the Night („Far Road at Night“) a Death on the Installment Plan (Death on Credit) – John Marks . . . **98**

Reis naar het Eind van de Nacht – Joop Sandfort . . . **101**

Viaggio al termine della notte, Bagatelle per un massacro – Alex Alexis . . . **103**

Putěšestvije na kraj noći – Elsa Trioletová a Louis Aragon . . . **105**

ENGLISH SLANG OR IDIOMS CHANGED

ENGLISH

AMERICAN

Page 15	meant damn-all	meant damn little
34	thin time	tough time
36	whole shoot	whole set-up
40	I went all out	I went to it
43	I came over a bit queer	I went a bit queer
43	I often looked shagged	I often looked fagged
43	slip up in my nut	float through my bean
61	took damn-all	took damn little
66	ha'penny	cent
78	His cheeses	His dogs (feet)
43	do me down	do me in
84	done in the eye	gypped
89	on for seven	on toward seven
102	rears	can
102	bloke	guy
113	All my eye	All boloney
116	bogs	toilet
122	bogs	can
128	I twigged	I got wise
135	bogs	toilet
136	dibs	dough
148	chips	potato chips
148	put the wind up him	made him a bit jittery
150	quod	the jug
152	break	recess
185	gammy	game
186	thin	tough
194	ploughed	flunked
200	buckshee	without pay
202	sempstresses	seemstress
206	bogs	can
206	split	squealed
210	suspenders	garters
212	made a balls of	balled up
219	jolly	darned
228	mingy	mangy
236	two twos	we beat it
250	ha'pence	pennies
280	was for it	was in for it
285	bogs	can
294	quod	jail
299	b. f.	damn fool
301	shoot comes	works come
326	hellish sauce	saucy as hell
342	coch	bunk
348	took it as read	quit

93 [...] Přečetl jsem si váš překlad. Všechno se mi to moc líbí až na poslední dvě stránky, na moje gusto trochu pomalé a mdlé. Myslím, že by nervnější překladem získaly. Snažte se nést ustavičně tančícím rytmem textu. Nenechte opadnout vznět. Ne že bych měl v úmyslu žádat po vás nějaký „peppy style“²¹², ale aspoň vyklestit v angličtině to, co už není život, ale smrt. Pořád si musíme hlídat, abychom neproměňovali život v mrtvost mrtvější než smrt. Úskalí skoro všech děl zvaných umělecká. Dávejte dobrý pozor. Tužkou jsem podtrhl repliky, které mi připadaly mdlé, zbytečně dlouhé. Nerozpakujte se zkrátit o jedno dvě slova, abyste byl v angličtině živý, nemyslím jazzy – ale lively²¹³. [...] Nezapomeňte, že kniha mění, obměňuje tón, od kapitoly ke kapitole, překvapuje, musí trochu překvapovat čtenáře, samotným svým rytmem, od stránky ke stránce. Všechno je to tanec a hudba. Pořád na pokraji smrti, neupadnout do ní. Když dokončíte kapitolu, odpočiňte si trochu. Další, tak jako v symfonii, byť zůstává v základním tónu, si žádá trochu novou adaptaci. [...]²¹⁴

Célinovi překladatelé byli a jsou jeho dílem uneseni a už ti první považovali překlad *Cesty na kraj noci* – soudě podle dochovaných pramenů, především korespondence – za významný úkol. Také Céline se ke svým překladatelům choval vstřícně, ochotně jim odpovídal na dotazy, případně je litoval, jaké břemeno na sebe vzali. (Tento Célinův postoj se vystupňuje u *Smrti na úvěr*.) Bral je v ochranu proti redaktorům a nakladatelům, očividně se s nimi cítil být na jedné lodi. Holandskému překladateli Joopu Sandfortovi opatřil slovník argotu, i když podotkl, že mu „k ničemu moc nebude“.²¹⁵ S překladatelem do angličtiny Johnem Marksem se osobně spřátelil. Jedinou výjimkou byla Elsa Trioletová (která však nebyla zřejmě skutečnou překladatelkou okleštěného ruského převodu): té nemohl Céline přijít na jméno a ve svých knihách jí bude říkat „tetka Estréma“. S překladateli si Céline přátelsky psal – a v roce 2007 byly po nálezu Célinovy korespondence s Jaroslavem Zaorálkem v Památníku písemnictví v Praze publikovány v Čechách²¹⁶ i ve Francii²¹⁷ také Célinovy dopisy do Čech. Na rozdíl od Céline ovšem nakladatelé, redaktori a kritikové k překladatelům tak přátelští nebyli – a jak uvidíme, Jaroslav Zaorálek byl (po právu) oceňovanou výjimkou. V několika zastaveních si povšimneme pouze některých překladatelů, kde je vztah k Célinovi či překladu k cílové literatuře něčím specifický. Vynecháme-li například překlad polský, neznamená to, že jeho autor Waclaw Rogowicz (1879–1960, překladatel z ruštiny a francouzštiny, přeložil např. Bernanosův *Deník venkovského faráře*) je pomínutelný. Spíš se jeho případ podobá holandskému Joopu Sandfortovi, u něhož se ovšem dochovala korespondence.

212 „Řízný styl“.

213 „[Nemyslím] rozjívěný – [ale] plný života“.

214 [...] J'ai lu votre traduction. Je trouve tout cela très bien, sauf les deux dernières pages, un peu lentes et molles à mon gré. Je crois qu'elles gagneraient à être traduites plus nerveuses. Tachez de vous porter dans le rythme toujours dansant du texte. Ne laissez pas tomber l'entrain. Non que je veuille vous demander de faire du "peppy style" mais tout de même d'élaguer en anglais ce qui n'est plus la vie mais la mort. Il faut toujours se méfier de transformer la vie en plus mort que la mort. L'accueil de presque toutes les suvres dites artistiques. Faites bien attention. J'ai souligné au crayon les répliques qui me semblaient molles, inutilement longues. N'hésitez pas à abrégier d'un ou deux mots pour faire vivant, je ne dis pas jazzy – mais lively, en anglais. [...] N'oubliez pas que le livre modifie, module, d'un chapitre à l'autre, surprend, doit surprendre un peu le lecteur, dans son rythme même, d'une page à l'autre. Tout cela est danse et musique. Toujours au bord de la mort, ne pas tomber dedans. Quand vous avez achevé un chapitre, reposez-vous un peu. Le

Reise ans Ende der Nacht a Tod auf Borg – Isak Grünberg

94

Není v intencích této práce zabývat se recepcí Célinova díla v jiných zemích natolik podrobně, abychom rozlišovali u německy mluvících zemí mezi Rakouskem a Německem. Jak již bylo řečeno, přijetí samotného Céline jako francouzského autora zde bylo obdobné jako v českých zemích – tím spíš, že německý překlad *Cesty na kraj noci* i *Smrti na úvěr* vydalo nakladatelství Kittl se sídlem v Ostravě, Lipsku a Praze. Porovnáme-li grafické pojetí těchto edic se Célinovým vlastnoručním návrhem *Cesty*, najdeme podobnost.

Jinak je tomu s přijetím německého překladu. Na rozdíl od Jaroslava Zaorálka Isak Grünberg, rakouský Žid (1897–1953, narozený v Ternopilu, tehdy rakouském, dnes ukrajinském) žijící v Paříži, odkud přispíval do *Berliner Tageblatt*, referoval o *Cestě* již v článku o aféře kolem Goncourtovy ceny podobně jako náš Richard Weiner. Knihu tam pak doporučil redaktoru četby na pokračování a poté nakladatelství Piper Verlag.²¹⁸ Grünberg se zasadil o smlouvu s nakladatelstvím a o dodatek, že nakladatelství smí tisknout text časopisecky (za určitých podmínek). O dodatku ihned informuje domovský *Berliner Tageblatt*. Z korespondence se jako samozřejmé jeví, že bude knihu překládat. Německý překlad měl být vydán dříve než český.²¹⁹ Nicméně Isak Grünberg musel nakladatelství předložit ukázkovou pasáž a redaktor knihy Dr. Robert Freund sestavil první seznam překladatelských chyb. Plyne z nich, že překladatel neovládal plně francouzštinu, jeho doslovismy působí až legračně.²²⁰ Nešikovnosti jsou evidentní. Isak Grünberg ovšem trval na svém, hledal zastání u literárních osobností v Německu i Rakousku, psal Josefu Rothovi,^{221, 222} pak Thomasi Mannovi.²²³ Do sporu se vložil sám Céline i nakladatelství Denoël et Steele:

Vážený pane,
přečetl jsem pasáže, které z mé knihy přeložil pan Grünberg. Musím vám povědět, že podle mého názoru zcela vystihl smysl a duch textu. Vaše poznámky ohledně interpretace pana Grünberga, který je téměř vždy věrný tomu, co jsem chtěl vyjádřit, jsou nepřesné. Ostatně pan Grünberg se může se mnou kdykoli bez potíží spojit a já jsem mu ochoten nejasné pasáže vysvětlit.

prochain, comme dans une symphonie, tout en restant dans le ton général, demande un peu de nouvelle adaptation. [...] Soukromá sbírka Érica Mazeta. Citováno částečně u Françoise Gibaulta, Céline. Čas běsů a pronásledování, op. cit., s. 79. V tomto znění: Mazet, Éric. „John Marks. John Hugo Edgar Puempin Marques (1908–1967). Traducteur anglais de Céline“. In: Traduction et transposition. Actes du Dix-septième colloque international Louis-Ferdinand Céline. Milan 4–6 juillet 2008. Paris: Société d'Études céliniennes 2010, ss. 233–234.

215 Célinův dopis Sandfortovi ze 14. září 1933 citován v poznámce 258. Sandfortův dotazník, op. cit., s. 21.

216 Kareninová, Anna. „Céline v Čechách“. *Revolver Revue* č. 70, 2007.

217 Kareninová, Anna. „La publication de l'œuvre de Céline en tchèque depuis les années trente“. *Études Céliniennes*, č. 3, podzim 2007. Paris: Société d'Études Céliniennes, ss. 6–48.

218 Nakladatelství se sídlem v Mnichově, založené r. 1904 a dosud existující.

219 Podrobnosti o historii německých překladů čerpá tato práce především z publikací: Wascher, Philipp. *Céline und Deutschland* (op. cit.); Bitter, Rudolf von. „Ein wildes Produkt“ (op. cit.).

220 Dlouhý (neúplný) výčet chyb v předložené ukázkce překladu je přílohou číslo V citované knihy Rudolfa von Bitter „Ein wildes Produkt“, ss. 335–339. Další nešikovnosti jsou zmiňovány v korespondenci, kterou kniha rovněž uvádí. Např. vazbu „avoir quelque chose sous la main“, „mít něco po ruce“, převádí kalkem „mít něco pod rukou“, „unter der Hand haben“; „faire une vie“, „vést život“, převádí jako „dělat život“, „ein Leben machen“; „tant bien que mal“ přeloženo jako „tak dobře jako špatně“ místo „jakž takž“ apod. ibid., ss. 41–50.

95 Pokud jde o obecný tón díla, mohu posoudit jen francouzštinu, která není v ničem akademická. Akademisovat ji by znamenalo naprostý nezdar. Myslím, že pan Grünberg vcelku dobře pochopil zcela zvláštní rytmus mého textu.

V úctě

L.- F. Céline

P. S.

Hlavně nebanalisovat text. To vy se musíte přizpůsobit mé hudbě, ne já vaši.²²⁴

A z dopisu Denoëlova a Steelova nakladatelství, které neshledává dostatečné důvody k odstoupení od smlouvy, cituji:

Pan Grünberg nám předložil překlad i seznam chyb, které mu připisujete. Po bedlivém pročtení jsme nabyli dojmu, že Vaše výhrady jsou velice často neopodstatněné.

Osoba, která posuzovala text pana Grünberga, tak činila v akademickém duchu, který je naprosto vzdálen autorovu pojetí. Sám autor, kterého jsme rovněž konsultovali a který němčinu ovládá, je s námi plně zajedno.

Sdělujeme Vám to zcela nestranně, neboť pana Grünberga jsme předtím osobně neznali. [...]²²⁵

Piper Verlag (a tím i *Berliner Tageblatt*) nakonec kvůli neshodám ohledně překladu odstoupí od smlouvy a německého vydání *Cesty na kraj noci* se ujme ostravské německojazyčné nakladatelství Kittl. V práci Philippa Waschera²²⁶ se dočteme, že Grünbergův překlad u Kittla vyšel koncem roku 1933 s úpravami a škrty, o nichž překladatel nebyl zpraven. Ač se překladu dostalo pozitivních kritik, překladatel se proti přepracování svého textu veřejně ohradil článkem „Gegen die deutsche Übersetzung von Céline“, v němž tvrdí, že nakladatelství text upravilo a místy proškrtalo. Podle Waschera Kittl v dobré snaze vymýtiti z překladu evidentní chyby a „kouzlo nechtěného“ připravil text i o to, co je pro Célinův styl typické.²²⁷ Německé vydání přitom údajně získá literární cenu, jak se píše v měsíčníku *Deutsch-Französische Monatshefte* (také *Cahiers Franco-Allemands*), proněmeckém časopisu, který vycházel v letech 1931–1944 ve Francii.²²⁸ *Reise ans Ende der Nacht* vyjde znovu až v roce 1958

221 „Kdo byl Joseph Roth? Řekl bych, že rakouský novinář a spisovatel dvacátých a třicátých let, který pocházel z těch nejvýchodnějších končin rakousko-uherského mocnářství, dnes ukrajinské Haliče, kde dávají lišky dobrou noc; celý život mířil na západ a v roce 1939, těsně před vypuknutím války, v Paříži zemřel. Skvělý novinář své doby, který bydlel po hotelech, nezřízeně pil, psal a miloval ženy, sbíral nože a hodinky, žil na kufrech a zanechal po sobě třináct románů. Když zemřel, bylo mu čtyřiačtyřicet let.“ (Britský básník a překladatel Michael Hofmann v rozhovoru s básníkem Michaelem Marchem, Londýn, červenec 2003.) Obsáhlý rozhovor o podmanivém židovském spisovateli Josefu Rothovi (1894–1939) je přístupný na stránce <http://www.pwf.cz/cz/archiv-clanku/525.html>, poslední přístup 15. června 2010. O Josefu Rothovi je v češtině dostupná monografie italského germanisty Claudia Magrise *Daleko odkud* (Lontano da dove), přeložily Kateřina Vinšová a Gabriela Chalupská. Praha: Sefer 2010.

222 Roth Grünbergovi odpovídá 30. ledna 1933, že si „přečetl jeho ukázkou překladu“, podle jeho mínění jde o „znamenitý“ (vortrefflich) překlad. Bitter, Rudolf von. „Ein wildes Produkt“, op. cit., s. 325.

223 16. února 1933 z Paříže s žádostí o rozmluvu a zastání ve sporu o překlad. Ibid., s. 350.

224 Dopis, který Céline adresoval nakladatelství Piper a Dr. Rudolfu Freundovi. Bez data. „Ein wildes Produkt“, s. 331: von Bitter uvádí originální francouzské znění dopisu.

225 Originální znění francouzského dopisu z 3. února 1933: „Ein wildes Produkt“, s. 332.

226 Céline und Deutschland, op. cit., ss. 42n. S odvoláním na článek Grössel, Han(n)s. „Reise ans Ende der Nacht“, *Akzente*, č. 5, 1995.

227 Wascher cituje z článku a jako zdroj uvádí pouze Grösselovu práci (op. cit.) z *Akzente*.

u Rohwolta v překladu Wenera Rebhuma. Jak tvrdí a podrobně srovnává Wascher²²⁹ a jak se přesvědčila autorka této práce porovnáním obou překladů v Célinově fondu v IMEC, nešlo o nový překlad, ale o výrazně přepracovaný a zmodernisovaný Grünbergův někdejší převod. V roce 2000 vyjde ještě jednou Grünbergův překlad, rovněž u Rohwolta, tentokrát přiznaně a jen s malými úpravami (aktualisacemi). Zcela nový překlad Heinricha Schmidta-Henkela pak vydá Rohwolt v roce 2003 a ten bude přivítán jako mistrovské dílo. Jeho autor za něj obdrží cenu Paula Celana za překlad (říjen 2004). Lze říci, že je ze všech německých převodů Célinově „hudbě“ skutečně nejbliže.

Smrt na úvěr vydá jako *Tod auf Borg* rovněž nakladatelství Kittl, podle německých pramenů v roce 1937, podle *Bibliographie LFC* bez vnošení už roku 1936. Překladatel není uveden. Podle Waschera²³⁰ to vypadá, že by autorkou překladu mohla být Margarete Steunová, která téhož roku přeložila i pamflet *Mea Culpa* a životopis Semmelweisův *Mea culpa und das Leben und Wirken des Arztes Ph. I. Semmelweis*, rovněž pro Kittla. Z korespondence Isaka Grünberga s Kittlovým nakladatelstvím, jak ji přetiskuje von Bitter,²³¹ však vyplývá, že autorem překladu je Grünberg. Wascher²³² opět činí podrobný výčet „překladatelčiny“ přehmatů a neobratností. (Wascher dopodrobna rozebere i práci poválečného Célinova překladatele v Německu Wenera Bökenkampa²³³). *Tod auf Borg* poté figuruje na seznamu zakázaných knih Třetí říše.²³⁴

A první Célinův německý překladatel Isak Grünberg? Po vydání Célinova pamfletu *Bagatelles pour un massacre* (Bagately k masakru, Maličkosti k vraždění) píše 14. ledna 1938 do redakce časopisu *Le Canard enchaîné*:

[...] Jsem konsternován kritikou, která ve Vašem časopise vyšla na poslední Célinovu knihu. Jsem

228 V květnovém čísle roku 1938. Zdroj: *Bibliographie des Écrits de Louis-Ferdinand Céline*. Eds. Dauphin, Jean-Pierre – Fouché, Pascal. Paris: Le Graphomane, Bibliothèque de la littérature française contemporaine de l'Université Paris 7 1985. položka 33E3. Dále jako *Bibliographie LFC*.

229 Op. cit., ss. 76n.

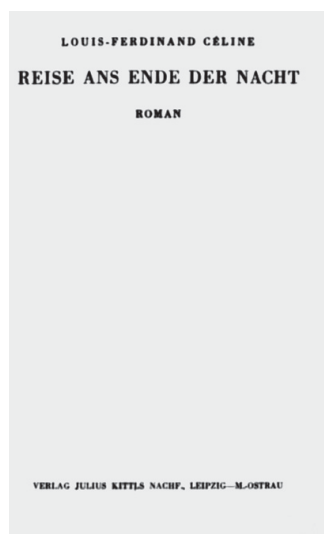
230 Céline und Deutschland, op. cit., ss. 83–123.

231 „Ein wildes Produkt“, ss. 367n.

232 Céline und Deutschland, op. cit., ss. 83–123.

233 Ibid., ss. 199–217.

234 *Verzeichnis der Schriften, die 1933–1945 nicht angezeigt werden durften*, Leipzig 1978, položka 858. Zdroj: *Bibliographie LFC*, položka 36E3.

Německé vydání *Smrti na úvěr*. Archiv AK.

Isak Grünberg. Archiv Rudolfa von Bitter.

96

97 německý překladatel obou velkých románů²³⁵ tohoto autora. Coby sekretář pařížské redakce „Berliner Tageblatt“ (předhitlerovského) jsem jako první upozornil v Německu na „Voyage au bout de la nuit“. Považuji tento román i „Mort à crédit“ za vskutku velké knihy.

„Bagatelles pour un massacre“ je naopak ohavný pamflet v duchu toho nejhoršího hitlerovského, streicherovského a „stürmerovského“ antisemitismu.²³⁶ Hitlerova politika, která se snaží oddělit Francii od Anglie a izolovat ji, je zde ostatně obhajována naprosto jasně. [Následuje výčet citací, pozn. AK]

Někdo placený Hitlerem nebo Goebbelsem by nemohl psát jinak! A považte, že oba Célinovy romány byly v Německu zakázány!²³⁷

Když jsem četl novou Célinovu knihu, byl jsem zdrcen. Polemisovat s tak šílenými projevy! Ale pokud už, bylo aspoň třeba se od ní alespoň distancovat.

Jaké bylo tedy mé překvapení, když jsem četl kritiku v C. E. a nenašel jsem ani zmínku o hlavním obsahu knihy, zato nejpřepjatější chválu. Nečetl snad kritik celou knihu, nebo záměrně sklouzl po leitmotivu? A ty zcela neškodné citace, které měly dát představu o knize!

Nepřipadalo v úvahu, abych se obrátil přímo na autora kritiky, což bych učinil, kdyby se o jeho kritice dalo přinejmenším diskutovat. Ale jak může „Le Canard Enchaîné“ na sebe brát takovou odpovědnost a doporučovat tuhle knihu čtenářům, kteří na kritiky „Canarda“ spoléhají?²³⁸

Isak Grünberg byl za války v internačním táboře Huyton poblíž Liverpoolu. Zde byli v městečku za ostatními dráty internováni Němci, Rakušané a Italové podezřelí ze špionáže. Měli tu čekat na deportaci na ostrov Man, kde byly během obou světových válek zřízeny cizinecké internační tábory. Někteří z internovaných byli zastánci nacismu, ale skončili tu rovněž židovští uprchlíci levicově i pravicově smýšlející. Mnozí bojovali ve spojeneckých armádách. Bylo tu mnoho intelektuálů a ti zde pořádali přednášky, takže místo se proslavilo jako Huytonská universita. Grünberg se po válce oženil s dánskou malířkou a zemřel v roce 1953 v Saint-Janet poblíž Nice, kde Rita a Isak Grünbergovi patřili do skupiny přátel kolem Pabla Picassa.²³⁹

235 Už nemůže být pochyb, že autorem nesignovaného překladu *Smrti na úvěr* je Grünberg. Důvody anonymity mohly být různé.

236 Julius Streicher (1885–1946), německý nacistický politik, vydavatel silně antisemitského plátku *Der Stürmer*.

237 Podle *Bibliographie LFC* jen *Tod auf Borg*.

238 Originální znění francouzsky psaného dopisu: Bitter, Rudolf von. „Ein Wildes Produkt“, op. cit., s. 383.

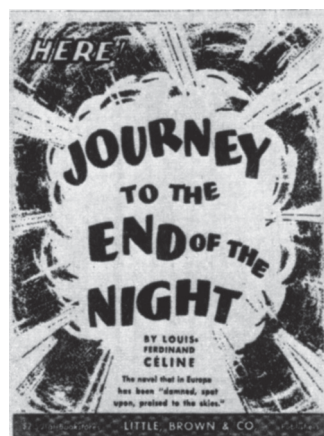
239 Rudolf von Bitter pátral po Grünbergových osudech a na základě písemností, jež odkoupil v Londýně od jeho dcery, vyslal o Isaku Grünbergovi pořad v německém rozhlasu.

Journey to the End of the Night („Far Road at Night“) a Death on the Installment Plan (Death on Credit) – John Marks

Zatímco nesnáze německého vydání se nesly v duchu debaty o chybách v překladu, anglické edice měly potíže s Atlantikem: anglický překlad nebyl přijatelný pro americký slang a vice versa. Jak bývá zvykem, na společných nákladech na překlad se domluvilo nakladatelství Chatto & Windus v Londýně a Little and Brown v Bostonu. První Célinův překladatel do angličtiny byl Brit se španělskými kořeny: John Marks (1908–1967), vlastním jménem John Hugo Edgar Puempin Marques, ponechal si jméno matčino. Narodil se na Borneu, vyrostl ve Španělsku, byl bilingvní, žil střídavě v Madridu a v Londýně. Živil se překlady, ovšem v roce 1937 založil uměleckou revue *Night and Day* (vydával ji Cassel's and Co.). Céline mu napsal mnoho dopisů (počet dochovaných položek stále stoupá, průběžně se nacházejí další: 81, poté 89... – většinou byly rozprodány a jsou ztraceny). Korespondence počala 15. února 1933, kdy Marks začíná překládat *Cestu*. Zahajuje oslovením „Mistře“, po roce (leden 1934) se změnil na „Můj milý Destouchesi“. Během Célinovy cesty do Londýna (1933) se oba muži spřátelili, pojí je zájem o ženy. Louis Destouches píše Johnu Marksovi: „Ó, Španěli z Londýna, *Done Juane Mlh!* Jak vám závidím vaše mládí a žár!“ Céline uvažuje, že se usadí v Londýně: jezdí sem za Marksem, nechává si sem posílat honoráře. Korespondence je čím dál důvěrnější. Po vydání *Bagatel* ovšem ustává. V roce 1947 Marks sice doporučuje Céline americkému židovskému literárnímu badateli Miltonu Hindusovi, ale nic víc. Céline se dovídá, že Marks žije v Madridu, píše mu, ale přátelství se již neobnoví.²⁴⁰

240 Pramenem zde jsou písemnosti uložené v Célinově fondu v IMEC v Caen a ročenka *Année Céline* 2004. Tusson et Paris: Éditions du Lérot et IMEC 2005. O Marksově životě přednášel na célinovské konferenci v Miláně (červenec 2008) Éric Mazet a jeho příspěvek v již citovaném sborníku (viz pozn. 214) *Traduction et transposition* (ss. 231–268) je zdrojem zcela nových poznatků: z Maze-tovy soukromé sbírky je zde otištěn (kromě zmíněného dopisu-návodů překladateli) i Marksovův portrét Céline či doklady o Marksovu vztahu ke Grahamu Greenovi nebo Hemingwayovo vstřícné hodnocení Marksovy knihy o Španělsku a býčích zápasech.

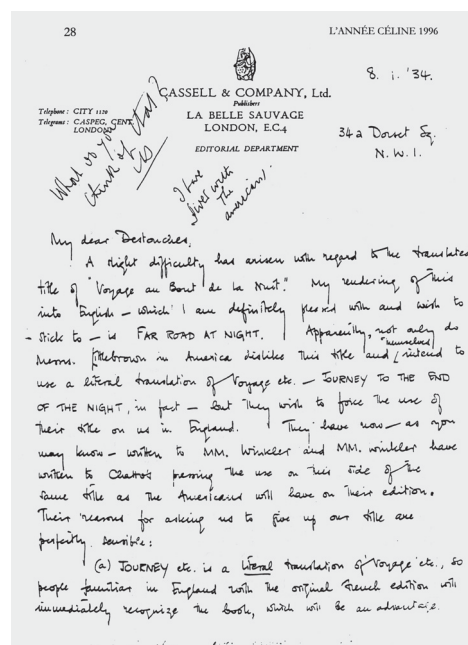
241 Dopis z majetku Elisabeth Craigové nalezla Alice Kaplanová ve sbírce Alphonse Jullianda. „Correspondences américaines“. *Année Céline* 1996. Tusson et Paris: Éditions du Lérot et IMEC 1996. Dále jako Alice Kaplan.

Americký insert a britské vydání *Cesty*. Archiv AK.

98

malá data

Marksov dopis Célinovi z 8. ledna 1934 se Célinovými poznámkami. *Année Céline* 1996, s. 28.

má tam být to záhlaví dopisu z knihy

John Marks byl knihou *Voyage au bout de la nuit* uhranut. Bylo mu 25 let. Podobně jako uvažoval v Čechách o názvu Jaroslav Zaorálek, také John Marks se chtěl vyhnout přesnému překladu a navrhol „Far Road at Night“ („Daleká cesta do noci“, „Daleká noční pouť“). Stěžuje si „milému Destouchesovi“ (dopis z 8. ledna 1934), že americký nakladatel chce „doslovný překlad názvu“²⁴¹ a že to není anglicky a že to nic neříká. Znovu se ukazuje, že Céline trval na přesném převodu: rukou na Marksov dopis připsal pro Elisabeth Craigovou: „Co si o tom myslíš?“ „Z té američtiny mám horečku.“²⁴² Už 19. ledna píše anglický nakladatel americkému: „Rozhodli jsme se přijmout název *Journey to the End of the Night*. [...] Stále se nám nelíbí, ale autor, zdá se, dává přednost doslovnému překladu francouzského titulu, aniž by mu dělalo starosti, že v angličtině nemá valný smysl, a my se tedy podvolujeme jeho vůli.“²⁴³

Cesta na kraj noci je věnována tanečnici Elisabeth Craigové. Když se američtí nakladatelé při jedné z poválečných reedic²⁴⁴ Céline ptali, zda mají věnování ponechat, rázně napsal „ponechat!“ – přestože ho Elisabeth Craigová po vydání knihy ve třicátých letech bolestně opustila.²⁴⁵ John Marks věnoval svůj překlad v roce 1934 herečce Clare Brocklebankové.²⁴⁶

Přes Atlantik se nakladatelé postupně domlouvají na úpravách pro americké vydání, na které Marks přistupuje jen velmi nerad. Navíc jeho překlad zjemňuje příliš drsné pasáže. Spory nad anglickým překladem *Cesty* vydáním knihy nekončí: odpovědný redaktor od Little a Brown se dále bouří proti použití anglického slangu v americkém prostředí. Známa je kritika Samuela Putnama v *Saturday Review of Literature*²⁴⁷: „Nechybuje, ale jeho překlad je neživotný; zcela se mívá se slovním bohatstvím i s jemným a obtížným rytmem francouzštiny.“ Zajímavější je ovšem Putnamova dlouhá úvaha v měsíčníku *Literary World* z června 1934 nazvaná „Překlad“.²⁴⁸ Putnam, americký překladatel

242 *What do you think of this? I have fiver [sic!] with the American*. Alice Kaplanová, s. 28.

243 Harold Raymond McIntyreovi. Alice Kaplanová, s. 28. Přeloženo z francouzského převodu.

244 V *New Directions* v roce 1960. O nakladatelství i okolnostech viz dále.

245 Elisabeth Craigová podle svědectví Lucette Destouchesové (Robert, Véronique. *Céline secret*. Paris: Grasset et Fasquelle 2001, s. 77) pak nevěděla o Célinově proslulosti, a když s ní přijeli ke stáru natáčet rozhovor o něm, řekla: „Á! Clichy! Lujsíček Destouches!“ Lucette v ní vidí jedinou velkou lásku Célinova života: také proto, že s ní nezestárla a že ho jako jediná ze všech opustila. (Ibid., s. 76.)

246 Ve třicátých letech ji najdeme mezi herci např. v *Duke of York's Theatre*.

247 28. dubna 1934. Citováno podle anglického originálu.

248 Červnové číslo věnované Célinovi otisklo tři články: „The Book“ (Knihy, Houston Peterson), „The author“ (Autor, Sylvia Glass) a Putnamův „The Translation“ (Překlad).

Cervanta a Rabelaise, zde říká, že John Marks musel dospět k nezdaru, protože použil pro Céline britskou angličtinu. A uvažuje: „To není literárně-lingvistický šovinismus. [...] Má vlastní zkušenost, obzvláště ve spojení s Rabelaisem, mě něčemu naučila a mezi jiným i tomu, že některá údobí jazyka v různých zemích se vyznačují jakousi záhadnou afinitou. Například šestnácté století ve Francii má cosi společného s angličtinou století sedmnáctého – se stoletím Sira Urquharta –, ale má málo co dělat, jestli vůbec, s angličtinou dnešní. Podobně jsem přesvědčený, že dnešní americká angličtina [...] má blízko k rabelaisovské mluvě; pokud jsem to ve svém překladu neprokázal, je to má vina.“

John Marks – přes veškerou svízel mezi nakladateli – přeložil ještě *Smrt na úvěr* jako *Death on the Installment Plan* (až v osmdesátých letech londýnský nakladatel John Calder změní název pro jiný překlad na *Death on Credit*). Alice Kaplanová v citované studii srovnává americké vydání a zároveň porovnává vynechaná místa (jak uvidíme dále, požadavek na vynechávky vycházel z Francie). Po svízelné „desodorizaci“ románu (anglický redaktor v dopise z 18. května 1938²⁴⁹) kniha vychází. V rámci společných zájmů o pružná těla ještě John Marks přeložil dva Célinovy balety, pro které nenašel uplatnění. Budeme-li uvažovat v intencích Samuela Putnama, „svého“ převodu se Céline do angličtiny dočkal až s překlady Manheimovými v šedesátých letech. Ale jak konstatuje Alice Kaplanová a Philip Watts,²⁵⁰ „není těžké si představit, že na versích jeho díla v jiných jazycích mu příliš nezáleželo. Překlad pro něj představoval hlavně výhodnou obchodní záležitost“.

Céline se vydal do Spojených států, aby napomohl prodeji *Cesty*, byl tam přijat nakladatelem vstřícně, zajistili mu pohodlný hotel podle jeho požadavků... Ale ještě během práce na překladu *Smrti* je zřejmé, že další „román“, *Bagately k masakru*, v Americe vydán nebude. Little, Brown a spol. Célinovi ke knize napíše:

Jak jste v dopise sám označil, je to čtyřsetstránkový útok proti židům, pojednaný s Vaší obvyklou prudkostí a silou. Kniha, zdá se, neobsahuje nějaký příběh či osobní zkušenost, leda snad na posledních čtyřiceti stranách. Domníváme se, že jste učinil neopodstatněná prohlášení a že vydání této knihy zde by poškodilo Vaši pověst prvořadého autora.²⁵¹

Céline odepíše 4. února:

Milej starej Dětino,

neprosil jsem se vás o literární rady. Co se mě týče, můžete si je propříště nechat od cesty.

Chtěl jsem jen vědět, jestli knihu chcete nebo ne. Nechcete. Vyřízeno.

Upřímně váš

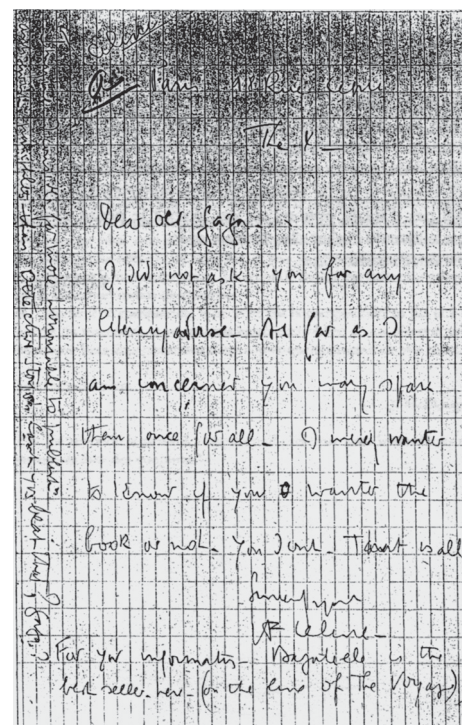
LF Céline

Abyste věděl, Bagately jsou ve Francii bestseller – (v řádu Cesty)

²⁴⁹ McGouldall píše McIntyroví: „Doufáme, že příští týden skončíme s desodorizací *Smrti na úvěr* [...] největší počet škrtek bude v první půlce knihy, kterou už máte nepochybně v sazbě, myslím, že nejlepší bude, když nám budete posílat korektury, jak budou postupně vysazeny, a my do nich škrty vyznačíme. [...]“ Podle francouzského překladu, in: *Année Céline 1996*, s. 118.

²⁵⁰ „Les vicissitudes de la traduction anglaise de *Voyage au bout de la nuit et de Mort à Crédit*“ (Nectnosti anglického překladu *Cesty na kraj noci a Smrti na úvěr*), *Année Céline 1996*. Tusson et Paris: Éditions du Lérot et IMEC 1996, s. 304.

²⁵¹ 24. ledna 1938. Alice Kaplanová, op. cit., s. 128.

Célinův dopis americkému nakladateli ze 4. února 1938. *Année Céline 1996*, s. 123.

*Představte si! Považuji za mnohem čestnější vydávat antisemitské pamflety než detektivky. Nemáte na víc? Dětino stará?*²⁵²

Ještě v roce 1954 James Laughlin, zakladatel a majitel nakladatelství New Directions (o něm i nakladatelství viz dále), nabízí Johnu Marksovi překlad románu *Guignol's band* (Klaun's band, rovněž viz dále). K tomu již nedojde a knihu přeloží Bernard Frechtman a Jack T. Nile. Poté se objeví oslavované překlady Ralpha Manheima.

Reis naar het Eind van de Nacht – Joop Sandfort

Johna Markse pojí s holandským překladatelem Joopem Sandfortem dvě věci: rozsáhlá korespondence se Célinem, která ovšem u Sandforta nepřesáhla vztah autor-překladatel, a rozpaky nad překladem.²⁵³

Joop Sandfort se sice živil různě (také jako profesor ekonomie na vojenské škole), ale jeho zájmem byl literární překlad. V roce 1930 hledal nakladatele pro překlad Joyce, v letech 1931–1932 přeložil Rabelaise, v roce 1933 navrhoval nakladatelům *Milence lady Chatterley*ové: všichni odmítli a Lawrenceova kniha vyšla v Holandsku až roku 1950. Joop Sandfort měl ve zvyku posílat nakladatelům výstřižky z novin s články o zajímavých knihách. Takto poslal nakladatelství Mulder a spol. (po lektorovi, s nímž se přátelil) článek o *Cestě na kraj noci*. Knihu tehdy ovšem nečetl. Nakladatelství, které do té doby nemělo s vydáváním beletrie zkušenosti, se poradilo s romanisty. Jedním z nich byl Paul Valkoff. Ten doporučil Sandforta jako překladatele a ke knize poté napsal předmluvu.

Nakladateli (tak jako později jiným) se kniha zdála dlouhá a žádal krácení. Joop Sandfort napsal Célinovi a ten mu odpověděl:²⁵⁴

²⁵² *Dear old Gaga, / I did not ask you for any literary advice – as far as I am concerned you may spare them once for all. I merely wanted to know if you wanted the book or not. You dont. That is all. / Sincerely yours / LF Céline. / For your information – Bagatelles is the bestseller here (on the line of Voyage). / Imagine! / I consider far more honourable to publish antisemitic pamphlets than detective stories. Cant you beat that? Gaga? špatně čitelný anglický originál přetiskujeme.*

²⁵³ Zde čerpáme z novinových výstřižků v Célinově fondu v IMEC a z publikace *Sandfortův dotazník*, op. cit.

²⁵⁴ Dopisem z 10. září 1933.

Bude mi zajisté ctí být přeložen do holandštiny a vámi, po Rabelaisovi, ovšem pod podmínkou, že váš nakladatel za žádnou cenu nepřistoupí ke krácení cesty. To nechci, ani o čtvrtinu, ani o jednu stránku, ani o jeden řádek. [...] Existuje 10 cizojazyčných překladů této knihy²⁵⁵ a všechny jsou bez jakéhokoli krácení. Není tedy důvod zacházet s Holandskem jako s Podřadnou zemí...²⁵⁶

Smlouva je podepsána, vydán bude integrální text a mezi Sandfortem a Célinem se rozvine korespondence. Zprvu ze strany Céline trpělivá:

Váž. pane
(prosím vás,
žádné
Mistře!)

Tak dobře. Nechám vám poslat Chautarda²⁵⁷, i když vám k ničemu moc nebude. Budete-li mít s textem potíže, napište mi a zeptejte se. Odpovím vám ihned.²⁵⁸

A odpovídá. Když se Joop Sandfort ptá na to, zda „zizi“ („pindík“) je „mužský úd“, Céline odepíše:

Ano.
Zlomte vaz!
Pošlu vám toho
Chautarda!
Přátelsky
Céline

A dál Céline vysvětluje, že „taule“ je kriminál a Chabanais je slavný pařížský bordel, nikoli park, jak se domnívá Sandfort. (Jaroslavu Zaorálkovi, pokud to nevěděl sám, to Richard Weiner vysvětlil přesně: „Bordel Chabanais a velebný dóm Invalidovny znaly nazpaměť.“²⁵⁹)

Po vydání Sandfortova překladu recenze chválí vydání (jak řečeno, drahé a nákladné) a k překladu se chovají uctivě (vždyť Sandfort přeložil Rabelaise). Nelítostný soud ale vyjde v *Algemeen Handelsblad* 3. lis-

Joop Sandfort. Archiv AK.

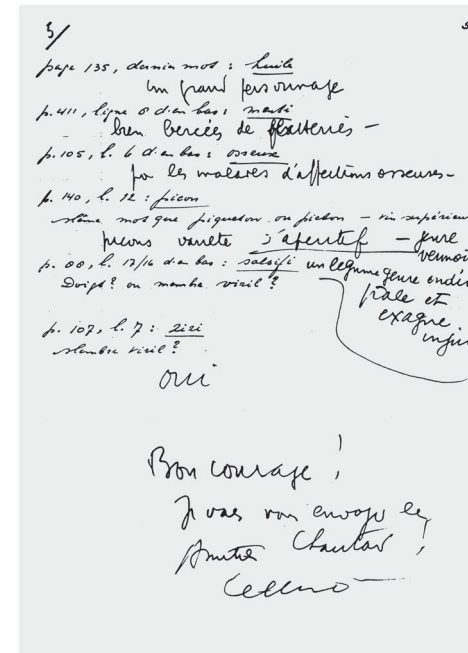
Holandské vydání *Cesty na kraj noci*. Archiv AK.

malá data

255 V té době existovalo překladů sedm (v různém stupni rozpracování): český, německý, polský, italský, ruský, maďarský, anglický. K datu citovaného dopisu vyšly tři: český, německý a polský.

256 *Je serais certainement très honoré d'être traduit en hollandais et par vous, après Rabelais, mais à une condition c'est que votre éditeur n'interprenne à aucun prix une réduction du voyage. Je n'en veux pas, ni du quart, ni d'une page, ni d'une ligne.* [...] Il existe déjà 10 traductions étrangères de ce livre toutes absolument intégrales. Donc aucune raison de traiter Hollande en Pays mineur.

257 Chautardův slovník argotu: reklama na něj byla na Sandfortově francouzském vydání *Cesty* a on

Dopis ze Sandfortova dotazníku, s. 59.

Italské vydání *Bagatelle k masakru*. Archiv AK.

malá data

se na knihu Céline v nedochovaném dopise patrně ptal.

258 *Ch monsieur / (pas Maître / je vous / en prie!) / Entendu donc. Je vous fais envoyer le Chautard qui ne vous servira pas à grand chose. Si vous êtes embarrassé par le texte demandez moi par lettre. Je vous répondrai aussitôt.* Dopis ze 14. září 1933. Sandfortův dotazník, s. 21. Autorka této práce si ke svým překladům rovněž opatřila někdejší ilustrovaný Chautardův slovník (Chautard, Émile. *La Vie étrange de l'Argot* – Podivný život argotu. Paris: Denoël et Steele 1931) a rozhodně v něm našla pomoc, jaké se jí v jiných, současných argotických slovnících nedostalo. Podle některých známek (vysvětlení významů, které je jinde opomenuto) je zřejmé, že Chautardův slovník měl i Jaroslav Zaorálek.

259 *Cesta do hlubin noci*. Brno: Atlantis 1995, s. 188.

topadu 1934. Poté, co nepodepsaný kritik nadšeně popisuje Célinův styl, o překladu soudí: „Překladatel nedokázal překonat překážky, jež klade předměstský jazyk, který Céline používá: mnohdy je třeba číst větu znovu, abychom pochopili její smysl. [...] Nikdo nám nenamluví, že tato holandština se dá číst.“

Jak bylo řečeno, kniha se neujala, nakladatel už nikdy beletrii nevydával – a *Reis naar het Eind van de Nacht* vyšla znovu až devět let po smrti Joopa Sandforta v novém překladu Emmanuela Y. Kummera.

Viaggio al termine della notte, Bagatelle per un massacro – Alex Alexis

Za prvním italským překladem *Cesty na kraj noci* stojí dva spisovatelé, dnes zapomenutí: Gian Dàuli (vlastním jménem Giuseppe Ugo Nalato), který řídil edici světových autorů v milánském nakladatelství Corbaccio a knihu prosadil, a Alex Alexis (vlastním jménem Luigi Alessio, 1902–1962), který *Cestu* a po ní i *Bagatelly* přeložil. 23. dubna 1933 si Dàuli zapsal do deníku zápis, který citujeme pro jeho ojedinělý pohled (Célinovi by se odvozenost od Prousta jistě nelíbila):

Čtu *Voyage au bout de la nuit* od Louise-Ferdinanda Céline a musím říct, že jsem ohromen jeho úžasným intelektuálním verismem, a záměrně říkám intelektuálním, protože skutečnost je nahlížena skrze intelekt spíš než skrze prožitek skutečnosti, tedy je smyšlena mimo osobní zkušenost. Alespoň velká část z toho, kam jsem zatím dočetl. A také chci podotknout, že v tomto Célinově realistickém umění je cítit metoda pozorování podrobného a mnohdy sofistikovaného na to, aby bylo podrobné příliš, jaké používá Proust ve svém krátkozrakém hledání ztraceného času. A řekl bych nejen to! Céline nejspíš

četl Proustovo dílo zas a znovu, až se ho přesytil, takže některé obrazy a některá jemná pozorování mu připodobnil, aniž se mu je ovšem podařilo jakkoli změnit, a pod mikroskopem by se některé célinovské buňky mohly jevit jako proustovské. Nedochozí snad k témuž, když jeden dává druhému krev?²⁶⁰

104

Dàuli Célinovu knihu prosadí a Céline naopak nechá svou sekretářku a písárku přeložit Dàuliho román *La Rua*. Odmítne k němu ale napsat předmluvu s tím, že by knize jeho jméno uškodilo. David Michel²⁶¹ cituje francouzsky dva Célinovy dopisy Dàulimu:

listopad/prosinec 1933

*Milý kolego, bude mi velikou ctí dostat vaši knihu. Ale k velké škodě neumím ani slovo italsky! Můžu si jen najít italskou slečnu, která jistě vaše dílo vysvětlí ve vší intimitě. Protože pracujete pro mého nakladatele, buďte tak laskav a řekněte mu, aby mi poslal 2 cesty v italštině. Nemám ani jednu. Napíšeš, jakmile vám budu moci sdělit svůj názor na vaši La Rua, která vás přes tlumočnicka může uspokojit jen napůl. Srdečně a netrpělivě L. F. Céline.*²⁶²

21. prosince 1933

*Milý kolego, jakžtakž se mi podařilo dobrat veškerého významu vaší knihy za pomoci nutně nedokonalého překladu. Jasně zde mohu postřehnout známky velmi výjimečné schopnosti analýzy, naprosto výjimečné literární nesmlouvavosti, velké znalosti instinktivních potíží a zároveň vysoký smysl pro epopej! Ale to se italsky nedočtu. Srdečně LF Céline.*²⁶³

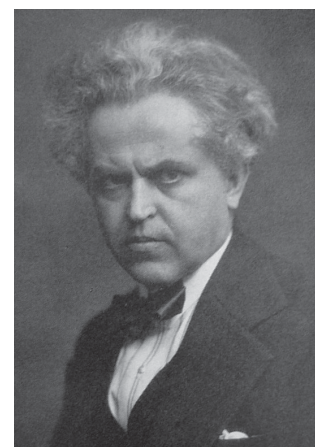
Dàuli chystal i edice *Klaun's bandu* (jako *Compagnia della teppa*) a *Smrti na úvěr*. V roce 1945 náhle zemřel a tak k vydání nedošlo. Překladatel Alex Alexis, nedostudovaný právník, se v roce 1920 angažoval v D'Annunziově republice Fiume (její ústava se stala vzorem ústavy fašistické Itálie), zakládal časopisy, snažil se vydávat knihy, byl redaktorem, jistou dobu v Paříži (1927–1939). Za války dokonce posílal do novin smyšlené „články z fronty“, kterými se živil. Celou dobu se marně snažil vydávat své četné romány a dramata. 1947–1960 je opět v Paříži. Postupem doby sešel tělesně i duševně a zemřel v chudobě 5. dubna 1962. Překlad Célinovy *Cesty* mu byl Dàulim zadán a Alexis jej dokončil za neuvěřitelný měsíc[!]. Překlad není považován za zdařilý. (Gilberto Tura – viz pozn. 260 – jej hájí tvrzením, že v té době italština byla příliš literární – ale právě to se Céline snažil vnesením „emoce mluvené řeči do psaného jazyka“ překonat.) Překlad vyjde beze změn ještě v roce 1948 a pozměněn v roce 1962. Jak správně poukazuje Tura – bez sebemenší zmínky o úpravách (jako jediný překladatel je uveden Alexis) a bez jména úpravce, zato s upozorněním, které o povaze úprav napovídá: „Překladatel považuje za vhodné upozornit čtenáře, že v zájmu toho, aby byla zachována co největší věrnost jazy-

260 Cituje: David, Michel. „Sulla prima traduzione italiana del ‚Voyage au bout de la nuit‘“. Literární revue *Opera aperta*. No 8–9, aprile 1967. Na Davida odkazuje Gilberto Tura v textu „Gian Dàuli a Alex Alexis, tvůrci prvního italského překladu *Cesty na kraj noci*“ (článek datuje 14. května 2009). http://trasalimenti.blogspot.com/2009_05_01_archive.htm, poslední přístup 1. května 2009. <http://trasalimenti.blogspot.com/search?q=Dauli>, poslední přístup 16. června 2010, <http://digilander.libero.it/biblioego/Alexis.htm>, poslední přístup 16. června 2010, Tura ovšem i dnes ve svém článku tvrdí, že italský překlad „má být“ první na světě, což je omyl (po českém a německém byl třetí).

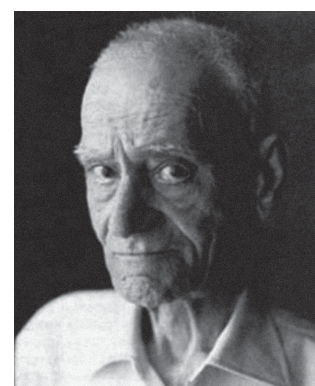
261 Ibid.

262 *Cher confrère, je serai très honoré de recevoir votre livre. Mais très malheureusement je ne parle pas un mot d'italien! Seulement je puis me le faire lire par une amie italienne qui me fera très certainement comprendre votre oeuvre dans son intimité. Puisque vous êtes auprès de mon éditeur, ayez la bonté de lui demander de me faire l'envoi de 2 voyages en italien. Je n'en possède aucun. Je vous écrirai dès*

105

Gian Dàuli. Archiv AK.

Giorgio Caproni. Archiv AK.

ku, jaký užívají postavy v originálním textu, často se uchylujeme k záměrně nesprávnému italskému tvaru a k výrazům nářečním.“ Tura mluví o přepracování, Maurizio Makovec o „lehce upraveném“ znění.²⁶⁴ De Alexis přeložil pro téhož nakladatele *Bagatelle per un massacro* (Bagatelly k masakru). Překlad je ovšem ledabylý a text seškrtaný o čtvrtinu. Kniha vychází v roce 1938, na přebalu čteme „Barricata individuale“ (Osobní barikáda). Alexis převede ještě *Školu mrtvol*, kniha už nepůjde do tisku. Italové si přeloží i třetí Célinův pamflet, ale k tomu se vrátíme později. Alexisovo spojení se Célinem se tím uzavírá. Nové překlady vyjdou v šedesátých letech. První vydání *Smrti na úvěr* v roce 1964 přeloží básník Giorgio Caproni. Nový překlad *Cesty na kraj noci* vyjde až v roce 1992 a při srovnání obou verzí je zřejmé, že až druhý překladatel, Ernesto Ferrero, jako by v italštině postihl pravou hudbu Célinova stylu.

A přesto: na italském célinovském blogu (který spravuje Andrea Lombardi)²⁶⁵ čteme v diskusi, že Alexisův překlad má své zastánce, a naopak je tu výčet nectností Ferrerova převodu (především je mu vyčítána tíha). Připomínky blogerů připomínají někdejší Célinův dopis na obranu Grünbergovu: kouzlo nechtěného vytváří jeho „petite musique“, jeho vyhrávání.

Putěšestvije na kraj noci – Elsa Trioletová a Louis Aragon

V zemích, kde se nebuduje socialismus, je život přetěžký a mnohdy neveselý. Ale to přijde: budeme žít vesele a vybudujeme socialismus. (Louis Aragon)²⁶⁶

„Vaši Cestu přeložili do ruštiny?... do ruštiny... a kdo?..“

que je serai en mesure de vous donner mon impression sur La Rua qui par truchement ne peut malheureusement vous satisfaire qu'à moitié. Bien cordialement à vous et très impatient L. F. Céline

263 *Cher confrère, je suis parvenu tant bien que mal à saisir toute l'importance de votre livre à travers une traduction forcément imparfaite. Je discerne évidemment les signes d'une très exceptionnelle finesse d'analyse, d'une rigueur littéraire tout à fait précieuse, d'une grande connaissance des difficultés instinctives en même temps qu'un haut sens de l'épopée! Mais que ne puis-je lire l'italien. Bien cordialement – L.F. Céline*

264 *Céline in Italia*, op. cit., s. 115.

265 <http://lf-celine.blogspot.com/>, přístup z 1. května 2009.

266 Louis Aragon Lili Brikové (starší sestra Elsy Trioletové a múza Majakovského) 8. června 1934, in: Lili Brik-Elsa Triolet. *Correspondence 1921–1970*. Paris: Gallimard 2000, s. 73.

„Madam Elsa Trioletová!“
 „Ona uměla francouzsky?“
 „Pár slov... jen trochu... ale převeliký poét Larákon přiložil notně ruku k dílu!“
 „Bravo! to je skvělé!... a víte to určitě?...“
 „Aby ne!... sám jsem je viděl, na vlastní oči, v plný práci! jak překládaj tu mou bichli... měli pro sebe atelier... prosklenej!... vyjádřil jsem se jasně?“²⁶⁷

Jak bylo řečeno, pod ruský překlad se podepsala Elsa Trioletová a podle Françoise Gibaulta i Marusji Klimové²⁶⁸ největší část práce odvedl neznámý ruský překladatel. Kniha vyšla v roce 1934 se značnými škrty: byla o 45 procent kratší než originál. Na rozdíl od Françoise Gibaulta a Marusji Klimové (která z Gibaulta vychází) Céline a Olga Ščerbaková²⁶⁹ mluví o překladu Trioletové a vinu za krácení i nepřesnost překladu připisují jí. Elsa Trioletová se sice obhajovala, že její překlad byl měněn bez jejího vědomí, ale také psala sestře: „Při překládání některé pasáže zhušťuji.“ A také: „...jistá banalita ve výrazu se mi svým způsobem líbí. Stále si myslím, že próza, kde má každé slovo cenu zlata, se nedá číst.“²⁷⁰ Trioletové překlad činí věty přímočařejší a utíká se k literárnější skladbě. Pokud jde o vyslovené vynechávky, Olga Ščerbaková se domnívá: „V extrémně tíživé ideologické atmosféře mezi válkami musel být Trioletové překlad nutně selektivní, aby vyhověl ediční politice třicátých let.“ „Zhušťování“ se týkalo hlavně introspektivních pasáží (jak ukazuje výčet 82 výpustek, které uvádí Ščerbaková coby příklady), ale i pasáží příliš realistických. V duchu toho, co píše H. G. Wells Stalinovi a co Olga Ščerbaková cituje jako motto před výčtem různých typů vynechávek:

Nebylo by od věci vymyslet pětiletý plán na rekonstrukci lidského mozku, jemuž očividně schází mnoho součástí nezbytných pro nastolení dokonalého společenského řádu.²⁷¹

Olga Ščerbaková ovšem také říká – na základě syntaktického rozboru, například vzhledem k preferenci souřadnosti nad podřadností u Trioletové ve srovnání s pozdějšími překlady –, že ruština Elsy Trioletové zachytila lehčí rytmus než pozdější překlady obtěžkané složitými souvětími.

V roce 1936 se Céline vydal do Sovětského svazu s tím, že si tu vyzvedne honorář. François Gibault k tomu píše:²⁷²

Célinova cesta do Sovětského svazu byla stejně tak nenápadná, jako byla cesta André Gida okázalá.²⁷³ Je pravda, že Céline tu byl jako turista, kdežto Gide přijel na oficiální pozvání vlády, jezdil ve zvláštním vagonu v doprovodu pěti dalších

267 L.-F. Céline. *Rigodon*. Paris: Gallimard 1969. *Skočná*. Přeložila Anna Kareninová. Brno: Atlantis 1998, s. 136.

268 Gibault, François. *Céline. Čas běsů a pronásledování*, s. 130. *Céline v Rusku*, op. cit., ss. 3–10.

269 Ščerbaková, Olga. Příspěvek o *Cestě na kraj noci* v Rusku ve 30. letech. Dix-septième Colloque International Louis-Ferdinand Céline. Milano 2008. Odvoláváme se na ústní vystoupení a písemné příklady škrty.

270 Z korespondence cituje Olga Ščerbaková.

271 Dopis z 23. července 1934. Cf. Louis Aragon, „Spisovatelé v sovětech“ (*Les écrivains dans les soviets*), in: *L'Oeuvre poétique d'Aragon*, sv. VI (1934–1935). Paris: Livre Club Diderot 1975, s. 229.

272 Céline. *Čas běsů a pronásledování*, ss. 127–146.

273 Gide byl v SSSR od 17. června do 22. srpna 1936.

Elsa Trioletová a Louis Aragon.
Foto Album Céline.

Úryvky z *Cesty na kraj noci* v překladu Sergeje Romova vyšly také v *Ogoňku* v roce 1934.

spisovatelů. Mezi nimi byl Eugène Dabit, který pak během cesty v Sevastopolu zemřel. Žádný cizí spisovatel nebyl nikdy přijat s tolikerými ohledy jako André Gide, který se hned po svém příjezdu do Moskvy 20. června 1936 zúčastnil na oficiální tribuně po boku Stalina a Molotova pohřbu Maxima Gorkého, při kterém pronesl řeč.

Céline nikdy o své cestě do SSSR příliš nemluvil a byl skoupý na různé historky, nepochybně proto, aby nevyplulo na povrch, že byl jen v Leningradě a jako obyčejný turista. Jako mnoho jiných cestovatelů vydal ze své cesty zprávu sepsanou vitriolem a jeho neochota o zážitcích cokoli sdělit napomohla nejrůznějším legendám: Céline přijali v Sovětském svazu! Céline v Jekatěrinburku! Céline přebírá v Moskvě z rukou šibeničních policistů urnu s popelem Eugène Dabita, zavražděného KGB. [...]

Skutečnost byla mnohem prozaičtější, i když lze jen těžko s přesností říct, jak vlastně Célinova cesta vypadala. Dokonce ani nevíme, kdy do Leningradu přijel. Jedinou dochovanou korespondencí je pohlednice, kterou poslal Jeanu Bonvillierovi. Ten tehdy bydlel u Gena Paula a byla jim adresována oběma. Je na ní Carský palác u Něvy, sovětské poštovní razítko (Leningrad, 4. září 1936) a sdělení: „Prdlajs! Jestli je tohle budoucnost, buďme rádi, že můžeme ještě hnit. Hruža hrůzoucí! ubozí přátelé moji. Život v Gonesse není ve srovnání s tím tak špatný! Zdravím vás oba. Louis F.“²⁷⁴

Ačkoli články o *Cestě na kraj noci* byly dosud příznivé, těsně před Célinovým příjezdem do Ruska vyšla ve Francii *Smrt na úvěr* a *Litěraturnaja gazeta* psala o knize dvakrát²⁷⁵ jako o „estetice bahna“. François Gibault čerpá podrobnosti o Célinově návštěvě z deníku jistého cestujícího na lodi, kterou se Céline plavil do tehdejšího Leningradu, pana Fonscolomba. Jde o pouhé paběrky, na něž později najdeme odkazy v pamfletech. Oproti tomu Marusja Klimová ve zmíněné edici *Céline v Rusku* publikuje více. Céline

274 *Merde! Si c'est cela l'avenir il faut bien jouir de notre crasseuse condition. Quelle horreur! mes pauvres amis. La vie à Gonesse prend une espèce de charme en comparaison! Bien amicalement vous deux.* Louis F.

275 26. července a 20. října 1936.

v Rusku provázela všude jakási tlumočnice Natálie, spolupracovnice „Inturistu“, 108 organizace, která měla na starost pobyt cizinců v Sovětském svazu. Od roku 1925 ovšem existovala paralelní instituce: VOKS – Vsesojuznoje obščestvo kulturnych svjazej s zagranicej. Marusja Klimová nahlédla do jejich korespondence ohledně Céline a cituje tajný dopis předsedovi VOKSu Arosevovi z 29. října 1936:

Drahý Alexandře Jakovleviči,
[...]

V době, kdy v Leningradě pobýval francouzský spisovatel Louis Céline, jehož pobyt koliduje s dobou konání festivalu,²⁷⁶ byl s tímto proveden následující přesun v hotelu „Evropejskaja“. Bez ohledu na to, že Céline zaplatil za pokoj až do data odjezdu, jednoho krásného dne, za jeho nepřítomnosti, byly všechny jeho věci přeneseny bez jeho vědomí a svolení do jiného, horšího pokoje, přičemž – jelikož nebyl předem upozorněn a nic takového nečekal – nechal věci rozházené. To správě hotelu vůbec nevadilo. Věci byly, jak jim přišly pod ruku, jednoduše naházeny do kufrů a bez ladu a skladu bylo vše přeneseno do jiného čísla. Na jeho pobouřený dotaz, proč ho přestěhovali bez jeho souhlasu, a k tomu do horšího pokoje, následovala lakonická odpověď: „Potřebujeme pokoje pro festival.“ [...]

Inturist neodvádí dost přesnou a kulturní práci. Často se stává, že se před cizinci příliš křičují, a pak si dovolují takové nezdvořilosti, jako je onen incident s Louistem Célinem.

Zplnomocněnec VOKSu v Leningradě Orlov²⁷⁷

Proč nesrovnat tento dopis s korespondencí kolem Célinovy cesty do USA v době vydání *Journey to the End of the Night*:

Zástupce ředitele nakladatelství Little, Brown hotelu Bellevue 22. června 1934:

Jeden z našich autorů, Louis Ferdinand Céline (Dr. Destouches) hodlá přijet příští týden do Bostonu a my jsme mu doporučili ubytovat se v hotelu Bellevue.

Pod jménem Céline napsal *Journey to the End of the Night*, kterou jsme nedávno vydali a o níž se hodně hovoří.

Rád by měl klidný a levný pokoj v horních patrech.

Týž doktoru Destouchesovi, 22. června 1934:

Vážený pane doktore,

[...] Napsal jsem do hotelu Bellevue, který není daleko od naší redakce v Beacon Street v Bostonu, že zřejmě příští týden přijedete, aby Vás dali do takového pokoje, jaký si přejete.²⁷⁸

276 Šlo o Celosvětový festival mládeže a studentstva na podzim roku 1936.

277 Céline v Rusku, op. cit., s. 6.

278 *L'Année Céline 1996*, op. cit., ss. 72–73.

279 *D'un château l'autre*. Paris: Gallimard 1957. *Od zámku k zámku*. Přeložila Anna Kareninová. Brno: Atlantis 1996. *Skočná*. Op. cit.

109 Ještě v *Od zámku k zámku* a *Skočné*²⁷⁹ Céline polyká hořkost ze své cesty do SSSR:

...když si vzpomenu, jaký jsem měl „šapitó“! jak Altman, pro kterýho jsem teď podřadnej trus, chlípny zaprodaný monstrum, hanba Francie, Montmartru, kolonií a Sovětů, byl skoro nemocnej, když hýkal nadšením v transu, do kterýho ho uváděla moje Cesta!... a ne jen „in petto“, ale přímo v Mondu, u Barbusse!... tenkrát tohle moje krásný dílo překládala madame Trioletová a její Arákon do ruštiny... tím pádem jsem měl možnost si do toho Ruska zajet! ve vlastní režii! kdepak na náklady paní kněžny jako Gide a Malraux, a všichni páni poslanci jeden jako druhý!... tady aspoň vidíte, jak jsem byl uplacírovanej, abych vám to osvětlil!... o fous líp než agent Tartre! a žádný blběj krypták! malomírák! na penzi, stačí se na něj jen podívat! měl jsem jim dělat Barbusse! Paláce, Krymy, Bezpečnost! SSSR mi otvíral náruč! má mě co mrzet!... já vím, pozdě bycha honit!... historie nenabízí dvakrát!... spokojili se tím, na co měli, co dokázali sehnat!... s třikrát vyvařeným Zolou!... s Bourgetovými odpadky!...²⁸⁰

Ano!... na vlastní náklady, upozorňuju!... aby bylo jasno!... i když mi ani nezaplátili... nevyválaný a nepoctivý! na tom si stojím!... já, kterej nikomu nic nedlužím, ani Achillovi, ani Hitlerovi, ani Nobelovi, ani Stalinovi, ani papeži! a proto tady chčípám na vlastní triko...²⁸¹

Céline se o osud svého překladu do ruštiny zajímal: dokládá to i jeho dopis Else Trioletové:

29. září 60

Vážená paní,

dovoluji si vám napsat, protože se mi nedostalo odpovědi, odkud, na otázku, kterou jsem položil[1] v Paříži i v Moskvě: co se stalo s vaším ruským překladem *Cesty na kraj noci*. Nechtěl jsem vás obtěžovat, ale snad omluvíte tuto drobnou zvědavost autora, zasutého tolika událostmi a téměř třiceti lety mlčení.

Poroučím se vám, v úctě.

L.-F. Céline²⁸²

Ve *Skočné* se pak dočteme:

Napíšu Rusům a zeptám se jich, co se s *Cestou* stalo... jeden výtisk... dva... tam určitě musí někde existovat!... Rusko je sice obrovský, ale přece jenom při troše snahy...

[...]

...dopis madam Trioletové!... ve vší zdvořilosti si dovoluji... troufám se jí pozeptat, zda náhodou od toho třicátého čtvrtého nemá nějaké zprávy o mém překladu?

280 *Od zámku k zámku*, ss. 24–25.

281 *Skočná*, ss. 136–137.

282 *Madame*, / Je me permets de vous écrire, parce que je ne reçois aucune réponse, de nulle part, à une question que j'ai posé[e] à Paris et à Moscou: ce qu'a pu devenir votre traduction en russe du *Voyage au bout de la nuit*. Je ne voulais pas vous importuner, mais vous excuserez peut-être cette petite curiosité d'auteur, enfoui sous tellement d'événements et trente années, ou presque, de silence. / Veuillez croire Madame à mes sentiments très respectueux.

Л. Арагон

Луи Фердинанду Селину, стоящему вдали от толпы

(По повсду „Церковь“¹)

«История всего революционного движения и всех революций XIX века во Франции показывает, как часто у мелкого хозяина, мелкого собственника, у ремесленника, находящегося на пути к пролетариату, бывают искренние возмущения против капиталистического строя, который его разоряет и лишает собственности. Все свои надежды он строил на торжество демократии, — и вот его подстерегают судебный пристав и банкротство; он верил в то, что всеобщее избирательное право даст возможность установить верховную власть народа, — а вместо этого перед ним подгнившие декорации парламентаризма. От своих мелкобуржуазных республиканских иллюзий он быстро переходит к мыслям о «всеобщей встряске», к полному антипарламентаризму, к проповеди непосредственного захвата и т. д. Но от такого крайнего раздражения он так же быстро переходит к «пресмычки», к отращиванию ко всякой революционной деятельности, он начинает пресмыкаться безвольные массы и уединяется в свою «башню из слоновой кости», другими словами — он проявляет полнейшую покорность капиталистическому строю. Анархизм, эта идеология люмпенпролетариата, благодаря некоторым своим сторонам, становится псевдореволюционной теорией разъяренного мелкого буржуа».

Эта длинная цитата из «Истории французской комартины» Андре Ферра превосходно обрисовывает внутреннюю сущность героя Л. Ф. Селина — доктора Бардамо, снова появившегося во второй книге этого писателя — «Церковь», пьесе, в общем повторяющей географический план «Путешествия на край ночи»: колонии, Америка, Женева (Бардамо в Лиге наций — единственное различие и жду «Церковь» и «Путешествие») и наконец парижское предместье. Бардамо — это тот мелкий буржуа в третьей стадии, о котором говорит

¹ «Церковь», комедия в 5 действиях Луи Фердинанда Селина, изд. «Деноль и Сталь», серия «Вдали от толпы», на бумаге «Альфа», цена 20 фр.

Ферра. Этот враг, подстерегаемый служебным приставом и мечтающий послучить в собственность орудия своего производства (машину для электрографии, аппарат Пашона для измерения кровяного давления, молоточек для вызывания рефлексов), хотя бы цинко участия в преступлении («Путешествие») или жидитесь на первой восточной американке («Церковь»), видит ноль, как его приключения выходят в изд-ве «Деноль и Сталь», в серии, носящей название: «Вдали от толпы», а для полноты картины на обложке книги этой серии изображены некие символизирющие избранное общество господин и дама, которые, избравшись на вершину башни из слоновой кости, читают там литературные произведения, между прочим и книгу Селина. Башня из слоновой кости, которую поделили между собой автор и его читатели, крупные промышленники, — этот маленький символ, предназначенный для богатых людей, не говоря уже обо всем том, что в нем есть лестного и комически выгодного, — довольно ясно подчеркивает полное подчинение капиталистическому строю. Нам не забывают сказать, что «Церковь» написана до «Путешествия»¹, — значит, тут мы имеем дело со вторым изданием одного и того же произведения. Но мы — люди простые, и так как мы сначала читали «Путешествие», то это нас мало трогает. Итак, «Церковь», — медяки, на которые разменяли монету, уже имевшую довольно значительное хождение.

Однако два момента отличают эту книгу от ее предшественницы: первый — действие в Лиге наций, второй — апология женской красоты в конце пьесы. Надо сказать, что сатира, направленная против Лиги наций, почти не попадает в цель. Бардамо ломится в открытые двери. Прежде всего автор иронизирует над Лигой наций тысяча девятьсот двадцать третьего года, а это, право, несколько ретроспективно в эпоху Гитлера, Марокко и Манчжурии. Критика же его ничуть не сильнее той, какой обычно занимаются юниорские обозрения. Мелкий буржуа-антипарламентарий — всегда один и тот же, как бы он ни назывался, Рингом или Селином.

Однако одна черта особо отмечает доктора Бардамо: антисемитизм. О антисемитизме в достаточной мере пассивный! Наш герой путешествует на пароходе, который называется «Юдину»²; в Женеве он показывает нам, что все нити Лиги наций сосредоточены в руках неких господ, по фамилии Юденцев, Мозанк, Мокз. Правда, это люди умные, несколько чувствительные. Разумеется, не доктор Бардамо даст приказ начинать погромы, но, не правда ли, он будет так же равно-

¹ Отрывок из романа Л. Ф. Селина «Путешествие на край ночи» напечатан в № 4 «Инт. лит.» за 1933 г.

² «Юдину» — оскорбительная кличка еврея, соответствует «жиду».

110

Církev

Neúspěch Církve . . . 113

Célinova přítomnost v Čechách
a dojmy dramatické . . . 115

České pŕtky o Církev . . . 123

Šalda a ti další: cesta do hlubin
Céline . . . 126

České vydání Církve: nadlouho jediný
knižní překlád . . . 128

Louis Aragon recensuje Célinovu Církev v *Litératurnoj Gazetě*. Foto Album Céline.

a čekám... čtrnáct dní... dva měsíce... rok... nic!... milostivá paní Elsa trucuje... ale to mě nesklátí, když už jsem v tom, obrátím se, opět ve vsí zdvořilosti, na velvyslanectví SSSR. „Vážený pan kulturní atašé“... Rue de Grenelle... uplyne rok! nic!... nevadí! takže panu Gromykov!... prokazuju mu tu čest, píšu mu... vážený pan ministr... on je přímo tam!... má zástup sekretářek... řekne slovo, vydá příkaz, a oni už to najdou!... starou belu!... o nic víc než Elsa nebo ambasáda... hlavně mám dojem, že nevědí co se mnou... neumějí se chovat... „vychování“ nemají ani zbla! tak obrovitý Rusko, a samej pól!... samozřejmě zašantročej všechno, co jim člověk dá...²⁸³

283 Skočná, op. cit., s. 137.

Célinův dopis uložený v literárním archivu PNP. >

Mon cher Ami

Mille merci par vos
bons vœux - et je prie
pour de votre côté vous voyez
l'ont satisfactions de
vous et de l'is fait !

Je reviens de Voyage et
maintenant l'heure ? Je ne fais
plus rien ?

Bien surt c us

U. Céline

113 Neúspěch Církyve

Zatímco doktor Destouches propaguje ve Spojených státech a v Rusku svou *Voyage au bout de la nuit*, Denoël využívá rozruchu ve Francii a vydává Célinovu divadelní hru *L'Église* (Církev), která sloužila *Cestě na kraj noci* jako předobraz. Dnes udivuje, že v českém tisku nebylo poukazováno na její otevřený antisemitismus. Předznamenejme tedy její české přijetí lapidárním shrnutím z židovského pohledu: již zmíněný Rabiho pohled z *Cahier de l'Herne*²⁸⁴ se právem nezajímá o literární stránku Célinova díla.

Veškeré takové výklady nemají žádnou váhu. Pravda, jak se vyjeví při chronologickém zkoumání textů, je prostě taková, že Céline byl antisemita celou dobu, ale přinejmenším po určitý čas, v letech 1932–1936, se mírnil ve vyjádření nebo to nedával najevo čistě proto, aby v literatuře uspěl. Jakmile si dostatečně zajistil své místo, přestal se držet a brát ohledy. V této perspektivě se vyjasní vše, co se snad mohlo jevit jako zcela ojedinělý incident. Podívejme se na to tedy chronologicky.

Prvním Célinovým textem je *Církev*, divadelní hra o pěti jednáních, napsaná v roce 1928 (ale vydaná až v roce 1933). Céline se spojil se Společností národů jako lékař. Z tohoto titulu plnil různé mise v Africe a Spojených státech. Hra uvádí na scénu hrdinu, který se jmenuje Bardamu a je to francouzský lékař, delegát epidemiologické komise Společnosti národů. Děj se odehrává postupně v Africe, v USA, ve SN a pak ve Francii. Sem tam už zde najdeme urážlivé odsudky a hrubé neologismy, kterých bude nadužívat později, například „židárium“²⁸⁵. Ovšem III. jednání je zhola neúnosné. Uvádí na scénu tři Židy, přední členy mezinárodní instituce, jejichž jména a charakteristiky mluví samy za sebe: Yudenzweck, ředitel Kompromisního odboru, Mosaic, ředitel Přechodných záležitostí, a Moise, ředitel Odboru pro indiskretnosti.²⁸⁶ Jsou to tři odporní kumpáni, které pro osobní prospěch šibují malými národy světa. Když Céline hru dopíše, má tu drzost či neduchapřítomnost, že ukáže rukopis vedoucímu svého oddělení Rajchmanovi, což je Žid polského původu. Toho to pochopitelně pobouří. Krátce nato doktor Destouches přichází o místo a zařídí si ordinaci na pařížském předměstí, načež se stává vedoucím zdravotního střediska v Clichy, jehož radnice, pod kterou středisko spadá, je komunistická.

A tak autor, kterému dal za vyučenou Rajchman, nakladatelé i producenti, kteří jeho hru nechtějí, začne uvažovat. Dospěje k pevnému přesvědčení, že Židé skutečně, jak tvrdil Bardamův otec, drží v rukou temnou vládu nad světem. Jestliže tedy byla hra odmítnuta (sehráli ji pouze jednou v roce 1936 amatéři v Lyonu),²⁸⁷ bylo to kvůli antisemitismu, kterým byla prosáknuta, obzvláště kvůli III. jednání. Co tedy udělá? Hru přepíše jako román a v tomto románu bude systematicky

284 Rabi. „Un ennemi de l'homme“ („Nepřítel člověka“). *Cahier de l'Herne*, op. cit., ss. 400–404.

285 „Youpinium“.

286 Jména a názvy přebíráme z českého překladu Jaroslava Zaorálka, viz dále.

287 A pak v roce 1973 v Paříži. Inscenace v Římě 1967 v divadle Nero byla zakázána pro „porno-
grafii, vulgaritu, cynismus, hanobení, sadismus“, zůstala jen vydaná úprava: *L'Assemblée*.
Roma: Trevi 1968.

vypouštět veškeré protižidovské narážky. [...] Úspěch je okamžitý. [...]

Mort à crédit, po čtyřech letech práce. Úspěch je menší, ale stále ještě značný. Céline ve svém tažení jde tak daleko, že ironizuje protižidovské monomanie Bardamova otce. Téhož roku, 1936, jede utratit honorář za ruské vydání *Cesty do Sovětského svazu* a vrací se s navýsost tvrdým textem *Mea culpa* (1937). Teď už zcela odhodil masku. Dvojit hru už hrát nelze. Jeho posice vedoucího střediska v Clichy je neudržitelná. Musí ze střediska odejít a na jeho místo přijde, jak tvrdí, židovský lékař cizího původu.

A stará nenávist, nenávist, kterou Bardamovi naočkoval otec, odvěká nenávist, která překračuje hranice, živena tisícerými dějinnými okolnostmi, nenávist dlouho potlačovaná s vidinou úspěchu [...], propukne a sežehne všechno, co jí přijde do cesty. *Pravá nenávist, ta přichází z nitra, ta přichází z mládí, ztraceného bez obrany v dříně. Taková, že je to na chvíli. Smrt na úvěr.*²⁸⁸

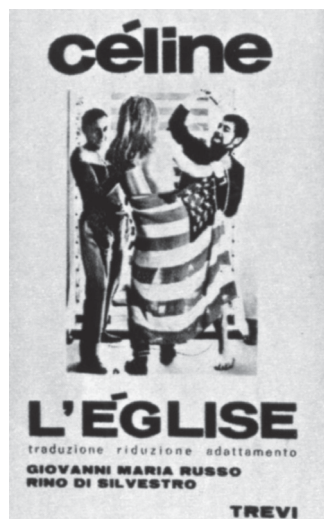
Církev se tedy dočká jen jednoho uvedení 2. prosince 1936 v Théâtre des Célestins v Lyonu a po premiéře je stažena. V Paříži v roce 1973 *Církev* inscenoval v Théâtre de la Plaine a poté v Théâtre des Mathurins soubor Compagnie Chantier Théâtre. V roce 1942 ještě vyjdou nepodepsané ukázky německé (patrně v překladu Karla Eptinga, ředitele Německého institutu v Paříži) v časopise *Deutschland-Frankreich*.²⁸⁹ Další edice spadají až do přelomu let šedesátých a sedmdesátých. Roku 1967 je *Církev* s úpravami inscenována v Itálii v Římě.

V Německu vyjde v překladu Gerharda Hellera až v roce 1970 (*Die Kirche*, Hamburg: Merlin Verlag), v roce 1981 a 1985 vychází překlad *Círky* v Japonsku. Slabin *Círky* si byl Céline vědom už v roce 1933, kdy Johnu Marksovi poslal strojopis či korektury dosud nevydané knihy:

[...] *Co se týče Círky, máte pravdu. Musíme si počkat. Je to drobná práce, vcelku (veskrze) nepodařená a nic*

²⁸⁸ *Smrt na úvěr*, op. cit., s. 129.

²⁸⁹ Č. 2, 1942.

Obálka italského překladu *Círky* využívá výjevu z inscenace z roku 1967. *Album Céline*.

114

— Céline dramatik je tak trochu překvapení, protože sotva některého z čtenářů *Cesty do hlubin noci* napadlo, že první podoba, v níž spatřila světlo světa, byla pětiaktová hra *L'Église*, v níž dr. Destouches, literární začátečník, se pokusil zdramatizovat přemíru svých zážitků a zvláštní osobitý vztah k životu v jeho současné civilizační podobě. Célinova hra je pět dějově volně spojených obrazů, které s kritickou ostrovní postřehem, ale i s jistotou životního dítěte štěstěny zachycují v genrově zkrátce ovzduší epidemické nemocnice v koloniích, novovorského revuálního divadla a pařížské periferijní hospůdky, mezi něž je vložena zlomyslná a koušavá epizoda satirického obrazu z paláce Společnosti národů, psaná v duchu naprosto nebrändovského. Je to celkem pět obrazů, které překypují genrovým životem, mají krevnaté postavy a zábavný dialog, chybí jim však bohužel přesvědčivé dramatické ústrojenství: dějové pásmo, jež je spojuje, je tenouniké a celkový dojem zábavná, třebaž živočišností naplněná statičnost. Propasť a hrůz románu tu nelze hledat, ačkoliv je to zase historie dra Bardamova, který tu má podobu mnohem veselější a protišší. *L'Église* je zkrátka náčrt velmi krotký, ovšem plný života, a jeho divadelní nekonvenčnost a nehotovost jednoduše odůvodňuje, proč tento rukopis nechtěla pařížská divadla před lety hrát. Při tom však je v této hře tolik života a každá figura je větší nebo menší role, že by bylo opravdu zajímavé shlédnout ji na jevišti, zvláště když dr. F. Kocourek přivezl si do Prahy s jejím textem a autorizací i povolení k úpravám. Neboť i se všemi svými nedostatky je Célinova hra dílo nevšední, které svou přemírou životního obsahu dráždí k pokusu o scénickou realizaci. Vzdvít toho životního obsahu a jeho napětí bylo tolik, že dr. Destouches, uloživ odmítnutý rukopis *Círky* do zásuvky, pustil se do psaní strašně knihy, kde sobě (a lidem) nic neodpustil. A tím se stal Célinem. F. T.

Lidové noviny, 12. října 1933.

od ní nečekám. Kdyby z ní náhodou něco bylo, bude to náramně překvapení. Vyčkejme, až se hlupáci začnou popouzet. Co je špatné, to je přirozeně táhne.²⁹⁰

Célinova přítomnost v Čechách a dojmy dramatické

Ve své době nakonec *Círky* vyjde knižně jen v Čechách, a to díky Jaroslavu Zaorálkovi, možná i protože se Jaroslav Zaorálek bál, aby mu do Céline nevstoupili jiní. A snad i protože se *Círky* časově prolínala s dobou, kdy v Čechách doznávaly dojmy ze Célinovy pražské návštěvy a kdy ho čeští novináři navštěvovali i v Paříži.

V říjnu 1933 uveřejňuje o hře krátkou zprávu „Céline dramatik“ v *Lidových novinách* Frank Tetauer s tím, že Franta Kocourek má práva *Círky* přeložit, upravit a uvést.

A týž den pod stejným názvem Céline dramatik uveřejňuje Tetauer delší stať v *Rozpravách Aventina*.

Frank Tetauer CÉLINE DRAMATIK

Céline dramatik je starší než Céline romanopisec a jeho velkolepá a strašná *Cesta do hlubin noci*, dřív než dostala dnešní konečnou románovou podobu, byla napsána jako divadelní hra o pěti obrazech pod názvem *L'Église* (tuto hru nyní spolu s autorizací přivezl do Prahy dr. Franta Kocourek). Srovnání těch dvou verzí téhož díla, jedné zárodečné a dialogizované, druhé definitivní a epické, je zajímavé a poučné a vrhá prudké světlo na to, čemu Jakub Arbes říkal „duševní dílna básníků“. [...]

Autor si rozdělil látku ve čtyři oblasti, z nichž třetí, satira na Společnost národů, se v románu v té síle a významu vůbec neobjevuje. Na rozdíl od románu,

²⁹⁰ *Vous avez bien raison au sujet de L'Église. Il faut attendre. C'est un petit travail assez raté (tout à fait) et dont je n'attends rien. S'il en résulte quelque chose, ce sera une admirable surprise. Attendons que les couillons s'excitent.* Dopis Johnu Marksovi z července 1933. In: Céline. *Lettres*. Ed. Godard, Henri. Paris: Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade 2009, s. 393.

116 který začíná válkou, hra začíná ve francouzských tropech a pohyblivé dějiště románu je tu zakotveno v jedné scéně v nemocnici pro epidemické choroby. Zoufalá nevybavenost této instituce, jež dělá z vědy švindl, bída úředníků, lékařů a funkcionářů kolonie, kteří se dělí na typ nadávající, apatický a ctižádostivě bezohledný, je tu osvětlena v prokreslené síti dialogů pověšených na nepatrném ději, nabitých však intenzitou prožitku a bohatým viděním lidské odlišnosti typové. Kromě dra Bardamu, jenž zde vystupuje ve funkci pokusného komisaře zdravotnické sekce Společnosti národů, hlavní postava je tu podřízený funkcionář kolonie Pistil, opilec a cynik, úžasně životný typ pařížského hubatého proletáře, jehož omezená sobecká upřímnost je záluďnou kritikou kolonizátorství. Druhý obraz je zákulisí a ředitelská kancelář revuálního divadla v New Yorku, kam Bardamu při své americké návštěvě zajde, aby oznámil smrt amerického lékaře (jehož mrtvola leží po celý první akt ve francouzské kolonii na nemocniční posteli) jeho vdově, takto zprostitutované revuální tanečnici. Třetí dějství je v Ženevě v paláci Společnosti národů, kde autor uplatnil svou znalost zákulisí této instituce ke sžíravému zesměšnění jednak mechanického kompromisnictví orgánů SN, jednak nízkého příživnického egoismu různých delegátů. Je to epizoda nejslaběji spojená s celým, ostatně tenkým dějem hry (Bardamu je tu zproštěn své funkce, protože je „inteligentní“, ale „nespolehlivý“ a „anarchistický“, a proto pro cíle SN „nepoužitelný“) a její satiričnost je krajně jednostranná. Toto dějství má také nejmenší životnost a maximální živočišné napětí, jež je největší předností ostatních obrazů, poklesá tu na minimum.²⁹¹ Čtvrtý obraz (uvedený neodolatelnou scénou s detektivy, kteří přišli vyšetřovat a odcházejí jako Bardamovi pacienti), je v bistro, malé hospůdce na pařížské periférii, která patří panu Pistilovi, pensionovanému koloniálnímu funkcionáři, našemu starému známému z obrazu prvního, u něhož dr. Bardamu po svém ztroskotání v oficiální kariéře zdravotního experta SN, jež mu přineslo tolik znalostí života a lidí, si otevřel ordinaci. Celé daleké okolí se sbíhá do této improvizované ordinace, kde dr. Bardamu léčí ne-li zdarma, tedy za „režijní cenu“, pokud není zaneprázdněn milostným životem se svou dovezenou americkou chotí, bývalou ředitelkou revuálního divadla (z obrazu druhého). Ta si Bardamu vzala pro jeho rozkošnou životní bezprostřednost a kouzlo upřímného a zábavného cynika, ale i proto, že jí jako pašerka alkoholu hořela v New Yorku půda pod nohama a že jako žena příslušníka cizího státu byla podle amerických zákonů kryta před pronásledováním prohibičních orgánů. A konečně páté dějství je opět v té periferní bistro, nyní už proměněné v opravdovou ordinační síň, kam se za drem Bardamem scházejí všichni postižení a nemocní jako do ochranné oázy, kde je čeká pomoc, anebo alespoň upřímné poučení o zdravotním stavu. Malá epizoda lásky hezké mladé hrbačky k Bardamuovi je z hlavních prvků nebohaté dějové akce, zakončené nadrealistickou scénou tance oné americké vdovské tanečnice z druhého dějství, která přišla do Paříže zdokonalit se ve svých uměních. Vady

291 Cf. citovaný rozbor Rabiho: jako u Céline většinou i zde můžeme brát ryze skladební návrh na vypuštění antisemitských pasáží jako vypočítavost, ale stejně dobře mohl Céline tak jako Frank Tetaurer cítit, že ani do komposice hry nepatří.

117 i přednosti hry jsou tedy dobře patrné. Je to zdialogizované vyprávění zajímavých životních osudů sympatického lidského a lékařského typu, scénovaný labyrint světa a moderního člověka, cítícího sociálně, prohlédajícího snadně všechny konvenční a zrádné podvody civilizace ať v tropech, ať u nás v Evropě, vyznání lidské družnosti a projev víry v přemožení všech nástrah, které lidskému životu strojí konvence vládnoucích a špatnost pokazených ovládaných. Proti románu nemá hra zdaleka tu míru bezútěšnosti, nepůsobí tak pesimisticky a jedovatě, nýbrž naopak budí dojem jistého neiluzionistického optimismu. Je-li Cesta do hlubin noci složitě jedovaté pařeníště, je Církev naopak obrazem dobrého a úspěšného boje kladného lidského typu se všemi nástrahami konvenčních podvodů a civilizačního útisku. Už tady je nová psychologie, znásobená a prohloubená psychoanalýzou, už tady je úžasná životní plnost a náznak záměrných životních komplikovaností. – Ovšem látka, jež by vyžadovala zkušené ruky rozeného dramatika, který by uměl rozehrát dramaticky kauzální sled krátkých, avšak dějově bohatých scén, je tu zpracována v pět rozlehlých, převážně statických obrazů, jež mají sice své dostatečné dějové spojení a dobré dramatické zdůvodnění, jejichž přednost však není v tom, nýbrž v úžasné životní intenzitě skvěle viděných lidských typů, plných energie a životní chuti. Proti statické dějové je tu vysoké napětí charakterové potenciality, čili – po divadelnicku řečeno – jsou tu vděčné role, nejen vůdčí úloha dra Bardamu, nýbrž i ostatních, především skvělého živočišného dralce a upřímného cynika Pistila, energické mnohoženské ženy Věry Sternové, divadelní ředitelky a bootleggerky, a k nimž se druží desítky nebo stovky dalších výrazně nakreslených figur, plných života a charakterové odlišnosti. Neboť – a to je přednost Célinovy hry – dokázal omezit pět obsahově tak bohatých obrazů na něco málo víc než stovku osob v každém obraze, někde víc, ale pravidelně méně, kde kromě vedoucích osob, jež jdou kusem, je to výhoda, že epizodní figurky mohou hrát titíž herci ve všech pěti obrazech. Ačkoliv je těžko prorokovat hmotný a populární úspěch této hře, napsané s životní bezprostředností a o věcech, jež se nás všech dotýkají, bude zajímavě měřit životnou potencialitu Célinových figur, nespornou v textu, také na jevišti. [...]

Rozpravy *Aventina*, 12. října 1933

Církev i opci na ni získal František Kocourek v Paříži na návštěvě u Céline. Svě setkání se spisovatelem mnohmluvně vylíčil rovněž v *Rozpravách Aventina*.

Franta Kocourek CÉLINE O PRAŽSKÝCH DOJMECH

Vy tam v Republice československé jste měli autora Cesty do hlubin noci celý týden pro sebe. [...] Dostat se k Louis Ferdinand Célinovi v Paříži, to je jiná písnička! Tady si o tom vyprávějí literární reportéři zábavné, ale odstrašující historky. Jednomu

podnikavci z Intrasigeantu se to podařilo – a měli byste ho slyšet, jak se tím chlubí! Jako by šlo o Trockého a ne o „doktůrka“ z dispenzáře v předměstí Clichy. Proč se ujal výraz „doktůrek“, je záhada: snad proto, že je ta zdobnělina sensačnější u srovnání s velikostí jeho literárního úspěchu. Ale jak víte, pokud jde o tělesný formát, je pan Destouches pořádný doktor. Že jím je také ve své lékařské praxi, o tom jsem se přesvědčil jednoho odpoledne, kdy mi bylo dovoleno ordinovat s ním v jeho dispenzáři. Ale nejdřív: jak se k němu dostat? Jak „navázat styk s nepřítelem“, jak se říká ve vojenské terminologii? Hodí se to sem, i do civilu. Mezi tím, kdo chce interview, a tím, kdo ho má dát, vzniká stav nepřátelský. Ve spisovatelstvu se rozeznávají tři druhy tváří v tvář interviewům: první je dávají ochotně, druhí říkají, že je dávají jen velmi neradi a třetí je skutečně nedávají. Když jsem se přesvědčil o tom, že Céline patří ke třetímu druhu, zkusil jsem to na něho oklikou, přes jinou osobu, a to osobu ženskou. Přeložil jsem otevřený list Marie Majerové Milý Céline z prvního čísla nového ročníku Činu do řeči francouzské, dal to ke korektuře příteli Perroy, aby všelike ty hniloby a hromádky nečistot voněly v překladu co nejfrancouzštěji – a potom jsem napsal pneumatiku do čísla 98 rue Lepic, že bych s ním rád promluvil o jeho dojmech z Československa a přinesl otevřený dopis Marie Majerové a přišel k němu rád s panem Perroy, který spoluúčinkoval na jeho překladě. To se rozumí, výhodná příležitost, jak svézt kamaráda. Pneumatika, která mi přiletěla za dva dny poté, ukázala, že jsem stiskl pravý knoflík. Dr. Destouches, podepsaný pod načmáraným dopisem velkými tiskacími písmeny, sděloval, že sice ze zásady nepřijímá takové lidi, jako jsem já, ale pro paní Marii Majerovou že to udělá rád. Tehdy a tehdy mám přijít tam a tam. Podívám se znovu na začátek dopisu a vidím, že mě Céline oslovuje „Madame“. Byla francouzština mé pneumatiky tak zženštilá? Mé rozpaky vzrostly při četbě dalších řádků: Céline v nich podtrhl dvojitou čarou prosbu, abych s sebou nebrala svého přítele, ale abych přišla sama do jeho dispenzáře. Nebude pan doktor zklamán, až zjistí, že mé pohlaví není slabé? Mám ho na tuto nemilou skutečnost upozornit předběžnou pneumatikou? Ale co když pak změní své rozhodnutí a interview odřekne? Nebude lepší navštívit ho bez varování a postavit prostě před hotovou věc?

Ve stanovenou hodinu jsem v rue Fanny v Clichy, před vchodem do přízemního, dosti nového dispenzáře. V čekárně jsou pacienti všeho stáří a pohlaví. Nepřichází ani doktor ani ošetřovatelka, je třeba vyjít na chodník a obhlédnout, nemá-li budova ještě jiný vchod. Neudělám ani pět kroků a potkám dva pány. Nápadně spěchají, jeden z nich, ten větší a rozcuhanější, by mohl být mužem prchajícím před interview.

„Promiňte, nejste náhodou doktor Destouches?“

„To jsem, to jsem,“ odpověděl a hned v těch prvních dvou slovech bylo něco z rytmu, jakým je psána celá Cesta do hlubin noci. K tomu „to jsem“ by se dalo ještě čekat „to zas ano“. Ptal se, co si přeju. S jistým zdráháním jsem se přiznal,

Ve zdravotním středisku v Clichy, kde Céline ordinoval v době práce na *Cestě na kraj noci*, se ordinuje dosud. Foto AK, 2007.

Detail z pravého sloupu.

že jsem ta nepravá madame, kterou k sobě pozval na dnešek.

„Tak to jste vy? To jste vy? Jsem rád, opravdu, že nejste madame. Četl jsem ‚Franta‘ a zdálo se mi, že je to ženské jméno. Já, abyste věděl, mám strach před učenými ženami. To zas ano, před těmi mám strach.“

Célinův společník na mě upřel nepřátelský pohled. Radoval se asi darebák – jak by řekl Céline – z mého opoždění, zřejmě chtěl zaujmout mé místo na dobu, určenou původně pro interview. A teď jsem mu do toho přišel! Ale také pan doktor, neřád – jak by Céline řekl – neměl nejlepší svědomí, přistihl jsem ho vlastně na útěku před interviewem. Nějakých deset, patnáct vteřin – a už by se mu bylo podařilo zmizet za rohem.

Tak se na mě oba dívali, jeden připraven s nakyslou tváří k rozloučení se slavným autorem, druhý k zápasu s novinářem. Bylo mi jich obou od srdce líto, i nabídl jsem jim šlechetně, že bychom mohli zůstat všichni tři pohromadě. Pohled konkurenta změkl, také Céline se nad tím nápadem nelíčeně zaradoval.

„A co kdybychom si zašli něco vypít?“ povídá doktor.

Zahýbáme na boulevard de Victor Hugo. Céline po něm jezdí očima, po tvářích kolemjdoucích, po dětech, které křížují naši dráhu, po autobusech. Sem tam poznámka, polovyslovený záznam, zvolání, které se nechce vysvětlovat, naklonění těla, pohyb hlavy, gesto ruky. Hledme autora, o kterém se hádají ve světě, autora, pro něhož vznikají lingvistické, literární, mravnostní a jiné spory, vykračuje si tu po svém každodenním bulváru, teď vylovený jeden z proudu chodců, jeden z tisíců, jeden ze statisíců Francouzů. Všechno na světě ho zajímá kromě povídání o dojmech z Československa, to se rozumí.

„Ale přece,“ poznamenávám hlasem zdánlivě lhostejným, „byste mi o tom mohl něco říci?“

Tady se Céline zaručeně podrbal v duchu za ušima. Čekal jsem skoro s úplnou jistotou, že mou otázku přeslechne, nebo že začne horlivě o něčem jiném.

„Tak vy tedy chcete nějaké dojmy z Československa. Ano, dojmy!... Přijel jsem tam, báječně mě v Praze přijali, všichni byli ke mně roztomilí, hrozně se mi tam líbilo – no a to je všechno!“

V duchu jsem s ním vřele souhlasil. Jaképak povídání, když se člověku nechce? Jenom proto má vzpomínat na nějaké dojmy, že si to umínil nějaký pan redaktor? Ať povídá o tom, co ho zajímá, myslím si, a to bude zajímavější pro mě i pro čtenáře. Nebudu se ho už ptát na dojmy ze stovčaté matičky. Je-li křesťan, začne o tom sám.

A taky ano. Začal soustřeďovat své myšlenky do pražského okruhu, sám od sebe. Ptal se mě, co dělá paní Majerová – vyslovoval ji česky, ne „Mažerová“! – ta mu rozhodně učarovala, a co pan Jelínek (Hanus) a Rádl (Otto). Přijede někdo z nich do Paříže? S klidným svědomím jsem mu slíbil, že ti všichni přijedou do Paříže – a že to nebude dlouho trvat. Ale to už jsme přecházeli bulvár a zastavili před nárožní kavárnou Chez Victor Hugo. Co si dáme? Nu dobrá, všichni tři limonádu s poetickým názvem Duše citrónu.

„Ah ano... Československo... to je země, příteli, to je země!“ říká Céline tomu třetímu a dívá se mi přitom rovně do tváře. Kdybych si byl tohoto autora nějak představoval, byl bych jistě musil napsat, že jsem si ho takhle nepředstavoval...

Taková otevřená, trochu roztěkaná, ale spíš nezastavitelně živá tvář, živá a jasná, zdravá a robustní, jako celé jeho tělo!

„Ah, áááá... Tchecoslovaquie – víte, to se musí vidět,“ pokračuje Céline – snad ze zoufalství, ale rozhodně dobrovolně, ve svých dojmech... „To je země, to je národ! To je rasa, příteli, kam se my, Francouzi, na ně hrabeme, ah kdepak my! Mladá rasa, příteli, mladá rasa, a jaký temperament! Neuvěřitelný temperament, ano, to jsem ještě nikde neviděl.“

Ten třetí, jehož si Céline zvolil z čista jasna za účastníka svých československých dojmů, se tváří trochu udiveně, jak k tomu přijde, ale začíná se přizpůsobovat. Duše citrónu mizí v našich hrdlech jako voda v písku. Za pultem baru, pěkně vykrouženým a plechem pobitým, pracují se zázračnou rychlostí dva šenkýři, do sklenic a skleniček rozdělují všelijaké likéry, vína a aperitivy, barvy a barvičky míchají zelenou, červenou, žlutou. Sem. Pod firmu tatíčka Huga chodívá Céline po ordinaci se svými kolegy, ten by dostal, kdyby si tak Hugo přečetl Cestu do hlubin noci!

Věren svému rozhodnutí nechávám Célinovým větám přirozené řečiště. A to řečiště vede najednou hodně jinam než do Československa. Mluvíme o poměrech na francouzském literárním tržišti, shodujeme se dojemně na kramářský a plochý způsob, kterým jsou dělány jisté význačné literární listy v Paříži, holdujeme vtípům na neúnavného vševěda Frédéric Lefèvre,²⁹² a přecházíme na literární

²⁹² Viz pozn. 176.

121 kritiku vůbec. Měl jsem radost při poslouchání tohoto muže: tak živelným, v jádře klukovským a správným způsobem mluvil o všelikém tom kejklřství jistých druhů kritických profesionálů. [...]

„Tak vy byste rád slyšel něco o vaší zemi? Hm... To oni budou po vás chtít ve vašem časopise přece jen několik souvislých vět, vidíte? Ale vězte mi, já to nesvedu. Vy, příteli, to jistě dovedete líp, znáte přece Československo dobře, mnohem líp než já, a kromě toho, pokud jde o mě, dovedete si přece něco vymyslet. Tak se to přece v novinách dělá, ne? Na tom přece nezáleží, jest-li to pravda.“

Po vysrknutí posledního doušku Duše citrónu začal vypravěč cesty ke dnu noci obětavě shledávat obrázky z cesty do první cizí země, která tak okázale uvítala jeho druhorozené literární dílo: prvorozená byla jeho hra Église, kterou mi druhého dne půjčil v rukopisu starém osm let. Je to lidsky veliká, dramaticky zajímavá a nešablonovitá věc – více vám o ní poví dr. Frank Tetauer v tomto listě. Překládám ji pro scénické provedení, myslím totiž, že se mi podaří prosadit ji na některé větší naší scéně, když je taková nouze o hry, ve kterých opravdu něco je.

Céline se vrací k Marii Majerové, potom k Hanuši Jelínkovi: zajímal ho víc, než jsem předpokládal. Mínil jsem, že mu tato ministerská, ba téměř vládní veličina bude vadit československy oficiálním názorem na vědu, literaturu a umění, ale Céline poznamenal s labužnickým úsměvem, že právě takoví pánové umějí v příhodné chvílce kápnout božskou. Na tom je hodně pravdy. Ostatně nezapomeňme, že Hanuši Jelínkovi je Céline v jistém smyslu silně zavázán: poznal českou literaturu z jeho francouzsky vydaných dějin.

Opouštíme kavárnu Victora Huga a lovíme taxík. Zase ve třech. Původně se zdálo, že pojedeme s Célinem jen ve dvou, ale ukázalo se, že jeho starší známý má stejnou cestu, na náměstí Clichy.

„Ááá! Tchecoslovaquie!“ řekl Céline pro sebe, jakmile dosedl do polštáře auto-drožky. Vyslovování jména našeho státu mi připadalo jako ladění nástroje, nebo jako uhození trojzvuku, pro připamatování tóniny, v níž se má hrát.

„Ano, skvělý temperament, příteli, to najdete v Československu. Opravdové mládí. A ženy, kamaráde! Ženy – pevné a plné, víte tady (ruka naznačuje bujně poprsí), jaké boky, jak nádherně stavěné – to se vůbec nedá srovnávat s Francouzskými! Je v tom život, síla a dravost, jest v tom zdraví!“

Jeho oči se zachycovaly v toku prudce plynoucí ulice. Přes tvář a ledabyly uvažovanou kravatu, zastrčenou hned pod klíční kosti za košili, lítaly stíny stromů a domů. Od jedné věci k druhé není u něho daleko, však ho znáte, jak přirozeně, bez rozpaků umí skákat. A tak od plastické chvály československých žen přeletěl skoro bez tečky ke Karlu Čapkovi a Františku Langrovi.

„Poznal jsem osobně jejich spisovatele Čapka,“ řekl, obraceje se k třetímu. Opravdu, interview mu tak připadal bezbolestnější, ve třech. Instinktivně se obracel k tomu, kdo z toho nebude dělat nic do novin.

„Ááá! Čapek, víte, to je filosof, velký filosof!“²⁹³ Vyslovil to jako chlapec, když chce naznačit, že je to něco tákhle dlouhého a tákhle širokého. A taky v tom byl přízvuk, proti tomu jako že se nedá nic dělat.

„A Langer! Víte, to je dramatik, napsal Periferii, moc se mi ten člověk líbil. S mnoha jinými jsem mluvil, s nakladatelem, u něhož ta má věčička vyšla, pan Richter od nich mě provázal po Praze, to byste koukal, jaké je to město! A s jinými spisovateli a básníky jsem v Praze mluvil, s mnoha slavnými lidmi!“

Taxík musil zastavit za autobusem R bis na křižovatce. To snad přivedlo Célinea na stopu stínu ve styčích s proslulými lidmi v Československu. Neváhal vytasit se s tím, ve vsí slušnosti.

„Jenomže, víte, oni ti lidé v Praze všichni mají takový ideál, a ten se jmenuje Vlast. To byste neřekl, jak se u nich všechno končí tou jejich vlastní a republikou, no všechno! To se rozumí, ona je mladá a oni si ji dobyli a jsou rádi, že ji mají, jsou do ní zamilovaní... Jenomže, když má někdo takovou ohromnou lásku, o tom ostatním, co je snad pro mnohé a možná právě pro tu republiku důležitější, s takovými lidmi nejde dobře mluvit. Vlast! Pořád Vlast!“ [...]

„Ono by bylo dobře ohlížet se pro změnu zase po nějakém jiném ideálu,“ míní skromně Céline, když jsme míjeli rue Madame.

A už je tu Place Clichy.

Vystupujeme, dáváme taxíku sbohem a uvažujeme o dalších krocích. Ve dvou? Ve třech? Pan doktor Destouches měl chuť zasednout do své nejoblíbenější kavárny Au muguet [sic!], U konvalinky, víte, to je tam, kde začíná děj Cesty na konec noci, tím bláznivým hrdinstvím, když Bardamu uviděl regiment vojáků a přidal se vlastenecky k nim.

Má tam schůzku.

Nešel bych s ním?

Budeme mít ještě půl hodiny času na hovor...

Ovšem!

Ale pan Třetí prohlásil, že má také kdy. I zasedli jsme ve třech ke stolku Café au Muguet [sic!].

Rozpravy *Aventina*, 9. listopadu 1933

Tak si tedy František Kocourek přivezl od Konvalinky *Církev*. Dobře že tímto stylem *Církev* nakonec nepřekládal.

293 Sotva by si František Kocourek tento výrok vymyslel. Považuji ho za jeden z důkazů toho, že Céline své invektivy (které, jak uvidíme později, podle Zdeňka Richtera byly osobní) v knihách považoval za svůj „styl“ a jeho civilní jednání a „románové“ nelze směřovat.

Le 18
 Ch Ami -
 Je suis enchanté que le 'Voyage'
 paraisse au point à Prague par vous me
 d'inviter - sans aucun doute votre
 traduction est - elle pour beaucoup
 sans ce mois -
 Pour l'Église je demeure parfaitement
 libre et en édition au Tchèque -
 M. Kokourek n'a ma permission par
 pour le théâtre et encore n'ai je reçu
 aucune nouvelle et lui repus longtemps!
 Demandez donc à Borov' et m'envoyez
 un contrat type comme celui qu'il
 fit avec Winkler - mais avec
 cette différence qu'il do ~~conclure~~
 faire cette affaire avec moi directement

Je ne me suis réservé que le
 droit de traduction de l'Église -
 Il va sans dire que Borov'
 et moi il ne peut y avoir
 de difficulté -
 J'accepte donc ce contrat -
 et j'en renverrai copie -
 J'ignore ce que Borov' propose
 pour 2 000 exemplaires?
 Bien amicalement à vous
 Destouches
 J'irai sans doute à Prague
 en Janvier
 PNP
 18/9/33

Célinův dopis uložený
v literárním archivu PNP.

České půtky o Církev

Jaroslav Zaorálek se o hru našťástí zajímal také. Nepochybně ji z Francie dostal – Céline si i v tomto směru překladatelů hleděl, jak plyne z jeho korespondence. Z korespondence také vyplývá, že Jaroslavu Zaorálkovi velmi záleželo na tom, aby *Církev* překládal sám, a patrně jedinou cestou pro něj mohlo být knižní vydání. Jenže u Borového se do vydání divadelní hry příliš nehrnuli a Jaroslav Zaorálek o tom napsal Célinovi dopis, který se bohužel nedochoval. Célinova odpověď (dopis nemá vnošení, ale jde o rok 1933) a hlavně následná reakce Jaroslava Zaorálka ale o jeho obsahu svědčí.

18. [dne]

Příteli,

jsem nadšen, že se *Cesta* v Praze líbí tak, jak píšete. Na tomto úspěchu má váš překlad nepochybně velký podíl.

Pokud jde o *Církev*, mám ohledně jejího českého nakladatele zcela volné ruce. Pan Kokourek [sic!] dostal můj souhlas jen pro divadlo a navíc se mi už dlouho nezval!

Řekněte tedy Borovému, ať mi pošlou ten typ smlouvy, jaký dali Winklerovi. S tím rozdílem, že ji uzavřou přímo se mnou, veškerá práva na překlad *Círky* jsem si vyhradil.

Samozřejmě že s Borovým se domluvíme:

Takže až přijde smlouva, pošlu vám [ji] podepsanou.

Kolik vlastně Borový nabízí za 2 000 výtisků?

Přátelsky

Destouches

V lednu přijedu nepochybně do Prahy²⁹⁴

Zřejmě jde už o 18. září 1933. V Památníku národního písemnictví se dochoval nedatovaný koncept Zaorálkovy francouzsky psané odpovědi.

Vážený pane,

můj dopis bude možná dlouhý, ale jinak to nejde, je to zapeklitá věc. Když jsem si přečetl *Církev*, poku-

294 To je onen „leden“, který si Hedvika Zaorálková spletla s návštěvou v červnu, již avisoval zřejmě Zdeněk Richter nebo Rudolf Jílovský.

šel jsem se najít nakladatele, ale všude mi říkali: „Divadelní hra? Kdepak. To se neprodá. Ani divadelní hra nejslavnějších autorů, co se jejich romány prodávají v pěti nebo šesti vydáních (a to je u nás hodně), nenajde 300 kupců.“ A u Borového dodali: „U nás je to ještě složitější, my divadelní hry nevydáváme a nemůžeme udělat u Círky výjimku, to by nám čeští dramatikové, které jsme odmítli, neodpustili.“ Tak jsem si řekl, že Vaši hru vydám sám, a s tímto úmyslem jsem Vám napsal. Možná jsem se špatně vyjádřil nebo jste můj dopis pochopil, ale nechcete, abych Církev vydal já, protože jste mi odpověděl, jako kdyby se jednalo o vydání u Borového. Proto jsem znovu promluvil s ředitelem u Borového a ten mi řekl: „Přistoupí-li na to pan Céline, můžeme to udělat takto: já se vám o všechno postarám: o peníze, tiskárnu, reklamu, udělám všechno, jako kdyby kniha vyšla u nás, ale jako nakladatel tam budete muset být uveden vy.“ A dává tyto podmínky: 1500 franků za náklad 2000 výtisků splatných při podepsání smlouvy; 750 franků za 1000 výtisků u každého dalšího vydání. Přijmete klausuli formulovanou zhruba takto: „Československý nakladatel má výhradní právo povolit veřejné uvedení Círky a obdrží polovinu autorských honorářů vyplacených divadlem.“ To samozřejmě předpokládá, že doporučeným dopisem ihned zrušíte povolení dané panu Kocourkovi (jeho adresa: Praha-Smíchov, Na Malvazince 1818), o kterém píšu dál. Ředitel nakladatelství Borový naopak udělá vše (a vskutku může mnohem více než pan Kocourek), aby našel scénu, která by chtěla Vaši hru dávat.

Zde musím něco říci o panu Kocourkovi. Národní divadlo (naše první scéna) jeho nabídku odmítlo. Odmítla ji i druhá scéna (Divadlo na Vinohradech). [Jediné, co pan Kocourek dosud udělal, je, že našel přítele, který je zároveň lektorem tohoto divadla a který napsal článek Céline dramatik, jehož obsah je zhruba tento: Pět obrazů kypících životem, ovšem bez přesvědčivého dramatického tvaru. Nástin dramatu velmi učenlivý, i když plný života, a vše je to divadelně nedotažené, což je vysvětlením, proč francouzská divadla odmítla hru hrát. Nicméně v Církvě je tolik života, že by bylo vskutku zajímavé vidět ji na nějakém jevišti. Je to hra, která podněcuje k jevištnímu uvedení.]²⁹⁵ A podle mě je to příliš málo, ale zde se soudí na jeho omluvu, že je patrně příliš zaneprázdněn svými novinářskými ambicemi, které ho stojí veškerý čas. Ovšem nakladatelství Borový slíbilo učinit, co bude v jeho silách, aby napravilo škody způsobené „příliš horoucím nadšením“ pana Koc. Nelze zatím říci, bude-li mít víc štěstí než on, ale jistě je, že učiní víc než on, neboť to bude v jeho vlastním zájmu.

Nevím, zda výše zmíněné podmínky můžete přijmout, ale jsem si jist, že nikdo Vám u nás nebude moci nabídnout víc, a byl bych šťasten, kdybyste mohl takto předloženou smlouvu podepsat.

Vám velmi oddaný
Zaorálek

²⁹⁵ Tato pasáž je v konceptu dána do hranatých závorek.

Manuscrit, en français, sur papier à lettre, daté de 1933. Le texte est écrit en cursive et concerne une discussion littéraire ou dramatique.

Manuscrit, en français, daté du 6/11/1933. Le texte est écrit en cursive et se termine par une signature et une date.

Nedatovaný koncept dopisu Jaroslava Zaorálka Célinovi. Z fondů literárního archivu PNP.

Tento dopis posílám Borovému, který k němu má přiložit Vámi požadovanou smlouvu a poslat.

Dopis podepsal také Zdeněk Richter: „S uctivým pozdravem.“

Célinova odpověď se bohužel nedochovala – mohl by to být možná dopis nabízený před časem v Praze v aukci, jehož stopa se ztratila. Zato francouzsky psaný koncept další Zaorálkovy odpovědi, který zde rovněž překládáme, je uložen v Památníku národního písemnictví. Je datován 6. října 1933.

Pane, zároveň s Vaším dopisem obdržel jsem od Borového kopii smlouvy, kterou Vám posílá. Nevím, zda je pro Vás dobrá, nebo ne. Já jsem udělal vše, co jsem mohl, aby Církev vydal a aby Vám dal co nejvyšší honorář, taky jsem to zkoušel u jiných nakladatelů, ale nikdo nebyl ochoten vydat divadelní hru. A Borový také dělal mnoho těžkostí kvůli, jak tvrdí, současné politické situaci a taky protože [...] ²⁹⁶ Jistě se máte s kým poradit, než tuto prioritní smlouvu podepíšete. Jistě je, že pro román najdete českého nakladatele vždycky, ale stejně tak je jisté, že bych měl sotva možnost najít jiného nakladatele pro Církev. Přejete-li si něco vysvětlit nebo se na něco zeptat ohledně této smlouvy s Borovým, napište prosím. Řeknu Vám všechno, co vím. Víte, že pan Winkler ²⁹⁷ posílá Církev československým nakladatelům s tím, že se mají „obracet s veškerými žádostmi o informace“ na něj?

Největší z českých kritiků, profesor Šalda (sám básník a prozaik) nedávno napsal článek o českém vydání Cesty, ve kterém ji chválí víc (a pronikavěji) než všichni ostatní kritikové čeští i francouzští. Mám z toho radost, protože na něj se tady dá a „bohabojné“ duše, které byly Vaším dílem pohoršeny, teď zavřou pusy. Samozřejmě budu šťasten, poskytnete-li mi v lednu příležitost s Vámi promluvit. ²⁹⁸
Váš hluboce oddaný
Zaorálek

²⁹⁶ Čtyři a půl řádku je v konceptu zcela začerněno. Možná právě zde Jaroslav Zaorálek poukazuje na antisemitismus hry, kterou pak přesto přeloží.

²⁹⁷ Célinův agent, viz pozn. 170.

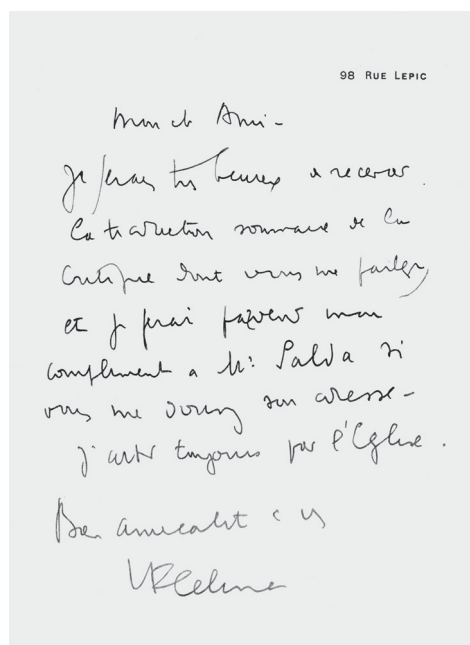
²⁹⁸ Zcela v rozporu se „vzpomínkou“ Hedviky Zaorálkové („oznámil Jarošovi, že přijede příští rok v lednu do Prahy. Jaroš mu odpovídá, že až přijede, aby ho nevyhledával.“), viz zde na s. 66.

6./X. 1933

Dejte si pozor, aby Borový neškrtl ve Vaší smlouvě odstavec, kde je řečeno, že české vydání Círky má vyjít do 1. března 1934. Budete-li mi psát, prosím vysvětlíte mi, co jste myslel slovy „un beau chèque“ asi tak uprostřed strany 580 francouzského vydání Cesty? To slovo „chèque“ znamená opravdu šek, nebo má nějaký zvláštní význam?

Célinova odpověď (obálka s natištěnou adresou 98 Rue Lepic má razítko pošty Avenue Wagram 24, Paris XVII, * 12 XI 1933) se zajímá především o příznivou Šaldovu kritiku Cesty a „šek“ na straně 580 dávno vydané knihy je pominut.²⁹⁹

Milý příteli,
budu velice rád, dostanu-li informativní překlad kritiky, o níž jste mi psal, a poděkuji za ni písemně panu Šaldovi, dáte-li mi jeho adresu. Ohledně Círky stále čekám.
Přátelsky váš
LF Céline

Célinův dopis uložený v literárním archivu PNP.

Šalda a ti další: cesta do hlubin Céline

V době, kdy se Jaroslav Zaorálek zasazuje o Círku, vychází o Célinovi stať zásadní nejen v rámci Čech, ale i v rámci tehdejších pohledů na Céline ve světě. F. X. Šalda rozpoznal Célinův převratný vklad okamžitě; své nálezy formuloval v textu „Dvojí cesta do hlubin noci“ (druhou recensovanou knihou je Weinerova *Hra doopravdy*).

F. X. Šalda

DVOJÍ CESTA DO HLUBIN NOCI

[...] Kniha Céline je kniha osudná, kniha, jaké se vyskytají jen na přelomu vývoje literárního, když se nově odstavuje nebo když mění směr a zahybá

299 Ve druhém vydání u Borového z roku 1933 (str. 597): „Facka nebo nějaký krásný šek, to úplně stačí, abyste najednou viděli, jak skokem zavíří všechny vášně, co rejdí v takové hlavě.“ F. X. Šalda ve své stati tuto větu cituje – zřejmě se na ni Jaroslava Zaorálka ptal. V aktualizovaném vydání (Atlantis 1995) shodou okolností právě toto místo upraveno podle francouzské příznakové roviny na hovorovější „pěkný šek“.

127 neočekávaným způsobem někam jinam, než kam posud mířil. Jeho kniha znamená život nepřebíraný, úžasnou šíři života, přílišný příliv nových surovin, které budou zpracovávat desetiletí a desetiletí umění a literatury. V takových knihách jako by si příroda sama pomáhala; jako by železnou pěstí do toho praštila a smetla všecko tu papírovou subtilnost a formalistní byzantinism, do něhož se vývoj zaběhl. Přichází zase barbar, člověk ze spodin a periferie, a není náhoda, že přichází po Marcelu Proustovi a jeho subtilnostech dušezpytných a mondéně manýrovaných. [...]

Céline je opravdový básník, nemá všeobecných idejí, nemá světového názoru, není kantor, není pedagog, není humanitář; přitom že je cynik a rouhač, není ani náboženský ani protináboženský. Je zpytatel člověka a badatel v něm po svém vkusu a na svůj vrub, lovec, který se vrací s kořistí ze své výpravy, kterou podnikl jen pro její dobrodružnost, nestaraje se o to, co se stane se zvířetem uloveným: sní-li se na pekáči k obědu, vycpe-li se a vypreparuje-li se do přírodopisného musea nebo zetlí-li na smetišti pohozené. [...] Bardamu je typ. A je-li za ním některými svými zkušenostmi, svým pohledem na věci života autor, je tím podivuhodnější, jak se dovedl odosobnit. Vyškrtl ze sebe patrně všecko odvozené, všecko ne dost podstatné a kořenné; obmezil se na svůj prapud, který je býti lhostejným a přece neklidným svědkem divadel světových. Nemůže setrvat na žádném místě, žene se stále za novým a novým poznáním, je to jakýsi metafyzický globetroter. [...]

Při četbě románu Célineova musíš ovšem leckdy myslet místy na veliké mistry minulosti. [...] Ale vlastní přínos Célinův, ten nový záchvěv, který našel, je v té nové směsi hrůzy ze života a přece lásky k jeho ošklivosti. Nedejme se mýlit hrubostmi a cynismy Célinovými. [...] Síla Célineova je v tom, jak Bardamu zindiferentnil, jak jej odsentimentálnil, jak z něho učinil skoro výlučně poznávací orgán, empiristu, badatele, experimentátora. [...] tento složitý cynik, který prošel peklem vášní a neřestí všech civilizací, hořel v sirnatých ohních a mrzl ve věčných ledech, má touhu po prostém lidství a věří všemu na vzdory v oživující moc lásky. Jak charakteristické, že ty dvě zcela dobré bytosti v jeho románě jsou lidé z lidu, lidé z jeho spodin: starý koloniální voják v Africe, ubohá poplivaná nevěstka z amerického bordelu. Není to něco jako poslední ozvěna z Rousseaua, z jeho romantického naturismu?

Zápisník, č. 1–2, 1933–1934

F. X. Šalda napravil reputaci kritiků, jak bylo řečeno, nejen těch českých.

Na přelomu roku 1933/34 na jedné ze svých četných cest pobývá v Paříži Václav Tille³⁰⁰ a ze Célineova dopisu, který mu v Paříži adresuje (dopis je uložen v Památníku národního písemnictví v Tillově fondu; razítko na obálce patrně 24. 1. 34), vyplývá, že se Tille zajímal o možný další Célinův rukopis.

300 Profesor srovnávacích dějin západních literatur na Universitě Karlově v Praze (po Vrchlickém od roku 1912), literární a divadelní kritik, rotarián, spisovatel pod pseudonymem Václav Říha (1867–1937), roku 1934 byl jmenován čestným dopisujícím členem Literárního a uměleckého institutu ve Francii.

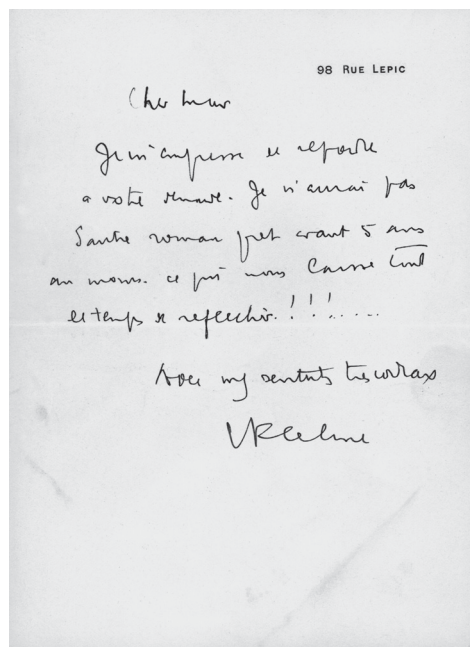
Vážený pane,
urychleně odpovídám na vaši žádost. Alespoň 5 let ne-
budu mít dopsán žádný román, takže máte dost času se
rozmyslet!!!....
Se srdečnými pozdravy
LF Céline

Těžko soudit, zda Tille neměl od Céline získat *Církev*
a nespletl se ohledně žánru, či zda ho skutečně zajímal
případný další Célinův román. Na *Církev* (a možná
nepřesnou představu) by ukazovala pádná poznámka
Václava Černého v jeho *Pamětech I*:

Srovnávací literární věda západní měla přitom na fa-
kultě svého titulárního ordináře, právě Tilla: [...]
pospíšil jsem si na jeho přednášku. [...] Vydržel jsem
to dva týdny [...] v třetím roce (v zimě 1927–28) jsem
pokus opakoval, dal jsem si u Tilla na semestr zapsat
literárněhistorický francouzský seminář; výsledek
byl týž, Tille už dávno pěstoval jen svoji poslední
vášnivou zálibu, divadlo, a seminář se točil okolo
společenských a bulvárních francouzských konver-
začek, jimiž se jako pařížským *dernier cri*³⁰¹ rozléhala
Götzovou zásluhou scéna Národního.³⁰²

České vydání *Círky*: nadlouho jediný knižní překlad

Poznámka v Célinově dopise, že stále čeká ohledně
Église, se kryje se znepokojením Jaroslava Zaorálka,
který napsal urgenci řediteli nakladatelství Borový
Juliu Fürthovi. Dopis se nedochoval, zato podrážděná,
rukou psaná odpověď Zdeňka Richtera ano.

Célinův dopis uložený
v literárním archivu PNP.

129 Milý pane Zaorálku,
dopis, zasláný dnes p. řed. Fürthovi vyvolal zbytečně poplach. Dopis a návrh
smlouvy byl by stejně tak odeslán. Takhle se to odehrálo s trochou rámusu.
Zdraví
Zdeněk Richter
13./ XI. 1933

Není pravděpodobné, že by zde byla příčinná souvislost: podle dat by Célinův dopis
z Paříže musel dojít do Rožtok za den a Jaroslav Zaorálek by musel okamžitě napsat
Borovému a Zdeněk Richter „dnes“ reagovat. Spíše se zdá, že jde o nezávislé reakce.
Z nakladatelství Borový byl později Jaroslavu Zaorálkovi odeslán strojopisný dopis
s razítkem FR. BOROVI a parafoú 22. prosince 1933.

Vážený pane,
Váš dopis spolu s dopisem Célinovým jsme p. Dru Kocourkovi již zaslali. Také
návrh smlouvy námi podepsaný odešel již na adresu Célinovu.
Poručíme se Vám, s přáním šťastných a veselých svátků vánočních, s dokonalou
úctou

Františkovi Kocourkovi poslali zřejmě výše zmíněný Célinův dopis z 18. (patrně
září). Přibližně v tu dobu otiskne František Kocourek v *Rozpravách Aventina* zápisky
ze svých cest v roce 1933, kde se zmiňuje o tom, jak získal od Céline *Církev*.³⁰³

Franta Kocourek LITERATURA Z OSOBNÍ PERSPEKTIVY (Zápisky z deníku 1933)

[...]

Cesta k literatuře

Při jedné návštěvě jsem si od Céline vyžádal vypůjčení jeho dramatu *Église*, česky
Kostel, ale tady spíš v širším významu *Církev*, o níž referoval v *Rozpravách Aventina*
kolega Frank Tetauer. [...]

Église je drama daleko neobvyklejší v tom, co patří pod název divadelní nebo
jevištní techniky, než ve vlastní formě slovního výrazu. Nestará se sice valně o je-
vištní možnosti toho, co předpisuje jako dramatickou akci eventuálním hercům,
režisérům, rekvizitérům, osvětlovačům a jiným tvůrcům divadla, ale to není nic
cílevědomě jiného, to je spíš nedbalost nebo pohodlnost. Daleko nápadnější je
vlastní forma slovně vyjadřovací, srovnáme-li ji s nepřehlédnutelným formálním
úsilím Cesty do hlubin noci. Ve své prvotině je Céline pozoruhodně klidný, vyvážený,
nenamáhá se, je ve svém žvilvu, jako v deníkovém přepisu události, mluví svým
osobním a pařížským jazykem, kterým v jisté obratné úpravě strašili počestné

301 Posledním výkřikem.

302 Černý, Václav. *Paměti I*, s. 94.

303 Některé úvahy o *Círce* jsou zřetelně ovlivněny Frankem Tetauerem. Zajímavé je i to, že už
v roce 1934 zná Franta Kocourek přesný název románu, na kterém Céline teprve pracuje: *Mort
à crédit*. Jeho překlad názvu (*Smrt úvěru*) je ze všech nejméně pravděpodobný: podle idiomu
„mort aux vaches“ – pryč s policajty – by „smrt úvěru“ byla vyjádřena určitým členem „mort
au crédit“. František Kocourek zřejmě U Victora Huga podlehl Célinovým nářkům na finanč-
ní těžkosti.

čtenáře členové skupiny Abbaye v dávných dobách mládí. Ale není tu sváděn zápas s materiálem, není tu uvědomění rozdílu mezi surovinou a towarem, který ovšem v případě dramatického slova zůstává až do provedení jen polotovarem. [...]

Čekám, že ve svém třetím díle a druhém románě, který Céline píše, *Mort à crédit*, čili *Smrt úvěru*, jediném a posledním už literárním pokusu, jak mě vážně ujišťoval – budeme svědky další, ještě uvědomělejší formální krystalisace ve smyslu slova jako nástroje ne k opisu něčeho, co bylo, ale k vytvoření něčeho, co chce být. Obsahově je na dramatech Église proti románu zajímavá naprosto krotká erotičnost, smířlivost pohledu na svět. Třetí akt tvoří neobyčejně ostrá, duchaplná a na svou dobu odvážná i prorocká parodie na zákulisí Společnosti Národů. Že je Céline mistr kadence, ukázal v dramatech stejně jako v románě: závěr této pětiaktové hry, kouzelný a přitom lidský, je pozdvižen o něco nad půdu skutečnosti, vyznívá několika akordy prosycenými atmosférou živé pařížské ulice, na Montmartru, kdesi u Place des Abesses, nebo o kousek dál, v rue Lepic, kde Céline bydlí.

Rozpravy Aventina, 15. března 1934

Smlouva na *Církev* byla s Borovým nakonec v pořádku podepsána: nakladatelskou korespondencí se Célinem i s jinými autory, jak vyplývá z různých dochovaných konceptů ve fondu Jaroslava Zaorálka, překládal často rovněž Jaroslav Zaorálek. Ve fondu Borového se dochoval nedatovaný česky psaný koncept dopisu Célinovi z podzimu 1933. Kromě *Círky* se zde jedná i o rámcovou smlouvu na další knihy, to znamená, že nakladatelství Borový v té době, po první knize, už se Célinem počítalo.

Vážený pane,

dohodli jsme se dnes s naším překladatelem p. J. Zaorálkem, který nám předložil Vaše ct. dopisy, na této odpovědi: divadelní hra *Církev* nemá za stávajících politických poměrů valné vyhlídky na provedení na některé přední scéně. Přes to přese všechno chtějí zachovati kontinuitu Vašeho díla jsme ochotni vydati překlad této práce. Vzhledem k tomu, že kniha tato bude zakoupena jistě daleko menším počtem čtenářů, neboť zde můžeme spoléhat pouze na čtitele, nikoliv čtenáře, předkládáme Vám v příloze návrh smlouvy, který se poněkud liší od smlouvy na *Cestu do hlubin noci*. [...] Aniž bychom své síly přeceňovali, můžeme bez nadsázky prohlásiti, že nepodaří-li se nám prosaditi provozování Vaší divadelní hry, nemůže se setkat ani úsilí jiného s úspěchem. Zrušení plné moci dané p. Dru Kocourkovi dlužno považovati za naši podmínku základní. Považujeme při této příležitosti za důležité, a to jak pro publicitu Vašeho díla v Československu, tak pro hájení našich zájmů nakladatelských, abychom upravili náš vzájemný poměr ve formě rámcové smlouvy, která se dotýká všech Vašich děl, která ještě napíšete. Vy se tím zbavíte všech prostředníků a agentur, my

131 získáme tím jistotu, že veškerá práva a náklady vynaložené na propagaci Vašeho díla nejsou konána pro jiného nakladatele. Smlouvy tyto jsou v celém světě, jak jistě dobře víte, obvyklé. Rámcová smlouva, kterou navrhuje, obsahuje, pokud jde o honorář, poměrně tutéž výši odměny, jakou jsme zaplatili za *Cestu do hlubin noci* firmě Winkler. České vydání *Cesty* mělo 40 archů, za které jsme zaplatili 7 000 franků při 3 000 výtisků, což činí 175 franků za jeden arch. Tato částka tvoří základ naší rámcové smlouvy.

Doufáme, že uznáte souhlasně s námi všechna tato opatření za vhodná a v zájmu úspěšného manegerování Vašich spisů v Československu za nutná a poroučíme se Vám.

Překlad *Círky* je hotov na jaře 1934. Borový potvrzuje příjem rukopisu 22. března, vydání do 1. března (jak J. Zaorálek původně předpokládal, viz dopis Célinovi z 6. října 1933, zde na s. 126) samozřejmě nepadá v úvahu.

Potvrzujeme příjem rukopisu překladu *Círky*. Uspořádat vydání do května je nad naše síly [...] *Církev* dáme do sazby počátkem června. Připravíme přes léto její vydání a vyrazíme s ní ihned počátkem podzimní sezóny. Poněvadž se začne již v červnu sázet, bude nám možno dát k dispozici divadlům kartáčově obtahy ještě před ukončením jarní sezóny, takže dáme možnost divadlům, které by chtěly [sic] nastudovati, připraviti věc tu během prázdnin.

Mezitím Jaroslav Zaorálek patrně napsal Célinovi přání ke čtyřicátým narozeninám (Céline je slavil 27. května 1934) a ten se v odpovědi (s razítkem na obálce: Paris XVII, 28-V-1934) zajímá o své knihy.

Příteli,

tisícere díky za přání od vás – a doufám, že vy se vynacházíte spokojeně na těle i na duchu!

Jak si vede *Cesta* a hlavně *Církev*? Nevím už nic...

Přátelsky váš

LF Céline

Církev vyjde v létě 1934 se Švábovou obálkou. Jaroslav Zaorálek posílá jeden výtisk hry, která má jasné antisemitské ladění, Richardu Weinerovi, a přiznává jen: „Dovoluji si poslat Vám tu *Církev*. Právě při překladu této knížky jsem byl na velkých rozpacích, není-li Céline ‚fašoun‘.“

Církev vzbudila i v Čechách zájem spíš z hlediska literárního než divadelního. V *Almanachu Kmene*³⁰⁴ vyjde (opět) stať Franka Tetauera.

304 Ročenku *Almanach Kmene 1930–1937; 1948–1949* vydával od počátku třicátých let Klub moderních nakladatelů *Kmen* (založen v roce 1926, reorganizován v roce 1936 na Klub nakladatelů, v letech 1926–1929 vydával vlastní časopis pro moderní literaturu *Kmen*) se záměrem vydávat dobrou moderní literaturu a vylučovat brak; od roku 1945 *Klub knižní tvorby Kmen*; celkem vyšlo v letech 1930–37 dvanáct svazků. Na jejich redakční přípravě se podíleli přední spisovatelé (Josef Čapek, František Halas, Karel Poláček, Jaroslav Seifert, Josef Hora, Vilém Závada aj.); třináctý svazek z roku 1948 redigoval Kamil Bednář. *Kmen* zanikl v roce 1949.

Frank Tetauer

CÉLINE V KOSTCE, ANEB „CÍRKEV“

[...] Charaktery – to je něco, v čem je Céline pevný jako mistr; charaktery a kritika společenských systémů z perspektivy dolejšku, který dávno ztratil před hořejškem úcty, demaskovav ji jako podvod. [...] Divadla vracela Célinovu Církev nejen proto, že to byl zdialogisovaný románový příběh nezvyklého typu člověka, nedramatický a nejevištní, třebaže suggestivní, plastický a otřesný, nýbrž především proto, že tento vitriol ve zředěné formě je děsil, nicméně neodzbrojil. Proto snad zkoncentroval Céline své jedy do románu, který pak pronikl a působil jako výbuch. [...]

Bez úsilí po scénických efektech, svým dobrým způsobem, nedramatickým, ale úžasně bezprostředním, neodolatelně humorným, dravě kousavým, anebo zas křehce něžným, vede Céline argot svého živého, dnešního, lidového, proletářského dialogu (znamenitě přetlumočil J. Zaorálek). Mozek vědce a vzdělance, srdce básníka a milovníka života vyjadřují se tu řečí, která dosud obyčejně sloužila za výraz vrstev zesměšňovaných anebo zločinných: je to [...] docela bez pathosu, bez divadelnosti, stejně jako když řekne Bardamu: „...lásko, to je strach ze smrti.“

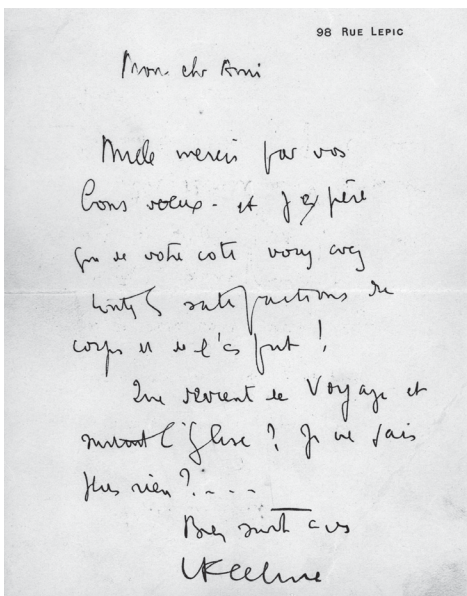
A tak jsme konec konců jen rádi, že tato Célinova hra, opřená jen o úžasnou sílu pravdivého pohledu a čarodějnickví upřímnosti v životě i výrazu, nemá nic společného s divadelním řemeslem, že nemá zápletky, že nemá konfliktu kromě boje bezohledně upřímného člověka, proletáře a náhodou lékaře, s kanonisovanými lžemi našeho spořádaného i nespořádaného života. Pravda, řečená silným a nepříjemným hlasem, který si však získá naše sympatie. Célinova hra je lepší než mnohé a mnohé pasáže kritického pamfletu Karla Krause Poslední dnové lidstva, a bylo by zajímavé vidět avantgardního režiséra, který by tuto žíravinu inscenoval. Nemají-li tu možnost oficiální divadla z důvodů, jež jsou nasnadě, snad se o to pokusí někdo, kdo tak dobře hraje na svůj nástroj

132

malá data

České vydání Círky z roku 1934. Archiv AK.

Célinův dopis J. Zaorálkovi z 28. 5. 1934 uložený v literárním archivu PNP.

133 jako E. F. Burian na D 35. Célinův text za to stojí, vždyť i jako lektýra je to zážitek mimořádný, k němuž se chtěj nechtěj vracíme. Almanach Kmene, 1934–1935

Noviny se o Církev zajímají spíš v notickách. Ranní noviny pod značkou –ž. mluví o možném uvedení na scénu, František Kovář³⁰⁵ se v České osvětě pozastavuje nad vulgaritou, antisemitismus nepostřehne.

CESTA DO HLUBIN NOCI JAKO DRAMA

[...] komedie, v níž není Célinovi nic dost svaté a nic dost velké. Posmívá se tu s brutalitou až krutou všem sentimentálním citům; hrdinským činům lidstva! Přiznává se sám v úvodní poznámce k českému vydání, že deset let, jež jej dělí od této hry, nenaučilo jej ničemu jinému než brutalitě.

Zajímavé je, že Církev nebyla tehdy hrána. Ale problémy nadhozené tak Céline mučily, že se k nim vracel znovu a znovu, až z toho vznikla slavná Cesta do hlubin noci. Zdá se nám, že i Církev by stála za dramatické provedení, a je-li pravda, že se o ni zajímá E. F. Burian, pak se máme na co těšit.

Ranní noviny, 5. října 1934, podepsáno –ž.

CÉLINE, LOUIS-FERDINAND: CÍRKEV

Název knihy nelze na prvý pohled nikterak spojit s jejím obsahem. Je to hra o 5 obrazech, v nichž ve všech vystupuje jediný lékař Bardamu, autor sám, stejně jako v Cestě do hlubin noci. [...]

Je to kniha po stránce obsahové neradostná, po stránce formální místy vulgární, a s hlediska výchovy lidu zcela nežádoucí.

Česká osvěta, listopad 1934, podepsáno F. K.

V Právu lidu se od A. M. Píši³⁰⁶ dovídáme další peripetie.

PRAŽSKÁ DIVADELNÍ CENSURA SE ČINÍ

Tato odnož ministerstva vnitra, na jejíž praxi jsme na těchto místech již bezpočtukrát a ovšem marně upozorňovali, horlivě pokračuje ve svém úzkoprsém a zpátečnickém postupu, který přímo ohrožuje kulturní pověst našeho státu za hranicemi. Jak se dovídáme, hodlala zkušební scéna Nového pražského divadla uvést hru francouzského spisovatele Célinea Církev, musila však od tohoto úmyslu upustit, protože divadelní censura hru tak proškrtala, že ji nelze provozovat. Právo lidu, 10. ledna 1935, podepsáno p.

Ve Studentském časopise vystihla Olga Srbová³⁰⁷ mimoděk ve svém odsudku podstatu Célinova stylu:

305 František Kovář (1888–1969), patriarcha Církyve československé (husitské), rovněž autor knih o T. G. Masarykovi.

306 Antonín Matěj Píša (1902–1966), výrazně levicově orientovaný redaktor, spisovatel a kritik. Přesto, jak vzpomíná Václav Černý (Paměti I, s. 191), poslední číslo Hosta, které v roce 1929 redigoval, bylo katolické a Devětsil tu „dostával na hřbet“. „Ten náhlý Píšův virevolte [obrat o 180 stupňů] se nedal kale zdůvodnit, leda hysterií...“

307 Olga Srbová-Spalová (1914–1987), prozaička, dramatička, překladatelka z ruštiny a francouzštiny, spoluautorka hereckých pamětí, např. Sága rodu Budilova (Odeon 1980). Jedna ze zakladatelek někdejšího rozhlasového vysílání pro mládež Vlaštovka. Původně učila na střední škole, poté se stala redaktorkou Učitelských novin a vedoucí dětského vysílání v Čs. rozhlasu. Do konce 50. let používala své dívčí příjmení Srbová. Dále uvidíme, že předtím spolupracovala s protektorátní poperoutkovskou Přítomností (viz pozn. 457). Napsala publikace Co nebylo v třídní knize, Co je to, když se řekne... a Malá světová obrazárna.

Célinovo drama je starším zpracováním *Cesty do hlubin noci*, mohli bychom říci, že je syrovou hmotou pozdějšího románu, přehlídkou materiálu k němu. [...]

Jistě věrný a věcně správný Zaorálkův překlad chybje, když trouse mezi vulgární mluvu vysoce literární obraty, které způsobují nejednotnost stylu a našich představ o osobách a atmosféře, v níž žijí. *Studentský časopis*, 10. dubna 1935, podepsáno O. S.

Je s podivem, že hra, která líčí Společnost národů jako židovské spolčení, nevyvolala v česko-německo-židovské Praze větší odpor. Nevoli vzbudí spíš „nemravnost“ následující Célinovy knihy, *Smrti na úvěr*, o dva roky později.

Zhruba v době před jejím francouzským vydáním na jaře 1936 promluví v rámci přednášek v Pražském lingvistickém kroužku o stylu Célinovy *Cesty do hlubin noci* Pavel Trost (resumé zde viz ss. 35–36). O přednášce se dovídáme rovněž z *Lidových novin* z noticky Nasti Švejdové *Dvě romanistické přednášky v Pražském lingvistickém kroužku* v dubnu 1935.

— Dvě romanistické přednášky v Pražském lingvistickém kroužku. Stanislav Lyer podrobně rozebral úlohu pausy v jednoduché větě v románských jazycích a její závažnost pro syntaktické členění a významovou stránku řeči; rozprava po této přednášce zdůraznila potřebu přesného zjištění jednotlivých gramatických úkolů pausy v rámci každého jazyka, ba každé jeho vývojové etapy zvláště. — Pavel Trost přednášel o jazyku úspěšného Célinova románu *Cesta do hlubin noci* jako o charakteristickém dokladu pokusů moderní evropské literatury o vydatné umělecké využití hovorové řeči, zejména její syntaxe; zvláště se zastavil u hojných argotismů Célinova jazyka a pokusil se zjistit jejich úlohu v celkové struktuře díla, zejména jejich souvislost s jeho komposicí a filosofickou základnou. Přednáška vzbudila živou diskusi o úchytkách od spisovného jazyka v současné literatuře světové i české, o jejich příčinách a funkcích, o jejich hluboké souvislosti s celkovými uměleckými a myšlenkovými proudy doby a o nevědeckosti jejich povrchního paušálního odsuzování. Byl dán podnět, aby se v diskusi pokračovalo na podkladě jazykového rozboru českého, ruského a německého překladu tohoto Célinova románu. n. š.

Lidové noviny, 5. dubna 1936.

Smrt na úvěr a její doba

Evropa v druhé polovině 30. let . . . 137

Francie v době vydání *Smrti na úvěr* . . . 138

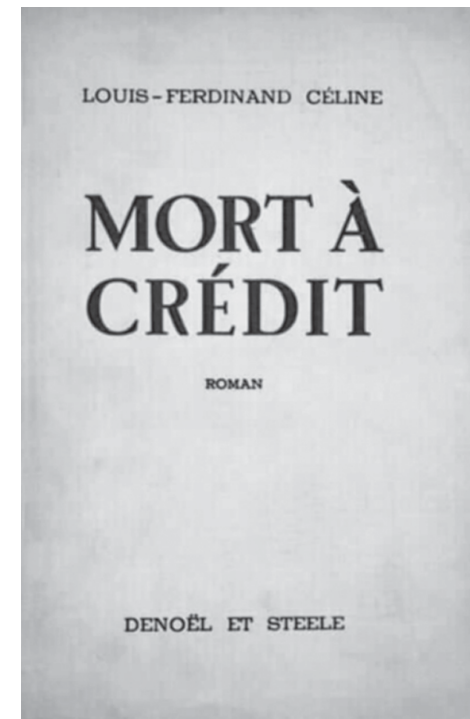
Situace v Čechách . . . 139

Mort à crédit ve Francii, vypuštěné pasáže . . . 141

Překlady *Smrti na úvěr*, Célinův obraz v Čechách a situace kolem českého vydání . . . 145

České vydání *Smrti na úvěr* . . . 152

Dům v Lepicově ulici číslo 98 (uprostřed): tady v druhém patře („třetím podlaží“, jak říká domovnice v reportáži Iva Ducháčka) byla napsána *Cesta do hlubin noci*, *Církev* a *Smrt na úvěr*. Rue Lepic se klikatí od Moulin Rouge z place Blanche až nahoru na Montmartre, dům číslo 98 je pod vrcholem (Foto Jan Sekal, 2010). >

První vydání *Smrti na úvěr* 1936.
Archiv AK.

Mort à crédit vychází u Denoëla v květnu 1936. Céline knihu věnoval Lucienu Descavesovi (který ho tolik hájil v boji o Goncourtovu cenu). Nakladatel Robert Denoël knihu propagoval jako „velké dílo této doby“:

Už dlouho nezazněly ve francouzské literatuře podobné tóny. Román L.-F. Céline navazuje na tradici 16. století. Vrhá se přímo do života, ba je samým životem hnětým zas a znovu. L.-F. Céline je zde zároveň satirikem nebývalé vevy a síly, přesným historikem doby předválečné³⁰⁸ a tragickým básníkem, ba můžeme říci visionářským po způsobu vlámských renesančních malířů. *Smrt na úvěr* je velké dílo této doby.³⁰⁹

Evropa v druhé polovině 30. let

Evropa po nedobré versailleském míru prochází krizí a začíná být zřejmé, že Společnost národů bezpečnost nezaručí. V Itálii je od poloviny dvacátých let u moci Mussolini. Termín „fašismus“ si přisvojují v Evropě různá radikální hnutí, jejichž spřízněnost s italským modelem se více či méně různí. Kromě toho slouží označení „fašismus“ jako pejorativní vymezení. V Německu vychází v roce 1925 Hitlerův *Mein Kampf*, 30. ledna 1933 se Hitler stává kancléřem. Už v březnu 1933 je zřízen koncentrační tábor v Dachau, do půli července jsou v Německu rozpuštěny politické strany a jedinou zůstane NSDAP. 30. června 1933 za takzvané noci dlouhých nožů Hitler zlikviduje elitu konkurenční SA (zavražděno je asi tisíc osob). Od května 1933 se začnou v Německu pálit knihy v rámci „očistění německé literatury“. 1. dubna 1933 byl státem nařízen (a jak zmiňuje Vít Smetana,³¹⁰ nadšeně plněn) den bojkotu židovských obchodů a podniků. 7. dubna byla provedena „rasová očista“ státního aparátu. 15. září 1935 jsou přijaty norimberské zákony. (O říšském

308 Míněna doba před první světovou válkou.

309 Nakladatelská noticka o knize v *Paris soir* a v *Paris midi*, 14. května 1936.

310 *České země v evropských dějinách IV*, op. cit., ss. 69–74.

občanství a na ochranu německé krve a cti. V Protektorátu Čechy a Morava budou 138 principy zakotvené v těchto zákonech poprvé použity v Nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939.³¹¹) Začíná vyhánění a vynucená emigrace a blíží se holokaust.

V Rusku, po hladomoru let 1932–1933 (7,7 milionů obětí) je druhá polovina třicátých let dobou teroru, Gulagu, procesů. Je zmařeno 10 milionů životů. A přesto okouzlení komunismem u části evropské levice ve třicátých letech nepolevuje. G. B. Shaw, Romain Rolland a další nadšeně referují o spravedlivém zřízení. Aragon, jak jsme viděli, by nadále budoval socialismus. „Stalin byl fascinován brutalitou ‚noci dlouhých nožů‘, Hitler naopak dokonalou režíí moskevských procesů,“ píše Vít Smetana.³¹² Věděl-li ovšem Hitler – jak lze mít dodnes za to, že levicovní vyznavači komunismu byli obelháni? Je zřejmé, že vidět nechtěli.

I do ostatních zemí Evropy přinesla hospodářská krize oslabení demokracie. Extremismus tak neuspěl jen v zemích se zakořeněnou demokratickou tradicí: ve Francii, Británii, Skandinávii, Beneluxu a Švýcarsku. Ve středovýchodní Evropě a na Balkáně se prosadily více méně autoritativní režimy. Platí to i o Polsku (rostoucí nacionalismus se dotkl Ukrajinců, Němců a nově i Židů), o Maďarsku (známé jsou jeho územní zisky na úkor Československa, Rumunska a Jugoslávie) a Rakousku.

Evropou otřásla nevypočitatelnost: v roce 1933 vystoupilo Německo ze Společnosti národů, v roce 1934 zavraždili němečtí agenti rakouského kancléře. Tehdy pokus o anšlus zmařila Itálie. Německo porušilo versailleskou dohodu a začalo vyzbrojovat.

Francie v době vydání Smrti na úvěř

Francie si brzy uvědomila, že musí nebezpečí hitlerovského Německa čelit. 14. dubna je uzavřena francouzsko-rakousko-italská dohoda ve Strese. V říjnu 1935 vtrhl Mussolini do Habeše a v roce 1936 vypověděl francouzsko-italské dohody. 2. května 1935 podepisuje ještě premiér Laval pakt o vzájemné pomoci se Sovětským svazem. Ten vyvolal spory a v únoru 1936 většina pravicových poslanců hlasovala proti jeho ratifikaci. Hitler obsadil demilitarizované Porýní. Francie úder nevrátila, váhala a Anglie byla proti vojenskému zásahu. Přitom je dnes známo, že tehdy Hitler blušoval a nedokázal by protiútok čelit. Za dva roky byla situace opačná. Jacques Duby³¹³ k novému pocitu ve Francii říká: „Síla diktatur spočívá ve slabosti demokracií. Zodpovědnost generálního štábu a vlády, jež se neodvážila jednat bez souhlasu generálů a podpory Anglie, je nepopíratelná. Kromě toho však existoval hluboce zakořeněný pacifismus, ovládající veřejné mínění, který ve Francii představoval něco nového, především díky rozsahu svého vlivu. Zrodil se samozřejmě z války a ohromného počtu obětí, jež si vyžádala. Po míru tehdy lidé nejen toužili, ale byl pro ně nejvyšší hodnotou.“

311 Jejich text v češtině <http://www.holocaust.cz/cz2/resources/documents/laws/rp19390621>, poslední přístup 16. června 2010. Znění v češtině a němčině je dostupné (mezi texty jiných historických dokumentů) na webu Radka Klempery <http://klempera.tripod.com/nzakony.htm> (poslední přístup 16. června 2010), který se charakterizuje jako „Privátní stránky zpřístupňující některé klasické historické dokumenty, knihy a další texty ve fulltextové elektronické podobě, s odkazem na zdroj“.

312 *České země v evropských dějinách IV*, s. 77.

313 *Dějiny Francie*, op. cit., s. 646.

139 Ale již v roce 1936 začala Lidová fronta zbrojit. Část levice přitom však dál hlásala program míru za každou cenu. Do tohoto kontextu přichází mnichovská dohoda (30. září 1938). Léon Blum (podle Dubyho, op. cit.) hovoří o „zbabělé úlevě“. V prosinci 1938 Itálie vypovídá římské dohody uzavřené s Francií. 3. září 1939 vyhláší Anglie a až po ní teprve Francie Německu válku.

Situace v Čechách

Československo sice zůstávalo v polovině třicátých let poslední demokratickou zemí na východ od Rýna, ovšem pochyby o schopnosti parlamentní demokracie čelit potížím doby nebylo ušetřeno. V době krize posilovala komunistická strana. V roce 1929 po nástupu radikálních marxistů (Gottwald, Slánský, Šverma), kteří se chtěli důsledně podřídit Kominterně, jí ale odešly tři čtvrtiny členské základny (tzv. umírněné křídlo) včetně mnoha intelektuálů. Komunisté pak rozšiřovali vliv radikalizací dělníků: např. při mostecké stávce horníků v roce 1932 Rudé odbory figurovaly po boku národních socialistů z DNSAP (Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei – Německá národně socialistická strana dělnická).³¹⁴ KSČ označovala československou demokracii za „pilíř fašismu“ (op. cit.), v jednom z obstrukčních projevů v parlamentu Klement Gottwald prohlásil: „A my se chodíme do Moskvy učit, víte co? My se od ruských bolševiků chodíme učit, jak vám zakroutit krkem. A vy víte, že bolševici jsou v tomhle mistři.“³¹⁵

V květnu 1935 vychází v komunistických *Haló novinách*³¹⁶ pod názvem „Basilejské zvony“ srovnání Célinovy *Cesty na kraj noci* s Aragonovými *Basilejskými zvony*. Rétorika už připomíná čtyřicetiletí po únoru 1948.

[...] Dílo líčilo cestu do prázdna, kterou s jednotlivcem Bardamu nastoupila celá společnost. Cesta do prázdna, „Cesta do hlubin noci“, po které není nového jitra... Jako Louis Céline, tak i Aragon líčí cestu hlubinami noci – ale na konci této noci je nové jitra. Jako Célinova „Cesta do hlubin noci“ je i Aragonův román „Basilejské zvony“ veskrze svérázné a neobyčejné dílo, jedinečné svým námětem i svou formou. Jak Céline, tak líčí i Aragon svět s bezohlednou otevřeností; i on odkrývá neznámo, i on píše slohem, který nedbá tradiční hladkosti. Nedosáhlo-li přesto Aragonovo dílo hlučného úspěchu literární sensace, která obklopila Célinův román, pak důvody toho netkví v nedostatku, nýbrž v přednosti. Kde Céline fotografuje (s nebývale ostrou čočkou a velmi směle), tam rentgenuje Aragon. Kde Céline vede do hlubin, tam Aragon ukazuje, jak tyto hlubiny vznikly. Kde Céline vidí stav, tam vidí Aragon proces, kterým stav vznikl, a vývoj, který stav změní. Kde Céline se zuřivě vysmívá šílenství, anarchii, korupci řádu, v němž žije (zůstává přece však uvnitř tohoto řádu, byť jako outsider), tam Aragon překračuje tyto hranice:

314 Cf. Gjuríčová, Adéla, in: *České země v evropských dějinách IV*, ss. 81–84.

315 *Ibid.*, s. 82.

316 Cf. Kubíček, Jaromír a kol., *Česká retrospektivní bibliografie*. Brno: Lector Benevolus pro sdružení knihoven ČR a Moravskou zemskou knihovnu, 2008, Řada 1, Noviny. Část 2 (CERBI N2), s. 52.

Od opovržení k plodné revoluční nenávisti, od radosti nad koncem zahrávajícího organismu k vůli postaviti něco nového na jeho místo, od výkladu ke změně... Totéž platí pro sloh. Célinova řeč je nedbalá, divoká, netradiční. Z opovržení, ze zlomyslné oposice, z radosti na balamucení: samotářský protest outsidera. Aragonova řeč je i tam, kde se zdá býti nedbalou a protitradiční, disciplinovaným prostředkem k diskreditování hluboce nenáviděného řádu a jeho představitelů, které chce smrtelně zasáhnout, aby uvolnili místo novému řádu. [...] ³¹⁷

Haló noviny, 12. května 1935

Komunisté měli ve třicátých letech podporu převážně v nekvalifikovaných dělnických vrstvách. Pravicové programy byly naopak přijatelné pro nejrůznější vrstvy včetně intelektuálů a silného křídla v Československé straně lidové. Adéla Gjuríčová tyto programy vidí jako směr nacionalismu, kritiky liberalismu i socialismu a představ stavovského zřízení a říká: „Nejednalo se o myšlenku novou – vždyť myšlenku organické symbiosy stavů ve společnosti dávno hlásala sociální nauka církve –, jistě však aktualizovanou v souvislosti s italským fašismem.“ (op. cit.)

Inspiraci italským fašismem vědomě přiznávali čeští fašisté, kteří však byli hnutím roztržtým. Patřila k nim celá škála organizací: na jedné straně vedených bývalým národním socialistou, ministrem a poslancem Jiřím Stříbrným ³¹⁸, na druhé Národní obec fašistická v čele s Radolem Gajdou. ³¹⁹ Ovšem také Vlajka, původně debatní klub, za války otevřeně kolaborující s nacisty. V českém fašismu se mísil nacionalismus, antisemitismus, antiliberalismus s představami stavovského státu a kultu síly.

Pravicová křídla existovala i v občanských stranách, stejně jako krajní nacionalismus. V roce 1934 opustili vládu národní demokraté a spolu s nacionalistickými organizacemi (a Stříbrným) vytvořili Stranu národního sjednocení – pod heslem *Nic než národ!*

V roce 1933 přijal parlament opatření, které mu dávalo možnost zasáhnout proti protistátním tiskovinám nebo organizacím. Na Gottwalda byl vydán zatykač: svou presidentskou kandidaturu roku 1934 a volby roku 1935 trávil v exilu v Moskvě. Komunisté začali budovat ilegální aparát. Před koncem roku 1933 byla zastavena činnost některých německých nacionalistických stran a ty usilovaly o založení takové organizace, která by nebyla napadnutelná. Tak – podle Adély Gjuríčové – vznikla „sudetoněmecká identita“ a Konrad Henlein, který do té doby stál v čele německého tělovýchovného spolku, založil Sudetoněmeckou vlasteneckou frontu. Těsně před volbami 1935 ji přejmenoval na Sudetoněmeckou stranu.

Ve volbách v roce 1935 byly výsledky šokující: Sudetoněmecká strana v českých zemích získala pětinu všech hlasů a volily ji dvě třetiny německých voličů. „Nesamozřejmý vznik československého státu“ ³²⁰ se vymstil. Desetiprocentní hranici

³¹⁷ Franz Carl Weisskopf (1900–1955, pseudonymy Petr Buk, Pierre Buk, L. W. L. Kovacs): německo-český levicový spisovatel, novinář a překladatel německé prózy. „Další skupina německých židovských intelektuálů, přesvědčených komunistů, emigrovala po Únoru 1948. Byli mezi nimi spisovatelé F. C. Weisskopf a Louis Fürnberg, kteří odešli do NDR. Weisskopf mezitím absolvoval ještě krátkou epizodu coby československý diplomat.“ Brod, Petr: „Dvě emigrační vlny židů z Československa“. <http://www.zahranicnicesi.com/docs/brod-exil.pdf>, poslední přístup 16. června 2010. Do Německa odjel F. C. Weisskopf dvakrát: před nástupem nacistů, tehdy se tam oženil, válku prožil v USA, po návratu byl po roce 1948 diplomatem československým, po návratu odjel do NDR, tam zemřel.

³¹⁸ Zpočátku spolupracuje s Gajdovou Národní obcí fašistickou, pak zakládá Národní ligu a stává se jejím předsedou. V roce 1935 je Národní liga spojena s Čs. národní demokratií a s Národní frontou F. Mareše. Vzniká pravicové uskupení Národní sjednocení: Jiří Stříbrný se stává jeho místopředsedou. V roce 1938, po vnitrostranických neshodách, Jiří Stříbrný

Fr. Borový, † dne 20. března 1936.

IN MEMORIAM.
Umrtím Františka Borového po prvé zasáhla smrt v řady kmenistů. Kmen ztrácí svého prvního předsedu a jednoho z hlavních svých zakladatelů a také jediného dosud svého čestného člena, kterážto pocta značila nejen uznání jeho zásluh nakladatelských i spolkových, ale i dík všech kmenistů za krásnou dobu prvých let důvěrné spolupráce a jeho laskavého a povzbuzujícího přátelství. Jestliže tedy odstín smutku kmenistů nad jeho ztrátou je z těchto příčin přirozeně hlubší, úcta, která bude zachována jeho památce, je společná všem nakladatelům a celé obci knihkupecké.
Cest budiž jeho památce!
Z proslovu V. Mikoty nad hrobem Fr. Borového.

In Memoriam: František Borový
v Almanachu Kmene, 1936–1937.

překročili i komunisté, kteří se začali profilovat jako obránci před fašismem. Dosavadní široká koalice stran ztratila parlamentní většinu. V prosinci 1935 odstoupil ve svých 85 letech Masaryk: čekal na vhodnou chvíli, kdy bude mít jistotu, že bude místo něho zvolen Edvard Beneš, což se stalo. Beneš volili i komunisté.

Hospodářská krize zasáhla Československo citelně a v roce 1935 znovu vzrostla nezaměstnanost, především v Sudetech. Ještě v roce 1936 byla nezaměstnanost v německých oblastech českých zemí o polovinu vyšší než jinde. Sudetoněmecká strana zažívala nárůst členů.

Dva měsíce před francouzským vydáním *Smrti na úvěr* v Čechách 20. března 1936 umírá nakladatel František Borový.

Mort à crédit ve Francii, vypuštěné pasáže

Na kraji noci.

Proslulá cesta dovedla L.-F. Céline na kraj noci. *Smrt na úvěr*, jeho nový román, značí konec putování. Na řadu přichází bída, beznaděje a hrůza. L.-F. Céline nás těchto vidin zbavuje ohromným bouřlivým smíchem, který se bude rozléhat po celém světě. *Mort à crédit* je vskutku kniha této doby.

Insert nakladatele, 17. května 1936, *Paris-Soir*

Ve skutečnosti se Denoël už rukopisu knihy lekl. Kniha je ohlášena na Velikonoce, nakladatel ovšem její vydání stále posouvá: 5., pak 20. dubna, pak 4. května a nakonec 12. května. Bojí se obscenity. Takto popisuje boje s Robertem Denoělem sám Céline Robertu Pouletovi: ³²¹

Ty tři tečky se Denoělovi nelíbily. Zděšený z nich byl... Káravý. Opouštěli jsme dobrou tradici, odvrhovali jakoukoli formu; nijak se to už nespojovalo... Á, tentokrát už můj nakladatel za úspěch neodpovídal! Musel se zbavit

z Národního sjednocení odchází a v listopadu téhož roku s Národní ligou vstupuje do Strany národního sjednocení. Po podepsání mnichovské dohody se stává ze Stříbrného ostrý kritik politiky E. Beneše – výsledkem této kritiky je jeho spis „*Kramářův soud nad Benešem*“ (1938). Za druhé světové války žije Jiří Stříbrný v ústraní v Káraném u Prahy – vzdává se veškeré aktivní politické činnosti, odmítá i účast na nacisty nabízeném vystoupení proti E. Benešovi. Po skončení druhé světové války je nicméně zatčen a v roce 1947 nakonec odsouzen k trestu doživotního vězení. Jiří Stříbrný umírá 21. ledna roku 1955 ve věznicích ve Valdicích. Tělo (podle ústního sdělení příbuzných) není rodině vydáno.

³¹⁹ Jeden z hlavních velitelů československých legií, patřil k nejschopnějším českým generálům, náčelník generálního štábu, degradován 1926. Podporoval obranu ČSR po Mnichovu a pak aktivně pomáhal odboji. Gajda byl souzen za své názory a činy v době před válkou: ač patřil k exponentům českého fašismu, s nacisty nekolaboroval. Zemřel ve vězení v roce 1948.

³²⁰ Gjuríčová, Adéla, in: *České země v evropských dějinách IV*, s. 14.

odpovědnosti. Vytáhnout své želízko z ohně... „Milý Céline,“ začal, „bojím se, abyste se nedostal na scesti... Přece i takový člověk jako vy nesmí překračovat míru, má se držet v jistých mezích!“ Rysy velmi přísné, bezradný pohled, úzkost (ovšem důstojnou) v hlase. Dobrák Denoël, kdepak!... „Příteli, mějte se na pozoru“ ... A pak tu bylo ještě něco jiného. Ty příliš odvážné pasáže, opravdu příliš odvážné!... Samozřejmě, umění má svá práva, ale přece jen!... „Aby nás neobvinili z pornografie... Získali jsme drahocenné sympatie. Nepřipravíme se o ně.“ S románem v plném znění to bylo prosté: spějeme přímo k popotahování za urážku dobrých mravů. Utekla nám Goncourtova cena. Trestní stíhání nás nemine.

Zkrátka a dobře, něco se vynechalo.... Nebo spíš se nechala bílá místa; nechali jsme v knize pár nepopsaných míst místo těch příšerných slov, která jsem napsal a která vypustili z elementární slušnosti. Denoël chytře tvrdil – když jsem se vzpouzel: pořád totéž překrucování pravdy, když se schovává ten či onen projev –, že už moje první kniha mohla upoutat pozornost Justice. Stačilo málo; dokonce i ministerstvo spravedlnosti se dotazovalo na mou osobu, můj životopis zkoumali pod drobnohledem, než se rozhodli, že mě na lavici hanby nepoženu. Nevěděl jsem, jestli mám při té příležitosti dostat vztek, nebo se tím bavit. Pan nakladatel se nedal; bylo to buď anebo. Unavený bojem jsem se vzdal. Podrobil jsem se cenzuře.

Kniha je tedy vydána s bílými místy. Zacelí je až editor kritického vydání Henri Godard v roce 1981.³²² Pádně líčí její přijetí ve Francii François Gibault:³²³ „Céline opustili dokonce i největší jeho obhájci v době vydání *Cesty na kraj noci*. [...] Ani Léon Daudet, ani Lucien Descaves, jemuž je přitom kniha věnována, se za Céline, napadaného ze všech stran, nepostavili. Kritika přicházela zleva i zprava; mířila na podstatu knihy i její formu. Poukazovalo se zejména na obscénnost některých situací, vulgaritu a odporný obraz, jaký Céline podával o člověku, včetně sebe sama i svých rodičů, z nichž učinil hlavní oběti.“ V *Candide* psali 11. června: „Očividně máme co dělat s maniakem.“ Téhož dne píše Robert Brasillach v *L'Action française*: „Takové knihy, kterým za dvacet let nebude nikdo rozumět, [...] jsou pro mě samým opakem umění.“ Élie Faure v jednom dopise příteli alespoň uznal: „Jsou tam krásná místa, ale moc šlape v pomyjích.“³²⁴ Jak říká F. Gibault: „Pro pravici byla kniha úpadková, obscénní a skatologická. Na levici z ní kupodivu cítili fašistickou příchut.“ Simone de Beauvoir, která vítala Célinův styl v *Cestě na kraj noci*, tentokrát napsala za sebe i Sartra: „*Smrt na úvěr* nám otevřela oči. Je v ní jakési nenávistné pohrdání obyčejnými lidmi, což je postoj směřující k fašismu.“³²⁵

Příznivých ohlasů bylo málo, mezi nimi uveďme například André Gida, který dva roky po vydání *Smrti na úvěr*, v článku k *Bagatelám k masakru*, uznává:

Při zběžném pročetí mi zprvu *Smrt na úvěr* přišla mnohem horší než *Cesta na kraj noci*, kterou jsem přečetl s úžasem ne zcela setrvalým, ale chvílemi (zvláště ke konci

321 Poulet, Robert. *Mon ami Bardamu* (Můj přítel Bardamu) s podtitulem *Důvěrné hovory s L.-F. Célinem* (Entretiens familiaux avec L. F. Céline). Paris: Librairie Plon 1971, ss. 94–95.

322 *Céline. Romans I*. Ed. Godard, Henri. Paris: Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade 1981. Dále jako *Céline. Romans I*.

323 *Céline. Čas běsů a pronásledování*, ss. 118–122.

324 Faure, Élie. *Œuvres complètes*. Paris: Pauvert 1964, sv. III, s. 1127. Citováno podle F. Gibaulta, op. cit.

325 *La Force de l'âge* (V nejlepších letech). Paris: Gallimard 1960, s. 142. Citováno podle F. Gibaulta, op. cit.

143 knihy) značným. Na naléhání jistého přítele jsem znovu začal číst knihu v kuse (mluvím o *Smrti na úvěr*), nepřeskočil jsem tentokrát jedinou větou, a přesvědčil jsem se, že nezůstává prvotně nic dlužna. Dokonce v ní sem tam nacházím příděch neobvyklé citlivosti; a to nemluvím o anglické mistress, o její nepřiznané lásce, o její sebevraždě, což mi jde trochu na nervy – ale o postavě strýce, napřed jen tak načrtnuté, ke které se vrací ke konci knihy se zručností na slovo vzatou a která mi připadá mnohem novější než postavy, byť velmi zdařilé, otce a matky, nebo poněkud konvenční postava vynálezce.³²⁶

F. Gibault uvažuje: „Neúspěch knihy lze také vysvětlit tím, že čtenáři, zhnusení rozkladem francouzské společnosti, nesnesli obraz, který jim skýtal Céline záměrně přehnaným jazykem. [...] Desorientované veřejné mínění čekalo od intelektuálů a zvláště od spisovatelů, že vstoupí do dění a oni se jich budou moci přidržovat. [...] Není vyloučeno, že Céline tehdy vycítil a pochopil, že veřejnost čeká od spisovatelů něco jiného než román o jejich obyčejném dětství a o jejich prvních výronech. To je jedno z možných vysvětlení Célinových pozdějších angažmá.“

Nakladatel Denoël se rozhodl ve chvíli nejhorších útoků a neúspěchu knihy vydat *Obranu Smrti na úvěr*, text v dějinách nakladatelství ojedinělý.³²⁷ Jako motto zde použije větu, již německý hudební kritik Wieck (zemřel 1850, tedy nikoli Friedrich Wieck, otec Clary Schumannové) odsoudil dílo Beethovenovo: „Je to ostudné dílo. Nelze nepoznat, že Beethovenova hudba je hudbou opilce. Nezůstane z ní nic.“ Denoël svou obranu otevírá:

Vychází kniha. Je obrovská. Porušuje všechno, co je zvykem. Svou mohutností drtí měšťanskou morálku, slušnost, uměřenost. [...] Skandál je příliš bouřlivý, troufalost příliš velká. Tak se o tom díle bude mluvit, tak se bude mluvit o autorovi. [...] Nejsou to už zdvořilé výčitky, výhrady, nenápadné výtky. Je to poprava. Ze zahrady písemnictví je třeba vyhnat škodnou zvěř, která zapáchá. Je to štvance. [...]

Dále Denoël uvádí výčet urážek, jimiž kritikové zahrnuli Balzaca a Flauberta: „Balzaca uráželi, spílali mu. Noviny obviňují *Otce Goriota* z nemorálnosti. [...] Flaubert nedopadl lépe...“ V tabulce pak porovnává, jakými odsudky stíhaly dobové články Zolu a Céline („A pro dnešní oficiální kritiku je *Zabiják* mistrovské dílo.“). Probírá nejrůznější výtky na Célinovu adresu, probírá motivy románu a obhazuje je – a svou obranu končí:

Že by konečně něco nového v literatuře? Nová forma, nevytěžené žíly, dosud neznámá panenská půda, kam se za Célinem vrhnou jeho soupeři? Spíš by se nám chtělo říci na okraji literatury. Na druhé straně zdi, záhadné a zlověstné, kterou jen málokterý budou mít odvahu překonat. A za níž je noc, jež nemá kraje...

326 Gide, André. „Les Juifs, Céline a Maritain“ (Židé, Céline a Maritain), *N. R. F.*, č. 295, 1938. Citováno z edice *Céline. Romans I*, s. 1406.

327 Cituji jej z *Cahier de l'Herne*, ss. 457–465.

K této zářné studii nebudeme nic dodávat. Pro nás je konečná. Zbývá nám už jen pozdravit autora, se srdcem uneseným a duchem naplněným.
Robert Denoël 144

K Denoëlově *Obraně* je v knize přidána Célinova *Pocta Zolovi* (L'Hommage à Zola): text jeho jediného veřejného vystoupení, a to v roce 1933 v Medanu. Céline tu kromě obhajoby Zolova díla srovnává Zolu s Pasteurem: „Zolovo dílo nám po některých stránkách připomíná dílo Pasteurovo, tak pevné, dosud živé, ve třech základních bodech. U obou těchto mužů, přeneseně, nacházíme tutéž pečlivou tvůrčí techniku, stejnou snahu o poctivost ve výzkumu a především tutéž obdivuhodnou schopnost demonstrace, která se u Zoly projevila v epice.“ V tom srovnání je shrnut základní Célinův přístup k literárnímu dílu: je to pečlivá práce demonstrující výzkum člověka. „Jsem jen ubohý dělník,“ řekne v televizním rozhovoru s Louisem Pauwelsem v roce 1959. „Já pracuji a ostatní nedělají nic.“

Céline si *Smrti na úvěr* cenil víc než *Cesty na kraj noci*. „Ve skutečnosti je *Smrt* nekonečně lepší než *Cesta* po všech stránkách. Je to přímý výraz, *Cesta* byla ještě literární, takže zaneřáděná, po mnoha stránkách.“ Dovolím si osobní poznámku: také mne – aniž jsem o Célinově vlastním hodnocení věděla – před lety uchvátila až *Smrt na úvěr*. *Cestu* jsem vnímala „jen“ jako „velkou a zajímavou“. A v různých příležitostných zápisech Bohumila Hrabala (v jeho sebraných spisech u nakladatele Václava Kadlece) najdeme totéž: *Smrt na úvěr* byla pro Bohumila Hrabala tím významnějším ze dvou předválečných Célinových románů a vlastně jeho hlavním dílem.

Překlady *Smrti na úvěr*, Célinův obraz v Čechách a situace kolem českého vydání

Český překlad románu *Smrt na úvěr* je opět první. Následuje nesignovaný (Grünbergův) překlad německý *Tod auf Borg* (oba 1936), v roce 1937 vychází *Smierc na kredyt* (Starkův překlad) v Polsku ve dvou dílech „Dětství“ a „Mistr Courtial“, o rok později ještě vyjde *Death on the Installment Plan* v Marksově převodu v Bostonu u Little, Brown a v Londýně u Chatto and Windus a ukázky v německém (nesignovaném) překladu Karla Eptinga (ředitele Německého institutu v Paříži) v měsíčníku *Deutschland-Frankreich*³²⁸ spolu s ukázkami *Církyve*. Přijetí knihy je v podstatě ohlasem přijetí ve Francii. Překlady románu do jiných jazyků musejí počkat až do šedesátých let.

328 Č. 2, 1942.

145 Také u Františka Borového znepokojí *Mort à crédit* víc než předtím *Církyve*. Nakladatelství sice připraví *Smrt na úvěr* k vydání, ale už pod štítem jiného nakladatele, jak čteme v dopise zřejmě Julia Fürtha Jaroslavu Zaorálkovi³²⁹ z 23. září 1936.

Milý pane Zaorálku,
obdržel jsem Váš dopis a díval jsem se na korektury s novými škrty.³³⁰ Vidím, že bychom těmi částečnými škrty dílo poškodili, a poněvadž tam na konec přece mnoho závadných výrazů musíme nechat, nevyhneme se konfiskaci. Rozhodl jsem se proto, že vydám *Smrt na úvěr* tak, jak jste ji původně přeložil, bez nových škrťů, ovšem na subskripci. Uvažoval jsem dále, že vydáme-li tuto knihu pod vlajkou Fr. Borový, strhne se zcela určitě politický skandál. Máme, jak Borový, tak *Přítomnost* i *Lidovky* mnoho vroubků u agrárníků a u Stříbrňáka,³³¹ a je tedy jisto, že se na nás vrhnou jako psi. Při tom se nemůžeme vůbec spolehnout na pomoc levicového tisku, který (mám na mysli deníky a večerníky, nikoliv revue) zachová v nejlepším případě neutralitu. Musíme počítat s event. interpelací ve sněmovně atd. Přišel jsem proto na myšlenku, jestli by nebylo pro knihu lepší, kdybychom se dohodli s některou čistě nakladatelskou firmou, politicky nijak neexponovanou, a vydali tam Céline. Mluvil jsem proto dnes s nakladatelem Petrem, jehož závod má dobrý zvuk, vydal už mnohou odvážnou knihu a jeho podnik žije jistě v politickém závětří. Petr je ochoten k takové spolupráci. To znamená, že by kniha vyšla s označením nakladatele Petra, my bychom jí mohli tak věnovati v našich časopisech daleko víc propagace, než kdyby vyšla u nás, a také bychom ji mohli v našich časopisech lépe obhajovati, když nebudeme ohrožováni výtkami, že nám nejde o literaturu, nýbrž o kšeft. O obchodních věcech jsme se s Petrem dobře dohodli, patří vlastně jeho firma také do našeho zájmového souručenství tím, že je Petr naším společníkem v České expedici [knihkupecká společnost několika blízkých nakladatelů, pozn. AK]. Doufám, že i Vy s tímto řešením budete souhlasit, tím spíše, že to knize jen prospěje. Píšu současně Célinovi dopis, ve kterém mu vše podrobně vysvětluji a žádám i o jeho souhlas.

Děkuji Vám také za předmluvu, kterou jsme poslali dnes do tiskárny.

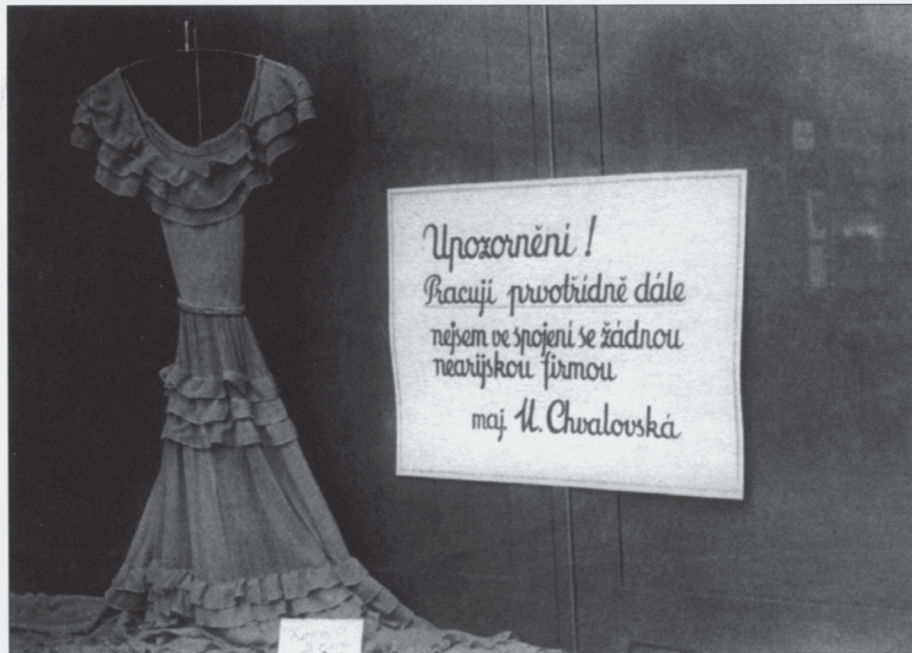
Fürth se obává reakcí fašisujících kruhů, což znovu svědčí o tom, že ho antisemitismus *Církyve* předtím neznepokojoval, kdežto teď ho u *Smrti* děsí Célinova „nemravnost“. Přitom se již jedná o rok 1936 a to už v Čechách sílí štvavý odpor k Židům: Adéla Gjuríčová to dokládá nápisem ve výloze obchodu z roku 1932³³².

Fürthův avisovaný dopis Célinovi se nedochoval. Zmiňovaná „předmluva“ je Zaorálkovo slovo úvodem „Čtenáři, dovol“, které zřejmě jako ospravedlnění Célinovy syrovosti objednal nakladatel a které je přesnou a lapidární charakteristikou Célinova významu: „*Cesta* byla přece jen základním kamenem Célinovy tvorby, předchůdcem, z něhož nemohlo, nechtěl-li autor ustrnout nebo couvat, vyrůst nic

329 Podpis nečitelný, nikoli však Zdeněk Richter. Značka F/Gry.

330 Ke škrťům, k nimž přinutil Céline už francouzský nakladatel, u Borového zřejmě původně uvažovali o dalších.

331 Jiří Stříbrný byl představitelem Národní ligy fašisujícího zaměření, zatímco Borový, *Lidové noviny* a *Přítomnost* byli spojeni s Masarykem a intelektuální levicí. Nakladatelství Václav Petr, o němž je dále řeč, bylo politicky neutrální a nevydávalo žádné noviny ani časopis.

Od konce roku 1938 se ve vládním tisku stupňoval antisemitismus, jenž ovšem byl ve společnosti přítomný už mnohem dříve, jak dokládá antisemitský nápis ve výloze z roku 1932.

České země v evropských dějinách IV, s. 98.

jiného než dílo zacházející ještě dále a hlouběji směrem, který již Cesta naznačila. [...] Ale chceš-li kus života skutečného, jsi-li dosti silný na to, abys takový pohled na nahý život snesl, to potom tuto knihu čti a budeš obohacen."³³³

Nakladatelství Borový neopomene nový Célinův román v *Lidových novinách* ohlásit, ať inserty, nebo notickami, které píše už od jejího francouzského vydání především Ivo Ducháček³³⁴ (značka vo, 19. května a 14. července 1936). Tato oznámení váhají nad titulem knihy: *Mort à crédit* – což Francouzi důsledně uvádějí bez členu – totiž může znamenat „smrt na úvěr“, „mrtvý na úvěr“ i „zemřelý na úvěr“.

Ještě o francouzském vydání románu s odporem referuje Vladimír Stupka.³³⁵ Znovu je s podivem, že slabá divadelní hra se silně antisemitskou scénou je mu hodna „zamilování“ víc než tak důležitá próza, jakou *Mort à crédit* dodnes představuje.

332 *České země v evropských dějinách IV*, op. cit., s. 98.

333 *Smrt na úvěr*. Brno: Atlantis 1999, op. cit., ss. 7–9.

334 Ivo Ducháček (1913–1988), novinář a politik, redaktor *Lidových novin*, které jej v roce 1936 vyslaly do Paříže jako svého zpravodaje. Zde spolu s Gustavem Winterem a dalšími začal působit v tisku vznikající emigrace. Po pádu Francie odjel do Velké Británie, na konci války se zúčastnil osvobození Plzně. Do února 1948 byl poslancem ČSL a šéfredaktorem týdeníku *Obzory*, odešel do exilu v USA.

335 Vladimír Stupka (1906–1980), literární historik a kritik, filolog, 1967–1971 vedoucí katedry románských jazyků filosofické fakulty UJEP v Brně. Václav Černý ho zahrnuje v redakci *Lidových novin* mezi „kohortu odchovanců svého [Arne Novákova] brněnského semináře, lidiček spíš psavých a mluvných než vynikajících“ (*Paměti I*, s. 335).

* MRTVÝ NA ÚVĚR

Konečně máme v rukou novou, objemnou knihu Célinovu s podivným názvem *Mort à crédit*, *Mrtvý na úvěr*. Dlouho se na tuto knihu čekalo, protože měla vlastně vyjít už v první polovici dubna. Koncem dubna se místo knihy objevila zpráva, že Céline se hádá s nakladateli o znění některých příliš odvážných vět. Taková zprávička přilila ovšem jen oleje do ohně. A proto, když se konečně 12. května objevila v prvních knihkupectvích na ležem břehu, šla na dračku, pokud dnes ještě knihy na dračku vůbec mohou jít. Odpoledne se objevila i na pravém břehu a do večera ji měla jednak ze snobství jednak ze zájmu a jednak z referentské povinnosti v rukou celá Paříž.

Je to kniha věru objemná — sedm set stran velkého formátu a drobného písma. Ale členáři odvážně se vrhli na toto obrovité sousto — a druhý den ráno v *Café Flore* zaslechl jsem už první ozněšené literární hádku o prvních sto stránkách nového Céline. Není divu: Céline je enfant terrible francouzské literatury a jeho nová kniha, podle prvních sto stránek aspoň soudíc, to zase jen dosvědčuje. I o tuto knihu jako o *Cestu do hlubin noci*, budeme se patrně zase hádat. Jedni ji budou vynášet do nebe, druzí zatracovat do horoucích pekel, při čemž ovšem pánové Denoël a Steele (nakladatelé) si budou jen radostně mnout ruce, protože k chvále či k haně nového Céline konec konců si lidé tu knihu budou muset koupit. A až se uvede v obecnou známost také poznámka za titulní stránkou románu, to se bude kniha teprve kupovat! Poznámka je na první pohled nevinná a skromňoučká, ale pro Céline je typická: »Na přání nakladatelů vřemchal L. F. Céline několik vět. Tyto věty nebyly nahrazeny a jsou v textu místo nich bílá místa.« Představte si jen ty dohady zvědavých čtenářů, jakých to šfavnatých slov asi Céline užil, že dokonce musila zakročit censura samých nakladatelů. vo

Lidové noviny, 19. května 1936.

Vladimír Stupka TRPĚLIVOST NA ÚVĚR

[...] Úhrnem je tento poslední Célinův pokus zklamáním pro všechny, kteří po *Cestě do hlubin noci* si zamilovali jeho *Církev*. Zklamáním tím větším, čím nehoráznější byla podezřelá reklama. Tam byla učednická léta, jež mají své právo na chyby a nedostatky; zde, v *Církvě*, zhuštěná, duchaplná satira zžírající účinnosti a působivosti. Leč *Smrt na úvěr* je pouze serií křečovitých záchvatů a porodních bolestí, z nichž se rodí buď jepice nebo mrtvý mrzáček. Oceňovati pak Célinův přínos argotismu, podivně znásilněné mluvy, přeplněné do nemožnosti skatologickými výrazy a obscénnostmi, jako umělecké plus a novum by mohlo vypadati jako kritická perverse. Ve *Smrti na úvěr* jest na příklad jen málo stránek, kde nenajdete název exkrementu v nejrůznějších obměnách. Nikoliv, nelze se smířiti s dílem, které staví na hlavu Buffonovu zásadu, a nelze mlčeti o „vededle“, které je příšernou blasfemií literární tradice Flaubertovy.

Lidové noviny, 30. července 1936

Céline poté hájí v *Lidových novinách* Richard Weiner.

Richard Weiner NOVÝ BOJ O CÉLINA

O novou knihu autora *Cesty do hlubin noci*, která vyšla s názvem *Mort à crédit*, se vede opět vášnivý zápas, který přeskakuje z francouzského literárního světa již za hranice a referátem Vladimíra Stupky ve čtvrtetních *Lidových novinách* se přenáší i do Československa. Zatímco na jedné straně se Célinovi upírá i umělecká vokace, nachází autor *Smrti na úvěr* obdivné obhájce v kruzích nositelů vynikajících jmen francouzské literatury a kritického věhlasu, jako jsou Fortunat Strowski, Charles Bernard, Noël Sabord, Eugène Marsan, Robert Kemp, François Porché, Robert Poulet, Ramon Fernandez, Louis Laloy, P. Châtelain-Tailhade a jiní. Hlavním

předmětem sporu je Célinův literární jazyk. O tom, jak se právě v tomto bodě literární kritika rozchází, uvedeme zde jen dvě ukázky. „Oceňovati pak Célinův přínos argotismu, podivně znásilněné mluvy, přeplněné do nemožnosti skatologickými výrazy a obscénnostmi, jako umělecké plus a novum by mohlo vypadati jako kritická perverse“ – říká ve svém referátu Vladimír Stupka, proti němuž lze dáti slovo členu Francouzské Akademie Fortunatu Strowskému, který soudí, že „Céline nám dává znamenitou lekci v umění psát. Je prvním tvůrcem slovesné skladby (syntaxier) naší doby nade všechny! K přesvědčení o tom stačí čísti slátaninky (pastiches) těch, kdož krčí rameny...“
Lidové noviny, 2. srpna 1936, podepsáno b. l.

Richard Weiner, který jako první v Čechách ocenil Célinovo převratné literární dílo a který takto bránil Célinea i po vydání Círky, byl Žid. Ostatně Žid byl i Célinův německý překladatel Isak Grünberg a další, kteří jako první Célinea přijali a pak je zranily jeho pamflety. Richard Weiner se – na rozdíl od Grünberga – prvního Célineova antisemitského pamfletu *Bagatelly k masakru*, nebo také *Maličkosti k vraždění* (*Bagatelles pour un massacre*) nedožil. Zemřel v lednu 1937.

Kritické spory o Célinovo dílo přibližuje stať Ivo Ducháčka, který referuje o své návštěvě u Célinea v Paříži.

Ivo Ducháček (Paříž) U CÉLINEA

Z hlučného boulevardu de Clichy, opodál Moulin Rouge, odbočuje prudce vzhůru ulice Lepic, kroutí se jako v křechi a spěje až k bílé kopuli Sacré Coeur. V této ulici, nemnoho se lišící od jiných uliček na Montmartru, bydlí autor *Cesty do hlubin noci* a *Smrti na úvěr*, lékař v obecním dispensáři v Clichy, pan Louis Ferdinand Céline.

— Obrana Mrtvého na úvěr. Když jsme před dvěma měsíci napsali, že nová kniha Louise Ferdinanda Célinea *Mrtvý na úvěr* podnítl patrně vášnivou debatu a hádky, nečekali jsme, že boj o Célinea dojde až tak daleko, že Célinův nakladatel bude nucen zvláštní brožurou svého autora hájit. Nakladatel Robert Denoel totiž právě oznamuje, že v nejbližších dnech vydá brožuru, nazvanou *Apologie de mort a credit* (obrana Mrtvého na úvěr – název nikoli nezajímavý), kterýžto spisek odpoví na některé útoky kritiky proti poslední knize Célinové. Tento spisek bude kromě obrany obsahovat také několik neznámých stránek Célinových, které autor *Cesty do hlubin noci* napsal v roce 1933 a které jsou prosty všech argotických výrazů. Tím se patrně bude chtít dokázat, že Céline dovede stejně dobře psát salonní franštinou jako argotem, ale že jeho argotická mluva při psaní románu vyplývá z vnitřní nutnosti a nikoli z manýry, jak mu to vyčítalo mnoho pařížských kritiků.

Lidové noviny, 14. července 1936.

149 Jako příbytek Célineův i jeho ulice je počestná a klidná. Rue Lepic ničím významným neslyne. Na dolním konci se kupí krámkem vedle krámků, kavárnička vedle kavárničky, na jejímž prahu do sebe obrací uhlíř s šoféry sklenicí za sklenicí, a na horním konci je ticho provinciálního města, ticho, jež včera porušila řezivým a nevlídným hlasem Célineova domovnice, když ukazujíc palcem za sebe, vyjekla: „Pan Céline? Třetí poschodí vlevo!“

Tak tedy třetí poschodí vlevo. Pan Céline otvírá dveře, s trochu rozpačtým úsměvem. Mluví přerývavě, skoro se zalývá – maně člověk vzpomíná na ono množství teček a vykřičníků, jimiž se hemží jeho poslední kniha *Smrt na úvěr*. Opět je vidět, jak jeho knihy musí přímo tryskat z jeho nitra. Ostatně jeden vynikající francouzský autor o jeho knize řekl, že je to po Rousseauovi nejupřímnější zpověď muže, jaká kdy byla napsána. Poslouchající Célineovu řeč, začínáme tomu věřit.

„Pane, nejhorší je, že kritici nečtou knihy“ – říká Céline. „Vrhli se na mě jako psi na kost; mnozí jen mou knihou listovali a už předem věděli, že mě rozdupou. Blbost, blbost, všechno, co píší! A zahraniční kritika jen opakuje, co slyší od svých francouzských kolegů. Plivají na mě, ale já se nevzdám. Podívejte se – už píšou novou knihu. Co mně vlastně vyčítají? Připadám si pod jejich výčitkami jako hudebník, který by byl obviňován, že vyrábí hřmoty, protože lidé nestačili zachytit melodii. Hrejte pak hluchým!“

Célineův výsměch má však v sobě cosi hořkého. Slunce svítí dokořán otevřeným oknem na jeho mladou tvář odhodlaného úsměvu. Člověku se nechce ani věřit, že tenhle mírný sympatický člověk, žijící v tak počestném a klidném prostředí napsal už druhou knihu, která pobouřila a podnítila tolik hádek mezi literáty celého světa.

Prostředí, v němž žije, je totiž hodně nerevoluční. Ze všech koutů jeho podkrovní světnice se šikmou stěnou přímo čisí prádelníková cudnost obydlí našich babiček. Tolik zbytečností v tomto pokoji, v němž se právě zrodila kniha, která se obešla bez literárních konvencí a zbytečností! U stolu miniaturní starodávná kolébka vyložená listím; na stěně visí dmyhadlo na oheň (moc praktické při ústředním topení), pestré pokrývky a polštáře, dečky, dřevěné sošky afrických černochů a na stěnách místo obscénních výjevů, které by tam někdo chtěl najít, visí dvě staré mapy. Na skříni dva globusy – tenhle člověk rád cestuje. Však se právě vrátil z Ruska – ale nechce mně o něm nic říci – prý by se mu vyčítala politika. A vracíme se k literatuře. „Kdyby byla jen špatná kritika. Ale víte, že jeden kritik-amatér mě přímo pokládá pro mou upřímnost za tak nebezpečného, že žádá mou smrt? Neusmívejte se – to je bohužel pravda.“

A Céline mně ukazuje dopis francouzského Baska pana Etcheverryho, uveřejněný v plátku *Merle Blanc*. Pan Etcheverry mezi nejhrubšími útoky a nadávkami skutečně píše, že by bylo nejlépe Célinea zabít a zbavit tak francouzskou literaturu rakoviny. Když tento vášnivý útok čteme, je nám skoro stydno a chvíli pochybujeme, zda by se například u nás našel list, který by něco tak hrubého otiskl. Nu nezapomínejme, že i celkem seriózní deník *Action Française* [zanedlouho bude považován za baštu

proněmeckých intelektuálů, pozn. AK] před čtvrt rokem mluvil o tom, že by bylo 150 nejlépe zabít Léona Bluma.

Céline mně pak čte svou odpověď panu Etcheverrymu, kterou byl Merle Blanc arci nucen uveřejnit. Jeho dopis končí célineovskými a je to spíše odpověď kritice než jen panu Etcheverrymu.

„A přece se nebojím takových Etcheverryů! Mám pro ně schován pěkný výprask, znamenité kopance do zadnice! Dopis Etcheverryův oceňuji však nejvíc pro jeho názorný ráz. V podstatě totiž je výrazem postoje stranické, zbabělé a koupené kritiky. Kdyby tak kritici směli být anonymní jako Etcheverry, psali by skoro všichni stejně jako Etcheverry. Jenže kritiky je lépe vidět, musí být proto lstivější, ale konec konců jsou všichni stejní. Neboť jakmile se člověk cítí v úkrytu a nepozorován, ukazuje nám, co je skutečně na dně jeho duše. Vůl a vrah!

Tak se podívejte, takovéhle dopisy musí dnes psát upřímný člověk. A kdyby ten pan Etcheverry nebyl blázen, skoro bych musil říci, že můj život je na úvěr od chvíle, kdy jsem napsal Smrt na úvěr. Smutné? – Ba ne. Směšné a blbé.“

Lidové noviny, 17. října 1936

V *Almanachu Kmene* anoncuje nakladatelství Borový Célinea jednou z mála kritiků příznivých, studií francouzského kritika Charlese Bernarda (zmiňuje se o něm i výše Weiner).³³⁶ Citujeme z ní, protože se na ni recensenti v Čechách budou odvolávat.

Charles Bernard SMRT NA ÚVĚR

[...] Dotýkáme se zde nejčistšího klasicismu, třebaže se zdá tak divným mluvit o klasicismu u knihy, která od první do poslední své řádky kácí všechno, čemu nás literární příručky učí o spisovatelském umění. Podle klasické formule není důležitá událost, nýbrž způsob, jakým na nás působí. Ale kdo nás, člověka, bližního a bratra mého, kdo ho kdy zblízka poznal, pochopil a o něm vypravoval tak, jak opravdu je? Céline nás nutí zrevidovat hodnoty a soudy právě tím, že nám dovede říkat tolik nového, že v nás dovede vzbudit pocit, že za tím, co nám odhaluje, se musí odhalit možná ještě všechno. Představme si, co by před padesáti lety byl nějaký naturalistický autor udělal z této zповědi malého Ferdinanda, pařížského gamina, narozeného z nuzných rodičů, protloukajících se životem a věčně hekajících. Z tohoto hrozného dramatu prostřednosti, z tohoto rozpoutání všech hospodářských a sociálních sil, jež drtí chudého člověka. Někjaký chatrný protokolární soupis, zpestřený několika popisy, tou vrstvou líčidla, kterou si herec natírá tvář před vstupem na jeviště. A řekněme to rovnou: byl by to protokol, dokazující nuznost námětu. To je jako v malířství. Nejde o to, vidět věci, jak se vyskytují v přírodě, nýbrž o to, vidět přirozenost věcí. Právě v tom Céline tak velice a tak

336 Bernard, Charles. „Smrt na úvěr“, in: *Almanach Kmene 1936–1937*. Redigoval a upravil Josef Čapek. Praha: Klub moderních nakladatelů Kmen 1937, ss. 235–241.

151 vysoko převyšuje všechnu nuznost a chudobu naturalismu. Tím, že zde již nelze debatovat o užití slova hrubého, sprostého, necudného. Ne, po lopatách by se mělo takových slov nabírat, ale to všechno se musí zdvihát k závratné poetické výši, a ve všem tom bahně, v tom oceánu špíny a svinstva – zrovna tak jako náhle zazáří a zablýská prut ryzího zlata, vytěžený z hory rozdrčené, rozmělněné a potlučené rudy – je konečně tváří v tvář vidět duši, zázračný úděl člověka, v nádherném osvětlení.

Taková je tato kniha, plná geniality i hrubosti. Aspoň nebude autorovi vyčítáno, že ze sebe chtěl dělat anděla. Tím, že ukázal zvíře takové, jaké je, celou tu bestii, nic než bestii, uchoval to nejlepší duchu. S tohoto hlediska vyrůstá Smrt na úvěr z nejpravdivějšího spiritualismu. Ze spiritualismu středověkých lidí, budovatelů katedrál, těch, kteří se uměli dívat na peklo, kteří je celé popsali a koštětem hnali v pestré směsici d'ábly i zavržence na veřejný trh, hlučně se smějící poraženým čarodějnicím a celému tomu hnusnému sabatu. [...]

Kritika se ptala, kam půjde autor Cesty do hlubin noci dále. Zdali bude moci pokračovat tímto směrem. Zdali bude moci se stejným úspěchem vytěžit z tolikerých ošklivostí a útrap zase své zářivé světlo.

Céline dokázal, že to dovede. A ponechává nám jistotu, že bude pokračovat. Že jeho zásoby soucitu jsou stejně bezmezné jako jeho výrazová schopnost, jako jeho lavinová výmluvnost, jako jeho neobyčejné slovní nadání.

Konečně něco nového v literatuře? Obnovená forma, neprobádaná zřídla, objev panenské půdy, na kterou se teď za Célinem vrhnou jiní? Spíše bychom řekli, že je to něco na obvodu literatury. Druhá, tajemná, strašná strana hradby, kterou přelézti se odváží málokdo. Hradby, za níž jsou nekonečné hlubiny noci. (Český překlad J. Zaorálka vyjde u V. Petra.)

Almanach Kmene, 1936–1937

České vydání Smrti na úvěr

Smrt na úvěr tedy vychází pod záštitou Václava Petra. Jaroslav Zaorálek Célinovi zřejmě během doby, kdy velmi rychle (za několik měsíců) připravil překlad *Smrti na úvěr*, psal. Célinovy dopisy jsou nedatované a výmluvné.

Příteli,

to je zhruba ten smysl, ale lituji vás. Naložil jste si na sebe strašnou dřinu. Doufám, že jste na tom dobře a že nebudete příliš zkoušet.

Přátelsky váš

LF Céline

[Formulář lékařského předpisu s hlavičkou Městských služeb hygienických a sociálních města Clichy – Zdravotní středisko. Fragment – začátek dopisu schází.]

[...] ostudné a pornografické. To bude naposledy. Věřte! Vře vás, starouši, zdravím ze srdce váš
LF Céline

O dokončení překladu *Smrti na úvěr* se dovídáme z nedatovaného Célinova dopisu opět z fondu Jaroslava Zaorálka v Památníku národního písemnictví.

Příteli,
dokončil jste tu hroznou práci. Moc jsem vás litoval! Doufejme, že všechno půjde dobře. Tady byla kritika hanebná, podjatá, nízká, podlá, pod úroveň hovadství napravo jako nalevo! Doufám, že Češi nejsou tak pitomí a jedovatí, ale co my víme?
Velice přátelsky
LF Céline

A ze Célinovy drobné korespondence se Zdeňkem Richtermem vytušíme jednak opět Richterovu možnou nechuť vůči Célinovi a jednak samozřejmě Célinův zájem, „aby se obchod hýbal“:

98, Rue Lepic
2. [listopadu 1936]

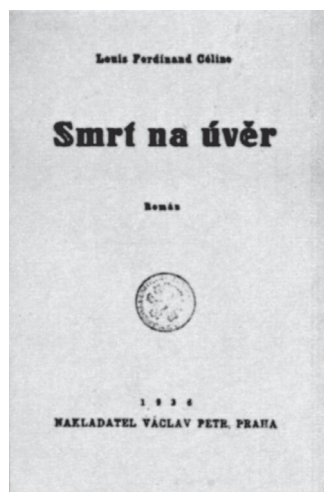
Vážený pane Richtere,
byl bych velmi šťasten, kdyby se mi dostalo nějakých zpráv o českém vydání, a také, prosím, nějakých výtisků.

S pozdravem
LF Céline³³⁷

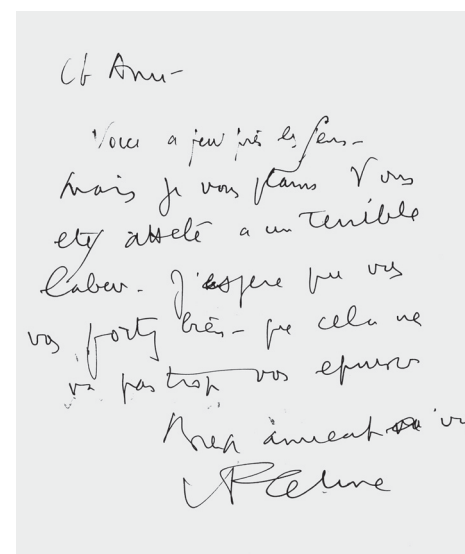
Za měsíc a půl urgencye – a táž starost:

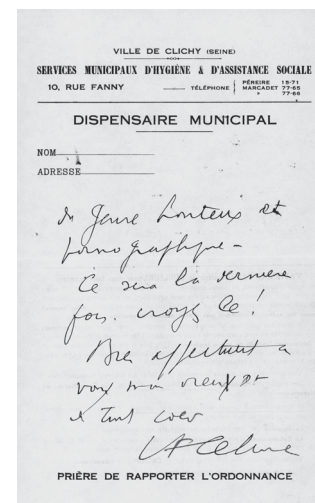
malá data

První české vydání *Smrti na úvěr*, 1936. Archiv AK.

Célinův dopis J. Zaorálkovi uložený v literárním archivu PNP.

Célinův dopis J. Zaorálkovi uložený v literárním archivu PNP.

26. [prosince 1936]
98, Rue Lepic
Paris

Vážený pane,
byl bych velmi šťasten, kdyby se mi dostalo zpráv o vašem vydání *Smrti na úvěr*. Jaký byl ohlas u kritiky? u veřejnosti?

Jak si stojí naše účty?
Se srdečným pozdravem
LF Céline

Posílám vám krátkou knížku, kterou jsem právě vydal [o] komunismu, *Mea Culpa*.³³⁸

Po Ivu Ducháčkovi se zprávám o Célinovi v *Lidových novinách* věnuje začátkem roku 1937 Karel Ružiczka,³³⁹ otiskuje tu první recenzi českého vydání *Smrti na úvěr*.

Karel Ružiczka
NOVÝ ROMÁN CÉLINŮV

[...] Snad nikdy nebyl ve vážné literatuře zachycen ubohý lidský život s tak hnusnými podrobnostmi pohlavními a výkalovými jako v této tíživé a unavující knize, nad kterou vzpomínáš na tvrdá Nietzscheova slova o Zolovi ze *Soumraku model: radost zapáchati*.

Tato deprimující, neprokomponovaná a jakoby jedním dechem chrlená konfese je vypravována vulgární řečí oné zubožené sociální vrstvy, o níž vydává drtivé svědectví. V kratičkých větách, proložených četnými vykřičníky a tečkami, uchovává veškerou syrovou bezprostřednost lidové mluvy, nazastavujíc se před žádným oplzlým slovem nebo nadávkou, před žádným ostře štavnatým obratem z ulice, z dílny nebo z proletářské domácnosti. J. Zaorálek, zasvěcený do Célinova slovníku a stylu zdařilým překladem prvního lékařova románu, je vedle J. Hořejšího jediný z našich překladatelů, který se mohl odvážit

337 *Cher Monsieur Richter / Je serais très heureux d'avoir quelques nouvelles de l'édition tchèque, et aussi, je vous prie, quelques exemplaires. / Bien amicalement à vous.* Dopis je z listopadu 1936, na razítku příjemce FR BOROVI PRAHA je datum 14. XI. 1936. Zdroj: *L'Année Céline* 1999, s. 97.

338 *Cher Monsieur, / Je serais très heureux d'avoir quelques nouvelles de votre édition de Mort à crédit. Quelles ont été les réactions de la critique? du public? / Où en sont nos comptes? / Bien cordialement à vous / LF Céline / Je vous envoie une courte brochure que je viens de faire paraître s[ur] le communisme Mea Culpa.* Na razítku příjemce je razítko 2. 1. 1937. Zdroj: *L'Année Céline* 1999, s. 98.

339 Karel Ružiczka (1894–1970), romanista, pedagog (od r. 1926 do poloviny padesátých let na gymnáziu v Kladně), překladatel z francouzštiny (pod jménem Růžička). Působil v Dělnické akademii, byl předsedou kladenské odbočky Kruhu přátel českého jazyka. Autor literárních studií, např. *Essay o literárním Kladně a Marie Majerové*. Přítel Václava Černého, který jeho staromládenecký, tichý portrét líčí ve svých *Pamětech I*, s. 294: „V kladenském sboru jsem objevil krajana, již dlouhá léta v něm působil jako franštinář-češtinář profesor Karel Ružiczka, Náchodan a někdejší náhodský student, o devět roků starší než já. [...] Pokládám si za zásluhu, že jsem Ružiczku, člověka stejně svědomitého jako totálně neambiciózního, dokázal vylákat a vlastně přinutit — běda, pozdě a jen načas — k literární práci, nejprv k článkům o současné francouzské literatuře, kterou výborně znal, v *Kritickém měsíčníku*, potom k práci překladatelské, nakonec i k zásluhným podnikům edičním (vydal z pozůstalosti prof. Šimka nevydané svazky jeho *Dějin francouzské literatury*). Ružiczka měl v rukopise úplný překlad her Racinových, pracoval na nich tiše a mlčky pro čirou potěchu srdce. Zvláštní případ talentované skromnosti a reálné kultury ducha, spojené s neuvěřitelnou agorafobií.“

do neprosekaného pralesa Célinovy dikce. Má k tomu jediný nejen hluboké znalosti jazykové, ale i vzácný cit, který mu usnadňuje proniknouti smysl obtížné mluvy, brání se často i podrobným argotickým slovníkům, a naléztí neomylně její český ekvivalent. K svým četným překladatelským úspěchům připojil Zaorálek nový překlad tohoto nestvůrného pandémonia lidské bídy a ničemnosti.

Lidové noviny, 25. ledna 1937

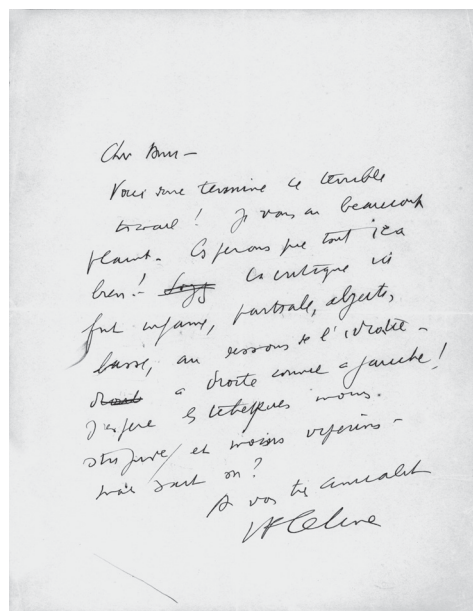
Zakrátko Karel Ružiczka svůj soud podkládá informováním o obraně *Smrti na úvěr*, kterou vydal v Paříži Denoël, a polemizuje s rozbohem francouzského kritika Charlese Bernarda otištěném v *Almanachu Kmene*, 1936–1937.

Célinova *Smrt na úvěr* byla ve Francii většinou kritiky přijata nepříznivě. Proto vydal Robert Denoël obranu s názvem *Apologie de Mort à crédit* (Denoël et Steele 1936), v níž se pokusil oslabiti útoky nepřátelské kritiky úhrnným probráním hlavních výtek. [...]

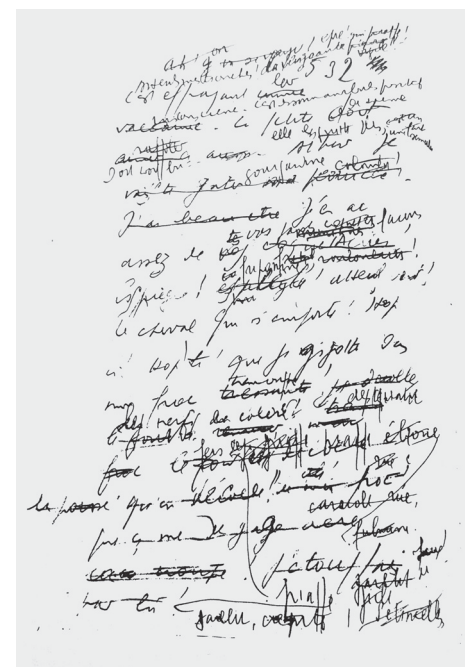
Célinovými slovy o mrtvém jazyku běžných románů odpovídá na výtku jazykovou. Poměrně ležerně odbývá stesky na úmyslnou obscénnost. Konečně za vzor kritiky dává příznivý článek Bernardův. Denoëlova obrana, vedená hlavně zřeteli nakladatelskými, chybí jak v argumentaci, tak v příliš odvážných srovnáních a nepodařilo se jí citelně zlehčiti váhu výtek. K apologii je připojen Célinův proslov o Zolovi z r. 1933, v němž se mluví málo o tvůrci *Zabijáku*, mnohem více však o osudu naturalistických spisovatelů v poválečné Evropě.

Lidové noviny, 14. února 1937, podepsáno K. R.

České vydání *Smrti na úvěr* je přijato většinou s nevolí, ať už jde o noticky (nepodepsaná o chystané subskripci 21. října 1936 v *Právu lidu*, několik v *Lidových novinách*) nebo články (Vojtěcha Zelinky³⁴⁰ ve *Zvonu*, „Děs i kouzlo sprostoty“ Karla Poláka³⁴¹ v *Právu lidu* 6. března 1937, „Smrt na úvěr, symbol nebo realita?“

Célinův dopis uložený v literárním archivu PNP.

Pozdější Célinův rukopis: ze 40 let, kdy psal druhou část knihy *Klaun's band*. Archiv AK.

J. Ulese v *Literárních novinách* nebo text Hanuše Bonna³⁴² v *Rozhledech po literatuře a umění*³⁴³).

Knih, jejíž censurované vydání ve francouzském originále vzbudilo opravdovou bouři, je kus asi autobiografie z dětství a jinošství autora, lékaře, kterého ani jedno umění, ani jedna nauka filosofická, ani jediná žena, ani láska ke zvířatům, ani jedna víra nevysvobodila z úplného hnusu a cynismu nad lidstvem a životem, z něhož autorův sebe-hrdina, formovaný bědným prostředím rodinným a vůbec společenským za svého dětství a mládí vůbec, vytěžil jednu neslábnoucí vášeň: pohlavní ukojení. Všechny silácké a nejbezohlednější dějové a slovní vulgarismy autorovy, nad nimiž trne – fakt – i lékař-dermatolog, a které stály asi hodně práce i skvělého překladatele, všechna naturalistická přesná popisnost – detailů, která má asi málo soupeřů v celé světové literatuře staré a nové, nedělá z knihy dílo umění. To není umění. Je to chorobopis společnosti, jak by si jej každý jiný pro svou nejsoukromější, ani vlastní ženě přístupnou deníkovou intimitu zaznamenal. Je to, ano, fotograficky přesné, věcné, ale téměř nikde to nepodává, jak to dovede Joyce – pohled do pekelných propastí lidských pudů a vášní. Použil nejsilnějších, tisku už se vzpírajících slovesných projevů pro konstatování dějů, o jichž dramaticko-dynamické kořání jsem zavadit nechtěl nebo nedovedl – to není klad autora, pro nějž genitálie obojího sexu jsou středem světa a bytí autora, který, příznějme, má lékařsky bezpečný zrak a čich a odvahu nejit pro slovo daleko. Zjev v lecčems svým způsobem až patologický, byl by zachránil situaci třeba jedinou věcí, kdyby například se byl pokusil ukázat, odkud, kdy, jak a proč vznikl jeden jeho šílený záchvat hnusu nade vším, co se žena jmenuje a co s ní souvisí. Neprovedl toho a jeho dílo se nerovná ani prvnímu jeho rozsáhlému dílu, natož Joyceovi nebo Dostojevskému nebo nevěstkám Zolovým. Ne, tohle není umění! třebaže nakladatelský „šlágr“ non plus ultra!

Zvon, 17. února 1937, podepsáno vz

340 Vojtěch Zelinka (1890–1963), literární historik, autor monografií, redaktor mj. *Slavné Nemesis* Ladislava Klímy, Sfinx 1932.

341 Karel Polák (1903–1956), literární historik, redaktor *Práva lidu* a časopisu *Právník*.

342 Hanuš Bonn, známý také pod pseudonymem Josef Kohout (1913–1941, zavražděn v Mauthausenu), básník, literární kritik a překladatel poesie primitivních národů. Od roku 1939 byl funkcionářem Pražské židovské obce.

343 Původně *Rozhledy literární*, literární měsíčník informativního rázu; vydávaný od roku 1907; od roku 1932 vycházel jako *Rozhledy po literatuře a umění*.

V *Národním osvobození* míní František Götz³⁴⁴ pod značkou G., že Céline píše proti člověku:

KULTURNÍ HLÍDKA František Götz NA DNĚ

Célinova obludná vise zbídačeného světa a zepsutého lidství je v jistém směru opravdu epochální: dotkla se dna rozkladu dnešní společnosti a dekadence člověka. Je možno jíti ještě dál a hloub? Céline byl už v *Cestě do hlubin noci* bořitelem maškarády soudobého světa, zavaleného pozlátkem fiktivních ctností a pravd, ale v hlubinách prožraného hnilobou. Tento básník strhává s tváře člověka poslední masku, s jeho ran poslední obvaz, s jeho duše poslední ilusi pravdy a ctností, a vidí člověka v jeho nahotě nejstrašnější, ničím nezahalené, ničím nechráněné. Na lidské tváři nezbude u Céline ani jeden charakterový rys, všechny je spláchl proud jeho lučavkovitého pohledu – zbyl na ní jen škleb životní hrůzy. To, čemu se říká pravda, je mu jen naporáděná lež, jež zkrášluje strašnou pravdu lidského bankrotu. To, čemu se říká ctnost a mravnost, je jen mrzáctví slabochů, kteří se bojí žít živý život v jeho celé hrůze a pravdě. Všecko, co člověka odděluje od přírody a živočišnosti, rozum, mravnost, cit, kultura, spláchl Célinův pohled, jako splachuje proud vody prach na ulici, a jeho visí objevil se člověk k zvracení strašný a bědný a svět tak zubožený, že se jeví opravdu prokletým infernem, do něhož se vrodil člověk, aby zde pykal za tisícileté viny, jichž sám nespáchal. A tak poslední hrůza Célinovy vise je v tom, že se člověk vůbec narodil, že vůbec žije, že musí být svědkem nesmyslnosti tohoto světa. Jestliže jsme však Céline charakterisovali jako básníka, jenž rozbíjí falešnou maškarádu poválečného světa, je nutno rychle doplnit tuto charakteristiku. Neboť ničitelem maškarády století je i mnoho velkých básníků a filosofů – a v tomto počínání je věčný průboj k hlubší a hlubší pravdě. Célinova vise člověka a světa má však podstatný rys v tom, že je to vise člověka vnitřně zcela rozrušeného, jemuž se svět jeví jako zběsilý vír. Všimněte si, jak často se v *Smrti na úvěr* předvádí hysterický stav duše, úplně vyvrácené z kořenů, jíž se svět objevuje jak obludná chumelenice nesmyslných gest a činů, ohybný mumraj zvířecí nemravnosti, v němž se svět potácí jako před očima opilce. Toto zde je podstatné: Célinova vise světa a člověka je podmíněna tím, že básníková duše není pevná a v sobě samé zkrystalizovaný svět, ale rozložený proud oslnivých závratí. Céline nemá jediného pevného bodu, s něhož by mohl určitě zvládnout svět. I on sám je v proudu a ve víru. Proto se mu jeví svět jako nesmyslný mumraj zla, bídy, zločinu, ubohosti a obludné nemravnosti. Proto je jeho zorný úhel docela zvrácený a překládá zcela automaticky každou pravdu v syčící lež, každou ctnost proměňuje v hrubý podvod, každou mravnost mění v odpornou neřest a každý fakt života

344 František Götz (1894–1974), literární historik, kritik, dramatik, dramaturg (v letech 1928–1944 a 1965–1969 v Národním divadle), překladatel. Programový mluvčí moravské expresionistické Literární skupiny, redaktor *Hosta*. Autor řady monografií. *Paměťmi* Václava Černého prochází František Götz jako kritik a dramaturg povrchní, ba arivistický: „Podivně se vyznamenal Götz, [mrtvý] Šalda ještě nevychladl a už tu byla, ještě v dubnu, jeho horkou jehlou spíchnutá knižní šaldovská monografie, bylo vidět, že chtěl být první a že zřejmě zahájil práci na své veskrze chronologické a popisné knize o Šaldovi hned na první teplé zprávy, že Šalda vážně churaví, tedy v očekávání smrti. Byla to nevkusná neomalenost.“ (*Paměti I*, s. 349.) O Götzovi též in: Fučík, Bedřich. *Kritické příležitosti II*. Eds. Binar, Vladimír – Trávníček, Mojmír. Praha: Triáda 2002, ss. 11–22. „Götz neslouží básníkovi, protože chce sloužit jen sobě. A nemůže sloužit, protože celou svou metodou, svými postuláty, mechanismem, mentorstvím, úzkoprsostí a slovíčkářstvím je duch propoetický, který by o věcech umění mluvit neměl.“

Děs i kouzlo sprostoty

Louis Ferdinand Céline: *Smrt na úvěr*. Přel. Jaroslav Zaorálek. Nakladem V. Petra, 775 stran, cena 90 Kč.

Cesta do hlubin noci, první kniha lékaře z pařížského předměstí, který se kryje pseudonymem Louis Ferdinand Céline, měla úspěch skandálu. Musili jste vzpomínat případu Zolova, který také oslnil vlnivým čtenářem mohutností svého neukázněného genia, ale za svůj úspěch děkoval hlavně lačnosti obecnosti po četbě oplzlé. Céline bez rozpáků jde po této cestě dál. V druhé jeho knize, *Smrt na úvěr*, bylo vymečeno na žádost nakladatelů několik vět, jejich místo zůstalo v knize prázdné – a poznámku o tom najdete na prvních stránkách českého překladu. Krom toho »nakladatel a překladatel« upozorňují českého čtenáře úvodem, že dílo, buďsi jeho básnická cena jakkoli sporná, jest literárně velmi významné, neboť odhaluje čtenářům zvláště otužilým i nejobludnější »pravdu« života. Po česku je vydáno jen pro subskribenty, kteří se předem přihlásili.

Je nutno zopakovat si všecu tuto sugesci, s níž je také u nás nové dílo pověstného již autora uvedeno na knižní trh, abychom se s tím předem klidně vyrovnali a uvědomili si, že takový úspěch na vlastní hodnotě nepřidá ani neubere. *Smrt na úvěr* je skutečně jenom drastičtější obdobou *Cesty do hlubin noci*. Spisovatel se pohybuje ve vyjetých kolejkách. Podává v rozvěklé kronice příběh výrostka, který v »Cestě« byl už mladíkem a mužem. Začíná tam, kde »Cesta« končila: rámcovým obrazem lékaře, jakým je autor sám. Tento lékař je znechucen ošklivostmi, které mu odhaluje jeho povolání, prožívá v svém otupení šílené rozpoutání pohlavního chtíče a odtud rovnou přeskakuje do vlastního příběhu.

Jeho hrdina Ferdinand je jediný syn drobného pařížského úředníka pojišťovny a obchodnice s krajkami. Jeho rodiče těžce dobývají kusu chleba, a tím těžší je pro ně opatřit synovi vzdělání a existenci. Chlapcova neschopnost přispůsobit se sprosté »praktičnosti« života vede k novým a novým ztroskotáním, které rozvracejí rodinu. Marně pomáhá dobrý strýc, marně je poslán Ferdinand do anglického pensionátu. Už dříve si zošklivil pohlavní choutky svých

mistrových, teď se brání smyslné lásce k šádouci a lačné ženě impotentního ředitele, ale právě takto ji vžene po hmotném úpadku ústavu prvním a posledním rujným ukojením do sebevraždy. Poslední ztroskotání je spolupráce s pologeniálním všeučincem a neúspěšným vynálezcem, která vede nikoli k lepšímu výtěžku půdy, nýbrž k znepravění venkovské mládeže a zase k sebevraždě neblaze posedlého spolčenika, k zhroucení jeho mravně silné ženy a k úplnému ochromení vůle Ferdinandovy. Jediné východisko: snad vojna, kde úvěr, poskytnutý člověku od narození k smrti, není tak dlouhý.

Tento příběh by měl být stručně napsán v čele knihy nebo aspoň v heslech kapitol. Neboť najdete jej jenom s největší námahou. Tak je skryt pod líčením, které zachycuje přítomným časem do podrobností dojmy okamžiků a vyměchává téměř docela označení jejich podmínek. A to zas hrubou pouliční hantýrkou. (Po česku je tlumočena s velkou vynalézavostí, ale v šatě poněkud již obnošeném.) Ta je zde základem i pro vypravování věci nejnáslednějších. Svě orgie slaví v scénách vrcholných: když si za motaké nemoci vyvrhují lidé své vnitřnosti do obličej, do úst a do nejskrytějších částí těla; když znovu a znovu říjejí pohlavně; když syn rozbíjí rozčilenému otci hlavu psacím strojem a matka marně táhává svou chorou nohu za sebou, aby zabránila jejich rvačce; když se zoufalá žena a bláznivý přítel hrabou v omáčce rozbitého těla sebevrahova. Tyto scény musí oživit zájem čtenářův, když se mu obyčejná sprostota stala nudnou.

Není teď třeba určit typ Célinův. Je to zas nový romantický ilusionista, který se děsí sprostoty života a brání se jí tím, že ji odhaluje jako jedinou »pravdu«. To je cesta evropského romanismu od vystoupení Rousseauova. Objevuje se, že skutečně nemá konce, ale z toho právě roste na ní bezradnost a zoufalství. Jestliže Zola měl proti němu svůj sen »evangelický, Céline už nemá, aspoň dosud, docela nic. Ani snahy společensky opravné, ani ilusi o možnosti vylučného a soukromého štěstí jednotlivcov. Z toho však nemohou růst díla tvořivá, prvotní sliby nemohou být plněny. Druhé dílo Célinovo je nepoměrně slabší, atsi byl i povyk s ním ještě větší. K. P.

Právo lidu, 6. března 1937.

Smrt na úvěr

(Symbol nebo realita?)

J. Ules

Autor »Cesty do hlubin noci« vydal těsně před jubileem symbolismu své další dílo: »Smrt na úvěr«. (Dénoel et Steele, Paris.) Na jedné z prvních stránek této knihy říká o sobě: Dávám přednost vypravování povídek. Budu vypravovat takové povídky, že (čtenáři) potom přijdou ze všech čtyř světových stran, aby mne zabili.« Ochranná páska od pana J. S. Bacha lákala čtenáře takovýmto pozváním: »Zabýval jsem se velmi tímto dilem. Kdo se jím tak bude zabývat jako já, ten také dobře učiní.«

Autor je některými znalci stavěn přímo do této řady s Rabelaisem, Rimbaudem a Villonem. Je to tedy zcela zvláštní případ ve francouzské moderní literatuře a je nutno dodat, že tento případ nastal již při vydání »Cesty do hlubin noci«. Silný temperament realisty a komolitele skutečnosti se objevil a otrásl čtenářským davem. Zvláštnosti »Cesty« vzbudily naděje a »Smrt« byla přijata s nadšením. Zklamání se však ihned dostavilo. Zvláštnosti, které byly v »Noci« tak obdivovány, nalézáme v »Smrti« jen na velmi řídkých místech. Snad je tím vinna látka, neboť toto dílo Célinovo, jež mělo býti pokračováním události, které předcházely, vypravuje o Ferdinandovu dětství a mládí až do doby, kdy jde na vojnu. Tón vypravování netrpí však tímto chronologickým podřízením; falešně pohrdání stylem stejně jako hrubost a obscenita přepjatých výrazů, které nalézáme v druhé knize Célinové, tvoří spíše systém než výraz, tryskající z moci citu. Tento systém je monotónní a nudný: opakující se a navršující se obscenosti otupují čtenáře a bílá místa, zasazená spisovatelem nebo vydavatelem do textu zdají se brzy zcela zbytečnými. Reakce autora je a zůstává stále táž: krásná žena není nikdy nic jiného než záminka k potěše jednotlivce.

Céline se pokouší stvořit negativní estetikou. Připomíná tím dobu Mallarméovu, jež cílem bylo zastít skutečnost symbolikou, předvésti ji čtenáři deformující a komprimující řečí. Je to snůška úmyslných deformací syntaxe a slov, jak jsme zvyklí u Mallarméa. Céline vede nás v oblast symbolických ohňostrojí, užívá k tomu řeči, jako byla řeč symbolistů — mrtvé řeči.

Významní spisovatelé mívají vždy nějakou zvláštnost: jedni mají styl, druzí jej hledají. Zde podotkne: Rimbaud měl styl, zatímco Mallarmé jej neměl, a musíme-li již Célinovi přiznati vlastní řeč, jsme přece nuceni říci, že vlastní styl nemá.

»Cesta do hlubin noci« vzbudila naděje, že přijde veliký básník. Tato iluze zmizela při druhé knize: autor se jen opakuje, imituje jen sebe a stvořil strašidlo, které nemůže dlouho žít. Prostředí, které kreslí Céline, zůstává totéž: lidé bez naděje, bytosti se sexualitou, s nemocemi, s krutostí, se znásilňováním a konečně lidé přemožení smrtí. Dílu bylo umělostmi nejen ubližováno, ono bylo jimi přímo zardoušeno.

I morálka u Céline poklesla: V »Cestě do hlubin noci« povstává proti válce a proti koloniálnímu panství, ve »Smrti na splátky« obrací se proti chudým a poraženým.

Céline přešel touto svou knihou k čistému larpourlartismu a musíme zde uznati, že zůstává tomuto principu, stejně jako jeho předchůdci-básníci z r. 1880 — věren; neopomine ani nadávat na revoluci. A když psal nahoře citovanou větu, jistě přeháněl: Zabít chceme obyčejně jen toho, kdo říká pravdu. Céline vzbuzuje zdání, jako by odhadoval pravdu, ve skutečnosti to však nedělá. Pan Bach věnoval knize mnoho času a doporučuje čtenáři, aby učinil totéž. To je zbytečné: kniha je psána pro snoby a pro »beau monde«. Chtivost těchto čtenářů nebude tímto dilem jenom ukojena, bílá místa je dokonce strhnou ke snění. Nezabijí Céline. Nebude z toho smrt, ani na splátky ne.

(V českém překladu J. Zaorálka vyšlo u V. Petra, v německém u J. Kitzla v Mor. Ostravě.)

Literární noviny, 10. března 1937.

proměňuje v nestvůrnou ošklivost. A celý svět je mu obrovským nesmyslem, jenž se potácí ve vesmíru pro groteskní potěšení bláznivého boha, radujícího se z kolosální absurdity. Tato víse světa a člověka vidí ve skutečnosti jevové jen a jen zlo, odpornou hmotu, fyziologický hnus a sprostotu. Vše nejhnusnější, co si lze představit, močení, zvracení, onanie, zvrhlosti sexuální atd. atd. jsou Célinovi prvním životem. Vše duchovně vyšší je mu lživým paživodem. Svět byl zbaven vši duchovní a mravní základny a objevil se jako fyziologická hnusnost. Člověk už není

L. F. Céline: Smrt na úvěr

Román. V překladu Jaroslava Zaorálka, vydal V. Petr. Referovat o nové Célinově knize je v jádře ošemetná věc. Čtete dlouhé pasáže a je vám jasno, že přes všechnu autorovu snahu o mimořádnost a výjimečnost máte v ruce vlastně rozveklou a papírovou literaturu, z které by zbylo pramálo, kdybyste ji zbavili sensační příchuti Célinova slovníku. Ale po padesáti nebo stu stránkách takového čtení narazíte pojednou na místa viděná s takovou otevřeností a tak pevně zformovaná, že nejste na pochybách, že je psal velký spisovatel, který — chce-li se mu — dovede se odvážit velmi hluboko pod povrch. V »Smrti na úvěr«, která by se daleko přiléhavěji mohla jmenovat »Život na ruby«, popisuje Céline mládí Ferdinand, syna zchudlé a zubožené pařížské rodiny, který, ani ne tak vinou své povahy jako okolnostmi, zabředá stále víc a více do bahna. Už pro tuto fabuli, celkem jednotvárnou a příliš chudou na 770 stran, nesnese »Smrt« srovnání s místy znamenitou »Cestou do hlubin noci«. »Smrt« nemá její dramatického spádu, ani její rabelaisovské výsměšnosti, scény jsou co nejvíce roztahovány a každý detail rozveden až do nejnepochtějších podrobností. Těžko se zbařit dojmů, že tady spíše než o odhalování nejbolestnějších stránek lidského života jde o manii a klíšé, do něhož Céline všechny své postavy jednostranně a násilně vtěsnává. Celkem tedy lze říci, že Célinův nový román zklamal. Nesplnil ani to, co slibovala »Cesta do hlubin noci«, ani to, co se nám snaží namluvit reklamní předmluva. »Smrt na úvěr« není objevitelským dílem, či dokonce heroickým uměleckým činem. Ten Célinův pohled smrti v tvář nezdá se nám jaksí dosti opravdový. A tak nejčernější složkou českého vydání zůstává vlastně mistrný Zaorálkův překlad.

H. B.

Rozhledy po literatuře a umění, 28. února 1937.

tvůrce života, uskutečňovatel vyšších cílů, pokračovatel v díle generací: je jen ubožák, protloukající se prolhaným životem ještě větší lži. [...]

Tedy ne nemravnost. Je jiná organická vada vise Célinovy: že je totiž nepravdivá, falešná, že dává lživý obraz o světě a o člověku, že tato vise je oblundná chiméra nemocné duše a ne pohled do plné životní pravdy. A že je to vise hysterická. Zde je jádro. Umění musí dáti pravdivější pohled do sváru světa a života, než jak jej dává normální pohled lidský. Ale Céline dává visí rozrušeného hysterika, jenž už skoro mechanicky překládá životní klad v zápor a zápor v klad. A vydává své chiméry za pravdy. Touto knihou jsme se opravdu octli na dně. Je to nejhlučnější slovo světového poválečného antihumanismu básnického. Národní osvobození, 18. dubna 1937, podepsáno G.

A poslední ránu zasadil Smrti na úvěr v obsáhlé stati v U-Bloku³⁴⁵ z marxistických posic pod pseudonymem Karel Jiříček Otakar Kučera.³⁴⁶

Karel Jiříček:

LOUIS FERDINAND CÉLINE

V Poctě Emilu Zolovi, přednesené v Medanu v roce 1933, vypravuje Céline o prožitku, který tak trochu rámuje počátek jeho vnímavého života: o pařížské výstavě z roku 1900. Zachoval si na ni vzpomínku velmi živou: nesmírná brutalita to byla. Dětská perspektiva dala mu prožít zvláště výrazně její smysl: nohy, nohy všude, drcení jejich nekonečnými a nesmyslnými zástupy, zvířujícími husté mraky prachu; a potom ty galerie strojů, po prvé naplněné zmučeným kovem, nacpané obrovitými hrozbami, celými katastrofami, vznášejícími se nad lidstvem. »Moderní život počínal.«

Ptejme se, jaký to byl moderní život, že jej tak výrazně vyjádřily v představivosti dítěte právě stádné pohyby bezhlavých noh, podivné tvary zničujících divů techniky? Koho představovala ta výstava nového století, překonávající tupou fantastikou a prestižním šílením vše, co tu bylo doposud? – Byl to jen prvý

³⁴⁵ Čtvrtletník U-Blok vydávala v Brně stejnojmenná skupina, která se hlásila ve 30. letech k »socialistickému realismu« (odkazuji na výmluvný článek Ivana Pfařfa »U-Blok a zápas o »socialistický realismus« v českém umění«, Tvar č. 7, 2005).

³⁴⁶ MUDr. Otakar Kučera (1906–1980), lékař-psychiatr a komunisticky zaměřený publicista a literární kritik, psal do Tvorbě a U-Bloku pod jmény Karel Jiříček či O. Krígl.

representační plnokrevný projev nového stádia vývoje kapitalistické společnosti: 160 imperialismu. A právě imperialismus uváděl takhle Célinea v život, obrátil si v něm svého básníka.

A opravdu: jest hluboká spojitost mezi tvůrčí metodou Célineovou a některými rysy imperialismu, spojitost, při jejímž posuzování abstrahujeme prozatím od přesnějšího určení jistým obdobím vývoje imperialismu. Myslím, že toto všeobecné pouto, které z Célinea činí osobnost pro imperialismus svrchovaně reprezentativní, jest *podstatně nový typ jeho realismu*. Proti měšťáckému realismu XIX. století dá se charakterisovatí jedním základním rysem: jest v prudkém obratu k realitě *vnitřní*.

[...] Tak tvůrce opouští zaměření na tvorbu duševna sub specie perspektivy nebo požadavků *objektivního* společenského pokroku, a vtlačuje se do důsledné základní koncepce tvorby jakožto *vnitřního* vývoje, vnitřního dobrodružství, určeného bezprostředně danou vnitřní skutečností. [...]

Ovšem, je-li v onom jednom základním rysu, v této souběžné determinovanosti „formy“ Céline Proustovi blízek, nezapomínejme, jak rozdílná stádia imperialismu oba vyjadřují; a, objeví se nám zákonitost té skutečnosti, že na oné společné základně jest Céline Proustovým antipodem a nikoliv blízcem. Kdežto Proust naplňuje dokonale sociální objednávku, danou buržoasií předválečnou, dokáže přesvědčivě v rozsáhlém románovém cyklu ztlačiti vidění celého současného světa na zpola snové zírání duševních příhod několika typů její přezrálé, odumírající špičky, – naplňuje Céline sice také kus sociální objednávky buržoasie, ale jak nebezpečným pro ni způsobem. V jak zřejmém pohrdání a s jak žravou ironií mluví, – člověk až do dření kostí poválečný –, o tvůrčí základně takového Prousta. [...]

Znamenali-li tedy Proust velmi významný krok kupředu směrem k uměleckému vyjádření společenské skutečnosti imperialismu, – právě tím, že naprosto ztratil „důvěru“ v objektivní progresi společenského vývoje a vyvodil z toho důsledek svojí metodou odvratu ke skutečnosti vnitřní, – pak tedy vyvodil tento důsledek pod vlajkou vysloveně konservativní, zaměřen výlučně na proměnu života v přítomnosti v – hledání přešlého času. Budoucnost jest bezvýhledná, a proto – sněme minulost: v tom jest svorník Proustova umění, taková jest moudrost jeho života i díla.

Není divu, že ji Céline stíhá výsměchem; jeho base je docela jiná, tento dravý požírač viděl na svojí cestě z bédnosti maloměšťáctva věci, které stojí za jinou řeč. Budoucnost jest bezvýhledná, a proto – vizme přítomnost – s tímhle heslem vrhá se on do hlubin člověka. [...]

Céline není totiž jen útočníkem na starou společnost, Céline je *také jejím apologetem*. Skutečnost, kterou dokáže vidět, zdá se býti úplně nahá, a přece – a právě tím – jest její nejvlastnější jádro neproniknutelně zastřeno. Céline je gigant ve svém vidění do lidské hloubky; ale *gigant podivuhodně jednooký*: vidí nakonec jen zlé [...]. Nepodaří-li se proletářskému předvoji lidstva vybudovati si včas revoluční

161 štáb i kádry, připojí-li se k dosavadním porážkám proletariátu jen porážky další, – pak tu ovšem nebude společenské atmosféry, která by hnala Célinea k tomu, k čemu jej předurčovalo jeho geniální nadání. [...]

U-Blok č. 2, 1937

Tón a resumé kritik vystihují slova Fedora Soldana³⁴⁷ z jeho článku v *Kultuře doby*³⁴⁸ (prosinec 1936):

[...] První Célinova kniha byla aspoň velikým dokumentem, tato však je nepochopenou schválností bez umělecké odvahy a bez naděje. V líčení hnusu se Célinovi nikdo nevyrovná. Ale co s tím? – Pracný a pečlivý překlad Zaorálkův z přílišné úcty k věrnosti argotu je místy neohebný a vymýšlí si i slova (např. kde v ČSR se říká ‚bzďinec‘?).

Nad *Smrtí na úvěr* se utkaly pravice (Rudolf Halík³⁴⁹, *Venkov*, 7. února 1937) a levice (Karel Nový³⁵⁰ po značkou –ý v *Národním osvobození*, 9. února 1937) – a dospěly k shodnému odsudku.

Jen v *Ranních novinách* 15. prosince vnímá autor nepodepsané zprávy Célinea nanejvýš vstřícně – jako by článek psal sám překladatel.

SMRT NA ÚVĚR

Nový román L. F. Céline známého u nás jeho proslulou *Cestou do hlubin noci*, nazvaný *Smrt na úvěr*, román, o který se ještě dnes, již více než půl roku po vydání originálu, vedou urputné a prudké boje, dělíci literární Francii na dva zneprátené tábory, dokazuje všem pochybovačům, že L. F. Céline ani zdaleka nevyčerpal *Cestou* své inspirační zdroje a svůj nepřeborný přímo úžasný jazykový fond, podmíněný jeho znalostí života, periferie a spodiny, jejímž je básníkem. [...]

Vidíme totiž na stránkách *Smrti na úvěr* život jediného člověka naší doby, život zachycený do úžasných dokumentárních podrobností a schválností ve vymezeném úseku dvaceti let. Ale to jak jsou osudy tohoto člověka, prožívajícího zde své dětství, rodinnou a školní výchovu, pubertu a pak první srážky se životem; nezaměstnanost, bídu a hlad, tedy všechny nemoci tohoto století, originálně viděny a osobitě zachyceny drastickým obrazem, který plně evokuje a zpředměňuje „štvanici života“, to svědčí v první řadě o kvalitě díla a činí teprve oprávněný jeho rozsah, v kterém jako by se lékař (nezapomínejme, že L. F. Céline jím je, a to na velkoměstské periferii) zpovídal ze svého poznání člověka zbídačelého tělesně i duševně tak, že je to samá hrůza.

Po této stránce není *Smrt na úvěr* četbou jen pro zábavu a rozptýlení a jeden kritik této knihy má pravdu, když zdůrazňuje, že kniha nemůže být dána kaž-

347 O něm viz pozn. 189.

348 *Kultura doby*, 1936–1937, podnázev v tiráži: *Nezávislý měsíčník pro literaturu, kulturu a umění*, redigoval Fedor Soldan, vydával v Praze Klub Kultury doby.

349 Rudolf Halík (1881–1960), novinář a spisovatel, především ve *Venkově* a v okruhu Republikánské strany agrární.

350 Karel Nový (vlastním jménem Karel Novák, 1890–1980), levicový spisovatel a novinář, za druhé světové války vězněn. Jeho pojetí sociální tematiky je stavěno do protikladu k ruralismu.

Mravní bolševismus.

Rudolf Halík.

Když před lety vyšla kniha »Cesta do hlubin noci« od francouzského spisovatele Céline, psali jsme o ní s pocitem hrůzy, co se v překladech předkládá našemu lidu. L. F. Céline vyvrcholil svoji tvorbu novou knihou: »Smrt na úvěr«, jež byla přeložena a u nás vydána. Francie přijala knihu s pocitem hnusu. Francouzská kritika nazvala knihu »fantastickou epopejí odporosti a ohyzdnosti, »sabatem šílené fantasie«. Nakladatel a překladatel knihy u nás omlouvají svůj dar národu tím, že »valná většina literatury je ne-životná a lživá«; omlouvají neslýchané výrazy autorovy tím, že »všichni si je myslíme, ale ve slušné společnosti jich neužíváme«. Právem se proto ptáme, je-li kniha určena slušné společnosti. Existují slova a úkony, s nimiž se nechodí na trh, jež se tají v intimitě života. Je účelem literatury, aby tato slova a úkony vynášela rafinované před oči a sluch veřejnosti a libovat si v nej- sprostších výrazech, jichž by veřejně neužil poslední pasák pražské periferie! Je účelem literatury, aby ličila život, jako by byl složen jen ze sprostot a sviňačín!

»Chceš-li kus života skutečného, jsi-li dosti silný, abys pohled na nahý život směl, čti tuto knihu a budeš ob o h a c e n !« čte v předmluvě knihy. Nejsou to slova rouha- vá? Život, ani nahý život není složen jen z úkonů žaludku, střev, sliznic a pohlavních orgánů. Život není jen snůška ordinerních úkonů a vášní zvrhlíků. Život není jediný řetěz sprostot a oplzlosti. Jen pro toho, kdo vidí význam života v úkonech klosetu, zvracení žaludku, v sexuálních orgiích a pohlavních perversitách, je určena Célinova kniha.

O knize psal Ferd. Peroutka v »Přítom- nostic. Hrozil se jí, ale neměl odvahy o d s o u - d i t. Apologie omamie a glorifikace záchoodu a vrhnutí — tof ruďá nit knihy. Rafinovanost, aby každá desátá stránka vybíchovala vřtíř člověka, tof metoda této tvorby. Ne, tato kniha nelíčí život, protože život není hnus a svinstvo... Tato kniha nezasloužila kritiky literáta; k jedinému svádí slušné lidi: aby vyškřikli k úřadům, aby jí vzaly z knižního trhu. Což se nepochopí, co hrůzy může na- tropit jediný spis v nitru mladého hochy, ne- odhodí-li jí na smetišti po přečtení několik stránek? To pochopíte, třeba jen přelístujete odporný spis, i když jej pro štítlivý hnus ne- dočtete.

Nelze citovat z této knihy. Citáty by mu- síla censura zabavit. Styděti bychom se do duše. Před lety se otráslá lidé před Zolou. Ale Zola, tof naivní snilek proti Célinovi, jeho spisy, tof idyla, srovnávejte-li s Célinem. Najde-li otec nebo máma synka s touto knihou v ruce a prolísteje jen pár stránek, nebude ldt na autora, ani na předkladatele nebo vydavatele: první myšlenka bude patřit úřadům republiky, jak s jejich vědomím mohla býti kniha puště- na do veřejnosti. V tom je hrůza našich veřej- ných poměrů: Konfiskuje se Havlíček, Machar, citát z Nerudy, ale pustí se bez úvahy Céline, jehož spis je názorným poučováním pro uká- jení perversních pohlavních puď mládeže.

Odsuzovalo se levici, když se hovořilo o národní kultuře. Kolikráte jsme četli v listech levice: Kdo je vlastně kulturní bolševik? Myslíte, že levice odsoudí Céline? M ó d a to nedovolí, bylo by to proti svobodě názoru a tvorby. Kdyby někdo napsal knihu s tendencí protilevičáckou, budou leví literární laureáti sedět na soudné stoličce a popraví autora jmé- nem demokracie a ve jménu pokroku. Literár- ní svinstvo se neodsoudí, literární prostituce a pasáctví...

Spíše se smese kletba na naše hlavy, na hlavy »buržoasních šmoků«. Pornografické tisky, oplzlé fotografie, sviňačinky, jež nesaňají Cé- linově tvorbě ani po kotníky, se právem kon- fiskují. »Literární svinstvo« páně Célinův našel mílost u těch, kdož nevidí kulturního a mrav- ního bolševismu a kdož mají odpovídat za čest národa a jeho morálku. »V dětech je ná- rod věčný«. Podepisujeme. Ale bude-li se mlčet k tomu, jak se naše děti mohou vycho- vávat hypermoderní tvorbou, volně šířenou, pak neuvěříme upřímnosti hesla a deklamaci.

»Smrt na úvěr«, je typický příklad bol- ševisace veřejnosti. Je typickým případem otřlosti, která nevidí mravní bolševismus v ší- ření lekturny, již odhodí poslední holka měst- ské periferie.

Slovo má censura. Ale slovo by měla najít i levice, jejíž ideový vůdce, F. Peroutka, na- šel pro knihu dosti odsuzujících slov, ale na konec dal autorovi absoluci za pár ctiřvých sentencí o opuštěném pejskovi. Ale nám ne- jde o pejsky, ubohé a opuštěné, nám jde o du- ší mládeže. Ti, kdož se nezachvějí před Céli- novou knihou, jež jde i do rukou mladých lidí, nechť neprotestují, nazýváme-li je kulturními a mravními bolševiky...

Venkov, 7. února 1937.

* Pan Rudolf Halík jde také do kultury! Pan Rudolf Halík napsal do nedělního »Venkov« článek o francouzském spisovatelci Célinovi, a to se rozumí, že jej přišel na záda českosloven- ské levici! Proč by jinak o něm psal? Píše o něm vsutku tak, jako kdyby bývala ona levice, proti níž se ške v pravícových listech, tohoto Francouze propagovala, vydávala, ba dokonce nutila ho, aby psal jak píše v »Cestě do hlubin noci«, či dokonce ve »Smrti na úvěr«, kterou ny- ni vydalo Petrovo nakladatelství a o níž ani levá ani pravá kritika se dosud nezmiňila asi z toho důvodu, že jí dosud nečila. Přesto však pan R. Halík — který už asi tuto knihu měl v první ruce! — píše, že »literární svinstvo se neodsoudí, literární prostituce a pasáctví,« ne- boť »m ó d a to nedovolí, bylo by to na levici« »proti svobodě názoru a tvorby...« »Kdyby ně- kdo napsal knihu s tendencí protilevičáckou, budou leví literární laureáti sedět na soudné stoličce a popraví autora jmé- nem demokracie a ve jménu pokroku.« O Célinově »Cestě do hlu- bin noci« psal svého času F. X. Salda. A sice ve svém »Zápisníku« z října 1933. A co o něm pra- vil? »Céline je opravdový básník, nemá vše- oboecných ideí, nemá světového ná- zoru, není kantor, není pedagog, není humanitář; při tom že je cynik a rouhač, není ani náboženský ani protináboženský.« Atd. — To jest po- někud jiný soud než Halíkův, ovšem, soud člověka povolného, kterého i mnozí opravdu kulturní agrárníci se často dovolávali, nedávno dokonce i pan Kahánek! Než nejen to: Céline byl odsouzen hned při vydání »Cesty« Karlem Čapkem a jeho »Smrt na úvěr« Peroutkou, jak se sám zmiňuje pan Halík. Což však jsou těžké věci, když pan Halík zaslepen jsa vášní mermo- moei hledí za všeho vytlouci »bolševisaci«, kte- rou čs. levice prosazuje ve všem a všudy! Avšak i kdyby měla čs. kulturní levice »zásluhu« či svínne na vydání knih »Cesta do hlubin noci« a »Smrt na úvěr« — Céline není komunist a bolševik. Jeho dojmy z cest po SSSR o tom ho- voří jasně. Céline jest ostře proti sovětům! — Ale co je pro pana Halíka a pro »Venkov« plá- no, že to píšeme a zjišťujeme! Oni si pňjdou »svou« cestou« proti levici dál, třeba i do »hlubin noci« a budou stále vykřikovat: »Literární svin- stvo se neodsoudí, literární prostituce a pasá- ctví!« -y.

Národní osvobození, 9. února 1937.

162

163

dému do rukou, neboť podívaná, kterou poskytuje, je jen pro ty, kdož chtějí porozumět. Ale ten, kdo chce znát člověka i do těch spodin jeho duše a myslí, kdo se nebojí života v celé jeho nahotě, ten našel svého autora, který je, jak už to kdesi bylo velmi pěkně řečeno, samaritánem. Vskutku dnešní člověk, zbědovaný všemi útrapami doby, trpící všemi jejími neduhy, je tímto básníkem vyzvedán do světla jako svědectví, jako výmluvný výkřik k svědomí a srdci lidstva, které už nyní nesmí kolem něho přejítí mlčky, jako to učili ten levita a farizeus v Starém zákoně, když našli zraněného člověka a přešli bez povšimnutí dál. Tuto knihu psal lékař. To cítíme na každé stránce a v každém slově. Jedině lékař dovede totiž tak mluvit o lidském těle a jediné on zná tak člověka. Ale dodejme, že tomuto lékaři patří ještě označení lidumil. A tím Céline ve své nové knize je, říkejte si co chcete. Lékařem—lidumilem, který se sklonil nad rány dnešního člověka a léčí je jen zdánlivě hrubě, zatím co jeho srdce se tetelí milosrdenstvím.

Ranní noviny, 15. prosince 1936

V lednu 1937 nakonec vychází v Přítomnosti Peroutkův »Optimismus a pesimismus v literatuře« na tři pokračování pod titulem »Literární kabinet hrůzy«. Z obsáhlého textu, který se opírá o ideové postoje, aniž proniká do literární transposice, cituji hlavní výtky.

Ferdinand Peroutka

LITERÁRNÍ KABINET HRŮZY

[...] Ne, je marno se o to hádat: my věčně necháme otevřena okna do Evropy; máme to v povaze; otevřenými okny volně potáhnou k nám všechny evropské vůně i smrady. Céline — při vsí účtě k jeho literárnímu umění — patří do té druhé kategorie. Deset tisíc prodaných Cest do hlubin noci v češtině — co to znamená jiného, než že jsme si kladli za čest býti při tom, když v Paříži něco zasmrdělo? Ovšem že je to virtuosně podaný zápach. [...] Je to jediný autor světový, kterého znám, u něhož bych souhlasil, aby jeho dílo bylo spaleno na hranici.

Nyní vychází česky i Smrt na úvěr. Čekal jsem zvědavě, zda se tu ukáže nějaký vývoj. Ukázal—li se, tedy jen v tom, že hnus je ještě vědoměji zdůrazňován. [...]

Po Smrti na úvěr vidíme, že Céline nebude a nemůže býti jiný, nenaučí-li se lháti. [...]

Co byla Zolova »radost smrděti« proti Célinově »radosti smrděti«! Proti tomuto temnému orgiastikovi vypadá Zola jako měšťák, který v neděli v zahradní restauraci vypil o jednu nebo dvě sklenice více, než měl. [...]

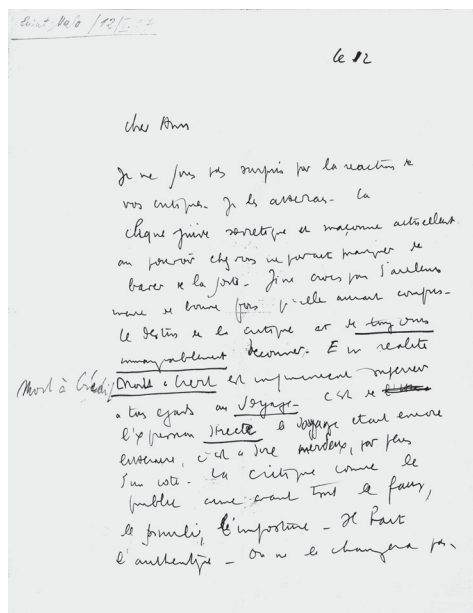
Kde si Céline utržil své zranění? Kde a jak utrpěl onen úraz (moderní psychologie tomu říká trauma), který ho nutí tak se zmítat a tak odplivovat? Úraz snad, praví se, je v proletářství, z něhož vyšel. Céline, jako hrdinové jeho románů, vynořil se z pařížského proletariátu, a je lákové přijmouti vysvětlení, že jen vnesl do literatury

hlubiny proletářství s jeho temnými zkušenostmi, s jeho fyzickými nechutnostmi. Že tu povstal člověk z proletářské čtvrti a řekl světu: takhle, prosím, jsme špinaví, takhle smrdíme, račte přičichnout; a takhle jsme pokroučení duševně a takhle neřestně jsme vyrostli pod vaší nevšímavostí; buďte prokleti. Zajisté, proletářský původ a zážitky, to by mohlo být ono poranění, které hledáme, zde by mohl být zárodek celoživotního vzteku. Célinova literatura dala by se pak takto vysvětliti: proletář pouští hrůzu na buržo. Vskutku je to pravda, ale ne celá pravda. [...] U něho nenávist vskutku „přichází z nitra“. Jeho nenávist má skutečné svaly; není vycpaná. [...] Musíme připustit, že to mohou být následky proletářských zkušeností, které se zažraly do citlivé duše, že to může být koruna onoho stromu, jehož kořeny byly v „mládí, ztraceném bez obrany v dřině“. [...]

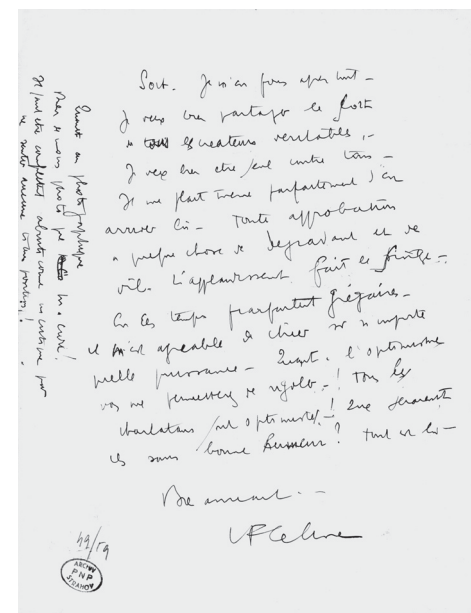
Céline sám praví: „Když je člověk slabý, nejvíc ho posílí to, že s lidí, jichž se nejvíc bojí, strhá všechnu vážnost a všechno kouzlo, které na nich snad ještě vídává.“ Tušili jsme, že jednou z pohonných sil této literatury je pomstyctivost: zde to autor sám potvrzuje.

Je však ještě jeden, sympatičtější živel v jeho duši, i když na konec vede do bahna: touha po pravdě. Tam, kde je nejhnusnější, tam, kde dává červům lézti po mrtvolách a živým lidem smrděti, tam, domnívá se, že je nejpravdivější, uvěřiv jednou provždy, že pravda je ohyzdná a smutná. [...]

Uchopil kus pravdy a přírody tak, jak byla dostupna jeho podivně uzpůsobené vnímavosti. Ale přichází na mysl, co kdysi napsal F. X. Šalda: „Ano, příroda je veskrze cosi záporného a protismyslného; ne nadarmo se proti ní brání po celý život člověk dobře organisovaný... Bylo třeba teprve celé nepochopitelné perversnosti člověka devatenáctého století, všeho jeho sebevražedného naturalismu, aby si zamiloval, co jest jeho zhouba a zmar, aby koketoval se svou smrtí, aby sentimentálně si hrál s tím, co vraždí a tráví, aby přenášel zaslepenou rukou rozvrat a rozklad

Saint-Malo 12/V/1937
le 12
Cher Jean
Je ne suis pas surpris par la réaction de vos critiques. Je les aiseras. La critique qu'on s'attend à m'adresser au sujet de ces romans ne pourra jamais se baser sur la forme. Elle aura son intérêt même si elle passe à côté de tout ce que le génie et la critique ont de bon dans un roman moderne. En réalité un roman moderne est un instrument supérieur à tout ce qu'on a vu jusqu'à présent. C'est un instrument qui a une portée, qui a une fonction, qui a une utilité. C'est un instrument qui a une portée, qui a une fonction, qui a une utilité. C'est un instrument qui a une portée, qui a une fonction, qui a une utilité. C'est un instrument qui a une portée, qui a une fonction, qui a une utilité. C'est un instrument qui a une portée, qui a une fonction, qui a une utilité.

Saint-Malo 12/V/1937
le 12
Cher Jean
Je ne suis pas surpris par la réaction de vos critiques. Je les aiseras. La critique qu'on s'attend à m'adresser au sujet de ces romans ne pourra jamais se baser sur la forme. Elle aura son intérêt même si elle passe à côté de tout ce que le génie et la critique ont de bon dans un roman moderne. En réalité un roman moderne est un instrument supérieur à tout ce qu'on a vu jusqu'à présent. C'est un instrument qui a une portée, qui a une fonction, qui a une utilité. C'est un instrument qui a une portée, qui a une fonction, qui a une utilité. C'est un instrument qui a une portée, qui a une fonction, qui a une utilité. C'est un instrument qui a une portée, qui a une fonction, qui a une utilité. C'est un instrument qui a une portée, qui a une fonction, qui a une utilité.

Célinův dopis J. Zaorálkovi
uložený v literárním archivu
PNP.

přírody do umění a domníval se, že tvoří tam, kde jen bořil útvary minulé krásy a síly.“

Na začátku Smrti na úvěr je tato čtvrt stránky:

„Na chodníku, hele, kulhavý pejsek. Jde za mnou sám od sebe... – Ale byl to pes hrozně bázlivý. Nadostával se asi příliš nelítostného bití. Ráno, když otevřeli okno, nechtěl ani čekat: vyskočil ven, měl strach i z nás. Myslel, že jsme ho zavřeli za trest. Nechápal už vůbec nic. Nevěřil už vůbec ničemu. A to potom je strašný život.“

Hle, jakým básníkem by mohl být tento spisovatel, kdyby nebyl tak neblaze vzteklý, kdyby si nevytvořil pedantickou dogmatiku hnusu. Je to jeden záchvěv duše, srdce mezi nesčetnými mechanickými a reflexními záchvěvy těla a nervů. Je to ona cibulíčka, za kterou Céline by měl být vpuštěn do království nebeského.

Přítomnost č. 1, 2 a 3; 13., 20. a 27. ledna 1937

Jaroslav Zaorálek poslal Célinovi stručný výtah z recensí na Smrt na úvěr. Jeho průvodní dopis se nedochoval. Zato Célinova reakce ano. Je to nejdůležitější jeho dopis nalezený až dosud v českém Památníku národního písemnictví. Očividně reaguje na české kritiky volající po „optimismu v literatuře“.

Saint-Malo, 12/V/1937

12. [dne]

Příteli,

reakce vašich kritiků mě nepřekvapuje: Čekal jsem je. Sovětská židozednářská klika, která je momentálně u vás u moci, si nemohla tyhle kydy odpustit. Ostatně myslím, že by tomu ani při dobré vůli nemohli rozumět. To už je osud kritiky, že prostě musí žvástat. Ve skutečnosti je Smrt nekonečně lepší než Cesta po všech stránkách. Je to přímý výraz, Cesta byla ještě literární, takže zaneřáděná, po mnoha stránkách. Kritika stejně jako publikum má ráda především faleš, napodobeninu. Prchá před autenticitou. To nezměníme.

Aťsi. A vlastně je mi to jedno. Rád budu sdílet osud všech pravých tvůrců. Rád budu sám proti všem. A moc se mi líbí, že jsem tak dopadl. Každé přisvědčování má v sobě cosi podlého a degradujícího. Tleská Opičák. V těchto dobách naprosté stádnosti s potěšením kálím na jakoukoli mocnost. Co se týče optimismu, dovolte, abych se zasmál! Optimista je každý šarlatán! Kde by byli bez dobrého rozmaru? A v tom je všechno.

Přá[te]lsky
LF Céline

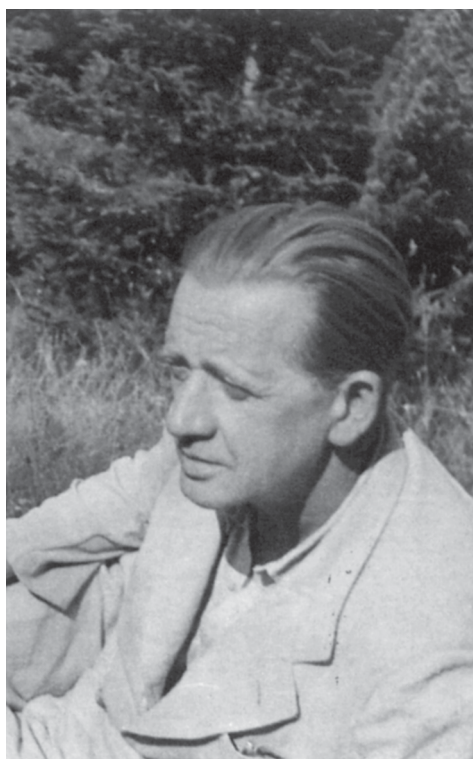
P. S. S tou fotografií, dokonce míň foto než [špatně dešifrovatelné – by se myslelo]! To už musí být někdo jako kritik úplně zabeďněný, když necítí žádnou transposici.

V Lumíru³⁵¹ vychází (coby český pendant k Bernardovu rozboru v Almanachu Kmene) stať Františka Kropáče;³⁵² jeho vhléd je osamoceny:

František Kropáč

LOUIS FERDINAND CÉLINE: SMRT NA ÚVĚR

[...] Hned začátek této knihy – a je nutno podotknouti, že jde o dílo silné, byť zvláštní a místy odpuzující – se vymyká obvyklým představám. Kniha jest uvedena předmluvou nakladatele a překladatele. Vydání tohoto, v pořadí druhého románu Célinova, bylo provázeno ve Francii prudkými boji, jejichž ozvěna zalehla i k nám. Výsledkem těchto bojů bylo, že francouzský nakladatel přiměl spisovatele, že některá místa knihy vyškrtl. Šlo o místa, jež by mohla pohoršiti či pobouřiti čtenářskou obec. Tato místa zůstala prázdná jak v originále, tak i v českém překladu. Úvodní slovo nakladatele a překladatele možná splňuje svůj úkol, ale po mém soudu není třeba, aby Smrt na úvěr byla obhajována. Je jisto, že nesleduje vysokých filosofických či jiných cílů, protože jich ani nechce sledovati. Jejím úkolem je něco docela jiného: skutečnost. K té přistupuje autor ozbrojen až po zuby vším, čeho je třeba k nejostřejšímu vidění.

Ferdinand Peroutka, 1945.
Repro RR.

F. X. Šalda 1935. Repro RR.

Ale je to dílo v podstatě tragické. Nelze prostě najít jiného románu, který by tak naléhavě, tak srozumitelně a silně sugeroval marnost lidského snažení. Děj knihy je položen na sklonek minulého století a sahá až asi do r. 1912 nebo 1913. Ale má zvláštní vztah k době válečné a poválečné. Smrt na úvěr by nemohla být napsána ve své nynější podobě před válkou, protože autor musel projít ohněm a očištěm války a všeho onoho zoufalého a nesmyslného hemžení lidstva po válce. Smrt na úvěr jednak svým rozsahem (téměř 800 stran), jednak svým výrazem připomíná jiná západoevropská díla, jež vyvolala rovněž hojně diskusí. Zejména Proustovo Hledání ztraceného času a Joyceova Ulyssa. Ale jak mírné a jak uhlazené jsou tyto romány vedle Smrti na úvěr! Proustovo životní dílo tu působí jako skvělé, ale přece jen umělé bludiště. Ulysses pak jako sen, kterého se můžeme každým okamžikem zbavit. Céline – stejně jako James Joyce – má zvláště vyvinutý smysl pro drobné úkony denního života. Vidí je neobyčejně ostře. Výraz těchto spisovatelů je však odlišný. Joyce je kubista, Céline supranaturalista. Není možno ponechat bez poznámky některé posudky, které se vynořily v naší publicistice

351 Lumír, Měsíční revue pro literaturu, umění a společnost, navazoval volně na dva stejnojmenné časopisy (založil jej r. 1873 Neruda s Hálkem, charakter mu vtiskl dlouholetý redaktor J. V. Sládek, pak především V. Dyk); byl orgánem literárního odboru Besedy Umělecké (vydavatel J. Otto). V době otištění článku časopis redigovali H. Jelínek, Š. Jež, Z. Kalista a R. Medek.

352 František Kropáč (1898–1966), básník, prozaik, kritik, vystudoval práva, za války vězněn za protinacistický odboj, do roku 1948 ministerský rada. Uveden v antologii Ivana Wernische Zapadlo slunce za dnem, který nebyl.

brzo po vydání českého překladu. Dílo Célinovo bylo nazýváno „záchodovou literaturou“, literaturou, jež vidí za každým lidským činem špínu apod. Je pravda, že Céline se nevyhýbá ničemu ze skutečnosti. Nesoudí jednotlivé úkazy či úkony, fakt, že jsou, je u něho rozhodující. Ale přitom jich pouze nepopisuje. Mocným pohledem, neohroženým slovem se jich zmocňuje, jako se zmocňuje všech ostatních součástí skutečnosti. Kdo přečte jen prvních sto stránek Smrti, nemůže ještě pochopit Célinův styl. Ale jeho záměr je jasný a uvědomělý. Smrt na úvěr je mohutný proud dění, který se místy mění v šílený vír. Události – a nejsou to vždy události osudové, někdy jsou to i pouhé lapálie, mající však zpravidla fyziologický původ – se pojednou rozrostou do apokalyptické mohutnosti. Tyto „víry“, tyto gigantické uzly dění jsou rozloženy celým dílem téměř rovnoměrně. Jednou jest pramenem tohoto šíleného víru fyziologický stav těla, jindy smysly (překrásná scéna poslední noci v Anglii), jindy rozum zahnaný do slepé uličky (sebevražda Courtialova). Jako motto jest uvedena před první kapitolou knihy Žalární píseň, která nemá nic společného s vlastním dějem knihy, právě tak jako první její část. Možná, že tato píseň chce naznačit, co je svět: žalář a spěch. Několik prvních stránek jedná v přítomnosti. Autor, lékař v Paříži, léčí chudinu. Mluví tu a tam o svém bratraci, též lékaři, a o domovnici Bérangeové, která právě zemřela. Tato část připomíná silně Ulyssa. Je to halucinovaný proud skutečnosti a snu, jež se prolínají. Ale pojednou, bez přechodu jsme na sklonku minulého století, v dětství Ferdinanda, vlastního hrdiny románu. Autor mluví v první osobě, zdá se tudíž, že Smrt na úvěr je román autobiografický. Tu ovšem je nutno zdůraznit sílu, jíž bylo třeba k jeho napsání. A tato síla je hlavní silou románu, jeho raison d'être a vlastně novým přínosem L.-F. Célinea do literatury. To je nejúžasnější zpověď, jakou je možno čísti. Je to peklo neřesti, lenosti, indolence, zlého osudu. Lidé jsou zde předváděni tak, jak ve skutečnosti jsou. Nic není zatajeno, nic není zkrášleno. Ale také nic není řečeno na omluvu. Neřest, špína, hloupost, nízkost – to všechno jest. Ani slovo vysvětlení, proč, ani slovo útěchy či naděje. To a to jest – ale jak důrazně, v jakých monumentálních, či spíše mamutích rozměrech se jeví Célinovi skutečnost! [...] Kdo dovede abstrahovati od ne vždy vkusného líčení všemožných fyziologických úkonů, bude plně odměněn četbou této silné, apokalyptické knihy. Céline není však osamocen, je také určitým, byť zaníceným či třeštícím článkem ve vývoji. Kdyby nebylo Rabelaise, Balzaca a Zoly, nebylo by ani Célinea v této podobě.

Lumír, 31. března 1937

168

Mea Culpa – první Célinův pamflet

Mea culpa
a Život Semmelweisův . . . 171

Mea culpa ve Francii,
první překlady . . . 173

Mea culpa v Čechách . . . 174

Céline se vrací z Leningradu v roce 1936 na palubě lodi Meknès. Archiv AK. >

171 Mea culpa a Život Semmelweisův

V Čechách se ještě píše o *Smrti na úvěr* a ve Francii už u Denoëla vychází 28. prosince 1936 Célinův pamflet *Mea culpa* v jednom svazku s jeho upravenou disertační prací *Poslední dny Semmelweisovy* (*Mea culpa suivi de La Vie et l'œuvre de Semmelweis*). *Mea culpa* je sice pamflet protikomunistický, ovšem poukazování na židovství komunistických lídrů tu je rovněž přítomno. Jde o velmi sevržený text, označovaný i za „malé mistrovské dílo“ (François Gibault), v němž se Céline vyslovuje především proti jakémukoli utlačování slabého silným. V souvislosti s tímto prvním Célinovým pamfletem François Gibault předjímá:

...mnoho spisovatelů se ze Sovětského svazu vrátilo jako zapřísáhlí antikomunisté a někteří z nich se pak ocitli na straně fašismu, který byl považován za jedinou skutečnou hráz proti komunismu.³⁵³

Kniha má na insertní straně napsáno „Komunismus“. V záhlaví celého svazku (nikoli tedy jen pamfletu, jak se v Čechách bude psát – kniha obsahuje kromě krátké „Mé viny“ především Célinovu disertaci) je motto: „Chybí mi ještě pár nenávistí. Jsem si jist, že existují“. A podle *Bibliographie de la France*³⁵⁴ v nakladatelské anotaci knihy stojí:

Céline se vydal na cestu po Rusku. A říká zde, co v SSSR viděl a co si myslí o komunistických vymoženostech. Rázněji než kdy předtím Céline potvrzuje, že stojí zcela sám. Neboť nespílá novým božstvům, aby velebil stará. Dělá-li si nové nepřátele, nehledá přátele jinde. Jeho svědectví bude mít světový ohlas.

Jak pragmaticky konstatuje François Gibault,³⁵⁵ Célinův nakladatel Denoël na jedné straně po nepříliš velkém úspěchu *Smrti na úvěr*, kdy se osobně za Céline svou obranou angažoval, chtěl zájem o svého autora udržet a žádal po něm další text. Na druhé straně Céline po návratu ze Sovětského svazu chtěl podat co nejdřív svědectví. Měl fragmentární poznámky k textu, který měl teprve vzniknout – a tyto zápisy zamýšlené knihy byly publikovány jako *Mea culpa*, 27 stran v knize.

Semmelweis (1818–1865) jako by zůstával stranou. Přitom dnes je tato rigorosní práce jasnou předzvěstí Célinova pamfletového stylu: nakolik se už v době, kdy byla práce obhajována (1. května 1924, bronzovou medailí oceněna 22. ledna 1925), její styl lišil od běžného stylu podobných textů! Stačí se začít například do líčení Semmelweisova dětství, abychom poznali, že text nebyl jen přílepkiem k pamfletu úvodnímu (který je navíc nepoměrně kratší: oněch 27 stran knihy na 91 pro Semmelweise):

³⁵³ Céline. *Čas běsů a pronásledování*, op. cit., s. 129.

³⁵⁴ 25. prosince 1936, ss. 4050–4051.

³⁵⁵ Céline. *Čas běsů a pronásledování*, ss. 148n.

Nejprve rozbřesk...

Vskutku je to pokaždé stejný neduh, táž tupá zatvrzelost ve slepé a hluché rutině kolem dětství výjimečné bytosti...

Nikdo nemá tušení... nikdo jim nepomáhá... je tedy duše lidí tolik vzdálena všednímu životu?

V Budapešti je osudem určen čtvrtý syn, Fülöp... Ale jeho matka netuší o nic víc než jiní. Byla to údajně pracovitá žena, záhy provdaná, záhy sešlá, také hezká, nezdolná, kterou náhlá nemoc sklátila v zimě 1846.

Než přišlo to velké neštěstí, v domě se hodně zpívalo a taky křičelo. Osm dětí!

Hokynářství si vedlo dobře, malí Semmelweisové byli dobře živení, najednou byly Fülöpovi čtyři roky, pak deset. Všem připadal všude šťastný; kromě školy. Školu neměl vůbec rád a nad tím odporem si jeho otec zoufal. Fülöp měl rád ulici. Děti mají ještě víc než my jeden život na povrchu a jeden hluboký. Jejich povrchní život je zcela prostý, stačí nějaká ta kázeň, ale hluboký život jakéhokoli dítěte je nesnadnou harmonií vytvářejícího se světa. Do tohoto světa musí pojímat den co den všechny smutky a všechny krásy světa. To je nesmírná práce vnitřního života.

[...]

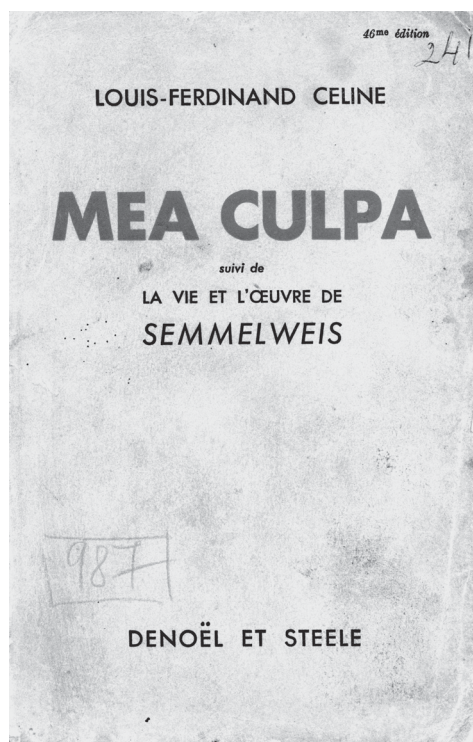
Co nejčastěji děláme na ulici? Sníme. [...] Ulice je jedno z nejmeditativnějších míst naší doby, je to moderní svatyně.

V Maďarsku, zemi melodické, zemi divadla, obývané otevřenější rasou, než jsme my, hudba prýští bez velké námahy povětřím.

[...] Malý Semmelweis, ten náš, neměl rád školu, zato měl rád zpěv. [...] V Budě bylo kolem poledního tolik pouličních zpěváků jako domovních dveří.

Co kdybychom se tu na chvíli zastavili?

Mezi kalužemi posledního deště se zastavuje zpěvák v pestrobarevných hadrech, neustále se škrábe, dívá se po lidech, co jdou kolem... skrz svou bídu... Přepadne ho drobná závist vůči všem těm, kteří spěchají na oběd... On svůj oběd ještě nemá ani

Obálka prvního vydání *Mea culpa* a *Života a díla Semmelweisova*. Archiv AK.

173 v žaludku ani v kapse. Z pytle páchnoucího močí vytáhne kytaru se zmoženými strunami... Ta věc pod jeho špinavými prsty sténá...

[...] k velké hudbě potřebujete mít alespoň trochu vzdělání, musíte být hudebník; abyste si zamilovali skutečnou lidovou písničku, stačí mít rád lásku, mít nějaký cit, a pak slova, ta pomáhají...

[...]

Ale hudba utichá... kroužek se rozchází... a zpěvák, o něco zemdlenější, číhá na něco k snědku. Všichni mají hlad. Sladké tajemství bledne... s lítostí, v srdci všem. Ulice se znovu propadá do potoka. Vnitřní chrám se zavírá, varhany umlkly, je to smutnější než předtím. Zůstávají pouze ti, které osud předurčil k věčné mši nekonečné lásky. Ti tvoří jen malou kapličku jasu v prostoru a čase.³⁵⁶

Životopis maďarského lékaře, který paradoxně zemřel na infekci, jež se mu při operaci dostala do prstu, má v knize vlastní motto:

„Okamžitě ukázal, jaké profylaktické postupy je třeba přijmout proti horečce omladnic, a to s takovou přesností, že moderní antiseptika nemá k pravidlům, jež předepsal, co dodat.“ Widal.³⁵⁷

Ve světle takto pojatého životopisu osobnosti, která přinesla objev obrovské ceny a setkala se s nepochopením (Semmelweis, nazývaný „zachránce matek“, musel být doktoru Destouchesovi blízký: k onomu nepochopení přispěla jeho popudlivost a neochota zpracovat svá přesná pozorování a experimenty do vědecky „přijatelné“ a publikovatelné podoby) – tedy ve světle Célinovy práce o něm se zdá, jako by *Mea culpa* byla spis předznamenáním. Předznamenáním, které začíná tímto odstavcem:

Co je na Komunismu svůdné, jeho vpravdě nedozírnou předností, je to, že před námi konečně strhne Člověku masku! Zbaví ho jeho „výmluv“. Staletí nás balamutí, on, jeho pudry, jeho trýzně, jeho velkolepé úmysly... Po libosti nás nechává snít... Nemůžeme vědět, jak nám ten nádiva dokáže lhát!... To je velké tajemství. Neustále je ve střehu, pěkně schovaný za svým velkým alibi. „Vykořisťování silnějším“. Jasně jak facka... Mučedník nenáviděného systému! Tohle je pravý Ježíš!

„Já jsem! jako ty jsi! on je! my jsme vykořisťování!“

Mea culpa ve Francii, první překlady

Bylo zde již řečeno, že 2. května 1935 uzavřela Francie smlouvu se Sovětským svazem o vzájemné pomoci. 13. listopadu vychází Gidův *Retour de USSR* (Návrat ze Sovětského svazu). Ten na sebe strhne víc pozornosti než za měsíc varování

356 Céline, Louis-Ferdinand. *Mea culpa suivi de La Vie et l'œuvre de Semmelweis*. Paris: Denoël et Steele 1937, dotisk vydání z roku 1936, ss. 41–45.

357 Ibid., s. 29. Georges F. I. Widal (1862–1929), francouzský internista a bakteriolog, profesor patologie a vnitřního lékařství na pařížské universitě.

Célinovo. Blíží se nová devalvace franku (přijde v červnu 1937), Blumova vláda a Lidová fronta se nejeví jako stabilní. I když zprávy o knize se v tisku objevují, levice ani pravice nevěnují Célinovu prvnímu pamfletu pozornost. Za podobného nezájmu vychází v listopadu 1936 u Gallimarda k desetiletí Renaudotovy ceny soubor povídek jejích laureátů *Neuf et une* (Devět a jedna), mezi nimiž je Célinova filmová povídka *Secrets dans l'île* (Tajnosti ostrova). Jediné provedení *Círky* v prosinci 1936 zřejmě nezajímalo ani Céline, který se na premiéru neobtěžoval přijít. Měl před sebou rok 1937: cesta do USA v únoru, v květnu cesta na ostrov Jersey, kde chtěl v případě války hledat útočiště (ostrov je v Lamanšském průlivu!). Célinovi tu Scotland Yard vzal pas a vydal mu ho až na zásah francouzského konsula Delalanda, s nímž se doktor Destouches spřátelil. Nadchází ale čas osudových *Bagatel k masakru*: „Maličkostí k vraždění“ (*Bagatelles pour un massacre*).

174

Navzdory nezájmu ve Francii (kromě drobných anotací vyšly jen výňatky pod titulem „Další vystřízlivělý“ v *Le Voltaire*³⁵⁸ a spolu s ukázkami z dalších prací v čtyřstránkovém foliu „Sověti všude“ v *Réveil économique*³⁵⁹) je svazek vzápětí přeložen a vydán v Buenos Aires, Bostonu, Londýně a první ze všech u Julia Kittla: tentokrát v překladu Margarete Sten (která dodnes zůstává záhadnou postavou, viz zde s.96) jako *Mea culpa und das Leben und Wirken des Arztes Ph. I. Semmelweis* (s. d., 1937). Všechna vydání jsou z roku 1937: pro Little, Brown and Co. v Bostonu knihu přeložil a uvedl Robert Allerton Parker (1927–1970). Vydání v Londýně je téhož roku reedicí, tentokrát u G. Allen and Unwin. Pro nakladatelství Sur v Buenos Aires přeložil *Mea culpa seguido de la vida y la obra de Semmelweis* Ernesto Palacio.

Mea culpa v Čechách

První noticku o Célinově cestě do Ruska najdeme v *Lidových novinách* 8. září 1936 (napsal ji František Pišek³⁶⁰): „Francouzský spisovatel Louis Céline, autor *Cesty do hlubin noci* a *Smrti na úvěr*, podnikl cestu do Sovětského svazu. Po krátkém pobytu v Leningradě vyjel do Moskvy.“

Už 7. ledna 1937 ovšem posílá Zdeněk Richter z nakladatelství Borový výtisk knihy *Mea culpa* Jaroslavu Zaorálkovi s dopisem uloženým v Památníku národního písemnictví.

V příloze posílám novou knihu Célinovu *Mea culpa*, kterou mi Céline poslal na moji žádost. [Nakladatel i Céline o ní jistě své partnery zpravili v předstihu sami, viz jeho dopis, pozn. 338 – pozn. AK.] Poněvadž zde není p. Fürth a nevrátí se dříve než někdy koncem ledna, nelze zatím rozhodnouti, vydáme-li knihu my, ale jsem přesvědčen, že když ji nevydá firma Borový, tak ji jistě vydá firma Petr. Tentokráte

358 9. ledna 1937.

359 *Les Soviets partout*, s. d. [1937]. 4 strany, grand folio, 59,5 cm.

360 František Pišek (1901–1982), novinář, literární kritik, šéfredaktor brněnské *Rovnosti* od roku 1945, zaměřený na ruskou kulturu, přispíval mj. do *U-Bloku*, *Června* a *Rudých květů*.

175 ne ovšem proto, že by byla tak sprostá, ale zaslouží-li vůbec, aby ji nakladatelství Borový uvedlo do češtiny. V každém případě Vás však prosím, abyste přeložil prvních 27 stránek, obsahujících jeho názor na komunismus na základě jeho cesty do Ruska. Myslím si totiž, že po zmírnění několika slovíček by se jakožto typický célinovský názor na socialismus to mohlo otisknout v *Přítomnosti*. I kdyby to snad Peroutka nechtěl, ačkoliv když jsem mu dnes o tom říkal, se tomu nevzpíral, nebudete to jistě překládat nadarmo. Peroutka sám totiž chystá o Célinovi článek na thema Optimismus a pesimismus v literatuře. Jinak se budu těšit na Váš vlastní názor o jeho nové knížce. Nevím, je-li ten Semmelweis doslovně totéž, co byla jeho medicínská these, ale přečetl jsem to včera jedním dechem.

Knihy je už 10. ledna pro jistotu ohlášena v *Lidových novinách*.

NOVÁ KNIHA CÉLINOVA

Autor *Smrti na úvěr* a tvůrce originální postavy předměstského lékaře Bardama, novonaturalistický romanopisec Céline, i u nás arci známý, vydá v nejbližší době nový svazek beletrie: *Mea culpa*. Na rozdíl od obou předchozích románů tato kniha má čítat pouhých 130 stran. Je to znak poměrné vyčerpanosti, nebo ukáznění? V druhé její části líčí autor osudy lékaře Semmelweise, mučedníka své vědy. Co se asi nezmění, je opovrhlivý a pesimistický Célinův vztah k životu, staví totiž svou knihu pod toto motto, dokonale mu odpovídající: „Chybí mně ještě tolik nenávisť, jsem však jist, že existují.“

Lidové noviny, 10. ledna 1937, podepsáno od.³⁶¹

Nepřesnosti v článku jsou posuny, které zakřivují obraz. V mottu není „tolik nenávisť“, ale „několik nenávisť“.³⁶²

Gustav Winter v *Právu lidu* srovnává Célinův pohled s knihou básníka a dramatika Charlese Vildraca *Nové Rusko* (*Cesta do SSSR*):³⁶³

Gustav Winter

CÉLINOVO ROZHOŘČENÍ

Paříž, v únoru. – Také Céline byl v sovětském Rusku, a podobně jako André Gide, také on se vrátil rozčarován. Z rozčarování vznikl pamflet, který spolu s doktorskou prací Célinovou o životě a díle reformátora v porodnictví Ignace Semmelweise vyplňuje knížku „M e a C u l p a“. Knížka je uvedena citátem ze Célinovy knihy předešlé: „Schází mi ještě několik nenávisť. Jsem jist, že existují.“ Ovšem, že existují, jejich počet je nekonečný a nic není snadnější, než vyprovokovat je. S perversní radostí se Céline snaží v tomto svém pamfletu vyprovokovat nenávisť právě těch, kteří mu pomohli k popularitě.

361 Zřejmě Artur Závodský (1912–1982), literární vědec, teatrolog, později universitní profesor v Brně, překladatel z němčiny a francouzštiny.

362 „Il me manque encore quelques haines. Je suis certain qu'elles existent.“ – *Zvýraznila AK.*

363 Vildrac, Charles. *Russie neuve* (*Voyage en U. S. S. R.*). Paris: Émile-Paul Frères 1937.

176 Co považuje za svou vinu? Patrně to, že jako tolik jiných nekriticky věřil všemu, co slýchal o sovětském Rusku dobrého. Z té viny se po své návštěvě v SSSR tedy kaje, ale jeho pokání nemá nic z důstojného tónu, jímž vyjadřuje své zklamání André Gide. Céline píše svůj pamflet touž vulgární hantýrkou, kterou mluví smutní hrdinové jeho románů, a horší je, že vulgární, snad ještě vulgárnější než forma, je také duch. Krátký pobyt v sovětském Rusku otřásl nejen jeho vírou v dokonalost sovětského režimu jako uskutečnění jisté myšlenky, ale i vírou v onu myšlenku samu a ve vše, co s ní souvisí. Vylévá tedy svou nechuť k socialismu, proletariátu, k politice, konec konců ke všemu, co je základem naší doby, tudíž také k jejímu technickému rázu. Třídní boj, ba vůbec existence rozporu tříd, je podle něho podvod. „Zaměstnavatelé? Dělníci? To je otázka štěstí a dědičtí, to je stoprocentně umělé. Všichni jsou stejní.“ „Politika je jak neštěstí,“ vzdychal před sto lety ironicky Musset. Céline se bez ironie řítí na ni jako zběsilý. „Politika zkorumpovala člověka za posledních tři sta let hlouběji, než byl zkorumpován za celou svou předhistorii. Byli jsme ve středověku lidskému sjednocení blíže než dnes, vytvářel se společný duch. Byl to také podvod, ale poetičtější, intimnější. Dnes ho není.“ A politikou dostává co proto věda a vůbec vše, nač si Céline pomyslí a nač se podívá. Je to smutné čtení, ani ne tak pro čtenáře, jako pro autora. Nikdy jsme neviděli v Célinovi revolucionáře, kterého z něho dělali komunisté adoptovavše ho buď omylem, nebo z politického výpočtu. Nebyl ani sociálním kritikem, obludnost sociální nespravedlnosti zaznamenával spíše s jistým groteskním zalíbením než s touhou probudit lidská svědomí. Podobně jako Céline je zklamán socialismem, poněvadž ho vlastně nikdy neznal, tak mohou být jeho obrazem zklamání v levém táboře jen ti, kdož si ho špatně vykládali. Céline podnikl opravdu cestu až do hlubin noci, ale uvázl v ní. Proto nevidí světla. [...]

Nakonec Gustav Winter srovnává Célinovo nepochopení s vlídným svědectvím Charlese Vildraca (z jeho již druhé cesty):

Ovšem, dobrý Vildrac jel do nového Ruska s odhodláním vidět jen pěkné stránky sovětského režimu; díval se jako obdivovatel předem rozhodnutý jen se obdivovati, ne jako kritický pozorovatel.

Právo lidu, 28. února 1937, podepsán -tr

Nakladatelství Borový si přálo zůstat přinejmenším neutrální, a i když práci o životě a díle Semmelweisově přečetl Zdeněk Richter „jedním dechem“, neotiskl oněch „několik archů“ pamfletu ani knižně, ani v *Přítomnosti*. Céline v Čechách zůstává úchvatným spisovatelem, který pro některé „řád smrdí“ (Peroutka) a pro jiné „je opravdový básník, nemá všeobecných idejí, nemá světového názoru [...] Je zpytatel člověka a badatel v něm po svém vkusu a na svůj vrub, lovec, který se vrací s kořistí

177 ze své výpravy, kterou podnikl jen pro její dobrodružnost, nestaraje se o to, co se stane se zvířetem uloveným“ (F. X. Šalda).

Céline si zřejmě (možná úmyslně) nevzpomíná, že knihu *Mea culpa* do nakladatelství Zdeňku Richterovi poslal už v prosinci 1936, a 2. ledna mu ji posílá znovu s podmínkami smlouvy:³⁶⁴

2. ledna [1937]

98 Rue Lepic

Vážený pane Richtere,

tato nová kniha *Mea Culpa* + *Semmelweis* je krátká. Posílám vám ji. Podmínky bych myslel zhruba takto

1000 výtisků

(dvanáct) 12 Liber anglických splatných předem.

Řekněte mi, zda vám to vyhovuje.

S pozdravem

LF Céline³⁶⁵

Za necelý měsíc:

Vážený pane Richtere,

před odjezdem (1. února)³⁶⁶ bych rád vyřídil 2 otázky –

1) Jak jsou na tom naše účty?

2) Co děláte pro *Mea Culpa*? (v Praze po mně tu knihu chtějí –)³⁶⁷

Čekám vaši odpověď obratem, laskavě –

Se srdečným pozdravem váš

LF Céline³⁶⁸

A po návratu z USA opět:

[1937]

Vážený pane Richtere,

z mé banky v Londýně mi nepřišlo žádné aviso o vaší platbě (nedoplatek za Smrt na úvěr).

Informoval byste mě laskavě v tomto směru? Jak se kniha prodává? A *Mea Culpa*?

Se srdečným pozdravem

LF Céline

98 R Lepic

Nahoře je rukou psáno „15/4 4500 fr frs, 13/10 4500 fr frs Londýn a „nečitelná česká slova“.³⁶⁹

364 Zdrojem tří uvedených dopisů je publikace *Année Céline* 1999, ss. 99–100.

365 *Cher Monsieur Richter / Ce nouveau livre Mea Culpa + Semmelweis est court. Je vous l'envoie. Pour les conditions je pense ainsi / 1000 exemplaires / (douze) 12 Livres anglaises payables d'avance. / Dites-moi si cela vous va. / Bien amicalement / LF Céline*

366 8. února Céline přijede do New Yorku.

367 Nic přesného se dosud nepotvrdilo.

368 *Cher Monsieur Richter / Avant mon départ (1er fév.) je voudrais bien avoir réglé les 2 questions – / 1° Où en sont nos comptes? / 2e Que faites-vous pour Mea Culpa? (on me demande ce livre à Prague –) / J'attends votre réponse par retour S.V.P.– / Bien cordialement vôtre / LF Céline*

369 *Cher Monsieur Richter / Je n'ai pas été avisé par ma banque à Londres de votre versement (reliquat de Mort à crédit) Voulez-vous me renseigner à ce sujet? Comment se vend le livre? Et Mea Culpa? / Bien cordialement / LF Céline.* Česká „nečitelná slova“ bohužel v prameni nejsou přetištěna.

Nevíme nic o tom, zda se Jaroslav Zaorálek ohradil proti označení „Sovětská žido-zednářská klika, která je momentálně u vás u moci“ (Célinův dopis J. Zaorálkovi z 12. května 1937). Antisemitismus protisovětského Célinova pamfletu ovšem v českém tisku nikoho nepobouřil. A pokud jde o protikomunistické varování? Na tomto poli se v Čechách nevedly pře o Céline, ale o André Gida a jeho *Návrat ze SSSR*. V létě 1936 přijal Gide pozvání k oficiální návštěvě Sovětského svazu. (Moskva se o něj začala zajímat v souvislosti s jeho úsilím dosáhnout spravedlnosti v takzvaném lipském procesu proti údajným žhářům Říšského sněmu v roce 1933.) Z cesty vzešla známá reportáž *Návrat ze SSSR*, v níž – ve srovnání se Célinem – Gide umírněnou formou (považoval to za přátelskou kritiku) referoval také o negativních dojmech z cesty. Pro Sověty to však bylo nepřijatelné a koncem roku 1936 zahájili proti údajným pomluvám kampaň. Polemiky se nevyhnuly ani českému intelektuálnímu prostředí. Gida, který ho tolik ovlivnil, už v roce 1936 smířlivě brání Václav Černý: „Je zase jen jedním dalším důkazem žalostné prostřednosti marxistické kritiky, že nepochopila, že Gideův komunismus je pouze transposicí křesťanských cílů do světa čirě lidského, naprosto zlaicisovaného.“ – „Kritika, jejíž esenci ze stanoviska politického Lidové noviny už přinesly, které Gide podrobuje dnešní sovětský režim, je a zůstane kritikou přítele.“ – „Pochybuji, že je dnes v kterékoli zemi, a třeba v Hitlerově Německu, duch méně svobodný, sehnutější, bázlivější (terorisovanější), zotročenější než v Rusku.‘ Bůh suď, kolik zklamaných nadějí pochoval Gide do tohoto přiznání.“³⁷⁰ Krajní, stalinistickou posici pak u nás zastupoval pamflet *Anti-Gide neboli Optimismus bez pověr a iluzí* (1937) básníka Stanislava Kostky Neumanna. Jeho dikce připomíná levicové výpady proti Célinovi:

Kdo se cítí v Sovětském svazu nesvobodným? Žalostné trosky vyžíračů. Čert je vem! Byl podán důkaz, že to bez nich jde na světě tisíckrát lépe. Theoretičtí hnidopiši, revoluční romantikové, ješitní a nenávislní zneuznanci. Čert je vem! Všude rozsévají toliko rozklad. Dekadentní básníci a umělci. Čert je vem! Socialismus potřebuje zdravých, silných a statečných lidí, ne ufnukaných zbabělců, ne ješitných tatrmanů formalistních, ne sexuálních psychopatů. To všechno jsou zbytky minulosti. Mladé generace se přes ně přelijí jako jarní vody. [...]

Překážkou obecného štěstí jsou dnes toliko vyžírači lidu. [...]

Jen dvě cesty vedou dnešním životem: cesta větších nebo menších padourů a cesta větších nebo menších bojovníků za novou lidskou společnost.³⁷¹

André Gide jako odpověď na útoky ze strany komunistů publikoval ještě *Retuše k mému „Návratu ze SSSR“* (*Retouches à mon Retour de l'U.R.S.S.*, 1936), v nichž odsoudil moskevské politické procesy, a uzavřel tak svou prosovětskou epizodu.

Céline jako odpověď na nezáměr o svůj pamflet *Mea culpa* napíše *Bagately k masakru*. A tyto „maličkosti k vraždění“ ho budou stát čest.

³⁷⁰ Citováno z knihy: Černý, Václav. *André Gide*. Ed. Pistorius, Jiří. Praha: Triáda 2002, ss. 150–151. Přesný bibliografický údaj článku není v knize uveden.

³⁷¹ Citováno podle dvou pramenů: Uhde, Milan. „Česká literární xenofobie: Největší český básnický štváček“, in: *Revue Proglas* č. 5, 2002, zdroj: <http://www.revuepolitika.cz/2002/5>, poslední přístup 16. června 2010. A: <http://www.budovatel.cz/state.phtml/Anti-gide>, poslední přístup 16. června 2010.

Bagately k pohromě

Doba vydání Bagatel ve Francii a v Evropě . . . 181

Třesky plesky k masakru . . . 182

Přijetí Bagatel ve Francii . . . 184

Bagately v překladech a ohlasech . . . 189

Doba Bagatel v Čechách: Československo na prahu druhé republiky . . . 191

Bagatelles pour un massacre v českém tisku . . . 195

L. F. C E L

publie aujourd

BAGATEL

POUR

UN MASSA

I vol. 384 p. : 27 f

« pour bien rire
les tranchées

ÉDITIONS DE

181 Doba vydání Bagatel ve Francii a v Evropě

V roce 1936 začala Lidová fronta (řečený vítěz voleb) zbrojit. Blumova vláda ustavená 4. června 1936 měla nepevnou posici (část levice dál hlásala program míru za každou cenu). Byl to ovšem i rok nadějí a reforem, do politiky se dostaly široké vrstvy. Postavení zaměstnanců se mění. V Lidové frontě však narůstají rozpory. Když se Blum rozhodl čelit úniku kapitálu (Georges Duby to nazývá „všeobecnou stávkou buržoasie“³⁷²) donucovacími prostředky, radikální členové Senátu vyvolali pád vlády (21. června 1937). Do tohoto kontextu přichází nová devalvace franku. V Paříži se od května do listopadu 1937 koná Mezinárodní výstava (na ni v *Bagatelách* bude Céline narážet). Schyluje se k další devalvaci franku (proběhne v květnu 1938), k mnichovské dohodě (30. září 1938) a všeobecné stávce (30. listopadu 1938). Diplomatické i lidské síly se soustřeďují na to hlavní: jak zamezit válce. Německo spěje k okupaci Československa a po útoku na Polsko (1. září 1939) vyhláší Anglie a po ní Francie (3. září 1939) Německu válku.

Rok 1938 byl zlomový i pro Céline: po vydání *Bagatel* odchází ze střediska v Clichy, kde ordinoval od roku 1929. Šéflékař dr. Ichok na vydání pamfletu reaguje rázně a doktor Destouches dává výpověď 10. prosince 1937. Ze stejného důvodu končí jeho spolupráce s laboratoří Biothérapie, kterou vedl Charles Weisbrem. V únoru 1938 vychází kniha Hanse-Ericha Kaminského *Céline v hnědé košili aneb zlo přítomnosti*.³⁷³ Céline je „zařazen“. Pronajímá si sejf v Holandsku. Na jaře Hitler obsazuje Rakousko. V září je podepsána dohoda v Mnichově. *Bagately* jsou přeloženy do italštiny a polštiny (viz dále). Céline si pronajímá sejf v Dánsku. O peníze v holandském sejfu záhy přijde: prostředky cizinců jsou na holandském území po německé okupaci zabaveny. Hitlerovi to Louis Destouches neodpustí.

Dobu předcházející Célinovým pamfletům charakterizuje stručně a bez slitování Karl Jaspers v knize *Otázka viny* z roku 1946:

Počátkem léta 1933 uzavřel Vatikán konkordát s Hitlerem. Jednání vedl papež. Bylo to první velké potvrzení hitlerovského režimu, nesmírný prestižní zisk pro Hitlera. Zprvu se to zdálo nemožné. Ale byl to fakt. Zmocnila se nás hrůza.

Všechny státy uznaly hitlerovský režim. Ozývaly se hlasy obdivu.

V roce 1936 se slavila v Berlíně olympiáda. Proudil tam celý svět. Plní zlosti nemohli jsme jinak než hledět na všechny cizince, kteří se tam objevili, s bolestí, že nás nechávají na holičkách – ale oni to věděli stejně tak málo jako mnoho Němců.

V roce 1936 obsadil Hitler Porýní. Francie to strpěla.

V roce 1938 otiskly *Times* Churchillův otevřený dopis Hitlerovi, v němž se vyskytovaly takovéto věty: Kdyby mělo Anglii potkat národní neštěstí, které by bylo

³⁷² Duby, Georges. *Dějiny Francie*, ss. 647–650.

³⁷³ *Céline en chemise brune ou le mal du présent*. Paris: Les Nouvelles Éditions Excelsior 1938. Hans-Erich Kaminski (1899–1963), německý Žid v exilu, novinář a spisovatel, po okupaci Francie odjel do USA a nakonec zemřel v Argentině. Zde píše o Célinovi jako spisovateli, který ze sebe dělal většího nacistu, než byli nacističtí kolaboranti.

možno srovnat s neštěstím Německa v roce 1918, prosil bych Boha, aby nám seslal muže Vaší síly vůle a ducha (vzpomínám si sám, ale cítuji podle Röpka).³⁷⁴

V roce 1935 uzavřela Anglie prostřednictvím Ribbentropa s Hitlerem námořní pakt. To pro nás znamenalo: Anglie vydává německý národ na pospas Hitlerovi, jen může-li si tak s ním udržet mír. Jsme jim lhostejní. Nepřijali ještě evropskou odpovědnost. Nejenže přihlížejí, jak zde vyrůstá zlo, ale dohadují se s ním. Nechají Němce utonout v teroristickém vojenském státě. Jejich noviny sice nacistům lajají, ale oni nedělají nic. My v Německu jsme bezmocní. Mohli by ještě — nyní snad bez nadměrných obětí — u nás obnovit svobodu. Nečiní to. Bude to mít důsledky i pro ně a bude je to stát daleko větší obětí.

V roce 1939 uzavřelo s Hitlerem pakt Rusko. To teprve v poslední chvíli umožnilo Hitlerovi válku. A když začala, stály všechny neutrální státy stranou. Národy vůbec nedržely spolu, aby jediným společným úsilím rychle vyhladily ďábelské dílo.

Celkovou situaci let 33 až 39 charakterizuje Röpke ve své knize o Německu, vydané ve Švýcarsku, takto:

„Dnešní světová katastrofa je gigantickou cenou, již musí svět platit za to, že se stavěl hluchým ke všem poplašným signálům, které od roku 1930 do roku 1939 ohlašovaly stále pronikavějšími tóny peklo, jež se chystaly rozpoutat satanské síly nacionálního socialismu – nejdříve proti Německu samému a pak proti ostatnímu světu. Hružby této války odpovídají přesně oněm hrůzám, které svět dopouštěl v Německu, když udržoval s nacionálními socialisty úplně normální vztahy a organizoval s nimi mezinárodní slavnosti a kongresy.“³⁷⁵

Třesky plesky k masakru

Bagatelles pour un massacre jsou označovány (navzdory antisemitismu předchozí *Mea culpa*) za první ze Célinových antisemitských pamfletů. Vycházejí v prosinci 1937 (v Německu již od podzimu 1935 platí norimberské zákony o říšském občanství a na ochranu německé krve a německé cti) v nákladu 24 600 výtisků, po všech dotiscích je celkový náklad (doložený v roce 1947 po inventuře nakladatelství Denoël) 76 024 výtisků. *Bibliographie de la France* knihu 3. prosince na straně 3462 charakterizuje jako „nejstrašnější, nejurputnější, nejnenávislivější, ale nejneuvěřitelněji komický pamflet, jaký kdy spatřil světlo světa“. V *Gringoire*³⁷⁶ byl nakladatelem avisován slovy: „Abyste se v zákopech zasmáli“ („Pour bien rire dans les tranchées“, 24. prosince 1937).

Céline ho věnuje „Eugène Dabitovi³⁷⁷ a kamarádům z ‚divadla ve stanu‘“. Motto zní: „Je ošklivý, nepůjde do ráje, kdo zemře a své účty nesplatil. Almanach hodných dětí“. ³⁷⁸ Úvodní část, po nezbytném výčtu nadávek, které se ze všech stran snášejí na pana Céline, uvádí dva balety: *Zrození víly* (*La naissance d'une fée*) „v několika

374 Wilhelm Röpke (1899–1966), významný německý ekonom.

375 Jaspers, Karl (1883–1969). *Otázka viny* (*Die Schuldfrage*, 1946). Přeložil Jiří Navrátil. Česky vyšlo poprvé Praha: Mladá fronta 1969. Citováno z vydání Praha: Academia 2006, dotisk 2009, ss. 125–126.

376 Významný francouzský meziválečný týdeník zaměřený na politiku a literaturu.

377 Spisovatel E. Dabit (1898–1936) se přátelil s A. Gidem, kterého doprovázel při jeho cestě po Sovětském svazu, kde v srpnu 1936 v Sevastopolu zemřel. Před cestou do Sovětského svazu, kde Dabit rychle rozpoznal nevýhody oficiálně organizovaného propagandistického cestování, napsal v jakési temné předtuše: „Dosud jsem napsal jen svá mladistvá díla, nejsem ještě na konci, takže pokud budu žít dál...“ Příčinou jeho smrti byl patrně nerozpoznaný tyfus léčený jako spála.

„Abyste se v zákopech zasmáli...“

dějství“ a *Rošťák Paul, hodná Virginie* (Voyou Paul, brave Virginie – parodie na sentimentální román *Paul a Virginie* Jacquese-Henriho Bernardina de Saint-Pierre z roku 1787). Pak se spouští kavalkáda výpadů založených na předpokladu celosvětového židovského spiknutí: židovská je celá Mezinárodní výstava, nenávislivý ke všem národům je Talmud, svobodní zednáři jsou židovskou organizací, židobolševismus chystá masakr ostatních hrdinných ras i ras upadajících. A mezi tím Céline zpřesňuje svůj cíl: „Nemám nic proti Židům jako takovým. [...] Ale bouřím se proti židovskému rasismu, proti tomu dštím, běsním, z toho mám plný kalhoty.“³⁷⁹ Svazek opět končí baletem *Van Bagaden* (starý tyran moří a mořeplavců). Na rozdíl od propracovaných románů je pamflet psán jakoby jedním tahem. Při veškeré obsahové nepřijatelnosti je nutno přiznat, že je syrovou matérií Célinova stylu. „Bagatelles!“ – „Třesky plesky!“ říká o něm ironicky sám Céline. A vystavuje tu antisemitským útokům také Masaryka a Beneše:

President Masaryk, přes veškerou žurnalistickou vlezlost, nesnášel Francii, coby velkokníže svobodného zednářství ve střední Evropě vděčil za veškerou svou moc židovským zednářům a komunistům. Přísahal jen na judeoanglickou kulturu. Ze všech sil připravoval s Benešem nastolení židobolševismu v Evropě. Česko–Slovensko je jen předsunutá pevnost Kremlu v Evropě.³⁸⁰

François Gibault o pamfletu říká: „Dnes si z *Bagatelles pour un massacre* upamatováváme jen prudké výpady proti Židům. Jímí kniha vyvolala pohoršení. [...] Přitom kniha nešetří nikoho, představuje ohromnou fresku francouzského úpadku stylem a tónem záměrně urážlivým, který Céline použil již ve *Smrti na úvěr*.“ Přesto uznává: „Nelze ovšem pochybovat, že Célinovo přesvědčení je upřímné, i jeho antisemitismus, i jeho šovinismus, místy poněkud omezený, ani že byl v obecnějším slova smyslu do hloubi duše

378 *Il est vilain, il n'ira pas au paradis, celui qui décède sans avoir réglé tous ses comptes. Almanach de Bons-Enfants*. Elektronická replika vydání *Bagatelles pour un massacre*, Paris: Denoël 1937, s. 2. <http://www.quellehistoire.com/docu/bagatelles.pdf>, poslední přístup 16. června 2010.

379 *Ibid.*, s. 49.

380 Elektronická replika vydání *Bagatelles pour un massacre*, s. 134.

a intelektuálně rasista. Brojil zvláště proti Židům, protože ve francouzské společnosti představovali sílu a disponovali velkou mezinárodní mocí.³⁸¹

Za *Bagately* bude Céline později souzen. V době vydání ovšem – na rozdíl od vztého mínění – nebylo jejich šíření zakázáno. Z prodeje je stáhl 10. května 1939 sám autor a nakladatel, po šesti měsících však už byly znovu v prodeji a od roku 1941 pravidelně dotiskovány.³⁸² François Gibault podtrhuje, že Céline byl zavržen především za tón, jakým své protižidovské výpady psal. Na stranách 157–158 druhého dílu Célinova životopisu činí Gibault výčet francouzských spisovatelů té doby, kteří se antisemitismem netajili tu více, tu méně: objevuje se zde Georges Bernanos, Paul Valéry, Paul Claudel a také André Gide. Nicméně François Gibault jejich antisemitismus dokládá ze soukromých korespondencí a deníků, což je něco jiného než otevřený pamflet nebo antisemitské články např. Marcela Jouhandeaua (sebrané do svazku *Le Péril juif* – Židovské nebezpečí, Paris: Sorlot 1937). Céline – a přiznává to i François Gibault – věděl dobře, co píše. I když tvrdil, že napadal Židy za vlády Blumovy a Lidové fronty, tedy v době, kdy byli podle něj Židé u moci a ne vraždění, toto „zdůvodnění“ už nemohlo platit v době reedic pamfletů v letech 1942 a 1943. Pravda je, že i v korespondenci je Louis Destouches stíhán představou, že vláda světa je v židovských rukou. Svazek *Céline. Čas běsů a pronásledování* cituje nedatovaný Célinův dopis Marii Le Bannier:

Naše civilisace je židovská – my všichni jsme podžidé – Pryč se židy nic neznamena – To jen ať něco žije – ale co má žít? Druidové? Bohužel ano! neodruoidové, kteří se od nás budou lišit tak jako první křesťané od pohanů – Je zapotřebí nových lidí – Ti vzejdou až po několika desetiletích bezejmenných katastrof – Vydou Z NICOTY Je třeba, abychom se propadli DO NICOTY A my máme ještě k nicotě daleko – jsme ještě nekonečně bohatí hnilobou – Je třeba, abychom zmizeli – my a naše děti – aby se nám země otevřela...³⁸³

Přijetí Bagatel ve Francii

Jako by francouzská kritika nevěděla, co si s pamfletem počít. Nepropekly žádné velké boje jako u *Cesty na kraj noci*, ani nebyly pronášeny vážné odsudky jako u *Smrti na úvěr*. Kolem dvacítky recenzí si všímá výpadů proti Francouzům a bolševikům a Židům a vzkypělého jazyka. Kladné články vyšly pochopitelně od protibolševického a později pronacistického novináře Julese Riveta (*Le canard enchaîné*, 13. ledna 1938) a silně pravicového Luciena Rebateta (*Je suis partout*, 21. ledna 1938) a Roberta Brasillacha (*Action Française*, 13. ledna 1938):

Je tu kniha, o které se v rozhlase neřekne ani slovo. Je tu kniha, o níž správně smýšlejíci noviny nepromluví nebo se o ní zmíní slovy distingovanými a káravými. Je tu kniha,

381 Gibault, François. *Céline. Čas běsů a pronásledování*, ss. 153–154.

382 Zdroj: *Bibliographie LFC*, položka 37A.

383 *Notre civilisation est juive – nous sommes tous des sous-juifs – A bas les juifs ne veut rien dire – C'est vive quelque chose! qu'il faudrait pouvoir – mais vive quoi? Les Druides? Hélas oui! des néo-druides – aussi différents de nous que le furent les premiers chrétiens des païens – Il faut des hommes nouveaux – Ils ne naîtront qu'après quelques décades de catastrophes sans nom – Ils partiront DE RIEN Il faut que nous tombions À RIEN Et nous sommes encore loin de rien – nous sommes encore infiniment riches en pourriture – Il faut que nous disparaissions – nous et nos enfants – que la terre s'ouvre pour nous – Zdroj: Gibault, François. *Céline II. Čas Běsů a pronásledování*, ss. 159–160.*

185 o níž levicové plátky neřeknou nic, nebo možná ty nejnešikovnější pár pohrdavých slov. Je tu kniha, která by docela dobře mohla být zakázána a stažena z prodeje. Je tu kniha, která narazí na konspiraci mlčení spíš než na spiknutí útoku.³⁸⁴

U negativních kritik se zdá, že neberou Célinovu knihu vážně.

Je to přesně ten typ knihy, u něhož by inteligentní antisemita uvažoval, jestli si ji vlastně nezaplátili židi.³⁸⁵

Pan doktor Destouches, známější pod jménem Louis-Ferdinand Céline, právě zemřel. Dobrovolnou smrtí. [...] Ve své *Cestě na kraj noci* se Destouches-Céline málem ztratil v klystýrové literatuře. [...] *Smrtí na úvěr*, kde svého génia umístil do zadnice, vyděsil dokonce i experty na skatologii. Dorazil se *Maličkostmi k vraždění*, knihou hitlerovskou, a tedy odpornou. [...] Pohřeb se bude konat na útraty pana Goebbelse jako výraz vděčnosti k zesnulému.³⁸⁶

Táží se s obavami, co přijde po Bagatelách k masakru, které ostatně nejsou román. Myslím, že se zmasakruje pan Céline, neboť zde vede ten nejkrutější a nejstrašnější útok, jaký kdy Francouz vedl proti komunismu a proti židům.³⁸⁷

V březnovém čísle časopisu *Esprit* si v recenzi „Bagatelles pour un massacre“ Emmanuel Mounier³⁸⁸ všímá, že:

Postava Céline už není ten groteskní ubožák, jehož kletba vycházela ze spodiny vůči drtícímu společenskému soukolí; nyní usedá s pány; to kolem něj, ale mimo něj, a zřetelně pod ním sebou mrská celý ten svět přísluhovačů, zbabělců, alkoholiků, literárních kritiků, demokratů, přivandrovalců a Židů. A jelikož Céline už není jejich bratr, nýbrž je jejich soudce, musí čerpat z jiných textů, aby poznal jejich zlé činy a odhalil jejich vady.

Mounier pak vedle sebe pokládá Célinovy zdroje a jejich parafrasi v *Bagatelách*. Vidíme, že Céline celé pasáže v knize převzal (nepřiznaně) především z pokleslé brožury Henri-Roberta Petita *Le Règne des Juifs* (Židovská vláda) z roku 1937, která byla tehdy k dostání u novinových kiosků. Odsud čerpá Céline své „historické“ detaily, ovšem proměňuje je obdobně jako citace týkající se Beneše a Masaryka. Podřadnou štvavou brožuru tak svým způsobem karikuje. Její tupé a přitom nebezpečné hlouposti, lži o židovském učení jako „Prorok Daniel (Leviticus XXVI) předpověděl pro rok 1914 světový otřes, počátek konce gójských říší“ rozvíjí célinovským šklebem, jako by se zvráceně cvičil: „Nepředpověděl snad prorok Daniel (Leviticus XXVI) pro rok 1914 ‚Velké otřesení světa, počátek konce Říší Gójú?‘ Žvásty blouznivců? Nepochybně...“ Podobné hyperbole jsou podrobeny v *Bagatelách* i prosté výčty: zatímco *Règne des Juifs* od 500 židovských obyvatel Paříže před rokem 1789 dochází k 174 000 v roce

384 *Ibid.*, s. 171; „L.-F. Céline; Bagatelles pour un massacre“, *L'Action Française*, 13. ledna 1938; Gibault čerpá z knihy Dauphin, Jean-Pierre. *Les Critiques de notre temps et Céline*. Paris: Garnier 1976, ss. 67–70.

385 Loewel, Pierre. „Bagatelle pour un massacre ou l'antisémitisme de M. L.-F. Céline“. *L'Ordre*, 7. ledna 1938. Zdroj: Gibault, François. *Céline. Čas Běsů a pronásledování*, s. 169.

386 Lecache, Bernard. „Mort de Louis-Ferdinand Céline“ (Smrt L.-F. C.). *Le Droit de vivre*, 22. ledna 1938. Zdroj: *ibid.*, s. 170.

387 Anonymní článek „Bagatelles pour un massacre“. *La Flamme*, 22. ledna 1938. Zdroj: *ibid.*, s. 170.

388 Emmanuel Mounier, katolický publicista a filosof (1905–1950), zakladatel personalismu (česky jeho manifest *Místo pro člověka*, 1948), *Esprit* založil r. 1932. Kritika *Bagatelles* je v č. 66.

1936, Céline od zmíněných 500 začne od roku 1914 nadsazovat: místo 70 000 uvádí 90 000 a místo 174 000 dokonce 400 000 v roce 1936. Židům je přičítána i poprava Ludvíka XVI.: v *Règne des Juifs* se jakoby „suše“ konstatuje, že poté, co je francouzští králové postupně pronásledovali za lichvu, Židé svrhli slabého krále a tím i monarchii, která jediná mohla před hrabivostí chránit lid; Céline do svého pamfletu „vнесе emoci“: „Až nakonec Ludvík XVI., podlomen demokracií, slabší než jeho předchůdci, zaplatil hlavou za to, že ostatní králové Židům vzdorovali.“

Bagately k masakru jsou bizarní snůškou baletů, nadnesených výpadů a vyvádění z míry, kterým se možná někdo mohl tehdy smát.

Nejnámější recensí *Bagatel* je recenze Gidova „Juifs, Céline et Maritain“ (Židi, Céline a Maritain) v *Nouvelle Revue Française* č. 295, 1. dubna 1938. Začíná a končí jasně:

Mám dojem, že Kritika obecně, když mluví o *Bagatelách k masakru*, nevidí pro stromy les. Překvapuje mě, jak se mohla tak splést. Neboť Céline hrál vysoko. Vynesl dokonce nejvyšší možnou kartu; jako vždycky. Nebral si žádné servítky. Dělal, co mohl, aby dal najevo, že to všechno se nemá brát o nic vážněji než Don Quijotovo tažení proti nebi. [...]

Céline nelíčí skutečnost; popisuje halucinaci, kterou tato skutečnost vyvolává; a to je na něm zajímavé. [...] Rozpřádá kolem sebe své stížnosti a mrzoutství k velkému pobavení čtenářů. Některých čtenářů. Jiným možná taková literární hra, která by při lidské hlouposti mohla mít tragické následky, bude připadat nepřístupná. Pokud jde o samotnou otázku semitismu, nechme ji stranou. Kdybychom měli brát *Bagately k masakru* jinak než jako hru, nemohli bychom Célinovi, při veškerém jeho géniu, prominout, že s takovým cynismem a lehkomyšlností rozněcuje vášně z nejbanálnějších.

Céline to možná urazilo, po válce bude v dánské korespondenci Gida jako spisovatele znevažovat (dopis Ernstu Bendzovi, 22. b. d., patrně 1948, *Cahier de l'Herne*, s. 145: „Gide je notář – myslím výtečný kritik – ale ne v prose – ani zbla transu u něj není, leda při pohledu na zadek malého beduínka.“), ale sám se zlobil, že lidé nechápou humorný tón jeho pamfletů:

Zbývá mi vysvětlit, proč se do mě trefují se svou nenávistí politické strany momentálně u moci ve Francii.

1. Kvůli mým humoristickým a rabelaisovským a antisemitským a hlavně *pacifistickým* knihám, které vyšly ve Francii před válkou (*Bagately a Škola*³⁸⁹), je to 10 let!

A nepochybně ještě víc kvůli mému protikomunistickému postoji a pamfletu, který jsem vydal (*Mea culpa*), když jsem se vrátil z Ruska (1936), kam jsem mimochodem jel zcela svobodně a na vlastní útraty.³⁹⁰

389 Mínešna Škola mrtvol, o ní dále.

390 Célinův dopis jeho advokátovi Thorwaldu Mikkelsenovi z 5. března 1946, zdroj: Gibault, François. *Céline. Čas běsů a pronásledování*, s. 159.

187 Na Gidův postřeh navazuje a v intencích Célinových vidí *Bagately* Rakušan Leo Spitzer – ten, který jako první hledal etymon Célinova stylu už u *Cesty na kraj noci*.³⁹¹ U stylové charakteristiky *Bagatel k masakru* postihuje Spitzer i to, čím jsou Célinovy pamflety z *literárního hlediska*: ve srovnání se Célinovými propracovanými prózami jsou pro Spitzera hromovým preludováním. Ve stati „Jazykověda a literární historie“³⁹² se vrací Spitzer k Rabelaisovi a významu jeho slovtvorby (disertační práci o něm napsal v roce 1910) a pokračuje:

A kdo jsou Rabelaisovi potomci? Literatura francouzského klasicismu se svým ideálem přesného slova – *mot juste* nebo *mot mis à sa place* – se rozloučila s renesanční tradicí slovní autonomie. Spodní proudy však nevyschly a řekl bych, že Balzac, Flaubert (ve svých dopisech), Théophile Gautier (ve svých *grotesqueries*), Victor Hugo (ve *Williamu Shakespearovi*) a Huysmans jsou do jisté míry Rabelaisovými následovníky v devatenáctém století. Za našich časů můžeme s Ferdinandem Célinem, který je schopen vystavět celou knihu na invektivách proti Židům (*Bagatelles pour un massacre*), znovu spatřit jazyk vylévající se z břehů: jak řekl André Gide, tato kniha je „chevauchée de Don Quichotte en plein ciel...“ [tažení Dona Quijota proti nebi], „ce n'est pas la réalité que peint Céline; c'est l'hallucination que la réalité provoque“ [co Céline maluje, není skutečnost; je to halucinace, již skutečnost vyvolává]. Následující ukázka célinovské vervy působí pseudo-rabelaisovským dojmem a může být srovnána s apokalyptickým nápisem nad branou Thelémy: „Penser ‚sozial‘! cela veut dire dans la pratique, en termes bien crus: ‚penser juif! pour les juifs! par les juifs, sous les juifs! Rien d'autre! Tout le surplus immense des mots, le vrombissant verbiage socialitico-humanitaro-scientifique, tout le cosmique carafouillage de l'impératif despotique juif n'est que l'enrobage mirageux, le charabia fatras poussif, la sauce orientale pour ces encoulés d'aryens, la fricassée terminologique pour rire, pour l'adulation des ‚aveulis blancs‘, ivrognes rampants, intouchables, qui s'en foutrent, à bite que veux tu, s'en mystifient, s'en baffrent à crever“ [Myslet „sociálně“! to prakticky znamená, řečeno narovinu: „myslet židovskými! pro Židy! skrze Židy! pod vládou Židů!“ Nic jiného! Všechno ten ohromný nadbytek slov, hlučící socialisticko-humanitaro-vědecké tlachání, celé to kosmické hřmění despotického židovského imperativu je jen přeludným obalem, dýchavičnou blábolivou hatlaninou, orientální omáčkou pro árijské mamlasy, směšným terminologickým blivajzem pro pošmajchlování ‚bílých chcípáků‘, plazících se ožralů, těch nedotknutelných, kteří to baští, až se jim dělají boule za ušima, oblbují se tím, cpou se tím, div nepuknou].

U Célinea je slovní tvořivost, jeho *vrombissant verbiage* (máme-li užít jeho aliteranční ražby), zjevně zaměřena více eschatologicky než kosmicky: jeho slovní svět je ve skutečnosti pouze světem hřmotných slov, řinčivých hlásek, připomínajících nesmyslně bušící stroje a přehlušujících svým rachotem strach a zbesilost osa-

391 *Le Rappel* chet M. Céline. Zde viz s. 35.

392 „Linguistic and Literary History“. In: *Linguistic and Literary History. Essays in Stylistics*. Princeton: Princeton University Press, poprvé 1948, zde 1967, ss. 1–39.

mělého člověka uprostřed prokletého moderního světa. Slova a skutečnost se rozcházejí. Je to vsutku *voyage au bout de la nuit*: nikoli do věštiny Bacbuc, ale do naprostého chaosu, na hranici jazyka jakožto výrazu myšlenky.³⁹³

V roce 1993 francouzský spisovatel a esejista Stéphane Zagdanski, který se jako potomek polských židovských imigrantů ze začátku 20. století zajímá o židovskou otázku a antisemitismus a zároveň vyznává srdcem Célinovo dílo, napíše:

Máme-li vést hranici v Célinově díle, tak mezi *Církví* – nikoli pamflety – a tím ostatním. [...] „Je to [Církev] drobná práce, vcelku (veskrze) nepodařená a nic od ní nečekám,“ psal [Céline] Johnu Marksovi. Už to je pozoruhodné, Céline totiž nikdy neodvrhl žádné ze svých děl, počínaje *Cestou*, očividně ani pamflety. Zvláštní je, že *Církev* je jediný z jeho textů, kde je antisemitismus ještě uměřený, kde autor neblouzní.³⁹⁴

Možná právě zmíněná „konvenčnost“ antisemitismu v *Církví* byl i důvod, proč na něj nepoukazovaly ani články a kritiky v Čechách. Byla je tehdejší doba ochotna přecházet, byly výlohy jako ta z roku 1932 na fotografii citované Adélou Gjuričovou (viz s. 146) také „uměřené“? Musela přijít nenávist, ne ta Célinova, ale bezohledná nenávist smrti, abychom začali být citliví i na zdánlivě „uměřené“ projevy nesnášenlivosti?

Stéphane Zagdanski říká jasně:

Bylo by očividně hloupé popírat jako Gide a jiní Célinův antisemitismus. Prostě jen v tom otázka netkví. Je-li tu nějaká „Célinova otázka“ („the question!“ píše ve *Féerii*), a zdá se, že nějaká otázka tu je, stejně jako je „otázka“ židovská, není to otázka jeho antisemitismu – to není Célinova otázka o nic víc než otázka jakéhokoli antisemity na světě –, ale literárního vztahu mezi jeho psaním a antisemitismem. Píšeme-li o Célinovi a jeho antisemitismu, musíme vyjít z toho, co Jankélévitch tvrdí o Bergsonovi a judaismu: „Problém vztahu mezi Bergsonem a judaismem tkví zcela ve spojení A.“ [...]

Mně spíš vytanul na mysl text Arnolda Mandela *O Célinovi židovském*,³⁹⁵ který, mám dojem, posuzuje Célinův osud podle židovských dějin a židovské mytologie – antisemitismus má být hlodající dybuk Louise-Ferdinanda... – přikročíme-li k otázce „v rovině existenciální“, vracíme se opět k tomu hlavnímu: co úzce pojí Célinův styl a myšlení se stylem a myšlením židovským, v jeho korespondenci, románech, v jeho „esejích“ (rozhovorech, *Hovorech s profesorem V*³⁹⁶), stejně jako v jeho pamfletech.

Litera soudí dějiny, učí judaismus; literatura předjímá a pojímá svět, říká kabala. A o tom, že desky zákona jsou v Bibli nazývány „dílem Božím“, prohlásil největší

393 Přeložil Jiří Pelán. Citujeme z knihy: Spitzer, Leo. *Stylistické studie z románských literatur*. Eds. Pelán, Jiří – Stromšík, Jiří. Přeložili Jiří Pelán a Jiří Stromšík. Praha: Triáda 2010, s. 82.

394 Zagdanski, Stéphane. *Céline seul* (Céline sám). Paris: Éditions Gallimard 1993. Dále jako *Céline seul*. Ss. 24–25.

395 Novinář a literární kritik Arnold Mandel (1913–1987) z rodiny východoevropských chasidů studoval na ješivě ve Frankfurtu, pak odešel do Paříže a údajně on, nikoli Raymond Aron, Sartra ovlivnil při psaní *Úvah o židovské otázce*. Psal eseje, prózy, poesii. Zde jde o text *D'un Céline juif* (in: *Cahier de l'Herne*, op. cit., ss. 386–391. „Célinův osud by mohl být docela dobře osudem současného Žida, hraničáře nicoty.“ To je první věta. A závěr: „V rovině ‚existenciální‘ spatříme tutěž vzdálenost, týž kontrast mezi Célinem a obvyklými antižidy, co hlásají své učení *ex cathedra* [...] Céline-Bardamu je pokořený zbloudilec a dobrodruh metropolí, vyhladovělý a horečný chodec New Yorku. Jeho pohled zpráskaného psa se rozjasní jen pýchou nad svou jasnozřivostí, jen zábleskem svého sarkasmu. [...]“

189 z židovských komentátorů Raši:³⁹⁷ „Je to jako s člověkem, jenž říká svému bližnímu: ‚Vše, čím se jistý člověk zabývá, je [přítomno] v tom a tom díle. Stejně tak všechny radosti Svatého, budiž požehnán, jsou v Tóře.“³⁹⁸

Tuto teorii o sebenávisti a dybuku podporuje přesvědčení některých židovských badatelů, že Célinův humor je Židům blízký. Již jsme připomínali: byli to především Židé, kdo rozpoznali hned od počátku Célinův význam. Mezi jeho prvními překladateli byla převaha Židů. Až dosud jsme měli za to, že tu hrála roli židovská inteligence, vnímavost a ochota vidět věci nové a poznat vývoj. Židovští lékaři drželi nad Célinem ochrannou ruku – a jen teorií o dybukovi a podivné hlubinné spjatosti lze vůbec dnešním rozumem pojmut, že své pamflety dával Céline židovským přátelům číst. A podobně lze temnou spřízněností snad vysvětlit, že židovští intelektuálové jako Milton Hindus po válce či Stéphane Zagdanski nyní Célinovi věnují srdce i myšlenky. A jen tak snad můžeme porozumět tomu, že pověstný Célinův antikvariát v Paříži založil a vede Eric Brami, kterému – jak autorce této práce osobně sdělil – je blízký Célinův humor, protože ho cítí jako svůj, židovský. Nebude pak divu, že ani nacisté Céline nemohli přijmout, že jejich puritánství z něj cítilo cosi mimo jejich dosah, cosi protichůdného, a že Célinovi proto ani nebylo „dopřáno“ být zastoupen na nacistické antisemitské výstavě „Le Juif et la France“ (Žid a Francie) v Paříži 1941, na což si stěžoval v dopise generálnímu tajemníkovi Institutu pro židovské otázky kapitánu Sézillovi, organisátoru výstavu, v dopise z 21. října 1941:

Nejsem autor, kterého příliš trápí, jestli se „prodává“. [...] Když jsem však navštívil vaši výstavu, přece jen mě zaskočilo a poněkud zbolelo, že jsem v knihkupectví neviděl ani Bagately ani Školu, zato se zde staví na odiv drobný plevel, vyhnaná pozdní nedochůdčata, plankton. Nestěžuji si – nikdy si nestěžuji z hmotných důvodů – ale konstatuji zde znovu bohužel – příšerný nedostatek (na tak citlivém místě) inteligence a arijské solidarity – takřkajíc důkaz ad absurdum.³⁹⁹

Bagately v překladech a ohlasech

Zmínili jsme, že *Bagately k masakru* vyšly na devět pokračování v polském překladu Michała Małka v literárním a kulturním týdeníku *Prosto z mostu* už v roce 1938 jako *Pogromowe drobiazgi*. Další překlad byl vydán v Itálii. Alex Alexis jako jediný ze Célinových průkopnických překladatelů byl ochoten překládat i Célinovy pamflety. *Bagatelle per un massacro* vyšly v Miláně už v dubnu 1938 (v nakladatelství Corbaccio) a *Bibliographie LFC* uvádí, že jde o „částecnou edici“, značně seškrtanou.

V Německu vyšly *Bagately* pod názvem *Die Judenverschwörung in Frankreich* (Židovské spiknutí ve Francii) v Drážďanech v nakladatelství Zwinger v překladu Williho

396 *Entretiens avec le professeur Y*. Časopisecky 1954, knižně 1955. Podrobněji o nich dále.

397 Rabi Šelomo Jicchaki (zvaný Raši, 1040–1105) je zakládající postavou tzv. francouzské exegetické školy. Ve svých komentářích k biblickým textům a k Babylónskému talmudu ustavuje základní porozumění těmto textům v prostředí středověkého rabínskému judaismu.

398 *Céline seul*, ss. 11–20. Jedná se o glosu k verši Ex 32,16, který v překladu rabína Karola Sidona zní: „A desky byly dílem Božím a písmo bylo písmem Božím, vyryto na deskách.“ Rašiho glosu uvozuje lemma „Byly Boží dílo“. Pak následuje komentář. Za český výklad a překlad komentáře děkuji panu Pavlu Sládkovi.

399 *Je ne suis pas un auteur que sa „vente“ tracas beaucoup [...] Mais en visitant votre exposition j'ai été tout de même frappé et un peu peiné de voir qu'à la librairie ni Bagatelles ni L'Ecole ne figurent alors qu'on y pavoise une nuée de petits salsifs, avortons forcés de la 14e heure, cheveux sur la soupe. Je ne me plains pas – je ne me plains jamais pour raisons matérielles – mais je constate là encore hélas – la carence effroyable (en ce lieu si sensible) d'intelligence et de solidarité arjenne – démonstration jusqu'à l'ab-*

Könitzera a Arthura Pfannstiela. Bez uvedení data, podle *Bibliographie LFC* v roce 1939, *Union Catalog* uvádí 1938.⁴⁰⁰ Opět jde o edici seškrtanou, vypuštěny jsou balety, zůstává antisemitismus: *Bagately* vyšly „repasovány“ nacistickou ideologií, a to jak po stránce kompoziční (výpusťky, přehozené pasáže), tak po stránce překladu (posuny ve významech).⁴⁰¹

V roce 1942 opět vycházejí nepodepsané ukázky německé (patrně částečně v překladu Karla Eptinga, ředitele Německého institutu v Paříži) v časopise *Deutschland-Frankreich*.⁴⁰²

Gottfried Benn píše 11. prosince 1938 z Berlína, poté co dostane *Die Judenverschwörung in Frankreich*:

Milý pane Oelzi,⁴⁰³

děkuji za zasluku! Nad Célinem, jehož řádky, které jste mi poslal, jsem si prohlédl, už jsem si lámal hlavu. Ale co jsem si přečetl jeho poslední knihu, tu druhou, o dvou částech, už mě to nepřekvapuje. Především všechno poplve a na všechno nablije. Má zajímavou elementární potřebu na každé stránce, kterou napíše, zmínit alespoň jednou hovno, chcanky, kurvu a blití. O čem tak mluví, je vedlejší. V druhé knize spílal Sovětům a lékařským fakultám. Teď tedy přišli na řadu Židé. Je to jeho způsob vyjadřování, jeho metoda. V další knize půjde o pobřežní dopravu nebo o zacházení se zahradnickými učni. Především na všechno nablít. Jinak se to vysvětlit nedá. Nicméně jeho velký román obsahuje úžasně hutné a osvícené pasáže. Konec už byl ovšem slabý, a svědčil především o slabé osobnosti. Neměl žádný konec a nevěděl ani jak dál, a tak žvanil! Mohl se rozvinout jeho lesk a hloubka, anebo jeho nedostatečnost. A stalo se to druhé. Přesto vděčím první knize za velmi silné dojmy a nikdy na ni nezapomenu. [...]

Gottfried Benn⁴⁰⁴

Poté, co byl Céline za knihu odsouzen, zakázal její vydávání. Výňatky v angličtině vyjdou v roce 1966 v knize (a překladu) Normana Cohna *Warrant for*

Německé vydání *Bagatel* k masakru: šekrtané a přejmenované. *Album Céline*.

190

191 *Genocide. The Myth of the Jewish World – Conspiracy and the Protocols of the Elders of Zion* (Poukaz ke genocidě. Mythus světového spiknutí a Protokoly sionských mudrců. New York – Evanston: Harper & Row 1966–1967). V nizozemské antologii ze Célinových textů *Van de ene dood naar de andere* (Od smrti ke smrti, Amsterdam: Uitgeverij De Arbeiderspers 1971) je otištěna ukázka v překladu Emanuela Kummera. V šedesátých a sedmdesátých letech ovšem vycházejí *Bagately* opakovaně v Itálii: dvakrát v nepodepsaném a neautorisovaném překladu jako *Bagatelle per un massacre* v nakladatelství Edizioni Robespierre (1965) a Editrice Aurora (Caserta: s. d. 1977) a nakonec v nakladatelství Guanda (v Miláně) v září 1981, pro které knihu přeložil Giancarlo Pontiggia. Po zásahu Célinovy ženy Lucette Destouchesové je náklad stažen z prodeje z nařízení milánského soudu 2. ledna 1982.

Za všechny kritiky citujme lapidární vyjádření Régise Michauda z Illinoiské university z října 1938 v *Books Abroad* (University of Illinois Press):

Kolik čtenářů bude mít odvahu dočíst až do konce tuhle obrovskou patlaninu autora *Cesty na kraj noci*? André Gide a další kritikové nás žádají, abychom tento zběsilý a bizarní hanopis proti Židům nebrali vážně. Vykládají nám, že Céline si to jen rozdává s Rabelaisem na jeho vlastním kolbišti a kupí při tom slova nabraná v kalných spodinách francouzského jazyka. Možná ano, ale přesto je obtížné nespojovat si Célinův podlý úder s nacistickým a fašistickým útlakem. Céline si zcela osvojil slovník a terminologii utlačovatelů. Čtenář, který má na paměti nedávné hrůzy ve Vídni, se bude nad tímto výbuchem antisemitismu ve Francii podívat. Podle toho, co si dal do názvu, chce Céline svou troškou přispět k nadcházejícímu pogromu a rasovým čistkám. Také on chce zničit takzvané neárijce a týmiž prostředky. Jako spisovatel nemůže Céline zabíjet, ale může pošpinit a znetvořit ty, jež nenávidí, Židy, demokracii, Lidovou frontu a kdoví co ještě. Ať ten, kdo míní obdivovat takové dílo literárního útlaku, vysvětlí, ať psychiatři zdůvodní Célinovy záchvaty běsnění, které se tak dobře shodují s jiným podněcováním k vraždění a se sadismem rozmáhajícím se nyní ve francouzském tisku náhradou za společenské zlořády. Nastal čas zabíjet obětní beránky.

Doba Bagatel v Čechách: Československo na prahu druhé republiky

Situaci v Čechách v době *Bagatel* lze nazvat vědomím ohrožení. Čeští Němci, kteří po vzniku Československa cítili ústrky (a nezaměstnanost tam, kde byla většina německého obyvatelstva, byla, jak víme, mnohem vyšší než jinde), mohli nalézt novou oporu. Lidé psali dopisy vládě a prezidentu Benešovi s výzvami, aby Češi

Juden. Es ist seine Ausdrucksart, seine Methode. Im nächsten Band wird es die Küstenschiffahrt oder die Behandlung der Gärtnerlehrlinge sein. Primärer Kotzer. Garnicht anders zu erklären. Trotzdem enthüllt sein grosser Roman Stellen grosser wunderbarer Konzentration und Durchleuchtung. Der Schluss war ja schwach und deutete von vornherein auf Persönlichkeitsschwäche. Er fand kein Ende u. fand auch nicht weiter u. schnatterte drauflos! Es bestand die Möglichkeit, seinen Glanz u. seine Tiefe zur Entwicklung gelangen zu lassen oder die Mangelhaftigkeit. Dies letztere geschah. Trotzdem verdanke ich dem ersten Buch sehr starke Eindrücke u. werde es nicht vergessen.“ Benn, Gottfried. *Briefe an F. W. Oelze*. Eds. Steinhagen, Harald – Schröder, Jürgen. Wiesbaden, München: Limes-Verlag 1977. Zdroj: Wascher, Philipp. *Céline und Deutschland*, op. cit., ss. 128–129. Za překlad děkuji Veronice Sysalové a Veronice Dudkové.

surde pour ainsi dire. Zdroj: <http://sionisme.xooit.com/t12670-Non-a-Celine-et-ses-pamphlets-sur-Internet.htm>, poslední přístup 16. června 2010.

⁴⁰⁰ Library of Congress Online Catalog: <http://catalog.loc.gov/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?DB=local&B-BID=7879111&v3=1>, poslední přístup 16. června 2010.

⁴⁰¹ Cf. Wascher, Philipp. *Louis-Ferdinand Céline und Deutschland*, op. cit., ss. 145–176.

⁴⁰² Č. 2, 1942.

⁴⁰³ Friedrich Wilhelm Oelze (1891–1978), světoběžník, obchodník z Brém.

⁴⁰⁴ „Lieber Herr Oelze, Dank für die Sendung! Über Céline, den ich beobachtete an der Stelle, die sie mitschickten, habe ich mir schon Gedanken gemacht. Aber mich wundert es nicht, seit ich sein letztes Buch las, das zweite, mit den zwei Aufsätzen. Er ist ein primärer Spucker u. Kotzer. Er hat ein interessantes elementares Bedürfnis, auf jeder Seite, die er verfasst, mindestens einmal je Scheisse, Pisse, Hure, Kotzen zu sagen. Worüber, ist nebensächlich. Im zweiten Buch tat er es gegen die Sowjets u. gegen die medizinischen Facultäten. Jetzt also gegen die

neustupovali.⁴⁰⁵ Angažmá komunistů, kterým podle historiků většina občanů nedůvěřovala, se přesunulo mezi dělníky a prosté členy socialistických stran. „Prostí příslušníci komunistické strany“ (Zdeněk Kárník) získávali důvěru demokratů a socialistů. I Národní obec fašistická (předsedou byl generál Radola Gajda) se postavila „bezvýhradně za... celistvost a nedotknutelnost“ Československé republiky. (Zároveň však žádala uznat italskou vládu v Habeši a vládu generála Franca.) Ve Španělsku je občanská válka, Franca podporuje Německo a Itálie. Rok 1938 je pro Víta Smetanu⁴⁰⁶ „Československý rok 1938“. V březnu 1938 nechal Hitler obsadit Rakousko, v květnu je na základě Henleinových pokusů v pohraničí vyhlášena částečná mobilisace, mise lorda Waltera Runcimana v Československu končí nezdarem. V září je vyhlášena všeobecná mobilisace, za pár dní podepsána mnichovská dohoda, 5. října abdikuje Edvard Beneš a odlétá do Velké Británie. Začíná druhá republika. „Těch pět měsíců druhé republiky, chvíle v našem životě nejneuvěřitelnější, fantastickému snu podobná: jako bychom žili na Měsíci, jako bychom měli každou chvíli procitnout anebo sletět do prázdna! Plavba vytřeštěných zavrženců, napěchovaných na rozbitý člunek bez plachet a spuštěných bez cíle na širé moře. Nebylo možné uvěřit, že takto lze natrvalo žít.“⁴⁰⁷

Antisemitismus se ve vládním tisku začal stupňovat až později, po roce 1938, ovšem ve společnosti byl přítomný mnohem dříve (opět připomínám snímek z roku 1932, který dokládá Adéla Gjuríčová).⁴⁰⁸ Pokud na Célinův antisemitismus ještě nepoukazovaly recenze *Círky*, u *Bagatel* si ho recensenti konečně všimli. Souběžně s tím ovšem o práva na překlad knihy jednají dva literární agenti: oba se zanedlouho stanou obětmi antisemitismu a nacionalismu:

Už v lednu 1938 dostává Céline dopis od Evy Prenskey, která se ptá na práva k českému překladu *Bagatel*.

19. ledna 1938

Panu L.-F. Célinovi

Vážený pane,

můj partner v Praze, přikládám jeho adresu:

Pan Vincy Schwarz c/o Literární agentura Universum

Moravská ul. 22 / Praha XII / Československo

mě požádal, abych se u Vás informovala, zda kniha:

Bagately k masakru je ještě volná pro případný překlad do češtiny. Pokud ano, zašlete mi laskavě jeden exemplář, aby mohl být kladně zlektorován, a poskytněte mi krátkodobou opci nejvýš na dva měsíce.

Děkuji Vám předem a zůstávám v úctě

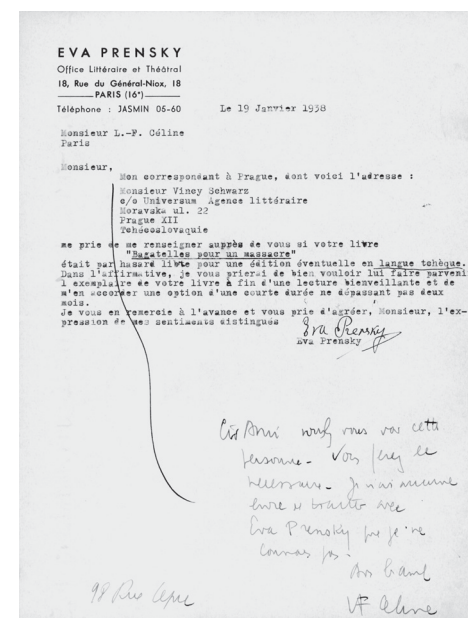
Eva Prenskey

⁴⁰⁵ Cf. Kárník, Zdeněk. *České země v éře první republiky III*, ss. 592n. Kol. (zde Gjuríčová, Adéla) *České země v evropských dějinách IV*, ss. 89n.

⁴⁰⁶ Smetana, Vít. In: *České země v evropských dějinách IV*, s. 92.

⁴⁰⁷ Černý, Václav. *Paměti II 1938–1945*. Brno: Atlantis 1992, s. 65.

⁴⁰⁸ *České země v evropských dějinách IV*, s. 98, zde s. 146.

Dopis Evy Prenskey se Célinovým dovětkem, uložený v literárním archivu PNP.

Céline posílá dopis Jaroslavu Zaorálkovi s připsanou poznámkou.

Příteli,
zajděte za tím člověkem, prosím vás. Učinite nezbytné.
Vůbec nemám chuť jednat s Evou Prenskey, kterou neznám.

Přátelsky

98 rue Lepic LF Céline

V korespondenci, kterou shromáždil německý spisovatel a autor různých sebraných edic Hermann Kesten (1900–1996) a vydal v roce 1973 jako *Deutsche Literatur im Exil. Briefe europäischer Autoren 1933–1949* (Německá literatura v exilu. Dopisy evropských autorů), je také jeden dopis Evy Prenskey.⁴⁰⁹ Jeho obsah dostatečně zdůvodňuje, proč jej citujeme.⁴¹⁰

Paříž, 3. února 1939

Vážený a milý pane Kestene,

promiňte mi prosím, že Vám na Váš lístek odpovídám teprve dnes. Teď došlo na mé litevské příbuzné, život doma je jim znemožňován a pomýšlejší na emigraci, ale kam, a pomocí jakých prostředků? Vůbec nevím, co se stane s mým bratrem a jeho rodinou, a velmi mne to zneklidňuje...

Viděla jsem se tu s Rohwoltem,⁴¹¹ odchází do Brazílie, předpokládám, že musí odejít. Řekl mi, že se vrátí, jak jen to bude možné. Byl u mě dvakrát, vypadá velmi špatně. Dnes odjel do Rotterdamu a zítra již nastoupí cestu.

Zprávy ze Španělska jsou drtivé. Z Německa rovněž. Věci, které mi lidé z Německa posílají pomocí všelijakých triků pro svou „emigraci“ a „exil“, jsou prapodivné: dostala jsem přinejmenším 15 párů velmi elegantní obuvi, od jedné přítelkyně, mezi tím i stříbrné lodičky, a také spoustu bot jejího muže, včetně bruslí atd. Představuji si „exil“ velmi elegantně. Ale asi je to správné, když člověk musí věci tak jako tak rozdat, vezme si s sebou raději stříbrné lodičky. Přesto je to pozoruhodná mentalita.

⁴⁰⁹ Jeden dopis Evy Prenskey z ledna 1938 se dochoval rovněž v knihovně harvardské university ve fondu ruského exilového spisovatele Gaito Gazdanova (1903–1971; emigroval jako bělogvardějec). Suchá zmínka v Kestenově antologii konstatuje: „Literární agentka. V roce 1941 zatčena gestapem a popravena.“

⁴¹⁰ Přeložil Marek Vajchr.

⁴¹¹ Nakladatel Ernst Rohwolt (1887–1960). S rodinou nejprve emigroval jako mnoho jeho autorů, ale po 57 dnech v Brazílii se vrátil do Německa. Jako kapitán wehrmachtu bojoval v Řecku a na Kavkazu.

Doufám, že nebude válka.

Prozatím Vám přeji vše dobré a pozdravujte prosím Vaši paní.

Srdečně Vaše

Eva Prenskey

Pamflet *Bagately* česky vydán nebyl, odpověď Jaroslava Zaorálka se prozatím nenašla. Nevíme, zda za Vincy Schwarzem zašel. Četl vůbec levicově zaměřený Vincy Schwarz články o *Bagatelách*, které už v lednu 1938 vycházely i v českém tisku? Věděl vůbec, o co se zajímá? Rozhodně se posléze pro vydání nijak neangažoval. Zdeněk Kárník o něm píše v kapitole „Německá literatura a její osudová rozcestí“:

Nemalé zásluhy o česko-německé porozumění získal Vincy Schwarz, překladatel Karla Čapka (*Povídky z jedné kapsy i Dášeňka*), pořadatel výborů z české poezie; vypravil a vydal také, dokonce až v roce 1940, obsáhlou antologii z prací „cizinců o Praze“ *Město vidím veliké* (překladatel Pavel Eisner jako Žid už tu nemohl být uveden), téhož roku výbor ze světové poezie inspirované českými dějinami *Ohlasy z Čech* a o rok později sbírku *Ta krásná země* (za spolupráce s Vladislavem Vančurou a Jaroslavem Seifertem). Za heydrichiády byl i se svou ženou v Praze popraven.⁴¹²

O okolnostech smrti Vincyho Schwarze se dočítáme ve vzpomínkách nakladatele Otakara Štorch-Mariena. Uvádíme je zde z téhož důvodu jako předexilový dopis Evy Prenskey.

Vincy Schwarz, znamenitý zprostředkovatel literatury, přítel spisovatelů a nakladatelů, Němec původem, ale Čech srdcem, byl i blízkým přítelem Karla Švába, od něhož si z jedné návštěvy odnesl text zapsaného zahraničního rozhlasového komentáře – snad švýcarského –, předpovídajícího konečnou porážku Německa. S vráceným, vlastnoručně opsaným strojopisem této relace přišla do Švábova knihkupectví Schwarzova žena se svou sestrou právě ve chvíli, kdy tam bylo gestapo. To u ní usvědčující text našlo a zatklo ji i s její sestrou. [...] když se Vincy Schwarz dověděl [...], co se stalo, přišel k jejím rodičům [...] a prohlásil, že čeká své zatčení v nejkratší době a že spálil již mnoho korespondence, především s oběma Manny.

Co očekával, se také stalo. On i jeho žena, třebaže žádný z nich nebyl žádný mafián, skončili provedeným rozsudkem smrti, stejně jako syn Josefa-Švába Malostranského, knihkupec Karel Šváb.⁴¹³

⁴¹² Kárník, Zdeněk. *České země v éře první republiky*. Díl III, s. 322.

⁴¹³ Štorch-Marién, Otakar. *Ohňostroj, Paměti nakladatele Aventina II*. Praha: Československý spisovatel 1969, ss. 168–169.

195 Bagatelles pour un massacre v českém tisku

V českém tisku informuje o *Bagatelách* Louise-Ferdinanda Céline nejprve Jaroslav Brož⁴¹⁴ v *Právu lidu*.

NOVÁ CÉLINOVA KNIHA

Louis Ferdinand Céline, pařížský lékař-spisovatel, který vyvolal svými dvěma romány (i do češtiny přeloženými) – *Cesta do hlubin noci* a *Smrt na úvěr* – prudké literární polemiky, publikoval v minulých dnech další knihu *Bagatelles pour un massacre* (Kdo by si co dělal z nějakého masakru), v níž se přiznává se zlostným a nevráživým tónem k nesmiřitelnému antisemitismu. Tím se dostává tento cynik, který až dosud vybíjel svou zlobu na moderní civilizaci vůbec a který viděl v dnešním životě jen špínu a hnilobu, do řad fanatiků z fašistického tábora, podle nichž přece rovněž pochází všechno zlo od židů.

Právo lidu, 26. ledna 1938, podepsáno bž

Z hlediska stylu hodnotí *Bagately* v *Literárních novinách* J. J. Paulík.⁴¹⁵ V článku se odvolává na výše zmíněnou⁴¹⁶ bojovnou marxistickou stať Karla Jiríčka v *U-Bloku* č. 2, 1937.

Jan Jaroslav Paulík

FERDINAND Z PERIFERIE, JAZYKOVÝ FENOMEN

Jeden z četných kritiků literárního škandalisty Ferdinanda, doktórka z dispensáře, recte F. C. Céline [sic!], napsal na podzim (K. Jiríček v „U“), že ukázka Célineova tvrzeného patologického pesimismu může být v celém rozsahu zodpověděna až závěrem přesnějšího rozboru jeho třídní posice. Že Céline rozbil starou formu, potřebuje nové pro přesný výraz nového obsahu, t. j. důsledného zaměření k vyjádření vnitřní reality, a že v determinování formy je blízek Proustovi, liše se od něho tím, že každý z nich vyjadřuje jiné stadium imperialismu. A konečně že naplňuje kus sociální objednávky buržoasie, ale nebezpečným pro ni způsobem.

Tedy ve své nové knize *Bagatelles pour un massacre* splnil Céline sociální objednávku buržoasie promptně a kulatně na 150 %, zjednodušíme-li si věci tím, že v oblasti ekonomie dosti přesné pojmy buržoasie a proletariátu mechanicky přeneseme do sféry ideologické a buržoasií pojmenujeme na př. miliony, které v uniformách i bez nich jednoho krásného dne se jaly defilovat před Hitlerem, s muzikou a prapory. V *Bagatelles* napsal Céline pro Francii a francouzsky čtoucí svět francouzského *Stürmera* v jednom svazku o pěti stech stránkách, protižidovský a protisovětský pamflet, a žádná pitomost mu není dost velká, aby se mu z ní neodvíjel ohňostrojový had groteskní slovní fantasie, novotvarů, hyperargotu,

⁴¹⁴ Jaroslav Brož (1907–1977), filmový historik a publicista.

⁴¹⁵ Jan Jaroslav Paulík (1895–1945), středoškolský profesor, překladatel, spisovatel. Od roku 1932 patřil k redakčnímu kruhu *Rozprav Aventina* a jejich redaktorem byl až do posledního, devátého ročníku. Za druhé světové války byl vězněn a zemřel 13. května 1945 na úplavici ve vězení Orei Berge.

⁴¹⁶ Cf. pozn. 346.

imposantně křečovitého kankánu na hranicích jazyka, citoslovce, zvuku a pazvuku, šťavnatého co slína na jazyk přinese z hádky na pavlači, velké puf! kalafunového ohně. Tomu autentickému proletáři Ferdinandovi, který ani minutu nepřestává mít vztek na zatracený prašivý život, vztek tak neodlučitelně k jeho osobnosti patřící jako jeho plíce nebo hlava, Ferdinandovi, který od nikoho nic nechce a ničeho nepotřebuje, není žádná pitomost dost pitomá, od Protokolu Sionských mudrců až k „ať si Hitler sežere Československo a Balkán, ať se honí po ruských stepích, bude tam mít 200, 300 let co dělat a zatím nám dá pokoj. A ostatně – bude-li Francie kolonizována Němci, je to pořád lepší, než kdyby ji kolonisovali židé, jeden ožralý Arijec je mi stotisíckrát milejší než dvěštipadesát tisíc Einsteinů.“

Krátce Ferdinand si zase jednou ulevil, jako si ulevil při Cestě do hlubin noci i Smrti na úvěr. Mohlo by se říci anarchista, kdyby měl jakýkoli, byť sebemlhavější pozitivní ideál. Ale ne. Je to naveskrz a definitivně otrávený malý člověk, jeho svět má věcně názorové rozpětí a citovou barvu nitra kverulantského muže z lidu, jaké znáte z tramvaje, z automatu, z biografu. Jen způsob vyjadřování je grandiosní.

Jaký je poměr mezi věcmi a slovy? Teprve slovy se stávají věci věcmi pro člověka v tom nebo v onom historickém úseku, ať jsou nebo nejsou zcela takové, jak já je vidím a vyjadřuji. Vnutit svoje vidění světa. Mohu je vnutit, je-li moje vidění světa zcela falešné? Mohou mít slova sama o sobě, oddělená od věci, svoji velikost a sílu, jako halucinace, která se v kterémsi okamžiku oddělí od skutečného jádra a existuje samostatně s neodvislou pravdivostí pro halucinované individuuum? Nebo přesněji: lze zcela fádni, nevýrazné a nepůvodní vidění věci učinit zajímavým a silným tím, že jsou řečeny [sic!] silným a původním způsobem? [...]

A tu se nikoli primitivistický kritik, ale zvědavý čtenář ptá, zda není Célinova forma věcí fenomenality, jakási neobvyklá slovesná technická zručnost, jakou mají zázrační počtáři nebo děti-virtuosové, rychle bujející na substrátu každému laickému oku viditelných úloмок skutečnosti. Nijak nerostoucí z toho, co jest jádrem umění, ne-li uměním samotným, to jest z původního, objevitelského, silného vidění skutečnosti, v procesu tvoření od ní se oddělujícího k samostatnému životu původního uměleckého výrazu. Není-li Ferdinandova je naprostá ke všemu, co z profesionální svědomitosti chce uměti.

Je vedlejší, když v řetěze nadávek, jímž je štěkávkový a nechtěně komický růženec (velerůženec, nadrůženík, ultrarůžák, hiperrůžeňák – chabě napodobujeme Célinovy jazykové zkrouceniny) kapitol, spílá francouzskému divadlu, filmu, ekonomii, proletariátu, music-hallu, lyrice, alkoholismu, kritice a bůhví čemu a hází všechno na krk židům, svobodným zednářům a bolševikům.

Ale významné je pro causa Céline prokletí celého francouzského klasicismu, renesancí počínajíc přes Montaigne a Racina k Proustovi a Gidovi.

Literární noviny, 9. února 1938

196

197 V *Právu lidu* vychází článek Gustava Wintera „Célinův případ“. Ti, kteří Céline již dříve odsuzovali, dávali po vydání *Bagatel* najevo zadostiučinění – Gustav Winter byl právě jedním z nich.

Gustav Winter CÉLINŮV PŘÍPAD

Paříž, 19. února. — Dostávám z Prahy už desátý dopis, obsahující otázku, co se to stalo s Célinem. Obrácení autora *Cesty až do hlubin noci* vzbudilo u nás zřejmě mnohem větší pozornost než ve Francii. Ku podivu, jak v době velmi vážné berou někteří Čechoslováci ukrutně vážně věci, přes které se Francouzi přenášejí bez rozčilení, ačkoli jich se mají týkat více než nás. Ještě než vyšla poslední kniha Célinova, napsala Adrienne Monnierová v přehledu současné literární situace ve Francii, jímž zahájila svůj Časopis přátel knihy: „Céline je legrace (rigolade), nebereme ho vážně a on se sám bere ještě méně vážně.“ Jak vidět, nevidí Célinovi krajané tragedii v tom, co zrovna Céline myslí, nebo aspoň předstírá, že myslí. Ale když je v Praze takový zájem, proč bychom si o tom nepohovořili? [...]

Od *Smrti na úvěr* nikdo již od Célinea mnoho literárně neočekával. Zajisté by Céline byl dobře udělal, kdyby se byl odmlčel. Ale od velikého a slavného skandálu, jenž doprovázel jeho první knihu, nesnese Céline, aby se o něm nemluvilo. Nadál se, že se o něm bude mnoho mluvit, když vydal svou knihu *Mea culpa*, kde se zpovídal ze svého zklamání ze sovětského Ruska. Napsali jsme tehdy:⁴¹⁷ „Céline píše svůj pamflet touž vulgární hantýrkou, kterou mluví smutní hrdinové jeho románů, a horší je, že snad ještě vulgárnější než forma je také duch... Nikdy jsme neviděli v Célinovi revolucionáře, kterého z něho dělali komunisté. Nebyl ani sociálním kritikem, obludnost sociální nespravedlnosti zaznamenával spíše s jakýmsi groteskním zalíbením než s touhou probudit lidské svědomí. Podobně jako Céline je zklamán socialismem, poněvadž ho nikdy neznal, tak mohou být jeho obratem zklamáni jen ti, kdo si ho špatně vykládali. Céline podnikl opravdu cestu až do hlubin noci, ale uvázl v ní. Proto nevidí světla.“

Nebyli jsme tedy nijak překvapeni, když vyšly před několika nedělemi jeho *Bagatelles pour le massacre*, kde se úspěšně pokouší soutěžit se Streicherovým *Stürmerem*: ve sprostotě a v antisemitské zuřivosti. Cesta tímto směrem byla po *Mea culpa* dána předem. Ale dvě pohnutky rozhodly asi nejvíce. Jedna je uvedena jako motto knihy *Mea culpa*: „Schází mi ještě několik nenávistí. Jsem jist, že existují.“ Céline hledal, kde by mohl nějakou tu novou nenávist najít, a našel jednu snadnou a praktickou. Antisemitism dnes vynáší. Pohnutku druhou prozrazuje ve svých *Bagatelles* sám. Céline se pokusil napsat libreto pro balet v Opeře, a nepochodil, a se stejným neúspěchem se setkal, když nabídl výboru pro loňskou výstavu scénario veliké lidové alegorické slavnosti. Osnovu těch dvou nezdařených prací podává ve své knize, a čteme-li ji, chápeme úplně, proč

⁴¹⁷ 28. února 1937 do *Práva lidu* s titulkem „Célinovo rozhořčení“, zde na ss. 175–176.

nemohly být přijaty. Ale není nenávisti horší nad onu, jež pochází z literárního zklamání. 198

Pan Rouché, ředitel Opery, a pan Labbé, ředitel výstavního výboru,⁴¹⁸ jsou sice dobří katolíci, židé nemohli tedy za to, že se Célinova díla neprovozovala. Ale to nevádí. Céline musil objevit tajný důvod, proč nebyla přijata. Ne pro svou literární slabost, nýbrž proto, že nějaká tajná židovská společnost řekla své veto. A od tohoto objevu jde pak dál. Židé vládnu Francií i světem – i papež je jen loutka v jejich rukou – a samozřejmě jsou vinni vším, co se na světě nedaří. Tak to jde nudně a vytrvale skoro na čtyřech stech stran foliového formátu – chcete-li znát podrobnosti, prokousejte se tím sami. My ztratili dost času už tím, že jsme to čtli. Chtěl-li udělat Céline sensaci, zmešlo mu. Jeho *Bagatelles* byly přijaty štítlivým mlčením. Nedělá se z nich naprosto ta tragedie, kterou v nich snad hledají v Praze. Soudí se jen podle některých stránek, že by mohly velmi zajímat nějakého lékaře odborníka ve zvrácenostech erotomanie, skatomanie a podobných věcech. Céline spisovatel je mrtev. Co bude dále psát, nebude již patřit do literární rubriky, nýbrž do klinických zvláštností.

Ale ještě jedna podrobnost. V jednom dopise, který jsme dostali o této věci, se pisatel diví, odkud ta antisemitská zběsilost u autora, kterého prý objevila židovská kritika. Pardon, to je naprosto nesprávné stanovisko. Kritik si nezavazuje autora k vděčnosti sympatickým referátem, a stal-li se Céline antisemitou, je to jeho věc, věc jeho vkusu, zcela nezávislá na náboženské příslušnosti jeho kritiků. A za druhé není pravda, že Céline objevila „židovská“ kritika. Vážná kritika bez rozdílu konfese přivítala první Célinovo vystoupení nadějně a povzbudivě, ale vlastním objevitelem je pan Léon Daudet, velmi antisemitský vydavatel royalistické Action Française. Léon Daudet je také spisovatel, také si libuje ve skatologii a v líčení erotických zvráceností a on první prohlásil, že je Céline veliký spisovatel a bil se – marně – v Goncourtově Akademii, aby mu udělila svou cenu. [Víme, že za *Cestu se „bil“* především Lucien Descaves, viz zde strana 37–39, pozn. AK.] Poznal v něm příbuzného ducha a neklamal se. Byl to duch dokonce ještě příbuznější, než mohl pan Daudet sám doufat. Zásluha objevitele náleží výhradně a nedělitelně jemu. *Právo lidu*, 27. února 1938, podepsáno –tr.–

18. března 1938 vychází pod značkou –l– článek, který byl jako výstřižek uložen v Památníku národního písemnictví bez určení autora a periodika. Vyznění článku nazvaného „Céline vyřízen“ s podtitulkem „Dokument k orientaci naší levičácké kultury“, který cituje z Winterovy recenze, ukazuje na pravicový tisk.⁴¹⁹

Nejpádnější, přesný a lapidární článek jsem objevila bez bližšího určení a v téměř nečitelné kopii mezi výstřižky Památníku národního písemnictví, a přestože komolí francouzský název (*Bagatelles pour un massacre* uvádí jako *Bagatelle sur un massacre* a český název je spíš interpretací), postihuje jádro věci (značka –ž

⁴¹⁸ Edmond Labbé, hlavní komisař Světové výstavy v roce 1937.

⁴¹⁹ Podle grafické úpravy (včetně tečky za titulkem) jde s největší pravděpodobností o *Venkov* z 18. března 1938 a pod značkou –l– je patrně podepsán Rudolf Halík (cf. Vopravil, J. S. *Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře*, Praha 1973), který má s levicí nevyřízené účty už od *Smrti na úvěr*.

Céline vyřízen.

Dokument k orientaci naší levičácké kultury.

Když u nás vyšel překlad knihy Francouze Céline: *»Cesta do hlubin noci«* a když jsme tuto strašlivou knihu s odporem a sebezapřením pročteli, strnuli jsme nad faktem, co se našimi předními edicemi předkládá národu jako moderní lektura, bez ohledu na morálku národa. Když jsme potom četli s úžasem, jak vysoké osobnosti v republice ve známé anketě označily Célinovu pornografii za pozoruhodnou událost, když se naše levičácké žurnály mohly nadšením zadusit, vzepřelo se v nás svědomí proti takové perversi. Když jsme se v tisku ohradili proti šíření svinstva a apelovali na cenzuru, aby konala svou povinnost, odpověděli tisk levice obhajobou Céline. Céline byl člověkem jejich srdce, jejich mustru. Odpověděli nám tak, jak asi latinské úsloví praví: *Naturalia non sunt turpia* (přirozené věci nejsou haněbné). Tedy »umění«, patlat se ve výkalech a užívat výrazů a obrátů, za něž by se styděla stará prostitutka, bylo přirozeností, hovělo naturalismu naší levice. Vždyť ještě nyní píše *»Právo lidu«*, že v první Célinově knize vítali nový originální talent. Tato kniha se podle téhož listu podobala »výbuchu sopky, v němž v širokém proudu rmutu a kalu teče tenký pramének roztaveného vzácného (!) kovu«. »Vybírali jsme perly v tomto přivalu exkrementů a napsali jsme, když jsme na knihu upozorňovali, co vše lze si slibovati od tohoto debutanta...« píše *»Pr. l.«*

Přišla druhá Célinova kniha: *»Smrt na úvěr«*. Kniha surová jako první. Ale známá čs. edice přispěchala s překladem na knižní trh jako se vzácnou perlou. Tehdy se už ozvala *»Přítomnost«* s odsouzením. Ale levice tolerovala knihu, o níž dnes říká, že *»čekala perly bez výkalů a našla výkaly bez perel«*.

Přišel však další spis: *»Mea culpa«*, kde se autor vyznával ze svého zklamání nad sovětským Ruskem. Netajil se, že ho zklamal socialismus. *Tento fakt způsobil, že se Céline ocíl na levičáckém indexu.* Přišel další spis:

»Bagatelles«, kde Céline se objevil jako zásadní antisemita. *Nestačilo, když psal a šířil zácho-dové umění — to se ještě hledaly perly ve výkalech; ale postaćilo, postavil-li se proti so-cialismu a stal-li se antisemitou, aby byl pro-klet a zatracen... Toť hrůzná a ostudná okol-nost, svědčící o morálních kozelcích naší levice a zaujatost, dotkne-li se někdo ji, všemohouci levice, jež mlčí a chválí, mrzáci-li se duše člo-věka, przni-li se literatura a stavi-li se na oltář umění namísto idee exkrement, pohlaví v celé nahotě a pohlavní perversnost s návodem pae-dagoga, jak se jí lehce přiučit...*

Pojednou čteme v *»Pr. l.«*, že *»Céline se při-jímá se štítlivým mlčením, že by »mohl záji-mat lékaře odborníka ve zvrácenostech eroto-manie a skatomanie; Céline jako spisovatel je mrtev«. Ale nestačila ta hrůza oplzlostí a zvrá-ceností v prvním spise, pokud se Céline nepro-hlásil za odpůrce socialismu a za stoupence antisemitismu. Jakmile se Céline vyslovil proti socialismu, imputují mu skatomanii (libování si ve výkalech). Bohužel, že tuto zřtdu objevili ti, kdož napřed si libovali ve skatofagii (pojí-dání výkalů). Vše se odpustí, neseš-li cejch levice; jsi zatracen, ozveš-li se proti socialismu a jeho partneru.*

Kvituje, že aspoň dnes levice odsoudila Célinovo umění. Chtěli bychom, aby zpytovala svědomí i známá edice, jež literární trh obo-hatila Célinem a napříště nás ušetřila podob-ných »světovostí«. A všichni ti zastánci levé kultury a ti, kdož se udiveně tváří, hovoří-li se o levé kultuře, měli by si říci, že napříště neobohatí náš literární trh podobným aporem. To jsou ony zjevy, jež potíráme ve vnucované levičácké kultuře národu: Otravovat duši ná-roda a peskovat domácí klasiky a vylučovat je z národa, tihnoucího za modernou jako můra za světlem. Nevadí, spálí-li si křídélka můra; ale mělo by naší levice vadit, když s jejím sou-hlasem a z její iniciativy se hubí a zesurovuje duše národa. —l—

Blíže neurčený článek z 18. března 1938 uložen v literárním archivu PNP.

a zkomolený francouzský název ukazuje na téhož autora jako u článku ve *Večerníku Práva lidu* 27. ledna 1938):

CÉLINOVA CESTA DO HLUBIN NOCI

„...Vono to v životě není samá špína..., v tom je v jistém smyslu jistě kus pravdy, ale u mne je to manie; zaujatost.“ Tato slova, která dal promluvit autor *Cesty do hlubin noci* a *Smrti na úvěr* Louis Ferdinand Céline hrdinovi svého posledního románu, dokonale charakterisují tohoto opěvovatele špíny, mravní bídy a zchát-

ralosti – cynika, jemuž nikdy nic nebylo svato a jenž ve své nenávisti k moderní civilizaci a celému lidstvu – se ocitl nyní sám na nejkrajnější periferii dnešního života, v těsném sousedství lidí z okruhu mnichovského vydavatele lidožroutské pornografie *Stürmer* a jiným sektářským fašistickým extremistům [sic!]. Ze Céline se totiž v jeho právě v těchto dnech vyslém román *Bagatelle [sic!] sur [sic!] un massacre* (Kdo by si co dělal z nějakého masakru) stal vášnivý antisemita, vybízející svým způsobem zcela otevřeně a nestoudně k pogromům. Všechno zlo pochází od židů! To hlásal dávno již před Célinem generál Ludendorff ve svých traktátech proti židům, jezovitům a svobodným zednářům, to přijali do svého programu i stoupenci Hitlera a toho se nyní chopil i autor, jehož životní nenávist k lidstvu a každému společenskému řádu vyústila kdesi v nápadně blízkém sousedství politické periferie.

200

Co naplat, že Céline je dobrým psychologem a že jeho styl, překotný a surový, má něco do sebe; nikdo nemůže nadále hájiti psychopata, který se chtě či nechť ocitl na straně krajní politické reakce. Nelze již vážně hovořiti s člověkem, který hlásá zrůdné názory, že 1. všichni židé bez rozdílu mají býti v případě války postaveni do první bitevní řady jako „kanonfutr“, že 2. nesmějí býti zařazeni do jiných útvarů než pěchoty, samozřejmě bez možnosti dosažení důstojnické hodnosti, a že 3. každé překročení tohoto ustanovení má býti trestáno bez diskuse smrtí.

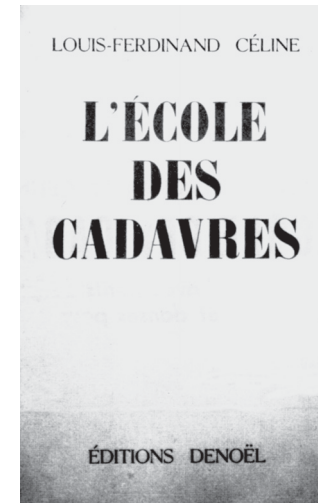
Židé vládnou podle Céline všude – celému světu. Jsou u moci v SSSR, v Anglii, ve Francii, ba dokonce i v Německu (Hitler je prý financován židy!) a židovstvem je ovlivňován celý kulturní život od Racina přes Cézanna až k dnešním špičkám kultury. Stranou stojí, zdá se, jako rytíř smutné postavy, jen sám pan Céline, který si alespoň na papíře svého nejnovějšího románu, jehož zbytečného překladu budeme snad ušetřeni, vykasal rukávy, aby svrhl nejenom Stalina, ale i Hitlera. ???, [1938], podepsáno –ž.

V zajetí pamfletů

Škola mrtvol ve Francii . . . 203

Případ Školy mrtvol v Čechách . . . 205

Nejsem geniální a nechci být udavač. Ale chci být po česku, nebojácně, poctivě a jasně — každý s sebou jasně — totéž, co řekl po francouzsku geniální udavač“, autor „Školy mrtvol“, Ludovic Ferdinand Céline. Jsem právě tak dobrý Čech jako on Francouz a jsem přesvědčen jako on, že současné válce je pravda na straně Německa, a že pravda, podvod a klam na straně židovské Anglie, Němce, nebo pro Angličany a Francouze. Je třeba se rozhodnout mezi Angličany a židovské Francouze. Ti praví Angličani a Francouzi, pokud mají svou hlavu a čisté srdce, se již rozhodli. Pokud mají svou hlavu a čisté srdce, největší škandál současné Anglie, a Céline sám, proslulý z „Cesty do hlubin noci“, to řekli a nepochybně; tisíce a statisíce malých Francouzů a Němců to cítí podvědomě a projevují to na veřejnosti. Němci a nosit vlastní život na zádech, vojáky německé a nosit vlastní život na zádech, vojáky anglických a francouzských Židů a Němců.

Titulní list prvního vydání *Školy mrtvol*, 1938. *Album Céline*.

26. října 1938 nechalo nakladatelství Borový ohlásit v *Lidových novinách* francouzské vydání *L'École des cadavres*: „Autor *Cesty do hlubin noci* a *Smrti na úvěr* L. F. Céline ohlašuje francouzské veřejnosti zase novou objemnou knihu, která vyjde v říjnu a která se bude jmenovat *Škola mrtvol* (nakladatelství Denoël).“

Škola mrtvol ve Francii

École des cadavres vychází v polovině listopadu 1938. Je připisována římskému císaři Juliánu Apostatovi.⁴²⁰ V květnu 1939 Denoël po dohodě se Célinem stahuje z prodeje *Bagately* i *Školu mrtvol* – po podaných žalobách a stížnostech. Žaloby se netýkaly morálního aspektu – ale osobní cti těch, které urazilo, když byli Célinem označeni za Židy. Byl to například levicový novinář Léon Treich (nakonec žalobu nepodal) nebo lékař Pierre Rouquès. Ten ji podal. Céline v závěru pamfletu jako „poslední zprávy“ (o tom, že Židé hýbou francouzskou společností) cituje na pár řádcích článek z *L'Humanité* (z 5. listopadu 1938), kde je Rouquès zmíněn ve výčtu lékařů nově založeného zdravotního střediska. Ty Céline souborně označil „samí židé“ (tous juifs) a Rouquès to považoval za urážku na cti. François Gibault⁴²¹ suše líčí osudy Célinova tehdejšího právníka André Saudemonta, který také pracoval jako rozhlasový reportér a vysílal kupříkladu reportáž o otevření Institutu pro židovské otázky, nebo o odjezdu prvního vlaku, který vezl Francouze na nucené práce do Německa, či o vernisáži protibolševické výstavy apod. V září 1944 byl André Saudemont uvězněn a obviněn z vlastizrady. Zjevně úslužný „reportér německých zájmů“ ve své obhajobě psal:

Níže podepsaný měl příležitost hájit v roce 1938 až nechvalně známého L.-F. Célinea. Seznámil ho s ním jistý malíř. Na Célinea podal žalobu k soudu za *Školu mrtvol* lékař, který byl v Célinově knize neprávem označen za žida. Níže podepsaný chtěl před soudem

⁴²⁰ Julián „Odpadlík“ (331–363). Neúspěšně se pokoušel nahradit křesťanství legalisované Konstantinem Velikým kdysi dominantním pohanstvím. Vojensky velmi schopný císař podnikl největší válečné tažení v římských dějinách (proti sásánovské říši), v jeho průběhu však padl. Jeho smrt pohřbila naději na restauraci starověkých náboženských kultů v říši, ačkoliv Juliánovi nástupci se až do dob Theodosia I. stavěli vůči stoupencům starých bohů celkem tolerantně.

⁴²¹ Zdrojem je zde jeho druhý svazek Célinova životopisu *Céline. Čas běsů a pronásledování*, ss. 180n.

pouze učinit zadost právu. Céline byl odsouzen za nactiutrháčství. Níže podepsaný 204 se bohužel nechal Célinem ovlivnit v židovské otázce.

Céline a nakladatel Denoël byli odsouzeni 21. června 1939 k pokutě 200 franků každý. Doktor Rouquès považoval označení za Žida hodno odškodného 50 000 franků. Soud mu přiřkl 2000 franků a přikázal, aby inkriminovaná několikařádková pasáž o přípitku při otevření nového zdravotního střediska byla z knihy vypuštěna. Pasáž je zachována v on-line přetisku „Une Production Cigale“ na stránkách zpochybnujících holokaustu Vrij Historisch Onderzoek.⁴²² Na stránkách <http://www.quellehistoire.com> je text knihy bez posledních stran. Obě internetové verze obsahují předmluvu druhého vydání *L'École des Cadavres* (rovněž u Denoëla) z roku 1942, kde o pamfletu Céline píše:

Od vydání této knihy proteklo pod mosty vody!

Svět změnil tvář. [...]

Mlčky nebo opentleně zabít, tak koná své dílo Čas, mám se na pozor.

[...]

Pár slov tedy, než se zapomene, o rysech, způsobech a drobných zásluhách této knihy.

1. Tisknuta za Daladiera.

2. Autor byl kvůli ní 21. června 1939 odsouzen na základě žaloby pana Rouquèsa, který se jí cítil být zhanoben. Pan Rouquès, chirurg Odborového svazu pracovníků v kovovýrobě a Mezinárodních brigád. Vydání Školy mrtvol nevyvolalo žádný rozruch – veškerý francouzský tisk hrobově a úzkostlivě mlčel – počítaje v to tisk pacifistický, antisemitský, francouzsko-německý atd., atd., ani jediný ohlas, jediná řádka, všude mráz, ve všem strach, naprosté odmítnutí. Důvod toho jednohlasého zaškytnutí: Škola byl v té době jediný text (noviny nebo kniha) zároveň a vjedno: antisemitský, rasistický, kolaborující (než na to přišlo) až k okamžité vojenské alianci, protianglický, protizednářský a prorokující v případě konfliktu naprostou zkázu.⁴²³

Vydání Célinových pamfletů prohloubilo rozkol mezi nakladatelem Robertem Denoëlem a jeho partnerem Bernardem Steelem, který byl Žid a Denoëlovo nadšení pro Céline nesdílel.⁴²⁴ Steele byl unavený z neustálých finančních těžkostí (o nich svědčí i Célinovy potíže s honoráři), do kterých ho stahovalo Denoëlovo neobchodní nadšení. Denoël občas dokonce napodoboval jeho podpis, jak to po Denoëlově smrti dosvědčila i Cécile Denoëlová. 30. prosince 1936 prodal Bernard Steele Robertu Denoëlovi svůj podíl. Během války pak sloužil Steele coby americký občan u amerického námořnictva. Po osvobození Francie byl jmenován námořním přidělcem na velvyslanectví USA v Paříži a s Robertem Denoëlem znovu navázal styky, jako by se nic nestalo. Den před svou smrtí byl Denoël na ambasádě a o žádných hrozbách nehovořil. Když ho 2. prosince 1945 zavraždili na ulici, šel Bernard Steele se Cécile Robert-Denoëlovou identifikovat tělo.

⁴²² Obsah stránky volající po „historické revisi“ považuje autorka této práce za konfrontační a zavádějící. Je to však jediná stránka, na níž bylo dostupné celé znění pamfletu. <http://www.vho.org/aaargh/fran/livres3/LFCecole.pdf>, poslední přístup 13. července 2010. Inkriminovaná zpráva z *L'Humanité* je na straně 177 ze 179.

⁴²³ Ibid., s. 7. *L'eau a passé sous les ponts depuis la sortie de ce livre! Le monde a changé de visage. [...] Tuer sous silence ou broderie, telle est la grande œuvre du Temps, je me méfie. [...] Juste là donc deux trois mots avant l'oubli, sur les caractères, les façons, les petits mérites de ce livre. 1° Imprimé sous Daladier. 2° Il fit condamner son auteur le 21 juin 1939 sur plainte de M. Rouquès qui s'y trouvait dif-famé. M. Rouquès, chirurgien du Syndicat des métaux et des Brigades Internationales. La parution de l'École ne fit aucun bruit – silence total, scrupuleux de toute la presse française – y compris la pacifiste, l'antisémite, la franco-allemande, etc., etc., pas un écho, pas une ligne, le frigo intégral, la pétoche totale, le désaveu absolu. Raisons de ce hoquet unanime: l'École était le seul texte à l'époque (journal ou livre) à la fois et en même temps: antisémite, raciste, collaborateur (avant l'heure) jusqu'à*

205 Po vydání *Školy mrtvol* se Céline – oproti tomu, co tvrdí v předmluvě z roku 1942 – musel bránit útokům i ze stran svých zdánlivých souputníků. Robert Brasillach pod jménem Midas píše v *Je suis partout* 26. května 1939: „Ferdinande, dostal jsi z nich vítr,“ když Céline své pamflety stáhne. Karen Marie Jensenové píše Céline už po vydání *Bagatel* 15. března 1938:

„Bagately“ mají velký úspěch – jenže frank stejně za chvíli spadne na nulu, takže materiálně nedostanu skoro nic. Nemám moc štěstí, nikdy co se týká peněz. A přitom jich potřebuju hodně, abych se protloukl. Ze všech zaměstnání mě propustili. Žiju teď dost sportovně. Hlavně musím poznat pravý okamžik, kdy se ztratit do ciziny. Situace je tu zhruba taková jako ve Španělsku před revolucí. [...] ⁴²⁵

Možná si Céline od dalšího pamfletu skutečně sliboval hmotný zisk. Tím hůř. Co na tom, že u něj nevede jasná hranice mezi zjištěností a potřebou, nadsázkou a rasismem, karikaturou... Célinův dopis Albertu Parazovi z Dánska v roce 1948 v něčem dává za pravdu Stéphanu Zagdanskému, který se domnívá, že pamflety byly Célinův podvědomý boj se sebou, s otcovým malým antisemitismem – a že proto zašel tak daleko:

S těmi Židy. Představ si, že je najednou mám rád, když jsem viděl konat Arije: frice i frantíky. Slouhové až hanba! neotesaní, servilní, div se nepřetrhnou. Kdo víc! a prodejní! a prohnaný. Hnusná klika! Á! byl jsem stvořen, abych si rozuměl s Icíkama. Jen oni jsou zvědaví, mystičtí, mesiášti tak jako já. Ti ostatní jsou moc degenerovaní. A šmírujou, darebáci, hlavně šmírujou! Židi, ti zaplatili jako já. Ti druzí, moji arijsí bratři, se kejvou na schodech Cirku! Chci je vidět v aréně chcípnout! Ať žijou Židi, hergot! Ovšemže pojedu rád do Tel Avivu s Židy. Budeme si rozumět. V mém vězení bylo 500 bachařů, samí Arijci. 500 milionů Arijců v Evropě. A mě nechají chcípat kvůli antisemitismu, kterému tleskají! Kde jsou zrádci, darebáci? ⁴²⁶

Případ Školy mrtvol v Čechách

V Čechách je po mnichovské dohodě. Pařížský dopisovatel Gustav Winter, který psal obšírně o *Bagatelách*, nyní píše o obou pamfletech.

Gustav Winter

FRANCOUZŠTÍ SPISOVATELÉ A NYNĚJŠÍ KRIZE

Byla tedy v literatuře hrůza z války. Mnozí u nás berou jako vážného svědka doby Céline a dodatečně hledají v jeho „obrácení“ doklad obratu v náladě a situaci ve Francii. Proč jsme jen věřili slovům ministerských předsedů a vyslanců a nepovažovali

l'alliance militaire immédiate, anti-anglais, antimaçon et présageant la catastrophe absolue en cas de conflit.

⁴²⁴ Cf. Gibault, François. *Céline. Čas běsů a pronásledování*, ss. 185n.

⁴²⁵ «Bagatelles» est un gr[and] succès – mais comme le franc va tomber à zéro, matériellement je ne toucherai à peu près rien. Je n'ai pas beaucoup de chance, jamais avec argent. Et pourtant j'en ai besoin pour me défendre. Je suis renvoyé de tous les emplois. Ma vie devient très sportive. Elle consiste à bien choisir le moment juste pour filer à l'étranger. Car les choses sont à peu près ici dans l'état où elles étaient en Espagne avant la révolution [...]. *Cahiers Céline* no. 5. *Lettres à des amies*. Ed. Nettelbeck, Colin W. Paris: Gallimard 1979, dále jako *Cahiers Céline* 5, s. 252.

⁴²⁶ *Question Juifs. Imagine qu'ils me sont devenus sympathiques depuis que j'ai vu les Aryens à l'œuvre: fritz et français. Quels larbins! abrutis, éperdument serviles. Ils en rajoutent! et putains! et fourbes. Quel-le sale clique! Ah j'étais fait pour m'entendre avec les Youtres. Eux seuls sont curieux, mystiques, mes-sianiques à ma manière. Les autres sont trop dégénérés. Et voyeurs les ordures, voyeur surtout! Les*

za povolání hlas Francie Célinovy *Bagatelles pour un massacre*, po nichž teď v posledních nedělích přišla ještě kořenější *L'École des cadavres*. Ale Céline je za vážného spisovatele považován snad v Praze, tady ne. Mohl-li někdo o tom pochybovat, jeho poslední kniha je naprosto přesvědčivým důkazem. Ne, Céline rasista a nevím jaký pravý –ista je stejně málo mluvčím své doby a svého národa jako někdejší Céline komunista a nevím jaký levý –ista. V lékařském slovníku, nikoli v politické nebo literární terminologii je třeba hledat definici a výklad jeho ‚případu‘.

Přítomnost, 21. prosince 1938

Snad nejobsáhleji o Célinových pamfletech pod pseudonymem Ervín Kačer referuje ve *Zvonu* Vincenc Červinka⁴²⁷ – dva roky po francouzském vydání *Bagatel* a tři měsíce po prvním stažení *Bagatel* a *Školy mrtvol* ve Francii. Jeho rozbor se sice týká jen *Bagatel* – ale časově i obsahově se váže i ke *Škole mrtvol*. A jasně *Bagately* označuje za román protizidovský.

Ervín Kačer SILÁCKÝ ROMÁN

Pařížský lékař a spisovatel Louis Ferd. Céline před několika lety svou první knihou *Cesta do hlubin noci* vyvolal ve světě sensaci zejména tím, že autor dosud zcela neznámý zaútočil na nervy čtenářů novou smělou látkou, novými tóny, novým slovníkem, velmi nevybíravým. Snobové doma i v cizině se mu kořili, prohlašovali za hrozně hluboké právě to, co bylo nejvíce popleteno a skoro nesrozumitelné, literární levice (také u nás) zvedla ho na svůj štít, salutující před novotářem.

Totéž bylo s druhým románem Célinovým, ač v něm hrubost a nevybíravost slovní i obrazová přec jen leckoho odpuzovaly, lekaly. Zjišťoval se sklon k pornografii, snad bezděčný, ale tím více zarážející. Nedávno vyšlý třetí román vyvolal již skoro zděšení. Literární levice okázale se obrátila od autora, který se jí ukázal býti zpátečníkem nejhrubšího zrna: příkře odsoudil život v sovětském Rusku a nezřízeně zaútočil proti židovství. Je pravda, že L.-F. Céline loni pobyl několik týdnů v sovětském Rusku, a ačkoli tam byl přijat se všemi poctami jako „pokrokový literát“ a „moderní lékař“, netajil se hlubokým odporem ke komunistickému režimu, takže je hotový zázrak, že ho tam nezavřeli. Céline totiž mluvil hlasitě a bezohledně kritizoval již tam, nikoli teprve po návratu jako André Gide a mnozí jiní. [zvýraznila AK.] Pravda je také, že kniha tak ostře protizidovská v románové formě nebyla snad dosud napsána.

Je to zvláštní román. Již jeho titul je svého druhu oříšek: *Bagatelles pour un massacre* – doslova česky: Maličkosti pro řež, nebo chceme-li se uchýlit do ruského ovzduší, z něhož čerpá autor, řekněme: Maličkosti pro pogrom.⁴²⁸ Sám obsah románu je rovněž oříšek, nemá jednotné osnovy, vedoucí niti. Na 400 hnedle stránkách je spousta hrubostí, často úmyslných, nehorázných obrazů, srovnání,

Juifs eux ont payé comme moi. Les autres, mes frères aryens ils se branlent sur les gradins du Cirque! Je veux les voir tous dans l'arène et crever! Vive les Juifs bon Dieu! Certainement j'irai avec plaisir à Tel-Aviv avec les Juifs. On se comprendrait. Dans ma prison il y avait 500 gardiens tous aryens. 500 millions d'Aryens en Europe. On me fait crever pour l'antisémitisme ils appaludissent! Où sont les traîtres, les ordures? – Cahiers Céline 6, Lettres à Albert Paraz 1947–1957. Ed. Jean-Paul Louis. Paris: Gallimard 1980, ss. 63–64. Dále jako Cahiers Céline 6.

⁴²⁷ Vincenc Červinka (1877–1942), novinář, publicista, překladatel, divadelní a literární kritik. V meziválečném Československu pracoval v redakci *Národních listů*, v letech 1919–1933 v Ottově nakladatelství řídil a redigoval edici *Ruská knihovna*, velmi respektovanou pro ediční výběr i pro kvalitu překladů. Roku 1921 byl přijat do nově založené zednářské lóže Jan Ámos Komenský a zůstal jejím členem až do zrušení v roce 1938. Byl členem všech československých novinářských organizací, místopředsedou Syndikátu československých spisovatelů, členem Slovanského ústavu a od roku 1934 předsedou Společnosti slovanské vzájemnosti. Ervín Kačer je jeden z jeho četných pseudonymů.

²⁰⁷ přemíra zuřivého patosu, přecházejícího místy v nadávky, a zase překvapujících fakt i scén mimořádného talentu i jasnozření. Kniha drsně a bezohledně anti-semitská, ale ne v běžném smyslu ubohé a pamfletické literatury toho druhu, jakou lidé čistotní odmítají.

Z čista jasna padnete na tóny a nálady blízké lidovému duchu francouzskému, na zvučný bonmot galského vtipu. Třeba:

„Kapitán Dreyfus byl větší muž než kapitán Bonaparte: ovládl Francii, a neztratil svoji vlast!“

A hned příslušný drsný výklad k tomu: za světové války padlo Francouzů 1 milión a 750 tis. To je vždy jeden ze tří mobilisovaných. Židů ve Francii však bylo zmobilisováno 45 000, jak zjistil sám velký rabín francouzský, a padlo z nich 1 350, tedy 1 na 33 mobilisovaných. Když tedy na každého padlého žida připadá 1 300 padlých Francouzů, měla by být všechna práva židů ve Francii určována podle téhož klíče: má-li například Francie 30 000 lékařů, nemělo by z nich být židovských lékařů víc než – 23!

Podle berlínského příkladu Céline dovozuje, že židovská rasa všechno ovládla: banky, bursy, tisk i kinematografický průmysl. Ale ovládla víc: lidskou morálku, myšlení i cítění. Cituje z Talmudu: „Všichni národové země přikováni budou k trůnu Israele v následcích děsné světové války,“ a z toho citátu vyvozuje, že židovská rasa si přeje války, že do ní žene Francii, že ji vehnala již do svazku se sovětským Ruskem.

Svojí cestě do dnešního Ruska a dojům tam načerpaným Céline věnuje větší část knihy. Jsou tam partie křehkého půvabu a opravdového básnického vidění, kde líčí vskutku nově (po tolikerých popisech ruských i cizích) velkolepost Petrohradu, města Petrova, jež postaru nazývá Sankt–Petěrburg, je nadšen jeho panoramatem, jeho prospekty, rozměry náměstí a tříd, po nichž by sta škadron mohla hnáti k útoku. A je zarmoucen, vzrušen, dopálen nesmírnou špínou, zpustošením, hladem, jenž zírání a čpí ze všech koutů. A umíněně trvá na tom, že to všechno zpustošení má na svědomí jen a jen židovská rasa a že i Stalin je bezděčným jejím nástrojem.

Silně působí líčení bouřlivé scény, jakou měl Céline se svou průvodkyní a tlumočnicí Natalií, která ho prováděla po Alexandrovském paláci v Carském Selu. Hrubě na ni zaútočil: „Tak z těchto komnat jste vyhnali cara s rodinou na Sibiř a pak do toho sklepa na Urale, na jatky? Není to odporné, když vrahové teď sem vodí cizince podívat se, jak žily dřív jejich oběti?! To je pravý židovský nevkus!“ Natalie nechápe zcela, namítá: „Carevna přece byla lidský upír, utrpení lidu pro ni nebylo ničím, neměla srdce...“ Tu již Céline se nezdržuje a zaútočí na ni bezohledně: „Carevna že neměla srdce?! Že nevěděla, co jest utrpení?“ A tyká jí drsně, nadává: „Ta carevna měla 5 dětí, chápeš ty vůbec, co to znamená porodit 5 dětí? Až sama budeš rodit, teprve pochopíš...“

⁴²⁸ V Polsku, jak víme, vycházely výňatky z *Bagatel* právě pod názvem *Pogromové drobiazgi* v č. 44–54, 1938 listu *Prosto z mostu* v překladu Michała Małky, viz pozn. 132.

V sovětském Rusku Céline viděl všude jen žebráctví a hrůzu. Zazlívá všem, kdo tam byli před ním a psali kriticky proti režimu, že nedopověděli: toť dílo židovské rasy, ať to byli André Gide, ať Citrine, ať Dorgeles, jichž knihy zná. Celé tuny papíru popsat o sovětských zvěrstvech, to se ještě tak připouští, nikoho to nebolí, je to dokonce jakás móda. Ale napsat, že je to židovské carstvo, židovská spoušť, ó, to by byl oheň na střeše, to se nesmí! A na závěr zjišťuje Céline, co prý viděl na vlastní oči: 98 procent všech turistů, kteří každoročně jezdí si prohlédnout „nové Rusko“, patří prý židovské rase: židovští turisté ze všech zemí, ministři, umělci, obchodníci kožišinami a brilianty, bankéři a inženýři, agitátoři a špehouni, markýzové a proslulí spisovatelé, kritici sociální a literární, prodavači a kupci...

Takto i kniha Célinova tak, jak jest, nehorázná a hromotlučná, směs básnické pravdy a přehnaných útoků, vtipných obrátů i hrubostí, jichž ještě nedorostla čeština, je charakteristická pro naši zmatenou dobu.

Zvon č. 49, 1938–1939

V Památníku národního písemnictví je uložen Célinův dopis adresovaný Jaroslavu Zaorálkovi s datem 27. prosince – bez vrocení.

27. 12.

Příteli,

jistěže vám dávám dvouměsíční opci pro Československo.

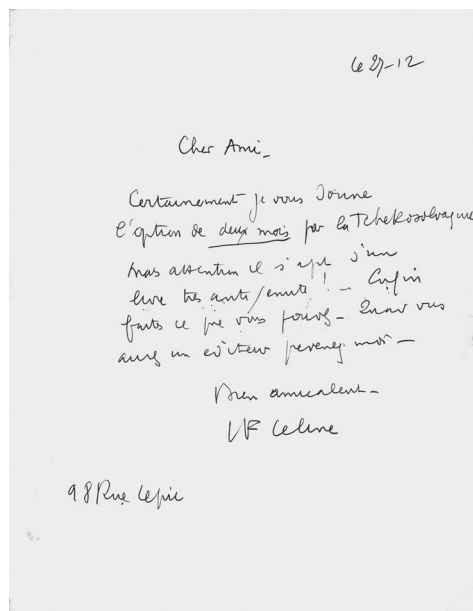
Ale pozor, jde o knihu velmi antisemitskou! No, dělejte, co můžete. Až budete mít nakladatele, dejte mi vědět.

Přátelsky

LF Céline

Rue Lepic 98

Dopis se patrně týká *Školy mrtvol* a je z roku 1938. *Bagately* totiž byly vydány oficiálně 28. prosince 1937 a sotva lze předpokládat, že by Jaroslav Zaorálek měl výtisk natolik předem, aby mohl už před 27. prosin-

Célinův dopis J. Zaorálkovi
uložený ve fondech Památníku
národního písemnictví.

209 cem žádat o opci. Pravděpodobně ani není, že by po deseti měsících šlo u Jaroslava Zaorálka o reakci na dopis Evy Prenskey ohledně *Bagatel*. Je to chronologicky (zatím) poslední dopis korespondence Jaroslava Zaorálka s Louisem Ferdinandem Célinem, který se dochoval. Jaroslav Zaorálek přeložil jako obvykle ukázkou pro nakladatelství Borový s tím, že případně bude vydána časopisecky, a takto se kapitola spolupráce Célinea, Jaroslava Zaorálka a Borového uzavírá.⁴²⁹

Lidové noviny sice ještě o knize informují, ale noticka Iva Ducháčka působí také již jako loučení.

CÉLINE PRO NĚMECKO A ITÁLIÍ

Poslední kniha Louise Ferdinanda Célinea je nejštvanější pamflet proti židům, jaký jsme v poslední době četli. Antisemitismus royalisty Charlese Maurrassa, novináře Henri Bérauda, spisovatele Léona Daudeta a politika Jacquese Dorioty je nevinné dětské štěbetání proti rozpoutanému vulkánu Célineovu. Jeho kniha *Škola mrtvol* je více než protižidovská; štví proti všemu, co není vysloveně protižidovské, to jest příznivě posuzuje jedině Německo a Itálii. Louis-Ferdinand Céline je protiamerický – protože Roosevelt prý znamená Rosenfeld. Céline je protianglický, protože Anglie, to znamená City, City znamená banku a banka znamená židy. Je protidělnický, protože dělníci – toť Marx. Je protivojenský, protože francouzská armáda by se chtěla případně bránit proti fašismu. Je proti maršálu Pétainovi, protože jeho vojenský duch by se mohl postavit do cesty vítěznému fašismu. Céline je protikatolický, protože Vatikán je podle něho ghetto a protože Ježíš konec konců byl žid. Demokracie prohlašuje za shluk nebohých arijců, zotročených mezinárodním židovstvem. Závěr tohoto důsledného antisemitismu je tento: „Máme my, Francouzi, zůstat otroky židů, nebo stát se znovu Germány? V německo-francouzské alianci ztratíme jedině židy. Z toho se tedy můžeme utěšit. A pak jsou tu dobré a osvědčené příklady o manželstvích francouzsko-německých. Na příklad Švýcarsy. Nikdy jsem neslyšel, že by curyšský kanton utlačoval ženevský. Nač tedy ještě čekáme, abychom to zkusili také?“ Tak mluví Céline 1938, v němž jsme po jeho románu *Cesta do hlubin noci* chtěli vidět pokrokového intelektuála. Francie nám zřejmě chystá jedno překvapení za druhým.

Lidové noviny, 10. prosince 1938, podepsáno vo

Céline se vyslovil. Ať už bylo jeho selhání podlé, jak píše Václav Jamek,⁴³⁰ nebo ne, podlí se ho chopili a využijí ho, dokud se jim to hodí. *Školu mrtvol* vydá v Československu nakladatelství Meteor (Fr. Strnad) v roce 1939 v překladu S. Horského. Původně knihkupec František Strnad (1909–??) měl nakladatelskou koncesi v letech 1934–1942, krátce označoval celé nakladatelství Meteor podle jedné z edic. V nakladatelských aktivitách jednal obchodně. V knihkupectví se

⁴²⁹ Snad dovětek: v koncentračním táboře zřejmě zahynul švagr Jaroslava Zaorálka, bratr Hedviky Zaorálkové. Po osudech rodiny pátrala Ladislava Chateau a tuto zprávu sdělila autorce práce ústně.

⁴³⁰ Jamek, Václav. „Židovský úděl a židovští autoři ve francouzské literatuře“, in: *Židovští autoři v literaturách evropských zemí*. Eds. Franěk, Jiří – Pojar, Miloš. Praha: Židovské muzeum v Praze 1999, s. 65.

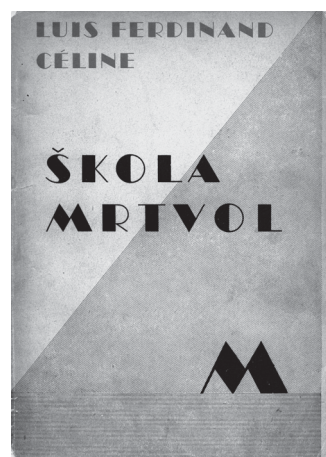
zaměřil zejména na výprodeje, koncem třicátých let skupoval a s výraznou slevou rozprodával knihy, ohrožené za změny politických poměrů konfiskacemi, na počátku Protektorátu však obviňoval vedoucí funkcionáře profesních korporací (zejména Eduarda Weinfurtera) z židomilství. Pro nerespektování dobových obchodních pravidel (hlavně prodejem nových knih pod cenou) měl konflikty se Svazem českých knihkupců a nakladatelů (1938 byl vyškrtnut, 1941 mu bylo na příkaz komisařské správy Svazu členství obnoveno). V únoru 1945 byl jeho závod vybombardován, v červnu 1945 byl na návrh očistné komise Svazu českých knihkupců a nakladatelů vyloučen ze Svazu a přišel o koncesi pro vydání Céline a poškozování kolegů prodejními metodami. Výsledek jeho odvolání, podloženého 1947 zastavením trestního stíhání pro provinění dle dekretu presidenta republiky ze dne 27. 10. 1945 č. 138/Sb, nebyl zjištěn, firma však jako knihkupectví působila až do roku 1949.⁴³¹

Autorka této práce se setkala s insinuacemi, že S. Horský je krycí jméno Jaroslava Zaorálka. Tuto urážlivou domněnku vyvrací nejen existence S. Horského, který se podle ústního sdělení bohemisty Jiřího Brabce pohyboval v českých nacistických kruzích, nýbrž i srovnání překladu, který Jaroslav Zaorálek předložil coby ukázkou v nakladatelství Borový, a překladu S. Horského. Nejenže je Horského překlad neumětelský, ale také zveličuje, a jak ještě uvidíme, záměrně vynechává, zatímco Jaroslav Zaorálek je přesný, věrný Célinovi co do slovníku i co do stylové roviny.

Ve *Škole mrtvol* útočí Céline na Čechy vehementněji než v *Bagatelách*. Kapitola o Česích (která straní obyvatelům Sudet proti Čechům a Židům) je uvedena mottem:

Všechna půda v Československu náleží židovským lichvářům a ne sedlákům, kteří ji obdělávají.

Z prohlášení lorda Wintherthorna MP [sic!]⁴³² v Dolní sněmovně dne 11. května 1934.

České vydání *Školy mrtvol*, 1939. Archiv AK.

210

211 „Kdo jsou to Češi?“

„Jsou to vojáci, pohůnci Židů a Lóží ve střední Evropě.“⁴³³
[...]

Československo se zrodilo v Paříži pod šťastnou hvězdou zednářskou. „Abych propagoval naši věc, vyhledával jsem a poté pěstoval až do konce války styky s třemi důležitými činiteli: Svobodnými zednáři, Ligou pro lidská práva a Francouzskou socialistickou stranou... Do zednářských kruhů mě uvedli někteří pařížští krajané a jihoslovanští členové Lóží; měl jsem pak příležitost vyložit v některých naší věc a získat pro nás pařížské zednářské kruhy.“ Vzpomínky z války a z revoluce žida Beneše, s. 172.⁴³⁴

Céline ovšem necituje: jako obvykle shrnuje. Uvedená pasáž takto doslova ve francouzském ani českém vydání Benešových vzpomínek *Světová válka a naše Revoluce* není. Rozsáhlá část prvního svazku je líčením vzniku tzv. Maffie (Maffia) a detailním rozbořením „spiklenectví“ (Naše spiklenectví, jeho ráz a význam; Organizace naší propagandy a její střediska ve Francii; sama kniha první má název *Doba spiklenectví a příprav politického hnutí revolučního*, kniha druhá začíná kapitolou *Paříž a Londýn střediskem naší akce revoluční*). Tak jako v celém pamfletu a jak to odpovídá jeho poetice, Céline tu svými slovy urážlivě a – jak říká Václav Jamek, „podle“ – pracuje s nadsázkou a posunem reálného, s hyperbolou, která spolu s hudební emoci řeči tvoří jeho způsob literárního výrazu. (Nicméně na druhou stranu je s podivem, že ve výboru z Benešovy *Světové války a naší Revoluce*, který v roce 1994 uspořádala Věra Olivová, jsou téměř veškeré pasáže o „Maffii“ a spiklenectví potlačeny, ačkoli v předmluvě se říká, že tento – byť útlý – výbor „akcentuje s maximální přesností Benešovy názory a činnost“.)

Veselice pokračuje.

Ten malý zběsilý ctižádostivý hlupák Beneš sebou pořád mrská na konci napnutého provazu nebo na konci ještě napnutějšího provazu.⁴³⁵

Célinovi interpreti se většinou shodují na tom, že jeho nenávisti se rodily z osobních pocitů urážky, ponížení, ze soucitu se slabými – a že křivdy, ať skutečné či pomyslné, které Céline viděl, se v těchto případech staly popudem k hrozným výbuchům. Není na místě Célinovy románové, literárně přemrštěné pamflety omlouvat, ale ani pomíjet: existují, je to součást Célinova díla, v jeho tvůrčím vývoji sehrály svou roli a jeho život poznamenaly zásadně: za strašnou cenu si v nich zkusil nové cesty stylové a kompoziční, především práci s dechem a intenzitou jazyka. Těžce zaplatil poznání, že není autorem aktualit, nýbrž pracných a promyšlených skladeb: když vydávání pamfletů zakazoval, z různých písemných dokladů je zřejmé, že mu především připadaly uspěchané a literárně nepovedené.

⁴³¹ Zdroj: Zach, Aleš. *Slovník českých nakladatelství 1849–1949*. Elektronická verze 2007–2009. <http://www.slovník-nakladatelství.cz/nakladatelství/frantisek-strnad.html>, poslední přístup 17. června 2010.

⁴³² *Toute la Terre en Tchécoslovaquie appartient aux usuriers juifs et pas du tout aux paysans qui la travaillent. / Déclaration de Lord Winterton, M. P. à la Chambre des Communes, le 11 mai 1934*. Citovaný elektronický přetisk Denoëlova vydání, Une Production Cigale, <http://www.vho.org/aaargh/fran/livres3/LFCecole.pdf>, poslední přístup 17. června 2010, s. 112 (176 pův. vydání). Tento výrok podle jména, titulu i dosavadního ověřování vypadá na podvrh. Možná má Céline na mysli Edwarda Turnoura, šestého hraběte Wintertona (1883–1962), který byl členem Dolní sněmovny přes padesát let. Jako irský hrabě neměl nárok na členství ve Sněmovně lordů, nicméně v roce 1952 se stal baronem Tournourem a z tohoto titulu právo zasedat ve Sněmovně lordů měl; úspěšný politik to ale nebyl.

⁴³³ – *Qui c'est ça les Tchèques ? / – C'est des militaires, c'est les gardes-mobiles des Juifs en Europe centrale, des Loges...* Op. cit. s. 112 (176 pův. vydání). V českém vydání S. Horského (s. 111) jsou tyto řádky o Česích vynechány: je řeč jen o „Sudeťanech“, jejichž požadavky údajně chápaly i dělnické strany.

⁴³⁴ Céline uvádí pasáž jako citát z Benešových *Souvenirs de Guerre et de Révolution*, uvádí i stranu 172. Zmíněné *Souvenirs de guerre et de révolution (1914–1918)*. *La lutte pour l'indépendance des peuples* (Vzpomínky z války a z revoluce. Boj národů za samostatnost) vydal francouzsky ve dvou svazcích P. Ernest Leroux v letech 1928–29. Byl to překlad prvních dvou svazků Benešových politických memoárů *Světová válka a naše Revoluce*. *Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa* (Praha: Čin-Orbis 1927; 3. sv., Dokumenty, 1928). V českém vydání Horského překladu jsou v pasáži opět vynechávky, necitujeme jej tedy. Rovněž citaci samu uvádí Horského překlad jako „Paměti“, ačkoli třísvazkové Benešovy *Paměti 1938–1945* vyšly až po druhé světové válce.

Kdo chce ale skutečně vstoupit do Célinova světa, musí projít i touto cestou, jakkoli se mu protiví. 212

Traduje se, že olej do ohně Célinova výpadu proti Čechům přilila jeho někdejší návštěva Prahy v červnu 1933.⁴³⁶ Dovídáme se tak z článku Zdeňka Richtera, který měl v té době, jak víme, u Borového na starost propagaci nakladatelství. Richter uveřejňuje 29. prosince 1938 (ještě před českým vydáním *Školy mrtvol*) obsáhlý článek v *Přítomnosti*. Jeho text objasňuje nejen otázku českého překladu *Školy mrtvol*, ale vnáší světlo i do dalších tradovaných nepravd.

V obsažném rozkladu Zdeněk Richter cituje ze *Školy mrtvol* dlouhé pasáže. Zde jejich podstatnou část vypouštíme z důvodů, které jsou nasnadě: není smyslem této práce šířit zbytečně antisemitské invektivy, které Richter předkládá. Céline sám po roce 1942 (jak řečeno, údajně z literárních ohledů), stejně jako později i jeho žena, zveřejňování pamfletů zakázal.⁴³⁷ Místo „senzačních“ citací považujeme za vhodné nejprve položit vedle sebe úhelné vyznání, summu Célinova postoje, v originálu, překladu Zaoráلكově – citovaném Richtermem – a v překladu S. Horského, vydaném knižně (ten mimochodem, jak již zmíněno, vynechává četné nepohodlné pasáže, například odkaz na Mnichov, na Pétaina a podobně). Z porovnání plyne, že Zaoráلكův překlad, i když je poněkud lidovější než proletářsky městský Céline, je nesrovnatelně lepší, uchoval Célinovu (sebe)ironii a snaží se poněkud otupit ostří („La Solution“ – „jeho řešení“). Je poznat, že Jaroslav Zaorálek měl Céline rád. Horského kostrbatý, otrokový převod umocňuje antisemitské vyznění. Jaroslav Zaorálek intuitivně célinovsky vystihuje i místa, která překládá ne zcela přesně. Horský se jim vyhne jako balastu na cestě za „Řešením“.

Ce sera le glas de l'empire britannique, et ce sera pain béni, de la Tyrannie britannique, l'écroulement de l'Empire! Tant mieux! Nom de Dieu tant mieux! La fin du cauchemar.

Tous nos malheurs viennent de Londres, de la Judéo-Britannie. Tout seuls Français, et même alliés aux Italiens, nous demeurons ce que nous sommes, les esclaves de l'Angleterre, les enchaînés aux comptoirs britanniques.

Alliés aux Allemands c'est autre chose. On file en l'air enfin nos chaînes.

L'Angleterre on la déculotte, on la fixe une bonne fois pour toutes.

Nous sommes les maîtres de l'Europe.

Nous sommes les maîtres de notre destin.

Ce qui, soit dit en passant, ne nous est encore jamais arrivé.

L'alliance franco-allemande, c'est la puissance judéo-britannique réduite a zéro.

Le fond même du problème atteint, enfin. La Solution.⁴³⁸

⁴³⁵ *La fête continue... / Le petit con frénétique ambitieux Benès n'a pas fini de gigoter sur la corde raide ou au bout de la corde, encore plus raide.* Op. cit., s. 119 (185 pův. vydání). V českém vydání *Školy* opět vynecháno.

⁴³⁶ Tomu ovšem protiřečí svědectví Františka Kocourka v *Rozpravách Aventina* 9. listopadu 1933 „Céline o pražských dojmeh“, zde na ss. 117–122.

⁴³⁷ Cf. s. 191 této práce: po zásahu Célinovy ženy Lucette Destouchesové je např. italský pirátský překlad stažen z prodeje z nařízení milánského soudu 2. ledna 1982.

⁴³⁸ Op. cit., s. 168 (261 pův. vydání).

213

To bude umíráček britské říše a bude to požehnaný chlebiček: konec britské tyranie, zhroucení britské říše! A dobře jí tak! Dobře jí tak, sakramentovi jednomu! Konec příšerného snu.

Všechna naše neštěstí přicházejí z Londýna, z té Judeo-britanie. Dokud jsme osarnělí, a i když se spojíme s Itálií, stále jsme jenom to, co jsme: otroci Anglie, přikovaní k britským pracovním stolům. Ve spojení s Němci je to něco docela jiného. To potom naše pouta konečně letí ke všem čertům. To potom ji přivedeme na mizinu, takže nikdy už ani necekne. To potom jsme v Evropě pány my. My sami jsme pak pány svého osudu. A to jsme – mimochodem řečeno – nebyli ještě nikdy. Spolek francouzsko-německý znamená úplný krach židovsko-britské moci. To potom bude konečně dosaženo samého jádra celého problému. Jeho vyřešení.

Richter cituje v překladu Jaroslava Zaoráلكa.

V Horského překladu je eliminována tragikomičnost a podtrhuje se fašisující rétorika.

To bude umíráček britskému císařství, britské Tyranii, zhroucení Císařství. Tím lépe! Tím lépe! Hrome, tím lépe! Konec hrůznému snu.

Všechna naše neštěstí přicházejí z Londýna, z Žido-Britannie. Francouzi sami, i ve spojení s Itálií, zůstali bychom co jsme dosud, otroky Anglie, spoutanci na anglických trzích. ~~Spojení s Německem, to by byla jiná věc. Setřáslí bychom konečně pouta.~~

~~Angli by se vyhrnuly kalhoty a byla by jednou pro vždy usazena.~~

~~Jsme pány Evropy.~~

~~Jsme pány vlastního osudu.~~

Což se nám, mimochodem řečeno, ještě nikdy nestalo.

Franko-německým spolenectvím bude žido-britská moc uvedena v niveč. Konečně byl zasažen sám kořen problému. To je řešení.

Z publikovaného vyprávění Zdeňka Richtera o Célinovi je také patrné, že mu Céline (jako šéfovi propagace?) o sobě pověděl mnohé, co tehdy a ani potom obecně známo nebylo: peripetie svého působení v Africe, ve Společnosti národů... Dal průchod svým pocitům křivdy a nevole – ovšem v soukromém hovoru. Příslušné pasáže zde nepřetiskujeme, neboť jejich tehdejší zneužití považujeme za neetické.

Známý autor románů *Cesta do hlubin noci* a *Smrt na úvěr* Louis Ferdinand Céline vydal novou knihu. Jmenuje se *Škola mrtvol* a je to bez nadsázky jeden z nejpustších pamfletů na židy, na svobodné zednářství, na církev a na kdeco oficiálního. 305 stran, představujících nepřebornou sbírku nadávek, silných slov, zlobných narážek a urážek na adresu většiny politických, kulturních a hospodářských osobností celého světa, bylo tu vychrleno s takovou zuřivostí, ale i s podivuhodnou obratností a neuvěřitelnou znalostí sama podhoubí francouzského jazyka všech vrstev, počínajíc argotem nevěstek a apačů a vědeckou terminologií končíc.

Tato kniha by mohla učiniti z autora nebezpečného konkurenta pánů de la Rocque či Dorioty. Závěrečné její pasáže obsahují totiž na plnou hubu (což znamená mnoho, je-li to huba Célinova) formulovanou germanofilskou orientaci. Z leckterých znaků se zdá, že Céline pilně čte norimberský orgán Julia Streichera *Stürmer*: Předčí ho ovšem svým slovním titánstvím. Dejme slovo panu Célinovi:

„Ale pošlete, *Ferdinande*, kdy už jednou necháte tohoto holedbavého, strojeného tónu? Těch stylových úskočností, vypočítaných jenom na efekt? Kam si to šinete takhle od rohu k rohu? To se jakživ nedostanete k řeči o vážných věcech! Zkraťte trochu to své camrání! Mluvte věcně! Co vlastně chcete?

Co chci? Chci, aby se udělal spolek s Německem, a to ihned, a nikoli jenom nějaký společek neduživý, který by byl každému jenom pro smích, nikoli jenom společek dočasný, jenom tak na oko, z nouze ctnost! Kdepak! Nic takového!... Spolek opravdový, pevný, kolosální, z pevného zdiva! Na život a na smrt! Mluvím přece jasně!

Ani mě nenapadá zatajovat své city, své záliby. Jsem přesvědčen, že bez takového spolku s Německem zařveme, jsme ztraceni, že je to jediné možné řešení. Jsme, oni i my, národové chudí, chudí surovinami, bohatí jenom chutí do pranice. Jak tak stojíme proti sobě nepřátelsky, jenom se navzájem vraždíme. [...]

A pak máme přece dobré, dokonale vyzkoušené a trvanlivé příklady francouzsko-německých svazků: což se nám dost a dost nevynachvalovali vzornou švýcarskou konfederací? Nač tedy ještě čekáme? Proč to nezkusíme? Ještě nikdy jsem neslyšel, že by curyšské kantony utiskovaly kantony tessinské, nebo že by Ženevané byli okrádání a utlačováni Basilejany.

Ale židé neztrácejí čas. Od těch mnichovských dnů vás už dávno předhoniли jak u Němců, tak u Angličanů a u Italů. Prodávají vás tam za babku, zatím co vy doma slintáte, zatím co si ještě hrajete na „strašné hrdiny“. Kikiriki!

Z vás nemá strach už nikdo. Stát se hrouť a vy ještě pořád fanfaroníte vpravo vlevo. Evropa se šikuje proti vám, a vy o tom nemáte ani ponětí. Teď jste první na ráně vy. Brzy už nebude ani řeči o tom, kdo jsou vaši spojenci. Pro groteskní lidi není na světě spojenců. Brzy se bude mluvit už jenom o tom, jak se Evropa podělí

215 o vaše kraje, kdo si pošmákne na Franche-Comté, kdo si přivlastní Normandii, kdo dostane Korsiku a Marseille, kdo odfrancouzští Alžír. Jinak už nikoho nezajímáte. Tak si brebentěte dál.“

Dovolte pisateli těchto řádků, který jako nakladatelský příručí pomáhal Célinovu věhlasu v Československu, aby se pokusil s tímto zjevem vyrovnat – a smířit.

Ze světové války, v níž se trochu bál i dovedl být statečný, se Céline vrátil čtyřřadvacetiletý. Nedostudovaný medik dal se do úporného studia, které úspěšně skončil na lékařské fakultě v Rennes nedaleko Paříže podáním – svým způsobem jedinečné – these o životě a díle vídeňského židovského lékaře a profesora Semmelweise a o jeho slavném boji proti horečce omladnic. Po mém soudu je tato biografie o Semmelweisovi vedle prvních stránek *Cesty do hlubin noci*, zachycujících hrůzy války na bojišti, Célinovým nejlepším dílem.

Teprve teď však nastala mladému lékaři krušná léta mučednická. Projde několika nemocničními ústavy a soukromými ambulatorii v Paříži, kde má příležitost nahlédnout do francouzského lékařského šarlatánství. Český čtenář si tu musí uvědomit, že ve Francii k provozování lékařské praxe netřeba lékařského diplomu, což činí z Paříže hotové eldorádo všech možných medicínských parazitů a spekulantů, jejichž řádění se pohybuje na samé hranici zločinu.

Proto se Céline dává angažovat jako lodní lékař a dostává se tak do Afriky a Ameriky. Získává Rockefellerovu nadaci [sic!] a studuje příčiny spavé nemoci. Později přechází k lékařské sekci při Společnosti národů a odjíždí znovu do Afriky jako expert k zjištění stavu epidemických chorob v koloniích. Lékař Céline předkládá po několika měsících svůj úzkostlivě pravdivý raport v Ženevě, který je ovšem zdrcujícím vysvědčením politiky koloniálních velmocí. (Céline tomu později věnuje jednu scénu své pětiaktové hry *Církev*, která je dramatickým pamfletem na Společnost národů.) A dostává modrý arch. S pár franky vrací se do Paříže a pokouší se zakotvit ve vlastní ordinaci. Otvírá svůj kabinet na pařížském Žižkově, ale řídicí pacienti, které teprve smrt na jazyku nebo chirurgický případ zažene k lékaři, platí špatně, nebo zůstávají dlužni. Zde rovněž dlužno podotknout, že Francie volnosti, rovnosti a bratrství neměla zákonného nemocenského a starobního pojištění až do příchodu vlády Lidové fronty. Mladý doktor vidí se zvolna se rodící závistí v duši přepychově vypravené ordinace a soukromá sanatoria různých těch Voronovů⁴³⁹ a jiných zázračných ruských a židovských lékařů, kteří, zachránivše útekem do Paříže holé životy, získávají pomocí vzduché reklamy a placených novinářských článků zvučná jména lékařských kapacit: v jejich přepychových čekárnách se tlačí výkvět pařížské společnosti.

Ve volných chvílích, jichž je až nemilo, Céline píše své drama o Společnosti národů. Elán, s kterým se tento divous vrhá na každou svoji práci, mění mu kus pod rukama na pamflet, který je pak známým pařížským režisérem Gastonem Battym odmítnut s odůvodněním, že je to próza a ne drama. A tu se dává Céline znovu do psaní a píše a píše svůj obrovitý román o lidské špatnosti. Pět let pracuje

439 Ruský emigrant v Paříži Sergej Voronov jako první v roce 1936 transplantoval ledvinu. Pacientka po dvou dnech zemřela. Zdroj: Kročilová, Marcela. *Přístup laické veřejnosti k otázkám dárcovství*. Bakalářská práce dostupná na http://is.muni.cz/th/101125/lf_b/bakalarka-M.txt, poslední přístup 17. června 2010.

jako mol na svém pustošivém díle, o němž bude později napsáno, že „pan Zola nebyl bohužel posledním, kdo měl odvalu vrhnout na čistý papír to, čehož stopy se jevívaly obvykle na papíře potříštěném“.

Na podzim roku 1932 se objeví konečně na francouzském knižním trhu román *Voyage au Bout de la Nuit*, který budí neslýchaný rozruch. „Od dob Gargantuových neozvala se francouzská literatura podobnými tóny,“ říká Leon Daudet, royalista, ve svém obdivném posudku o této knize. Mladá nakladatelská firma pařížská, která si před vytištěním knihy dala složit od autora zálohu na pravděpodobný neúspěch, [nic takového ze Célinovy smlouvy ani korepondence s Denoëlem nevyplývá, naopak, pozn. AK] nestačí vydávat nová a nová vydání. Nezapadlejší francouzské týdeníky se o knihu hádají, ale oficiální literární Francie o ní mlčí. Frédéric Lefèvre tiskne týden co týden v oficiálním literárním týdeníku *Nouvelles Littéraires* svou „hodinku“ s všelijakými autory, ale o Célinovi ani muk. Ni jedna fotografie autora se neobjevuje v novinách. Neoficiální a najmě levicová kritika, jíž se autor jeví jako jeden z jejích, hýří superlativy, získává mu dokonce cenu žurnalistů,⁴⁴⁰ ale to je vše. Ale autor umlčovaný doma stává se slavným v cizině. Kniha vychází anglicky, švédsky, norsky, [v severských zemích začne *Cesta* vycházet až v 60. a 70. letech, pozn. AK] maďarsky, německy, rusky a, jak ani jinak není možno, i česky. V červenci 1933 přijíždí Céline do Československa. V zastoupení českého nakladatele měl jsem „čest a povinnost“ ujmout se hosta. Dělal jsem si zbytečné starosti. Slavný autor, jehož předcházela pověst, že je naprosto nepřístupný a nerozumí reklamě, přijel a dal se plně do služeb propagačního aparátu nakladatelství. Dal se fotografovat, filmovat, interviewovat, podpisoval své knihy, krátce sloužil svému dílu jedna radost. Nechoval se o nic lépe a o nic hůře nežli před ním pánové Romaines, Maurois, Ludwig, Morand. O českých kulturních činitelích toho věděl právě tolik jako jeho předchůdci: málo, vlastně nic! Jedinou pečlivě utajovanou touhu měl: dostat se k Benešovi a Masarykovi. Beneš byl mimo republiku. Sondoval jsem půdu u Karla Čapka. „Je to jistě zajímavý člověk,“ – říká mi – „ale starý pán by mu asi nepřišel na chuť, a ostatně bude celý týden v Karlových Varech a pak nemá rád pesimisty za každou cenu.“

Po několika dnech, po návštěvě u Čapků, po neoficiálním obědě v Penklubu odjížděl z Prahy spokojený Céline spisovatel, ale nepřítel Masarykův a Benešův. V *Bagatelles pour un massacre* i v *École des cadavres* si to také s nimi vyrovnává. Nic na ně neví, tak jsou tedy židy. V Praze však dostal Céline ještě jiný náraz. Setkal se zde s mladým židovským filmovým režisérem Junghansem, v němž, jak věřil, našel jediného povoláního tvůrce filmu své *Cesty do hlubin noci*. Hollywood mu již zaplatil 300 000 franků za právo k zfilmování, ale pak se tohoto práva vzdal. Junghans byl sice ochoten *Cestu* zfilmovat, ale neměl finanční možnosti. Tím hůř pro židy!

Později byl Céline pozván do Ruska, kde v čelo ruského vydání jeho knihy si napsali, že „tento román je nezvratný důkaz rozkladu dnešní kapitalistické

216

společnosti a encyklopedie umírajícího kapitalismu“. Po úspěchu Gideovy knížky *Rétour de l'U. R. S. S.* využil Céline, lépe řečeno chtěl využít konjunktury a vydal také knížku svých dojmů z cesty do SSSR pod názvem *Mea Culpa*, jejíž úspěch byl ovšem nevalný. Célinovským způsobem se tu odvděčil bolševickému Rusku za pozvání [Céline jel do Ruska nikoli na pozvání, nýbrž na vlastní náklady, pozn. AK], aby tak učinil tlustou čáru mezi sebou a levicovými kruhy u něho předpokládaným sklonem k socialismu a demokraciím. V *École des Cadavres* mluví pak o nich takto: „Demokracie, to se rovná: arijské masy, ochočené, ždímané, rozpoltěné, zpitomělé, oblbené chamtivými židy, zhypnotisované, zestátněné, drezírované v nesmyslných, bratrovražedných nenávislech.“

Zdá se, že hlavním pohonem celé Célinovy činnosti je strach z války. Nasvědčuje tomu už jeho první kniha; v této říká toto:

„Při dnešní naší situaci, v tom svrchovaně rasovém, biologickém nebezpečí, do něhož vůči hledě zapadáme, nijak se tomu nebráníme, to, co ještě zbývá, to, co se ještě uchovalo z francouzského obyvatelstva, by mělo být pro každého opravdového vlastence nesmírně vzácné, nedotknutelné, posvátné. Mělo by to být zachráněno a uchováno i za cenu největších hanebností, kompromisů, úskoků, machinací, blufů, tahačnic a zločinů. Jenom na výsledku záleží. Na všecko ostatní se kašle! Použití nejpotměšilejších argumentů, nejúskočnějších, nejméně slavných, nejméně chvályhodných, jen když nás uchrání nové války. Válka by pro nás znamenala konec muziky, definitivní zhroupení do židovské umrlčí komory.“

Nevím, jsou-li tyto věci doporučením k tomu, aby se někdo s takovým národem spojoval na život a na smrt. [...]

Na konci své poslední knihy připojuje pan Céline, vyprovokován narážkami, že je placen z ciziny [jde o Sartrův „Portrét antisemity“, viz pozn. 480, pozn. AK], jakousi zpověď a svůj další „životní plán“. Poslechněme si tedy, co nás všechny ještě čeká:

„Zastřihnu teď křídla jedné kachně. Bude přesto létat dál. Se všech stran mi oznamují, že prý jsem dostal báječné prachy od Hitlera. To je, dá-li se to tak říci, klasická kachna. Kašlu, a hodně zvysoka, na každého, kdo mě obviňuje ze sebe horší ohavnosti. Jsme tomu zvyklí. Ale uráží mě pitomost takového dohadu. Příliš mě znehodnocuje. To jste tak blbí, vy dohadovači, že si nedovedete vymyslet nic kloudnějšího?“

Jenom si spočítejte, že svými romány vydělávám desetkrát víc, než kolik potřebuji na živobytí. Na zlé časy jsem si uložil stranou trochu peněz, tolik, abych se, ani kdybych žil sto let, nepotřeboval doprošovat o pomoc. Vím přece, jak to na světě chodí. Celých 35 let jsem dřel jako mezek a držel jsem hubu, aby mi odevšad nevyndali perka. Dnes je tomu konec. Dnes si otvírám hubu, jak chci, kde chci a kdy se mi zachce.

To, co píšete, si také myslím, a nikdo mi neplatí, abych si to myslil, ani mi nedává podněty. Nikdo nebo téměř nikdo se nemůže chlubit, že je tak nezávislý, že si může dovolit takový přepych. Já to mohu. To je můj přepych. A to ještě není konec. Ještě

⁴⁴⁰ Míneha cena Théophrasta Renaudota.

jsem nedopracoval. Má matka si ještě dnes, ve věku 71 let, zakládá na tom, aby byla nezávislá. Ještě dnes pracuje a vydělává si na živobytí. Jsem po ní. Budu to dělat také tak. V naší rodině není lenochů. Ještě ve věku 71 let budu otravovat židy, zednáře a nakladatele, ba i Hitlera, vyprovokuje-li mě. To si pište.⁴⁴¹ Myslím, že jsem nejméně prodejný člověk na světě. Jsem pyšný jako páv a nešel bych ani na druhou stranu ulice zdvihnout milion, pohozený tam do stružky. Takový je Ferdinand, bez pozlátka. Nezbude nic jiného, než zabít ho.“
Přítomnost, 29. prosince 1938

Céline se nedostal k Masarykovi a Benešovi, a proto podle Richtera neměl rád Čechy. V Penklubu ho nepřijali oficiálně (Karel Čapek ve svém článku Célinea přece také posílal k psychiatrům), ačkoli článek paní Tilschové mluví o milém setkání.⁴⁴² Z pasáže o Célinově návštěvě se zdá, že Zdeněk Richter byl nazloben na „čest a povinnost“ se hosta ujmout. Zdá se tedy logické, že pověsti (podpořené z druhé ruky Fürthem) o neporozumění mezi Jaroslavem Zaorálkem a Célinem (které jejich korespondence vyvrací) vycházejí, jak jsem již zmínila v souvislosti se vzpomínkami Hedviky Zaorálkové, z RichtEROVY nevole.

Po vydání pamfletů a především po vydání českého překladu *Školy mrtvol* se Céline stává vhodnou materií pro fašistické a antisemitské české tiskoviny: Česká výzva, *Arijská korespondence*, *Arijský boj*, *Arijská fronta*, *Vlajka*. Ve *Vlajce*⁴⁴³ si ho v listopadu 1939 už nabodávají na špendlík a přisvojují.

Výtah ze *Školy mrtvol* tiskne *Arijský boj*⁴⁴⁴ v č. 2, 1940 a znovu v č. 3, 1940 jako obrázek toho, „co soudí Francouz o dnešní Francii“. V červenci 1940 si *Vlajka* ještě vzpomene nejen na *Cestu do hlubin noci*, ale i na *Smrt na úvěr* a 14. července 1940 otiskuje recenzi, která lapidárně vystihne podstatu Célinea romanopisce – a bohužel stejně lapidárně i dopad Célinových pamfletů.

⁴⁴¹ Když Céline v roce 1961 zemřel, bylo mu 67 let.

⁴⁴² Znovu odkazují na svědectví Františka Kocourka „Céline o pražských dojmech“, zde na ss. 117–122.

⁴⁴³ Deník *Vlajka* a týdeník *Arijská fronta* byly hlavními tiskovinami Českého národnosociálního tábora (ČNST). Ten od 11. října 1939 sdružoval několik českých fašistických skupin – zejména *Vlajku*, která byla jeho jádrem, Národní arijskou kulturní jednotu a část Národního tábora fašistického. *Vlajka* ovšem pod různými podtituly vycházela už od roku 1928, zastavena byla roku 1942, údajně protože se nechtěla podřídit Emanuelu Moravcovi a stala se nacistům nepohodlnou. Předáci byli pozatýkáni a posláni jako tzv. čestní vězňové do koncentračního tábora Dachau, po válce byli odsouzeni k trestům smrti nebo dlouholetým žalářům.

⁴⁴⁴ Vycházel v letech 1940–1945, v roce 1940 s podnázvem „ústřední list Protizidovské ligy“, od roku 1942 jako Ústřední orgán protizidovského hnutí. V roce 1940 ho vydával V. J. Břetenáč, poté O. Břetenáčová.

»škola mrtvol«.

Célinovo vyznání víry.

Louis Ferdinand Céline, francouzský lékař, který se před časem vřítil na pole literatury, je jistě osobností pozoruhodnou. Svou první knihou vzbudil v celém světě rozruch. Ale jeho nová práce, »škola mrtvol«, znamená úplnou bombu.

Srovnáme-li »Cestu do hlubin noci« s jeho nejnovějším dílem, vidíme jeden úžasný rozdíl. »Cesta« byla pouhým literárním delíriem, hystericky vypjatým k sensacelačnému účinku bez vnitřního posvěcení vůdčí myšlenkou. Zato »škola mrtvol« je ryze uměleckým dílem, knihou, psanou krví a ohněm, vášnivou obžalobou mezinárodních hýen, drtivým výtkem rdoušeného Francouze.

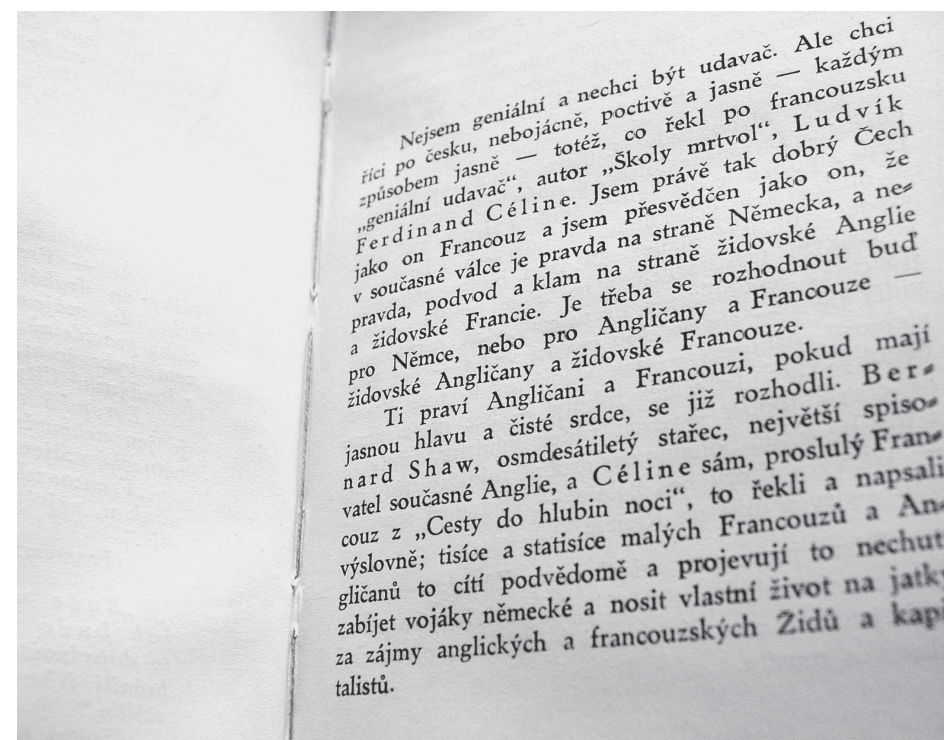
Céline nemluví ve své knize; on křičí, bouří, bubnuje na poplach, dává zaznívat neibřesknejším palnicím k boji a letí jako sršící meteor proti ní, poniženou a zbídačelou Francií. Mezinárodní Žid napadl a obsadil jeho vlast. Nuže, zde vzletěl proti němu hrdinný a nešťastný bojovník za svobodu, rozlícený mořem francouzské krve, která byla prolita ve prospěch ničemného hebrejského plemene. Nebojí se žádných hrozeb, třebaže smečka židovských šiváčů celého světa uspořádala na něho přímo štvani.

Tajíte dech, čtete-li tu úžasnou knihu. Každé slovo hoří jako pochodň, úsečné věty působí jako plamenná výzva. Céline je mistrem slova. Není možno dílo odložit, pokud je nedočtete, neboť obvinění, které autor metá v tvář židovským běsům, jsou tak strašlivá, že volají do nebes.

Je třeba, aby nacionalisté celého světa četli tento fascinující dokument! Nikdo dosud neodhalil tak otevřeně židovské doupy kalu a nešťastí. Je vidět, že i ve Francii konečně svítá.

Tiskneme Vám ruce, Ferdinand Céline! Takových knih, jako je Vaše, je málo na světě. fap.

Vlajka, 29. listopadu 1939.

První odstavec spisku *Škola rozumu* (Jaroslav Novák, 1940). Archiv AK.

Je to život, jaký je, jako surovina, ale povýšená na x. V díle obludné monumentalitity – Lautréamont, Jarry a páni fin d'sièclu jsou jen zdivočelé kočky domácí proti této potvoře, tomuto obrovitému tygru sibiřskému, řvoucímu nám tu svůj umělecký a světový názor. Smrt na úvěr tak je zároveň nesporným dokladem velkého uměleckého talentu svého autora, což nebylo zcela jasno a jisto z *Cesty do hlubin noci*, kde se Céline jevil dokonalým, geniálním a bezohledným psychologem poválečné generace evropské. [...] Céline umělec ve *Škole mrtvol* zaměstnání umělce zanechal a stal se politickým bojovníkem, a to bojovníkem Vůdcovým.
Vlajka, 14. července 1940

V druhé polovině roku 1940 (na patitulu čtete: „Psáno v prosinci 1939 a v lednu 1940“, předmluva je datována červnem 1940) vydává Jaroslav Novák (podle sdělení Jiřího Brabce, literárního historika zaměřeného kromě mnoha jiných oblastí i na tento okruh českých autorů, zřejmě pseudonym) vlastním nákladem nacistický spisek *Škola rozumu*, v němž se prvoplánově odvolává na Célinovu *Školu mrtvol* a vítá

Zidě jsou proti nám, my musíme být proti nim v každém ohledu. Je to národ cizí, nejde s námi, ba jen proti! Na to nesmíme nikdy zapomenout!

Čemu nerozumíme?

Výtah z L. F. Célinovy knihy „Škola mrtvol“.

Čemu nerozumíme?

Na okraj historie.

Upřímný Čech - ARIJEC - přispěje rád na sbírku pro Německý červený kříž

Dbarka pro Německý červený kříž má tisíc útu Poštovní spojitost Praha 63.000.

MY-RA moje každodenní špína!

Arijský boj č. 2, 1940.

Mnichov jako vysvobození. Je zřejmé, že pisatel sledoval i reakce na Célinovu knihu (cf. citovaný článek Zdeňka Richtera „Geniální udavač“⁴⁴⁵). Oba pamflety jsou nepřijatelné v téže rovině, stačí si ale přečíst pár úvodních Novákových řádků a poznáme, že tento vykalkulovaný fanatický útok má se Célinovým pře-pjatým, nespravedlivým literárním výpadem pramálo společného. Přestože ani nenávistný tvůrčí čin vedený přesvědčením a možná zoufalstvím není omluvitelný, pokud volá po nesnášenlivosti, vypočítavá nenávist, která takového činu využívá, je odporná.

445 Ss. 214-218 této práce.

Pěkná šlamastika – Les Beaux draps

Okupovaná Francie . . . 223

Okupované Čechy . . . 227

Les Beaux draps . . . 230

Mlčení o pamfletu Les Beaux draps ve světě i v Čechách . . . 236

Célinův ohlas v okupovaných Čechách . . . 240

nekvalitní data

223 Okupovaná Francie

Po okupaci Paříže 14. června 1940 uzavřel maršál Pétain s Německem a Itálií příměří (neboli 22. června v Compiègne kapituloval – na témže místě a ve stejném vlakovém vagonu, kde byla 11. listopadu 1918 po prohrané první světové válce podepsána kapitulace Německa): ač v březnu podepsaly Francie a Anglie dohodu, že neuzavřou ani separátní mír, ani separátní příměří. Francie se rozdělila: sever byl obsazen Němci, na jihu zůstala takzvaná „svobodná zóna“. Churchill a de Gaulle se dohodli na organizaci Svobodných francouzských sil. De Gaulle uprchl 17. června 1940 do Anglie a ve Francii byl v nepřítomnosti odsouzen nejprve ke čtyřem letům káznice a ztrátě francouzského občanství, poté ho 2. srpna 1940 vojenský soud v Clermont-Ferrand v nepřítomnosti odsoudil k „smrti a konfiskaci movitého i nemovitého majetku“ za „zradu, ohrožení bezpečnosti státu a deserce v době války na území válčícím a obleženém“. Churchillova Anglie považuje de Gaulle za hlavu Svobodné Francie. Francouzská vláda se usazuje ve Vichy, parlament předává moc maršálu Pétainovi. Rok 1941 je rokem diskriminačního zákona o Židech. V roce 1942 se do čela vlády už podruhé dostává Laval. V listopadu 1942 Německo okupuje i svobodnou zónu. V lednu 1943 vzniká Francouzská milice, v únoru je zavedena pracovní povinnost. V listopadu se de Gaulle stává jediným presidentem Francouzského výboru národního osvobození (Comité français de la Libération nationale). V červnu 1944 se spojenci vylodí v Normandii, v srpnu pak v Provinci. 25. srpna 1944 je osvobozena Paříž.

V úvodu ke své knize *Francie v temných letech 1940–1944*⁴⁴⁶ vystihuje Julian Jackson několika komentovanými citacemi z dokumentů tehdejší občanské postoje:

Rozporuplnost doby lze ilustrovat pěti krátkými citáty. Autorem prvního je Henri Frenay, jeden z prvních odbojářů. Pochází z manifestu odbojového hnutí, jež začal organizovat na podzim 1940:

„Jsme vášnivě oddáni dílu maršála Pétaina. Podporujeme soubor velkých reforem, jež byly provedeny. Toužíme po tom, aby byly trvalé a aby další reformy doplnily ty, jež již byly provedeny. Právě s tímto cílem na mysli se začleňujeme do hnutí národního osvobození... Všichni, kdo vstoupí do našich řad, budou, tak jako ti, kdo tam již jsou, ryzí Francouzi. Židé budou sloužit v našich řadách, jen když opravdu bojovali v jedné ze dvou válek.“⁴⁴⁷

Druhý citát je z dopisu, který v červnu 1940 napsal François Valentin, který se krátce nato stal vůdcem Légion des Combattants (Legie veteránů), organizace vytvořené Vichy k verbování podpory Pétainovi:

⁴⁴⁶ Jackson, Julian. *Francie v temných letech*. Z anglického originálu *France. The dark years 1940–1944*, Oxford University Press 2001, přeložil Jaroslav Hrbek. Praha: BB/art 2006, ss. 27–28. Dále jako *Francie v temných letech*.

⁴⁴⁷ Podle Cordier, D.: *Jean Moulin: L'Inconnu du Panthéon*, 1. sv., *Une ambition pour la République* (1989), ss. 25–28.

„Považuji postoj Pétainovy vlády za šílenství. Jsme poraženi. Dobrá, to je pravda. 224
Není to však důvod k tomu, přijímat jako konečné něco, co nemusí být, při dobré vůli, víc než pouhá nehoda. Jednat s nepřítelem znamená podrobit se! Posílí to Německo proti Anglii, naši poslední naději, pošlape to naši čest tím, že poskytneme zbraně nepříteli proti našemu spojenci. Musíme doufat, a proto vydržet... Jestliže se mi naskytne příležitost odjet do Anglie, nenechám si ji vyklouznout z rukou.“⁴⁴⁸

Třetí citát je z časopisu katolického filozofa Emmanuela Mouniera,⁴⁴⁹ který byl v říjnu 1940, kdy napsal tato slova, vyhlášeným stoupencem Vichy. Komentuje vichistický Statut diskriminující Židy:

„Dnes večer se objevil ostudný Statut des Juifs, mnohem krutější, než cokoliv se očekávalo... Cítím se zesláblý, jako by šlo o nemoc.“⁴⁵⁰

Čtvrtý citát je od Maurice Ripocha, zakladatele odbojové organizace Ceux de la Résistance (Ti z odboje):

„Musíme se zbavit užvaněných politiků a Židů bez vlasti.“⁴⁵¹

Poslední citát je ze studie publikované v roce 1942 odbojovým hnutím OCM (Organisation civile et militaire – Civilní a vojenská organizace):

„Židovská menšina, soustředěná v několika velkých městech a zastoupená v politických, intelektuálních a finančních kruzích, je aktivní a velmi viditelná... Antisemitismus... zůstává všeobecně rozšířen dokonce i v liberálních zemích. To naznačuje, že se zakládá na skutečnosti.“⁴⁵²

Propétainovský odbojář, probritský a protiněmecký pétainovec, prožidovský pétainovec, dva antisemitští odbojáři, to nejsou kategorie, jaké bychom očekávali. Ukazují, jak složitá byla reakce na okupaci a do jaké míry mohou antagonisté sdílet stejné předsudky se svými nepřáteli i s těmi, kdo jsou na jejich straně. Lidé, kteří učinili odlišnou volbu, to často udělali na obranu podobných hodnot.

Situaci vydavatelů ve Francii za německé okupace popsala Ladislava Chateau v *Listech* č. 3, 2004 a z jejího textu přetiskujeme s mírným krácením:

V červnu 1940 německá armáda obsadila Paříž. Ve slavném nakladatelství Gallimard v rue Sebastien-Botin číslo 5, stejně jako v zahradách na Quai d'Orsay, sídla ministerstva zahraničí, se pálí dokumenty, smlouvy, korespondence, přitěžující

⁴⁴⁸ Valentinův dopis ženě z 23. června 1940. Citován podle Cointet, J.-P.: *La Légion française des Combattants 1940–1944: La Tentation du fascisme* (1995), s. 71.

⁴⁴⁹ Mounierův časopis *Esprit* založený 1932 začal po proluce od vyhlášení války znovu vycházet po příměří 1940 v Lyonu.

⁴⁵⁰ Cordier, D.: *Jean Moulin: L'Inconnu du Panthéon*, 3. díl, *De Gaulle capitale de la Résistance* (1993), s. 214.

⁴⁵¹ *Ibid.*, s. 219.

⁴⁵² Calmette, A.: *L'O. C. M. – Organisation civile et militaire. Histoire d'un mouvement de résistance* (1993), s. 53.

225 materiál; archiv se stěhuje. Majitel nakladatelství Gaston Gallimard, který dlouho vydával *Židovskou revue*, je označen za *judéo-bolcheviste*, nezbývá mu než narychlo opustit Paříž. [...] Jeana Paulhana v šéfredaktorském křesle prestižní revue *La Nouvelle Revue Française*, NRF, jejíž první číslo vyšlo 15. listopadu 1908 u Gallimarda, nyní vystřídá kontroverzní Drieu La Rochelle, spisovatel, básník, kritik, přítel Aragona i Malrauxe, který vstoupil do Doriotovy fašistické strany; autor četných skeptických děl, jeho *Le Feu follet*, *Bludičku*, úspěšně nafilmoval v roce 1963 Louis Malle, avšak jeho autobiografický román *Gilles* je plný antisemitských projevů. Gaston Gallimard si prý jen povzddechl: *Jsou i horší než Drieu...*

Daladier ještě stačí jmenovat Jeana Giraudoux, dramatika a prozaika, českému čtenáři známého zejména *Bláznivou ze Chaillot*, vrchním komisařem pro informace. Komunistický tisk, *Ce soir* a *L'Humanité*, je zastaven v předvečer podpisu německo-sovětského paktu o neútočení. Německý velvyslanec v Paříži Otto Abetz je pověřen dohledem nad kulturní politikou třetí říše v zone occupée, okupované části Francie; ihned je všem nakladatelům rozeslán *Liste Otto*, seznam zakázaných děl, především židovských autorů a německých emigrantů [...] Kromě toho Otto Abetz proslul i výrokem, že ve Francii je třeba dobýt tři pevnosti: *NRF, večírky a komunisty...*

Hlavní existenční otázkou každého nakladatelství se stává – papír. Od poloviny dubna 1941 byla jeho distribuce přísně kontrolována, a to přímo *Úřadem propagandy Staffel, Gruppe Schrifttum* [...] Je zřízena zvláštní komise *Commission de contrôle du papier*, která je pověřena přidělováním a kontrolou papíru; přísná kontrola se provádí každé tři měsíce. Komise je složena z pěti členů a spisovatele Paula Moranda a historika René Grousseta. Kromě toho byl zřízen i výbor *Comité d'organisation du livre* [...] v roce 1942 do této organizace nastupuje na místo sekretářky i Madame Antelme, manželka Roberta Antelma. Téhož roku, po smrti bratra Paula, přijímá příjmení Durasová; román *Les impudents*, *Nestoudníci*, vydaný nakladatelstvím Plon, je první, který podepisuje už jako Marguerite Durasová. Kolaborovala? Nekolaborovala? Pracovala přece pro oddělení propagandy, pro Pétaina. Později vstupuje do komunistické strany a odboje; hrát dvojí hru se v té době stává základním pravidlem chování.

Na podzim roku 1941 se Gaston Gallimard vrací do Paříže; Drieu intervenuje u svých německých přátel a nakladatelství je opět otevřeno. V NRF vycházejí autoři jako Marcel Jouhandeau, Drieu La Rochelle, Marcel Aymé, Ramon Fernandez; Úřad propagandy i Německý institut v Paříži jsou spokojeni – Drieu je dostatečnou zárukou. André Gide k tomu tehdy řekl: *Vydávání NRF se musí chápat jako acte de résistance, výraz odporu, nikoliv jako projev kolaborace...*

Téhož roku v říjnu odjíždí Drieu La Rochelle, Ramon Fernandez, Robert Brasillach a další na pozvání samého Goebbelse do Výmaru, kde se koná knižní veletrh pod názvem *Německá válečná kniha* a zároveň konference o kulturní politice nové

Evropy; jednání se v hojném počtu zúčastnili literáti ze třinácti zemí. Nedaleký 226 koncentrační tábor v Buchenwaldu ovšem nenavštívili...

Gaston Gallimard se snaží, až na výjimky, vydávat především překlady z Goetha, korespondenci Franze Liszta, Richarda Wagnera a další podobné tituly; skandál vyvolá vydáním *Válečného pilota* Antoina de Saint-Exupéry a *Cestujícími z Imperiálu* Louise Aragona. Vydává i psychologický román Maurice Blanchota *Thomas l'obscur*, Temného Tomáše, stejně jako *Cizince* i *Mýtus o Sisyfovi* Alberta Camuse. Kromě NRF vydával Gallimard od roku 1906 i kulturní týdeník *Comoedia*, jehož vydávání pokračovalo i v době okupace; Jean Cocteau zde v roce 1942 publikuje svoji stať *Salut à Breker*, Pocta Brekerovi, německému sochaři, který svým talentem – mírně řečeno – dobře sloužil nacistickému režimu. *Comoedia* uveřejňuje i příspěvky J. P. Sartra, S. Beauvoirové a R. Queneaua. Mnozí však byli přesvědčeni, že *Comoedia* je především vitrinou režimu, ačkoliv se snaží budit zdání, že je intelektuálním časopisem; číslo ze dne 21. června 1941 uveřejňuje Paula Valéryho, Marcela Carného a Jeana-Paula Sartra, jeho známý text *Moby Dick*; Jean Paul Sartre se rychle stává kmenovým autorem, přednostně poskytuje interview při příležitosti uvedení dramatu *Les Mouches*, Mouchy.

Ve vážné situaci jsou však nakladatelství Ferenczi, Nathan a Calmann-Lévy, jejichž majitelé jsou židovského původu, a také musí být „aryanisées“; nakladatelství se však zachránila díky profesní solidaritě, jejich kolegové založili různá sdružení, konsorcia, která ohrožené podniky „naoko“ koupila a změnila jejich jména a z Calmann-Lévy se staly Éditions Balzac a Éditions Ferenczi se změnila na Éditions du livre Moderne; po válce byla nakladatelství původním majitelům vrácena. [...]

Bernard Grasset, nakladatel z rue Saints-Pères v Paříži, požádal vládu ve Vichy, aby byl jmenován jakýmsi „mluvčím“ nakladatelů a vydavatelů; předseda vlády Pierre Laval mu vyhovuje a Grasset se stává „gauleitrem de l'édition“. Okamžitě zařazuje do svého edičního plánu taková „díla“ jako *Hitler et moi*, Hitler a já, a obdobné tituly. Není pochyb, že podnik se dal do služeb ordre nouveau, nového řádu. Pozadu nezůstává ani nakladatelství Roberta Denoëla z rue Amélie, které vydává v obrovském nákladu díla Louise-Ferdinanda Céline, autora proslulého nenávisťnými, antisemitskými tituly, jakými byly *Maličkosti k vraždění* nebo *Škola mrtvol*, vyšla česky v nakladatelství Meteor; Céline se zcela přiklonil k fašismu. Spisovatel Julien Gracq k tomu jen smutně poznamenává, že *francouzská nakladatelství se stala „département“ německého Úřadu propagandy*.

Známe nakladatelství Fayard vydávalo od roku 1930 významný politicko-kulturní týdeník *Je suis partout*, Jsem všude, za okupace jej převzal Denoël a časopis se stal zcela pro-allemands; nechvalně proslulí literáti Lucien Rebatet a Robert Brasillach byli hlavními komentátory kulturního dění; první vydání v nákladu dvaceti tisíc výtisků bylo okamžitě rozebráno. A Francouzi hned žertovali, že konec války se už blíží, protože Němci u kiosků žádají *Je suis parti*, Jsem v čudu...

227 Ředitel Fayardu se zachránil útekem do zone nono, jak Francouzi vtipně říkali neokupované zóně –, a nový ředitel Victor Bassot okamžitě vydává první díl *Jeunes filles d'aujourd'hui*, Dnešní dívky, i druhý díl *Jeunes filles hitlériennes*, Hitlerovské dívky, Éditions Balzac přicházejí s novým nakladatelským počinem a vydávají kulturně-politický měsíčník *La chronique de Paris*, kam opět přispívají Rebatet, Brasillach, Drieu La Rochelle a Karl Epting, ředitel Německého institutu; náklad šest tisíc výtisků prvního čísla byl okamžitě rozebrán, polovinu odkoupilo německé velvyslanectví. Presses universitaires françaises, známé jako PUF, vydávají přehled německé literatury v populární edici *Que sais-je?*

V době okupace mnoho autorů přispívalo a šířilo zahraniční svobodný tisk; redakce se uchýlily především do Alžírsko, Ameriky, Anglie, Argentiny a Švýcarska. Raymond Aron redigoval *Svobodnou Francii* v Londýně, Albert Camus řídil a šířil časopis *Combat*; už v této době začíná ostrá polemika mezi nezávislým intelektuálem Aronem a levicovým intelektuálem Sartrem. Přestože byl Sartre členem skupiny *Socialisme et Liberté*, kterou založil spisovatel Maurice Merleau-Ponty, odbojáři nikdy Sartra za svého druhu v odboji nepovažovali; Malraux, pozdější ministr kultury, se dokonce na jeho adresu ironicky vyjádřil: *Ještě nikdo nikdy nic neriskoval ani netrpěl za to, o čem přemýšlel u kafe v kavárně Flore nebo Deux-Magots...*

Po celé Francii se tajně publikovala a rozšiřovala zakázaná díla, v tomto směru vyniklo zejména nakladatelství Éditions de Minuit; vůdčí postavou v něm byl Jean Bruller, který přijímá a do konce života si ponechává pseudonym Vercors, autor *La Bataille du silence*, dílo vydává v době války. Rukopisy pro toto nakladatelství obstarával hlavně Jean Paulhan; během okupace se v Edici půlnoci vydalo třiatřicet autorů ukrytých pod nejrůznějšími pseudonymy, mezi nimi byli Aragon i Elsa, André Chamson, Gide a další. Gestapo o této vydavatelské činnosti vědělo, ale považovalo ji v poměru k jiným odbojovým akcím za zanedbatelnou. V neokupované zóně pak Aragon, Éluard a Seghers založili La Bibliothèque Française, která se po válce stala nakladatelstvím komunistické strany Éditions Françaises Réunies, známé pod zkratkou E. F. R.; zároveň tajně vydávají a šíří *Les Lettres françaises*, časopis exilových levicově orientovaných intelektuálů. V roce 1942 vydalo malé nakladatelství Éditions de la Main à Plume Paula Éluarda a jeho *Poesie et la vérité*, Poezie a pravda, byla okamžitě zakázána a báseň *Liberté* se šířila tajně.⁴⁵³

Okupované Čechy

V Čechách je situace obdobná. Práce, které se touto dobou zabývají z hlediska tisku,⁴⁵⁴ uvádějí jako základní zdroj publikaci Tomáše Pasáka *Pod ochranou Říše*.⁴⁵⁵ Citujeme z ní přímo a dále odkazujeme na výše uvedené zdroje.

453 Chateau, Ladislava. „Francie 1944: Revue je mrtva. Ať žije nakladatel!“ *Listy* č. 3, 2004. Zdroj: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=043&clanek=030424>, poslední přístup 13. července 2010.

454 Končelík, Jakub. „Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava.“, in: Foret M. – Lapčík M. – Orság P. (eds.). *Média dnes: reflexe mediality, médií a mediálních obsahů*. 1. vyd. Olomouc: Universita Palackého 2008, ss. 295–311.

Cebe, Jan – Končelík, Jakub. „Novinářský aktivismus: protektorátní kolaborantská žurnalistika a její představitel z řad šéfredaktorů českého legálního tisku.“ In: *Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie* 2008, roč. 53, č. 1–4, ss. 39–48.

Jedličková, Jana. *Zobrazování Židů v protektorátních časopisech Arijský boj, Přítomnost, Roj*. Diplomová práce, FSS MU, Brno 2008 (podle posudku PhDr. Pavla Večeři, PhD. z 16. ledna 2009 je práce kompilátem, nicméně z citací dobových a ověřených zdrojů lze čerpat).

455 Pasák, Tomáš. *Pod ochranou Říše*. Praha: Práh 1998.

Vytvoření Protektorátu Čechy a Morava se nemohlo neprojevit v řízení denního tisku [...] Bezprostředně po okupaci (17. března 1939) byl vydán výnos o nové organizaci tiskové služby, kterým bylo zřízeno Ustředí tiskové služby při tiskovém odboru předsednictva ministerské rady. Úředníci tohoto orgánu seděli přímo v redakcích a byly zavedeny zvláštní informace pro šéfredaktory. [...] Tisková dozorní služba [byla] vykonávána úředníky přímo v redakcích a ti podléhali přímo tiskovému odboru předsednictva ministerské rady. [...] Šéfredaktor tohoto tiskového oddělení, Zd. Schmoranz, převzal odpovědnost za výkon tiskové dozorní služby.

[...]

Novou linii se snažila v tisku prosazovat skupina novinářů u prezidenta Hácha 4. dubna. Delegace Národního svazu novinářů vedená Halíkem („Venkov“), v níž dále byli V. Holeček („Národní listy“), J. Kládva („Lidové noviny“), J. Křemen („České slovo“), A. Roček („Národní politika“) a J. Scheinost („Lidové listy“), složila do Háchových rukou slib, že bude „oddaně sloužit blahu vlasti, věříc na věčný život svého národa“; dále byla podtržena nutnost zachování pěstování úcty k německému národu a jeho říší, úcty k čestnému závazku vůdce německého národa, že naše národní osobitost bude zachována. Halík dále zdůraznil, že se novináři budou snažit o vytvoření vzájemné důvěry obou národů „ve společné říši a z ní by vyrůstala korektní spolupráce“.

[...]

Hácha v průběhu svého rozhovoru s novináři položil důraz na život národa s tím, že stát „je jenom formou národního života“. [...] dále prohlásil: *Víra v život našeho národa je to jediné, co nás dnes může napřimovat. To, co se stalo, je prostě pro ten čas neodvolatelné a to musíme přijmout a musíme se snažit, abychom se přizpůsobili situaci... Chtěl bych jenom jedno slovo říci k tomu, co jsem zažil v Berlíně. Je to moje pevné přesvědčení, že již delší dobu byl celý vývoj věcí připraven, třebaže také v říši o tom vědělo jen několik málo lidí a někteří z nich, kteří všechno věděli, se vyhýbali stykům se svými přáteli, kteří byli příslušníky našeho národa, aby nemuseli říci, co je jim známo. Myslím, že se mně podařilo zabránit věcem ještě horším. Ten protektorát a ta autonomie byly, podle mého dojmu, získány jenom tím, že jsem do Berlína jel... Původně byla připravena úplná anexa... To ovšem všechno nedává žádnou záruku do budoucnosti... Smíme plány jen dělat snad jen na týden, ani ne na měsíc. Ale nebojím se ani tak Němců, jako spíše se obávám našich lidí...*

Napsal jsem v odpovědi na blahopřejný dopis svého předchůdce (dr. Beneše — T. P.), že přítomnost nemá ani schopnosti, aby byla soudcem spravedlivým... Není vyloučeno, že i naše nejlepší úmysly nedojdou v budoucnosti uznání. Jestliže je něco pravdy, že Fierlinger psal nebo telefonoval do Prahy, že já a Chvalkovský jsme velezrádci, mohu upozornit jenom znova na jedinou věc: všechno bylo připraveno

a do všech podrobností. Ke třetí hodině noční jsme se dozvěděli, že o šesté hodině ranní překročí německá armáda hranice a že má nařizeno všechno zničit, kdyby narazila někde na odpor. Praha a také jiná naše města měla být demonstračním objektem. Kancléř Hitler mluvil osobně o „Vernichtung“... Myslím, že se nedalo nic dělat... Nebylo na výběr. Zbývala jediná cesta — nařídít, aby se odpor nekladl...

[...] Vytvořila se fikce, dle níž bylo tisku zachovááno určité autonomní postavení, v němž se německý vliv projevoval pouze v otázce cenzury. Němci se snažili po určitou dobu získat české novináře ke spolupráci, ale zpočátku se k nim připojili pouze žurnalisté soustředění kolem „Vlajky“, „Arijského boje“, „Štítu národa“ aj. Jednalo se o časopisy s extrémně nacionalistickým, protižidovským zaměřením, které neměly v zásadě žádný vliv na veřejnost. K této spolupráci se propůjčili redaktoři typu E. Šourka, F. Peigra, O. Polívky, J. Hallmana, M. A. Brikciuse, J. Opluštla, H. Jelínka aj. Tato skupina, zvláště pro snahu vydírat a obohacovat se, zejména na účet Židů, neměla u Němců zvláště silnou pozici, i když byla německými úřady podporována i financována. Němci se proto snažili získat nové spolupracovníky, kteří by nebyli na veřejnosti tak zdiskreditováni a mohli účinněji působit na veřejné mínění v duchu nových politických poměrů.

Okupace prohloubila vzájemnou diferenciaci žurnalistů a umožnila těm, kteří zastávali stanovisko úplného a účinného česko-německého smíření a konečného splnutí, radikální vzestup. Projevilo se to zvláště u tak vyhraněného typu žurnalisty, jakým byl VI. Krychtálek, který za jedinou správnou cestu považoval spolupráci s Němci a prostřednictvím sociální argumentace apeloval na rozum českého dělníka heslem „Svůj k svému“, tj. k německému socialismu.

Na druhé straně se i v okupačním tisku objevují články sledující zájem pozitivního, možno říci opozičního českého. Výrazem toho byla i výzva v „Lidových novinách“: *...Ať se děje s národem a zemí, co se děje, ať zbohatneme, ať zchudneme, ať se nám podaří dojít míru a klidu, ať se octneme v nových svízlech: ve všem všudy musí nyní na prvním místě vládnout starost, aby český duch a český jazyk nezanikly. Dvacet let samostatnosti vybavilo nás vírou, důvěrou a sebejistotou na staletí, ale každou hodnotu, i duchovní, lze prohosподаřit... Česká samostatnost a svébytnost se bude nyní jevit v říši duchovní. Zde musíme postavit sami sobě vysoké požadavky a přísný řád, abychom nic neztráceli ze svých zmenšených možností a v každé době spěli za nejvyšším výkonem... [19. března 1939].*

V článku E. F. Buriana „Sloužit a neposluhovat“ se mj. píše: *Kulturní pracovníky Čech a Moravy postavily poslední události před obtížný úkol... Mají dokázat, že kultura našeho národa je pevně umístěna ve světové oblasti a že její vývoj je nezávislý na vnějších znacích. Mají najít cestu dorozumění mezi německou a českou kulturou, aniž by zaměňovali jednu s druhou... Musí opět sestoupit až na dno české duše a hledat tam jiskřičky k zažehnutí pochodně národní kultury... Mluvte-li s Němcem, řekne vám často, jak ho zaráží bezdůvodná česká píle k posluze. Nikdo totiž od nás*

nežádá, abychom se zbavovali svých národních kulturních statků — naopak máme možnost a právo pěstovat svou národní kulturu. V poslední řeči Vůdce a říšského kancléře bylo mnoho poučného právě pro ty Čechy, kteří by rádi a ochotně zaměnili Smetanu za Wagnera. Neboť Vůdce a říšský kancléř se jistě nevyslovoval pochvalně o Česích proto, že jsou mezi námi slabí a neodvážní lidé, ale, jak bylo z jeho řeči jasno, proto, že ve většině dovedeme projevit pevnost, hrdost, statečnost. [Přítomnost 3. května 1939]⁴⁵⁶

Do srpna 1939 byl oficiálně šéfredaktorem *Přítomnosti* stále Ferdinand Peroutka, než byl zatčen a vydávání dočasně zastaveno. Redaktoři seskupení kolem Peroutky byli nahrazeni aktivistickými novináři a autory, kteří spolupracovali (ať už aktivně, či pasivně) s nacistickým režimem. Obnovená *Přítomnost* začala opět vycházet od 1. října 1942 na základě povolení Emanuela Moravce (čelného kolaboranta, protektorátního ministra školství a lidové osvěty). Z týdeníku se list proměnil na měsíčník a jeho šéfredaktorem se stal Emanuel Vajtauer. Rovněž Emanuel Moravec zde publikoval. Z dalších přispěvatelů zmiňme např. jména Josef Kliment, František Teuner, Jan Vrba, Marin Jan Vochoč, Jan Scheinost, Jarmila Kubíčková, A. F. Šulc, V. A. Marek, Václav Fiala, Jan Kučera, Dominik Heyk, Olga Srbová, Jan Zlom, Josef Teichman, Vladimír Petrovič Vasiljev, Rudolf Hudec, Antonín J. Kožíšek, Václav Velinský, Vladimír Teyrovský, Jaroslav Durych, Jan Pelant, Gustav Dörfel, František Götz, Jan Novák a další.⁴⁵⁷

Les Beaux draps

Třetí Célinův antisemitský pamflet *Les Beaux draps* (Z ostudy kabát, rovněž se uvádí jako *Pěkná brynda*) vychází v Paříži koncem února 1941. Céline ho připsal „Provazu bez oběsence“. Nemůže prominout Francouzům, že dopustili to, co se děje kolem. Židy vidí všude. Později v Dánsku ovšem, když má podezření, že jeho žena Lucette příliš utrácí uložené peníze, napíše jí z vězení jeden z rozezlených dopisů, kterých pak lituje a v němž tvrdí, že *Les Beaux draps* napsal pro peníze:

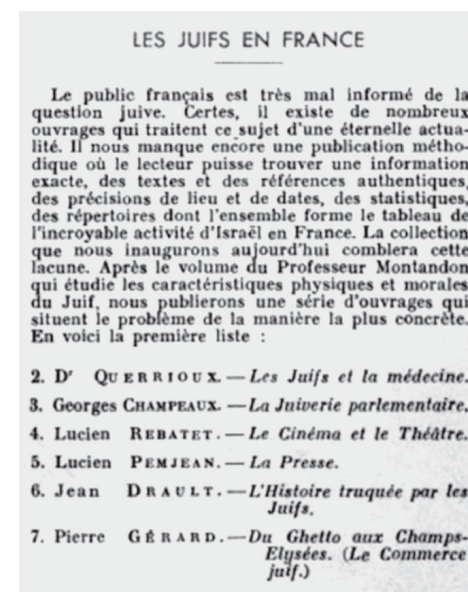
Když už ti musím všechno říkat když už ničemu nerozumíš tak abys věděla *Les Beaux draps* jsem napsal, abych přispěl na živobytí v rue Marsolier.⁴⁵⁸ Nepotřeboval jsem to psát a neměl jsem ani halíř. Musela přijít tahle šlamastika, ty beaux draps můj trest smrti jsou ty žalostné úspory co je teď rozhazuješ na rozmary na hlouposti – jen abys ukájela své mrzké pudy pitomé velkodušnosti – ale velkodušná k mým trýzním a úzkostem – Jaká elegance!⁴⁵⁹

⁴⁵⁶ Op. cit., ss. 65–70.

⁴⁵⁷ Zdroj: Jedličková, Jana. *Zobrazování Židů v protektorátních časopisech Arijský boj, Přítomnost, Roy*. Op. cit., s. 54. Cf. Kosatík, Pavel. *Ferdinand Peroutka: Pozdější život (1938–1978)*. Praha/Litomyšl: Paseka 2000, ss. 33–36.

⁴⁵⁸ V letech 1939–1941, než se odstěhovali do rue Girardon, bydleli Céline s Lucette u jeho matky v rue Marsolier.

⁴⁵⁹ *Puisqu'il faut tout te dire puisque tu ne comprends rien sache que j'ai écrit Les beaux draps pour subvenir à notre entretien rue Marsolier. Je ne tenais pas du tout à l'écrire et je n'avais plus un sous. Il a fallu les beaux draps ma condamnation à mort c'est le pitoyable pécule que tu dilapide en ce moment en lubies en folies – simplement pour céder à tes sales instincts de générosité imbécile – mais générosité avec mon suplice et mes angoisses – Quelle élégance!* Dosud nezveřejněný Célinův dopis Lucette Destouchesové cituje François Gibault ve třetím díle Célinovy biografie: *Céline. Troisième partie. Cavalier de l'Apocalypse (1944–1961)*. Paris: Mercure de France 1985. Dále jako *Céline. Jezdec apokalypsy*, s. 118.

„Francouzská veřejnost je velice špatně obeznámena s židovskou otázkou.“ Tak začíná Denoëlova propagace nové ediční řady.

Denoël knihu vydal ve svém dalším nakladatelství Nouvelles Éditions Françaises, které založil 20. listopadu 1940 přejmenováním své existující společnosti La Publicité Vivante (založené roku 1937). Nakladatelství vzniklo měsíc po znovuootevření nakladatelství Denoël (Němci ho zavřeli od 17. června do 15. října 1940): nemělo tedy nahradit původní dům, jak tvrdil sám Denoël, ale sloužilo k vydávání děl vnucených (či žádaných?) Němci. Čtyři brožury vydané od listopadu 1940 do května 1941 v edici „Židé ve Francii“ se neprodaly ani v počtu 3000 výtisků. Během svého procesu v červenci 1945 Denoël prohlásí, že edici ukončil po čtvrtém svazku, „když viděl, jaká opatření jsou proti Židům přijímána“. Je pravda, že edici skutečně zastavil.⁴⁶⁰

Po dvou dotiscích je náklad *Les Beaux draps* přes 35 tisíc výtisků a *Bibliographie de la France* mluví o „obrovském úspěchu“, „20 000 výtisků prodaných za šest týdnů“.⁴⁶¹ Stejně tak se ale v *Bibliographie de la France* dočteme, že v neokupované části Francie byla kniha zakázána a z příkazu ministerstva vnitřní věci stažena z prodeje.⁴⁶² Podle publikace Pascala Fouchého *Francouzská nakladatelství za okupace*⁴⁶³ zde byla stažena na příkaz německé censury.

Pokud jde o překlady, pamflet *Les Beaux draps* byl přeložen pouze v ukázkách do němčiny: r. 1942, (překladatel Karl Epting, *Deutschland-Frankreich*⁴⁶⁴), do angličtiny: r. 1970 v americké antologii francouzské literatury v době války⁴⁶⁵ a r. 1982 v knize *Levý břeh. Spisovatelé, umělci a politikové od Lidové fronty do studené války*⁴⁶⁶. V roce 1979 vyšlo pár stránek v pirátském japonském překladu. Roku 1982 vyjde italský překlad básníka Giovanniho Raboniho, rovněž pirátský (spolu s pamfletem *Mea culpa* – o vydání ještě dále).

Zvláštní recenzi na knihu píše mladý americký židovský literární historik Milton Hindus:⁴⁶⁷ vyjde v australském časopisu stejnojmenné avantgardní skupiny *Angry Penguins* v roce 1945⁴⁶⁸ a má formu rozhovoru mezi Židem (Miltonem Hindusem) a jeho gójským protějškem (nebo alter egem?) o Célinově pamfletu:

⁴⁶⁰ Zdroj: webová stránka belgického knihkupce Henriho Thyssense (z Oostende) věnovaná Robertu Denoëlovi (2005–2009). <http://www.thyssens.com/index.php>, poslední přístup 17. června 2010.

⁴⁶¹ Č. 13–14, 28. 3.–4. 4. 1941, s. 368.

⁴⁶² Č. 5–6, 31. 1.–7. 2. 1941, ss. 112–13.

⁴⁶³ *L'édition française sous l'occupation. 1940–1944*. Ed. Fouché, Pascal. Paris: Université de Paris 7, 1987. Dále jako *L'édition française sous l'occupation*.

⁴⁶⁴ Op. cit. Viz pozn. 328.

⁴⁶⁵ Brée, Germaine – Bernauer, George (eds.). *Defeat and Beyond: An Anthology of French Wartime Writing, 1940–1945*. New York: Pantheon Books 1970.

⁴⁶⁶ Lottman, Herbert R. *The Left Bank. Writers, Artists, and Politics from the Popular Front to the Cold War*. Boston: Houghton Mifflin Co. 1982.

„To byla směla, vidíte,“ řekl, „že ze spisovatele, kterého, jak se zdá, tolik obdivujete, se musel vyklubat antisemita. Vy jste Žid, nebo ne?“

„Zajisté.“

„A ovlivnilo to vaše pocity vůči Célinovi?“

„Ani v nejmenším.“

„Takže své židovství tolik necítíte?“

„Naopak, rád si připadám jako židovský nacionalista.“

„Odpusťte, ale já to nechápu.“

„Řekněme, že dokážu oddělit estetické hodnocení od politiky. Je to vyložené francouzský rys a ze všech moderních literatur je mi nejmilejší francouzská.“

Milton Hindus zde předjímá pozdější argumentaci Célinových vyznavačů: oddělit dílo od pamfletů. Célinovi morální kritici naopak poukazovali od počátku na latentní antisemitismus ve všech Célinových textech, i v těch literárně nejcennějších, a na Célinovu zjištnost. Existují i nebezpečné postoje, které mají za to, že velký spisovatel se nemůže ve svých postojích mýlit, a nedokáží či nechťejí nazvat nemravné nemravným.

Za německé okupace vycházejí u Denoëla další reedice Célinových pamfletů: *Bagately* i *Škola mrtvol*. A pak znovu o rok později a s nimi reedice *Cesty na kraj noci*, *Smrti na úvěr* a *Církve*. Nová reedice *Bagatel* a *Cesty na kraj noci* vychází r. 1943.

S odkazem na Ladislavu Chateau a její líčení o papíru na příděl se Célinův dopis řediteli německého institutu (a Célinovu překladateli té doby) Karlu Eptingovi jeví v jasnějším světle:

Giradonova 4

4.–5. [května 1943]⁴⁶⁹

Milý Dr. Eptingu,

mám tu čest uvědomit vás bez obalu o jistém faktu.

Ani *Bagately* ani *Škola* ani *Les Beaux draps* nejsou už rok⁴⁷⁰ v prodeji ani v dotisku pro nedostatek papíru. K papíru se dostanu leda zázrakem. Denoël nemá všehovšudy ani 5 tun za rok! A když se toho vydává tolik...

Jde tedy o 3 nebo 4 tuny poukázek na papír.

Tak si říkám, milý pane řediteli, co vy na to?

S přátelským pozdravem vám oddaný a s poručáním paní Eptingové.

LF Céline⁴⁷¹

⁴⁶⁷ Americký romanista Milton Hindus (1916–1998), syn ruských židovských imigrantů, v dobách svých začátků marxistický literární kritik, stoupenec Trockého. Ve třicátých letech po desilusi ze sovětských praktik se začal zabývat literaturou z čistě estetického a historického hlediska. Byl profesorem na Brandeis University v Massachusetts, ve Francii je vnímán jako obránce a znalec Céline. Z francouzské literatury psal také zevrubně o Proustovi. Po delší korespondenci se po válce rozjel za Célinem do Dánska, jejich setkání ale odradilo oba. Viz dále.

⁴⁶⁸ Modernistický časopis vycházel nepravidelně v letech 1940–1946. Zdrojem informace je výstřižek v Célinově fondu ve francouzském IMEC s neúplným bibliografickým údajem.

⁴⁶⁹ Podle úředního razítka příjemce.

⁴⁷⁰ V konceptu Céline psal osm měsíců, poté nadsadil.

⁴⁷¹ *Cher Dr Epting / J'ai l'honneur de porter à votre connaissance un fait, tout cru. / Ni Bagatelles, ni L'École ni Les Beaux Draps ne sont plus en vente ni imprimés depuis près d'un an faute de papier. Sauf miracle je n'aurai plus de papier. Denoël n'a pas en tout 5 tonnes par an! Et il s'imprime tant de choses. Il s'agit donc de 3 ou 4 tonnes de Bons matière papier. / Je me demande mon cher Directeur ce que vous en pensez? / Et bien amicalement et dévoué et mes respects je vous prie à Mme Epting / LF Céline*

233 V těchto letech také Céline píše sadu dopisů kolaborantským tiskovinám, které jsou v nich pak vydány jako články „spolupracovníka“. „Usvědčujících“ z publikování v proněmeckých periodikách je podle badatelů třicet, záleží na tom, zda počítáme i články, které jsou záznamem rozhovorů se Célinem. Sám Céline celou dobu popíral, že by do těchto tiskovin psal články, a proti otištění dopisů se ohrazoval. Jeden příklad za všechny ilustruje míru a hlavně povahu Célinova proněmeckého angažmá: případ takzvaného Célinova „Vyznání víry“ v týdeníku *La Gerbe* (Svazek, Snop). Začíná takto:

Článek není má silná stránka. Ostatně ani politika. Chce to fortel, který já nemám. Aspoň jak to vidím. Ale otázka je: k čemu tolik tlachání? Tolik pokrytectví?

„Vyznání víry“ se odvíjí v tirádě proti Francii a jejím spisovatelům, kteří nemají odvalu mluvit o tom hlavním (jistěže u Céline o židovské otázce a jejím podílu na válce). Má to být Célinův dopis, který vidí francouzské spisovatele jako ty, kteří čekají za bukem, na jakou stranu se mají přidat.

Zadejme si! Jistěže zcela svobodně, bez zábran, u zdi. Bez jakéhokoli nátlaku. A poznáme konečně, s kým mluvíme! Křestní list není všechno! Vyznání víry, pěkně, a písemně.

Jsou Židi odpovědní za válku nebo ne? Tak odpovězte černě na bílém, milí spisovatelé akrobaté.

Stůj! Kdo tam?

*Máme věru proč být zarmoucení na tomhle světě, kde nic neroste.*⁴⁷²

„Dopis“ je antisemitský, bojovný. Jeho styl svědčí o tom, že byl psán „veřejně“. Žádný div, že si po porážce Německa proti Célinovi přisadili i umírnění „spisovatelé akrobaté“, které pozurázel. Céline tvrdil, že dopis poslal do *La Gerbe* v roce 1939 a oni ho použili později. Jenže v roce 1939 časopis neexistoval. Byl založen v červenci 1940,⁴⁷³ oficiálním šéfredaktorem byl Francouz Alphonse de Chateaubriant, fakticky jej vedl mladý pracovník německého ministerstva zahraničí Eitel Friedrich Moellhausen. Célinovo „Vyznání víry“ zde vyšlo týden po Chateaubriantově odchodu z redakce. Seriosní *Cahiers Céline* 7⁴⁷⁴ v dodatcích tiskne článek z extrémně pravicového Rivarolu,⁴⁷⁵ kde je citována Moellhausenova vzpomínková kniha⁴⁷⁶ a z ní především pasáž o Célinovi. Lze říci, že toto je obraz Célinova jednání za okupace. Z článku proto citujeme i zde:⁴⁷⁷

⁴⁷² *Acte de foi / L'Article n'est point mon fort. La politique non plus, d'ailleurs. Il y faut un tour que je ne possède pas. Tels que je les trouve. Mais une question se pose: pourquoi tout ce babillage? Cette hypocrisie? [...] Compromettons-nous! En toute liberté bien sûr, spontanément, au pied du mur. Sans aucune pression. Et l'on saurait à qui l'on cause, enfin! Acte de baptême n'est point tout! Acte de foi, net, par écrit. / Les Juifs sont-ils responsables de la guerre ou non? Répondez-nous donc noir sur blanc, chers écrivains acrobates. / Qui vive? Qui vive? / On a le droit vraiment d'être désolé sur cette terre où rien ne pousse, décidément. „Acte de foi“, *La Gerbe*, č. 32, 1941. Zdroj: *Cahiers Céline* 7. Céline et l'actualité 1933–1961. Paris: Gallimard 1986, ss. 101–105.*

⁴⁷³ Cf. Gibault, François. *Céline. Čas běsů a pronásledování*, op. cit., ss. 275n.

⁴⁷⁴ *Cahiers Céline* 7: *Céline et l'actualité*, 1933–1961. Paris: Gallimard 1986.

⁴⁷⁵ ***. „Jean Cocteau (léto 1940): I já jsem chtěl něco dělat pro Němce! [...]“ Rivarol č. 105, 1953, Rivarol byl založen v r. 1951, vychází dodnes a jeho zaměření se nezměnilo.

⁴⁷⁶ Moellhausen, Eitel Friedrich. *La carta perdente. Memorie diplomatiche*. (Špatná karta. Diplomatické memoáry). Roma: Sestante 1948. Německy jako *Die gebrochene Achse* (Zlomená Osa). Alfeld/Leine: Alpha-Verlag 1949.

⁴⁷⁷ Z francouzského překladu z citovaného Rivarolu.

Pan E. F. Moellhausen je jeden z oněch Němců, které ve Francii použila Wilhelmstrasse, aby uvedli do chodu „kolaboraci“. O zkušenostech z let 1940–1944 vydal obsáhlou knihu věnovanou především „kulturní kolaboraci“. [...]

A světe... div se! jeho kniha „Kostky jsou vrženy“⁴⁷⁸ vyšla v Itálii a dosud se žádný francouzský nakladatel neměl k tomu ji zpřístupnit; a přitom se v první řadě týká Francie a Francouzů. [...] Stránky věnované Célinovi jej představují velmi odlišně od toho, jak ho líčili lidé z odboje po roce 1945. Když začala vycházet *La Gerbe*, chtěl pro ni Moellhausen zajistit spolupráci francouzského spisovatele. Takto popisuje jejich první setkání.

„*Vox populi* měl za to, že Céline bydlí v honosné vile na pařížském předměstí obklopen harémem sedmi žen. Já jsem ho našel v malém domě v jedné z ulic poblíž Opéry,⁴⁷⁹ kde měl jeden pokoj v posledním patře. Otevřít mi přišel sám, hleděl na mě přísně a na rameni se mu při tom snažila udržet kočka. V jeho pokoji vládla nevýslovná nepořádek. Na zemi se vršily stohy knih, po židlích byly rozházeny noviny, postel pokrývaly spousty časopisů. Zaprášenými skly okna dovnitř pronikalo zářivé světlo. Ohromující tvář spisovatele, atmosféra „bleského trhu“ na mě působily jako scéna ze surrealistického filmu. Céline mi hned na začátku řekl, že o nějaké spolupráci nechce ani slyšet a že je rozhodnutý už nepsat, neboť měl-li odvahu dát najevo vstřícnost vůči Němcům, když byli daleko, teď už to dělat nemůže. Až přespříliš lidí bylo teď ochotno chválit okupanta; on se raději odmlčí.

Jmenoval jsem mu další spolupracovníky časopisu, ale on mě rázně přerušil: „Mě nepřesvědčíte!“ Prosil jsem ho tedy, aby napsal Chateaubriantovi čistě jen dopis a vysvětlil mu své hledisko, a k mé velké spokojenosti souhlasil. Za pár dní přišel dopis do *La Gerbe* a byl to, jak jsem doufal, brilantní text. Byla to nesmlouvavá a zanícená obžaloba prudkého polemického tónu proti slabosti jednotlivců a oportunistům, kteří se snaží profitovat z lidské bídy. „To je ryzí Céline,“ potvrzovaly sekretářky redakce a šéfredaktor. Text byl tedy zveřejněn na první straně s nezbytnou publicitou kolem.

Sotva číslo vyšlo, poslal mi Céline vzrušený ohrazující se dopis, v němž mne obvinil, že jsem zneužil jeho důvěry, a vyhrožoval mi soudem. V post scriptu stálo: „Za to, co jsem vám řekl, mě můžete nechat zatknout a zastřelit, ale pak bude válka prohraná.“

La Gerbe pošle Célinovi honorář, Céline ho odmítne.⁴⁸⁰

Za týden jsem k němu šel znovu. V pokoji byl stále nepořádek a kočku měl stále na rameni. Představoval jsem si, že setkání bude bouřlivé, ale přijal mě, jako by se nic nestalo, a náš rozhovor byl srdečný. Stále byl rozhodnutý nespolupracovat, ale doporučil pár lidí, kteří by nám podle jeho názoru mohli být užiteční.

Posléze jsme se vídali častěji. Šlo o styky soukromé a ne styky pracovní. Na Célinovi se mi líbila jeho originalita, vitalita, živý, prudký a barvitý rozhovor, jeho

234

235 proudy syrových a štavnatých slov, plné pouličních průpovědek, které se naučil, když si jako dítě vydělával na živobytí coby podomní obchodník a která dále používal při svém povolání lékaře v lidových zdravotních střediscích, kde ordinoval i po svých prvních literárních úspěších.“

Célinovo rozhodnutí nespolupracovat s *La Gerbe* bylo definitivní. Moellhausen se bez něj musel obejít, i když si přál mít v okruhu *La Gerbe* tohoto spisovatele, který tolik přitahoval čtenáře.

Na otřesnou pronacistickou anketu v nově zřízeném týdeníku *L'Appel* (Výzva) „Máme vyhubit Židy?“⁴⁸¹ odmítá Céline odpovědět a opět píše do redakce:

Už se mi protiví omílat pořád dokola židovskou otázku.

Tři kategorické knihy, myslím, stačí.

Jako starý doktor nesnáším hatlaninu a marné recepty. Tlachání. Konec konců, jsem jediný, koho se v té věci na jeho názor nemusí nikdo ptát.

Projevil jsem ho s povykem za Bluma, za Mandela.

Ale co ostatní? Všichni ostatní spisovatelé? [...]

*Mě už do toho tahat nemusíte. Všechno jsem řekl a ostatní jsou dál zticha.*⁴⁸²

Dochází nicméně do Institutu pro židovské otázky a účastní se literárních či kulturních večerů. Rozčiluje se, když není zastoupen na antisemitské výstavě (viz poznámka 399). Ve svobodné zóně sice sama německá censura stahuje *Les Beaux draps*,⁴⁸³ existují však četné doklady toho, že v okupované zóně se na Célinovy romány i pamflety vždy najde papír i podpora. Podle ústního vyjádření Ladislavy Chateau, která se dobou okupace ve francouzské literatuře dlouhodobě zabývá, se Céline přátelil s premiérem vichistické Francie Pierrem Lavalem a ten zas přímo naléhal na Adolfa Eichmanna, aby byly v okupované části deportovány do koncentračních táborů i děti. Těžko uvěřit, že by o tom doktor Destouches nevěděl. Tvrzení Ladislavy Chateau dosvědčuje i Michael Curtis v knize *Verdict nad Vichy*:⁴⁸⁴ „Při setkání, k němuž došlo 4. července 1942, uvedl Laval v úžas své německé kolegy návrhem, aby kromě zatýkání Židů od šestnácti do osmačtyřiceti let, jež požadovali Němci, byly děti mladší šestnácti let pozatýkané v neobsazeném pásmu rovněž deportovány, buď s rodiči, anebo bez nich v případě, že ti se už stali předmětem deportace. Děti nalézající se v okupované zóně ho nezajímaly. Návrh byl pak předán do Berlína Eichmannovi a ten jej čtrnáct dní nato schválil. Lavalovou chabou omluvou bylo, že rozhodnutí o zatčení a deportaci dětí bylo přijato z humánních důvodů.“

⁴⁷⁸ *Il giuoco è fatto!* Firenze: Sansoni 1950.

⁴⁷⁹ Rue Marsolier, viz pozn. 458.

⁴⁸⁰ Zdůrazňujeme: „Céline ho odmítne.“ Zatímco pamflety (i knihy) psal, jak stále tvrdil, hlavně pro peníze. Vyvrací to Sartrovu domněnku z jeho *Úvah o židovské otázce* (*Réflexions sur la question juive*. Paris: Morihien 1946) o tom, že Céline byl placen nacisty („Podívejte se na Céline: jeho vise světa je katastrofická; Žid je všude, hlavní je, aby si Arije nezadal, aby se nikdy nespolečil. Ale ať se má na pozoru: jestliže dýchá, už přišel o svou čistotu, neboť i sám vzduch, který mu vniká do průdušek, je špinavý. Nehlásali něco podobného katarři? Jestliže Céline podporoval socialistické teorie nacistů, tak jen protože mu platili. V skrytu duše jim nevěřil: pro něj je jediné řešení společná sebevražda, nemnožení se, smrt.“ Op. cit., s. 46). Původně v Sartrově časopise *Les Temps modernes*, Portrét antisemity, 1. prosince 1945, s. 462. Céline napsal proti Sartrovi, jemuž říkal „Tasemnice“ a „Jan Křtitel Sartre“, případně „Tartre“ (Pekelník), proslulou repliku *À l'agité du bocal* (Řítochvostovi), kterou Jean Paulhan v NRF neotiskl. Znění je dostupné bez komentáře na strán-

kách <http://www.quellehistoire.com/docu/agite%20du%20bocal.pdf> (poslední přístup 17. června 2010) s poznámkou, že pokud něco po Sartrovi zbude, pak tato Célinova odpověď.

⁴⁸¹ Fayolle-Lefort, „Une grande enquête de *L'Appel*, Faut-il exterminer les Juifs?“, č. 35, 1941.

⁴⁸² *J'en ai assez de rabâcher sur la question juive. / Trois livres cathégoriques suffisent, je pense. / Vieux médecin, je déteste le patakès et les odronnances vaines. Le babillage. Après tout, je suis le seul à qui on n'ait pas à demander son opinion sur la question. / Je l'ai donné avec éclat sous Blum, sous Mandel. / Mais les autres? Tous les autres écrivains? [...] Ce n'est pas moi qu'ils faut relancer. J'ai tout dit et les autres continuent à ne rien dire.*

⁴⁸³ Cf. *L'édition française sous l'occupation*. Op. cit. Viz pozn. 463 a 464.

⁴⁸⁴ Curtis, Michael. *Verdict on Vichy: power and prejudice in the Vichy France regime* (2002). Český Verdict nad Vichy. Moc a předsudek ve vichistickém režimu Francie. Přeložil Zdeněk Hron. Praha: BB/art 2004, s. 219.

Mlčení o pamfletu *Les Beaux draps* ve světě i v Čechách

Célinův třetí pamflet sice uvítal proněmecký francouzský tisk, ale ve světě mu vážné recenze věnovány nebyly a kromě úryvků v Eptingově již citovaném pásmu ze Célinových textů, v obou výše uvedených amerických antologiích francouzské válečné (resp. studenoválečné) literatury a později v pásmu ze Célinových textů *Van de ene dood naar de andere* (Od smrti ke smrti, ed. E. Kummer. Amsterdam: Uitgeverij De Arbeiderspers 1971) nebyl přeložen. Existuje pirátské italské vydání (v překladu známého básníka Giovanniho Raboniho, 1932–2004) z roku 1982 spolu s pamfletem *Mea Culpa: Mea culpa. La bella rogn* a v milánském nakladatelství Guanda.

Není známa žádná korespondence Jaroslava Zaorálka ani českých nakladatelů ohledně *Les Beaux draps*. Ti, kteří dokázali ocenit Célinovo novátorství, mají jiné starosti, zmínka o pamfletu – jak uvidíme dále – se dostane do zpráv o Célinovi jen pro pořádek. Po okupaci už v Čechách Céline není na pořadu dne.

Jeden hlas se ale ve věci Céline ponese z Evropy přes Atlantik: „Ferdinandovi“ jsou věnovány dva rozhlasové projevy Ezry Pounda, které z Římského rozhlasu (Radio Roma) vysílal během války a za něž byl také později v USA obžalován z vlastizrady. „Francouzský přízvuk“ byl vyslán 11. května a „Zaspat“ 14. května 1942.⁴⁸⁵

Ezra Pound FRANCOUZSKÝ PŘÍZVUK

Jeden z úkolů, které jsem na sebe vzal dávno předtím, než polovina mých posluchačů odrostla mléčné stravě a plínkám, bylo poskytnout nastupující americké literární generaci vzdělání na úrovni nejlepšího současného (a předchozího) francouzského psaní. Měl jsem za to, i jako mladý, že národní literatura má svůj význam.

⁴⁸⁵ In: Pound, Ezra. „Ezra Pound Speaking“. *Radio Speeches of World War II*. Ed. Dobb, Leonard W. Westport, Connecticut: Greenwood Press 1978. Přeloženo a publikováno se souhlasem New Directions Publishing Corporation, New York, zastupující dědice Ezry Pounda, Mary de Rachewiltz a Omara S. Pounda.

Institut pro židovské otázky v rue de La Boétie č. 21, Paříž VIII: L'Institut d'étude des questions juives (IEQJ), původně Bureau d'information et d'étude des questions juives, byl otevřen v roce 1941 a byl zcela ovládnut německou propagandou. Bundesarchiv.

Céline a Lucette Almansonová na inauguračním večeru Institutu pro židovské otázky 11. května 1941 v rue de La Boétie č. 21, Paříž VIII. *Album Céline*.

236

237

[...] Francie MÁ jednoho autora, který v roce 1938 dokázal napsat FRANCIE NEMÁ SPOJENCE.

[...] Francie zatuchla a ten smrad je zaznamenán. A je zaznamenán s HALASEM: jakého žádná žába od Rabelaise nebyla schopna. Jenže ten halas, to množství slov je prostředek. CÉLINE je důležitý svou jasnoživostí.

Áááno, mluvím o CÉLINOVI. Poslední knihu prý ve Francii té staré vojny Pétaina zakázali. Nelíbí se THEMA. Některým se nelíbí THEMA. A teď PROČ se jim nelíbí thema? Céline vyrazil zachránit Francii. Myslím, že pořád ještě sbírá střepy.

Čtyřicet milionů lidí ve Francii v roce 1938; 25 milionů Francouzů, brzy budou v menšině. CÉLINE jim to říkal a oni Céline NEPOSLOUCHALI. No ovšem že přátelé pana Chamberlaina a kamarádi pana Edena NEPODPOROVALI vydávání Célinových prací. Ovšem že jeho práce nebyla v jistých kruzích vítána. Než vytiskli knihu, kterou mám před sebou, vyšla *École des cadavres* už v 51 vydáních. Jeho nejlepší ZNÁMÁ díla jsou *Voyage au bout de la nuit*, *Mort à Credit*, *Bagatelles pour un massacre*.

Ferdinande, zdravím tě. Už se necítím povinen vést pravidelnou rubriku o francouzských knihách, ale skutečnou knihu pořád ještě poznám, ať obsahuje cokoli.

Ferdinand se DOBRAL skutečnosti, Ferdinand je spisovatel. Další bude poslední. Fíí, ta, ta, ta. Národní sebevražda.

La prochaine sera la dernière. Gnières! Gn, gn, ça sera le suicide de la Nation.

*Au pays n'en reviendra guère.*⁴⁸⁶

Nejen pro ten jeho halas, překypující jazyk. Nejen pro sílu jeho prosodie, ale pro obsah. Někdy si budete muset přečíst Céline. Činovníci komunity si budou muset KOUPIT vlastní výtisk *École des cadavres*, nestačí poslouchat mě pět minut z éteru nebo si prolistovat výtisk u kamaráda.

Radio Roma, 11. května 1942

Ezra Pound ZASPAT

Jeden z mých bývalých nakladatelů říkává, ano, to Poundovo povídání je fajn, jenže s tím, tak nějak to řekl, zaspal dobu. Ne, jinak to bylo, přišel s křížkem po funuse, ne, řekl je to ZASTARALÉ, ZASTARALÉ řekl.

Takže zpropadeně, dvě věci. Za prvé. Kdybyste nebyli tak zabezdění, poslouchali byste mě (a Céline ostatně taky) už dávno.

Někteří z vás by přemýšleli o tom, co Ferdinand, L.-F. Céline, a ten, kdo k vám teď mluví, začali říkat už dávno.

Já jsem začal dávno před Célinem, tak dávno, co pamatuju, řekl bych, že Céline je o patnáct dvacet let mladší než já.⁴⁸⁷ Samozřejmě pokud nezačal jako mladý

⁴⁸⁶ Zemi z toho neotrne.

⁴⁸⁷ Céline je o necelých devět mladší než Pound: Ezra Pound se narodil 30. října 1885, Louis-Ferdinand Céline 27. května 1894.

léčit coby doktor na pařížských předměstích a k psaní se nedostal, až když vyřídil pacienty. 238

Na jednom místě Céline říká, že mu lidi nerozumějí. Tedy chápou ho špatně. Nepřipomíná vám to nejlepší psaní anglonormanské? Přeložím to z originálu...

[...]

Asi deset let po tom, co jsem odešel z Paříže,⁴⁸⁸ pan Céline zjistil, proč odešel z Francie; jako Francouz to nenapsal takhle. Ale poměrně důkladně charakterisoval biologické ustrnutí Francouzů. Poměrně výmluvně líčí oněch deset let, během nichž bylo Pasteurovi bráněno dosáhnout maximální užitečnosti, logiku, kartesiánství, atd. Rozdíl mezi tím, když se nástroje vyvářejí 20 minut nebo 3 minuty. Také si všiml, že nikdy nepotkal chudého bezvýznamného Žida, který by haněl Rothschilda NEBO Sověty. Spojeným státům bude trvat dobrých dvacet let a možná víc, než se dostanou tam, kde byl Céline před deseti lety.

Zaspal jsem, zaspal jsem dobu. Já nejsem budík, abych Americe, která neposlouchá, vykládal o každé prvotině nového evropského autora,⁴⁸⁹ zvláště když jsem podobné věci říkal dřív, než řečeného autora začali tisknout. Céline píše s jasností Remyho de Gourmont: je to velký spisovatel. Hledání skutečnosti vede lidi různých ras k podobným, zcela osobním objevům. To je ostatně základ vědy, kterou se relativita pokouší zničit. Céline popírá, že by existovala JAKÁKOLI fundamentální a nezvratná zášť mezi Francouzi a Němci. K tomu jsem já dospěl po čtyřech letech v Paříži. Proto se samozřejmě pan Roosevelt rozhodl vyhladovět Francouze v neobsazené části Francie. Proto se postavili proti tomu, aby Herbert Hoover posílal dětem do Evropy Horlickovo mléko nebo cokoli jiného.

Céline si všiml, že jeho krajané biologicky ustrnuli nebo znehybněli a mohli by hromadně vymizet. No a Kokka, někdejší ruský důstojník generálního štábu, se mnou v tomhle souhlasil už před léty. Biologické strnulosti. V roce 1938 Céline psal a tiskl: DEMOKRATI chtějí VÁLKU. Demokrati ji mají mít.

Jaro nato jsem pak přijel do Ameriky a říkal jsem, že existuje síla UVNITŘ Spojených států, která se nejenže pokouší rozbít Monroeovu doktrínu, nejenže se pokouší zradit naši tradici držet se stranou evropského svinčíku, ale pokouší se začít válku, ABY do ní Ameriku zatáhla. Ferdinande, Céline, ne: Býku, jó, správně jsi to řekl. A Francie tě neslyšela.

Já nesýčkuju. Demokracie CHTĚLY válku. Tedy jejich satrapové jí byli setsakra naklonění a jejich nevolníci to SCHYTALI. Rovnou do starého vazu, zakroutili jim krkem jak slepici.

Jednomu po druhém; Československu, které se zrodilo, jak říká Céline, v Paříži. Pan Céline je na Beneše docela hodný. Jen se nesmějte, máte Litvinova ve Washingtonu, a Majksij je zas v Londýně. Proč myslíte, že na Francouze něco víte? Někteří z vašich vlastních spisovatelů vám to řekli. Řekli vám, že VYBOUCHLA teorie o tavicím kotli. Termín vymyslel pan Zangwill; byl neotesaný, ubohý. Ale to

488 Ezra Pound odešel z Francie do Itálie r. 1924, mluví tedy o roku 1934.

489 Míněna samozřejmě Célinova *Cesta na kraj noci*; v předchozím příspěvku z 11. května 1942 „Francouzský přízvuk“ Pound ve vypuštěné pasáži mluví o posledních francouzských autorech a vyzdvihuje zde, podobně jako Hindus, velikost a význam Célinova díla.

239 slovo udělalo díru do světa. Myšlenka to byla lákavá. Stejně jako stará yankeeská představa vyzkoušet ženu každého národa, nebo alespoň co nejvíc z nich.

Co je špatného na míšencích? Znáte nějakého, co by netrpěl bryskností, co jako by nebyl celistvý, co by neměl UVNITŘ hlavy jakousi podivnou překážku, která způsobuje podivný pocit frustrace?

Šedesát let lidstvo dělalo pokusy na prasatech. Zkoušelo všechno možné. Zdá se naprosto jasné, že chov udržíš OMEZENÍM množství cizí infiltrace. Plemeno zušlechtíš, když dodržíš homogenitu a nebudeš plemenit POKREVNĚ. Moudrá Čína kdysi dávno zakázala pokrevní křížení. Sto jmen, žádný muž se nesměl oženit se ženou téhož jména, to byla zábrana na jedné straně.

Céline se dostal k té druhé. Další krok, další pohyb světa je krok k vytváření čistých ras. Přemýšlejte o tom. Tahle myšlenka je na vzestupu. Není to nic proti nikomu. Je to eugenika. Nikdy nebyla vážně zpochybněna. U psů a koní se vám to líbí. Člověk by řekl, že lidský rod si zaslouží stejně tolik pozornosti, jakou britští milovníci věnují hafanům.

Albert Londres dostal nápad, že by to Francouzi měli vyzkoušet s černochoy ve své Africe. Nemohl se dívat na to, jak to jde s Afričany s kopce, jak jsou ve francouzských koloniích samý svrab a neštovice. Céline myslí, že by bylo užitečné použít stejně tolik zdravého rozumu na Francouze. A tak, jak předpokládám, admirál Leahy,⁴⁹⁰ protože co já vím jaký laffayettista⁴⁹¹ se snaží ve Vichy vydírat Pétain, se bude pokoušet nechat VŠECHNY Célinovy knihy zakázat nebo zabavit v NEOKUPOVANÉ zóně francouzského teritoria.

Ó, na světě je hezky, jak nám řekl Candide, všechno, co je, je nejlepší ze všeho.

Možná američtí studenti začnou jednou číst mě nebo Céline nebo nějakého jiného z živých autorů. ALE nemyslete, že jen protože klipry vozí tak málo ZPRÁV, se v Evropě NIC nepíše. Stará Evropa je pořád tady na kontinentu. Jenda Dvoukrok, Jošua Dos Passos nakonec Evropu nepřesvědčil, že v dobách, jako jsou dnes, by měl spisovatel přestat psát.

V dobách, jako jsou dnes, by spisovatel měl sestoupit k podloží a promluvit jasnou řečí. Céline to dělá, jak se patří. Je čas číst Céline pro ty prosté pravdy, které jsou v tom, co píše, vyjádřeny navýsost jasně – a prostě. Možná s tím začnete krapet s křížkem po funuse.

Velký spisovatel je ten, jehož přímé prosté věty utkví v paměti.

*L'âme n'est pas venue sur la terre pour se faire émerger.*⁴⁹²
Radio Roma, 14. května 1942

Ezra Pound, který se z nevole amerických úřadů nemohl po začátku války dostat z Itálie (kde žil dvacet let) zpět do USA a přišel o své příjmy, žil ze svých pravidelných rozhlasových pořadů vysílaných v angličtině. Po válce byl domů do Ameriky odvezen jako vězeň: za své promussoliniovské postoje a za odpor proti vstupu USA do války byl souzen

490 William D. Leahy (1895–1959), náčelník generálního štábu presidenta Roosevelta a Trumana, neoficiální koordinátor spojeneckých sil.

491 Cf. markýz de La Fayette (1757–1834), francouzský diplomat, přítel George Washingtona, považovaný ve Francii i v USA za národního hrdinu.

492 „Duše nepřišla na svět proto, aby vyplouvala na povrch.“

jako vlastizrádce, shledán duševně chorým a po třinácti letech ve vězeňském ústavu pro choromyslné prohlášen za nesvéprávného. Směl se vrátit dožít do Itálie jako velký básník s cejchem mravního selhání.

Célinův ohlas v okupovaných Čechách

V okupovaných Čechách, jak bylo řečeno, Céline není na pořadu dne. Jeho *Smrt na úvěr* je v Německu na indexu zakázaných knih, *Bagatele* vyšly v Německu „upraveny“ nacistickou propagandou, *Škole mrtvol* se dostalo téhož zacházení (cílených úprav českého překladu) od českých fašistů. Ty, kteří obdivovali sílu tvůrčího činu, Céline zklamal. Až v červenci 1944 se v Praze v *Lidových novinách* objeví pár řádek o vydání prvního svazku Célinovy londýnské série *Guignol's band* (Klaunův band):

Mezi výstřižky v Památníku národního písemnictví se nachází zpráva – bez údaje o periodiku,⁴⁹³ podle dalších zpráv na výstřižku lze soudit na konec roku 1946 – o Célinově zatčení v Dánsku:

KONCE CYNIKOVY

V prosinci loňského roku byl v Kodani zatčen na rozkaz francouzských bezpečnostních úřadů dr. Destouches, pod kterýmžto vlastním jménem se pověstný Louis Ferdinand Céline skrýval více než čtrnáct měsíců v Dánsku. Od té doby čeká v tamějším vězení na neslavný návrat do vlasti, a marně se zde klade otázka, proč vlastně ještě nebyl převezzen do Francie a postaven před soud.

Zdá se však, že Francie se příliš o Céline nezajímá. Ovšem, případ jeho je do jisté míry zvláštní a těžce se dá srovnávat s kolaboranty, jakými byli Maurras, Brasillach, Paul Chack, Rebatet a všichni ti, u nichž spolupráce s Němci a vlastizrada byly přesně vymezeny a jichž osobnost postrádala oné originality, kterou jistě Céline oplýval. Francie poněkud za-

● Nová Célinova kniha

Ve francouzské literatuře se projevila nová linie, ukazující stanovisko k válečným událostem. Nedávno vyšla ve velkém nákladu Célinova kniha *Guignol's band*. Odsuzuje pštroší blaženost francouzské buržoasie, která chce výt s vítěze. ráda nahrazuje valčík jazzem jen aby si mohla hověť nadále ve falešném světle nočních krčem. Pierre Copin píše ve francouzském týdeníku *Germinale*, že Célinovu knihu budou jednou Francouzi číst jako *Bídňky* od Victora Huga. Tato válka poskytuje vůbec naději, že literatura bude opět číst francouzský lid. Glono, básník venkova a Céline, básník města, budou jednou stát – praví *Germinale* – na vrcholu duchovní obnovy. ep

Lidové noviny, 15. července 1944.⁴⁹³

Célinův autoportrét z dánského vězení. Rukopisné komentáře: vlevo nahoře „le moulin de la galette“ (slavný větrný mlýn na Montmartru proti Célinovu domu v Lepicově ulici; dnes je zde turistická hospůdka); pod tím „Bébert“, nahoře u řetězu „také uvázan“; vpravo nahoře „Betty na útěku“, pod tím „ocas“; vpravo dole „koule“, vlevo od koule „řetěz“; dole uprostřed „Céline“, pod tím „Rip Van Winkle“.

241 pomíná na tohoto hysterika, bytost duševně vyšinutou, nervově exaltovanou, s nepopíratelnými literárními vlohami. Vedle Céline-spisovatele, horujícího pro rabelaisovskou satiru, se vykryštoval Céline-morální zvrácenec, prototyp štváče a agitátora nacismu a antisemitismu, jakému, pokud jde o způsob a formu, se málokdo ve francouzském písemnictví může rovnat.

Aby se důkladně odhalila osobnost Célinova, je třeba pročíst si jeho stěžejní dílo za okupace *Les Beaux Draps* (Pěkná brynda), které vyšlo v roce jednačtyřicátém a ve kterém na více než dvou stech stránkách hrubým a místy i oplzlým stylem napadá vše, co mu přijde na mysl. Francouzi jsou pro něj drzími lháři, zbabělci, Angličané vydírači, kterým toho dala Francie příliš a teď ještě tato země nadšeně vítá letecké útoky a proč? Nadává Američanům, Rusům, všechno hází do jednoho pytle, kritizuje ostře buržoasii, hlavně proto, že nadržuje židům, k dělníkům je shovívavější, ti si hledí jen svého břicha. Odnášejí to komunisté, i svobodní zednáři a jak by ne demokrati. Jeho hlavní a bezuzdná nenávisť se však soustřeďuje na židy, jimž nemůže přijít na jméno, a když, tak je vyznamenává těmi nejhoršími a nejpodlejšími názvy. Žid ať jde k šípku, do Palestiny, k ďáblu, je vinen na všem, žid mu je všude trnem v očích. Rasový zákon je podle něho jediná záchrana v jakékoliv beznadějné situaci jakéhokoliv státu. K Němcům se vyjadřuje shovívavě a poměrně zdrženlivě, nechápe, že Francouz Němce nenávidí, shledává je zdvořilými, chovají se jako „Boys Scouts“.

Spis Louise Ferdinanda Céline je nyní u pařížského justičního soudu. Obviňuje se v něm pro vlastizradu (*intelligence avec l'ennemi*) a pro výbušnou protizidovskou propagaci. Kdy však k tomuto procesu dojde, se neví, neboť Dánové se zdráhají Céline vydat, poukazující na právo asyly, kterého používá u nich každý politický emigrant. A proto dnes ještě není jisté, kdy a nastoupí-li vůbec Cesta do hlubin noci cestu zpáteční, jak si to umínil londýnský rozhlas za války, když k němu doléhal ohlas Célinova řádění!

???, podepsáno MC (Paříž)

K českému ohlasu Célinova zatčení a věznění v Dánsku patří i otištění výňatku ze Célinových dopisů jeho ženě Lucette Almanson-Destouchesové: nemohl jí je psát přímo, adresoval je svému právníkovi a ten jí je předával. Výňatky otištěné v revue *Infini* ovšem až v roce 1994 vybrala a přeložila Alice Stašková a publikovala je – téměř padesát let od doby jejich vzniku – v *Literárních novinách*:

ZE CÉLINOVA DOPISU Z VĚZENÍ, ADRESOVANÉHO LUCETTE DESTOUCHESOVÉ, SRPEN 1946

[...] Chtěl bych obnovit oficiální styky s Francií – vrátit se tam, jak jen to bude možné. Dřív se už pouhé vyhnanství považovalo za dostatečný trest. Člověk mohl volit mezi vyhnanstvím a smrtí. Teď po něm chtějí všechno – srdce i hlavu.

⁴⁹³ Podle *Slovníku pseudonymů v české a slovenské literatuře* (zpracoval J. S. Vopravil. Praha: SPN 1973) by „ep“ mohla být hudební a literární publicistka Eva Válková, rozená Pensdorfová, nar. 1931.

⁴⁹⁴ Značka MC by ukazovala na Františka Moravce (1906–1962), novináře a autora divadelních a rozhlasových her, tajemníka *Lidových listů* (Český katolický deník v letech 1922–1945, v letech 1922–1938 ústřední tiskový orgán Československé strany lidové, v letech 1939–1945 deník Národního souručenství), po válce redaktora *Lidové demokracie* a *Katolických novin*.

Sladký pokrok. Hlavně, že jsem se konečně otupil vůči té vězeňské hrůze. Už jsem si zvykl na to trýznění – jako by člověku z mozku trčel nějaký řetěz a kdosi ho nahoře neustále napínal – jenže já si teď, jak ten hodný, dávno otupělý pes, řetěz z mozku zlehounka povytahuju sám. Už si nepůsobím bolest. A tak se kvůli mně netrap. Svět se snad skládá jen ze samých sadistických, zbabělých, potměšilých bláznů a šašků. Vlastní vinou jsem dopadl až na samé dno jejich klece. Chtěl jsem se pro ně – sám větší blázen než oni – obětovat. Jenomže tohle všechno mi dochází s dvouletým zpožděním – každopádně na mne příliš doléhá můj věk. Ztrácím tolik drahocenný čas – ztrácím své poslední síly. [...]

242

Co se dočítám v Nouvelles littéraires, nestojí za nic. Samá zapšklá nenávisť, donekonečna se omílají stále stejné odsudky. Ti nudní blázni! Do Paříže se vrátil Maurois, byl jedna ruka s Pétainem, a taky je zatraceně podivné, že ačkoli byl Žid, nabídl mu akademický meč Výbor Paula Chalka – toho zastřelili za kolaboraci (spisovatel a námořní důstojník) – v Německu za Hitlera Mauroise překládali, kdežto já tam měl zákaz publikovat. Život jde šejdrem a blábolí. Přitom asi trpím hůř vyhanstvím než vězením. [...]

Chtělo by to de Gaullovu diktaturu, spadla by nám do klína amnestie. Ta by měla svoje meze, ale konečně by začala diskuse, aspoň odsud, na dálku. Už zase blbnu. Všechno naprosto vykonstruováno. Musí se řvát – a nitky nesmí být vidět. Co je to za situaci! Náš přítel [Célinův obhájce v Dánsku, pozn. překl.] se s velkým zpožděním dozvídá, že jsem nikoho nepronásledoval a jediným pronásledovaným že jsem právě jenom já. Tuhletu pilulku pravdy je těžké spolknout. Nenaléhám. Nikoho nepřesvědčuju, jde mi jen o ten můj osobní žalostný případ – ale noviny jsou tu jak utržené ze řetězu a měly by se pomalu dovědět pravdu o mém případě, totiž že nejsem ani esesák, ani udavač, ani nic jiného – jenom spisovatel štvaný pro své předválečné spisy – obět podlé intriky – že se nejedná o výjimečně obludný případ, naopak, že je to úplně normální. Ve francouzských dějinách bylo pronásledování spisovatelů vždycky národním sportem. Je třeba poučit ty zasraný hňupy, ty ignoranty, poněvadž nic nevědí a žvaní o všem – že Villon, Rabelais, Du Bellay, Voltaire, Victor Hugo, Verlaine, Rimbaud, Chateaubriand, Béranger, Jules Vallès, Emile Zola, Romain Rolland, Léon Daudet, abychom zůstali jen u těch nejznámějších, všichni byli nuceni prchat před francouzskou justicí takřka po celý svůj život – ať už pod jakoukoli záminkou – pro pronásledování francouzského spisovatele se vždycky nějaká najde. Sám Descartes, zakladatel a jeden z nejslavnějších francouzských filosofů, zemřel ve Švédsku ve vyhnanství, protože mu doma hrozilo, že bude upálen. Molière si zachránil život jen díky Ludvíku XIV. Náš největší lyrik André Chénier zemřel na popravišti. Zapomněl jsem na Baudelaira, zrovna tak štvaného a souzeného. Konečně Kalvín, rodem Francouz, mohl svobodně psát jenom v Ženevě. Sám Corneille byl pronásledován pro urážku mravů. A co Flaubert! Jen hrstka velikánů unikla fúrii francouzské justice.

Literární noviny č. 33, 1994

Céline po válce

Poválečná literární Francie . . . 245

Céline po válce – Guignol's band,
odchod do Dánska,
noví nakladatelé . . . 247

Céline ve světě po válce . . . 254

Céline v Čechách
po komunistickém převratu . . . 258

245 Poválečná literární Francie

Radikální pravice, ať už ryze nacionální či proněmecká, se za války zdiskreditovala: zůstali jen liberálové a katolíci. Vítězem myšlenkového konfliktu byl radikalismus levicový: francouzská komunistická strana. Ta ovládla – pod maskou boje proti nacismu – Národní frontu (Front national), Národní výbor spisovatelů (Comité National des Écrivains), Národní svaz intelektuálů (Union Nationale des Intellectuels), Dům francouzského myšlení (Maison de la Pensée Française). Národní výbor spisovatelů pod vedením Louise Aragona po osvobození přijme mezi členy značné množství „spisovatelů z odboje“ (jejich odboj byl mnohdy pomyslný) a rozpoutá ve francouzské literatuře čistku. 9. září 1944 vyjde v *Les Lettres Françaises* seznam 94 proskribovaných jmen spisovatelů, mezi nimiž nejsou pouze známí kolaboranti, ale i ti, jejichž názory se měly umlčet: Jean Giono, Marcel Aymé a další, členové Francouzské akademie a Goncourtovy akademie. V Očistném výboru (Commission d'Épuration) zasedá Paul Éluard, Gabriel Marcel, Raymond Queneau, Charles Vildrac, Vercors a další. V říjnu 1944 obsahuje nová listina 158 dalších jmen. Někdy slouží soudům jako pokyn. Někteří ze seznamu – nejznámější je Robert Brasillach⁴⁹⁵ – jsou popraveni, Drieu La Rochelle spáchá sebevraždu, militantního komunistu a pak kolaboranta Raymonda Fernandezeho trefí šlak. Jiní dostanou milost, další odejdou do exilu. Céline patří mezi ty, kterým na nejméně deset let bylo znemožněno publikovat. V roce 1946 přijímá tento seznam na svém zasedání ve Stockholmu i mezinárodní PEN klub. Louis Aragon nezapomene André Gidovi jeho protisovětský *Návrat ze SSSR*. Podle profesora Petra Kylouška⁴⁹⁶ – je stav po roce 1945 ve Francii přerывem v literární kontinuitě. Je hanba přiznat se k pravici. Vládou marxisté, existencialisté a personalisté. Výsadu pravici si ponechal Georges Bernanos. Z panujícího levicového konformismu (Marcel Aymé: *Le Confort intellectuel*, 1949) se vydělují mezi staršími – opět podle Petra Kylouška – Roger Vailland a Boris Vian. Nonkonformní protiváhu existencialismu vytvoří mladí „husaři“ (jak byli nazváni v Sartrově časopise *Les Temps Modernes* podle Nimierova románu *Le Hussard bleu* – Modrý husar), především Roger Nimier (1925–1962) a Michel Déon (nar. 1919), François Nourissier (nar. 1927).⁴⁹⁷

Výmluvně popisuje tuto dobu kniha britského historika Antony Beevora a jeho ženy Artemis Cooperové *Paříž po osvobození 1944–1949*. Příběh z „okupačního“ článku Ladislavy Chateau má zde své pokračování:

Čistka vystupňovala politické napětí ve světě literatury a umění. Znamý odbojářský kaplan Bruckberger uvedl, že kvůli sílícímu komunistickému poručnictví, které nastolovali Louis Aragon a Elsa Trioletová, vystoupil spolu s Camusem z Národního výboru spisovatelů. Mauriac, který tak neučinil, po čase Camuse důtklivě přesvědčoval, aby se vrátil.

⁴⁹⁵ Vyčerpávající publikací o Brasillachově vině a trestu je kniha Alice Kaplanové *The Collaborator: The Trial and Execution of Robert Brasillach*. Chicago: The University of Chicago Press 2000.

⁴⁹⁶ Přednášky na Filosofické fakultě Masarykovy university v Brně, FJIA025 Francouzská literatura IV, „La difficulté d'être de droite“ – „Potíže s pravivostí“ <http://www.phil.muni.cz/rom/vyuka/FJIA025.htm>, poslední přístup 17. června 2010.

⁴⁹⁷ Cf. Kyloušek, Petr. *Literární hnutí husarů ve Francii po roce 1945*. Brno: Masarykova univerzita 2002. Dále jako *Literární hnutí husarů*.

„Proč jste vystoupil?“ zeptal se.

„To já se mám ptát vás, proč jste nevystoupil,“ odvětil Camus. „A já vám povím proč: protože jste se bál.“

„Máte naprostou pravdu,“ přiznal Mauriac.

Mauriac byl natolik poctivý, že ani nepředstíral iluze. Při večeři s pastorem Boegnerem označil Národní frontu — komunisty ovládanou organizaci, jejímž členem byl i on sám – za „zástěrku, za níž komunismus usiluje o svůj cíl. Víím to, protože do ní patřím.“

Jean Paulhan byl nesmírně rozčilen kvůli komunistickému nactiutrhání v Les Lettres Françaises. Otevřeně vyjadřoval pohrdání vůči přehorlivým odbojářům, kteří se ustavičně pyšnili před druhými svými zásluhami, a vůči Národnímu výboru spisovatelů, který chtěli Aragon s Trioletovou přeměnit ve spisovatelský svaz úzce napojený na komunistickou stranu. [...] Gidův přítel Roger Martin du Gard byl zhnusen „Aragonovou zlovůlí a nečistými pohnutkami“ a varoval Gida pobývajícího v Alžíru, aby si po návratu do Francie dával dobrý pozor. „Rozmyslete si pobyt v Paříži – zdejší půda je zaminovaná!“

[...]

Ještě ožehavějším problémům čelili mnozí nakladatelé. Odbojářský tisk žádal týden po osvobození o sestavení černé listiny nakladatelů obviněných z kolaborace, mezi nimiž měli figurovat Gaston Gallimard, Bernard Grasset a Robert Denoël. Grasset a zatkli a odvedli do vězení Fresnes, ale Gallimarda nechali na pokoji. Gallimard kdysi umožnil Drieuovi La Rochelle zmocnit se Nouvelle Revue Française, ale protože také pomohl Paulhanovi vydávat odbojářské noviny Les Lettres Françaises, měl skvělé krytí. „Ten dědek není hloupý!“ tak zněl cynický obdiv Gautier-Boissière.

Gallimard měl ještě jedno eso v rukávě. Jeho nakladatelství, jež vévodilo francouzské literatuře, se pyšnilo tím, že vydává knihy četných členů Národního výboru spisovatelů. Za hubených okupačních let jim Gallimard svědomitě vyplácel velkorysý honoráře, takže by bylo od autorů velice nevychované, kdyby mu nebyli vděční. Dokonce i Aragon se rozloučil s Denoëlem a svůj další román Aurelián hodlal vydat u Gallimarda. Přitom nebylo vůbec tajemstvím, že Gaston Gallimard spolupracoval s Němci. Respektoval „Ottův seznam“ (pojmenovaný podle Otty Abetze) prací, jež dali Němci na index; v knihách, které vydával za okupace, uplatňoval autocenzuru a chodíval na recepce v Německém institutu. Přesto měl silné příznivce, kteří byli ochotni zastat se ho – mimo jiné Sartra, Camuse a Malrauxa.⁴⁹⁸

⁴⁹⁸ Beevor, Antony – Cooper, Artemis. *Paris, after the Liberation*. London: Penguin Books 2004. Česky *Paříž po osvobození 1944–1949*. Přeložil Pavel Vereš. Praha-Plzeň: Pavel Dobrovský – BETA a Jiří Ševčík 2007, ss. 128–130.

Céline po válce – Guignol's band, odchod do Dánska, nový nakladatelé

V roce 1944 – osm let po *Smrti na úvěr* – vychází ve Francii nový Célinův román (i když jako „roman“ byly označeny také *Bagately*): *Guignol's band* (Klaun's band).⁴⁹⁹ Kromě předmluvy, kde se sám označuje za „Židáka“, se v knize Céline vrací do roku 1916 v Londýně, ke svým lodím, nevěstincům a lidem v docích. Kniha vyjde u Denoëla a téhož roku v Bruselu v Éditions de La Toison d'Or. Její druhý díl se dostane do tisku až posmrtně nejprve v roce 1964 pod názvem *Pont de Londres* – Londýnský most – a poté podle rukopisu Célinovy poslední ruky jako *Guignol's band II*, 1988. Třetí část, *Guignol's band III* zůstane pouze v námětu (ten je přetištěn v českém vydání *Klaun's bandu II*, op. cit.) – po šoku, jakým bylo pro Céline uvěznění v Kodani, začal vznikat jiný Célinův konvolut: *Féerie pour une autre fois*, *Féerie pro jindy*. A nakonec takzvaná „německá trilogie“ o útěku z Francie přes Německo *D'un château l'autre*, *Nord* a *Rigodon* (Od zámku k zámku, Sever, Skočná), která Célinovo literární dílo uzavře v roce 1961.

Guignol's band neměl velký ohlas v tisku. V *Révolution Nationale*⁵⁰⁰ vychází 13. března 1944 studie Jeana Fontenoye. Céline za ni děkuje šéfredaktorovi Lucienou Combellovi:⁵⁰¹

*Ty mě rozmazluješ! zkazíš mě! Fontenoyův článek či spíš emotivní studie je úžasná práce či spíš velkolepé echo souzvuk orchestru – To vše přesahuje a velmi mé slabé výkony, jež vaše přátelství zušlechťuje a přidává jim na ceně – Dosti! Dosti!*⁵⁰²

17. června 1944 Céline a Lucette s falešnými pasy odjíždějí z Francie. Pobývají v Baden-Badenu, když je zřejmé, že cesta do Dánska bude obtížná, čekají na vyřízení propustek v Neu Ruppinu u Kränzlinu u rodiny Scherzových. Pomáhá jim Karl Epting, od Baden-Badenu se k nim přidal herec Le Vigan (v německé trilogii vystupuje jako La Vigue). V říjnu pobývají všichni v Sigmaringu (kam na místní zámek utekli prominenti vichistické i proněmecké Francie). Céline se hájil proti všem nařčením ze spolupráce s Němci a tvrdil, že veškeré jeho snahy byly vedeny národním zájmem Francie. Viny antisemitismu ho to nezabavuje, nicméně je pravda, že Céline se nespojoval s nikým a proti Francii už vůbec ne. Citujme zde svědectví Célinova francouzského kolegy-lékaře ze Sigmaringu dr. Jaquota (z prohlášení zasláného k soudu) a samotná Célinova slova, k nimž je dovětkem poznámka Luciena Rebateta:

Po celý jeho pobyt ve Württembersku jsem byl každodenním svědkem počínání a skutků L.-F. Célinea.

Mohu dosvědčit, že výše zmíněný se choval z národního hlediska zcela korektně, bedlivě se vyhýbal kontaktům s francouzskými i německými úřady, systematicky

⁴⁹⁹ Česky vyšly oba díly románového cyklu pod názvem *Klaun's band*. Většina překladů, jak uvidíme dále, zachovala původní název s typicky francouzským „guignol“, což je označení loutky z kašpárkového divadla.

⁵⁰⁰ Samozřejmě jde o proněmecký list.

⁵⁰¹ Lucien Combelle (1913–1995), sekretář André Gida, psal do *La Gerbe*, později se stal právě po Jeanu Fontenoyovi šéfredaktorem *Révolution nationale*, kterou v roce 1941 také zakládal; odsouzen v prosinci 1944 k patnácti letům nucených prací, amnestován v r. 1951.

⁵⁰² *Tu me gâtes! tu vas me pourrir! l'article mieux l'étude émotive de Fontenoy est un magnifique travail mieux un écho magistral un mouvement d'orchestre – Tout ceci dépasse et de beaucoup mes faibles exploits que votre amitié renchérit et sublime – Assez! Assez! Nedenovaný dopis Lucienou Combellovi, zdroj: Gibault, François. Céline. Čas běsů a pronásledování, op. cit., s. 333.*

odmítal veškeré nabídky, jež mu byly činěny, aby vydal to či ono prohlášení, jež 248 by mohlo být posléze zařazeno do francouzského tisku, který tam vycházel. Nadto nevyhověl, přes veškerý nátlak a nebezpečí, do něhož se tím dostával, žádné z výzev, aby jakkoli přispěl k politickým, literárním či uměleckým manifestacím, jež probíhaly na Sigmaringu během zimy 1944–45.

Proto byl nucel žít stranou, pod dohledem a špehováním a z příšerného pokoje, který mu byl přidělen, vycházel jen za svými lékařskými povinnostmi, to znamená, když se pokoušel ulehčit, v žalostných podmínkách, svým krajanům.

V tomto směru mohu potvrdit, že léčil výlučně jen Francouze, uprchlíky všeho druhu, zajatce, totálně nasazené, ať už dobrovolně či ne. Jelikož byl dlouhou dobu přesvědčen o neodvratném vítězství spojenců a před nikým se tím netajil, byl podezřelý francouzským i německým policistům, kterých bylo v městečku plno, a byl terčem sarkastických narážek a zlovolných a brutálních útoků ze strany fanatiků, kteří ke konci jeho pobytu už mluvili jen o tom, že by ho měli zastřelit nebo zavraždit.

Po hmotné stránce byl kvůli svému chování ubytován zcela nuzně. Jídlo, které dostával, bylo naprosto nedostačující, zhubl o téměř 20 kilogramů. Jen protože jsem sdílel jeho život na Sigmaringu a že jsem byl jediným svědkem jeho lékařského působení, dovoluji si Vám, pane předsedající, napsat tento dopis.⁵⁰³

*Má žena a já jsme žili v Německu v ještě větší miserii než poslední uprchlíci, rok jsme doslova umírali hladu a bídou. A přitom jsem ještě pracoval, nepřestal jsem totiž ordinovat ve dne v noci v příšerných podmínkách, přičemž jsem léčil striktně jen své krajany. Vždycky jsem v Německu odmítal jakkoli spolupracovat, pokud jde o politiku nebo propagandu v písemné i ústní podobě. Vydal jsem v Německu 500 000 franků ze své kapsy, které jsem si přivezl z Francie a vyměnil za marky. Nakupoval jsem ze svého všechny léky, které jsem mohl v německých lékárnách koupit a kterých se nám zcela nedostávalo, a rozdával je francouzským nemocným.*⁵⁰⁴

Němečtí úředníci byli k Célinovi shovívaví. A shovívavosti tu bylo notně zapotřebí, když neměli slyšet jeho sarkasmy. On totiž Louis-Ferdinand byl ze všech nucených hostů v Reichu ten nejméně snášenlivý, nejzatrvelejší. Nemohl totiž Hitlerovi prominout debakl, který jeho dostal do tak škaredé šlamastiky.⁵⁰⁵

Jinak vidí po letech Célinův pobyt v Sigmaringu a na zámku italský spisovatel Claudio Magris v knize *Dunaj*, v kapitole nazvané „Průvodkyně ze Sigmaringu“. Pasáž o Célinovi je mimořádná a má stejnou váhu a vhled jako někdejší esej Šaldův:

Claudio Magris PRŮVODKYNĚ ZE SIGMARINGENU

Ve zdech tohoto zámku na březích Dunaje žil, trpěl, o vykořenění a nočních mūrách totální války deklamoval další herec krvavého divadla století, Louis-Ferdinand

503 3. února 1950. Zdroj: Gibault, François. *Céline. Troisième partie. Cavalier de l'Apocalypse*. Paris: Mercure de France 1985, ss. 49–50. Dále jako *Céline. Jezdec Apokalypsy*.

504 Célinův dopis advokátu Mikkelsenovi z 5. března 1945. Věcný text zde nepřepisujeme v originálním znění. Zdroj: *Céline. Jezdec Apokalypsy*, op. cit., s. 47.

505 Rebatet, Lucien. „D'un Céline l'autre“ (Od Céline k Célinovi), in: *Cahier de l'Herne*, op. cit., ss. 228–239.

249 Céline. Viděl řeku, jak zuřivě naráží do mostních pilířů, a představoval si, jak ve své divoké ničivosti strhává věže, salony, porcelán a unáší je s sebou až do delty, jak rozmělní a pohrbí dějiny v bahnitých sutinách tisíciletí. Ten přízrak konečné zkázy mu byl trpkou útěchou, vybízel ho, aby svůj útek štvance ztotožňoval s krutou a nesmyslnou porážkou všeho. [...]

Návštěvníky provází po zámku jedna dívka. Mechanicky odříkává výklad o dějinách a umění, o gobelínech ze 17. století, kanonech, které jsou darem Napoleona III. Ptám se jí, kde tu bydlel maršál Pétain, a ona bezradně krčí rameny s výrazem člověka, který slyší to jméno poprvé: brzy nato nám ukazuje nějaké místnosti, o nichž říká, že je obýval Laval. Slova „Vichy“ a „Laval“ se jí vybavila v paměti a připomněla jí některá data a jisté podrobnosti, ale o Pétainovi jakživo neslyšela.

Takovéhle vědomosti s mezerami naší zaskočené průvodkyně by se líbily Célinovi, protože by v tom našel tragikomickou schizofrenii dějin, jakou prožíval právě v Sigmaringu, kam následoval vládu z Vichy při pohromě. V knize *Od zámku k zámku*, kde zachycuje a rozvíjí dobu svého pobytu v Sigmaringu, Céline píše: „Když koktám a blábolím, podobám se spoustě průvodců.“⁵⁰⁶ Ta kniha je opravdu svým způsobem bedekr, výtah z dějin, což pro Céline znamená z jejich šíleného třeštění. V *Severu* předvídal, že do deseti let nikdo nebude vědět, kdo byl Pétain, nebo si ho budou plést s názvem koloniálu.

V době, kdy byl Céline se svou ženou Lucette, přítelem La Viguem a kocourem Bébertem v Sigmaringu mezi kolaboranty a ostatními běženci, uprostřed změní uprchlíků všech možných národností, označoval ho již londýnský rozhlas za „nepřítele lidstva“; v myslí veškerého svobodného světa nebyl oblíbeným spisovatelem z dob svých prvních knih, v nichž odhaloval existenciální otupění společnosti, ale hanebným zrádcem, pomahačem nacistů, antisemitou z protizidovských pamfletů, kterého teď pronásledují a který se proměnil ve škraloup světa stejně jako nacističtí katani. Tady, v tomto nakaširovaném království, mezi ušklibajícími se maskami starých rodinných portrétů, Céline mírnil, jak mohl, utrpení nemocných, nařikajícímu podával morfium a tomu, kdo cítil, že se blíží jeho hodinka, cyanálí; o něco níž viděl Dunaj s jeho zákrutami utvářenými po celé věky a s jeho říšskou tradicí a připadal mu jako zahnívající řeka dějin či univerzální špíny a násilí. V šumění Seiny a dechu moře Céline slyšel hlas života nezkaženého dějinami, absolutní, neprolhanou lyričnost; kdežto Dunaj, který je historií přesycený, v něm vzbuzoval hrůzu a všechny velké postavy, jež se tu vystřídaly, byly pro něj „podunajští gangsteři“ – počínaje knížaty von Hohenzollern-Sigmaringen.⁵⁰⁷

Céline pohrdá novými pány sigmaringenského zámku, ačkoli s nimi spojil osud, když se dal na stranu fašismu; pohrdá jimi, protože jsou nahoře, protože se svými stoupenci nesdílejí mrzkou bídu a ucpané záchody, protože se domnívají – jako Pétain –, že „ztělesňují“ cosi vyššího, a žijí tudíž v klamu, daleko od bahna a výkalů autentického bytí. Céline naopak promlouvá z hlubiny, kde to vše zvířecím,

506 *D'un château l'autre*, op. cit., s. 105. V Magrisově italské verzi: „se balbetto dico scemenze, as-somiglio, in fondo, a molte guide“. Ve francouzském originálním znění: „Si je chevrote, branquillonne, je ressemble, c'est tout, à bien des guides.“ Se zahanbením autorka práce přiznává, že tato důležitá věta (Claudio Magris mírně posunuje, patrně z neznalosti Célinova novotvaru „branquillonner“ – „škobrtat“) vpadla z českého překladu – a v novém vydání bude na s. 120 do prvního odstavce doplněna:

Že vám toho ale navykládám! když to po sobě čtu... abyste pochopili tohle!... tamhleto!... a zrovna ne! hlavně nesmíte ztratit nit!... s prominutím!... jestli se zajímám, škobrtám, připomínám, nic víc, jen mnohé průvodce!... až si sáhnete na dno, nebudete mi nic vyčítat!...

507 Jediná blízká citace ze Célinova *Od zámku k zámku*: „Kolik asi tahle knížata, vévodové a gangsteři vykopali děr, skrýš, podzemních hladomoren?... v bahně, písku, ve skalách? čtrnáct století Hohenzollernů! zatracených tajnosnubnejch sapérů!...“ Op. cit., s. 122.

bezprostředním utrpením, křičí přiškrceným hlasem drčených bytostí; do omrzení zdůrazňuje nepřipustnost a nesmyslnost zla. Jeho přemrštěnost vyústila v překrucování, takže nakonec postavil sobě naroveň všechny významné aktéry dějin, Hitlera i Léona Bluma, protože podle něj jsou všichni stejně výrazem touhy po moci, využívají přízně mas a jsou tedy uchvatiteli moci. Jako trpící a provinilý Mesiáš se ztotožňuje s nacistickými katany, protože v nich vidí poražené.

Na tomto smrdutém, krvavém sigmaringenském karnevalu mu všechno připadá nesmyslné a vzájemně zaměnitelné: nemohoucí Pétain, bláznivý Corpechot, který se prohlašuje za admirála Dunaje, Laval, jenž při téhle pohromě jmenuje Céline guvernérem ostrovů Saint-Pierre a Miquelon, francouzští kolaboranti, americké bomby a nacistické koncentrační tábory, to vše se mísí dohromady v jediný děsivý rej čarodějnic. Céline prožívá na vlastní kůži tuhle ztrátu souvislosti, „dějinná nit mnou prochází skrz naskrz, odshora dolů, vede z mraků do mé hlavy a dál až do řiti“.⁵⁰⁸

Céline spatřil tvář Medusy, prázdnotu, která se skrývá za hemžením a hnilobou života, jako u rozbombardovaných domů, kde za náhodně ušetřeným průčelím není nic. Mnohokrát důrazně opakoval tohle zjevení nicoty, které – jako každý absolutní zážitek – může být prchavým zábleskem, nikoli však naléhavým kázáním, Gigi, který má Céline moc rád, se stejně jako on umí podívat Meduse do tváře, ale díky své dobrosrdečnosti nenechá na sobě nic znát, a když hlásí barvu při kartách nebo nám nalévá víno, dává možná víc za pravdu životu, který je ničím i vším.

Velikost a pád provázejí celé Célinovo dílo. V jeho nejobludnější knize *Bagately k masakru* – která je jako jedna z mála opravdovým, úmyslným a trestuhodným překročením všech mezí na rozdíl od záplavy bezzubých literárních licencí, které by rády meze překračovaly, ale se zárukou imunity a nemocenské pokladny – jde o rozvlekle nudný výlev maloměšťáckého kupce, který se poddává všem předsudkům své zbídačelé a bezradné třídy; ale zároveň je to geniální a zděšená momentka dvacátého století, bez níž se už neobejdeme. Célinův temný, ale nenávisť často zbystřený pohled obnažuje zběsilý aktivismus kulturního průmyslu, který ve svém sterilním a frigidním vzrušení, ve své věčné úzkosti z předčasné ejakulace je plný hluchého násilí. Horečná mobilizace, verbující velitelsky jedince do vojenských manévrů sympozií, diskusí a interview, je jako hysterie v přeplněné místnosti, ve světě, který má na každých dveřích napsáno: „plně obsazeno“.

Kolektivní vědomí, které nechce překonat násilí, ale ani nemá odvahu se mu podívat do tváře, povznáší sobectví a agresivitu na prázdny kult citu a vášně, na onu kulturu, kterou Céline zdrcujícím způsobem označil jako „lyrický bidet“.⁵⁰⁹ Ten sice nezná elementární Pravdu sexu a komplexní Pravdu lásky, ale zato je královstvím velkých mezilží, lyrizace činnosti pohlavních žláz, srdečních vzruchů *amour-passion*, jichž se dovoláváme, abychom ospravedlnili klam a sebeklam. Céline, který je básníkem sexu a nostalgie lásky, neúprosně odhalil citovou faleš, nepřítomnost skutečného sexu a skutečné lásky – ten nával krve v podbříšku,

508 Céline je „nití dějin“ zaujat především v *Severu*, odkud je i Magrisova citace. Jeho *le fil de l'histoire* najdeme už na s. 35 (českého překladu, op. cit.):

„Nit dějin?... dejme tomu! v odvěkech lidskejch kalhotách vám to pěkně vlhne, bejt trochu nalačno, nevyjdete už z průjmu... co naplat!... nit dějin protáhneme dírkou!... jít do detailů by bylo poněkud směšné... chichotejte se úderům a protiúderům!...“

Zde má smysl citovat Magrisem vybranou větu v celé její souvislosti:

jestli jste zaujali nějaký postoj, má to samozřejmě svoje úskalí, ale neblomná nit dějin vás evidentně zkazí... nit dějin? visíte na ní, balancujete a kolem vás je tma... jedete v tom... a co když ta nit praskne? co když vás najdou na kaši někde tam dole... a když se vám ty, co jen přihlížej, začnou celý běsný nacucaný štourat ve vnitřnostech a dělat si z nich mstivou kantilenu, štosovat a syslovat, takový malý speciální Katyně, tak si nestěžujte! jeli jste v tom, tak co chcete!... mně třeba vyčítaj, že jsem inkasoval od Němců... hotovej majlant!... a neobviňuje mě

ktej se chce povznést, a tak stoupá vzhůru za vzrušeného vzdechu – neschopnost milovat a zbabělost přiřknout sexu, když nejde o lásku, sentimentální berličku, která nakonec ostatní podrazí a zlomí jim nohu. Lyrický bidet má na rozdíl od velkých náboženství neustále potřebu oslazovat hořkou pilulku.

Reakcionář Céline, posedlý představou příští totálně vyhlazovací války, pozvedá pronikavý a mocný hlas reálné bídy, i když léky, které ordinuje, jsou zrovna tak příznaky této nemoci a mají stejně pustošivé účinky – jsou to životní recepty, vyznívajících jako nechtěná parodie na veliké stránky *Cesty do hlubin noci*, rozevřené nad propastí smrti.

A tak velký buřič, který ve své *Cestě* napsal nezapomenutelné pasáže o hrůzách války a neschopnosti lidí je doopravdy domyslet, i když je třeba prožívají, nakonec oslavuje palebnou linii jako moment pravdy;⁵¹⁰ básník krutě ponižovaného dětství najednou postrádá zdravou výchovu, která jedná bez obalu a pro výprask nejde daleko; autor pamfletu se hlásí k strašlivým antisemitským výrokům, které spisovatel vložil do úst – jako nesmyslné předsudky – postavě otce ve *Smrti na úvěr*; anarchista, jenž mluvil jménem bezvýznamných, hořekuje nad tím, že křesťanské církve podkopaly nadvládu bílých. Jeho trilogie o druhé světové válce háže do jednoho pytle všechny ideologie, pravicové i levicové, demokracii, fašismus i samotný antisemitismus jako jedinou globální lež, je globálním zavržením společnosti, kterou sice již nechápe jako spiknutí světového Židovstva, ale jako světové spiknutí všech vítězů a mocných, Židy nevyjímaje, jako spojenectví bank, vietkongu a vesmírných stanic.

Céline se nechal oslnit objeveným zlem. Naslouchal hlasu podlosti, jak říkal Bernanos, jako zpovědník v chudinské čtvrti; ale nedokázal si mezi jedním kajícím a druhým zdřímnout jako zkušený zpovědník, kterého už omrzelo neustálé omílání předvídatelných hříchů, neviděl stereotypní banálnost zla. Jako jiní francouzští spisovatelé jeho generace, kteří byli přesvědčeni, že spolu s Gidem mohou prohlásit „J'ai vécu“, žil jsem, i on hledal „život“, aniž v tomto požadavku tužil nějaké velikášství. Sám říkal, že hulákal, a myslel, že tím ubrání panenskou a plachou nevinnost svého já. S opovržením se pyšnil, že není úředník, jako by mu to mělo být zárukou zvláštní autentičnosti a jako by Hemingwayovy rvačky musely být a priori poetičtější než Kafkova úředničina.

[...]

V tom bolestiplném, plebejském a primitivním násilí [bestiální dav při Ukřižování, pozn. AK] by se možná Céline poznal, protože věděl, že i on náleží k onomu anonymnímu lidovému davu, jaký zpodobnil Mistr z Messkirchu ve svém Zvěstování a Zrození Krista. V tom byla jeho velikost: pouze na vlastní kůži prožitá proletářská bída umožnila některým reakcionářům, aby z nich byli opravdoví básníci, bez ohledu na jejich scestnou volbu; Hamsun a Céline jimi byli, díky své hladové a temné odyseji, jíž se nedostalo Ernstu Jüngerovi, a taky že je jeho aristokratická patina sterilní.

jeden, jsou jich stovky, ze všech břehů, a co všechno vědí!... Cousteau, kterého zaměstnává Lesca, châteletskej odbojářik Sartre, můj překladatel Aragon a tisíc dalších! i goncourtovoj Vailland, kterému to je líto a pořád si to bude vyčítat... už mě držel na mušce! můžu se chlubit tím, že visím ne na niti, ale na háku, nenáviděnej stejně z obou stran... ne že bych se chtěl chvástat, ale nit dějin mnou prochází skrz naskrz, odshora dolů, od oblak do hlavy, do řiti...“ (upravené české vydání, op. cit. s. 231).

509 *Bagatelles pour un massacre*, <http://www.quellehistoire.com/docu/bagatelles.pdf>, poslední přístup 16. června 2010, s. 141.

510 Palebnou linií v *Bagatelách* je onen otřesný odstavec, kde se říká, že Židé za to, jak (podle Céline) brojí k válce, mají být postaveni do první linie, *ibid.*, s. 61.

Anarchistický, sebezraňující Céline splatil svůj poetický a intelektuální účet onomu opovrzení, z něhož ty. V tom opovrzení je jednoduchý trik; jakákoli lidská věta, jakékoli stanovisko nebo tvrzení připadají slabomyslné tomu, kdo jim naslouchá s jistou metafyzickou předpojatostí a kdo je klade na vágní, nehmata-telné a nepopsatelné pozadí života, proti němuž vypadá každý morální princip nedostatečně a nadutě. Deklarace lidských práv zní směšně, jako hlásná trouba, protože je samozřejmě naprosto a neúprosně nesouměřitelná s propastí života. Kdo se však nad ní přemoudřele ušklíbne a myslí si, že právě on dokáže zasvěceně řečenou propast vyložit, je přinejmenším stejná hlásná trouba a má zrovna tak daleko ke sfinze. Céline se může klidně vysmívat tomu, kdo mluví o demokracii, ale zrovna tak se může poslední žvanil stejným právem a na základě mechanické logiky vysmívat každému z jeho slov. Céline je v podstatě i Tartuffem, přestože se tomu brání a vkládá tuto potupnou definici do úst profesoru Y. „Mes accusateurs sont tous des employés – moi non“ – mí žalobci jsou všichni úředníci, já ne – což je bezpochyby tartuffovský postoj. Kafka, který byl úředník, nebyl jistě o nic větší maloměšťák než on. Jistě, jenže Kafka byl Žid.⁵¹¹

Nakonec se 27. března 1945 dostávají Lucette a Louis-Ferdinand do Dánska, kde Céline deponoval část svých finančních prostředků. (O tu druhou v Holandsku, jak víme, přišel.) V Dánsku jsou na žádost Francie v prosinci 1945 oba zatčeni. Lucette je záhy propuštěna, Louis zůstane ve vazbě a 6. listopadu 1946 podepisuje svou obhajobu: „Odpověď na obvinění vznesená proti mně francouzskou justicí ve věci zraedy a tlumočená dánskou policií při mých výsleších během mého uvěznění 1945–1946 v Kodani“.⁵¹² Postupně je překládán mezi celami a vězeňskými nemocnicemi a nakonec 26. února 1947 je převezen do nemocnice civilní. Při každém přesunu dostane civilní oblečení a na chvíli je ponechán v naději, že bude propuštěn. Váží 62 kilo. 24. června 1947 je poslán do domácího vězení, nesmí opustit Dánsko. S Lucette žijí v chatě advokáta Mikkelsena u Baltského moře. Lucette musí podstoupit vážnou operaci. Kocour Bébert dostává rakovinu a je také operován. 17. října 1949 je ve Francii zastaveno řízení proti Célinovi a 3. prosince vládní komisař reaguje a žádá aplikaci trestního zákona ve věci menších deliktů proti bezpečnosti státu. 25. ledna 1950 soud vynáší ortel. Céline je odsouzen k jednomu roku vězení, 50 000 frankům pokuty a ztrátě občanské cti.

Mezitím vycházejí články, ankety a polemiky k Célinovu procesu. Za všechny jmenujme nepodepsaný soubor dokumentů „sestavený Akčním výborem hnutí odporu“ *L’Affaire Céline. L’École d’un cadavre* (Případ Céline. Škola jedné mrtvoly).⁵¹³ Na 60. straně byl podepsán jako editor Maurice Vanikoff;⁵¹⁴ reedici souboru pod názvem *L’École d’un cadavre. L’Affaire Céline* z roku 1953 v Éditions Créator už Vanikoff podepsal pseudonymem Maurice Vanino.

511 Magris, Claudio. *Danubio*. Milano: Garzanti 1986. Česky *Dunaj*. Přeložili Kateřina Vinšová a Bohumír Klípa. Praha: Odeon 1992, ss. 45–52; *Mladá fronta* 2010, ss. 48–55.

512 „Réponses aux accusations formulées contre moi par la justice française au titre de trahison et reproduites par la police judiciaire danoise au cours de mes interrogatoires, pendant mon incarcération 1945–1946 à Copenhague“.

513 Paris: Les Cahiers de la Résistance č. 4, s. d. (1950).

Célinův nakladatel Robert Denoël byl zavražděn kulkou do zad 2. prosince 1945 mezi devátou a půl desátou večer na ulici poblíž Invalidovny v Paříži. Je to jediný zabitý mezi nakladateli. Dodnes se neví, zda byl obětí cíleného či jen náhodného útoku.

První, kdo se odvážil Céline znovu ve Francii vydávat, byl Jean Paulhan (1884–1968): spisovatel, filosof, příslušník odboje, kterého z vězení zachránil proněmecký exponent Pierre Drieu La Rochelle. Za panování Aragonova Národního výboru spisovatelů začíná Jean Paulhan bránit spisovatele označené za kolaboranty a jmenovitě právě Céline. Už koncem roku 1948 tiskne Paulhan ve svém časopise *Les Cahiers de la Pléiade* (Sešity Plejády)⁵¹⁵ Célinův raný text *Řežba* (Casse-pipe): zápisky z první světové války. Knižně je vydává o rok později nakladatel Frédéric Chambriand: toto nakladatelství založil Pierre Monnier, jemuž Céline poslal z Kodaně 313 hořkých dopisů (zveřejněných v knize *Zuřivý Ferdinand*.⁵¹⁶) Pierre Monnier totiž přijel koncem léta 1948 do Kodaně jako příležitostný tiskový mluvčí folklorního souboru z Bretaně, vydal se za Célinem, strávil s ním den a po návratu do Paříže ho chtěl vyvést ze zapomnění jako spisovatele. V té době Céline většinu svého psaní věnoval dopisům a prohlášením na svou obranu.

Roku 1949 vychází v bruselském nakladatelství Froissart *Cesta na kraj noci*. O rok později je zde reeditována *Smrt na úvěr* a „scénár“ k baletu-filmu *Scandale aux abysses* (Skandál v hlubinách – poprvé tento méně významný text vyšel v roce 1944 u Denoëla). Do Célinova soudu, amnestie a návratu se ve Francii vyčkává. Není ani co vydat. Bohatý bude rok 1952: zásluhou Jeana Paulhana, šéfredaktora nové NRF (*Nouvelle Revue Française*), a Rogera Nimiera, „poradce“ knižní redakce nakladatelství Gallimard, se Céline stane kmenovým autorem nakladatelství NRF – Gallimard. Gallimard dokonce přijme Célinovy „drakonické“ podmínky (jak se vyjádřil Jean Paulhan): vysoké zálohy, vysoké náklady, 18 procent z prodejní ceny a ponechání si práv na překlady. Roger Nimier (1925–1962), příslušník literárního hnutí husarů, byl dalším z mladých Célinových vyznavačů za jeho exilu v Dánsku. Za Célinem sice nepřišel jako Milton Hindus a Pierre Monnier, zato měl velký podíl na Célinově návratu do francouzské literatury. Nimierův vztah k Célinovi vystihl v knize o hnutí husarů Petr Kyloušek:

Nejdůležitějším nakladatelským počinem Rogera Nimiera se bezpochyby stane literární rehabilitace Céline. Vážil si ho jako spisovatele nesmírně, považoval ho za existenciálního buřiče, rouhačského proklínače lidského údělu a v tomto smyslu interpretoval, omlouvaje ho, i Célinův paličský antisemitismus.⁵¹⁷ S autorem, dosud osamělým v jeho dánském exilu, Nimier navazuje nejprve písemný styk, a to prostřednictvím Marcela Aymého. Dá přitom na jeho radu a neomezí se na pouhý dopis: posílá Célinovi do Korsøru svou úspěšnou prvotinu *Meče* (Les Épées, 1948) i s věnováním: „Četaři Destouchesovi, který dnes platí účet za třicet let geniality a svobodomyšlnosti, s úctou.“⁵¹⁸ Dostává se mu za to vzápětí nadšené Célinovy

514 Maurice Vanikoff (1888–1961) se narodil v Rusku, za první světové války bojoval za Francii jako dobrovolník. Po roce 1945 byl předsedou Svazu dobrovolných bojovníků a židovských válečných veteránů z let 1939–1945 a jejich dětí a přátel. Podle archivů Amerického židovského výboru patřil k francouzské sekci Světového židovského kongresu a byl autoritou na antisemitskou literaturu a činnost. Je po něm pojmenována cena za dokumentární literaturu. Zasadil se ve známé kauze o nalezení dětí deportovaných manželů Finalyových. Zdroj: http://www.ajcarchives.org/AJC_DATA/Files/1962_8_WestEurope.pdf, poslední přístup 17. června 2010.

515 Literární časopis, který patřil pod prestižní ediční řadu nakladatelství Gallimard Bibliothèque de la Pléiade (od roku 1931 má Plejáda už přes 530 vydaných titulů). Časopisu vyšlo 13 čísel od jara 1946 do podzimu 1951.

516 Monnier, Pierre. *Ferdinand furieux*. Lausanne: Éditions L’Âge d’Homme 1979.

pochvaly⁵¹⁹ a situace se opakuje za rok a půl po vydání *Modrého husara* (*Le Hussard bleu*, 1950). Když se Céline konečně vrací do Francie, využívá Roger Nimier Marcela Aymého, aby se mu představil osobně. [...] Célinův návrat do kulturního dění je ovšem svízelný. Politicky i literárně je to mnohem obtížnější záležitost než v případě Montherlantově, Morandově či Chardonnově. [...] Zpět do literatury se zprvu Céline snaží prorazit v Paulhanově a Arlandově *La Nouvelle NRF*, ale jeho *Hovory s profesorem Y* (*Entretiens avec le professeur Y*, 1954, knižně 1955) narazí na nezájem. [...] Především se ale Nimier stará o vydání nové Célinovy knihy *Od zámku k zámku* (*D'un château l'autre*, 1957) a organizuje veškerou reklamní kampaň.⁵²⁰

V roce 1952 vydá Gallimard v reedici *Cestu na kraj noci, Smrt na úvěr, Církev, Semmelweise, Řezbu i Klaun's band*. Novým románem bude téhož roku *Féerie pro jindy*. Za dva roky (1954), nadále už u Gallimarda, vyjde pod názvem *Normance* (jde o spojení Nord a Romance) *Féerie pro jindy II*.

Céline ve světě po válce

Otřesená Evropa se po válce k Célinovi nevracela hned. Aragonův výbor ho zařadil na černou listinu a tu přece přijal i mezinárodní PEN: dopady je snadné si domyslet. První poválečné edice vyšly v zámoří: v roce 1945 španělský překlad *Cesty: El Viaje hasta el fin de la noche* v nakladatelství Edición Siglo Veinte v Buenos Aires (převodl Armando Bazán), jeho reedice v roce 1954 v Mexiku (México: Lationoamericano). V roce 1948 navštívil Céline v Dánsku americký romanista Milton Hindus (o něm viz poznámka 467). Celý rok 1947 si se Célinem psal a u Jamese Laughlina v *New Directions*⁵²¹ se zasloužil o reedici *Smrti na úvěr* ještě v překladu Johna Markse a napsal k ní předmluvu. Célinovy dopisy z té doby jsou dalším cenným dokladem Célinova vztahu k nakladatelům a všem, co se

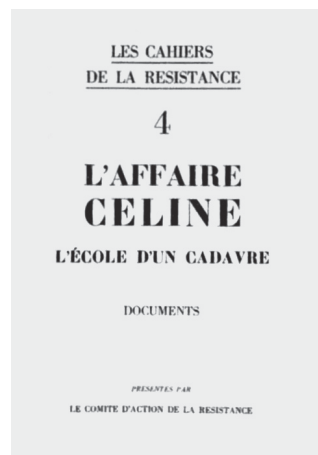
517 Viz Nimier, Roger „Deux générations“, *La Table Ronde* č. 27, březen 1950, ss. 154–158. Text pak v poněkud modifikované podobě figuruje ve sborníku kritických statí Nimier, Roger *Journées de lecture I*. Paris: Gallimard 1965: „Louis-Ferdinand Céline“, ss. 86–90. (Pozn. Petra Kylouška)

518 Gibault, François. *Céline. Jezdec apokalypsy*, op. cit., s. 150: „Au maréchal des logis Destouches, qui pate aujourd'hui trente ans de génie et de liberté, respectueusement.“

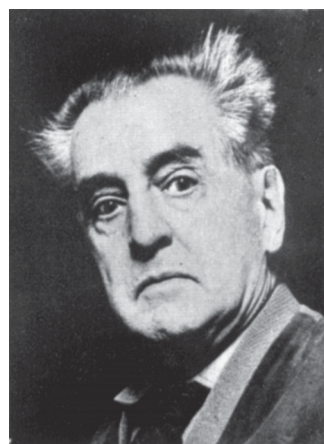
519 Célinův dopis Nimierovi z 26. 2. 1949. In: *Magazine littéraire*, č. 116, září 1976, s. 28. (Poznámka Petra Kylouška)

520 Kyloušek, Petr. *Literární hnutí husarů ve Francii po roce 1945*, op. cit., ss. 161–162.

521 O něm a jeho nakladatelství, které inicioval Ezra Pound, na ss. 256–257 (1/33).

Případ Céline. Škola jedné mrtvolky, 1950. Archiv AK.

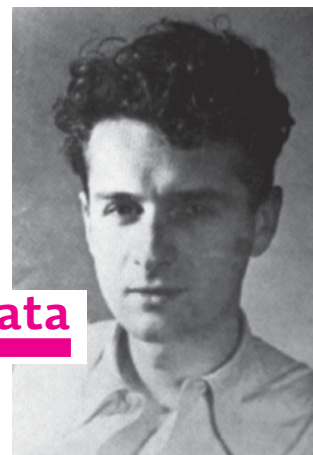

Jean Paulhan. *Album Céline*. Archiv AK.

254

255

malá data

Mladý Pierre Monnier (1948). Archiv AK.

Roger Nimier. Archiv AK.

zabývali jeho texty (29. května 1947: „*Od Laughlina žádná zpráva – Tenhle milionář nejspíš potkal nějakou sirénu... K čertu se sliby!*“⁵²²) Nejprve nadšení, vděk... Mezitím Milton Hindus přeložil a připravil k otištění v *The Chicago Review* Célinovu *Poctu Zolovi*.⁵²³

Milton Hindus byl Žid, stejně uchvácený Célinovým novátorstvím jako někdejší první překladatelé Grünberg nebo Marks. Nebo prozíravý Richard Weiner. Po traumatu holokaustu Hindus o Célinově antisemitismu napsal:

A já, Žid z Ameriky, jsem jel loni v létě vést rozhovor se Célinem, protože během války zasáhl mou duši a otrásl jí, tak jako Hitler otrásl mou zemí a mým rodem. Céline pro mě byl – a stále je – umělecký zjev, který v současném světě nemá obdoby. [...]⁵²⁴

Může se zdát nepřípadné, že si Žid dává tu práci, aby vyzvedl dílo antisemity. Tato nepřípadnost má však zářné předchůdce: nesmrtelným životopiscem Samuela Johnsona, který pohrdal Skoty a vysmíval se jim, byl Skot James Boswell.⁵²⁵

Milton Hindus strávil se Célinem tři týdny od 20. července do 11. srpna 1948 (dojžděl za ním z hostince v pět kilometrů vzdáleném Korsøru). Nepohodli se. Milton uveřejňuje v *Combatu* „Tři týdny se Célinem“.⁵²⁶ Poté o Célinovi vydá knihu, do níž soustředí svůj deník ze setkání, okolnosti roztržky a odjezdu, dále přetiskuje článek uveřejněný v *Combatu*, jímž se zastává Céline v roce 1947 (*Un juif témoigne pour Louis-Ferdinand Céline – Žid svědčí pro L.-F. C.*). Zuřící Céline to považuje za porušení svých práv a hrozí žalobou. Americké vydání se mělo jmenovat „The Monstrous Giant Céline“ (Obludný obr Céline). Vyjde pod názvem *The Crippled Giant* (Zmrzačený obr) s podtitulem „Prapodivné dobrodružství ze soudobé literatury“.⁵²⁷ Francouzské vydání v roce 1951 má sice civilnější titul *L.-F. Céline jak jsem ho viděl* (Tel que je l'ai vu), zato na zadní straně stojí: „Céline je ke svému dílu totéž co oheň ke kouři. Z dálky mě zahřívá,

522 *Aucune nouvelle de Laughlin – Ce millionnaire a dû rencontrer quelque sirène... Au diable les promesses!* Hindus, Milton. *L.-F. Céline tel que je l'ai vu* (L.-F. Céline jak jsem ho viděl). Anglické pasáže přeložil André Belamich. Paris: Éditions de l'Herne 1969, s. 232.

523 *Hommage to Emile Zola*, sv. II, č. 3, podzim–zima 1948, ss. 94–98. Český in: *Revolver Revue* č. 6, 1987

524 Tato formulace se objevuje pouze v úvodu k francouzskému vydání *L.-F. Céline jak jsem ho viděl*, ss. 16–17 prvního francouzského vydání u L'Arche, 1951.

525 Hindus, Milton. *Céline. The Crippled Giant*. Poprvé New York: Boar's Head Books 1950. *The Crippled Giant, A literary Relationship with Louis-Ferdinand Céline* (Zmrzačený obr. Literární vztah s LFC). Nové rozšířené vydání s výběrem z korespondence. Hanover and London: pro Brandeis University Press vydalo University Press of New England 1986, ss. 2–3. Dále jako *Zmrzačený obr*.

526 „Trois semaines avec L.-F. Céline“, *Combat* č. 1754, 1950

527 *A Bizarre Adventure in Contemporary Letters*.

z blízka mě spálil. Proto křičím tak nahlas. Milton Hindus.“ Když Hindus uveřejní poprvé své hněvivé poznámky o Célinovi („30. července: Céline přetéká lží jako furunkl hnísem“),⁵²⁸ Céline mu napíše dopis:

*Drahý Hindusi – Budte šťasten! Vaše kniha nemůže být horší! Ublíží mi ve všem všudy! V mé nynější velmi kritické situaci mi vaše lži, vaše nactiutrhačné řeči, odporné invektivy vynesou ten nejhorší osud, ty nejhorší represe. Nic jsem vám neudělal a vy mě vraždíte.*⁵²⁹

Céline píše Jamesi Laughlinovi do New Directions a hrozí žalobou, bude-li kniha vydána. Přesto je Milton Hindus po válce jedním z mála, kdo se Célinem a jeho obranou zabýval. V novém vydání své knihy po Célinově smrti do ní zařazuje i dopisy, které mu Céline napsal. (Proto také je dosud francouzské vydání považováno za „originální“, neboť v původním americkém byly francouzsky psané Célinovy dopisy a výroky přeloženy do angličtiny.) Také Milton Hindus považuje Célinea za člověka hebrejského ducha: píše o tom ve své knize kupříkladu v zápisku z 29. srpna 1948:

Když jsme byli u Mikkelsena na obědě, Céline jako obvykle spustil své tance se zpěvy, jaký je pohan a jak se ve skutečnosti cítí být v srdci Řekem a krásu miluje nade vše. Vpadl jsem do toho neomaleně: „K čertu s krásou! My potřebujeme morálku, pravidla vzájemného soužití.“ A pak jsem řekl Mikkelsenovi: „Céline má hebrejského ducha a celou dobu se ho snaží popírat, protože i jemu jde hlavně o morálku.“ Céline se držel svého: „K čertu s morálkou! Mám jí sám až až. Dejte mi krásu.“ Řekl, že veškeré umění je překlad, který vyjadřuje linie baletčiny nohy.⁵³⁰

Nepochybně přičiněním Miliona Hinduse a Ezry Pounda vychází v New Directions v roce 1954 (a vzápětí v Londýně u Vision Press) nadlouho jediný překlad *Klaun's bandu*: v převodu Bernarda Frechtmana a Jacka T. Nilea, ponechán je originální název *Guignol's band*.

528 Zmrzačený obr, op. cit., s. 28.

529 *Cher Hindus – Soyez heureux! Votre livre est aussi méchant que possible! Il va me faire tout le tort possible! Dans les conditions très critiques où je me trouve vos mensonges et vos propos diffamatoires, inventions abominables vont me valoir le pire destin, les pires représailles. / Je ne vous ai fait aucun mal et vous m'assassinez.* Gibault, François. *Céline. Jezdec apokalypsy*, op. cit., s. 157. Dopis do té doby ineditní.

530 Zmrzačený obr, op. cit., s. 38.

Milton Hindus u Célinea v Dánsku. *Album Céline*.

Céline v Dánsku: na procházce s fenou Bessy. Archiv AK.

Tehdy se majitel New Directions James Laughlin pravděpodobně vydal za Célinem do Meudonu: dočteme se o tom v jeho „abecedním katalogu vzpomínek“ na lidi a záležitosti jeho života *Jak to nebylo*:

James Laughlin CÉLINE

Hrozný francouzský romanopisec, Louis-Ferdinand Céline – obrovsky mocný a drásavý, satirický, misanthropický spisovatel. Ale jak mocná imaginace! Vydali jsme mu tři knihy. Byla v něm síla.

Se Célinem jsem měl zvláštní přátelství. Byl fašista a antisemita. Napsal pár odporných antisemitských knih. Nekoupil jsem žádnou z nich, ale byl jsem fascinován silou jeho psaní. Musel utéct z Francie, neboť ho spojovali s vichistickými Francouzi, a žil v Dánsku. Jeho žena byla baletka a v Dánsku nemohla sehnat dobré baletní boty. Tak mi Céline zhruba každé dva tři měsíce psal, abych prosím zašel ke Capezioví pro další číslo šest a letecky mu je poslal pro milovanou ženu. Takto jsem s ním poprvé navázal přímý kontakt. Zařídil jsem kdysi s jeho nakladatelem vydání Célinových největších knih, *Cesty na kraj noci* a *Smrti na úvěr: Journey to the End of the Night* a *Death on the Installment Plan*. Ale setkal jsem se s ním až později. Směl se vrátit do Francie a byl zproštěn obvinění z údajných zločinů. Přesto žil v hrůze, protože jeho francouzský nakladatel byl jako kolaborant zavražděn v Paříži na ulici. Céline tehdy bydlel nedaleko Renaultovy továrny za Paříží. Navštívil jsem ho tam. Byla to malá vilka obehnaná ostnatým drátem. Hlíkali ji dva velmi zvilí psi. Céline a jeho žena byli přátelští, ale on o sobě nechtěl mluvit, přestože jsem ho prosil, aby zavzpomínal na to, jak kdysi pracoval ve Spojených státech v továrně.⁵³¹

531 Laughlin, James. *The Way It Wasn't*. Vydáno z pozůstalosti z Laughlinových sloh. Eds. Epler, Barbara – Javitch, Daniel. New York: New Directions 2006, s. 50.

Další překlady románu *Guignol's band* (rovněž pod originálním názvem) začínou vycházet až v osmdesátých letech: španělský v r. 1980 (přel. Armanda F. de Gioia, Buenos Aires: Editorial Sudamericana), italský v r. 1982 (přel. Gianni Celati, Torino: Einaudi), nizozemský v r. 1987 (Amsterdam: Meulenhoff, přel. Frans van Woerden, za druhý díl *De Brug van Londen – Guignol's Band II* získal v roce 1991 cenu European Translation). V devadesátých letech pak norský r. 1996 (*Kasperligan*, přel. Einar Heckscher, Stockholm: Norstedt). V letech 2001 a 2003 český *Klaun's band I a II* (přel. Anna Kareninová, Brno: Atlantis), v r. 2002 ruský *Banda Giňolej* (přel. Marusja Klimová, Charkiv: Folio), r. 2009 maďarský *Bohócbanda* (přel. János Szávai, Budapest-Bratislava: Kalligram, viz pozn. 135) a rumunský *Guignol's band* (přel. Irina Negrea, Pitesti-Bucuresti: Editura Paralela 2009).

V Evropě mimo Francii vyšla po válce teprve v roce 1958 v Německu reedice *Cesty na kraj noci* jako *Reise ans Ende der Nacht* (Hamburg: Rohwolt). Srovnáním lze snadno zjistit, že jde o někdejší překlad Isaka Grünberga. Překlad podle Phillippa Waschera⁵³² podepsal Werner Rebhuhn, podle Rudolfa von Bitter⁵³³ jde o překlad nepodepsaný.⁵³⁴ Rovněž další evropský překlad bude do němčiny – v roce 1960 první část německé trilogie, jak uvidíme dále.

Céline v Čechách po komunistickém převratu

Po únorovém puči 1948 se z vydavatelského domu Borový stává Československý spisovatel, ze Strnadova Meteoru je už opět jen knihkupectví a Céline je v Čechách pochopitelně nepřijatelný. Ladislav Štoll na sjezdu Svazu spisovatelů v lednu 1950 Célinea exkomunikoval z literatury. Zmínky o Célinovi,

⁵³² *Céline und Deutschland*, op. cit., s. 240.

⁵³³ „*Ein Wildes Produkt*“, op. cit., s. 283.

⁵³⁴ V *Bibliographie LFC*, op. cit., je jako překladatel uveden Werner Bökenkamp, ve výtisku v IMEC je jméno přeškrtnuto a dopsán Isak Grünberg. Werner Bökenkamp přeložil *Smrt na úvér*, německou trilogii a první *Guignol's band I*.

258

malá data

Americké vydání v New Direction, 1954.

malá data

Americké vydání v New Direction, 1954.

259 respektive o jeho odsouzení a amnestování, se počátkem padesátých let objevují pouze ve *Věstníku židovské obce pražské*.

Antisemitský spisovatel, velebitel rasismu a hitlerovských masakrů, zrádce francouzského lidu Céline byl amnestován. Célin [sic!] byl v únoru 1950 v nepřítomnosti odsouzen k trestu 1 roku vězení, k pokutě 50 000 franků, ke ztrátě občanských čestných práv a ke konfiskaci celého jmění. Céline, který po osvobození Francie uprchl do Dánska, může se nyní po výroku Vojenského tribunálu v Paříži klidně vrátit do Francie.

Věstník židovské obce pražské, duben 1951

Antisemitský spisovatel Louis-Ferdinand Céline, autor protižidovských knih jako *Mnoho povyku pro masakr*, vrátil se do Francie, jelikož byl amnestován. Céline se ubytoval ve Vence na Riviéře u svého přítele Alberta Paraze, rovněž autora protižidovských štvavých děl.

Věstník židovské obce pražské, srpen 1951

Francouzský antisemitský a rasistický spisovatel Louis-Ferdinand Céline podal u pařížského soudu žalobu na nakladatelství Julliardovo. V tomto nakladatelství vyšla nedávno ve francouzském překladě kniha německého spisovatele Ernsta Jüngra, v níž autor uvádí tento rozhovor s Célinem: „Divím se, že němečtí vojáci nestřílejí, nevěšejí a nevráždí židy.“ Céline tvrdí, že nikdy nic podobného neřekl, a napsal autorovi dopis na protest, který však zůstal bez povšimnutí. V žalobě Céline uvádí, že autorovo mylné tvrzení, ať už je úmyslné, nebo ne, je s to těžce poškodit žalobce, zejména proto, že byl pro svou antisemitskou činnost odsouzen vojenským tribunálem a nedávno teprve amnestován.

Věstník židovské obce pražské, prosinec 1951

Nikoli Céline Jüngerovi, ale naopak. Samotnému Ernstu Jüngerovi se zdálo, že překladatel a vydavatel jeho knihy *Journal I* (Paris: Julliard 1951) Célinea poškodili: v originálním znění totiž u zmíněného výroku není „Céline“, ale Merlin – a je s jeho výroky nakládáno volněji. Když Jünger zjistil, že bez jeho svolení byl ve francouzském překladu Merlin (jistě inspirovaný Célinem) přejmenován přímo na Célinea, napsal Célinovi 11. září 1951 dopis:

Vážený pane Céline,

jsem nucen Vám napsat v bolestné věci. Pročítaje si francouzský překlad svého *Deníku*, který právě vyšel v Paříži, padl jsem na Vaše jméno – a právě na místě, kde je v německém originále jméno „Merlin“. Tato záměna, které nesmírně lituji a jejíž původ si neumím vysvětlit, vznikla bez mého vědomí. Nesdílím Vaše

myšlenky, ale ničeho nejsem víc dalek než snahy Vám uškodit. Kdyby se stalo, že byste měl kvůli zmíněné pasáži čelit útokům, prosím Vás, odvolejte se na mě. Budu dementovat, že by se jednalo o Vás.
S přáním všeho dobrého
Ernst Jünger⁵³⁵

Slovenský *Kultúrny život* uveřejňuje nepodepsanou zprávu o americkém vydání *Guignol's band* v nakladatelství New Directions.

NÁVRAT L. F. CÉLINA

Najnovším „hrdinom“ amerického knižného trhu je Louis Ferdinand Céline, ktorý sa r. 1932 „preslávil“ svojím románom *Cesta do hlbín noci*. R. 1934 Gorkij povedal o tomto románe:

– Spisovateľ západného sveta, zdá sa, stratil už aj svoj tieň, uteká zo skutočnosti do nihilizmu zúfalstva, ako to vidíme aj v knihe L. F. Céline *Cesta do hlbín noci*. Hrdina románu *Bardamu* stratil vlasť, zhnusilo sa mu ľudstvo, nazýva matku „pobehlicou“, milenku „sukou“, je ľahostajný ku všetkým pokleskom a keďže nič ho netahá, aby sa pridal k revolučnému proletariátu, je ochotný prijať fašizmus. Gorkij teda už r. 1934 predpovedal, kam vedie buržoázna dekadencia. Počas druhej svetovej vojny, v čase nemeckej okupácie Francúzska, Céline sa stal vášnivým propagátorom nacistov a po skončení vojny musel ujsť do Dánska pred opovrhnutím a hnevom francúzskeho ľudu. Francúzsky ľud odsúdil zradného spisovateľa na doživotné biľagovanie.

A kdeže by mohol nájsť Céline-fašista novú vlasť, ak nie v Spojených štátoch, ktoré sú na ceste k fašizmu? Objavili ho a oslavujú ho. Jeho román *Cesta do hlbín noci* hodili na trh v lacnom, poldolárovom vydaní a súčasne nakladateľstvo New Directions vydalo najnovšiu Célinovu knihu, román *Guignolova banda*. Hrdina románu, mladý Francúz, ktorý bol počas vojny zranený, zoznámil sa s londýnskym podsvetím a prežíva v ňom rozličné dobrodružstvá.

Že literárni kritici amerických denníkov oslavujú Céline a nazývajú ho najväčším francúzskym spisovateľom, tomu sa nesvobodno čudovať. Veď v USA vedia byť dôslední: literatúru, ktorá uvoľňuje najnižšie ľudské pudy, ktorá nabáda k zvrhlosti, vychováva pre vojnu, treba nielen vydávať, ale aj propagovať.

Kultúrny život, 2. ríjna 1954

Je to zhruba doba, kdy někdejší ředitel nakladatelství Borový Julius Fürth ve svých vzpomínkách mluví o zájmu americké literatury o Célinovo dílo (viz zde s. 64).

535 Zdroj: Gibault, François. *Céline. Jezdec apokalypsy*, op. cit., s. 282.

Zmrzačený obr v Meudonu: Féerie, německá trilogie a smrt

Poslední dekáda Célinova života:
ve Francii . . . 263

Céline mezi beatniky a spol. . . . 264

Céline znovu překládán
ve světě . . . 268

Célinova přítomnost v Čechách
v letech 1945–1989 . . . 272

263 Poslední dekáda Célinova života: ve Francii

Louis-Ferdinand Destouches se vrací do Francie hned po svém procesu a amnestii v červenci 1951. Pobývá nejprve na jihu Francie u tchyně, s níž se nesnáší, pak u přátel v Neuilly u Paříže a nakonec si s Lucette koupí domek v Meudonu, 25ter route des Gardes, poblíž Paříže. Jeden ze tří domů ve svahu s výhledem na Seinou a Renaultovu továrnu v Saint-Cloud. Lucette si v prvním patře domu zřídí baletní školu. Louis téměř nevychází ze své pracovny v přízemí, kde má voliéru s papouškem a rukopisy, co si přivezl z Dánska, pospojované pověstnými prádelními kolíčky.

Za pár let začne Céline pracovat na takzvané německé trilogii o své cestě do Dánska. Budou to léta jeho cesty na kraj života, k smrti.

V roce 1955 jsou publikovány knižně *Entretiens avec Professeur Y* (Hovory s profesorem Y.), které předtím vycházely díky Jeanu Paulhanovi časopisecky v *La Nouvelle Revue Française*. Nakladatelem jsou anoncovány jako „Célinova poetika“. Oba svazky *Féerie pro jindy*, jejichž rukopis posílal a přivezl Céline z Dánska, vyšly, jak bylo řečeno, v r. 1952, resp. 1954 u Gallimarda. Novináři sice neopomenou líčit doktora Destouchese jako člověka s cejchem, ale zájem o Célinea roste. Ve *France-dimanche*⁵³⁶ věnuje Gérard Charlot Célinovi celou stránku nazvanou „L.-F. Céline před svým zakázaným městem Paříží“ s podtitulky „Takový je dnes první předválečný francouzský spisovatel“ a „Zvířata, říká, nejsou tak tupá jako lidi.“

V roce 1957 je vydán první svazek německé trilogie: *D'un château l'autre* (Od zámku k zámku). Při této příležitosti se do Meudonu za Célinem vypravují čím dál více literární kritikové a novináři, Céline je v této době zaznamenán na několika dokumentárních snímcích, dnes již zpřístupňovaných i na DVD. Tři roky po prvním svazku vychází nejobsáhlejší *Nord* (Sever, 1960). 30. června 1961 Céline dokončuje druhou verzi posledního svazku *Rigodon* (Skočná). Napíše Gallimardovi, že může připravit smlouvu, a Rogeru Nimierovi, že kniha se bude jmenovat *Rigodon*. Den nato umírá.

Musela jsem mu slíbit, že nezavolám doktora, až to přijde. A dodržela jsem slovo. Ale nepoznala jsem hned, že je mrtvý, tak jsem mu tři hodiny dělala umělé dýchání z úst do úst. Pak jsem nevěděla, komu zavolat. Měli jsme tolik nepřátel! Meudonský farář nechtěl přijít. Céline si přál být hozen do hromadného hrobu. Ale nedokázala jsem to. Dala jsem mu na hrob kamínek z Bretaně, jeho kraje.

To říká Lucette Destouchesová v knize Andrey Lombardiho *L.-F. Céline ve fotografii: životopis v obrazech*.⁵³⁷ *Rigodon* je dopsán, ale zatím není připraven konečný rukopis k tisku – osm let se jeho redakcí bude zabývat advokát, který pro Lucette zpočátku vyřizuje pozůstalost a stará se o ni dodnes, sám spisovatel a později autor nejučenější

⁵³⁶ Č. 504, 1956.

⁵³⁷ *Louis-Ferdinand Céline in foto. Una biografia per immagini. A cura di Andrea Lombardi. Genova: effepi 2009, s. 157. Zdroj zde neuveden, přeloženo z italského.*

Célinovy biografie François Gibault. Román *Rigodon* vyjde až v roce 1969. Mezitím Robert Poulet⁵³⁸ z nalezeného rukopisu sestaví druhý svazek knihy *Guignol's band* pod názvem *Pont de Londres* (Londýnský most). Nakonec se ukáže tento rukopis nalezený u Célinovy písárky v Paříži jako nesprávný a konečnou versi románu *Guignol's band II* sestaví až v roce 1988 Célinův hlavní editor Henri Godard podle rukopisu dovezeného z Dánska.⁵³⁹ Henri Godard rovněž připravil vynikající kritické vydání Célinových románů a písemností (kromě pamfletů) pro edici Biliothèque de la Pléiade nakladatelství Gallimard: *Romans II* (německá trilogie) 1974, *Romans I* (*Cesta na kraj noci a Smrt na úvěr*) 1981, *Romans III* (*Casse-pipe* neboli *Řezba, Guignol's band I a II*) 1988, *Romans IV* (*Féerie pro jindy I a II a Hovory s profesorem Y*) 1993, *Lettres* (Dopisy) 2009. První souborné vydání Célinova díla ovšem vyšlo už v roce 1966–1967 ve čtyřech svazcích v nakladatelství Balland v Paříži, editorem je zde Jean A. Ducourneau. O Célinovi vychází jen ve Francii řada dílčích životopisných knih, vzpomínkových souborů a vydané korespondence. Za nejdokumentovanější a nestranný Célinův životopis se považuje zmíněná trojsvazková biografie Françoise Gibaulta citovaná hojně i v této práci: *Céline. Čas nadějí 1894–1932, Céline. Čas běsů a pronásledování 1932–1944 a Céline. Jezdec apokalypsy 1944–1961*.⁵⁴⁰

Céline mezi beatniky a spol.

Céline se mezitím stane důležitým spisovatelem ve světě. Přímo symbolem je pro Williama Burroughse a pak pro americké beatniky. Do Meudonu se za Célinem vydávají zvědavci i ti, co se domnívají, že si s ním mají co povědět. Svědectví o návštěvě Allena Ginsberga připomíná jinou Ginsbergovu návštěvu: u Ezry Pounda v Benátkách.⁵⁴¹ Tu u Célina zaznamenal Ted Morgan v životopise Williama Burroughse a je –

Céline v Meudonu s pověstnými prádelními kolíčky, jimiž spínal svůj rukopis. Archiv AK.

„L.-F. Céline před svým zakázaným městem Paříží“. „Takový je dnes první předválečný francouzský spisovatel“. „„Zvířata,“ říká, „nejsou tak tupí jako lidi.““ Archiv AK.

538 Robert Poulet (1893–1981), belgický spisovatel, odsouzený r. 1945 k smrti za pronacistické postoje, trest změněn na vyhnanství, odejde do Paříže, na samém začátku *Skočné Céline* popisuje roztržku s Pouletem poté, co nepřistoupil na Pouletovu katolickou víru: „Tak mám dojem, že se na mě Poulet naštvál... Robert Poulet, odsouzený k smrti... přestal o mně psát... kdysi, to jsem byl velký tohle... a nedostižný tamto... teď se o mě sotva otře.“ *Skočná*, op. cit., s. 9.

539 Podrobnosti cf. *Klaun's band II*. Přeložila a komentáři opatřila Anna Kareninová. Brno: Atlantis 2002, s. 425–427.

540 Op. cit. Paris: Mercure de France 1977, 1981 (třetí část), 1985 (druhá část).

541 Cf. Levy, Allan. *Ezra Pound: The Voice of Silence*. New York: Permanent Press 1982. Ukázky z knihy vybrala a přeložila Anna Kareninová, in: *Revolver Revue* č. 64, 2006, ss. 224–229.

265 zajisté posunutým a místy smyšleným – obrazem Céline především v nepředpojaté (či jinak předpojaté) Americe:

Ted Morgan LITERÁRNÍ PSANEC

Allen Ginsberg byl při návštěvě Paříže posedlý touhou setkat se se všemi spisovateli a umělci, které obdivoval. Na prvním místě jeho seznamu byl romanopisec Louis-Ferdinand Céline. Žil na předměstí Meudonu, obývaném nižšími vrstvami střední třídy, a stejně jako zamlada tam provozoval lékařskou praxi.

Ginsberg s Burroughsem proto zavolali Michelovi Mohrtovi, redaktorovi u Célinova nakladatele Gallimarda, a požádali ho o doporučující dopis. Opět se neukázali v moc dobrém světle, protože Allen byl zfetovaný kokainem a každých pět minut mizel do koupelny, aby si šňupl. Mohrt se ale projevil jako frajer a dopis jim dal. Jednoho slunečného dne v červnu 1958 si tedy Burroughs s Ginsbergem vyjeli autobusem do Meudonu.

Meudon leží na Seině a Célinův rudohnědý kamenný dům stál stranou ulic a byl celý oplocen. Když zazvonili, s štěkotem se na ně vyřítilo několik zle vypadajících psů, za nimiž vyšel vysoký slaboučký muž s rozčuchaným chomáčem šedých vlasů. Když Céline zavřel psy, Allen se zeptal: „Už někoho zakousli?“ A Céline odpověděl plynnou angličtinou, kterou znal díky svým dlouhým pobytům v Americe a Anglii: „Beru je s sebou na poštu, aby mě ochránili před Židy.“ Tvrdil, že stále ještě dostává výhrušné anonymní dopisy a ze strachu před pronásledováním si proto držel psy. Spustil klasické célinovské historky o tom, jak je vše špatné – sužovali ho sousedi, jeho psům dávali otrávené maso, lékárník nechce brát jeho předpisy. „La vie est pleine de surprises désagréables,“⁵⁴² řekl, což Allen s Burroughsem nepovažovali za tak špatné shrnutí.

„A co vaše klientela?“ zeptal se Allen, „dá se z toho žít?“ Céline zavrtěl hlavou a prohlásil: „Ale kdepak, většina lidí, kteří chodí k doktorovi, jsou ženské ve středním věku, a těm jde hlavně o to, aby se mohly svlíknout před nějakým mužským.“ Allen později našel tuto větu v jedné z jeho knih. Céline tedy dosáhl úrovně slavného spisovatele – stačí mu citovat sama sebe.

Seděli na malém dvorku a poslouchali Célinův monolog, který byl podobně jako jeho prózy plný odboček, začátků a slepých uliček. Nenáviděl Dány, byli to strašně ufnukaní zbabělci. Když mu ale dánsky řekli, že bude zastřelen, nemělo to týž účinek jako v mateřtině. Dozvědět se špatné zprávy ve vlastním jazyce bylo mnohem horší. Céline rád mluvil o svých zážitcích z vězení. „Jeden takový velký surovec mě jednoduše beze slova nabral do žaludku.“

Allen zavedl hovor zpátky k medicíně a zeptal se Céline, jestli je dobrý lékař. „Nevím, jestli jsem dobrý doktor,“ odpověděl Céline, „ale jsem rozumný.“ Další věty si všiml Burroughs: „Nemocní lidé mi nahánějí méně strachu než zdraví.“

542 „Život je samé nepřijemné překvapení.“

Burroughs na to poznamenal: „A mrtví lidé nahánějí méně strachu než živí.“ Pak se ho ještě ptali na významné současné spisovatele, ale Céline nechtěl ani o jednom z jmen, která uvedli, slyšet – Michaux, Beckett, Sartre, Jean Genet. „Nestojí to za nic,“ tvrdil, „jsou to jenom další malé ryby v literárním rybníce.“ Když odcházeli, věnovali mu výtisky Kvílení a Feťáka. Letmo na ně pohlédl a odložil je. Bylo jasné, že jiná než jeho vlastní díla si nezasluhují vážnou pozornost.⁵⁴³

William Burroughs údajně pod Célinovým vlivem dodal v korekturách tři tečky do vět svého *Nahého oběda*.

Céline je také mnohokrát zmiňován u Charlese Bukowského: v románu *Škvár* (Pulp) z něj dokonce udělal motivickou linii. Na několika místech mluví Bukowski podobně o *Cestě na kraj noci*:

Charles Bukowski

Obstaral jsem si Célinovu *Cestu* a přečetl ji jedním dechem v posteli a jedl při tom sušenky, dlabal jsem sušenky a četl, četl jsem, smál se nahlas a myslel si: konečně jsem narazil na někoho, kdo píše líp než já. Dočetl jsem a vyžahnu litry vody. Sušenky se mi v břiše nafoukly a mě děsně rozbolelo břicho jako ještě nikdy v životě. Bydlel jsem s první ženou, dělala v kanceláři šerifa Los Angeles, a když přišla domů, našla mě, jak se svíjím na gauči a úpím. „Co se ti stalo?“ – „Zrovna jsem četl největšího spisovatele na světě!“ – „Neměl jsi být největší ty?“ – „Já jsem až druhej, bejby...“

*The Word*⁵⁴⁴

Podobně v rozhovoru se Seanem Pennem:

Když jsem poprvé četl Céline, lehl jsem si zrovna do postele s velkou krabicí sušenek. Začal jsem číst a dlabal sušenky a smál se a jedl ty sušenky. Přečetl jsem ten román jedním dechem. No a krabice se sušenkama byla prázdná. Musel jsem se zvednout a napít vody. Měl jsi mě vidět. Nemohl jsem se pohnout. To s tebou udělá dobrej spisovatel. Skoro tě, ty vole, zabije... a špatnej spisovatel zrovna tak.⁵⁴⁵

Otázka je, zda Bukowski četl něco víc než *Cestu na kraj noci*: je to odsudek znalý, nebo vágní povědomí o nějakých pamfletech?

Cože, Céline? Starej pošuk s uschlejma koulema. Jediná dobrá knížka, ta první. Co? Jo, jasně že to stačí. Vy jste přece nenapsal ani jednu, nebo jo?⁵⁴⁶

543 Z knihy Teda Morgana *Literární psanec. Život Williama S. Burroughse* přeložil Josef Rauwolf, in: „Bagately k portrétu“, sestavila Anna Kareninová, *Revolver Revue* č. 18, 1992.

544 Zdroj: <http://lf-celine.blogspot.com/2009/08/bukowski-quello-scrittore-pazzo-che.html> (poslední přístup 18. června 2010), bez uvedení zdroje, nedohledáno a přeloženo z italštiny.

545 *Interview Magazine*, září 1987. V roce 2006 přeložil na stránce <http://bukowski.unas.cz/zajimavosti/z2.htm> (poslední přístup 18. června 2010) trasprđ [sic!], upraveno.

546 „Tam a zpět a zase“, in: Bukowski, Charles. *Hot Water Music* (1983). Česky *Těžký čas*. Přeložil Tomáš Piňos. Praha: Pragma 1994, s. 99.

267 U Bukowského je to téměř nenávistná láska:

„Céline.“

„Proč?“

„Úplně ho odrovnali, a on se smál a donutil k smíchu i je. Hrozně odvážnej chlap.“⁵⁴⁷

Četlas někdy Céline? Třeba *Cesta na konec noci*. Potom ztratil tempo a stal se z něj cvok, stěžující si na své vydavatele a čtenáře. Je to vážně strašná škoda. Prostě mu odešel mozek. Myslím, že musel být dobrej doktor. Ale třeba nebyl. Možná do toho nedával srdce. Možná vraždil svoje pacienty. Z něčeho takovýho by se teď dal udělat dobrej román.⁵⁴⁸

Stížnosti na vydavatele ale Charles Bukowski nakonec pochopí – a jeho lapálie připomínají přesně ty Célinovy:

Největší potíže byly s jednou partou, co vydala výbor mých povídek v překladu. Doslechl jsem se, že v Německu na knihu vyšla dobrá recenze v jakýchsi největších německých novinách, a překladatel, můj velmi dobrý známý, mi prozradil, že jde docela na odbyt. Chtěl jsem po nich zálohu 500 dolarů garantovanou ve smlouvě. Napsal jsem čtyři nebo pět dopisů, bez odpovědi. Dokonce mi poslali deset výtisků knihy, osm brožovaných a dva vázané. Krásná práce, ale chechtáky nikde. Vzpomněl jsem si, jak jsem kdysi opovrhoval malicherností literátů, kteří nadávali na nakladatele – a byli to lepší spisovatelé než já, například Céline. Teď už ho chápu, jako umělce i jako věčného kverulanta a vymahatele dluhů. Opil jsem se a napsal jim nesmrtelný desetistránkový dopis, ve kterém jsem vysvětlil svůj úděl lidské bytosti a spisovatele – že seru, žeru, piju, kouřím, šoustám, nehtama na nohách trhám prostěradla, řídím jedenáct let staré auto, chodím vynášet odpadky, osahávám kozy svojí bytné, masturbuju, jsem zbabělec a alkoholik, [...] vyhrožoval jsem, že nasednu do letadla a přilítnu do Německa a budu je KONFRONTOVAT – TVÁŘÍ V TVÁŘ! – je vám to jasný? – TVÁŘÍ V TVÁŘ! – vy hnusní slizcí zbabělí ukňouraní slimáci! ANI TA DÁLKA VÁS PŘED BUKOWSKÝM NEZACHRÁNÍ! Beru buď prachy, nebo život. [...] Šek mi přišel do týdne. Nechápu, jak to mohli zvládnout tak rychle.⁵⁴⁹

Jack Kerouac

Z postoje Jacka Kerouaca je opět cítit pohled ze zámoří, nezatížený evropskou tragédií:

Podle mě to byl spisovatel obrovské inteligence a kouzla, výsostný, a nikdo se mu nemůže rovnat. Když jsme u toho, hodně důležitý vliv měl na psaní Henryho Millera. Ten moderní a plamenný tón, který posílá k šípku zatrpkllost hrůzy, ta upřímná

547 Bukowski, Charles. *Women* (1978). Česky *Ženy*. Přeložil Tomáš Piňos. Praha: Pragma 1995, s. 217.

548 *Ibid.*, s. 269.

549 „Pár poznámek k životu zestárlého básníka“. Přeložil Bob Hýsek. In: *Pobryndané spisy*. Dosud nesebrané povídky a eseje z let 1944–1990. Ed. Calonne, David Stephen. Přeložili Bob Hýsek, Ladislav Nagy, Míša Marková, Martina Knápková a Martin Svoboda. Praha: Argo 2009, ss. 148–149.

bolest, to pokrčení ramen a ten smích vykoupení. Rozesmál a rozplakal i Trockého. Politická krise naší doby už nemá o nic větší význam než turecká krise z roku 1822, kdy William Blake psal své verše o Beránkovi. Camus by se svými rozpravami o „zaujímání postoje“ nechal z literatury udělat propagandu. Já si vzpomínám na Robinsona... Vzpomínám na Doktora, jak v nejlepším močí na břehu Seiny...

Sám jsem jen bývalý námořník, nestarám se o politiku, nechodím k volbám.
*Sbohem, ubohý trpící, můj doktore.*⁵⁵⁰

Ač podle Teda Morgana Céline nečetl žádné knihy kromě svých, po vydání *Obratníku Raka*,⁵⁵¹ který si rozečetl, napsal v září či říjnu 1934 Henrymu Millerovi:

*Kolegovi: rád si přečtu váš Obratník. Už to, co jsem si prošel, mě zaujalo a vzbudilo ve mně chuť poznat všechno. Mohu-li si dovolit drobný poznateček v onom duchu, se kterým jsem veskrze obeznámen. Hlavně na sebe neupozorňujte. Nenápadnosti není nikdy dost! Naučte se být v nepravu – svět je plný lidí, co mají pravdu – proto je tak odporný. Zdraví, L.-F. Céline*⁵⁵²

S Millerem se Céline nesetkal, ale Miller byl jedním z těch, komu Céline z Dánska vyjádřil vděk, že se o něj zajímají – Milton Hindus o tom podává svědectví ve své knize *Zmrzačený obr*.⁵⁵³

Céline znovu překládán ve světě

Po vydání německé trilogie se o Célinea zajímají samozřejmě Němci (mluvíme o Spolkové republice Německo), tradičně Italové a pozvolna i Hispánci (v roce 1945 vychází v Buenos Aires *El Viaje hasta el fin de la noche* v překladu Armanda Bazána, ve Španělsku ovšem začne být Céline více vydáván až v sedmdesátých letech a hlavně v posledním dvacetiletí). V zemích spojenců (kromě USA a Velké Británie) se ochota vydávat Célinovy knihy nenajde tak rychle. Po roce 1945 se přístup k Célinovi projevuje v extrémech, od téměř otevřené a nebezpečné obhajoby jeho příklonu k Německu a rasové nenávisti až k paušálnímu odsouzení a snahy nevidět ani jeho literární význam. Od záměrného zavírání očí nad pamflety až po vnímání Célinea a jeho díla jako zásadně zatíženého antisemitismem a proněmectvím. Von Bitter mluví rovněž o postmoderním vnímání Célinea jako symbolu rozporuplné, zuřivé osobnosti.⁵⁵⁴

Werner Bökenkamp připravuje okamžitě překlad prvního svazku německé trilogie, který vychází v roce 1960 jako *Von einem Schloss zum andern* v nakladatelství Rowohlt. V Célinově bibliografii⁵⁵⁵ stojí:

550 Kerouac, Jack: „A Manuscript page on Celine“, in: *The Paris Review* 31, zima-jaro 1964. Přeloženo z francouzského překladu Susan Beresfordové in: *Cahiers de l'Herne: Céline*, op. cit., s. 423.

551 *Tropic of Cancer* vyšel poprvé v Paříži v nakladatelství Obelisk Press v roce 1934.

552 *Au confrère: / je vais être bien content à [de] lire votre Tropic. Déjà ce que j'ai parcouru m'intrigue et me donne bien envie de tout connaître. Puis-je me permettre une toute petite indication dans un genre que je connais assez bien. Soignez bien votre discrétion. Toujours plus de discrétion! Sachez avoir tort – le monde est rempli de gens qui ont raison c'est pour cela qu'il éclipse. / Bien à vous, L-F. Céline.*

Brassaï (vlastním jménem Gyula Halász). *Henry Miller, grandeur nature*. (H. M. v životní velikosti) Paris: Gallimard 1975, s. 134. Editor Célinových dopisů Henri Godard k tomu dodává: „Miller žil v době vydání *Cesty na kraj noci* v Paříži, knihu četl hned a ve vlastním románu, který poslal Célinovi, si na ni uchoval vzpomínku.“ Godard rovněž pochybuje o správném přepisu listu, jeho opravu jsme ponechali v hranaté závorce. *Lettres*, op. cit., ss. 444 a 1690–1691.

269 Podle německého nakladatele získal překladatel souhlas od samotného Célinea⁵⁵⁶ ke všem „změnám [jmen], které mu budou připadat nezbytné, aby se předešlo soudnímu postihu“, stejně jako ke „škrtům, jež budou opodstatněné, a k úpravám některých pasáží“.

V roce 1963 Werner Bökenkamp nově překládá *Smrt na úvěr* s novým názvem *Tod auf Kredit* (Hamburg: Rowohlt). O rok později vychází první italský překlad *Smrti na úvěr* jako *Morte a credito* v překladu Giorgia Caproniho (Milano: Garzanti 1964) a v šedesátých letech různá neautorisovaná italská vydání *Bagatel k masakru*, o kterých Maurizio Makovec⁵⁵⁷ říká: „Od šedesátých let pak kolovaly nelegální edice [*Bagatel*], kdoví za jakým politickým účelem, vezmeme-li v úvahu, že politická váha knihy, a zvláště dnes, je zanedbatelná. Jedna vyšla v málo známém nakladatelství Robespierre, druhá v nakladatelství Aurora v Casertě u Neapole s krátkým úvodem jistého Francesca Leonettiho.“⁵⁵⁸ Uceleným a podle Maurizia Makovce „pravým“ vydáním *Bagatel* je již zmíněný překlad, který vydal v nakladatelství Guanda v roce 1981 Giancarlo Pontiggia s úvodem Uga Leonzia. Jak víme, náklad musel být na zásah Lucette Destouchesové stažen. Kritika si podle Makovce jen málo všímá skvělého Pontiggiova překladu:

„...v jinak výtečném překladu mladého básníka Ciancarla Pontiggia“, píše Giovanni Giudici v *L'Unità* 27. září 1981. Podobně se vyjadřuje Umberto Silva v *Il Messaggero* 6. října 1981 nebo Sandra T. Menzella v *Il Manifesto* 10. října 1981. „Můžeme dodat, že alespoň tito kritikové cosi, byť banálního a letmého, napsali o překladu, zatímco většina spotřebovala veškerý inkoust (a kolik ho bylo) na polemiky, něco málo na kritiku, ale vůbec nic na úchvatný a zásluhový Pontiggiovův převod.“⁵⁵⁹ Autorka této práce byla ještě v roce 2008 šokována, když jí jistý vážený profesor známé italské university řekl: „Á, Céline! Četl jsem *Bagately*. Náhdera!“ Zjevně unesen podmanivostí Célinova stylu a Pontiggiova překladu...

Kromě *Bagatel* vycházejí v Itálii v devadesátých letech překlady obou poválečných Célinových konvolutů: německé trilogie i *Klaun's bandu*, dále *Hovory s profesorem Y.*, *Řezba* a *Il dottor Semmelweis*. Ještě v roce 1997 vyjde v Trevisu neautorisované a nepodepsané vydání *Školy mrtvol* (Edizioni Soleil). Itálie je tak jediná země, kde je Célinovo dílo – navzdory zákazu – přeloženo včetně všech čtyř pamfletů (*Mea culpa* a *La bella rogn*a – *Les beaux draps* – vyšly, jak řečeno, v roce 1982).

Postupně jsou vydávány reedice a nové překlady *Cesty na kraj noci* v západní Evropě a obou Amerikách, začíná vznikat sada překladů Célinových knih v Japonsku: od *Cesty na kraj noci* z roku 1964 přes *Smrt na úvěr* (1978) a neautorisované výňatky ze *Školy mrtvol* má většina z patnácti přeložených knih od roku 1976 až po rok 2003 tutéž grafickou úpravu.

Od poloviny šedesátých let je Céline překládán do mnoha jazyků, a to především *Cesta na kraj noci* (39 jazyků), *Smrt na úvěr* (25 jazyků), *Guignol's band* (16 jazyků),

553 *Zmrzačený obr*, op. cit., četné zmínky na mnoha stránkách.

554 Bitter, Rudolf von. „Ein wildes Produkt“, op. cit., ss. 78–79.

555 *Bibliographie LFC*, op. cit., položka 60E2.

556 Začátkem roku 1961 Werner Bökenkamp Célinea v Meudonu skutečně navštíví v doprovodu Karla Eptinga, jak stojí v životopisné části roku 1961 v *Bibliographie LFC*.

557 *Céline in Italia*, op. cit., s. 148.

558 *Bibliographie LFC*, op. cit., tato vydání nezmiňuje. Na webu <http://axxc.nl/lfc/boe/baga.htm#it> (poslední přístup 18. června 2010) najdeme přebal edice z Aurory, rok vydání s otazníkem 196?.

559 *Céline in Italia*, op. cit., s. 151.

Od zámku k zámku (19 jazyků), Sever (16), Rigodon (14), Féerie pro jindy (tento výjimečně náročný román pouze 7 jazyků), Hovory s profesorem Y (9 jazyků), Církev (6 jazyků), Život Semmelweisův (12 jazyků), Mea culpa (7 jazyků)... Mezi jazyky co do počtu překladů je na prvním místě italština, v níž přitom Smrt na úvěr vyšla poprvé až po třiceti letech. Mezi 17 překlady do italštiny jsou ovšem i drobné texty a pamflety, pochopitelně i německá trilogie. Naopak samé důležité prózy a žádné pamflety jsou mezi 15 překlady do angličtiny. Němčina se 14 překlady zahrnuje i Bagately k masakru (v pozmeněném vydání). Španělština mezi svými 12 nemá pamflety a ani jednoho výrazného překladatele a na rozdíl od němčiny zde najdeme i obě Féerie pro jindy tak jako v angličtině. Z menších jazyků se těm větším co do počtu překladů vyrovná nizozemština s 13 překlady všech hlavních Célinových děl, výrazně k tomu přispěl překladatel Frans van Woerden; portugalská 9 (včetně Bagately k masakru), dánština (4 překlady), finština (2 hlavní romány) či řečtina (4, z toho 2 drobnosti).

V zemích s komunistickou diktaturou byla situace jiná: poválečný západní zájem zde bylo vesměs nemyšlitelné oficiálně uplatnit a překlady Célinových románů přicházejí se zpožděním čtyř až pěti dekad. Nejvíce překladů bylo vydáno v ruštině: kromě ukázek v *Innostrannoj literaturnej* se začal v ruštině Céline vydávat až po převratu. Hlavně zásluhou spisovatelky a překladatelky Marusji Klimové (vlastním jménem Taťjana Nikolajevna Kondratovičová), na některých překladech se podílel její muž Vjačeslav Kondratovič. V roce 1994, v letech 1995 a 1999 vyšla *Cesta do hlubin noci* ve třech různých ruských překladech. Marusja Klimova vydává r. 1994 překlad *Smrti na úvěr*, r. 1998 *Od zámku k zámku* (spolu s Vjačeslavem Kondratovičem), r. 2002 vydává *Guignol's band*, r. 2003 vychází *Sever* a *Rigodon* (překlad Marusja Klimová s Vjačeslavem Kondratovičem). Téhož roku vyjdou rusky obě *Féerie pro jindy* (přeložili E. Jurčenko a I. Muzejnik), balety a *Církev* v jednom svazku v roce 2005. Paralelně

270

malá data

malá data

Japonská řada má jednotnou úpravu. *Smrt na úvěr* a *Bagately k masakru*. Archiv AK.

271

Céline v Meudonu s jedním ze svých psů. Archiv AK.

s překladem *Smrti na úvěr* od Marusji Klimové vznikl i ceněný překlad Iriny Rodčenkové, který pak musel čekat dlouho na (posmrtné) vydání.

U polských vydání je znát rivalitu Krakova a Varšavy: jako by se obě města přebíjela. V roce 1983 vychází *Podróż do kresu nocy* (Cesta na kraj noci) v krakovském nakladatelství Krag, *Śmierć na kredyt* (Smrt na úvěr) r. 1992 ve varšavském PIW a v témže překladu Pesacha Jakuba Starky (už pod pseudonymem Julian Strykowski) pak v roce 2004 v krakovském nakladatelství Zielona Sowa, *Z zamku do zamku* v r. 1998 v nakladatelství Świat Literacki v překladu Oskara Hedemanna (Oskar Hedemann přeložil také např. *Dějiny antisemitismu* Leona Poliakov a jiná judaika). Polská *Nowa Kultura*⁵⁶⁰ přetiskuje v roce 1957 ukázky z rozhovoru se Célinem z *Expressu* z června 1957 po vydání prvního dílu německé trilogie ve Francii.

⁵⁶⁰ Společensko-kulturní týdeník, vycházel ve Varšavě v letech 1950–1963, pak byl sloučen s *Przełądem Kulturalnym* a z obou vznikl nový týdeník *Kultura* (1963–1981).

Célinovské číslo připravila *Literatura na świecie* v roce 1990 (12/233). Maďarština má rovněž tři přeložené knihy: kromě již zmíněné *Cesty na kraj noci* (z roku 1934 a v novém překladu Jánose Szávaiho z let 1977 a 2003) v překladu Szávaiové rovněž *Guignol's band* z r. 2009 a *Halál hitelbe* (Smrt na úvěr), rovněž Kalligram r. 2006. Chorvatský překlad je jeden: *Putovanje nakraj noći* (přeložila Višnja Machiedová, Zagreb: Znanaj, Hit 1972, reedice Zagreb: Meandar 2003). Srbské jsou čtyři: *Putovanje nakraj noći* (přeložila Ivanka Pavlovićová, Beograd: Nolit 1981 a LOM 2000), *Smrt na kredit* (přeložila Svetlana Stojanovićová, Beograd: Zepter Book World 2003), *Od zamka do zamka* (jméno překladatele nesdělili, Beograd: AED Studio 2004), *Sever* (jméno překladatele nesdělili, Beograd: AED Studio 2005). Srbský časopis *Gradac* vydal ve své knižní edici Alfe Célinovu doktorskou práci *Semmelvajs* (překlad Oliver Milićević z r. 1999) a předtím ještě v roce 1996 tematické dvojčíslo věnované Célinovi (*Gradac* 118–119). Slovinsky vyšlo jen *Potovanje na konec noći* (Ljubljana: Cankarjeva Založba 1976). V posledním desetiletí vychází Céline v Rumunsku: zahájila *Moarte pe credit* (Smrt na úvěr, přeložila Maria Ivanescu, Bucuresti: Editura Nemira 2005), následují *Convorbiri cu profesorul Y* (Hovory s profesorem Y, přeložili Stefana a Ioan Pop-Curseu, Pitesti-Bucuresti: Editura Paralela 2006). Hlavní překladatelskou osobností je zde Irina Negrea, která přeložila celou německou trilogii: *Rigodon* (Bucuresti: Editura Nemira 2002), *Nord* (Bucuresti: Editura Nemira 2002), *De La Un Castel La Altul* (Bucuresti: Editura Nemira 2006) a *Guignol's band* (Pitesti-Bucuresti: Editura Paralela 2009). Čeština s deseti přeloženými Célinovými romány,⁵⁶¹ dvěma, které se chystají (obě *Féerie pro jindy*), a dvěma ve výhledu (*Hovory s profesorem Y* a *Řežba*) a dalšími překlady časopiseckými⁵⁶² stále dokazuje setrvalou přítomnost Célinovu v české literatuře.

Célinova přítomnost v Čechách v letech 1945–1989

Když v roce 1957 vyšel ve Francii první díl Célinovy „německé trilogie“ *Od zámku k zámku*, *Host do domu* otiskl pohoršený článek „Célinův konec“.

Ve 27. čísle přetiskuje varšavská *Nowa Kultura* obšírné pasáže z interview, jež poskytl F. Céline pařížskému týdeníku *L'Express*.⁵⁶³ [...] Céline je definitivně na dně, kde se mu zalíbilo, přičemž si z hlubin hnoje dovoluje uštěďřovat kázání Francouzům a všem těm, kteří ho nemají rádi. Zároveň se Céline změnil v chorobně egoistického kšeftaře, malého rentiera in spe, který se otevřeně doznává, že píše jenom proto, aby si na stáří našetřil nějaké peníze. Interview pro *Express* udělil Céline jen proto, aby dostal od Gallimarda zálohu. Podle charakteristiky *Expressu*

561 Cf. bibliografie českých vydání dále.

562 Rovněž cf. bibliografie.

563 Jde o rozhovor s Madeleine Chapsalovou „Voyage au bout de la haine... avec L.-F. Céline“ (*Cesta na kraj nenávisť... s L.-F. Célinem*), *L'Express* č. 312, 1957. In: *Cahiers Céline 2. Céline et l'actualité littéraire* (Céline a literární časovost) 1957–1961. Paris: Gallimard 1976, ss. 18–36. Jde o jeden z rozsáhlých, významných a často citovaných Célinových rozhovorů o jeho poetice i postojích.

564 Pravděpodobně Olga Srbová-Spalová, která o Célinovi psala s nevolí už v dubnu 1935 do *Studentského časopisu*. A ta, která podle obhájené magisterské práce Jany Jedličkové (viz pozn. 454) přispívala do protektorátní Vajtauerovy *Přítomnosti* stejně jako František Götz. Zdroj: Kosatík, Pavel. *Ferdinand Peroutka: Pozdější život (1938–1978)*, op. cit.

273 obnažují Célinovy odpovědi a hlavně jeho monology mentalitu lidí, kteří pohrdají člověkem. [...] Politicky je Céline obrazem naprosté dekadence; konec konců zůstal arcihnusným typem maloměšťáckého fašisty posedlého rmutnými komplexy. [...] Myšlenková ubohost a lhářství (nejde-li o senilitu) byvšího spisovatele jsou tak nehorázné, že zavdávají podnět k úvahám o tom, zda by Céline nepotřeboval sám lékařského ošetření. [...] Tristní obraz Célinův je u konce; [...] Zbývá jenom otázka: proč Gallimard vůbec tiskne tohoto člověka, který nemá už nic společného s Francií a s francouzskou kulturou?

Host do domu č. 8, 1957, podepsáno OS⁵⁶⁴

V roce Célinovy smrti (1961) vyšla kniha Františka Kubky⁵⁶⁵ *Tváře ze západu*. Mezi 46 portréty (John Galsworthy, Romain Rolland, Šalom Asch, Louis Aragon... nejdelší je „Mussolini, Ciano&Co – neboli Italia fascista“) najdeme i portrét Célinův. Kubka připomíná Célinovu pražskou návštěvu před lety (soud koreluje se Zdeňkem Richtermem) a je přesně informován o Célinově smrti.

František Kubka

LOUIS FERDINAND CÉLINE

NEBOLI SKŘEK Z HLUBIN NOCI

Lékař Louis Ferdinand Céline uveřejnil roku 1932 svůj román „Cesta do hlubin noci“. Román byl ovšem u nás ihned přeložen, vydán a oslavován jako mistrovské dílo. Později byl, tuším, v Praze předváděn ve zfilmované podobě. Četl jsem tuto „epopej o zkáze lidskosti“ v českém znění. I v překladu vzrušoval čtenáře hysterický spád řeči, který bezohledně prolamoval hráze jazyka, ignoroval syntax a anarchisticky rozbíjel každou uměleckou kázeň. Hned suše konverzační, hned barokně přeplněná próza ignorovala jakýkoli kompoziční řád. Autor se tvářil nevzdělaným barbaram a rušitelem konvencí. Vědomě si hrál na Zolu bez etiky a poctivosti. Ale byl uvítán jako revolucionář, protože se rozumělo pod revolucí popření všeho, co společnost – v té době – nazývala pořádkem.

Námět tlusté knihy, rozevláté jako listí v podzimní krajíně, byl stejně provokativně nezřízený jako její sloh. Už o něm ani já, ani jiní, kteří knihu četli, nevíme nic jiného, nežli že nás přečasto jímá hnus. Nikdy se tak vulgárně nemluvalo o lásce, nikde se nevyskytovaly tak sadistické scény. Ale právě proto dala „Cesta do hlubin noci“ kritice důvod, aby ji zařadila mezi díla revolučního dosahu. Ostatně i Streicher a Goebbels byli „revolucionáři“.

Pan Céline neměl k nim daleko.

To jsem poznal v červnu 1933, když přijel do Prahy.

Edmond Konrád, jeho průvodce, mluvil svou nejkrásnější francouzštinou. Doktor Céline reagoval jazykem apačů. Nechtěl vůbec hovořit o literatuře. Ať se vyslovilo

565 František Kubka (1894–1969), spisovatel a publicista. Studia slavistiky a germanistiky mu přerušila 1. světová válka, do níž musel v roce 1915 odejít. Byl zajat v Karpatech, putoval po zajateckých táborech od Kyjeva až po Zabajkalí. V roce 1918 po osvobození legionáři vstoupil do čs. armády. Sloužil jako technik a překladatel v Irkutsku a Charbinu. Tady v roce 1920 přijal zaměstnání v YMCA. Domů se vrátil v roce 1921 dlouhou cestou z Číny přes Indii, Řecko, Itálii a Terst. Po návratu dokončil studia doktorátem a několik let byl pražským tajemníkem YMCA. Od plánované vysokoškolské kariéry upustil a deset let pracoval jako zahraničněpolitický redaktor masarykovsky orientovaných novin *Prager Presse*, poté na ministerstvu zahraničí a na ministerstvu školství. Za 2. světové války byl půl roku vězněn v Berlíně, po ní působil na ministerstvu informací a v letech 1946–48 byl velvyslancem v Berlíně. Od roku 1949 se zcela věnoval literární činnosti. Rovněž překládal z ruštiny, němčiny a latiny. Ke třem knihám jeho portrétů patří dále soubor o českých osobnostech *Na vlastní oči* (1959) a soubor sovětský *Hlasy od Východu* (1960).

jméno Giraudouxovo, Montherlantovo, Bernanosovo, Martina du Gard nebo Duhamelovo, mávl rukou a řekl: „Idiot!“

274

Ať byla zmínka o Thomasu Mannovi, Majakovském nebo Čapkovi, vždy se zeptal:

„Není to žid, eh? A co Masaryk, je snad žid?“

Na ubohého Edmonda Konráda se díval s podezřením.

Na otázku, byl-li si už prohlédnout Pražský hrad, zeptal se:

„Máte rádi staré kamení? To u vás řádil Golem?“

Snědl dvě lžičky polévky a podlabal se v huse, kterou si objednal. Hodil vidličku na ubrus a otázal se: „Tohle se u vás jí? Husa po židovsku?“

Před oficiálním obědem v Společenském klubu se opřel jako povaleč o zeď, založil ruce a ušklíbal se s cigaretou v ústech:

„Že máte na takové věci čas?“

Půl roku už vládl v našem i ve francouzském sousedství Adolf Hitler. Přišla přirozeně na něho řeč. Pan Céline se usmál:

„Máte strach, eh?“

V jeho očích zlověstně zablikalo. Pětatřicetiletý muž pěkné tváře měl neřestný pohled.

Byl to věru nepříjemný host!

Pokusil jsem se s ním mluvit o jeho lékařském povolání. Věděl jsem, že studoval, jako kdysi Duhamel, u Pasteura v Institutu.

„Pasteur? Hm,“ mávl rukou, jako by Pasteur byl mastičkář.

Slyšel jsem, že host byl v své době francouzským referentem ve zdravotnické sekci Společnosti národů a že jeho šéfem byl dánský lékař Madsen:

„Zdravotnictví? Eh. . . škola mrtvol. . . Viděl jste pitvu? Ne? Škoda. Když dranjruju tuhle husu, myslím na pitvu.“

Snad byl blázen nebo komediant:

„Jediný francouzský spisovatel přede mnou byl Rabelais,“ pravil.

Jistě, Rabelais byl velký spisovatel, ale čemu se od něho naučil pan Céline?

Strži slov. –

„Rabelais nebyl žid,“ prohlásil pan Céline.

„Čtete ‚Stürmera‘?“

„Ovšem,“ potvrdil pan Céline.

Dělal si ze všech a ze všeho šašky. Takhle se později chovali Hitlerovi delegáti, když rozbíjeli ženevskou odzbrojovací konferenci.

Už před válkou tropil Céline antisemitské kejkle. Za války kolaboroval. Velmi úsilovně. –

Alphonse de Chateaubriant, nositel ceny Goncourtů a románové ceny Francouzské akademie, o dvacet let starší než Céline, vydával v okupované Francii literární časopis „La Gerbe“, kde rozsával sémě nacismu. Tento list směl být

566 Český spisovatel a dramatik František Zavřel (1895–1947) působil jako vyšší úředník na ministerstvu obchodu (1918–1931). Svými politickými názory patřil ke krajní pravici a netajil se sympatiemi k fašistickému hnutí. Za protektorátu obdržel za svoji činnost vysoká vyznamenání. Psal historické životopisné hry (*Caesar, Valdštýn* aj.) a také lehké lidové komedie. Titánskou pentalogii dramát *Polobozí* věnoval Hitlerovi a Mussolinimu. Za květnové revoluce v roce 1945 byl vyhozen revolučními gardami z bytu, následně vyšetřován pro podezření z kolaborantství a v listopadu 1947 nalezen ve špatném zdravotním stavu v pražských Letenských sadech a převezen do nemocnice. Zde zemřel 4. prosince 1947.

567 Célinův přítel spisovatel Albert Paraz (1899–1957) Célinea po válce horlivě bránil a napsal na jeho obranu tři pamflety: *Le Gala des Vaches* (Svinskej candrbál, 1948), *Valsez saucisses* (Točte se, pardálové, 1950) a posmrtně vydaný *Le Menuet du harricot* (Luntenmenuet, 2002).

568 Lucette Destouchesová skutečně den po Célinově smrti vydala prohlášení, že se zhoršil jeho zdravotní stav.

275

Céline v Meudonu. Archiv AK.

prodáván i v obsazené Praze. Četli jsme tam, že Louis-Ferdinand Céline, autor stále znamenitějších románů, je takovým géniem, že už ho nezajímá ani pravopis. –

Při ústupu Němců utekl z Francie i pan Céline. Prý do Dánska. Snad si vzpomněl, že tam žije profesor Madsen, jeho bývalý náčelník ve Společnosti národů. Za svou siláckou kolaboraci byl pan Céline – svými komplexy méněcennosti ne nepodobný českému excentrikovi, lyriku a dramatikovi Františku Zavřelovi⁵⁶⁶ – v nepřítomnosti souzen a odsouzen...

Po čase se vrátil. Bydlil v Meudonu a pilně psal. Hlavně o mrtvolách. Našel dokonce v panu Albertu Parazovi uznaného literárního žáka.⁵⁶⁷ – O jeho smrti (v červenci 1961) byla vydána zpráva až po pohřbu.⁵⁶⁸ –

Jestliže se na něco hodilo označení patologické sedliny, byl to zajisté noční skřek Louise-Ferdinanda Célinea, tohoto chorobně nadaného představitele francouzské kulturní periferie.⁵⁶⁹

Téhož roku vychází další kniha, v níž je přítomen Céline. Letitý zastánce tvrdé bolševické linie Josef Rybák⁵⁷⁰ do jedné z mnoha svých knih shrnul pod názvem *Doba a umění*⁵⁷¹ své články z let 1925–1938. K pohoršenému textu s názvem „Konce André Gida“⁵⁷² je zařazen i někdejší článek z *Haló novin* (blíže nedatovaný) „Céline: Smrt na úvěr“, z něhož vybíráme:

569 Kubka, František. *Tváře ze západu. Třetí řada setkání s mými současníky*. Praha: Československý spisovatel 1961, ss. 123–125.

570 Josef Rybák (1904–1992), od roku 1933 žurnalista v komunistickém tisku (*Haló novin, Rudé právo* – zde vedl v třicátých letech a v letech 1948–1958 kulturní rubriku, *Tvorba*). Dosazen do funkce šéfredaktora *Literárních novin* (1959–1964), odešel pod tlakem v šedesátých letech. Znovu začal působit za normalizace, vedl jako výkonný zástupce šéfredaktora *Literární měsíčník* (1972–1973), byl normalizačním předsedou Svazu českých spisovatelů (1972, 1977–1982), hojně publikoval knižně a byl editorem zmrzačených antologií české literatury s několika cizojazyčnými mutacemi. Jeho dnes již zapomenuté působení, které i ve svých posledních knihách považuje za historicky správné, lze označit jako devastující.

571 Praha: Československý spisovatel 1961.

572 Článek z *Haló novin* 1937 (s. d.) končí zvoláním: „Za ním jsou prsty fašistických provokatérů a teroristů. / To jsou konce André Gida!“

Célinův cynismus je záležitost převážně literátská, i když připustíme, že lékaři spisovatelé jsou mu velice blízcí. A čtouce tuto Célinovu knihu, nevyjdeme ze zmatku, v němž se potácí tento talentovaný autor, líčící na sedmi stech stranách životopis jakéhosi Ferdinanda, syna pařížských maloměšťáků, který roste v předválečném velkoměstě. 276

Céline se učil u Prousta i u Joyca, ale jako umělec je konzervavec a zpátečník, který do nestvůrných rozměrů vyhání zolovský naturalismus. Jeho předností je, že umí psát velmi sugestivně. V popisování špíny je Céline mistr. Ale co s touhle literaturou, která oslavuje zruďnou životní znetvořeninu? Vším možným je to literatura měšťácká a dekadentní, jejíž ideologie odpovídá dnešku a dokresluje obraz světa, který je před krachem. Jak velký revolucionář byl proti tomu Zola!

Úlitbu této linii zřejmě musel přinést i Petr Pujman, chtěl-li Céline alespoň připomenout. Ve *Světové literatuře* č. 2 z roku 1962 se o to pokusil v rozsáhlejším článku s ukázkami z románu *Sever*. Céline Petr Pujman líčí jako zahořklého antisemitu. Montáž z rozhovoru (vyšel v týdeníku *Arts* v červenci 1961, po Célinově smrti⁵⁷³), Pujmanova úvodu a přeloženého fragmentu je nazvána „Umění bez víry v život“. Těžko lze posoudit, zda musel Petr Pujman jít tak daleko:

Mluvil pravdu, pokud hovořil o kapitalismu. Lhal, mluvil-li o člověku jako jedinci. Céline se spletl.

Petr Pujman uznává, že *Sever* je vrcholem Célinova poválečného díla (ani to není jednoznačné a na článku je vidět, že autor Célinovo dílo zná většinou ze sekundárních pramenů), nicméně zdůrazní:

Ale fašismus odpovídá ustrojení jeho osobnosti, odpovídá povaze člověka, který kašle na city, na lidskou vroucnost.

A uzavírá:

Céline je jeden z mála vzácných případů, na nichž lze přímo školsky demonstrovat, že opravdu velké umění neexistuje bez mravního základu, že sebevětší talent usychá bez vroucí krve [sic!].

Podle bibliografie oficiálně vydávaného tisku i podle katalogů samizdatové a exilové literatury v knihovně Libri prohibiti se v Čechách o Célinovi až do roku 1990 nepíše. V osmdesátých letech se přitom Célinovi věnují samizdatové časopisy *Vokno* (č. 11, 1986: text k písni *Květiny* skupiny *Národní třída* odkazující k Célinovi) a především *Revolver Revue*: ta dokonce ve třech číslech, a to v č. 5, 1986 (dva Célinovy rozhovory

573 Jde o rozhovor s André Parinaudem „L.-F. Céline: „Il faut de la pudeur quand on est romancier.““ (Když píšete romány, musíte mít stud.) *Arts* č. 830, 1961.

277 před smrtí), v č. 6, 1987 (Célinova *Pocta Zolovi*), a v č. 9, 1987, kde vyšel překlad zásadního článku z časopisu *Zeszyty Literatskie* o aktuální recepci Célinova „kontroverzního“ díla nejen ve Francii. Tento text otiskujeme na závěr kapitoly.

Kromě toho se o Célinovi zmiňují ve svých denících a písemnostech spisovatelé i výtvarníci. Je známo, že například Bohumil Hrabal se k Célinovi vztahuje a vyznává jej na četných místech svého díla i osobních vzpomínek a rozhovorů.⁵⁷⁴

Bohumil Hrabal KDO JSEM

Já jsem vlastně okrádač mrtvol a vylupovač vznešených sarkofágů. To je vlastně můj charakter a v tom jsem novátor a experimentátor, pořád šmíruju, kde se co dá od mrtvých i živých spisovatelů a malířů ukrást a potom jak liška zametající ocasem zahladit stopy, které by vedly na místo činu. Dokonale jsem vyloupil hrobku pana Louise Ferdinanda Céline, Ungarettiho, Camuse, pana Erasma Rotterdamského, pana autora textu *Idioti mají přednost, Ferlinghettiho a Kerouaca...*⁵⁷⁵

Zmínky o Célinovi vložil do své knihy *Realita a poesie* v roce 1969 Vratislav Effenberger.⁵⁷⁶

Vratislav Effenberger

Ještě začátkem třicátých let se vzepne jediná velká osobnost, schopná otřást humanistickou citlivostí: *Céline*. Moderní Maldoror, tentokrát drze realistický, v jehož zoufalém popírání pokroku a civilisace je patrně skryt zraněný romantismus. Není existencialisticky upovídaný: jeho zlo má příšerně živé obrysy. Jeho humor je téměř bezděčný, je latentně obsažen v mohutnosti zuřivého hněvu, dost silného, aby nezatemňoval nebo nedeformoval přesnost deskriptivního postřehu. V tomto smyslu má Célinova racionalita iracionální osu, která na neštěstí občas vládčí jeho tragickou postavu bahnem *Školy mrtvol*, jímž se stává z básníka psychopat.⁵⁷⁷

V Célinovi, který se tu jeví jako temperamentní mluvčí obecného strachu, se dostává do konfliktu s krisovým stavem fiktivní kausalita jakéhosi rozumného universální individualita plná vnitřních rozporů. Dovede ji vyjádřit s tak výraznou autenticitou, že samy její rozpory se stávají noeticky významnějšími jeho citlivým smyslem k proporcionalitě skutečných jevů než často zplošťující a naivně přesvědčivé návrhy na rozřešení „lidských problémů“, autenticitou osudné resignace i autenticitou velikého hněvu, tedy především spíše signifikantní autenticitou než osudnou hněvivou resignací. Později se pokusil Adolf Hitler dát této vzpouře mnohem vulgárnější a skutečně katastrofální výraz, aniž by ovšem přestal být jen bezděčným příznakem a symbolem zuřivé bezmocnosti ztroskotaných tradic. A slyšíme-li už třicet pět let ze strany různých a často jinak vzájemně si odporujících umění stejně zděšené varování před rozkladnými tendencemi a produkty

574 Célinův význam pro Bohumila Hrabala, zmínky o Célinovi v Hrabalově díle a spřízněnost obou spisovatelů pojednala v podrobné studii Alice Stašková: „Céline chez Hrabal“, in: *Actes du dix-septième colloque international Louis-Ferdinand Céline. Traduction et transposition. Complément*. Paris: Société d'études céliniennes 2010, ss. 27–52.

575 Hrabal, Bohumil. „Kdo jsem“, in: *Kdo jsem. Spisy Bohumila Hrabala sv. 12*. Eds. Karel Dostál – Václav Kadlec. Praha: Pražská imaginace 1995, ss. 225–225. Dále jako *Sebrané spisy Bohumila Hrabala*.

576 Effenberger, Vratislav. *Realita a poesie. K vývojové dialektice moderního umění*. Praha: Mladá fronta 1969.

577 Op. cit., s. 49.

578 Op. cit., s. 80.

v kultuře, je to jen více nebo méně odlišná verze tohoto základního strachu před neovladatelnou vývojovou krizí, kterou nelze ani zakázat ani popřít, i když je možné zakrývat ji pokaždé jinými kulisami.⁵⁷⁸

Nikdo z těch, kdo v první polovině našeho století, od Einsteina k Heisenbergovi, rozkládali více méně jednotný nebo k jednotnosti zaměřený obraz světa, opouštějíce bezděčně nebo vědomě některý z universalistických předpokladů příčinnosti, nerozeznával na pozadí svých objevů zhroucení lidského intelektu, nýbrž jen selhávání jistých forem myšlení, jejich nepoužitelnost v řešení daného problému. Nicméně rozkládající se obraz světa, jeho hmotné i duševní jednoty a zřetelnosti, vyvolává v různých krisových fázích svých proměn prudké a bolestné, často katastrofální reakce. Nejvášnivěji, ale zároveň nejbezraději, se bouří proti této krisi kausalit rozporný romanticko-klasicistní duch devatenáctého století už na počátku třicátých let v Célinově obžalobě moderní civilizace:

...nedospíváme dnes k tomu, že před rozumem opravdu moderním má všechno stejnou cenu?

Dnes už nic není bílé! A stejně: nic není černé! Všecko je rozmazané!... [...]⁵⁷⁹

Po komunistickém puči roku 1948 bylo Célinovy knihy možno v Čechách získat jen u některého dobře známého antikváře nebo zdědit. Zmínky o Célinovi existují, jak řečeno, v soukromých záznamech spisovatelů, například v *Celém životě* Jana Zábrany,⁵⁸⁰ ale vesměs jako důkaz povědomí spíš než spřízněnosti či soudu. Právě Jan Zábrana si píše do deníku o tom, že by se Céline měl znovu vydávat. Opačný postoj Zdeňka Urbánka bude dále citován.

Ohlasy na Célinea provázely české surrealisty a okruh jim blízký. Počátkem padesátých let (v lednu 1951 a v roce 1953) probíhaly v surrealistické skupině v Čechách ankety o surrealismu.⁵⁸¹ Emila a Mikuláš Medkovi na ně odpovídají společně, podle konceptů z roku 1951 editoři citované knihy usuzují, že odpovědi jsou dílem Mikulášovým. V roce 1953 otevřel Vratislav Effenberger na jaře anketu o surrealismu a na podzim anketu o poesii. Na jarní anketu odpovídají Mikuláš a Emila v květnu 1953 a jejich odpověď je pak zařazena do ineditního sborníku *Objekt II*. Odpovědi podle editorů (*Texty*) opět vypracoval Mikuláš: Célinea zde zmiňuje dvakrát:

Mikuláš Medek

2. Co soudíte o existencialismu?

Považujeme existencialismus za výraz /dosti zajímavé/ polohy, která je typická pro únavu po druhé světové válce a pro kocovinu, která u mnohých vznikla v období od první do druhé války. Tam, kde se existencialismus blíží nejvíce objektivním definicím iracionálního konkrétní (Camus, Céline), jej hodnotíme kladně. Jinak jej nepovažujeme za umělecký nebo filosofický směr, který by měl nějaké obzvláštní předpoklady pro vliv na vývoj moderní poesie.

579 Op. cit., s. 279. Citace z *Cesty do hlubin noci* je bez bibliografického odkazu. Vydání Atlantis 1995, s. 369.

580 Ed. Šulc, Jan. Praha: Torst 1992.

581 Zdrojem jsou nám zde poznámky editorů ke knize Medek, Mikuláš: *Texty*. Eds. Hartmann, Antonín – Mráz, Bohumil. Praha: Torst 1995, ss. 384–385. Dále jako Mikuláš Medek *Texty*. Za pomoc při dohledávání informací ohledně surrealistických ohlasů děkujeme Františku Dryje.

582 Ibid., ss. 104–105.

279 7. Které z autorů minulosti a přítomnosti považujete za progresivní typy? Velmi zhuštěno: Kafka, Céline, Dalí (předválečná léta).⁵⁸²

Důležitý „célinovský“ záznam Mikuláše Medka najdeme v jeho konceptech k odpovědím na tuto anketu, které editoři rovněž zařadili:

8. V. 53

Klus míru. /Závod./ Sběrem kostí zasadíme drtivou ránu válečným štváčům. Fatální situace močových měchýřů představitelů vlády i zástupců lidových demokracií jiných spřátelených států. Všichni musíme upravit a přezkoumat náš poměr k správcům domu. Mastná huba číšníka a lidumilný úsměv fousatého lesníka. Třapce! Hasiči! Jezdecká kolona s tasenými šavlemi hraje jim kvapík. Pluk Aloise Jiráka. Původem z židovské rodiny! /Zrzavý Jidáš./ Spleť vrásek. Mírumilovná stařena zasažená bakteriologickou zbraní. Život v květech. Hlava státu. /Nové uniformy bezpečnostních orgánů./ Bezpečnostní „orgán“. Pohlavní orgán hlavy státu. Krasocit Adolfa Hitlera. Klement Gottwald a Šípková Růženka? Jarry, Kafka, Céline a mnoho jiných. Kostelní zpěvy amerických vojáků, papež Pius XII., atd. /Hrdá ňadra svazačky pod modrou košilí./ To vše /a mnoho jiného/ a zase do nekonečna je manifestací samovolné debility /objektivního/ světa, která se v našem vědomí sráží v kyselou sedlinu černého humoru. Černý humor je reakce na smrtící pitomost a na mírumilovnou debilitu optimismu.⁵⁸³

Céline je přítomný například v knize Františka Vodáka *Abendland*.⁵⁸⁴ Vzděláním fyzik, literární souputník *Analogon* (kulturní revue zaměřené zejména na oblast surrealismu, psychoanalýzy, kulturní antropologie a tzv. příčných věd) podává osobitý pohled na dějiny západní kultury. V doslovu o knize píše Miroslav Drozd:

Miroslav Drozd

Pamatuji se dobře na léta 1982–1985, kdy Vodák nad pobryndanými stoly hospod v Praze a Brtníkách nám s podivným leskem v očích šeptal do ucha svou vizi *Abendlandu*. [...] Kritický věk kolem čtyřicítky nás obcházel a posléze obešel všechny a bylo to znát: Nikde nic, bobtnající idiosynkrazie, otupělé pudové náklonnosti, tu a tam StB a ovšem — víze. Prokletý básník a notorický sebevrah Šebek nás vedl mrazivým ránem k Brtnické křížové cestě a prosincový vítr mu z úst trhal děsivá poselství: „...samota a zima“. My ostatní jsme na tom byli přece jen líp. Topiči, skladníci, programátoři a hlídači, fyzik. Svět samoty a zimy, skutečný svět Šebkův i Célinův, byl světem, o němž jsme věděli, ale jestliže jsme na něj pomýšleli, pak jen jako na poslední možnost.

Text vycházel v domácí strojopisné edici *Auroboros*. [...] Poslední část *abendlandského* textu nikdy nevyšla. Autor ji namluvil na staříčkový magnetofon.[...]

583 Ibid., s. 111.

584 Vodák, František. *Abendland aneb Legenda o pospolitosti*. Psáno 1982–1985. Praha: Orbis v edici Ars 1991.

Vodákův *Abendland* je také moták a cosi mi říká, se jím zůstává i dnes, kdy kraj, k němuž se vztahuje, otvírá svou náruč. Moták nemá čas na servítky. Píše se ve stavu nouze.⁵⁸⁵

280

Citace nepotřebují komentář:

František Vodák ABENDLAND

[...] první světová válka a následná vlna sociálních bouří. Agresivita tak velká, že po ní tři sta let nebylo v Abendlandu slechu. [...] Neboť religiozita, řešící rozpor mezi Životem a Smrtí, se vzdává stále více svého místa. Jak u vítězů, tak u poražených ji střídá jiná symbolika: sociální spravedlnost, případně sociální charita. [...] Přichází doba luteránské sklizně. Domácky pěstovaná mystika teď lačně saje z nových znamení. Na místo slova Smrt je dosazeno Žid, magie Černých Mší je vystřídána kultem Krve a spočinutí Lásky je vytěsněno titanismem Vůle. [...] „Do hlubin noci“. Pryč od Abendlandu [...].⁵⁸⁶

A kromě těchto velikánů je tady ještě průměr, spodina. „Ty usmrkané, uslintané, vyjevené, hanobící hordy, ponořené do tlachů, třešticí bídnou blbostí.“ Revolveroví pisálci jako Marat, Fučík nebo Debray, umělecká šmíra jako David, Sartre nebo Kohout, obskurní vědátoři, zneuznané milenky, páteři vyklouzové, tleskači, agitátoři, zamindrákovaní trubci, výrostci, lesbičky, inženýři ... prostě intelektuální lůza, která koná každodenní masové politickou práci. Přezývají je hesla, kalí a vodí procesí.⁵⁷⁸

Jak nemyslet na Céline!

A ještě překlad zmiňovaného článku ze samizdatové *Revolver Revue* č. 9, 1987 (*Zeszyty Literackie* č. 2, 1983).

W. O. CÉLINŮV COMEBACK

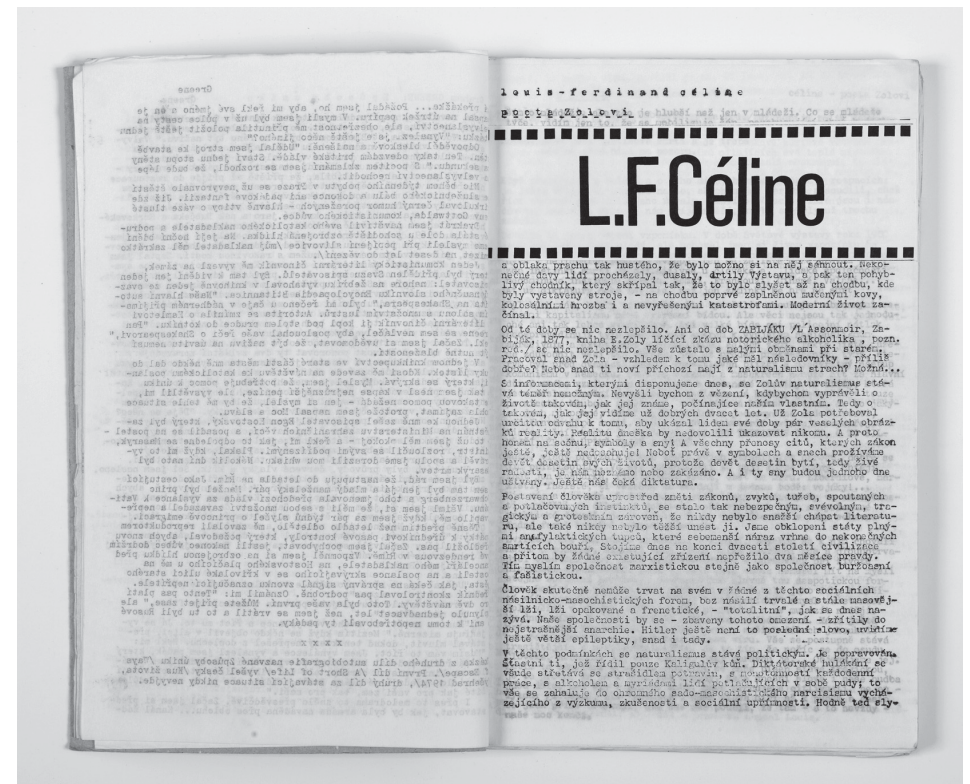
Od smrti L. F. Céline, jednoho z nejkontroverznějších spisovatelů meziválečného období, uplynulo dvacet let. Jeho dílo je dnes ve Francii rozebíráno a přetřásáno ve stovkách článků, stal se z něj literární fenomén; ostatně nejen ve Francii. Napsal-li svého času *Le Monde*, že Céline znamená pro současnou francouzskou literaturu to, co pro ni na počátku století znamenal Proust, je to jen zdánlivá nadsázka. Téměř každý týden je publikován v nějakém francouzském časopise článek na téma Céline. Znovu a znovu se analyzují staré i novější spory, které se nahromadily kolem jeho díla a politického postoje. V říjnu 1981 vyšla v edici „současných klasiků“ (*Bibliothèque de la Pléiade*, redaktor Henri Godard)

585 Vodák, František. *Abendland*, op. cit., ss. 55–56.

586 Op. cit., s. 41.

587 Op. cit., s. 44.

281

L. F. Céline *Pocta Zolovi, Revolver Revue* č. 6, 1987. Archiv RR.

raná tvorba Céline a v roce 1982 dala tatáž edice na trh nové kritické vydání „*Cesty do hlubin noci*“ a pozdějších románů: „*Od zámku k zámku*“, „*Nord*“ a „*Rigodon*“. V témže roce dokončil známý literární historik François Gibault třetí díl své monumentální célinovské biografie, „*Cavalier de l'Apocalypse* (léta 1944–1961). A nakonec – abychom zmínili aspoň nejdůležitější publikace – existují ještě „*Cahiers de Céline*“ (Célinovské sešity), které vydává Gallimard. Jejich poslední, šestý díl byl vyprodán za čtyři dny, což je na takové specializované nakladatelství doba vskutku rekordní. Nadto je třeba připomenout, že v Paříži už čtyři roky funguje „Célinova vědněliterární společnost“ a že stále více mladých kritiků a literárních historiků žádá vdovu po spisovateli, aby svolila k vydání Célinových sebraných spisů – včetně jeho skandálních antisemitských pamfletů („*Bagatelles pour un massacre*“ a „*Les Beaux Draps*“) a fašistických článků sebraných z tehdejšího tisku. Protože – argumentují tito mladí literární vědci

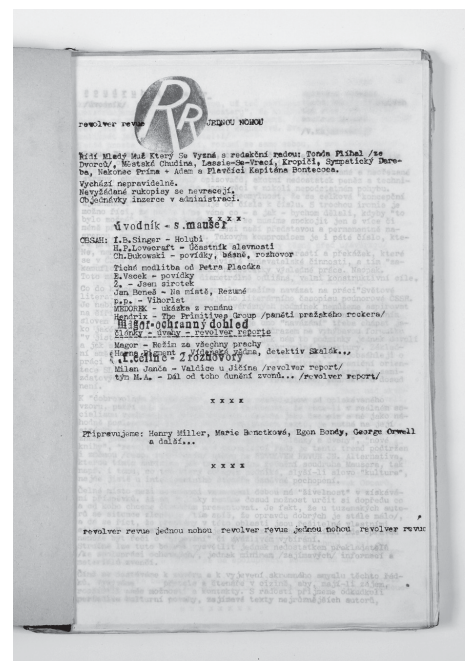
– i když se v roce 1979 objevilo ve Francii více než šedesát důležitých studií o Céliinovi (v roce 1980 okolo stovky a v roce 1981 ještě víc), bez přístupu k celému dílu nelze jeho kontroverzní práci spravedlivě zhodnotit.

Mohli bychom dlouze citovat názory francouzských spisovatelů a filosofů na Céliina. Philippe Dulac ho v Nouvelle Revue France významem srovnává s Proustem. Podle Bernard-Henry Lévyho roste aktuálnost L. F. Céliina rok od roku: nikdo před ním a nikdo po něm nepopsal hrůzy války s takovým pohrdáním, nikdo takovým způsobem neodhalil její absurditu. Nathalie Sarrautová napsala, že „už dávno věřila, že se jednou uzná důležitost Céliina jako romanopisce; zvláště to, co udělal pro restauraci jazyka a formy“. Robbe-Grillet zdůraznil, že pro jeho vlastní literární rozvoj měl Céliine klíčovou roli a že vůbec celá střední generace francouzských spisovatelů – i když to často nechce otevřeně přiznat – vyšla z célinovské školy.

Faktem je, že Céliine, jako kronikář s rostoucí ukrutností naší doby, nemá pravděpodobně mezi současnými spisovateli sobě rovného. Bolest, zklamání, hrůza, smrt, nesmyslnost smrti, nesmyslnost utrpení – všechno to, co se stalo velkým námětem autorů po druhé světové válce [...], všechno to, co bylo během desítek let ventilováno v mnoha nejrůznějšími jazyky napsaných románech, – to všechno najdeme už v „Cestě do hlubin noci“, apokalyptickém obraze moderní války, k níž se později přidružily ještě další knihy. Céliine jednou provždy zničil idealizovaný, patetický mýtus války jako čehosi velkého, mužného a – v podtextu tradice – spravedlivého. Zastáncům této teze vyrazil z rukou všechny argumenty svým sarkasmem a zuřivým výsměchem. Ve svých fascinujících, tajuplných a negativních vizích budoucnosti předvídal vývoj naší civilizace jako nepřerušovaný řetěz válek a stále většího zotročení člověka. Zpochybnil humanismus, křesťanskou morálku a celou evropskou historickou tradici, protože ji posuzoval podle toho, kam to dopravovala: podle krajiny zničené válkou, podle vyhlazovacích komor koncentračních táborů, podle destrukce člověka.

Nezvyklá dvouznačnost díla tohoto „spisovatele nenávisti“ (jak ho často nazývají někteří kritici) je způsobena jeho žurnalistickými mimoliterárními výpověďmi. Jejich zásluhou se toto dílo „roztrhlo“ na dva kusy.

Céliine, okřídlený nenávistí ke světu, který viděl jako jednu ohromnou patlanici zrůdnosti, bil kolem sebe nalevo napravo. Bez výběru, bez hlubšího rozvážení ničil všechny, kteří se mu nelíbili; třeba jen proto, že měli vyšší vzdělání. [...] Ve 30. letech napsal několik monstrózních antisemitských pamfletů, které demagogií a nesmyslností převyšují hodně aktivit tohoto kruhu z pera punčováných nacistů. Toto „roztržení“ bude pravděpodobně ještě dlouho strašit ve snech literární vědce zabývající se jeho dílem. Protože nejzajímavější na tom je, že patologický rasismus najdeme u Céliina pouze v jeho „přímých“ výpovědích, mezi které počítáme i ony pamflety. V románovém díle po něm není

První strana – obsah Revolver Revue č. 5, 1986 s dvěma rozhovory L. F. Céliina. Archiv RR.

ani stopa. Jako by autorovo pero, popisující zlo a nespravedlnost, odmítalo samo vytvářet další zlo a další nespravedlnost. Julia Kristeva, jedna z nejnímavějších kritiků jeho díla, napsala ve své nedávno vydané knize „Pouvoirs de l'horreur“, že Céliine nevytvořil ve svých románech ani jeden negativní a nespravedlivý portrét Žida, což se zdaleka nedá říci o jeho literárních vrstevnicích (např. Paul Morand, Pierre Benoit, Roger Martin du Gard), v jejichž pracích je takových portrétů spousta, a přesto tito autoři nebyli nikdy nařčeni z antisemitismu. Kristeva velmi správně píše, že skutečná, velká literatura se „odmítá podílet na udržování stereotypů a předsudků“. O kvalitě francouzské kritiky svědčí fakt, že problém nezamlčuje, že nad ním uvažuje, že tento typ „roztržení“ netraktuje jako „Schönheitsfehler“ (vadu krásy), ale jako jev z oblasti psychologie či snad psychopatologie, se kterým literatura měla už víckrát co do činění.

Otevřená diskuse o životě a díle L. F. Céliina zlikvidovala spoustu nepochopení a resentmentů, vzniklých hlavně v prvních poválečných letech, a dokázala lživost mnoha pomluv, které mlčenlivý a pohrdavý postoj spisovatele pomohl zafixovat tak hluboko do veřejného mínění, že Céliine je dnes, zvláště pro ne-Francouze, synonymem fašisty.

A přitom pravda je taková, že se tento spisovatel nikdy politicky nedeklaroval k žádné straně. Byl prostě „proti“. Proti měšťácké kultuře a zvykům, [...], proti periodickým křečím naší civilizace, které ničí svět válkami. Měl dokonce období, kdy sympatizoval s komunismem, ale z návštěvy Sovětského svazu se vrátil rozčarovaný a plný odporu. „Dobře tam fungují pouze tři věci: policie, armáda a propaganda,“ napsal pak v jedné ze svých žurnalistických skic a charakterizoval v ní komunismus jako „propletenec lži a krádeže“. „Salonní filosofové,“ říká jinde, „vymyslili ideologii zotročující dělníka a okradli ho o jeho pracovní oděv, aniž by se do něj oblékli sami.“

V novinářských článcích brzy otočil doprava, k fašismu, v němž viděl nejen určitou nabídku pozitivního řešení rostoucích světových problémů, ale i obranný val proti „znesvéprávnění komunismem“. Pro fašisty však – i když jim mohl být v podstatě užitečný a z důvodu manifestovaného antisemitismu i sympatický – představoval element příliš levicový a radikální.

Dnes je mimo veškerou pochybnost jasné, že Céline s Němci nikdy nekolaboval. Spolupracoval s režimem ve Vichy, což dělala většina francouzských spisovatelů, aniž by jim na základě toho – přinejmenším ve Francii – dělal někdo nějaké výčitky. V roce 1944 uprchl se členy vichistické vlády do Sigmarienu, pak emigroval do Dánska a do vlasti se vrátil až po amnestii v roce 1952. V roce 1961 zemřel v Bad-Meudon u Paříže v úplném osamění, zahořklý a izolovaný od literárního dění. Jeho poslední tři romány (tzv. „Emigrantská odysea“) nejenže silou výrazu navazují na „Cestu do hlubin noci“, ale jsou zároveň i politickým účtováním s „civilizací, která sebevražedně spěchá k totální katastrofě.“

Ještě pár slov na téma onoho – tak stydlivě pojmenovaného – „roztržení“. Poválečný establishment vykonstruoval obraz Francie nezlomné, bojující a bránící se; Francie, jejíž masy jsou pevné a jednotné v odmítnutí spolupráce s okupantem.

Tento obraz nebyl od počátku ničím jiným než mýtem. Nahlas či tiše kolabovala značná část francouzské elity: velcí herci jezdili do berlínské „Defy“ natáčet filmy, nejznámější spisovatelé navštěvovali pařížské salóny německých „gauleiterů“ a těžili z různých laskavostí okupanta. Existuje o tom množství dokumentů. Mezi nejčerstvější patří deník německého „ober-cenzora“ v okupované Paříži, plk. Gerharda Hellera, vydaný v roce 1982. Heller si v něm denně zaznamenával, s kým se setkal, s kým hovořil a o čem. Vydání deníku ve Francii znamenalo šok pro mladou generaci, která popisovaná léta nezná z vlastní zkušenosti. Musíme připomenout i to, že Francie rukama svého vedení vydala Němcům naprostou většinu vlastních Židů.

Už zmíněná Célinova biografka Julia Kristeva považuje za nutné posuzovat Célinovy žurnalistické názory ve světle této všeobecné situace. „Rasistické a antisemitské nálady,“ píše Kristeva, „jakož i profašistické sympatie visely ve Francii ve vzduchu. Vinou Célina je, že brutálně a nahlas řekl to, co si druzí šeptali v salónech vzájemně do ucha.“

Široká debata, vedená dnes ve Francii o Célinovi, přivádí jednak spisovatele na Parnas, ale zároveň i čistí vzduch a bourá mýty. Je to debata o samotné Francii – o její minulosti, slabosti i síle.

Přeložil –aP– snažíme se dozjísit celé jméno

Célinův návrat a současnost

Otazníky nad Célinem ve Francii i ve světě . . . 283

Célinovské společnosti . . . 286

Célinův vstup do Čech v roce 1990 . . . 289

Célinovo setrvání v české literatuře: kruh se uzavírá . . . 305

287 Otazníky nad Célinem ve Francii i ve světě

Když v roce 2009 vydal ve Francii Gallimard jako pátý svazek Célinova konvolutu v edici Bibliothèque de la Pléiade Célinovy dopisy, bylo i v ohlasech patrné, že Céline stále ještě nepřestal být kamenem úrazu. Jeho literární význam nikdo nezpochybňuje, otazníky zůstávají nad jeho postoji a nad tím, zda člověku, který v rozměru toho, co je považováno za mravné, selhal, má být přikládán takto oficiální význam v edici, jež se stala během dekád parnasem francouzského literárního života. Soupis knih, které o Célinovi jen ve Francii vycházejí, je dlouhý. Od ryze badatelských prací (například Henriho Godarda *La poétique de Céline* z roku 1985⁵⁸⁸) přes psychologicko-psychiatrický rozbor *Essai de psychocritique de Louis-Ferdinand Céline*⁵⁸⁹ a pohledy na jeho lékařské působení (mezi těmi je cílený soubor přímých dokladů o Célinově lékařském působení na Sigmaringenu⁵⁹⁰ nebo pamětní tisk lékařské společnosti jako nekrolog doktora Destouchese) až po ryzí úvahy o Célinově vině či naopak o tom, že pamflety jsou součástí jeho díla a je nutno jim přinejmenším dokázat v tomto kontextu porozumět. K takovým pracím patří především *Céline* Philippa Murraye,⁵⁹¹ až průkopnický esej o nikoli dvou, nýbrž jediné integrální tváři Louise-Ferdinanda Céline, z níž nelze vypouštět to, co se nám nelíbí. Již zmíněný Stéphane Zagdanský zabývající se přímo antisemitismem⁵⁹² v citované knize *Céline sám* (viz pozn. 394) říká na zadní straně obálky:

Chtěl jsem už jednou provždy skoncovat se zbedněností, která se nalepila na Célinův případ. Se zavádějící zbedněností anticélinovců a zbedněností célinovců, se zaslepeností Sartrovou a otřepanou zbedněností Rebatetovou, s vrcholnou zbedněností antisemitů a zapšklou zbedněností mravokárců...

[...]

Umínil jsem si, že si nechám osvětlit cesty Célinova ducha jím samým, a přišel jsem na to, že od *Cesty až po Skočnou*, procházejí pamflety, Céline poznal a řekl, jaký je jeho vztah k židovské otázce. Zdaleka ne proti, ale *tváří v tvář*. Tváří v tvář Bibli, a především tváří v tvář Proustovi.

Čtenáři, válka je vyhlášena, je třeba zvolit si stranu. Nikoli: Céline nebo židi, ale: Céline, židi a literatura nebo zbytek světa.

Pro Stéphana Zagdanského je snazší vydat se touto cestou paradoxně právě pro jeho židovské kořeny.

Třetího rozšířeného vydání se ve Francii dočkala také kniha Michela Bounana *Célinovo umění a jeho doba*.⁵⁹³ Céline je tu nemilosrdně a bez emocí vylíčen na základě

588 Paris: Gallimard.

589 Autor: Chesneau, Albert. Edice: Archives des lettres modernes č. 129. Paris: Lettres modernes 1971.

590 Ginisty, Philippe. *Le Docteur Céline. Médecin et son château* (Doktor Céline. Lékař a jeho zámek). Paris: Édition Godefroy de Bouillon 1999.

591 Murray, Philippe. *Céline*. Paris: Seuil 1981 (reedice Denoël 1984; Gallimard 2001).

592 *De l'antisémitisme*. Paris: Julliard 1995.

593 Bounan, Michel. *L'Art de Céline et son temps*. Paris: Éditions Allia 1997, tamtéž 1998, tamtéž 2001.

faktů jako ziskuchtivý antisemita, krutý, bez svědomí. Bounan cituje (s vynecháváním, jež nejsou naznačeny) Célinův dopis Josephu Garcinovi:⁵⁹⁴ **288**

Vědět, co si čtenář žádá, řídit se módou jako midinetky, to je chlebiček spisovatele, kterého tísní hmotná nouze, to je podmínka, bez které není velkých nákladů (jediné, na čem se jde)... Vydávám se tím směrem, kam ukazuje šipka, a nikdy jinak. (13. května 1933)⁵⁹⁵

Vydávat tuto nadsázku, tento obvyklý Célinův štít za jen a jen vážně míněná slova nelze: jako vždy Céline osciluje na hraně mezi výsměchem a vypočítavostí. Celý odstavec dopisu bez vynechávek zní a po Bounanově citaci pokračuje:

K těm bolestným nárokům musíte přidat nezbytnosti, které znáte a tak dobře jim rozumíte. Lhát a jít s sebou, a nic jiného, to sakra ne! A pak vědět, co si čtenář žádá, řídit se módou jako midinetky, to je chlebiček spisovatele, kterého tísní hmotná nouze, to je podmínka, bez které není slušných nákladů (jediné, na čem se jde). Tak je to od Barbusse s válkou, tak je to s psychoanalytickými vývody od Freuda. Vydávám se tím směrem, kam ukazuje šipka, a nikdy jinak. Objímám svou máti a všude nakálím, když to publikum baví. Rychleji než ten šimpanz na dobrou větev, a na váhu, to je ten figl.⁵⁹⁶ Samozřejmě v rozhovorech bavím galerii, kašpar, co to dá. Ale to všechno mezi námi. (13. května 1933)⁵⁹⁷

Nicméně Bounanovo shrnutí faktů se k válečnému a poválečnému „Célinovu případu“ staví jednoznačně („nacistický propagandista“ apod.) a vyjadřuje názor přetrvávající u mnoha intelektuálů, nejen levicových, dosud:

Sám Céline se jednu chvíli snažil šmahem všechno popřít a po svém o sobě vytvořit zas lichotivý obraz, výhradně sestavený z pravdivých prvků. Narukoval a byl raněn v první světové válce (to je pravda!), nekolaboroval s vichistickou vládou (i to je pravda!), z hloubi duše nenáviděl Němce (proč ne?), nikdy nenapsal článek do kolaborantského tisku (to je nesporné: napsal třicet dopisů kolaborantským redakcím, které bez skrupulí zveřejnily poznámky tohoto nacistického propagandisty pod ochranou Němců).

Spis byl ale příliš těžký. Desnos byl po smrti a s ním pár milionů dalších. A ti, kteří unikli, byli mstiví. I když Céline omílal pořád dokola, že neublížil Židům tak, jak mohl,⁵⁹⁸ byla tu oslava SS a LVF,⁵⁹⁹ jmenovitá udání⁶⁰⁰ a jeho nacističtí přátelé.⁶⁰¹ Nedalo se nic dělat, k nálepce anarchisty, kterou ho označili předtím, se mu dostalo ještě nálepky „nácka“.⁶⁰²

Na podobné škále se pohybuje kritická reflexe Célinovy osobnosti a díla i mimo Francii, s tím rozdílem, že v zemích, kde je Céline v dostatečné míře přeložen (či překládán), se věnují badatelé i jeho přijímání do domácí kultury. Tradičně

594 Céline. *Lettres à Joseph Garcin 1929–1938*. Ed. Pierre Lainé. Paris: Librairie Monnier 1987. Joseph Garcin (1894–1962) byl bohatý vlastník hotelů známý mezi kuplíři s hojnými politickými styky v době Célinova působení u Společnosti národů (že by zde čerpal inspiraci pro *Klaun's band*?).

595 *Célinovo umění a jeho doba*, op. cit., s. 37.

596 *Narážka na Cestu na kraj noci*, kde se Bardamu zaučuje šidit domorodce při vážení pytlů.

597 *Il faut ajouter à ses douloureuses exigences les nécessités que vous connaissez et comprenez si bien. Mentir et suivre, et pas autre chose, foutre non! Et puis savoir ce que demande le lecteur, suivre la mode comme les midinettes, c'est le boulot de l'écrivain très contraint matériellement, c'est la condition sans laquelle pas de tirage sérieux (seul aspect qui compte). Ainsi pour la guerre depuis Barbusse, ainsi pour ces déballages psychanalytiques depuis Freud. Je choisis la direction adéquate, le sens indiqué par la flèche, obstinément. J'embrasse ma maman et mets du caca partout si cela amuse le public. Plus rapide que le chimpanzé pour la bonne branche, et à la pesée donc, voilà l'astuce. Évidemment dans les interviews j'amuse la galerie, pitre autant que je peux. Mais tout ceci entre nous.* – *Lettres à Joseph Garcin*, op. cit., ss. 35–36.

289 rozsáhlá je i célinovská literatura v USA, ať už v rovině morální či literárně kritické. Po vydání anglického překladu *Guignol's band* byl například v listopadu 1954 publikován článek Isaaca Rosenfelda (fond v IMEC jej označil pouze rubrikou „Books in review“ a stranou 490–491 bez udání periodika či přesného data) „The Syntax of Non-existence“, který jako by tyto dva proudy podmiňoval: na základě syntaktického rozboru anglického překladu *Klaun's bandu* – *Guignol's band* – a jeho srovnání s překladem (Marksovým) *Cesty na kraj noci* dochází kritik k závěru:

Je samá nevázanost a to je děsivé. Rozráží brány pekel, rozdmýchává výheň, tančí na uhlíkách – leží na nich! Autor *Guignol's bandu* možná není tak zcela ten, kdo napsal *Bagately k masakru* a další antisemitské smetí nacistické okupace (antisemitismus se do jeho románů dostal jen zřídka), ale v jednom jsou ti dva stejní. Ten čirý spektakl z hecu v *Guignol's bandu*, ty vytečkové a nespojitě věty, vyprávění bez návaznosti, vykřičníky natřásající se pod vzteklym vypouštěním páry, to je, prosím pěkně, větná skladba, ta ryze estetická forma jeho antisemitské zuřivosti. Zuřivost je vždycky stejná v tom, oč jí podvědomě jde, hec je hec. *Bagately k masakru* byl přemrštěný, exaltovaný, vřestivý, jalově zmrtevělý, studený výlev, apokalypsa vnitřní anestezie – a *Guignol's band* je další toho druhu.

V USA také ve svém stěžejním díle *Původ totalitarismu* píše o Célinovi Hannah Arendtová. Filosofka, jejíž životní láska Martin Heidegger se přidal k nacismu, a ona se až do smrti pokoušela si to v duchu vysvětlit, o Célinovi říká:

Louis Ferdinand Céline přišel s jednoduchou, geniální teorií, která obsahovala přesně onu ideologickou představivost, jež racionálnějšímu francouzskému antisemitismu chyběla. Tvrdil, že Židé bránili vzniku evropské politické entity, zavinili všechny evropské války od roku 845 a připravovali zničení Francie i Německa tím, že podporovali jejich vzájemné nepřátelství. Céline předložil toto fantastické vysvětlení historie ve své knize *École des cadavres*, již napsal v době mnichovské dohody a uveřejnil v prvních měsících války. Již pamflet na stejné téma *Bagatelles pour un massacre* (1938), přestože neobsahoval nové řešení evropské historie, byl ve svém přístupu obdivuhodně moderní; autor se v něm vyhnul všem omezujícím rozlišením na domácí a cizí, na dobré a špatné Židy a nečinil si starosti se složitými legislativními návrhy (se zvláštním charakterem francouzského antisemitismu), nýbrž šel přímo ke kořeni věci a požadoval masakr všech Židů.

Přední francouzští intelektuálové přijali první Célinovu knihu velmi příznivě; zaprvé je těšil útok na Židy a za druhé byli přesvědčeni, že nešlo o nic víc než o zajímavou novou literární módu.⁶⁰³ Přesně z téhož důvodu nebrali Célinea vážně francouzští fašisté, i když nacisté se vždy domnívali, že byl jediným skutečným antisemitem ve Francii. Vrozený takt francouzských politiků a jejich hluboce

598 Bounan zřejmě naráží na fakt, že Céline chránil a léčil nemocné Židy.

599 *Légion des volontaires français (contre le bolchévisme)* – Legie francouzských dobrovolníků (proti bolševismu). V letech 1941–1944 spojenec Němců na východní frontě.

600 Bounan nedokládá fakty to, pro co nebyly důkazy.

601 Nepochybně Karl Epting, ředitel Německého institutu.

602 *Célinovo umění a jeho doba*, op. cit., ss. 63–64.

603 Viz především kritickou diskusi M. Arlanda, *La Nouvelle revue française* (únor 1938), který tvrdí, že Célinovo přesvědčení je v podstatě „solide“. André Gide (duben 1938) se domnívá, že Célinovi se v jeho popisu židovské „specialité“ podařilo vykreslit nejen skutečnost, ale i halucinaci, kterou tato skutečnost vyvolává, pozn. HA. Zde viz s. 142–143, pozn. AK.

zakořenělá slušnost jim zabránilo akceptovat tohoto šarlatána a pomatence. 290 Výsledkem bylo, že dokonce i Němci, kteří měli rozum, museli i nadále využívat tak neschopných napomahačů, jako byl Doriot, přívrženec Mussoliniho, a Pétain, starý francouzský šovinista, který vůbec neměl porozumění pro moderní problémy, když se marně snažili přesvědčit Francouze, že vyhlazení Židů bude lékem na všechny bolesti. Způsob, jakým se vyvíjela situace v letech francouzské oficiální a dokonce neoficiální připravenosti ke spolupráci s nacistickým Němcem, jasně ukazuje, jak neefektivní byl antisemitismus devatenáctého století pro nové politické účely století dvacátého, a to dokonce i v zemi, v níž dosáhl vrcholu svého vývoje a přežil všechny ostatní změny ve veřejném mínění. Nic na tom nezměnilo, že schopní novináři devatenáctého století, jako byl Edouard Drumont, i velcí spisovatelé, jako byl Georges Bernanos, napomohli věci, které mnohem lépe sloužili pomatenci a šarlatáni. 604

Célinovské společnosti

Céline je vedle Ezry Pounda z těch novátorů (vedle tolika menších podobně selhávajících), jejichž dílo, které nelze obejít, je stále bráno jako cosi špinavého, bezcharakterního. Protože se snad zdá, že trvají na svém? Nebo že neuznali vinu dost jasně? Jiní spisovatelé, pravíkoví i levíkoví, jsou přijímáni především jako tvůrci. Céline, tak jako Pounda, bude rozpolcené přijímání provázet ještě dlouho. Snad proto byly činěny opakovaně pokusy založit různé společnosti na jejich obranu a šíření jejich díla.

V době Célinova procesu chtěl Albert Paraz založit *Société des amis de Céline* (Společnost přátel Céline), ale Céline mu to v dopise z března 1951 rozmluvil:

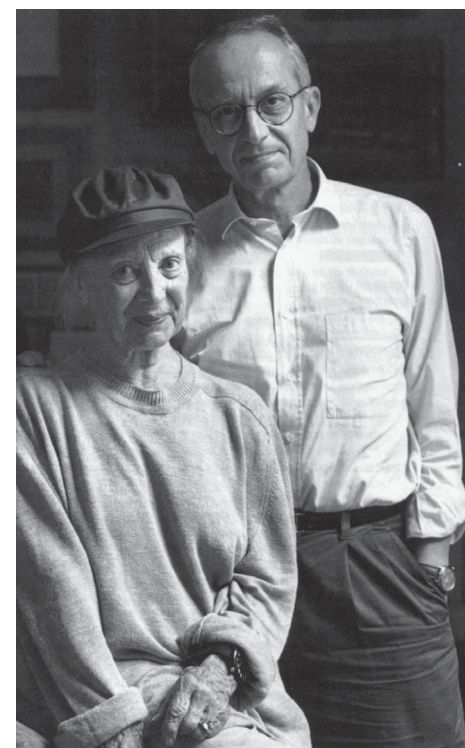
Nějaké moje kroužky, nějaké kaple? ne! Nejsem ani hvězda, a ještě ani mrtvola – Pro mě je to přílišný nevkus, který mě zraňuje. 605

Ještě za Célinova života krátce existoval *Comité d'amateurs des écrits de Céline* (Výbor milovníků Célinova psaní), který v roce 1953 založil malíř Jean Dubuffet. Výbor měl shromáždit finanční prostředky na Célinovo živobytí po návratu do Francie. Za 30 000 starých franků ročně (300 nových, zhruba 46 eur) měli členové obdržet luxusní edici některého dosud nepublikovaného Célinova textu. Kromě Dubuffeta byli členy společnosti Henri Mondor (předseda, 1885–1962, lékař a historik francouzské literatury a medicíny), Marcel Aymé a Paul Marteau. Céline své přátele požádal, aby v činnosti nepokračovali.

V roce 1963 (to už byl Céline po smrti) vyhlásil v célinovském *Cahier de l'Herne* editor Dominique de Roux vznik *Société des amis de Céline* (Společnost přátel Cé-

604 Arendtová, Hannah. *Původ totalitarismu I–III*. Přeložili Jana Fraňková, Jan Rybka, Zdenka a Mario Strettiovi, Helena Vebrová. Praha: OIKOYMENH 1996, ss. 108–109.

605 26. března 1951. *Des cénacles, des chapelles pour moi? non! Je ne suis ni vedette, ni encore mort — Je vois là un atroce mauvais goût qui me blesse.* – *Cahiers Céline* 6. *Lettres à Albert Paraz 1947–1957*. Ed. Louis, Jean-Paul. Paris: Gallimard 1980, s. 315.

Lucette Destouchesová (v roce 1994, jako osmdesátiletá dáma) a François Gibault. Archiv AK.

lina) se sídlem v Meudonu v domě Lucette Destouchesové. Společnost měla shromažďovat célinovskou dokumentaci, neměla však dlouhého trvání, neboť Lucette Destouchesová s ní nesouhlasila. Nakonec se Dominique de Roux plánu vzdal:

Se Célinovými „přáteli“ jsem se jednu dobu stýkal až moc, takže mohu říci, že takový spolek nepřicházel v úvahu, protože neustále propukávají a jiskří nějaké hádky, podlosti, závisti. Paní Destouchesová do toho třesoucího se ohně jen přilévala olej. K čemu tedy? Lepší je bránit dál jeho památku a jeho dílo tím, že o Célinovi budeme mluvit a psát a díky autorovi Cesty budeme tak jako dnes přátelé. 606

Ve Švýcarsku existovala asi dvacet let společnost *Les Amis de Céline en Suisse* (Célinovi přátelé ve Švýcarsku). Každoročně za Céline dávala sloužit mši a občas financovala konference a televizní pořady.

Nejvýznamnější célinovská společnost (která úzce spolupracuje i se Célinovým fondem v IMEC) je *Société d'études céliniennes* (Společnost célinovských studií). Založilo ji zhruba čtyřicet badatelů po kolokviu v Oxfordu (září 1975) v červenci 1976 v Paříži. Má za cíl (podle článku 2 statutu) „shromáždit bez jakýchkoli vášní politických a bez zaujatosti všechny, čtenáře, badatele nebo sběratele, kteří se zajímají o dílo Louise-Ferdinanda Céline, a napomoci všemožně k většímu poznání Célinova díla, zvláště stimulováním badatelských a kritických prací, vytvořením mezinárodních kontaktů, atd.“ Každé dva roky pořádá *Společnost* konferenci, vždy v jiném městě. (V Praze byla 11.–13. července 2000.) Tajemníkem *Společnosti* je kurátor Célinova fondu v IMEC André Derval, předsedou Célinův životopisec a právník Célinovy vdovy François Gibault. České země mají v devítičlenném výboru jedinou zahraniční zástupkyni: germanistku a romanistku Alici Staškovou, nyní působící na universitě v Berlíně.

606 Dopis Edmondu Gaudinovi z roku 1968. Zdroj: <http://louisferdinandceline.free.fr/index2.htm>, poslední přístup 19. června 2010, bez bližšího určení dopisu. Zde je také zdroj informací o célinovských společnostech.

Společnost *célinovských studií* vydává výroční revui *Études céliniennes* a spolupracuje na vydávání každoroční publikace Célinova fondu v IMEC *L'Année Céline*, v níž jsou ve spolupráci s nakladatelstvím Du lérot zveřejňovány nové badatelské poznatky o Célinovi a jeho díle.

Holandskou odnoží *Společnosti célinovských studií* byla *Utrechtská Célinova společnost* (Utrechts Céline genootschap) v Nizozemsku založená na katedře francouzské literatury university v Utrechtu. Sekretářem byl překladatel Jan Versteeg. Pobočka svou činnost musela ukončit.

V roce 1994 vznikla *Společnost célinovských studií v Rusku*, kterou vedou Célinovi překladatelé Tatjana a Vjačeslav Kondratovičovi v Sankt Petěrburku.

Druhá podstatná *célinovská společnost* se vytvořila v roce 1977 jako *Les Amis de Louis-Ferdinand Céline* (Přátelé LFC) a vyhlásila si za cíl „uvést ve známost v úplnosti dílo Louise-Ferdinanda Céline, osobnost doktora Destouchese; dosáhnout znovu-vydání textů násilně stažených z prodeje“.⁶⁰⁷ Tento poslední bod přiměl Lucette Destouchesovou, aby požádala o rozpuštění společnosti pod pohrůžkou soudní žaloby (šlo o jasnou snahu zveřejnit pamflety). Společnost rozpuštěna nebyla, ale přestala oficiálně vyvíjet činnost a přenesla své zájmy do vydávání měsíčníku *Le Bulletin célinien* se sídlem v Bruselu a každoročního pořádání *Célinova dne* (Journée Céline) v Paříži. Tato společnost nehledí tak úzkostlivě na přesnost dokumentace a o Célinovi hovoří s emocemi.

Le Bulletin célinien, založený roku 1981, dodnes vychází a některé jeho příspěvky jsou občas rovněž přebírány do *L'Année Céline*. Na stránkách společnosti přátel lze najít rozhovor s Marcem Laudeloutem, vydavatelem *Bulletinu*. Rozhovor není datovaný, ale úprava stránek je z listopadu 2009. V úvodu říká Laudeloutův protějšek Charles Champetier:

Před pár měsíci pařížští mravokárci znovu vytáhli do útoku proti Célinovi. A co je na tom nového: už jim nestačí hanobit jeho myšlenky, ale upírají mu veškerou literární originalitu a zároveň kriminalisují jeho obdivovatele.

V rozhovoru pak tazatel i Marc Laudelout hájí Céline a v závěru se mluví o rozdílu mezi vědeckou *Společností célinovských studií* a nadšenými obdivovateli kolem *Le Bulletin célinien*. Marc Laudelout říká jasně:

Po pravdě řečeno, se *Société d'études céliniennes* (Společností célinovských studií) nemáme nic společného. Nicméně mám dobré vztahy s jejím předsedou, advokátem Françoisem Gibaultem, který je mimochodem poradcem Célinovy vdovy. SEC má jiný cíl než my, obrací se výhradně k vědcům a ze Céline dělá na svých konferencích poněkud suchý předmět studia. Setkání, které každoročně pořádá *Le Bulletin*

607 Zdroj: *ibid.*

293 *célinien*, je vstřícnější, vřelejší, střídají se tu chvíle rozjímání a dojetí. Naši čtenáři jsou nutně vyznavači. I když nejsou zajedno se vším, co snad Céline napsal, někteří z nich k tomu přistupují s jistým soucitem a dokonce i s úctou k tomu, kdo jim připadá jako velíkán literatury, s nímž jeho současníci nespravedlivě zle zacházejí a dnes o něm skýtají redukcující a pokřivený obraz. Uvědomuji si, že někomu tento postoj může připadat pohoršující, ale myslím, že to odpovídá skutečnosti.⁶⁰⁸

Célinův vstup do Čech v roce 1990

Od počátku devadesátých let o Célinovi i v Čechách postupně informují významná literární periodika, v překladu vycházejí různá svědectví a ukázky z dosud nepřeložených Célinových knih. V závěru uvádíme bibliografické údaje, texty jsou běžně dostupné v knihovnách i elektronických katalogích. Pokud zde citujeme výňatky či jejich značnou část, pak proto, abychom na jejich podkladě sklenuli příběh Célinova ohlasu.

Mezi literárními historiky a teoretiky se Célinovi věnují hlavně tři autorky: překladatelka a literární publicistka Jovanka Šotolová (v *Literárních novinách* i jinde uveřejňuje překlady zajímavých marginálních Célinových textů a rozhovorů); Alice Stašková, badatelka, v těch letech ještě studentka, postupně uznávaná germanistka a romanistka (publikuje Célinovy rozhovory, zprávy z vědeckého dění kolem Céline a rozborů Célinova díla) a překladatelka Anna Kareninová, která se snaží přiblížit rozporuplnou Célinovu osobnost a různé náhledy na něj.

Jako první se k Célinovi vrátili v jeden a týž den [sic!] – 29. listopadu 1990 – dva hlavní literární týdeníky té doby: *Literární noviny* díky redaktorce, překladatelce a literární publicistce Drahoslavě Janderové a *Tvar*, který poskytl dvoustranu Anně Kareninové. Ač je patrné, že Céline považují obě autorky za velkého spisovatele, jímž je nutno se zabývat, vyznění těchto dvou hlasů se liší.

Literární noviny otisknou v čísle 35 redakčně krácený rozhovor se Célinem z roku 1955 (v překladu Věry Dvořákové): krácení soustřeďuje rozhovor na okolnosti Célinova psaní, drží se v tom nejlepším slova smyslu znalosti Jaroslava Zaorálka, vypouští pasáž, v níž Céline mluví o rozdílu ve stylu *Cesty na kraj noci* a *Féerie pro jindy*, tehdy poslední vydané Célinovy knihy (1952). Drahoslava Janderová k rozhovoru napsala pregnantní doprovodný text, v němž shrnuje Célinovo postavení u nás na začátku devadesátých let:

Drahoslava Janderová

CÉLINE – SVÁR TALENTU A MRAVNOSTI

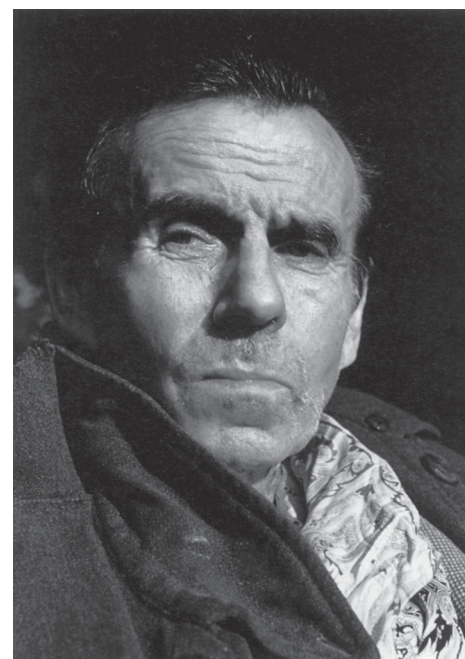
V zářijovém čísle francouzského *Literárního časopisu Magazine littéraire* vyšel dosud nepublikovaný rozhovor s L.-F. Célinem. Jeden z prvních, které poskytl v roce

608 Zdroj: <http://louisferdinandceline.free.fr/index2.htm>, poslední přístup 19. června 2010.

1951 po svém návratu z nedobrovolného exilu v Dánsku, kde hledal útočiště před francouzskými zákony a kde byl 18 měsíců vězněn za kolaboraci a antisemitismus. Dlouhé interview, které s ním natočil roku 1955 Robert Sadoul pro švýcarský rozhlas, patří k nejzajímavějším, jaké se podařilo od Célinea získat: hovoří v něm poměrně věcně, nestaví na odív svůj tolikrát proklamovaný pesimismus, pohrdání světem a lhostejnost k lidem. Několik odpovědí poodhaluje aspoň zčásti jeho tvůrčí metodu.

Je ironií osudu, že rozhovor, který vzápětí přetiskly některé evropské deníky jako jeden z četných célinovských materiálů pro západní čtenáře, dobře obeznámené s Célinovým dílem, padne právě v našich zemích na téměř panensky nedotčenou půdu. Vždyť české (Zaorálkovy) překlady prvních dvou Célinových románů – *CESTA DO HLUBIN NOCI* a *SMRT NA ÚVĚR* vznikly v rekordním čase, rok po vydání originálů (1933 a 1936). Po válce jsme však tohoto spisovatele – a nebyli jsme v Evropě sami – české kultuře skoro zamlčeli. Francouzskou i světovou veřejnost nepřestal případ L.-F. Célinea nikdy vzrušovat a jeho dílo i rozporuplné lidské i politické postoje nepřestaly být předměty důkladných analýz. – Céline není jediný velký spisovatel, který za války „lidsky selhal“, kolem jehož osoby se, snad vzhledem k tvrdosti poválečných trestů, později paradoxně vytvořila skoro mučednická aura – vzpomeňme Američana E. Pounda či francouzského spisovatele Brasillacha, popraveného po válce za kolaboraci. – Naše poválečná romanistika a naše nakladatelství si s tímto složitým problémem příliš hlavu nelámala: udělala nad zloduchem Célinem kříž a dobrých čtyřicet let ho prostě ignorovala. V několika málo kusých studiích o Célinovi, které u nás přece jen vyšly, hovoří autoři o „célinovském nenávistném vidění světa“, o „zabsolutněné negaci“ (Dějiny francouzské literatury, kolektiv autorů pod vedením J. O. Fischera), a zaštiťují se citáty pranýřujícími Célinea jako „ducha neschopného již ničeho než šklebivé radosti z rozkládání, potvoření lidské bytosti“ (J. Taufer). „Céline byl nejen fyzický, ale i duševní mrzák.“ ... „Céline je jeden z mála vzácných případů, na nichž lze přímo školsky demonstrovat, že opravdu velké umění neexistuje bez mravního základu,“ píše ještě v roce 1962 ve své studii o Célinovi ve Světově literatuře Petr Pujman. Třebaže bychom, zvláště v dnešní době, která znovu vynesla problém kolaborace na pořad dne, rádi dali těmto slovům za pravdu, čas v Célinově případě ukázal, že podobné černobílé soudy mohou být zavádějící.

Célinův militantní antisemitismus nelze přirozeně pominout ani dnes. I když bývá ze strany jeho obdivovatelů často omlouván jako literární póza, jako „metafora nenávisti k lidstvu“. V kulturním kontextu předválečné Francie a vichiovské vlády, ba dokonce i v našem, sehrál neblahou roli. Bylo by ovšem bývalo mnohem užitečnější vysvětlit našim čtenářům, jaké byly zdroje Célineova antisemitismu (v Célinově rodině je třeba hledat je už v souvislostech s Dreyfusovou aférou), co na něm bylo specificky francouzského, jakou roli hrál antisemitismus mezi spisovateli předválečné Francie

Céline v poslední dekádě života.
Archiv AK.

(Maurras, Barrès, Gide, Bernanos, Claudel a další), jak jeho antisemitské postoje souvisely se zvláštností jeho povahy a tvorby atd. Tím by se sice nesmazala Célineova skvrna, ale jeho politický vývoj ve třicátých letech by pro nás byl srozumitelnější a Céline by pro českého čtenáře přestal být nepochopitelným monstrem, jak nám ho v uplynulých čtyřiceti letech prezentovali naši romanisté.

Čeští čtenáři by potom snáz pochopili, že při všech výhradách, jaké můžeme k Célinovým postojům zaujmout, zůstává velkým spisovatelem. Je neúprosný svědek bídy lidí bezmocných a deklasovaných a zároveň analytik krutosti, zla, neřesti a podivínství, které bída plodí. Má v jejím vylíčení pronikavost Dostojevského, ale chybí mu účast a slitování. Je mistr stručnosti a syrově antiliterární zkratky. Fakturou své neozdobné prózy předběhl svou dobu o celá desetiletí. Je velká škoda, že byl vymazán z povědomí několika generací u nás. Tento podivuhodně talentovaný spisovatel by si býval zasloužil, abychom ho třicet let po jeho smrti (2. 7. 1961) četli pro radost z dobrodružství ducha, s plným vědomím síly jeho talentu, a ne se senzační příchutí čtyřicet let zakazovaného ovoce.

Literární noviny č. 35, 1990

Dvojstrana ve *Tvaru* č. 39, 1990 je naopak pásmem o životě a díle včetně pamfletů, a jsou sem zařazeny také ukázky ze Célinových dopisů, a dva krátké úryvky z téhož rozhovoru, jaký otiskly *Literární noviny* – překrývá se jen malá část a zachovány jsou naopak odkazy na další dílo. Přidán je úryvek z prvního dílu německé trilogie *Od zámku k zámku*. Opět je zde vidět, jak obtížně vznikaly překlady názvů Célinových knih: podobně jako ve třicátých letech u *Cesty na kraj noci* nebo v Německu u *Smrti na úvěr* („auf Borg“ – „auf Kredit“) i zde se uvádějí varianty, které pak sama autorka u knižního vydání nepoužila (Kašparband místo *Klaun's band*, Chodí pešek okolo místo *Skočná* a zcela nesmyslný V zámcích a podzámčí místo *Od zámku k zámku*).

Již jen úvodní a závěrečný odstavec pásma v Tvaru při stejném náhledu literárním ukazují jinak směřující postoje: **296**

Anna Kareninová

MAXIMA CULPA LOUISE FERDINANDA CÉLINE? (Osud spisovatele v dějinách)

V době napjaté mezi dvěma válečnými vřavami, v bezvýhodné pasti mezi dvěma totalitními ideologiemi, v nanicovatém bezčasném třicátých let „poskvřnil“ noblesu francouzského románu svými pudovými vizemi lidské bídy lékař Louis-Ferdinand Destouches (1894–1961), v literatuře známý jako Louis-Ferdinand Céline. Tři patologické pamflety z přelomu 30. a 40. let, z hlediska literárního pomínutelné, ale svým protižidovským (ale i protianglickým, protičernošským aj.) postojem primitivní a otrěsné, ho stačily vyvrhnout ze společnosti. Přestože je považován za velkou osobnost světového literárního vývoje, dodnes se Célinovi vyznavači těžce vyrovnávají s jeho chorobným antisemitským stihomamem i s faktem, že tento jasnozřivý duch, který se nikdy nepřidal k žádné ideologii (o čemž se mohli přesvědčit komunisté v roce 1932, fašisté v roce 1938 a kolaboranti v roce 1940) a který už v roce 1944 otevřeně srovnával Stalina s Hitlerem, tak slepě burcoval proti jinému národu a uvaloval na něj vinu za hrozící válečný konflikt. Takzvaná literární psychokritika poukazuje na Célinovu psychopatickou výbušnost, na všeobecné antisemitské nálady v tehdejší Francii, na Célinovy konflikty s konkrétními osobami i na to, že Céline nevystupoval jen proti Židům, ale hlavně proti intrikám peněz a moci. Jeho navýsost nebezpečné gesto vskutku vytrysklo z bláhové snahy uchránit Evropu před narůstajícím neštěstím a je nutno vidět je v kontextu všech Célinových protitotalitních snah. Také je třeba vzít v úvahu, že tím, jak brojil proti veškerému sektářství, si proti sobě Céline popudil lidi ze všech táborů; jako solitéra se ho pak dlouhou dobu nikdo nebyl ochoten zastat, takže jeho případ narostl do takových rozměrů, že jeho dílo obtěžkal na celá léta (v Čechách dokonce dodnes) vinou, která v samotném tomto díle není.

[...]

Možná mají svou pravdu hlasy, které nabádají všímat si u Céline pouze jeho románů a o jeho osobnosti taktně pomlčet. Ovšem u nás jsme o ní mlčeli až příliš dlouho, a protože jeho stěžejní romány se postupně chystají k vydání, přišla snad po padesáti letech chvíle, kdy bychom o fenoménu Céline mluvit měli: jednak abychom o něj doplnili náš zkreslený obraz francouzské literatury, jednak i proto, že pochopit fatální tragiku tohoto spisovatele znamená obsáhnout i jeden z tragických imperativů dvacátého století.

Tvar, č. 39, 1990

V červnu 1991 v čísle 3 *Světové literatury* vychází s kratším úvodem rozsáhlá kapitola z prvního svazku německé trilogie – ještě pod názvem „V zámčích a podzám-

LOUIS-FERDINAND CÉLINE – BAGATELY K PORTRÉTU

(s vědomím nakladatelství L'Herne
připravila a přeložila Anna Kareninová-Fureková;
text Teda Morgana přeložil Josef Raunolf)

Revolver Revue č. 18, 1992, s. 183.

čí“ – v překladu A. Kareninové. Na podzim jí pak poskytne v čísle 39 roku 1991 celou jednu tiskovou stranu týdeník *Respekt* pro emotivní článek, který chtěl zas pro jiné čtenáře než v literárním týdeníku *Tvar* poskytnout pohled na rozporný obraz velkého kontroverzního spisovatele.

Anna Kareninová

SPISOVATEL, KTERÝ SE OCTL V TÁBOŘE KATŮ

Céline, tento tvůrce zcela osobitých, vířivých a zajímavých próz, které líčí v obrovských malbách ubohost člověka, snížil sebe i své dílo otrěsnými, křečovitými antisemitskými pamflety z konce 30. let: ty dosud brání vidět v něm ojedinělou, nešťastnou bytost, v literatuře – a svým osudem možná i v dějinách – osobnost nebývalou, která zaplatila svou výjimečnost životem. Ale jak je možné, že na Célinovi leží stín tak dlouho, když tolika jiným a možná bezcharakternějším už literatura podobné postoje promlčela? Ano, jeho pamflety byly zlostné, odporné, ale bylo přece jasně prokázáno, že se nikdy nespojil s nacisty jako jiní, kteří možná křičeli méně. A přesto musí jeho přátelé a zastánci, kteří cítí jeho duchovní sílu, neustále bojovat proti hradbě leckdy pochopitelných předsudků. André Gide, který si velmi cenil Célinových meziválečných románů *Cesta do hlubin noci* a *Smrt na úvěr*, už kdysi napsal, že Célinovy pamflety je nutno brát jako záchvat jeho obraznosti a odložit je coby nepodařený žert – ale ani Gidova recenze není bez odsudku. Célinův celoživotní přítel, spisovatel Marcel Aymé, zas vysvětloval tyto antisemitské výlevy konkrétními a vážnými ústrky a Célinovou bytostnou neochotou prominout křivdu: to stačilo vznítit tradiční latentní antisemitismus francouzských živnostenských vrstev, v nichž Céline vyrůstal. Jiní pak, hlavně v posledních desetiletích, se pokoušejí hledat příčiny Célinovy slepé nenávisti v psychoanalytických rozborech... Jedno mají všechny tyto snahy společné: za Célinovým literárním cílem cítí ryzího a monolitního člověka a snaží se vlastně rozštípený Célinův obraz stmelit a sladit často i v sobě samých. [...]

Bude ještě dlouho trvat, než se k nám skutečně vrátí Célinovy knihy, než vůbec najdou nakladatele [...] Ale neméně dlouho bude asi trvat, než se – po desetiletích černobílého vidění historie – vyrovnáme se samotným Célinovým osudem, který, budiž znovu řečeno, je jakoby metaforou i paradoxem neúprosných dějin tragického dvacátého století. Jedno je však nutné si uvědomit: jestliže onen neodbytný dar vydávat se z břemene života v tragickém páření hnusu a soucitu vynesl Célinea na tak výsadní místo v literatuře, pak to nebylo nic jiného než táž schopnost, která jej z literatury i pochopení vyřadila. Céline totiž nemlčel. A v ničem nelavíroval. Nic víc.

Respekt č. 39, 1991

Célinův návrat do Čech se završuje v lednu 1992 v *Revolver Revui*, kde se vrací i obraz jeho prvního českého překladatele ve vzpomínkách Hedviky Zaorálkové. Snad nejslavnější a nejpůsobivější kapitolu z *Rigodonu* (Skočné) o bezprisorných dětech v rozbombardovaném městě plném mrtvých těl zde přeložila Jovanka Podpěrová (Šotolová). A soubor doplnila pásmem „Bagately k portrétu“ Anna Kareninová, která pro něj vybrala a přeložila různé vzpomínky na Célinea a články o něm: vedle Célinova integrálního rozhovoru s Jacquesem Darribehaudem z roku 1961 je tu článek André Gida z roku 1938 o *Bagatelách k masakru* „Židi, Céline a Maritain“, část Trockého studie „Céline a Poincaré“ z roku 1931, vzpomínka Oleho Vindinga na Célinův dánský exil, vojenského lékaře plukovníka Camuse na působení lékaře a přítele Destouchese a Abela Bonnarda na Célinea v Sigmaringenu. Závěr bloku tvoří Célinův portrét, jak ho napsal pro *Cahier de l'Herne* Marcel Aymé. Je to portrét přítele, který uzavírá:

Při jeho procesu, kdy byl souzen v nepřítomnosti, vládní komisař potvrdil, že v Célinových spisech není žádný záznam, že Célinův rejstřík je čistý. Nesmělým obdivovatelům, které zlá legenda a příliš opatrná kritika stále ještě nutí držet si od něho odstup, mohu i já říct: „Céline je čistý.“

Přesto: poznamenejme z Karla Jaspere:

Vyhýbáme se otázce viny, soustředujeme-li se ne na to podstatné, nýbrž na jednotlivosti, které jsou sice samy o sobě správné, ale nejsou celkem: jak se při takovém soustředění jeví –, nebo hledáme-li schválně chyby druhých a skutečně je i nalézáme.⁶⁰⁹

Snahy o Célinovo přijetí zpět do Čech nicméně narážely (a stále narážejí) na názor, který odmítá jakkoli relativisovat to, v čem vidí morální selhání. Tento pohled reprezentují dva články Zdeňka Urbánka v *Literárních novinách* v roce 1995 po novém vydání *Cesty do hlubin noci* v jen mírně revidovaném Zaorálkově překladu:

609 Jaspers, Karl. *Otázka viny*, op. cit., s. 127.

299 Zdeněk Urbánek TISKNOUT, NETISKNOUT?

[...] Lutherovi se to zapomělo nebo se ten odporný rys spolkl s jeho věroukou, jež má podnes stoupence na všech kontinentech. Co teď s tím? V celých početných generacích zůstalo jako součást kontaktů s pánembohem zahnížděno: „Židi ven!“ Mělo to a má následky. Hitler měl nacifikaci snazší. Ale co si pomyslet o filosofovi jménem Heidegger? Byl to sebeokouzlený objevitel definic lidského pobytu ve světě a ve vesmíru. Když však přišla zkouška jeho lidskosti a významu filosofování pro jeho vlastní život, hrůzně zklamal. Jmenován rektorem ve Freiburgu, židovské profesory vyhnal. „Jen Führer [...] je nynější a příští skutečností Německa a jeho slovo je vaším zákonem,“ říkal 1933 a končil: „Heil Hitler!“ Povedl se, filosof. Nebyl ovšem sám. Poutavý je Paul de Man, podle některých hlavní sloup dekonstruktivismu, literární vědní nauky, podle níž text je vše, život původce textu nic. Francouz Derrida má z té nauky slávu podnes. Belgičan Paul de Man, jak bylo prokázáno teprv po jeho smrti, za německé okupace své země psal antisemitské články do tamějších novin. Prý zdatně útočné. Ta statečnost! Po konci války ho to přešlo, pokradmu se uchýlil do USA a rovnou na Yale. Podle některých on objevil součást postmodernismu jménem dekonstrukce. Propletenec toho vynálezu s prastarým antisemitismem ať každého před ním varuje.

A konečně jsme u Louise Ferdinanda Célinea. Začal jako lékař. Až ho to v pařížské chudinské čtvrti přestalo bavit – i když zážitek to byl výhodný: na jeho základě napsal *Cestu do hlubin noci*. To bylo roku 1932. Talent neuvěřitelně svůdný. Podobně jako Heidegger okouzloval až do rozumové a mravní mátožnosti sám sebe. Totéž platí o jeho Smrti na úvěr z roku 1936. Vše je skvěle splavné lyrizování na účet bídy a hrůzy nuzných a raněných životů. Talent bez doprovodu pronikavě chápavého zdravého rozumu je stejně ztracen jako pronikavý rozum bez talentu. Céline nevydržel. Nedomyslel. Náhle se rozhodl svěst bídu světa na Židy. Přestal být objevitelem. Obdobně mluvil už svatý Jan Zlatoústý („Nesmíte je nenávidět za to, jak jednají, ale za to, co jsou.“) a pak Luther i další.

Célinovy antisemitismy, pokud vím, česky nevyšly. Měl jsem tuhle jeho děsivou vinu zatajit a rozbásnit se o hrůzné kráse *Cesty do hlubin noci*? Yaleský objevitel de Man by mi to asi schválil. Ale nepotřebuji jeho souhlas. Roztržitě, přítomně okouzlující a svůdně Célinovo lyrizování bídy a hrůzy je dobře znát, abychom věděli, jak dalekosáhle velký talent může klamat ve věci skutečnosti světa, definování jeho smyslu a relace básnění a pravdy. Ano, tisknout, ale pro čtenáře znalé rozdílu mezi lidskou velikostí a talentovanou sebeoslavou.

Literární noviny č. 25, 1995

[...] Čtu-li nyní Peroutku z roku 1937, zjišťuji, že ani on, jako my mladíci, nebyl dost informován nebo nepředvídal. Věděli jsme ovšem, Peroutka i my, že je jedním z největších hříchů, idiotství a nakonec zločinů euroamerické buržoazie společensky a tupě „běžný a únosný“ antisemitismus. Byl odporný, ale jak bude vražedný, až se zkoncentruje, jsme netušili. A za četby Célinovy Cesty ani Smrti nebylo z čeho odhadnout, že tento lékař chudých a žalobce buržoazie za nadřazenectví a za viny proti sociální spravedlnosti zanedlouho sklouzne po módní vlně antisemitismu nikoli jen „běžného a únosného“, ale hromadně násilnického. [...]

Literární noviny č. 24, 1995

Oproti tomu tehdejší studie Alice Staškové se dívá na Célinovy postoje s odstupem šedesáti let a poprvé v Čechách o jeho pamfletech dokáže mluvit věcně. Uplatňuje nad nimi vhled kritického ducha, který je mezi Célinovými vyznavači ojedinělý. S Alicí Staškovou vešel do Čech onen pohled na Céline celistvého, na jaký čekala autorka této knihy už ve svém článku z listopadu 1990 a pak ze září 1991. Pohled na Céline zceleného i o jeho pamflety.

Alice Stašková

VYSTIHNOUT BYTOSTI A FAKTA TAK PŘIROZENĚ, JAK JE TO JEN MOŽNÉ

Během posledních patnácti až dvaceti let lze ve Francii, Belgii, ale i ve Spojených státech pozorovat stále zesilující vlnu zájmu o osobnost a dílo L.-F. Céline, spisovatele a lékaře, od jehož narození letos uplynulo právě sto let [...] Až donedávna převládala v nakladatelské praxi tendence ponechávat dobové politické projevy L.-F. Céline stranou a zaměřit se na jeho dílo čistě beletristické. Tento trend posiloval navíc Célineův zákaz znovu vydat tři z pamfletů. Oproti tomu dnes se célinovské bádání začíná stále více věnovat studiu pamfletů a publicistiky, a to především ze dvou důvodů: za prvé proto, že pamflety napomáhají osvětlit a pochopit Célineův stylový a tvarový vývoj, jakož i proměny Célineova vidění světa tak, jak se promítají v jeho románovém díle. Druhým důvodem je pak analýza kulturní a politické atmosféry v předválečné a válečné době ve Francii.

Fragmentární spis *Mea Culpa* z roku 1936 je reakcí na spisovatelův několikátýdenní pobyt v Sovětském svazu. Tedy jakýsi Célineův návrat ze Sovětského svazu, kde ovšem Céline, na rozdíl od Gida, nebyl oficiálním hostem a cestu si hradil z honoráře za ruský překlad svého románu *Cesta do hlubin noci*. Na základě tohoto románu byl Céline často pokládán za komunistického sympatizanta nebo jakéhosi anarchizujícího komunistu. V pamfletu Céline nevypráví o svých cestovních příhodách, nepopisuje lidi, krajinu, ale podává čtenáři sled svých úvah, soudů o sovětském komunistickém režimu, o jeho zrůdnosti, byrokracii

301 a policejní hrůzovládě a především o podvodné manipulaci s nadějí lidí na lepší zítřky: „Nárok na štěstí – hle obrovský podvod! – Všichni vražedníci vidí budoucnost růžově, to patří k řemeslu...“, a tak se obžaloba komunismu stává obžalobou všech ideologií, jejichž původem není nic jiného než „vzteklý, žlučovitý, křečkovský, neporazitelný egoismus“. Spisovatel mluví o odvěké společnosti, který spočívá v „padesáti stoletích služebnosti“, a po zvolání „býti obětí Historie neznámá stát se andělem“ vyslovuje svou skepsi, jež vyplývá z poznání, že vše by probíhalo jinak, kdyby člověk nebyl stále týž, kdyby se mohl osvobodit od stále stejného materialismu a podruží všemocné nadvlády peněz, která je společná všem režimům.

Pamfletem *Bagately o masakru* (*Bagatelles pour un massacre*) z následujícího roku čtenáře provází vypravěč Ferdinand, který zde poprvé explicitně představuje – od prvních stránek *Cesty do hlubin noci* a především od *Smrti na úvěr* – tušenou identitu vypravěče a autora. Kniha čítá několik set stran, rozdělených do různých dlouhých nečíslovaných kapitol. Jde přitom o naprosto nesourodou směsici prolínajících se žánrů, jež je pouze jistým způsobem rámcována dvěma Célineovými scénáři k baletům na začátku pamfletu, k nimž se pak autor vrací v závěrečném odkazu. Líčení krás Leningradu kontrastuje se špínou a zápachem tamější nemocnice pro venerické choroby, pařížské dialogy s Ferdinandovým přítelem, „dobrým Židem“ Gutmanem, se střídají s útržky rozhovorů se Célineovou ruskou policejní tlumočnicí Natašou v Leningradě. Do toho jsou zasazeny četné citace, statistiky a tabulky, volné verše a popěvky.

V zásadě mají *Bagately* čtenáři představit pachatele zla zmítajícího nejen Sovětským svazem, nýbrž celým světem. Céline popisuje veškerou bídu a zkaženost současné společnosti především ve Francii. Zhoubu velkých měst, alkoholismus a úpadek literatury, kritiky a knižní kultury vůbec. Podivuje se s patosem muže z lidu, stojícího mimo instituci intelektualismu: „Ve vsi počestnosti, zdá se mi, že všichni ti, co se vrací z Ruska, mluví hlavně proto, aby nic neřekli... Vrací se se spoustou objektivních, neškodných detailů, ale vyhýbají se tomu zásadnímu, nikdy nemluví o Židovi.“ Ferdinand se tedy snaží vyburcovat Francouze, nebo lépe árijce vůbec, proti jejich „skutečným“ utlačovatelům, kteří ovládají svět a jsou silní svou nepřekonatelnou solidaritou. [...]

Výsledkem neomezené a s ďábelským chladem řízené moci v rukou Židů totiž, jak soudí Ferdinand, bude vytlačení původní západní (francouzské) kultury kulturou židovskou – chladnou, spekulativní, neemotivní a perverzní, a árijci se ve své zaslepenosti poženou do nových válečných masakrů mezi sebou. *Školu mrtvol* (*L'Ecole des cadavres*) dokončil Céline krátce po mnichovské dohodě, ještě v roce 1938. Pamflet navazuje na formu pamfletu předešlého s tím, že zde nenajdeme epické prvky, mizí dialogy, nejsou uvedeny žádné scénáře. Do sledu úvah, emotivních výkřiků, jsou zasazeny argotické nadávky, popěvky, říkanky

a citace někdy z dokumentů a pramenů buď nepodložených, nebo přímo podvržených. Textem nás opět provází vypravěč Ferdinand. Titul pamfletu je záměrnou narážkou na název slavné Molièrovy komedie a v kontrastu k ní zvěstuje hrozící tragédii. Pokud se totiž, podle Ferdinanda, árijci nesjednotí, podaří se Židům vyvolat válku proti Hitlerovi, rozeštvat poslední dvě vojenské mocnosti v Evropě – Francii a Německo. Ferdinand odhaluje vůli západních demokracií válčit za Židy, což povede k válce poslední, v níž snad konečně mrtvoly francouzských vojáků poučí svět o hebrejském zlu. [...]

Tváří v tvář hrozbě „poslední války“ se Céline obrací k beznadějně politické situaci ve Francii a zejména k poměrům ve společnosti, v níž jsou „páni a sluhové k nerozeznání pomíchání, všechno stejná mršina“, a kde proletariát neusiluje o nic jiného než stát se buržoazií, která je jen „živoucí panděro s jednou dírou vpředu a druhou vzadu“. Nejpohrdavěji se „stoprocentní rasista“ vyjadřuje o svobodných zednářích a v souvislosti s tím i o Československu, republice podle něho zrozené „pod šťastnou hvězdou zednářskou“. Zde uvádí celou řadu fiktivních nebo smyšlených citátů, nad jejichž morální a myšlenkovou úroveň se soudnému čtenáři zvedá žaludek. [...] Poté Ferdinand charakterizuje politiku fašistických států: „Fašistické státy nechtějí válku, ve které nemají co získat.“ [...]

Poslední pamflet *Les Beaux Draps* vyšel v roce 1941. Zde se vypravěči Ferdinandovi židovský problém už nejeví jako aktuální. Francouzi se po vojenské porážce stáhli do soukromí a odmítají si připustit jakoukoli pravdu přicházející zvenčí. Tento poslední spis se nakonec stává jakousi černou groteskou: uprostřed války Hitler, ten největší Žid, v podstatě běsní stejně jako Stalin, a tak se Ferdinand baví ironickými návrhy národní obnovy ve Francii, kde „Francouzi sní o ministrech“. Předkládá k uvážení novou sestavu vlády, kde by například post ministra bídý zaujal děda Mráz, financí Nikdo a zdravotnictví Sirup z horských bylinek, jindy naráží na jména dobově známá, která však dnešnímu čtenáři už moc neříkají. [...] Celkově vyznívá pamflet jako jakýsi Célinův dovětek, povzdech: copak jsem jim to neříkal, proč mě neposlechli? [...]

Zatímco célinovské chrlení v románech je výsledkem usilovné a přepečlivé práce trvající často několik let, pamflety byly napsány za několik měsíců, jak to ostatně vyžadovala jejich aktuálnost bez nároků na estetickou funkci. Staccatové tempo tak nutně vede k chaosu, jenž nakonec přes svou hrůzně přitahující odpudivost nevyhnutelně znudí. V literární pokleslosti pamfletů, které si byl ostatně Céline vědom, neboť jasnozřivě a sebekriticky zvažoval uměleckou úroveň svého díla, spočívá také nepochybně příčina, proč zakázal jejich nové vydání. Je tedy v jistém smyslu paradoxní, že se nebál být zostuzen jako člověk, ale obával se o svou reputaci literáta. [...] Není sporu o tom, že Célinovy pamflety jsou díla z literárního i myšlenkového hlediska hluboce pokleslá. Každého nutně napadne otázka, proč Céline něco takového vůbec psal. Sartrovo podezření, že „mohl-li

303 (Céline) něco takového napsat, musel být placen“, se prokazatelně nezakládá na pravdě. Ne, pro peníze proti Židům nepsal. Proč tedy? Mnozí „célinologové“ (Chesneau, Morand, Seebold, Vitoux) označují za jednu z příčin těchto excesů maloburžoazní prostředí, ve kterém Céline vyrůstal, spolu s trvalým vzestupem antisemitských nálad ve Francii.⁶¹⁰ André Gide, který ostatně sám proti antisemitismu nic nenamítal, ho však u Céline považuje za záminku: „Židárna je zde pouhou záminkou, nejhrubší, jakou si mohl vybrat..., nejtriviálnější..., která umožňuje ty nejobecnější soudy... nejzazší libovůli autorovu peru. Céline vyniká v invektivě...“ Psychoanalytické a psychokritické célinovské studie hovoří o jakémsi druhu paranoie. V Célinově díle lze vskutku nalézt zřetelné stopy stále naléhavějšího pocitu pronásledování. Již Célinova prvotina vyvolala první z celé řady afér, ústrků, rozmísek a domnělých nebo skutečných pronásledování, jejichž obětí se Céline, ať právem, či neprávem, stal, aniž se kdykoli přiznal k vlastnímu podílu viny. To se týká především poválečného procesu, kdy byl francouzským soudem v nepřítomnosti odsouzen za kolaboraci. Bránil se s tak neuvěřitelnou prostotou, že vzniká pochybnost, zda si byl vůbec vědom nejen dosahu, ale prostého obsahu svých vlastních slov: Od roku 1938 jsem nenapsal jediné slovo proti Židům. Po omilostnění a návratu z dánského exilu po roce 1951 si vykládá váhavý postoj nakladatelů k vydávání svých románů jako komplot, jako projev závidivosti a snahu zatlačit největšího stylistu francouzského jazyka do zapomnění. „Jedinou příčinou toho všeho je styl. Zdá se mi, že jde o to, abych byl spolu se svými knihami zadušen, vymazán, zapomenut, abych přestal existovat.“

Teorie o stihomamu by koneckonců mohla osvětlit i fakt, že přítomnost rasismu lze u Céline sledovat až k jeho poslednímu románu, kde pro změnu hovoří i o „žlutém a černém moru, o Čiňanech, kteří postoupí až do Cognacu“.⁶¹¹ Po zkušenosti s pamflety si možná uvědomíme, že jde asi jen o jinou podobu trvalých Célinových obsesí. Nenapsal snad v roce 1947 svému příteli Miltonu Hindusovi, americkému židovskému intelektuálovi, že „je třeba vytvořit nový rasismus na čistě biologickém základě“?

Céline byl však především pacifista. Neoblomný a nezvratný. Pacifista ze strachu. Vyhnout se válce za každou cenu! je neustále opakovaným motivem pamfletu *Škola mrtvol* a též důvodem, který autor nejčastěji uvádí v průběhu poválečného soudního procesu na svou obhajobu: „Protestoval jsem pouze proti několika semitským klanům, které nás hnaly do války. – Zhřešil jsem svou vírou v pacifismus hitlerovců, ale tím můj zločin končí.“ V roce 1948 píše J. Paulhanovi: „S neuvěřitelnou sprostotou se spekuluje se smyslem mých pamfletů. Celí posedlí se snaží ze mě udělat vraha Židů! Nechtěl jsem Auschwitz, Buchenwald!... Basta!“ Byl tedy Céline pouze zaslepen hrůzou z přicházející války a toužil po jediném – tuto hrůzu vybuchnout a spolu s ní všechnu nenávist a úzkost? O *Cestě do hlubin noci* říká, že ji psal proto, „aby vystihl bytosti a fakta tak přirozeně, jak je to jen možné“,

610 Tento názor vyjadřuje i Célinův přítel Marcel Aymé ve svém textu o Célinovi v *Cahier de l'Herne*, op. cit., ss. 277–280, pozn. AK.

611 Skočná končí takto – a jsou to poslední slova Célinova posledního románu: „...jen ať si Čiňani přijdou, ať si troufnou, nedojdou dál než do Cognacu! tam celý to slavný žlutý nebezpečí skončí šťastně ožralý ve sklepích! a to je ještě Cognac dost daleko... miliardy za miliardama už budou mít dost, když projdou, však vy víte kudy... Remeší... přes Épernay... téma šumivejma hlubinama, ve kterých už nic není...“

aby podal „pravý pocit... to znamená skoro pokaždé pocit ohavný, skrývaný... 304 to, co jsme pociťovali a neodvážili se přiznat...“

Zatímco jeho romány tyto pocity vyjadřují – přitom úzkost a strach tu dominují –, dost možná, že pamflety vznikly právě z potřeby tento strach zahubit. V tom případě představují jakousi střední periodu v Célinově myšlení a díle; po odhalení všech hrůz tohoto světa v prvních románech ukáže v pamfletech na domnělé příčiny a viníky nastávající apokalypsy, kterou s konečnou platností zobrazí v románech posledních. Céline se však bohužel během války neomezil pouze na pamflety. Napsal také třicet „soukromých dopisů“ redakcím kolaborantského tisku, v nichž se vyjadřuje k aktuálním politickým otázkám doby a které se pak, přes jeho opožděné protesty, pravidelně ocitaly na prvních stránkách těchto listů. V roce 1942 podepsal Manifest francouzských intelektuálů proti anglickým zločinům.⁶¹² A tak byl roku 1950 odsouzen k jednorozhodnému vězení, pokutě, konfiskaci poloviny majetku a ztrátě cti. Nicméně přímá a vědomá kolaborace mu prokázána nebyla – Céline nikdy nepatřil k žádné politické straně, organizaci, hnutí, nikdy se plně novinářsky ani osobně neangažoval, což by ani neodpovídalo jeho postavení nezařazeného a nezařaditelného životního umělce. Naopak, je známa jeho lékařská a lidská obětavost. Rozumíme-li tedy kolaborací cílevědomou spolupráci s režimem, jsem toho názoru, že kolaborantem v tomto slova smyslu nebyl [...] U Céline se nejednalo o kariéristické ambice, a proto nás uvažování o společném myšlenkovém pozadí těchto intelektuálů přivádí k otázce po jejich vztahu ke společnosti, k dějinám.

Literární noviny č. 32 a 33, 1994; v citacích ze *Školy mrtvol* je použito překladu S. Horského, ostatní přeložila A. S.

V druhé polovině devadesátých let navázalo na články v periodikách knižní vydávání Célinova díla. Hned po roce 1989 o práva požádala dvě nakladatelství: Melantrich a Odeon. Melantrich se zajímal pouze o *Cestu do hlubin noci*, Odeon chtěl vydat postupně všechny Célinovy základní romány. Ve chvíli, kdy se autorce této práce podařilo pro Odeon od Melantrichu získat i opci na *Cestu*, nakladatelství Odeon už bylo existenčně ohroženo. Paralelně se v tu dobu začalo na popud Milana Kundery zajímat o Céline i brněnské nakladatelství Atlantis a jeho ředitelka paní Jitka Uhdeová. Autorka této práce o tom říká v *Revolver Revui* č. 70: „Jejich představy se proluly s mými. Když jsem se rozhodla odejít z nakladatelství a věnovat se literární a překladatelské práci, začala jsem studovat překlady Jaroslava Zaorálka, abych na ně později mohla navázat, a připravila reedice obou jeho hlavních célinovských děl: *Cesty do hlubin noci* a *Smrti na úvěr*. Díky tomu, že Milan Kundera po několik let duchovně i materiálně vydávání Céline podporoval, vycházela zprvu každý rok jedna kniha. Postupně by měly být vydány všechny Célinovy prózy mimo pamfletů a baletů (příležitostných scénických féerií inspirovaných Célinovým obdivem k tanečnicím).“⁶¹³

612 V Célinově korespondenci jsou písemnosti (nalezené později, než Alice Stašková otiskla svou studii) svědčící o tom, že jeho jméno bylo na seznam přidáno bez jeho souhlasu.

613 *Revolver Revue* č. 70, 2008.

Apokalyptická freska složená z frašek

Francouzský spisovatel Louis-Ferdinand Céline (1894–1961) se znovu rozepsal až na konci padesátých let, a navázal tak na linii tvorby, kterou před bezmála čtvrtstoletím dobrovolně (ale i nedobrovolně) opustil. Napsal románovou trilogii, která je jakousi literární závěti a vyvrcholením spisovatelova neobyčejného a rozporuplného díla. Román *Sever* je střední částí této trilogie a ačkoli vyšel v roce 1960 a jeho sugestivní název symbolizoval pro autora, který v červenci 1944 prchal z Francie obsazené právě invazními vojsky spojenců, jedinou cestu k záchraně holého života. Severem minil Dánsko, ale osud mu dopřál putování válečným a rozbombardovaným Německem – a potom trvalejší pobyt v dánském vězení.

Druhý díl sice začíná v Baden-Badenu v hotelu Brenner, ale téměř celý děj se odehrává na statku v Zornhofu. Líčí malé soukromé příběhy na pozadí velkého příběhu druhé světové války, který právě vstupuje do závěrečné části. Od literární trilogie připomínající fresku očekáváme, že zachytí velkolepé tragické válečné finále, v němž se daly do protichůdného pohybu obrovské armády, masy uprchlíků a někdy i celé národy: v tom nás Céline nezklame. Obyvatelé velkého zemědělského statku jako by zastupovali jednotlivé bojující strany a národy, vítěze i poražené:

vedle Němců jsou zde utečenci, zajatci i vězňové. V pestré lidské směsí ovšem nenajdeme jediného obyčejného člověka, který by trpěl, a přitom toužil po dobru. Veden svým úděsným mistrstvím vykreslil Céline bytosti lidem spíše jen podobné, které sice trpí, ale jediné po čem touží, je pomsta. Mají-li vůbec něco společného, jsou to hluboké a skryté pocity nenávisti a animálního pudu po přežití. Možná, že někde jinde ještě existuje lidstvo se svými vznešenými ideály, ale v obyvatelích zornhofského dvora vidí Céline jen zloděje, vrahy, smilníky a zvrhlíky, děvky a idioty. Dokonce i pokorní a tiší – bibelforscherové (kteří odmítají službu ve zbrani zbrani) se v Célinově optice „rybiho oka“ mění v přízračné zombies a jejich mlčení, které ničím nepřipomíná křesťanskou ctnost, spíše děsi.

Člověk se nemění

Neznáme ještě Skochnou (Rigodon), třetí část trilogie, ale již v románu *Sever* pociťujeme, že je Célinova deziluze naprostá – při četbě některých pasáží máme dojem, že čteme pesimistické vize mystika, následníka a novodobého dovršitele Léona Bloye, volajícího po očistné Apokalypse. Céline je předsvědčen o nepolepšitelnosti lidstva, je rozčarován a unaven. Od dob dánského vězení touží po jediném: „Aby mi dali všichni svatej pokoj... chápal jsem

tyhle pocity... Léon Bloy, když umíral, požadoval: Ducha Svatého a kozáky! ... já, který vím mnohem víc než on, zač je toho loket, a podle vás tu rozkřikuju, žádám bezpodmínečně „bombu nejtěžšího kalibru a Číny!“

Příběhy této knihy se sice odehrávají v Německu na přelomu léta a podzim roku 1944, kdy po nezdařeném atentátu v zemi vrcholil teror gestapa a jednotek SS, ale autor se neustále vrací do současnosti, konfrontuje minulost současnými metamorfózami zla, konstatuje, že člověk se nemění a odmítá veškerý technický pokrok a vynálezy, které dokonale slouží pouze zločincům („nadzvukovej? o to je jen rychlejší zloděj a vrah!“). Celek románu a rámeček trilogie vyvolávají představu monumentální fresky a nic na tom nemění fakt, že v jednotlivých osudech přechází do frašky a bizarní podívané na strakatou směs lidí, lidiček a postav vcházejících právě do historie.

Román *Sever* vydaný v roce 1960 je zvláštním druhem paměti, které spisovatelova selektivní paměť nezapomínající na měsíce a roky křivd a vlastního ponižení vychrlila i proto, aby se ještě jednou a naposledy připomenul umělec.

Jiří Olič

Louis Ferdinand Céline: *Sever*. Vydalo nakladatelství Atlantis v Brně roku 1997. Z francouzštiny přeložila Anna Kareninová. Počet stran 440. Cena a náklad neuvedeny.

Lidové noviny, 29. října 1997.

Célinovská řada v nakladatelství Atlantis, jejíž dalších pět svazků přeložila a komentáři doprovodila Anna Kareninová, je doplněna co nejúspornějším aparátem: poznámkou o autorovi, která je téměř identická ve všech svazcích, někde chronologickým přehledem pojednávaných událostí či historií skutečně pravého a posledního rukopisu a hlavně vysvětlivkami o skutečných postavách Célinem zmiňovaných.

Podle toho, jak jednotlivé svazky od roku 1995 vycházejí, jsou recensovány: kritika (sopsis článku je uveden v závěru knihy) v nejmenším nezpochybňuje Célinův literární význam a do moralisování o Célinově postojích se nepouští. Z recenze Jiřího Oliče⁶¹⁴ je patrné, jak jasnozřivě vnímá Célinovo poválečné dílo kritik generace, která Célinea poznávala v době, kdy se o něm mlčelo.

Vítán je i první svazek Gibaultova životopisu *Céline, Čas nadějí 1894–1932*.⁶¹⁵

614 Narozen 1947. Básník, esejista, literární kritik. Autor řady knih, vydaných v samizdatu. Po listopadu 1989 byla vydána kniha próz a básní *Marná snaha*, monografie o Josefu Váchalovi *Nejlépe tlačit vlastní káru sám...* (Paseka 1993) a Jakubu Demlovi *Čtení o Jakubu Demlovi* (Votobia 1993).

615 Brno: Atlantis 2005.

Z řady recenzí, které kromě Alice Staškové píše pravidelně Petr Komers nebo Ladislav Nagy, se nadále vymykají příspěvky Jovanky Šotolové. V roce 1996 v *Literárních novinách* č. 4 uveřejňuje ve vlastním překladu svědectví Célinovy dcery Colette Destouchesové, pohádku *Malý Muk*, kterou pro dceru Céline napsal, a výňatky ze Célinova rozhovoru o Rabelaisovi.

V roce 2005 se v *Analogonu* 43 vrací k Célinovi opět František Vodák. Na dvojstraně nazvané „Causa Louis Ferdinand Céline“ otiskne esejistickou koláž: úryvky z Horského překladu *Školy mrtvol* doprovází citací z knihy Vratislava Effenbergera (viz výše), z *Velkého sociologického slovníku* dodává kompilaci o frustrační teorii agresivity („Ovšem, je-li tento blokátor neuchopitelný, pak frustrovaný hledá a posléze nachází objekt náhradní – tzv. obětního beránka, na kterém si pak vybíjí všechn svůj vztek“) a vše dokumentuje fotografiemi vyhlazovacích táborů a sám za sebe dodává:

František Vodák

CAUSA LOUIS FERDINAND CÉLINE

Nikdy nezapomenu na horečnaté vzrušení, se kterým jsem před více než čtyřiceti lety četl Célinův román *Smrt na úvěr*. Bylo tam všechno... Ohromující svědectví o zkáze středních vrstev a o devalvací hodnot, které těmto skupinám dávaly sociální satisfakci: žumpa plná Rodiny, Círky, Vlasti... Svobody, Rovnosti, Bratrství a samozřejmě té Lásky... autorův žalující, žlučovitý vztek nad touto situací, kterou hrdina první světové války a lékař lidumil musel pociťovat jako katastrofu... útočný verbální styl, založený na vášnivém blití výkřiků, a zánik, který evokuje surový mumraj zombií blbého 20. století... mumraj, při jehož sledování nás občas mrazí a občas se chechtáme...

Céline začal stavět hráz přívalu ničícímu bezpečí devatenáctého století svými třemi politickými pamflety z let 1937–1941. A pro tuto hráz vybral podivné stavební kameny: zdrojem neštěstí je Žid a katastrofu je možné zastavit jeho exterminací. Frustrační teorie agresivity nabízí použitelné interpretační schéma, vysvětlující naprosté selhání kritického úsudku největšího básníka minulého století. Tato empatie nás však nezbavuje povinnosti hodnotit. I když byl Céline v poválečném procesu zproštěn všech obvinění (nezapletl se ani s Nazi, ani s Vichy) a jeho agresivní antisemitismus měl pouze literární podobu, pak právě tato sugestivní literární forma ujišťovala maloměstácké vykonavatele bestialit holocaustu o tom, že zachraňují svět.

Analogon č. 43, 2005

V roce 2006 vydává týdeník A2 célinovské číslo (35): esej Alice Staškové „Podstatné je položit si otázku“ zkoumá Célinovu výlučnost v souvislosti s jeho psaním – a to je opět nový aspekt v české kritické célinovské reflexi. Nenechá se unést povrchem, zdánlivou vulgaritou, Célinovým okázalým tvrzením, že píše jen pro peníze...

PODSTATNÉ JE POLOŽIT SI OTÁZKU

Málokterý spisovatel vyvolal za života tolik skandálů jako Louis-Ferdinand Céline. A ještě méně autorů doprovází rozporuplné reakce více než čtyřicet let po smrti. Nejprve to bylo Célinovo dílo spolu s jeho stylem, které rozbouralo francouzskou literární scénu [...]. Po autorově smrti zase propukají téměř s pravidelným odstupem vášnivé diskuse na základě různých „odhalení“, týkajících se hlavně jeho života a osobnosti.

[...]

Céline nepřestává vytvářet tábory – tábory vykladačů milujících, obránců, nadšenců a apologetů, dbajících o jeho neposkvrněnou památku (Céline měl ovšem i spoustu sympatických stránek), a tábory vykladačů popudlivých a podezřívavých, odhalovačů, protivníků a rozhněvaných objektivizátorů, uvádějících vše na „pravou“, tedy zpravidla odpor vzbuzující míru.

[...]

Důležitější roli než nárok na bezúhonnost ba příkladnost literatury a jejích autorů hraje v přijímání Célinova díla a osobnosti patrně jeden aspekt, který souvisí s charakterem tohoto díla a jeho autora i s věcí literatury vůbec. U Céline se totiž setkáváme s extrémním příkladem úzkého sepětí života s psaním. [...] Sledujeme-li pozorně Célinovu argumentaci v průběhu všech jeho sporů, zjistíme, že vždy, a sice i tam, kde se vůbec o literaturu nejedná, argumentuje právě pouze psaním: je prý pronásledován proto, že dobře píše, což se nepromítá. Jeden z jeho agresivních antisemitských pamfletů třeba, *Bagately k masakru* (1938), představuje v první řadě literární polemiku proti veškerému dosavadnímu francouzskému stylu včetně všech jeho představitelů a až druhotným motivem je zde agrese vůči Židům (což ji samozřejmě nikterak neomlouvá).

[...]

Závratného efektu identifikace jak autora s vypravěčem, tak i reálného čtenáře se čtenářem v knize se Célinovi – s nepřekonatelným humoristickým efektem – podařilo dosáhnout v románu *Féerie pro jindy*, který původně vychází z jeho autentických záznamů z dánského vězení. Text působí spontánně a doslova strhuje. [...] Je příznačné, že právě na tomto románu, který působí spontánně až živelně, pracoval Céline devět let a mezi původními záznamy z vězení a konečnou publikovanou formou existuje patnáct verzí. [...] Je důsledné, že zakládá-li se Célinův jazykový styl na rytmu, je základním kompozičním principem jeho textů opakování, neboli, podle románu *Féerie pro jindy*, život vůbec: „Život jsou samý repetice až do smrti... Přivádí nám pořád stejné lidi, jejich ‚dvojníky‘, když už nejsou k mání, stejné posunky, stejné refrény... zmeškáte nástup, odchod a už se to s vámi veze! propadák! pískot!... Sehrát můžete jen jednu hru! Jedinou!“

A2 č. 35, 2006

Pro zmíněné číslo týdeníku A2 pak Anna Kareninová vybrala a přeložila ukázky ze Célinovy *Féerie pro jindy* a z *Hovorů s profesorem Y.* a doplnila je překladem jednoho z rozhlasových projevů Ezry Pounda o Célinovi (zde na str. 236–239) a výňatkem z knihy Milтона Hinduse *Zmrzačený obr* „V předvečer Célinova procesu“. Kromě argumentů, které již zazněly (ovšem ne ze strany Židů), je u Milтона Hinduse jeden odstavec, který platí pro Céline, Ezru Pounda, Knuta Hamsuna i Heideggera:

Milton Hindus PŘED CÉLINOVÝM PROCESEM

3. Céline nesporně nese svůj díl *morální viny* nacistů. Jak to říkám ve své knize: „Když v roce 1938 napsal útočný hanopis proti Židům, bylo to, jako by zakřičel: ‚Pal!‘ spolu se sborem hitlerovských maniaků v přeplněném divadle Evropy.“ Nato se rozpoutala zhoubná panika, při níž bylo vyhlazeno šest milionů Židů. Ale Céline se nepodílel na přípravách táborů smrti. On označil oběti, na které se vrhly jiné ruce než ty jeho. A *tudíž* on je vinen ze zločinu před svým svědomím a žádný tribunál není oprávněn ho soudit. (Lidé mají vlastní svědomí obtěžkané dost.) Nejlepší, co lze udělat, je nechat ho jeho *vnitřnímu soudu*. Ten je nejméně slitovný ze všech soudů, před nimiž kdy člověk stál. Podle toho, co jsem mohl vidět v Dánsku, je Céline už tak dost potrestán.

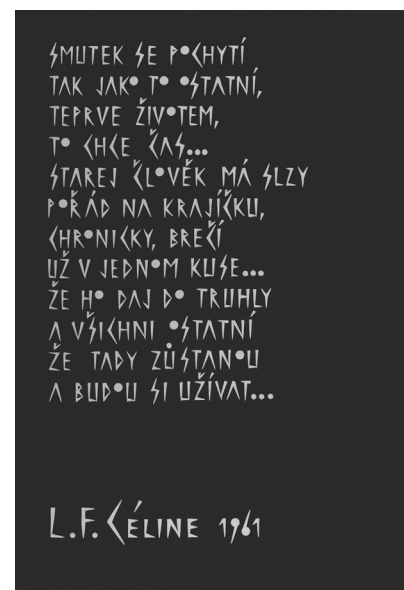
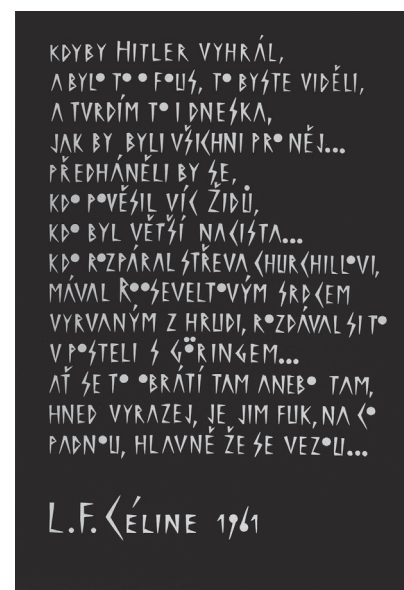
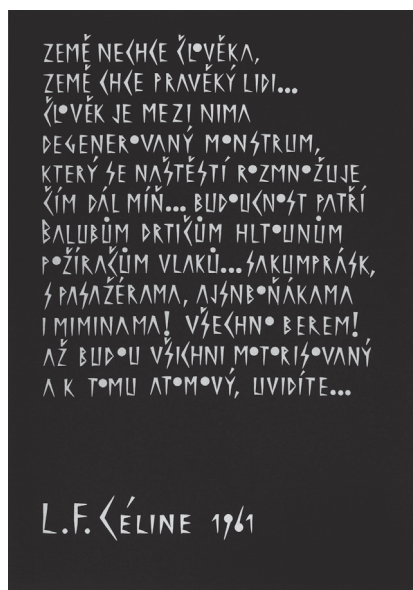
A2 č. 35, 2006

Citovaný Karl Jaspers podobně říká:

Je-li porážka provázena vinou, stává se situace v duševním ohledu spletitější. Nutno přijmout nejen bezmocnost, nýbrž i vinu. A z obou musí vyplynout přeměna, jíž by se člověk tak rád vyhnul.⁶¹⁶

Céline tak byl potrestán už tím, že si – alespoň na venek – vinu odmítal připustit.

616 Jaspers, Karl. *Otázka viny*, op. cit., s. 123.

Viktor Karlík, album *3krát skočná*, 2007, serigrafie, náklad 21 výtisků.

Célinovo setrvání v české literatuře: kruh se uzavírá

Popudem k pátrání po Célinově přítomnosti v Čechách byl podnět výtvarníka a redaktora *Revolver Revue* Viktora Karlíka, nález Célinových dopisů Jaroslavu Zaorálkovi v Památníku národního písemnictví a původně jen skromný úmysl informovat o Célinově českém ohlasu v célinovské revue *Études céliniennes*. Ukázalo se, že české célinovské ohlasy představují zajímavý soubor a jejich obsáhlý výběr otiskla ve svém 70. čísle *Revolver Revue* a vydala jej k jubileu 75 let od prvního vydání Zaorálkova překladu *Cesty do hlubin noci*. Toto číslo bylo představeno na večeru ve Francouzském institutu v Praze 18. května 2008.

Francouzský institut v Praze hostil, jak víme, už v roce 2000 konferenci *Společnosti célinovských studií* a dal tím najevo, že se Francie k Célinovi přes veškeré možné výhrady hlásí. Pomoc Institutu Anně Kareninové při práci na souboru vydaném v *Revolver Revue* tento postoj potvrdila. Večer v kinosále Institutu, kde byl promítán i filmový záznam z návštěvy Louise Pauwelse a André Brissauda v Meudonu u Célinea v roce 1959 a ve foyeru vystavil Viktor Karlík své célinovské grafiky inspirované útržky vět z českých vydání Célinových próz, byl opětovným zpřítomněním Célinea v Čechách – od jeho návštěvy a „filmových“ plánů po jeho filmový obraz a snad první výrazný ohlas výtvarný.

Na večeru referovala Alice Stašková o stavu célinovského bádání a Anna Kareninová zprostředkovala dokumentární fotografie a zvukové záznamy z cesty po Célinových stopách do Francie. Ale především zde promluvil o svém nejednoduchém vztahu k Célinovi básník Zbyněk Hejda. Vrátil se i k morálním zábranám své generace vůči Célinovi. Bryskná polemika, která poté proběhla v týdeníku *Tvar* mezi Ladislavou Chateau, Ludvíkem Teffembergem a Annou Kareninovou

310

Skočná v MeetFactory, 2009: scénář Jan Horák a Miroslav Bambušek, režie Miroslav Bambušek. Foto: Petr Flíček, Jonatan.

ohledně náplně večera, dokládá, že Céline je stále pro některé především zosobněním zla: Ladislava Chateau postrádala jasné odsouzení Célinových postojů.

Drsným, provokujícím návratem Célinovým byla i inscenace *Skočné* v pražské MeetFactory (premiéra 24. května 2009). Pro recensenta Vladimíra Hulce to byl „Mumraj krutosti a ponižování“.⁶¹⁷ Pro autorku této práce to byl „Céline vláčený dějinami“.⁶¹⁸ Režisér Miroslav Bambušek nejenže pamflety neobcházel, ale ze *Školy mrtvol* vytvořil jeden z motivů představení.

Fotograf Petr Flíček na svém blogu v *Respektu* napsal mimo jiné:

[...] Céline je považován za jednoho z největších francouzských literátů minulého století. Jeho vzestup však zastavily jeho velmi silně rasisticky a fašisticky zabarvené názory. Tyto jsou silně patrné v jeho románech, ale hlavně v jeho pamfletech.

V pondělí, den po velkolepé premiéře, se rovněž v MeetFactory konala přednáška s diskuzí o životě a díle L. F. Céline. Přednášku, doplněnou dokumentárními filmy a fotografiemi měla Anna Kareninová, která osobně navštívila místa, kde L. F. Céline žil a pracoval. Pro mne byla důležitá informace, že L. F. Céline na závěr

617 *Lidové noviny*, 26. května 2009.

618 *Divadelní noviny*, č. 13, 2009.

311 svého života, v rozhovoru pro jednoho francouzského novináře, svých radikálních protizidovských názorů litoval. Pozdě, ale přece...

[...]

Takže v undergroundových prostorách MeetFactory zazněly fragmenty ze života intelektuála, který prchá z Francie do Dánska, aby se vyhnul poválečnému soudu za své profašistické postoje.

Jako první mě napadlo, jak je tato divadelní hra se svou nacionální a rasovou tematikou aktuální.

[...]

Hra probíhá jako rychlý sled obyčejných i silně nadsazených momentů prchajícího doktora Céline a jeho ženy. Hra nevysvětluje, jen konstatuje. Otvírá otázky, na které si divák musí odpovědět sám.⁶¹⁹

Redakce *Revolver Revue* s cílem projasnit Célinův vliv na českou literaturu a myšlení uspořádala několik měsíců předtím, v č. 73 koncem roku 2008, v návaznosti na Celinovské č. 70, 2008 rozsáhlou anketu s třemi otázkami:

Kdy a jakým způsobem jste se dostal ke knize Cesta do hlubin noci?

Myslíte si, že Vás L. F. Céline něčím ovlivnil?

Vybavujete si nějakého umělce, kritika či teoretika, kterého Célinovo dílo zasáhlo a hovořil před Vámi o tom?

Na první otázku respondenti nejčastěji odpovídali „od přátel“, „v knihovně pra-rodíků“, „z antikvariátu“. U druhé otázky se setkáváme s odpověďmi rovněž trojího druhu: „zásadně“, „vůbec/nečetl jsem“, „zklamal mě svými postoji“. Druhá otázka ovšem dala některým prostor k ojedinělým charakteristikám, které skládají specifický obraz Céline v Čechách. Například vystižení podstaty Célinova stylu v odpovědi Zdenka Vašíčka je výjimečným českým pendantem k někdejšímu rozboru Leo Spitzera:

Zdeněk Vašíček, filosof a historik

Ce n'est pas mon domaine, les idées, les messages. Je ne suis pas un homme à messages. Je ne suis pas un homme à idées. Je suis un homme à style.

L.-F. Céline 1957⁶²⁰

Francie je modelovým příkladem, jak lze usměrňovat jazyk a literaturu. Jazyk je kodifikován Akademií a představy o písemnictví jsou šířeny prostřednictvím unifikované „instruction publique“ (francouzský termín pro veřejné školství), popřípadě literárních cen. Literární pole tohoto jazyka pak zůstává principiálně stejné, jednotlivé směry na sebe navazují, jen se mění akcentace a střídají opozice. Rubikova kostka.

619 <http://flicek.blog.respekt.cz/c/87382/LF-Celine-Skocna-mala-recenze.html>, poslední přístup 19. června 2010.

620 *Co říká Louis Ferdinand Céline* (Přepis zvukového záznamu, který byl podle dochovaného dopisu Rogeru Nimierovi pořízen 23. října 1957): „Ideje, poselství, to není můj obor. Já nejsem člověk poselství. Nejsem člověk idejí. Jsem člověk stylu.“ *Skočná*, op. cit., s. 258.

Není to ale zdaleka jediná možná francouzština. Venkované se svými četnými „patois“ jistě vlastní literaturu neměli a nemají, „la littérature champêtre“ je sice o nich, ale ne pro ně. Někde na pomezí proletariátu a maloburžoasie se ve 20. století stále rozšiřovala vrstva lidí nižším a dokonce i středním školstvím sice prošlá, většinou ale „veřejnými instrukcemi“ nepříliš dotčená, vyjadřující se mezi sebou po svém. Jazykem každodenních starostí, běžných sdělení, dialogů, krátkých příběhů, kontaktů pro kontakty. Její svět, svět bez literatury, je jednoduchý, situace předurčeny, s reakcemi většinou „všechno nebo nic“. Propletence brutality a něhy, emocí a sentimentality. Afekty silné, ale spíše krátké. Sbratřující silná slova a facky. Performativní odmlky a zvuky neoddělitelné od promluvy. Jazyk je to proto ve své přirozenosti osobní, akcentovaný, rytmický, přítomný, tělesný.

Názory se zde střídají, postoje zůstávají. Vysvětlení mají spíše negativní povahu. Pokud jsou, jsou jednoduchá a konkrétní, se stejným půdorysem, většinou vázána na osoby (spiknutí apod.). Jinak ani nelze, vždyť tento mluvený jazyk, na rozdíl od literárního, nezná hierarchisaci a složitější struktury umožňující podání souvislostí. Célinovy apokalyptické vise, brutální soudy a invektivy nelze proto brát vážně, tak tomu na předměstích prostě bývá.

[...]

Céline přebírá slovník tohoto jazyka, to je to nejnápadnější a nejméně důležité. Stejně tak i syntaxi. Především se snaží vyjít z toho, že mluvený jazyk je vícerozměrný, že zahrnuje i hlas, odmlky, gesta a konkrétní situaci. Tím se pronikavě liší od lineární syntaxe literárního projevu. V kompozici hranice tohoto jazyka nepřekročuje. Tu onen jazyk vlastně ani nezná, je jen jazykem krátkých promluv, popřípadě příběhů. Vypomáhá si proto řetěžením – proto jeho osnovou je cesta – cesta do, od zámku k zámku – odtud jeho zoufalý křik: „Zastavte se! Zastavte se!“

Jistěže jeho jazyk, zdůrazňující charakteristiky své předlohy, je navýsost umělý, stejnou mírou jako je umělecký. Tím lépe pak ozřejmuje umělost a společenskou zařazenost vysokého, svým původem dvorského, jazyka. Ve Francii musel proto Céline působit jako erupce sopky, až doposud klidné. Dokonce někteří si ke svému překvapení uvědomili, že často mluví stejně jako on, aniž by o tom věděli – historka pana Jourdaina se po dvou stoletích opakuje. Reagovali především literáti, nikoli ti, o kterých psal.

(Umělost a zařazenost děl psaných literárním jazykem, na kterou poukazují, je konstatování, nikoli hodnocení. Tímto jazykem psaný autobiografický román Luca Dietricha Šťěstí zarmoucených, autora obdobných životních zkušeností jako Céline, je tématem i kvalitou rovnomocný se Smrtí na úvěr. Stejně jako Céline v roce 1932, ani Dietrich o tři roky později Goncourtovu cenu nedostal.)

313 Psát skutečně nově dokázali ve 20. století snad jen Joyce, Platonov a Céline. Nesrovnatelné osobnosti s obdobnými hrdiny.
Revolver Revue č. 73, 2008

Hmatatelný vjem vystihl přesně sochař Michal Blažek, ač na první otázku odpovídá: „Na gymnasiu jsem našel staré vydání Voyage ve francouzštině. Rozřezávání jsem přerušil na 20. straně, takový to na mě udělalo dojem.“

Michal Blažek, sochař

U antických soch byla hutnost pro nás vystupňována také ztorzovatěním. Nejlepší místa u Céline, a ta jsou všude, se dají měřit. Text se zvětšuje a mezery mezi řádky a písmeny se rozšiřují, až to věty neunesou. Při použití této srovnávací metody konkurenti odpadávají jako hrušky. Bulgakov, také písíci mladý lékař (Zápisky mladého lékaře), v tomto srovnání neobstojí vůbec. U něho vše směřuje kupředu na další stránku. U Céline naproti. U Bulgakova, po rozuzlení, předcházející stránky ztrácejí kompaktnost. U Céline je vztlačována kožovitá láva vzhůru na každém listu. Text se nedá propíchnout a pouze, když se čtou věty v obráceném pořadí odzadu, připomíná to zvedání tašek na střeše, které se vlastní soudržností vrátí na místo a jen na chvilku je vidět tma.

Pravá hutnost Braunova na Kuksu není zepředu. Tam je rozmělněna nutně požadovanými či naporoučenými atributy, hlavní je jednoduchá drapérie ze zadního pohledu. V ulomené antické noze je síla celku a v torzu je vyšší než v úplné soše. U Bulgakova takový poměr mezi částí a celkem nenastává.

Revolver Revue č. 73, 2008

Ojedinělá je i přesná charakteristika kompoziční jediného respondenta, který mluvil i o poválečných Célinových knihách:

Viktor Karlík NAD ROMÁNY L. F. C.

jsem měl dojem, že někdo svým psaním vystihuje, co kolem sebe vidím. Jak známo, když se podaří něco „uchopit“, lépe se s tím nakládá.

[...] četba Cesty a Smrti mě posilovala, bavila a děsila zároveň. Když jsem přečetl německou trilogii a Klaun's Band, znovu jsem si uvědomil, jak některé knihy z paměti rychle vymizí a jiné v ní uvíznou. [...] Určitá dějová nepřehlednost v německé trilogii je ovšem naprosto logickým způsobem, jak zprostředkovat vrstvy, které vytváří paměť. Žádná souvislá časová linečka, ale divoká změt čar.

L. F. C. je pro mě básník. Jeden z nejběsilejších a nejpracovitějších, co se kdy narodili.

Revolver Revue č. 73, 2008

Cenné jsou v anketě samozřejmě dosti protichůdné názory respondentů na Célinovu 314 osobnost a jeho pamfletové angažmá:

[...] Dovedu pochopit jeho znechucení, nenávisti i vzpouru proti konvencím, ale neumím sdílet jeho pohled na svět, interpretaci lidství a hlavně lásky. „Vždyť láska, to je ona, bída, a nic jiného než ona; pořád jenom ona přichází lhát v našich ústech, zasviňovat je. Nic jiného to není. Je všude, mrcha.“ Mám pocit, že člověk, který takto píše, buď nedokázal nikoho milovat, anebo žádnou lásku nezasloužil. Cítím u něho hlavně giganticky přeexponované ego a jeho literární mistrovství mě nedokáže svést, abych se s požitkem patlala v hnusu a bídě.

Pavla Pečínková, historička a kritička umění

[...] Neřekl bych, že mne něčím ovlivnil, ale při čtení jeho knih jsem kupodivu vždy nacházel něco jako chuť do života. Jeho způsob psaní, filosofování a také postoj ke světu byly pro mne otevřené, upřímné, bez umělých i uměleckých příkras. [...]

Aleš Havlíček, překladatel

[...] Kafka na jedné straně a Céline na druhé, pro mne tehdy pre-existenciální autoři a opravdoví básníci, ovlivnili – každý jinak – mé vnímání života a světa. Nepoměrně podstatněji než romány vlastních existencionalistů Sartra a Simony de Beauvoir.

Ivan Dubský, filosof

Naprosto mě ohromil, čtení jeho knížek je neuvěřitelně živé, vyvolává ve mně až psychedelické obrazy, žádný jiný autor ve mně nevyvolal tak silné vizuální představy. [...] Mluví se o jeho pesimismu, ale mě jeho knížky Cesta do hlubin noci nebo Smrt na úvěr naopak velmi uklidňovaly, právě proto, že tam se žádná naděje ani neřeší. [...]

Vladimír Nedvídek, technický redaktor Oikoymenh

Nevím, jestli mě ovlivnil, ale každopádně mě oslovil tím, jak na všechno a všechny nadával, a přitom lidem nezištně pomáhal. Naprostá většina lidí to dělá úplně obráceně.

Petr Placák, spisovatel

V místech, kde byl Bohumil Hrabal svého času nejsyrovější, jako by se někde v pozadí jasně odrážel Célinův stín. Stín ořezaný a sesekaný do útočné špice. Zborcení prostoru navenek, ve skutečnosti sebevražda slovem, krutý sebe-žert.

Petr Vaňous, historik umění a kurátor

315 Zcela určitě ve mne svou Školou mrtvol zakořenil nenávist k antisemitismu a hrůzu z něj. Vzpomínám si, že z téhle jeho knihy se mi po jejím přečtení chtělo skutečně fyzicky zvracet. Vzpomínám si na to, jako kdyby to bylo včera. Jinak mne patrně neovlivnil ničím.

Jan Šulc, editor a redaktor

[...] O to horší bylo pak zklamání ze Célinova antisemitského angažmá, zklamání, kterého jsem se už nikdy úplně nezbavil. U člověka, který umí tak surově a přesně popsat lidskou bídu, bych skoro doufal, že bude stát na straně ponížených. Škoda.⁶²¹

Jiří Ornest, herec a režisér

[...] Věděl jsem o něm s uznáním od konce války. Vím také, o co jde, patrně to vím dobře. A patrně bych ho nikdy neodmítal. A politická kriteria nikdy neužívám, ani ň.

Ivan Sobotka, malíř †

Teprve o mnoho let později jsem si uvědomil, co mě zvláště na Célinově tvorbě překvapovalo a udivovalo, co jsem obdivoval. Byla to úplná nezávislost na tom, co bylo považováno za „krásné“ nebo alespoň za „vhodné“. Nezávislost na vkusu publika i kritiky, psát pouze z vnitřní potřeby. [...]

Ivo Vodseďálek, spisovatel a výtvarník

Revolver Revue č. 73, 2008

Autorka této knihy dodatečně požádala o osobní náhled Ladislavu Chateau a Františka Vodáka, jejichž hlas zde pokládá za náležitý:

Ladislava Chateau

Už před rokem, jsem Ti, milá Anno, napsala v naší dlouhé polemice na stránkách Tvaru, co si myslím o významném spisovateli Louisu-Ferdinandovi Célinovi, respektive o vzdělancích, kteří se tak těžce zpronevěřili svému poslání. Ráda přijímám pozvání do Tvé knihy *Céline v Čechách*, neboť je krásným příkladem toho, že literatura nemá lidi rozdělovat, ale naopak spojovat.

Kdybych to vše, o čem léta uvažuji, měla vysvětlit podrobněji, vyžadovalo by to mnohem více stránek, snad knihu. Namísto toho Ti posílám jen několik poznámek a úvah, které mne v souvislosti s Tvoji knihou napadají, o kterých jsem se již více či méně zmiňovala na stránkách časopisů nebo v rozhlasovém vysílání. A protože Tvá kniha je o francouzském spisovateli, jistě mi promineš, že se přidržím jen francouzského břehu, ačkoliv nejde o problém jen specificky francouzský.

Dodnes je zarážející, že v chmurných letech 1940 až 1944 nezabránila ani vybraná kultura, ani hluboká vzdělanost tomu, aby významní francouzští intelektuálové neupadli do zmatku a chyb více či méně závažných až tragických. Jedni postrá-

621 Céline si celou dobu myslel, že to tak je. Bohužel, pozn. AK.

dali smysl pro realitu, jiní se stali pragmatiky a cyniky; nechtěli obětovat svoji kariéru, ani svůj klid. Mnozí z nich svými postoji vyjadřovali souhlas s porážkou a sklonili se před silou; pluli na vlnách mlčení, koketovali s fašismem a zahleděni jen do své umělecké tvorby odvraceli pohled od neštěstí jiných. Antisemitismus byl módní záležitost, a přestože se tragédie neodvratně blížila, mnozí slavní literáti diskutovali v oblíbených kavárnách, psali romány a básně; posedlost vlastní prací jim znemožnila citlivě vnímat a reagovat na to, co se děje ve světě. Romain Rolland se na stránkách prestižní *Nouvelle Revue Française* pohoršuje nad André Gidem a jeho *Návratem ze Sovětského svazu*. A André Gide se v téže revue zase rozplývá nadšením nad antisemitským Célinovým dílem *Maličkosti k vraždění*. Zřejmě ho těšilo, co vše lze napsat, co papír unese. Unese mnoho. Unesl dva tisíce antisemitských zákonů, nařízení, výnosů a opatření, napsaných vzdělanými německými i francouzskými právníky.

Zdá se, milá Anno, že se potvrdilo to, o čem geniálně psal německý filolog Victor Klemperer v *Jazyku Třetí říše*, že *vše, co se později objevilo v myšlení a ve skutcích, bylo nejdříve v jazyce, v knihách a časopisech*. Spisovatel Drieu la Rochelle, u nás nejznámější je jeho román *Žena za oknem*, později zfilmovaný, stejně jako *Bludička*, kterou filmově ztvárnil Louis Malle, se jen tak mimochodem ve svém autobiografickém románu *Gille (1939)* ptá, *jaký význam pro něho má skutečnost, že Myriam (jeho snoubenka) je Židovka (jistě značnou, neboť Drieu promrhal její věno, opustil ji a stal se antisemitou...)*. Céline však byl přímočařejší, když na stránkách *Školy mrtvol* píše: *Bud' chceme, nebo nechceme se zbavit Židů. Kdo chce úspěch, musí chtít i prostředky a ne poloprostředky (...)*. Vše souvisí se vším. Co bylo psáno, stalo se. Jiný vynikající spisovatel Marcel Jouhandeau, známý i českým čtenářům povídkovým souborem *Jak dosáhnout počestnosti (sic)*, vydává *Židovskou hrozbu*, a dokonce i katolík a velká osobnost literárního světa Paul Claudel neskrývá radost nad tím, že *mizí instituce a lidé, které neměl nikdy rád...*

V době okupace, dokázali tito intelektuálové rychle najít *modus vivendi* s okupační mocí; psali, vydávali, jejich *díla* šla na odbyt. Všichni byli vzdělaní, kultivovaní, absolventi prestižních škol, skvělých univerzit. Přesto jejich zlověstné věty, díla, novinové příspěvky měly vražedné účinky; samy o sobě nemohly způsobit a nezpůsobily válku ani masové vraždy, ale té tragédii dláždily cestu. André Gide, jeden z předních redaktorů odbojového časopisu *Combat*, si rozhodně nepřál žádný *massacre*, ale Céline ocenil za veřejné přiznání takového přání; zdá se, že si vůbec neuvědomoval, co se ve světě děje.

Tvrzení, že stupeň vzdělání a nadání je záštitou proti zvráceným ideologiím, proti touze po kariéře, po *politickém vůdcovství*, proti zvrácenosti, je mýtus, který neplatí; nikdo z válečných zločinců nebyl právě negramotný, dokonce ani Hitler. Aktuální téma a zdá se, že čím dál více. Tvoje dílo *Céline v Čechách*, milá Anno, je k němu nepochybně významným přínosem; staré demagogie jsou dnes

317 nahrazeny jinými, sofistikovanějšími, o to nebezpečnějšími; slabí jsou opět na obtíž a projevy brutality jsou stále častější; výrazy jako *eutanazie*, *lidský materiál*, *boj proti terorismu*, *vyčištění regionu* – ta slova už tu byla a nahánějí strach; skrývají utrpení, často nevinných obětí. Nemluvě o tom, že opět významní intelektuálové neváhají propůjčovat své již známé jméno nebezpečné ideologii *Růstu růstu* nebo nesmyslům o válkách a bombardování s humanistickým posláním; jejich vyvinutý smysl pro *užitečnost* jim brání vidět neštěstí druhých jen proto, že nestojí na té *správné* politické straně. A co horšího, morálně zvrácení jedinci, lumpové jsou dnes často vynášeni jako hrdinové, ačkoliv, dovolím si opět připomenout Klempererova slova, že *jediný hrdina je ten, kdo koná především humánní činy, nikoliv vždy ten, kdo je odvážný a nasazuje život, to dovede kdejaký rváč*. Selhání významných francouzských intelektuálů, zvláště Céline, autora fascinujícího románu *Cesty do hlubin noci*, nositele prestižní ceny Renaudot, je potvrzením toho, že vysoký intelekt nevolí automaticky dobro a jak snadné je překročit hranice toho, co je morální. Velké nadání, vzdělanost, není-li doprovázena citem a obyčejnou lidskou dobrotou, slovy matematika a básníka Jacqua Roubauda, je – mrtvola v plesových šatech.

Srdečně a díky za knihu, ke které jsem s radostí nepatrně přispěla

Ladka Ch.

V Senohrabech, dne 27. ledna 2010

František Vodák

Vážená paní Kareninová,
pokusím se vám popsat vliv, který měl Céline na mou „tvorbu“. Bude to jednoduché, protože jsem napsal jediný delší „literární“ text : *Abendland*. Nebudu se zabývat obsahem, ale pouze instrumentální rovínou: jak psát, aby účinek byl co nejsuggestivnější. Pokud si vzpomínám (uběhlo už téměř 30 let), měl jsem tři velice disparátní vzory:

1) C. Lévi-Strauss: *Smutné tropy* (přeložil J. Pechar) – dialektika v chodu;

2) H. Taine: *Jakobíni* (přeložil A. Gottwald) – krátké útočné věty využívající trpných rodů;

a samozřejmě

3) L. F. Céline: *Cesta... a Smrt...* (přeložil J. Zaorálek).

Neobyčejně suggestivní je zorný úhel, ze kterého Céline pozoruje a popisuje události. Je to vždy pohled osoby, pro kterou se asi nejlépe hodí anglický termín „outcast“. Tento termín se obvykle překládá jako vyděděnec. Lépe jazykově vybavení přátelé mě ale poučili, že tento vyděděnec může mít rysy desperáda, nebo vyvrhele. Ta první poloha se, myslím, hodí na předválečného Céline, ta druhá na poválečného. Céline opravdu naplnil Štyrského imperativ o jediné smysluplné pozici básníka: pozici na pranýři. Faktem je, že tato stylotvorná konstanta Célinovy

318 tvorby je prakticky nepřenositelná, a pokud se u mne někde projevuje, pak se jedná o vliv bezděčný. Kromě toho jsem tuto polohu mohl ocenit v celé šíři teprve díky Vaším překladům. Záměrně jsem ovšem používal některých Célinových formálních postupů: rozbíjení vět pomocí tří teček, což může navodit jak atmosféru žlučovitých výkřiků, tak určitého tajemství; rytmická stavba vět, která jeho texty doslova předurčuje k hlasitému, dramatickému přednesu, což mi připadá báječné a také jsem se o to snažil. [...] V *Abendlandu* jsem využíval své tehdy fotografické paměti a některé věty suploval citáty (snad doslovnými), které jsou uvedeny uvozovkami. Tak třeba na str. 44 je citát ze *Školy*: „Ty usmrkané, uslintané...“ Ve vyjádření vzteku je Céline naprosto nepřekonatelný. Ještě jednou Vám děkuji za dotaz, který mi umožnil alespoň z části se vypsat ze své fascinace Célinem.

S pozdravem F. Vodák

Psáno pro tuto práci v lednu 2010

Mezi těmi, na které Céline podle svědectví účastníků citované ankety *Revolver Revue* působil (odpověď na třetí otázku), je samozřejmě uváděn Bohumil Hrabal (víme, že se na Céline odvolává), Jaroslav Putík, Andrej Stankovič a – jak jinak – mezi autory světovými Charles Bukowski. A pak vedle spisovatelů, badatelů, teoretiků a redaktorů především výtvarníci: Zbyněk Sekal, Mikuláš Medek, Emila Medková, Jiří Kolář, Pavel Reisenauer, Jan Saudek...

Když Zbyněk Sekal vystavoval v Galerii hlavního města Prahy „Práce za posledních pětapadesát let“ (únor–květen 1997), katalog rytmovaný citacemi a úryvky z literatury a esejů byl uvozen prvními větami Célinovy *Cesty do hlubin noci* v Zaorálkově převodu.⁶²²

Cenným svědectvím o Célinově vlivu na české spisovatele je v anketě odpověď Jáchyma Topola, ve které jsou obsaženy i další zkoumané fasety a náhled připomíná svobodnou optiku beatnickou:

Jáchym Topol, spisovatel

[...]

Cestu do hlubin noci mi půjčil Ivan Lamper, tak asi v roce 83, 84.

Položit se do té kalné, špinavé řeky slov, do vnitřního proudu a s Bardamem obhlížet svět, je pořád jeden z největších zážitků.

[...]

Smrt na úvěr mi dal Jura Krchovský za lustr, kovovou konstrukci, ověšenou skleněnými cinglatama. Viděl ho u mě v bytě, už nevím kterém, musel ho mít. Řekl jsem si o Smrt na úvěr. Zahlédl jsem tuhle knížku u Jury v knihovně. Jura souhlasil, o knize řekl, že už ji „nepotřebuje“. Je to Petrovo vydání z roku 1936.

622 Sekal, Zbyněk. *Práce za posledních pětapadesát let*. Katalog výstavy. Koncepte Zbyněk Sekal a Marie Judlová. Praha: Galerie hlavního města Prahy 1997, nečíslovaná s. 5.

319 [...]

Od Céline jsem si vypůjčil Legendu o králi Krongoldovi, kterou ve Smrti na úvěr hrdina vypráví nejdříve Gustinovi a potom Ondrovi. Taky asijský bůžek štěstí Sakya Muni, kterého mladému Bardamovi nejspíš ukradla chlípna zlatníkova paní, se octl v mojí první próze.

Ale největší vliv byly snad tři tečky... jako nádech a výdech, jako rytmus vyprávění, Hrabal snad někde uvádí, že má ty tři tečky právě od Céline. Stankovič v básni píše o Célinovi jako o svém učiteli hudby.

Byl to zase Ivan Lamper, který přinesl nejdříve Peroutkovu a pak i Čapkovu célinovskou stať. Pamatuju si, že jsem si Čapka, pro jeho odmítnutí Céline, považoval. Ti dva jsou přece odlišné světadíly. Lepší upřímná nechuť než snobský obdiv.

Bagately k masakru donesl kdysi do hospody Zbyněk Petráček. Nebo o nich mluvil? Každopádně mi z toho večera utkvěl jeden citát: *V každém vřídku je zakuklený židáček*. Takové zklamání! Můj geniální autor je antisemita. Deml, Céline, Pound... básnili v tichu svých pracoven a miliony šly do pecí.

Před lety jsem ale narazil na článek Alice Staškové, týkající se právě Célineova antisemitismu, vystříhl ho z novin a vložil do jedné z těch starých výtisků od Borového.

Buchenwald a Osvětím jsem nikdy nechtěl a basta! Prohlásil Céline. Tuhle větu jsem mu uvěřil. Vzhledem k tomu, že právě on je ten pekelník, mistrně popisující děsivou lidskou bídu, uvěřil jsem, že se prostě ďábelsky seknul.

Revolver Revue č. 73, 2008

Text Andreje Stankoviče, o němž se Jáchym Topol v anketě zmiňuje, vyšel v knize *Variace / Kecibely / Elegie / Nikdycynky*⁶²³:

Andrej Stankovič TRIO /NA RADOST/

*Památce Louise Ferdinanda Céline,
mého učitele hudby*

– „Pes, který vysral His Master’s Voice,
pes, který vysral svého pána skalp,
který tam na appelplatzu stál
a poslední radostí – ze zla – se radoval.“

– „Věrnost (hlasu)
a strach
vládnou – otáčivě – dál,“

zní – hudbou – sál.

623 Stankovič, Andrej. *Variace / Kecibely / Elegie / Nikdycynky*. Brno: Host 1993.

V textu o Vladimíru Hendrychovi⁶²⁴ Andrej Stankovič svůj pohled na Céline vyjadřuje jednou větou: **320**

Dvacáté století už mělo jednoho autora, který dovedl svoje neštěstí prožít a popsat se stejnou intenzitou: Louis Ferdinand Céline.

Možná poslední Célinův ohlas v české literatuře je z roku 2010: v knize Emila Hakla *Pravidla směšného chování* se začátek jedné kapitoly týká *Skočné*:

Emil Hakl
LEŽÍM NA KOBERCI, POSLOUCHÁM ZÁZNAM.

„Zdá se mi teď pořád stejnej sen,“ bečí první hlas.

„Jakej?“ mečí druhý.

„Sedím doma u televize a kolem mě rozebíraj panelák. Horní patra už neexistujou, koukám z vokna, tam se na velký hromadě postupně vršej vytrhaný panely, nábytek, vany, bojler, mrtví psi. Koukám na film, a najednou slyším pneumatický kladivo přímo za zdí. Zároveň mi dělníci vyrazej dveře, seberou televizi a vodnesou mi ji pryč.“ „Sny vo ztrátě bytu se mi zdaj denně,“ zní moje čvaňhavá glosa. „Stran tý hromady za voknem – podobný vize má v knize, co teď čtu, Ferdinand Céline, ten to ale zažil v reálu, když prchal koncem války zničeným rajchem do Dánska.“

„Čim prchal?“

„Vlakem, co pořád stavěl, hrozil vykojením nebo hořel v tunelu. Motali se na trase Rostock – Hannover – Hamburk. Prchal s manželkou a s kocourem. Ta ženská mluvila, jenom když šlo vo kocoura, jinak mlčela.“

„Pár takovejch jsem taky znal. A jakou vizi měl ten Selín?“ „Trmáceli se rozvalinama, viděli tucty měst v plamenech. Bylo to čím dál horší, až na jedný pláni vlak zastaví a voni koukaj – před nima se tyčí do nebe hora zmačkanejch travers, rour, cihel, tramvají, mrtvol zaškvářejch do asfaltu, zkroucanejch mostů. A na vrcholku tý hory trůní břichem nahoru parní lokomotiva. Popisuje to několikrát, pořád se k tomu vrací. Láme si hlavu, jaká síla to mohla všecko vyrvat ze země a eště na to lípnout stotunovou mašinu. Špekuluje vo tajný zbrani, vo nějaký neznámý bombě. Nemůže se vzpomínky na tu lokomotivu nabažit. Nikdy neopomene zdůraznit, že měla dvanáct kol, jindy osum, pak zase dvanáct. Je tím posedlej. Žvaní, odbočuje, je útržkovitej, blbě se to čte.“

„Ty to čteš teď, když telefonujem?“

„Jenom tím listuju.“⁶²⁵

Ani jeden z respondentů ankety nevzpomněl Milana Kunderu: a ten se přitom k Célinovi a jeho pamfletům i osudu ve svých esejích vyjadřuje. V knize *Zrazené testamenty*⁶²⁶ v kapitole „Les Chemins dans le brouillard“ (Cesty v mlze) říká:

624 „Aj hev only long hér“, in: Stankovič, Andrej. *Co dělat, když Kolja vítězí*. Ed. Špirit, Michal. Praha: Triáda a Společnost pro Revolver Revue 2008, s. 410.

625 Hakl, Emil. *Pravidla směšného chování*. Praha: Argo 2010 ss. 78–79. Z rukopisu tuto kapitolu uveřejnil též Host č. 2, 2010, s. 39.

626 Milan Kundera, *Les testaments trahis*. Paris: Gallimard 2000, ss. 231–280, citace ss. 271–272.

321 Skoro šedesát let už vládne v Evropě režim procesu. Kolik obviněných je mezi velkými umělci tohoto století [...] Céline (v roce 1992, padesát let po válce, jistý rozhořčený prefekt odmítá jeho dům zařadit na seznam historických památek) [...] Nedospělí soudí Célinovo bloudění a neuvědomují si, že díky tomu bloudění je v Célinových románech obsaženo existenciální poznání, které, kdyby ho pochopili, by je učinilo dospělejšími. Neboť v tom tkví moc kultury: vykupuje hrůzu tím, že ji proměňuje v existenciální moudrost. Jestliže duch procesu zničí kulturu tohoto století, zůstane po nás jen vzpomínka na krutosti, zpívaná dětským sborem.

V poslední esejistické knize *Setkání* Milan Kundera dále uvažuje nad Célinovým thematem: smrtí. V eseji „La mort et le tralala“ (Smrt a paráda) píše:

V románu *Od zámku k zámku* se vypráví o feně; pochází z ledových končin Dánska, kde byla zvyklá prohánět se po lesích. Když přijde se Célinem do Francie, je po prohánění. A dostane rakovinu:

„...chtěl jsem ji položit do slámy... zrovna svítalo... nechtěla, abych ji takhle pokládal... nechtěla být tam... chtěla jínám... na nejstudenější místo v domě, na kameny... lehla si tam... a začala chroptět... to byl konec... nevěřil jsem tomu... ale byla to pravda, ležela tak, jako by si pamatovala, odkud přišla, jako by věděla, že pochází ze severu, z Dánska, čumákem na sever, čelem k severu... svým způsobem to byla věrná fena, věrná lesům, kde se proháněla, Korsøru, tam nahoře... a taky věrná krutému životu... meudonské lesy jí nic neříkaly... umřela po dvojím... trojím zachroptění... jen jemně zachrčela... ani trochu nezanařkala... řeklo by se... a v doopravdy krásné poloze, jako by se vzpínala k běhu... ale při tom ležela na boku, dobitá, uvláčená... s čenichem obráceným k lesům, ve kterých pobíhala, tam na severu, odkud pocházela, kde trpěla... Bůh ví!

Jo! zažil jsem spoustu agoní... tady... tam... všude... ale ani zdaleka nebyly tak krásné, tak jemné... věrně... když lidí pracují ke smrti, zkazí si to tím, že odcházejí s parádou...“ To je věta! A: „člověk je pořád na jevišti...“ Kdo si nevzpomene na morbidní komedii slavných „posledních slov“ pronesených na úmrtním loži? Je to tak: i když chroptí, je člověk stále na jevišti. [...]

Mnozí velcí spisovatelé Célinovy generace zakusili jako on na vlastní kůži smrt, válku, hrůzu, utrpení, vyhnání. Ale oni prošli těmito strašnými zkouškami na druhé straně hranice: na straně spravedlivých, budoucích vítězů nebo obětí s aureolovou příkoří, zkrátka na straně slávy. Ten „odchod s parádou“, sebeuspokojení, které se staví na odív, bylo ve veškerém jejich chování tak samozřejmé, že si ho nemohli všimnout ani být vědomi. Ale Céline se na dvacet let ocitl mezi odsouzenými a opovrhovanými, na smetišti Dějin, vinný mezi vinnými. Všichni kolem něj byli umlčeni; on jediný dal této výjimečné zkušenosti hlas: *zkušenosti života, který zcela připravili o odchod s parádou.*

Ta zkušenost mu umožnila vidět marnivost nikoli jako nectnost, ale jako vlastnost s člověkem nerozlučně spjatou, které se nikdy nezbaví, ani když pracuje k smrti; a na pozadí této nevykořenitelné lidské parády mu umožnila vidět výsostnou krásu smrti feny.⁶²⁷

322

Pokud jde o Bohumila Hrabala, v jeho sebraných spisech je Céline zmíněn vskutku mnohokrát a vždy je mu vzdáván hold. *Smrti na úvěr* si Bohumil Hrabal jako jeden z mála cenil více než přístupnější *Cesty do hlubin noci*. Podle knihy Tomáše Mazala *Spisovatel Bohumil Hrabal*⁶²⁸ měl Bohumil Hrabal i nedlouho před smrtí (3. února 1997) na stolku v nemocnici právě vydaného Célinea:

Od samého počátku to byla kniha *Od zámku k zámku*, která zrovna vyšla a kterou jsem mu záhy po hospitalizaci přinesl. To není román, to je křik, zoufalý zbědovaný křik, to můžete číst odkudkoliv, ale jen po troškách, poklepával Hrabal na knihu. Céline byl Hrabalův autor, častokrát jsme v hospodě hovořili o jeho nejznámější knize *Smrt na úvěr*. Hrabal si z ní pamatoval po celá desetiletí od prvního čtení nazpaměť dlouhé pasáže.

Jinde Bohumil Hrabal célinovsky říká:

...Taky dobrý. Co dělat? Jebat, dokud přítomnost teplá jest... Praha je křižovatkou ne tří, ale stovky jazykových povědomí. Što dělat, Victor Hadwiger⁶²⁹ se uřval k smrti endogenní depresí až v Berlínu, když z Prahy včas vycestoval... To bylo to jeho nejlepší... Co měl dělat? Uřvat se k smrti jako Louis Céline v knížce *Za tímhle zámkem je další...*⁶³⁰ Křik, křik, a křik a zase křik. Ještě že ta Julinka si vydraxluje kundu, aby směle mohla jít vstříc Partnerství pro mír.⁶³¹

Pozdní text Bohumila Hrabala⁶³² věnovaný dvěma velkými „proklínanými“, Célinovi a Ezru Poundovi, by snad mohl být na závěr nejen smířením se Célinem, o kterém by nestál, ale také poctou těmto třem velkým a velice zkušným spisovatelům.

Bohumil Hrabal HOVOŘIL JSEM S PANEM PREZIDENTEM MITTERANDEM

Motto:
Předmluva T. S. Eliota... k Pusté zemi.

Sibyllu jsem spatřil na vlastní oči v Cumis.
Vznášela se v lahvi a když na ni kluci volali:
Sibyllo co bys chtěla?

627 Kundera, Milan. *Une rencontre*. Paris: Gallimard 2009, ss. 36–39.

628 Praha: Torst 2004, s. 25.

629 Victor Hadwiger (1878 Praha–1911 Berlín), německý básník a prozaik: expresionista. Česky vyšel román *Abraham Abt* (1912). Přeložil Ludvík Kundera.

630 Jako překladatelku mě mrzí, že jsem o Hrabalově variantě názvu nevěděla před českým vydáním knihy *Od zámku k zámku*: i když ten, pod nímž česky vyšla, je jazykově přesnější, Hrabalův název vystihuje podstatu.

631 „Partnerství pro mír aneb Čekání na Godota“, in: *Pojízdná zповědnice. Spisy Bohumila Hrabala sv. 14*. Eds. Dostál, Karel – Kadlec, Václav. Praha: Pražská imaginace 1996, ss. 255–257.

632 „Hovořil jsem s panem prezidentem Mitterandem“, in: *Pojízdná zповědnice*, op. cit., ss. 252–254.

323 Odpověděla: Chtěla bych umřít.
Pro Ezru Pounda
Il maglior fabbro

Osmdesátka se mi blíží a já začínám mít dojem, že si tak trochu a vůbec překážím... ale nakonec jsem si dodal odvahy a vydal se do Štěpánské ulice na slavnostní otevření Francouzského institutu, slavnost zahájil pan prezident Francouzské republiky François Mitterand, ten který před pěti lety posnidal s Václavem Havlem a společností disidentů, tak jako před těmi pěti lety i dneska pan prezident posnidal a poobědval na francouzském velvyslanectví s těmi, o kterých tenkrát říkali komunisté, že jsou blázni, že Charta 77 a její signatáři jsou nepřátelé socialistické literatury a republiky...

A dnes pan prezident Mitterand jako host prezidenta Havla s lehkým humorem přednášel o tom, že kultura opět pojí Francii a Čechy, že to jsou spojitě nádoby a že Praha je druhé surrealistické město Evropy. Tak hovořil zasněženě pan prezident Mitterand, a když ceremoniál skončil, tak přítomní v sále francouzského Institutu byli pozváni do jídelního sálu na recepci, kde celkem se snědlo osm tisíc chuťovek, dvacet kil vánočního pečiva, deset kil slaného pečiva a pil se jak český, tak francouzský sekt... tak napsal hned druhý den deník Blesk a uveřejnil moji fotografii z recepcce a novinář Blesku dodal, že jsem byl spokojen a že jsem byl rád, že pan prezident Mitterand hovořil tak, že jsem mu melodicky rozuměl. A Blesk po pohovoru se mnou se zmínil, že jsem panu prezidentovi řekl, že můj praděd jménem Kilián bojoval v Napoleonově armádě a byl v bitvě u Slavkova raněn, že selky ho odtáhly a jedna selka z toho otěhotněla. Takže jsem taky tak trochu Francouz... dodal největší spisovatel... jak napsal Blesk.

A já jsem pak seděl se společností, která jedla chuťovky a upíjela šampaňské, brala mi dna, a bylo mi jako po kůzlatech, měl jsem dojem, že umírám, že opravdu už si překážím! A jistá dáma asi dvacetkrát si sedala těsně vedle mě, tiskla se k mému obličejí svou tváří, a trvale se nechávala fotografovat, až jsem začal být nepříjemný... Co tím sledujete, ženská bláznivá! A ona mi řekla, že já a ona, my dva že hned tady sepíšeme návrh, že my dva spolu založíme Nadaci pro umírající... A už jsem hulákal, že tyhle týdny přemýšlím o tom, že umřu, že nejen sobě, ale i ostatním že překážím... Ale ta mladá žena dál na mne, že my dva jsme povinováni založit právě tu Nadaci pro umírající... a už jsem křičel... Jděte do prdele s Nadací, jděte, nebo vás budu kopat do prdele! A tvářil jsem se hrozivě a ona raději šla tam, kam jsem ji poslal... Druhý den jsem se dozvěděl, že pan Roman Kameš, asistent básníka Koláře řekl, že když hovořil s panem prezidentem Mitterandem, že pan Mitterand se smíchem mu řekl, když já jsem hovořil s ním, míchal jsem francouzská slova s českými i německými a že se se mnou náramně bavil...

P. S.

Ale ona ta zábava se skutečně kdysi odehrála, když hledal můj strýc Bohuš Kilián osudy svých předků a zjistil, že jeho praděd bojoval s Napoleonovou armádou u Slavkova a opravdu byl raněn a opravdu jej selky odtáhly a jedna jej tak dokonale léčila, že otěhotněla a tak francouzský voják založil ten rod Kiliánů, moje matka mne měla za svobodna v Židencích, byla Kiliánová, a tak i můj křestní list zněl na Bohumila Kiliána a já jsem byl Kiliánem až do té doby, kdy mne František Hrabal adoptoval... Takže jsem nelhal, když jsem panu prezidentovi Mitterandovi řekl, že jsem taky tak trochu Francouz... Když jsem na Francouzském institutu byl na slavnostním zahájení, byl mezi hosty i Karel Srp, který mne pak poprosil, abych mu podepsal jídelní lístek snídaně a obědu s Mitterandem, že tak jako on, tak i já patřím k disidentům a bývalým chartistům, protože když Karel Srp vydával s Joskou Skalníkem publikace Jazzové sekce, tak já jsem sice vydával svoje knihy, jako kolaborant, ale statisíce jsem dával té Jazzové sekci... Tak jsem se na jídelní lístek podepsal hned vedle pana prezidenta Mitteranda... i když mi několik spisovatelů a novinářů po konci komunistické éry přálo, abych dopadl tak jako Ezra Pound, který byl oslněn fašismem, a tak po skončení fašistické éry byl ale dán do klece na náměstí a veřejně tak vystaven zesměšnění, jsa starý a nemocný a nakonec v kriminálu... A právě Ezra Pound to byl, který byl přítelem Jamese Joyce a jeho první obdivovatel, Ezra Pound, který T. S. Eliotovi na jeho přání seškrtal Pustou zem z osmi set veršů na veršů... A co se dá dělat? Já jsem za komunistů vydával svoje texty, dneska ale jsem hovořil nejen s panem prezidentem Mitterandem, ale i se všemi bývalými chartisty a disidenty... Ovšem moje věc už je jen moje, už si překážím a chce se mi umřít. A je kanec filma. A kdo chce žít ve střední Evropě, nesmí vystřízlivět, jak prý řekl Karel Čtvrtý, Otec Vlasti.

Na sv. Štěpána, Vánoce v Kersku 1993

Na počest Louise Ferdinanda Céline a jeho románu Smrt na úvěr.

Na počest románu Smrt na úvěr zaznívá i Célinův dopis integrálně poprvé publikovaný až v roce 1981. Reaguje na článek André Rousseaux ve Figaru 23. května 1936. Rousseaux v článku uvažoval v souvislosti se Smrtí na úvěr, zda „Célinův úžasný verbální génius“ by se nemohl stát „vězněm vlastní umělosti“ a zda jeho slovník není odsouzen k rychlému vyčerpání. Céline mu odpovídá obratem formou dopisu:⁶³⁴

633 Cahiers Céline no 1: Céline et l'actualité littéraire, 1932–1957. Eds. Dauphin, Jean-Pierre – Godard, Henri. Paris: Gallimard 1976, ss. 105–107 .

634 Výňatky z dopisu Rousseaux otiskne ve Figaru 30. května. Ty pak byly přetištěny v Cahier Céline 1. Celé znění dopisu je součástí svazku Céline. Romans I. (op. cit. ss. 1119–1120) a editor Henri Godard v poznámce na ss. 1507–1508 dodává: „Za integrální znění tohoto nejdůležitějšího dopisu pro pochopení Célinova básnického umění vděčíme paní Rousseaux-Pelissierové.“

Cher confrère

Tout d'abord ma vive reconnaissance pour l'article que vous le tout premier vous avez bien voulu me consacrer. Je ne sais ce qu'il me faut admirer le plus, votre bienveillance ou votre courage! Surtout que vous avez dû éprouver de votre public de très vives réactions. Il est plus (bien) facile de m'accabler que de me défendre! Je le sais. / Maintenant aux querelles! / Grieffs de l'argot: truc, procédé, manière, artifice, [un mot illisible] etc.!

Majs non! J'écris comme je parle, sans procédé, je vous prie de le croire. Je me donne du mal pour rendre le « parlé » en « écrit », parce que le papier retient mal la parole, mais c'est tout. Point de tic! Point de genre en cela! De la condensation c'est tout. Je trouve quant à moi en ceci le seul mode d'expression possible pour l'émotion. Je ne veux pas narrer, je veux faire RESSENTIR. Il est impossible de le faire avec le langage académique usuel – le beau style. C'est l'instrument des rapports, de la discus-

324

325

Célinův psací stůl 2. července 1961: den po smrti.

Foto Album Céline.

24. [května 1936]

Vážený pane kolego,

ze všeho nejdřív ohromné uznání za článek, který jste mi vy jako první ze všech ráčil věnovat. Nevím, čemu se mám obdivovat víc, zda vaší přízni, či vaší odvaze! Tím spíš, že se vám jistě muselo dostat od publika velmi ostrých reakcí. Je snazší (mnohem) na mě nasazovat, než mne hájit! To vím.

A nyní do zbraně!

Výtka ohledně argotu: rutina, metoda, manýra, výmysl, [nečitelné slovo] atd.!

Kdepak! Píšu, tak jak mluvím, bez metody, to mi prosím věřte. Dávám si jen práci, abych „mluvené“ proměnil v „psané“, protože papír řeč špatně zachycuje, ale nic víc. Žádný tik! Žádný sloh v tom není! Zhušťování, to je všechno. Nacházím zde, za sebe, jediný možný způsob, jak vyjádřit emoci. Nechci líčit, chci dát PROŽÍT. To nelze akademickou, běžně užívanou mluvou – krásným stylem. Tím se vydávají výnosy, vedou debaty, píše dopis sestřenci, ale vždycky je to grimasa a strnulost. Román v klasické mluvě nemůžu číst. Jsou to OSNOVY románů, nikdy to nejsou romány. Všechnu práci

sion, de la lettre à la cousine, mais c'est toujours de la grimace et du figé. Je ne peux pas lire un roman en langage classique. Ce sont là des PROJETS de romans, se ne sont jamais des romans. Tout le travail reste à faire. Le rendu émotif n'y est pas. Et c'est lui seul qui compte. D'ailleurs cela est tellement exact que sans camaraderie, forcerie, complaisance, pénurie, on ne les lisait pas depuis longtemps! Leur langue est impossible, elle est morte, aussi illisible (en ce sens émotif) que le latin. Pourquoi je fais tant d'emprunts à la langue, au « jargon », à la syntaxe argotique, pourquoi je la forme moi-même si tel est mon besoin de l'instant? Parce que vous l'avez dit elle meurt vite cette langue. Donc elle a vécu, elle VIT tant que je l'emploie. Capitale supériorité sur la langue dite pure, bien française, raffinée, elle TOUJOURS MORTE, morte dès le début, morte depuis Voltaire, cadavre, dead as a door nail. Tout le monde le sent, personne ne le dit, n'ose le dire. Une langue c'est comme le reste, ÇA MEURT TOUT LE TEMPS, ÇA DOIT MOURIR, il faut s'y résigner, la langue des romans habituels est morte, syntaxe morte, tout mort. Les miens mourront aussi, bientôt sans doute, mais ils auront eu la petite supériorité sur tant d'autres, ils auront pendant un an, un mois, un jour, VÊCU. Tout est là. Le reste n'est que grossière, imbécile, gâteuse vantardise. Dans toute cette recherche d'un français absolu il existe une naïve prétention, insupportable, à l'éternité d'une forme d'écriture, une seule, en français! le joli style! la jolie momie! Bandelettes! Ne rien risquer. Vite en momie! C'est le mot d'ordre de tous les lycées. Bandelettes! Encore suis-je moins cruel qu'Élie Faure. « La plupart du

je ještě třeba udělat. Není tu emotivní podání. A jediné na něm záleží. Ostatně je to tak exaktní, že nebyť kliky, vyhánění, úslužnosti, velké nouze, už by se dávno nečetly! Jejich jazyk je nemožný, je mrtvý, stejně tak nečitelný (v tom emotivním smyslu) jako latina. Proč si tolik vypůjčuji z jazyka, z „žargonu“, ze syntaxe argotu, proč ho sám utvářím, cítím-li v danou chvíli potřebu? Protože, jak jste řekl, tenhle jazyk rychle umírá. Tedy žil, ŽIJE, když ho užívám. To je to hlavní, co ho staví nad jazyk takvaně čistý, spisovný, rafinovaný, ten STÁLE MRTVÝ, mrtvý od počátku, mrtvý od Voltaira, mrtvolný, dead as door nail.⁶³⁵ Všichni to cítí, nikdo neřekne, netroufne si říct. Jazyk je jako všechno ostatní, POŘÁD UMÍRÁ, MUSÍ UMÍRAT. Je třeba se s tím smířit, jazyk obvyklých románů je mrtvý, větná skladba je mrtvá, všechno mrtvé. Mé romány umřou taky, nepochybně už brzy, ale budou mít maličko navrch nad tolika ostatními, jeden rok, měsíc, den ŽILY. V tom je všechno. Zbytek je jen neotesané, hloupé, dětinské chvástání. V celém tom hledání absolutní francouzštiny je jakési pošetilé, nesnesitelné nárokování si věčně platné formy, jediné, jak psát francouzsky! pěkný styl! pěkná mumie! Fáče! Ničeho se neodvažovat. Honem do mumie! To je heslo všech lyceí. Fáče! A to ještě nejsem tak krutý jako Élie Faure, „Umělci většinou pod záminkou umění dělají vše, aby vytvořili mrtvost mrtvější než smrt, přidávají mu specifickou tíhu, kterou smrt nemá. Smrt má ještě jakousi formu života...“⁶³⁶

Váš přítel
CÉLINE

326

Příloha

Bibliografie hlavních originálních
Célinových edic . . . 329

Česká knižní vydání Célinových knih
a životopisu . . . 326

Soupis článků o Célinovi v českých
periodikách do roku 1989 . . . 326

Výběrová célinovská bibliografie
v českých periodikách
po roce 1989 . . . 330

Použitá a související literatura . . . 332

Použité a související
webové stránky . . . 335

Rejstřík . . . 336

temps les artistes sous prétexte d'art s'arrangent pour faire plus mort que la mort, ils lui ajoutent un poids spécifique que la mort n'a pas. La mort possède encore une espèce de vie... » / Votre ami / CÉLINE

635 „dočista mrtvý“.

636 Historik umění a esejista Élie Faure (1873–1937): jeho pětisvazkové ilustrované *Dějiny umění* z let 1919–1921 jsou dosud referenční knihou (v J.-L. Godardově filmu *U konce s dechem* z nich čte Jean Paul Belmondo ve vaně pasáž o Velásquezovi). Céline si s ním dopisoval v době *Cesty na kraj noci*. Henri Godard v poznámce k Célinovu dopisu (*Romans I*, op. cit., s. 1508) cituje Faurův výrok přesně: „Myslím se, neboť smrt žije. Člověku se pomocí umění většinou podařilo být mrtvější než smrt. Příšerný ortel po tolikerém snažení!“

329 Bibliografie hlavních originálních Célinových edic

ROMÁNY A PRÓZY

- Voyage au bout de la nuit*. Paris: Denoël & Steele 1932.
Mort à crédit. Paris: Denoël & Steele 1936.
Guigno's band. Paris: Denoël 1944.
Casse-pipe. Paris: F. Chambriand 1949.
Féerie pour une autre fois I. Paris: Gallimard 1952.
Féerie pour une autre fois II, Normance. Paris: Gallimard 1954.
D'un château l'autre. Paris: Gallimard 1957.
Nord. Paris: Gallimard 1960.
Guigno's band II, Le pont de Londres. Paris: Gallimard 1964.
Rigodon. Paris: Gallimard 1969.
Maudits soupirs pour une autre fois (fragmentární původní verse románu *Féerie pour une autre fois*, převzatá do kritického vydání *Romans 4* v Bibliothèque de la Pléiade). Paris: Gallimard 1985.

PAMFLETY

- Mea culpa*. Paris: Denoël & Steele 1936.
Bagatelles pour un massacre. Paris: Denoël & Steele 1937.
L'École des cadavres. Paris: Denoël 1938.
Les Beaux draps. Paris: Nouvelles Editions Françaises 1941.

RŮZNÉ PŘÍLEŽITOSTNÉ PRÁCE A TEXTY

- La vie et l'œuvre de Philippe Ignace Semmelweis*. Rennes: Simon 1924.
Entretiens avec le professeur Y. Paris: Gallimard 1955.
Arletty, jeune fille dauphinoise. Paris: La Flûte de Pan 1983.
Préfaces et dédicaces. Tusson: Du Lérot 1987.
Histoire du petit Mouck. Editions du Rocher 1997.

TEXTY PRO DIVADLO A FILM. BALETY

- L'Église*. Paris: Denoël & Steele 1933.
Secrets dans l'île in: *Neuf et un* (sborník). Paris: Gallimard 1936.
Foudres et flèches. Paris: F. Chambriand 1948.
Scandale aux abysses. Paris: F. Chambriand 1950.
Ballets sans musique, sans personne, sans rien (ve svazku jsou balety *La naissance d'une fée*, *Voyou Paul*, *Brave Virginie* a *Van Bagaden*, které byly součástí pamfletu *Bagatelles pour un massacre*, dále zde jsou balety *Foudres et flèches* a *Scandale aux abysses*). Paris: Gallimard 1959.
Progrès. Paris: Mercure de France 1978.

ČLÁNKY, KORESPONDENCE A JINÉ AKTUALITY

- Cahiers Céline 1: Céline et l'actualité littéraire 1932–1957*. Paris: Gallimard 1976.
Cahiers Céline 2: Céline et l'actualité littéraire 1957–1961. Paris: Gallimard 1976.
Cahiers Céline 3: Semmelweis et autres écrits médicaux. Paris: Gallimard 1977.
Cahiers Céline 4: Lettres et premiers écrits d'Afrique 1916–1917. Paris: Gallimard 1977.
Cahiers Céline 5: Lettres à des amies. Paris: Gallimard 1979.
Cahiers Céline 6: Lettres à Albert Paraz 1947–1957. Paris: Gallimard 1981.
Cahiers Céline 7: Céline et l'actualité 1933–1961 (ve svazku je reeditován pamflet *Mea culpa*). Paris: Gallimard 1986.
*Cahiers Céline 8: Progrès, suivi de *Suvres pour la scène et l'écran**. Paris: Gallimard 1988.
Cahiers Céline 9: Lettres à Marie Canavaggia 1936–1960 (nové doplněné vydání). Paris: Gallimard 2007.

KORESPONDENCE MIMO CAHIERS CÉLINE

- Lettres à son avocat: 118 lettres inédites à Maître Albert Naud*. Paris: La Flûte de Pan 1984.
Lettres à Tixier: 44 lettres inédites à Maître Tixier-Vignancour. Paris: La Flûte de Pan 1985.
Lettres à Joseph Garcin 1929–1938. Paris: Librairie Monnier 1987.
Lettres à Charles Deshayes 1947–1951. Paris: Bibliothèque de Littérature Française Contemporaine 1988.
Le questionnaire Sandfort, précédé de neuf lettres inédites à J. A. Sandfort. Paris: Librairie Monnier 1989.
Lettres à la N. R. F. 1931–1961. Paris: Gallimard 1991.
Lettres à Marie Bell. Aigre: Du Lérot 1991.
Céline et les éditions Denoël 1932–1948. Paris: IMEC 1991.
Lettres à Marie Canavaggia, 1: 1936–1947. Tusson: Du Lérot 1995.
Lettres à Marie Canavaggia, 2: 1948–1960. Tusson: Du Lérot 1995.
Lettres de prison à Lucette Destouches et à Maître Mikkelsen 1945–1947. Paris: Gallimard 1998.
Lettres de Céline (kritické vydání Henriho Godarda). Paris: Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade 2009.

Česká knižní vydání célinových knih a životopisu

330

Cesta do hlubin noci (Voyage au bout de la nuit). Přeložil Jaroslav Zaorálek, Jindřich Hořejší, Karel Chudoba a Richard Weiner. Praha: Fr. Borový 1933.
Církev (L'Église). Přeložil Jaroslav Zaorálek. Praha: Fr. Borový 1934.
Smrt na úvěr (Mort à crédit). Přeložil Jaroslav Zaorálek. Praha: Václav Petr 1936.
Škola mrtvol (L'École des cadavres). Přeložil S. Horský. Praha: Meteor–Fr. Strnad 1939.
Cesta do hlubin noci (Voyage au bout de la nuit). Přeložil Jaroslav Zaorálek, Jindřich Hořejší, Karel Chudoba a Richard Weiner. K vydání připravila Anna Kareninová. Brno: Atlantis 1995.
Od zámku k zámku (D'un château l'autre). Přeložila Anna Kareninová. Brno: Atlantis 1996.

Sever (Nord). Přeložila Anna Kareninová. Brno: Atlantis 1997.
Skočná (Rigodon). Přeložila Anna Kareninová. Brno: Atlantis 1998.
Smrt na úvěr (Mort à crédit). Přeložil Jaroslav Zaorálek. K vydání připravila Anna Kareninová. Brno: Atlantis 1999.
Klaun's band I (Guignol's band I). Přeložila Anna Kareninová. Brno: Atlantis 2001.
Klaun's band II (Guignol's band II). Přeložila Anna Kareninová. Brno: Atlantis 2002.
Gibault, François: Céline I, 1884–1932. Čas nadějí (Le temps des Espérances). Přeložila Anna Kareninová. Brno: Atlantis 2005.

Soupis článků o Célinovi v českých periodikách do roku 1989

Tento přehled vychází z dostupných zdrojů a bibliografických soupisů. Přál by si být úplný a doufá alespoň, že poskytne představu. Periodika jsou řazena abecedně, články pak chronologicky. Zmínky v knižních publikacích zde neuvádíme: lze je dohledat podle autora a jeho odkazu v rejstříku.

ALMANACH KMENE

Tetauer, Frank. *Céline v kostce, aneb Církev* (rozsáhlá stat a rozbor hry). 1934–1935.
Bernard, Charles. *Smrt na úvěr* (rozbor postihující to hlavní a dobré; překladatel neuveden). 1936–1937.

ARIJSKÝ BOJ

Výtah z L. F. Célinovy knihy „Škola mrtvol“.
Co soudí Francouz o dnešní Francii a Francouz Céline o Francii (dvoudílná ukázka z knihy). Č. 2 a 3, 1940.

ČESKÁ OSVĚTA

-Rja- (Rojka, František). *Céline, F. Louis: Cesta do hlubin noci* (odmítavý odstavec pro knihovníky). Říjen 1933.
F. K. (Kovář, František). *Céline, Louis-Ferdinand: Církev* (odmítavý odstavec pro knihovníky). Listopad 1934.

ČESKÉ SLOVO

jh. (Hora, Josef). *Cesta do hlubin noci* (recenze). 28. května 1933.
dr. R. (Rádl, Otto). *Rozhovor s autorem Cesty do hlubin noci* (kratší článek, rozšířená verze pak v *Přítomnosti*). 22. června 1933.

ČIN

Majerová, Marie. *Milý Céline* (otevřený dopis o *Cestě do hlubin noci*). Č. 1, 1933.
„Aby bylo jasno...“ (Qu'on s'explique). Přeložil Jaroslav Zaorálek. Čin, 27. června 1933.
Céline, Louis-Ferdinand. *Aby bylo jasno...* (Célinova odpověď kritikům v překladu Jaroslava Zaorálka). Č. 5, 1933.

ELÁN

Chrobák, Dobroslav. *Psychológia úspechu* (Céline a literární kritikové mu jsou odstrašujícím příkladem). Zář 1933.

HALÓ NOVINY

Weisskopf, Franz Carl. *Basilejské zvony* (srovnání Célinovy *Cesty na kraj noci* s Aragonovými *Basilejskými zvony*). 12. května 1935.
Rybák, Josef. *Céline: Smrt na úvěr*. Ve zdroji datum neuvedeno, patrně 1937.

HOST DO DOMU

OS (Šrbová-Spalová, Olga). *Célinův konec* (článek odmítající nový zájem o Céline ve Francii a v Polsku). Č. 8, 1957.

331 KULTURA DOBY

Soldan, Fedor. F. L. *Céline* [sic!]: *Smrt na úvěr* (odstavec odmítající autora i překladatele). Č. 2, 1936–1937.

KULTURNÍ ŽIVOT

Návrat L. F. Céline (zpráva odsuzuje zájem o Céline v USA). 2. října 1954.

LIDOVÉ LISTY

[přisuzováno, zdroj na dokumentu schází] MC (zřejmě Moravec, František). *Konce cynikovy* (o Célinově zatčení v Dánsku). Zřejmě konec roku 1946.

LIDOVÉ NOVINY

rd (Weiner, Richard). *Několik nových francouzských románů*. 9. prosince 1932.
Weiner, Richard. *Ceny a odměny* (ke Goncourtově ceně). 14. prosince 1932 ráno.
Weiner, Richard. *Je tu jedna kniha* (francouzské spory o *Cestu na kraj noci*, recenze knihy). 8. ledna 1933.
Célinova kniha (noticka o chystané *Cestě*). 9. února 1933.
s (Stupka, Vladimír). *Célineova Cesta na konec noci* (noticka o sporech kolem knihy). 25. března 1933.
st (Stupka, Vladimír). *Cesta do hlubin noci* (noticka o vydání knihy u Borového). 21. května 1933.
Tetauer, Frank. *Cesta do hlubin noci*. 4. června 1933.
Čapek, Karel. *Případ Céline* (sloupek). 11. června 1933.
Francouzský spisovatel [...] v Praze (fotografie a noticka). 22. června 1933.
Tilschová, Anna Marie. *Civilní host Penklubu* (sloupek). 23. června 1933.
F. T. (Tetauer, Frank). *Céline dramatik* (noticka o hře *L'Église*, kterou si s autorizací a povolením k úpravám přivezl Franta Kocourek). 12. října 1933.
Hledáme nejúspěšnější knihu (anketa *Lidových novin, Cesta do hlubin noci* na 6. místě). 26. listopadu 1933.
n. š. (Švejdrová, Nasta). *Dvě romanistické přednášky v Pražském lingvistickém kroužku* (zpráva: P. Trost o jazyku *Cesty*). 5. dubna 1936.
vo (Ducháček, Ivo). *Nový Céline* (noticka k francouzskému vydání *Mort à crédit – Smrt na úvěr*; průtahy způsobilo jednání o výpustkách). 10. dubna 1936.
vo (Ducháček, Ivo). *Mrtvý na úvěr* (malý sloupek o nakladatelské censuře a vlivu skandálu na prodejnost). 19. května 1936.
vo (Ducháček, Ivo). *Obrana Mrtvého na úvěr* (noticka o Denoňově *Obraně Smrti na úvěr*). 14. července 1936.
Stupka, Vladimír. *Trpělivost na úvěr* (recenze francouzského vydání *Mort à crédit*). 30. července 1936.

b. l. (Weiner, Richard). *Nový boj o Céline* (o francouzských polemikách a též o stanovisku Vladimíra Stupky). 2. srpna 1936.
pí (Píšek, František). *Céline v Rusku* (noticka o Célinově cestě do Leningradu a Moskvy). 8. září 1936.
L. F. *Céline: Smrt na úvěr* (propagační noticka o českém vydání a subskripci). 12. října 1936.
Ducháček, Ivo (Paříž). *U Célinea* (sloupek o návštěvě). 17. října 1936.
Louis Ferdinand Céline: Mrtvý na úvěr (krátká recenze, insert). 30. listopadu 1936.
Ze světa kulturního (informace o prodloužení subskripce na knihu *Mrtvý na úvěr*). 4. prosince 1936.
Oprava: nikoli Mrtvý na úvěr, ale Smrt na úvěr. 7. prosince 1936.
Nk (Novák, Bohumil). *Almanach Kmene 1936–37* (o studii Charlese Bernarda). 1. ledna 1937.
od. (zřejmě Závodský, Artur). *Nová kniha Célinova* (noticka o francouzském vydání *Mea culpa*). 10. ledna 1937.
K. R. (Ružiczka, Karel). *Devět a jedna* (o francouzské antologii laureátů Renaudotovy ceny). 21. ledna 1937.
K. Ružiczka (Ružiczka, Karel). *Nový román Célinův* (recenze českého vydání *Smrti na úvěr*). 25. ledna 1937.
K. R. (Ružiczka, Karel). *Célinova Mea culpa* (zpráva o francouzském vydání). 7. února 1937.
K. R. (Ružiczka, Karel). *Célinova Smrt na úvěr* (o francouzském vydání *Obrany Smrti na úvěr*, k níž je přidán Célinův proslav o Zolovi, polemika s Charlesem Bernardem). 14. února 1937.
vo (Ducháček, Ivo). *Z francouzského knižního trhu* (odstavec o nových knihách, též o Célinově *Škole mrtvol*). 26. října 1938.
vo (Ducháček, Ivo). *Céline pro Německo a Itálii* (malá recenze *Školy mrtvol*, francouzského vydání). 10. prosince 1938.
K + M + B (Klíma, Zdeněk Karel – Mixa, Vojtěch – Bass, Eduard). *Pražský film* (odstavec *Bezmocné velmoci* o Richterově proticélinovském článku v *Přítomnosti*). 6. února 1939.
Ducháček, Ivo. *Francouz vidí svět černě* (obecný sloupek o francouzských autorech, zmíněn i Céline). 6. března 1939.
ep (?). *Nová Célinova kniha* (noticka o francouzském vydání knihy *Guignol's band*, Céline zde vyzdvihován). 15. července 1944.

LITERÁRNÍ NOVINY

Ules, J. *Smrt na úvěr* (*Symbol nebo realita?*) (recenze vidí v knize stejný úpadek, jaký pro autora představují Mallarmé a symbolisté). 10. března 1937.
Paulík, Jan Jaroslav. *Ferdinand z periferie, jazykový fenomen* (podle autora jde o nenávistné zkrouceniny jazyka). 9. února 1938.

LUMÍR

Kropáč, František. *Louis Ferdinand Céline: Smrt na úvěr* (recenze postihuje knihu ve vývoji literárním). Č. 63, 1936–1937.

NÁRODNÍ OSVOBOZENÍ

L.- F. Céline: *Cesta do hlubin noci* (ukázka z českého vydání s krátkým úvodem). 16. května 1933.

Francouzský spisovatel Louis Ferdinand Céline (fotografie a tři řádky o Célinově návštěvě). 16. června 1933.

Louis Ferdinand Céline (nepodepsaný krátký sloupek o Célinově osobě). 16. června 1933.

-ý. (Nový, Karel). *Pan Rudolf Halík jde také do kultury* (odmítavá glosa k proticélinovskému článku Rudolfa Halíka ve *Venkově* 7. února 1937). 9. února 1937.

-i. (Šimsa, Jaroslav). *Západní autoři o SSSR* (poznámka k Célinovi: *Mea culpa*). 20. března 1937.

G. (Götz, František). *Na dně* (recenze českého vydání *Smrti na úvěr*). 18. dubna 1937.

NAŠE DOBA

Čapek, Jan Blahoslav. *Louis-Ferdinand Céline: Cesta do hlubin noci* (rozsáhlý referát o knize). Č. 45, 1933–1934.

PRÁVO LIDU

-tr. (Winter, Gustav), *Literární časovosti* (udělování cen, o *Cestě na kraj noci*, která nedostala Goncourtovu cenu). 14. prosince 1932.

Od neděle do soboty (informace o rozhlasových pořadech, literární půlhodina Františka Kocourka o Célinovi). 22. dubna 1934.

Dévalovo libreto pro Marlène Dietrichovou (v noticce zmínka o Célinově momentálním pobytu v Hollywoodu). 24. července 1934.

Co se chystá (redakční odstavec o nových knihách nakladatelství Borový, mezi nimi *Cesta do hlubin duše* [sic!]). 24. ledna 1934.

vbk. (Běhounek, Václav). *Z nových překladů* (kromě jiného i české vydání *Církyve* a její chystané uvedení v pražském Divadle mladých). 2. prosince 1934.

p. (Píša, Antonín Matěj). *Pražská divadelní censura se činí* (seškrtání *Církyve*, takže ji Nové pražské divadlo nemůže hrát). 10. ledna 1935.

Nový Céline (noticka o českém vydání *Smrti na úvěr*). 21. října 1936.

-tr. (Winter, Gustav). *Célinovo rozhořčení* (*Mea culpa*, srovnání s *Vildracovou Russie Neuve*). 28. února 1937.

K. P. (Polák, Karel). *Děs i kouzlo sprostoty* (recenze českého vydání *Smrti na úvěr*). 6. března 1937.

bž. (Brož, Jaroslav). *Nová Célinova kniha* (noticka o francouzském vydání *Bagatelles pour un massacre*). 26. ledna 1938.

-ž. (zřejmě Brož, Jaroslav). *Kdo by si co dělal z nějakého masakru* (odsouzení pamfletu *Bagatelles sur [sic!] un massacre*). *Večerník Práva lidu*, 27. ledna 1938.

-tr. (Winter, Gustav). *Célinův případ* (Célinův obrat k nacismu a antisemitismu, *Bagatelles pour un massacre*). 27. února 1938.

[přisuzováno, zdroj na dokumentu schází] -ž. (zřejmě Brož, Jaroslav). *Célinova cesta do hlubin noci*. S.d., zřejmě jaro 1938.

PŘÍTOMNOST

Rádl, Otto. *Cynik Céline má úspěch a Rozmluva se Célinem* (dvoudílný text o *Cestě do hlubin noci* a rozhovoru se Célinem). 12. a 19. července 1933.

Peroutka, Ferdinand. *Literární kabinet hrůzy* (třídílný rozbor se opírá o postoje ideové, aniž proniká do literární transposice). 13., 20. a 27. ledna 1937.

Winter, Gustav. *Francouzští spisovatelé a nynější krize* (Céline nemůže být mluvčím své doby). 21. prosince 1938.

Richter, Zdeněk. *Geniální udavač (Příspěvek k francouzské krizi)* (líčení Célinea za jeho návštěvy v Praze a možných příčin jeho nechuti k Masarykovi a Benešovi: vše nasvědčuje Célinově bezcharakternosti; Richter navazuje na Gustava Wintera). 29. prosince 1938.

RANNÍ NOVINY

K. (Novák, Bohumil). *Svět viděný z pekla* (malá recenze VI. vydání *Cesty do hlubin noci* u Borového). 17. srpna 1934.

-ž. (?). *Cesta do hlubin noci jako drama – Kino a kabaret* (české vydání *Církyve*). 5. října 1934.

Smrt na úvěr (nepodepsaná recenze českého vydání). 15. prosince 1936.

REVOLVER REVUE

Céline, Louis-Ferdinand. *Dva rozhovory, skutečně krátce před autorovou smrtí* (přeloženo z francouzského týdeníku *Ars* č. 830 a 832, 1961). Č. 5, 1986.

Céline, Louis-Ferdinand. *Pocta Zolovi*. Přeložil „Louis“. Č. 6, 1987.

W. O. *Célinův come-back* (překlad článku ze *Zeszyty Literackie* č. 2, 1983). Přeložil -aP-. Č. 9, 1988.

ROZHLEDY PO LITERATUŘE A UMĚNÍ

H.B. (Bonn, Hanuš). *L. F. Céline: Smrt na úvěr* (krátká odmítavá recenze vyzdvihující Zaoarálkův překlad). 28. února 1937.

ROZPRAVY AVENTINA

Soldan, Fedor. *Sedm románů* (mezi nimi *Cestu do hlubin noci* považuje za umělecky bezcennou). 14. září 1933.

Tetauer, Frank. *Céline dramatik* (rozsáhlý rozbor francouzského vydání *Církyve*). 12. října 1933.

332

333 Kocourek, Franta. *Céline o pražských dojmech* (široce pojatá zpráva o autorově setkání se Célinem v Paříži). 9. listopadu 1933.

Kocourek, Franta. *Literatura z osobní perspektivy (Zápisky z deníku 1933)* (o tom, jak získal od Célinea v Paříži *Církyve*). 15. března 1934.

ŘÁD

Vašica, Josef. *Célinova Cesta do hlubin noci* (krátký článek velkého vhledu). Č. 6–7, 1934–1935.

SLOVENSKÉ SMERY

Pišút, Milan. *Cesta na koniec noci* (kniha svou silou považována za nebezpečnou). Č. 1/40–45, 1933.

SLOVO A SLOVESNOST

Trost, Pavel. *Strukturální rozbor Célinova románu Voyage au bout de la nuit* (resumé Trostovy přednášky v Pražském lingvistickém kroužku). Č. 4, 1936.

STUDENTSKÝ ČASOPIS

Hlávka, Miloš. *Slovesné umění a zítřek* (karatelský referát o *Cestě*). 10. října 1933.

O. S. (Srbová, Olga). *Církyve* (odstavec o knize, výtky Jaroslavu Zaoarálkovi, plynoucí zjevně z nepoučenosti pisatelky). 10. dubna 1935.

SVĚTOVÁ LITERATURA

Pujman, Petr. *Umění bez víry v život* („sebevětší talent usychá bez vroucí krve“; spolu s ukázkami ze *Severu*). Č. 2, 1962.

U-BLOK

Jiříček, Karel (vl. jm. Kučera, Otakar). *Louis Ferdinand Céline* (Céline viděn z třídních levicových pozic). Č. 2, 1937.

VENKOV

Bareš, Arnošt. *Pan Céline je taďy, aneb „já nejsem medvěd, ale Vašek“* (nepřívětivý článek o Célinově setkání s novináři v Paříži). 22. června 1933.

-Aš- (Bareš, Arnošt). *Pan Céline a reklama* (reakce na Célinův doslov, který napsal k francouzské reedici *Cesty na kraj noci*). 2. září 1933.

-Aš- (Bareš, Arnošt). *Pan Céline v Praze zdomácnělý* (nepřátelská noticka o chystané hře *Loin des foules – Daleko od davů, jde o L'Église, Církyve*). 21. září 1933.

Halík, Rudolf. *Mravní bolševismus* (článek odsuzuje Célinea jako svinstvo). 7. února 1937. [přisuzováno, zdroj na dokumentu schází]

Halík, Rudolf. *Céline vyřízen. Dokument k orientaci naší levičácké kultury* (značka –1– je ráda, že levice Célinea konečně odsoudila). 18. března 1939 [údaj vepsán tužkou na výstřižek].

VĚSTNÍK ŽIDOVSKÉ OBCE PRAŽSKÉ

Antisemitský spisovatel, velebitel rasismu a hitlerovských masakrů [...] (o Célinově odsouzení k pokutě a ztrátě občanské cti). Duben 1951.

Antisemitský spisovatel Louis-Ferdinand Céline [...] (amnestovaní Céline se vrací do Francie). Srpen 1951.

Francouzský antisemitský a rasistický spisovatel Louis-Ferdinand Céline [...] (o Célinově stížnosti na Jüngerovy *Deníky*). Prosinec 1951.

VLAJKA

fap. (?). „Škola mrtvol“. *Célinovo vyznání víry* (článek, „Tiskneme vám ruce, Ferdinande Céline!“). 29. listopadu 1939.

S. (?). *L. F. Céline: Smrt na úvěr* (o *Smrti na úvěr* a *Škole mrtvol*: Céline „zanechal zaměstnání umělce a stal se bojovníkem Vůdcovým“). 14. července 1940.

VOKNO

Karlík, Viktor. *Květiny* (na CD Národní třída jako *Je třeba si zvykat / Vlhkost v nočním autobusu*. Zpěv: Viktor Karlík a Jáchym Topol). Č. 11, 1986.

ZÁPISNÍK [ŠALDŮV]

Šalda, František Xaver. *Dvojitá cesta do hlubin noci* (o Célinovi a Richardu Weinerovi). Č. 1–2, 1933–1934.

ZVON

Hlávka, Miloš. *Louis Ferdinand Céline, Cesta do hlubin noci* (odmítavá noticka „posupné“ prózy bez komposice). 11. října 1933.

Zelinka, Vojtěch. *L. Ferdinand Céline: Smrt na úvěr*. 17. února 1937.

Kačer, Ervín (vl. jm. Červinka, Vincenc). *Silácký román* (seriosní rozsáhlý rozbor *Bagatel k masakru*). 23. srpna 1939.

Výběrová célinovská bibliografie v českých periodikách po roce 1989

334

1990

Janderová, Drahoslava. *Céline – svár talentu a mravnosti*. Literární noviny č. 35, 1990.
Célinův rozhovor s Raoulem Sadoulem (1955, kráceno). Přeložila Věra Dvořáková. Ibid.
Kareninová, Anna. *Maxima culpa Louise Ferdinanda Céline (Osud spisovatele v dějinách)*. Tvar č. 39, 1990.
Célinův rozhovor s Raoulem Sadoulem (1955, kráceno). Přeložila Anna Kareninová. Ibid.
Céline, L.-F. *V zámčích a podzámčí (Od zámku k zámku)*. Přeložila Anna Kareninová. Ibid.
Céline, L.-F. *Smrt na úvěr* (fragment). Přeložil Jaroslav Zaorálek. Analogon č. 2, 1990.

1991

Kareninová, Anna. Céline. *Spisovatel, který se octl v táboře katů*. Respekt č. 39, 1991.
Kareninová, Anna. *Osud spisovatele v dějinách*. Světová literatura č. 3, 1991.
Céline, L.-F. *V zámčích a podzámčí* (ukázka z románu *Od zámku k zámku*). Přeložila Anna Kareninová. Světová literatura č. 3, 1991.

1992

„Céline. Bagately k portrétu“ (blok svědectví, ohlasů a dokumentů z francouzských pramenů). Vybrala, přeložila a uspořádala Anna Kareninová. Revolver Revue č. 18, 1992.
Céline, Louis-Ferdinand. *Rigodon* (Skočná). Ukázku přeložila Jovanka Podpěrová. Ibid.

1994

Stašková, Alice. *Vystihnout bytosti a fakta tak přirozeně, jak je to jen možné*. Literární noviny č. 32 a 33, 1994.

1995

Kareninová, Anna. *Cesta do hlubin zoufalství*. Příloha Lidových novin, 26. srpna 1995.
Urbánek, Zdeněk. *Célinova pomsta*. O Célinovi a Peroutkovi. Literární noviny č. 24, 1995.
Urbánek, Zdeněk. *Tisknout nebo netisknout?* Literární noviny č. 25, 1995.
Urbánek, Zdeněk. *Před zlou nemocí. Rozhoduje krása, nebo mravnost?* Nové knihy č. 6, 1995.
Kareninová, Anna. *Louis-Ferdinand Céline*. Labyrint revue č. 6, 1995.
Céline, L.-F. *Na zámčích lotrů* (fragment *Od zámku k zámku*). Přeložila Anna Kareninová. Analogon č. 13, 1995/I.

1996

Collete Destouchesová o Célinovi (dcera o svém otci); Louis-Ferdinand Céline. *Malý Muk* (pohádka napsaná pro dceru). Vybrala

a přeložila Jovanka Šotolová. Literární noviny č. 4, 1996.

Rabelais aneb ta pravá drsnost (Céline v rozhovoru o Rabelaisovi). Přeložila Jovanka Šotolová. Literární noviny č. 4, 1996.

Céline, Louis-Ferdinand. *Od zámku k zámku*. Vybrala a přeložila Anna Kareninová. Tvar č. 9, 1996.

Olič, Jiří. *Jazyk nenávisti a lékař chudých* (recenze na *Od zámku k zámku*). Lidové noviny, 2. listopadu 1996.

Skalická, Vlasta. *Knihovnička Literárních novin* (recenze na *Od zámku k zámku*). Literární noviny č. 42, 1997.

1997

Komers, Petr. *Célinův válečný mikrosvět bez zábran* (recenze na *Sever*). Nové knihy č. 45, 1997.

Olič, Jiří. *Apokalyptická freska složená z frašek* (recenze na *Sever*). Lidové noviny, 29. října 1997.

Stašková, Alice. *Příběh, ten já zásadně podržuji* (recenze na *Od zámku k zámku*). Literární noviny č. 7, 1997.

Brabec, Jiří. *Knihovnička Literárních novin* (recenze na *Sever*). Literární noviny č. 46, 1997.

1998

Komers, Petr. *Célinovo kličkování válkou* (recenze na *Skočnou*). Nové knihy č. 43, 1998.

Stašková, Alice. *Céline klasik?* Literární noviny č. 33, 1998.

Co říká Louis Ferdinand Céline Albertu Zbindenovi (ukázka z rozhlasového rozhovoru). *Skočná* (ukázka z knihy). Vybrala a přeložila Anna Kareninová. Literární noviny č. 42, 1998.

Schindler, Michal. *Célinovský genius noci* (recenze na *Skočnou* a německou trilogii). Tvar č. 19, 1998.

1999

Stašková, Alice. *Pět románů a tři tečky Louise Ferdinanda Céline* (recenze na *Skočnou*). Literární noviny č. 10, 1999.

Komers, Petr. *Céline nejkrásnější* (recenze *Smrti na úvěr*). Nové knihy č. 27, 1999.

Jareš, Michal. *Něco na tom bude – trilogie skončila* (recenze na *Skočnou* a německou trilogii). Host č. 2, 1999.

Nagy, Ladislav. *Ze Célinova románu se ozývá řev beznaděje* (recenze na *Smrt na úvěr*). Lidové noviny, 3. června 1999.

Fialová, Zuzana. *Nemorální otisk skutečnosti* (kritika vydávání Céline: *Cesty, Smrti* a německé trilogie). Souvislosti č. 3/4, 1999.

335 2000

Fousek, Michal. *Louis Ferdinand Céline – mezi soucitem a nenávisť*. Proglas č. 7, 2000.

Jurda, Pavel. *Smrt na úvěr*. Host č. 2, 2000.
Stašková, Alice. *Neúvěřovat těm, kdož správně smýšlejí, a všem ostatním* (rozhovor s Françoisem Gibaultem). Literární noviny č. 33, 2000.

Stašková, Alice. *Nesmíme se stát zajatci vlastní odbornosti* (rozhovor s Françoisem Gibaultem). Lidové noviny, 27. července 2000.

2001

Stašková, Alice. *Víc pro vás nemůžu udělat!* (recenze na *Klaun's band I.*). Lidové noviny, 1. prosince 2001.

Cavina, Natalia. *Divadlo jako kříž – Societas Raffaello Sanzio*. Nejen k inscenaci *Célinovy Cesty do hlubin noci*. Host č. 8, 2001.

2002

Neumím si žít (ukázka z rozhovoru L.-F. Céline). *Klaun's band* (ukázka z románu). Vybrala a přeložila Anna Kareninová, Host č. 1, 2001.
Nagy, Ladislav. *Londýnské dobrodružství L. F. Céline* (recenze na *Klaun's band I.*). Host č. 2, 2002.

Kučera, Vojtěch. *Moje křestní jméno je „Ve strěhu“* (recenze na *Klaun's band I.*). Tvar č. 6, 2002.

2003

Fialová, Zuzana. *Pane šééediteli, pane šééediteli* (recenze na *Klaun's band II.*). Souvislosti č. 3, 2003.

2004

Horák, Jan. *Smrt nic není....* (recenze na *Klaun's band II.*). Literární noviny č. 11, 2004.

2005

Vodák, František. *Causa Louis Ferdinand Céline*. Analogon č. 43, 2005.

2006

Stašková, Alice. *Podstatné je položit otázku* (esej o Célinovi). A2 č. 35, 2006.

Céline, L.-F. *Féerie pro jindy I.* Céline, L.-F. *Hovory s profesorem Y. Pound, Ezra o L.-F. Célinovi* (Poundova rozhlasová vysílání o Célinovi). Ukázky vybrala a přeložila Anna Kareninová. A2 č. 35, 2006.

Mandys, Pavel. *Přibarvit si vlastní život* (recenze na první díl Célinova životopisu *Céline. Čas nadějí*). Týden č. 22, 2006.

Dytrt, Pavel. *Céline před koncem času nadějí* (recenze na první díl Célinova životopisu *Céline. Čas nadějí*). Literární noviny č. 30, 2006.

Horák, Ondřej. *Fantaskní realista z pasáže Choiseul* (recenze na první díl Célinova životopisu *Céline. Čas nadějí*). Lidové noviny, 13. května 2006.

Rulf, Jiří. *Dvoji tvář Lidumilova*. Reflex č. 34, 2006.

2008

Céline, Louis-Ferdinand. *Cesta do hlubin noci*. Sestavil Radan Wagner. Revue Art č. 3, 2008.
Kareninová, Anna. *Céline v Čechách* (tematický blok), Revolver Revue č. 70, 2008.

Chateau, Ladislava. *I Céline zhršil mimořádně těžce*. Tvar č. 11, 2008.

Céline v Čechách II (anketa). Revolver Revue č. 73, 2008.

Karlík, Viktor. *L. F. C. (linoryty ke čtení)*. Ibid.
Rozrušit jazyk v zájmu přesnosti (rozhovor Boženy Správcové a Michala Jareše s Annou Kareninovou). Tvar č. 12, 2008.

Teffemberg, Ludvík. *Céline opět vznítit hněv*. Tvar č. 13, 2008.

Chateau, Ladislava. *Zpochybnil svoji velikost* (znovu k Célinově antisemitismu). Tvar č. 16, 2008.

2009

Kareninová, Anna. *Zkreslování není metoda, ale slabost*. Tvar č. 1, 2009.

Hulec, Vladimír. *Mumraj krutosti a ponižování* (recenze na představení *Skočné* v MeetFactory v Praze). Lidové noviny, 26. května 2009.

Kareninová, Anna. *Céline vláčený dějinami* (recenze na představení *Skočné* v MeetFactory v Praze). Divadelní noviny č. 13, 2009.

Použitá a související literatura

Odkazy k článkům v periodickém tisku lze najít v poznámkách pod čarou: text sleduje látku chronologicky a orientace proto není obtížná. Články je možno rovněž nalézt podle jmen autorů a příslušné strany v rejstříku. Z děl L.-F. Céline jsou uvedena pouze ta, na něž se odkazuje konkrétní citací.

- 70 critiques de Voyage au bout de la nuit 1932–1935. Ed. Derval, André. Paris: IMEC Éditions 1993.
- Album Céline. Eds. Dauphin, Jean-Pierre – Boudillet, Jacques. Paris: Gallimard 1977.
- Almérás, Philippe. *Céline entre haines et passion*. Paris: Robert Laffont 1994.
- Almérás, Philippe. *Dictionnaire Céline. Une œuvre, une vie*. Paris: Plon 2004.
- Année Céline 1992–2008 Tusson et Paris: Éditions du Lérot et IMEC 1992–2008.
- Année Céline 1993. Tusson et Paris: Éditions du Lérot et IMEC 1994.
- Année Céline 1996. Tusson et Paris: Éditions du Lérot et IMEC 1996.
- Apollinaire, Guillaume. *Alcools*. Paris: Mercure de France 1913.
- Aragon, Louis. *L'Oeuvre poétique d'Aragon VI, 1934–1935*. Paris: Livre Club Diderot 1975.
- Arendtová, Hannah. *Původ totalitarismu I–III*. Přeložili Jana Fraňková, Jan Rybka, Zdenka a Mario Strettiovi, Helena Vebrová. Praha: OIKOYMENH 1996.
- Beauvoir, Simone de. *La Force de l'âge*. Paris: Gallimard 1960.
- Beevor, Antony – Cooperová, Artemis. *Paříž po osvobození 1944–1949*. Přeložil Pavel Vereš. Praha–Plzeň: Pavel Dobrovský – BETA a Jiří Ševčík 2007.
- Benes, Edvard. *Souvenirs de guerre et de révolution (1914–1918). La lutte pour l'indépendance d'es peuples*. Paris: P. Ernest 1928–1929.
- Beneš, Edvard. *Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa, sv. 3. Dokumenty*. Praha: Orbis–Čin 1935.
- Benn, Gottfried. *Briefe an F. W. Oelze*. Eds. Steinhagen, Harald – Schröder, Jürgen. Wiesbaden, München: Limes Verlag 1977.
- Beran, Ladislav Josef. *Odepřená integrace. Systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918–1938*. Praha: Pulchra 2009.
- Bibliographie des écrits de Louis-Ferdinand Céline. Eds. Dauphin, Jean-Pierre – Fouché, Pascal. Paris: Le Graphomane. Bibliothèque de la littérature française contemporaine de l'Université Paris 7, 1985.
- Bitter, Rudolf von. „Ein wildes Produkt“. *Louis-Ferdinand Céline und sein Roman Reise ans Ende der Nacht im deutschsprachigen Raum*. Bonn: Romanistischer Verlag 2007.
- Bouanan, Michel. *L'Art de Céline et son temps*. Paris: Éditions Allia 1997, tamtéž 1998, tamtéž 2001.
- Brasillach, Robert. *Notre avant-guerre*. Paris: Plon 1941.

- Brassaï (vl. jm. Gyula Halász). *Henry Miller, grandeur nature*. Paris: Gallimard 1975.
- Breton, André. *Second manifeste du surréalisme*. Paris: Editions Kra 1930.
- Brik, Lili – Triolet, Elsa. *Lili Brik – Elsa Triolet. Correspondence 1921–1970*. Paris: Gallimard 2000.
- Bukowski, Charles. *Pobryndané spisy*. Ed. Calonne, David Stephen. Přeložili Bob Hýsek, Ladislav Nagy, Michala Marková, Martina Knápková a Martin Svoboda. Praha: Argo 2009.
- Bukowski, Charles. *Těžký čas*. Přeložil Tomáš Piňos. Praha: Pragma 1994.
- Bukowski, Charles. *Ženy*. Přeložil Tomáš Piňos. Praha: Pragma 1995.
- Burroughs, W. S. *Naked Lunch – The restored text*. Eds. Grauerholz, James – Miles, Barry. New York: Grove Press 2003.
- Cahiers de L'Herne: L. F. Céline. Eds. Roux, Dominique de – Beaujour, Michel – Thélia, Michel. Paris: L'Herne 1972.
- Cebe, Jan – Končelík, Jakub. „Novinářský aktivismus: protektorátní kolaborantská žurnalistika a její představitelé z řad šéfredaktorů českého legálního tisku.“ In: *Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie*. Roč. 53, č. 1–4, 2008.
- Céline et les Éditions Denoël 1932–1948. Ed. Robert, Pierre-Emond. Paris: IMEC Éditions 1991.
- Cuhra, Jaroslav – Ellinger, Jiří – Gjuričová, Adéla – Smetana, Vít. *České země v evropských dějinách*. Svazek čtvrtý od roku 1918. Praha Litomyšl: Paseka 2006.
- Curtis, Michael. *Verdikt nad Vichy. Moc a předsudek ve vichistickém režimu Francie*. Přeložil Zdeněk Hron. Praha: BB/Art 2004.
- Černý, Václav. *Paměti I, 1921–1938*. Brno: Atlantis 1994.
- Dauphin, Jean-Pierre. *Les Critiques de notre temps et Céline*. Paris: Garnier 1976.
- Dršková, Kateřina. *La Problematique de la traduction des romans de Louis-Ferdinand Céline en tchèque*. Disertační práce. Brno: FF MU. Vedoucí práce Doc. PhDr. Růžena Ostrá, CSC. Obhájena 3. března 2004.
- Dubský, Ivan. *Nietzsche v Čechách*. In: *Reflexe* č. 22, 2001.
- Duby, Georges a kol. *Dějiny Francie od počátků po současnost*. Přeložil Vladimír Cinke. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum 2003.
- L'édition française sous l'occupation. 1940–1944*. Ed. Fouché, Pascal. Paris: Université de Paris 7, 1987.

336

- 337 Effenberger, Vratislav. *Realita a poesie. K vývojové dialektice moderního umění*. Praha: Mladá fronta 1969.
- Eliot, Thomas Stearns. *The Waste Land*. Časopisecky London: *The Criterion*, říjen 1922. New York: *The Dial*, červenec–prosinec 1922. Knižně London: Boni and Liveright, prosinec 1922.
- Faure, Élie. *Œuvres complètes III*. Paris: Pauvert 1964.
- Firth, Julius. *Knihy a osudy*. Kolín nad Rýnem: Index 1972. Brno: Atlantis 1991.
- Fučík, Bedřich. *Kritické příležitosti II*. Eds. Binar, Vladimír – Trávníček, Mojmír. Praha: Triáda 2002.
- Gibault, François. *Céline. Deuxième partie. Délires et persécutions 1932–1944*. Paris: Mercure de France 1985.
- Gibault, François. *Céline. Première partie. Le Temps des espérances 1894–1932*. Paris: Mercure de France 1985.
- Gibault, François. *Céline. Troisième partie. Cavalier de l'Apocalypse 1944–1961*. Paris: Mercure de France 1985.
- Ginisty, Philippe. *Le Docteur Céline. Médecin et son château*. Paris: Édition Godefroy de Bouillon 1999.
- Godard, Henri. *Poétique de Céline*. Paris: Éditions Gallimard 1985.
- Hakl, Emil. *Pravidla směšného chování*. Praha: Argo 2010.
- Heftrich, Urs. *Nietzsche v Čechách*. Přeložila Věra Koubová. Praha: Hynek 1999.
- Hindus, Milton. *Céline. The Crippled giant*. Poprvé New York: Boar's Head Books 1950; *The Crippled giant* (nové rozšířené vydání s výběrem z korespondence). Hannover and London: pro Brandeis University Press vydalo University Press of New England 1986.
- Hindus, Milton. *L.-F. Céline tel que je l'ai vu*. Anglické pasáže přeložil André Belamich. Paris: Éditions de l'Herne 1969.
- Hrabal, Bohumil. *Kdo jsem. Spisy Bohumila Hrabala 12*. Eds. Dostál, Karel – Kadlec, Václav. Praha: Pražská imaginace 1995.
- Hrabal, Bohumil. *Pojízdná zповědnice. Spisy Bohumila Hrabala 14*. Eds. Dostál, Karel – Kadlec, Václav. Praha: Pražská imaginace 1996.
- Chesneau, Albert. *Essai de psychocritique de Louis-Ferdinand Céline*. Paris: Lettres modernes 1971.
- Jackson, Julian. *Francie v temných letech 1940–1944*. Přeložil Jaroslav Hrbek. Praha: BB/Art 2006.
- Jamek, Václav. „Židovský úděl a židovství autoři ve francouzské literatuře“. In: *Židovští autoři v literaturách evropských zemí*. Eds. Franěk, Jiří – Pojar, Miloš. Praha: Židovské muzeum v Praze 1999.
- Jaspers, Karl. *Otázka viny*. Přeložil Jiří Navrátil. Praha: Mladá fronta 1969. Reedicé Praha: Academia 2006, dotisk 2009.

- Jedličková, Jana. *Zobrazování Židů v protektorátních časopisech Arijský boj, Přítomnost, Roj*. Diplomová práce, Brno: FSS MU 2008.
- Joyce, James. *Ulysses*. Paris: Shakespeare and company 1922.
- Kaminski, Hans-Erich. *Céline en chemise brune ou le mal du présent*. Paris: Les Nouvelles Éditions Excelsior 1938.
- Kaplan, Alice. *The Collaborator: The Trial and Execution of Robert Brasillach*. Chicago: The University of Chicago Press 2000.
- Kárník, Zdeněk. *České země v éře první republiky*. Praha: Libri 2000, 2003, opravené vydání 2005.
- Klimová, Marusja (ed.). *L.-F. Sélina v Rassiji*. Sankt Petěrburg: Obščestvo Druzzej L.-F. Sélina 2000.
- Kosatík, Pavel. *Ferdinand Peroutka: Pozdější život (1938–1978)*. Praha–Litomyšl: Paseka 2000.
- Kubiček, Jaromír a kol. *Česká retrospektivní bibliografie*. Ř. 1, Noviny. Díl 2, Noviny České republiky 1919–1945.(CERBI N2). Brno: Lector Benevolus pro Sdružení knihoven ČR 2004.
- Kubka, František. *Tváře ze západu. Třetí řada setkání s mými současníky*. Praha: Československý spisovatel 1961.
- Kundera, Milan. *Les testaments trahis*. Paris: Gallimard 2000.
- Kundera, Milan. *Une rencontre*. Paris: Gallimard 2009.
- Kyloušek, Petr. *Literární hnutí husarů ve Francii po roce 1945*. Brno: Masarykova univerzita 2002.
- Laughlin, James. *The Way It Wasn't*. Vydáno z pozůstalosti. Eds. Epler, Barbara – Javitch, Daniel. New York: New Directions 2006.
- Lehár, Jan – Stich, Alexander – Janáčková, Jaroslava – Holý, Jiří. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1998.
- Levy, Allan. *Ezra Pound: The Voice of Silence*. New York: Permanent Press 1982.
- Lombardi, Andrea (ed.). *Louis-Ferdinand Céline in foto. Una biografia per immagini*. Genova: effepi 2009.
- Makovec, Maurizio. *Céline in Italia*. Roma: Edizioni Settimo Sigillo 2005.
- Mann, Thomas. *Tagebücher 1933–1934*. Ed. Mendelssohn, Peter von. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag 1977.
- Mazal, Tomáš. *Spisovatel Bohumil Hrabal*. Praha: Torst 2004.
- Medek, Mikuláš. *Texty*. Eds. Hartmann, Antonín – Mráz, Bohumil. Praha: Torst 1995.
- Média dnes: reflexe mediality, médií a mediálních obsahů*. Eds. Foret, M.– Lapčík, M. – Orság, P. Olomouc: Univerzita Palackého 2008.
- Moellhausen, Eitel Friedrich. *Il giuoco è fatto!* Firenze: Sansoni 1950.

- Moellhausen, Eitel Friedrich. *La carta perdente. Memorie diplomatiche*. Roma: Sestante 1948. Německy jako *Die gebrochene Achse*. Alfeld – Leine: Alpha-Verlag 1949.
- Monnier, Pierre. *Ferdinand furieux*. Lausanne: Éditions L'Âge d'Homme 1979.
- Morgan, Ted. *Literary Outlaw: The Life and Times of William S. Burroughs*. San Francisco: Avon Books 1990.
- Munthe, Axel. *Kniha o životě a smrti*. Přeložila Zdenka Hofmanová. Praha: Václav Petr 1932.
- Murray, Philippe. *Céline*. Paris: Seuil 1981, reedice Denoël 1984; Gallimard 2001.
- Paraz, Albert. *Le Gala des Vaches, Valsez saucisses, Le Menuet du harricot*. Lausanne: Éditions de l'Âge d'homme 2002.
- Pasák, Tomáš. *Pod ochranou Říše*. Praha: Práh 1998.
- Poulet, Robert. *Mon ami Bardamu. Entretiens familiers avec L. F. Céline*. Paris: Librairie Plon 1971.
- Pound Ezra. „Ezra Pound Speaking“. *Radio Speeches of World War II*. Ed. Dobb, Leonard W. Westport, Connecticut: Greenwood Press 1978.
- Pound, Ezra. *Cantos* (CXVII zpěvů vydávaných v letech 1915–1972). Současný nakladatel New York: New Directions.
- Proust, Marcel. *À la recherche du temps perdu I–VII*. Paris: I. Grasset (nákladem autora) 1913, Gallimard 1919. Dále Gallimard: II 1919, III 1920 a 1921 (2 sv.), IV 1 a 1 1921 a 1922. Posmrtně V 1925, VI 1927, VII 1927.
- Roux, Dominique de. *La Mort de Céline*, Paris: Bourgeois 1966.
- Spitzer, Leo. *Linguistics and Literary History*. Princeton: Princeton University Press 1967.
- Spitzer, Leo. *Stylistické studie z románských literatur* Eds. a překlad Pelán, Jiří –Stromšík, Jiří. Praha: Triáda 2010.
- Stankovič, Andrej. *Variace / Kecibely / Elegie / Nikdycynky*. Brno: Host 1993.
- Stankovič, Andrej. *Co dělat, když Kolja vítězí*. Ed. Špirit, Michal. Praha: Triáda a Společnost pro vydávání Revolver Revue 2008.
- Štorch-Marién, Otakar. *Ohňostrojí, Paměti nakladatele Aventina II*. Praha: Československý spisovatel 1969.
- Vanikoff, Maurice (ed.). *L’Affaire Céline. L’École d’un cadavre*. Paris: Les Cahiers de la Résistance, č. 4, s.d. (1950).
- Vanino (Vanikoff), Maurice (ed.). *L’École d’un cadavre. L’Affaire Céline*. Paris: Éditions Créator 1953.
- Vildrac, Charles. *Russie neuve (Voyage en U.S.S.R.)*. Paris: Émile-Paul Frères 1937.
- Vitoux, Frédéric. *La Vie de Céline*. Paris: Grasset 1988.
- Vodák, František. *Abendland aneb Legenda o pospolitosti*. Praha: Orbis 1991.
- Vopravil, J. *Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře*. Praha: SPN 1973.
- Wascher, Philipp. *Louis-Ferdinand Céline und Deutschland. Rezeptionsgeschichte der Jahre 1932–1961*. Berlin: Weidler Buchverlag 2005.
- Zábrana, Jan. *Celý život*. Ed. Šulc, Jan. Praha: Torst 1992.
- Zagdanski, Stéphane. *Céline seul*. Paris: Éditions Gallimard 1993.
- Zagdanski, Stéphane. *De l'antisémitisme*. Paris: Julliard 1995.

339 Použité a související webové stránky

Na konci adresy je uvedeno datum posledního přístupu

- <http://axxc.nl/lfc/boe/baga.htm#it> (18. června 2010)
- <http://bukowski.unas.cz/zajimavosti/z2.htm> (18. června 2010)
- <http://catalog.loc.gov/cgi-bin/Pwebrecon.cgi?DB=local&BBID=7879111&v3=1> (16. června 2010)
- <http://flicek.blog.respekt.cz/c/87382/LF-Celine-Skocna-mala-recenze.html> (19. června 2010)
- http://is.muni.cz/th/101125/lf_b/bakalarka-M.txt (17. června 2010)
- <http://klempera.tripod.com/nzakony.htm> (16. června 2010)
- <http://lf-celine.blogspot.com/> (1. května 2009)
- <http://lf-celine.blogspot.com/2009/08/bukowski-quello-scrittore-pazzo-che.html> (18. června 2010)
- <http://www.loc.gov/index.html> (16. června 2010)
- <http://louisferdinandceline.free.fr/index2.htm> (19. června 2010)
- <http://mkloket.cz/nakladatelstvi> (19. června 2010)
- <http://sionisme.xooit.com/t12670-Non-a-Celine-et-ses-pamphlets-sur-Internet.htm> (16. června 2010)
- http://trasalimenti.blogspot.com/2009_05_01_archive.htm (1. května 2009)
- <http://trasalimenti.blogspot.com/search?q=Dauli> (16. června 2010)
- <http://digilander.libero.it/biblioego/Alexis.htm> (16. června 2010)
- http://www.ajcarchives.org/AJC_DATA/Files/1962_8_WestEurope.pdf (17. června 2010)
- <http://www.holocaust.cz/cz2/resources/documents/laws/rp19390621> (16. června 2010)
- <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=032&clanek=020316> (15. června 2010)
- <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=043&clanek=030424> (13. července 2010)
- <http://www.museum-legler.ch/seiten/person.htm> (15. června 2010)
- <http://www.phil.muni.cz/rom/vyuka/FJIA025.htm> (17. června 2010)
- <http://www.pwf.cz/cz/archiv-clanku/525.html> (15. června 2010)
- <http://www.quellehistoire.com/docu/agite%20du%20bocal.pdf> (17. června 2010)
- <http://www.quellehistoire.com/docu/bagatelles.pdf> (16. června 2010)
- <http://www.revuepolitika.cz/2002/5> (16. června 2010)
- <http://www.budovatel.cz/state.phtml/Anti-gide> (16. června 2010)
- <http://www.slovník-nakladatelstvi.cz/nakladatelstvi/frantisek-strnad.html> (17. června 2010)
- <http://www.thyssens.com/index.php> (17. června 2010)
- <http://www.vho.org/aaargh/fran/livres3/LFCecole.pdf> (17. června 2010)
- <http://www.zahranicnesi.com/docs/brod-exil.pdf> (16. června 2010)
- www.psp.cz/eknihy/ (15. června 2010)
- www.souvislosti.cz (15. června 2010)

Rejstřík

V rejstříku jsou uvedena jména osob a (kurzívou) názvy periodik, které jsou zmíněny v komentářích a citacích. Oproti tomu zde nefigurují veškerá jména a odkazy z přetištěných článků.

A

Abetz, Otto
L'Action française,
Adams, J. Donald
Achille viz Gallimard, Gaston
Ajalbert, Jean
Akord
Alessio, Luigi viz Alexis, Alex
Alexis, Alex
Algemeen Handelsblad
Allerton Parker, Robert
Almanach Kmene
Almansor(ová), Almansor(ová): viz
Destouches(ová), Lucette
Alméras, Philippe
Altman, Georges
Amlie, Axel
Analogon
Anisimov, Ivan
Antelme, Robert
Apollinaire, Guillaume
Aragon, Louis
Arendt(ová), Hannah
Arland, Marcel
Aron, Raymond
Arts
Asch, Šalom
Aymé, Marcel

B

Baillon, René
Balzac, Honoré de
Bambušek, Miroslav
Barbusse, Henri
Bareš, Arnošt
Barrès, Maurice
Bassot, Victor
Bataille, Georges
Baty, Gaston
Baudelaire, Charles
Bazán, Armando
Bažan, Mykola Platonovyč
Beauvoir, Simone de
Bébert, kocour
Beckett, Samuel
Bednářová, Katarína
Belmondo, Jean-Paul
Beevor, Antony
Bellay, Joachim du
Bendz, Ernst
Beneš, Edvard
Benjamin, Walter
Benn, Gottfried
Beran, Ladislav Ondřej
Béranger, Pierre-Jean de
Béraud, Henri
Bérésinas, Passage des

Bergson, Henri
Berliner Tageblatt
Bernanos, Georges
Bernard, Charles
Bernardin de Saint-Pierre, Jacques-Henri
Billy, André
Bitter, Rudolf von
Bjurström, C. G.
Blake, William
Blanchot, Maurice
Blažek, Michal
Blum, Léon
Boegner, pastor
Bökenkamp, Werner
Bonaparte, Napoleon
Bonn, Hanuš
Bonnard, Abel
Bonvillier, Jean
Borový, František
Boswell, James
Bouček, redaktor
Bouanan, Michel
Bourget, Jacques-Marie
Bourget, Paul Charles Joseph
Brabec, Jiří
Brami, Eric
Brasillach, Robert
Breker, Arno
Breughel, Pieter
Brikcius, M. A.
Opluštil, J.
Brissaud, André
Brocklebank(ová), Clare
Brod, Max
Brož, Jaroslav
Bruckberger, kaplan
Bruller, Jean viz Vercors
Buchanan, George Henry Perrott
Bukovinská, Barbora
Bukowski, Charles
Bulgakov, Michail
Bulletin de l'Alliance Française en Hollande
Burian, Emil František
Burrroughs, William
Busch, Wilhelm

C

Cahiers Franco-Allemands viz Deutsch-Französische Monatshefte
Calder, John
Camus, Albert
Camus, plukovník vojenský lékař
Le Canard enchaîné
Candide
Caproni, Giorgio
Carayonne (ová), Jeanne
Carné, Marcel

340

341

Carossa, Hans
Cavina, Natalia
Celati, Gianni
Cervantes y Saavedra, Miguel de
Cézanne, Paul
Ciano, Galeazzo
Circoli
Claudel, Paul
Cocteau, Jean
Cohn, Norman
Combat
Combelle, Lucien
Cooper(ová), Artemis
Corneille, Pierre
Courteline, Georges
Craig(ová), Elisabeth
Curtis, Michael

Č

Čapek, Jan Blahoslav
Čapek, Josef
Čapek, Karel
Čechov, Anton Pavlovič
Černý, Václav
Červen
Červinka, Vincenc
Česká osvěta
České slovo
Československá samostatnost
Čin

D

D'Annunzio, Gabriele
Dabit, Eugène
Daladier, Édouard
Dalí, Salvator
Darrilhaude, Jacques
Daudet, Alphonse
Daudet, Léon
Dàuli, Gian
David (d'Anger), Pierre-Jean
Debray, Jules Régis
Delalande, konzul
Deml, Jakob
Denoël(ová), Cécile
Denoël, Robert
Déon, Michel
La Dépêche de Toulouse
Derrida, Jacques
Derval, André
Descartes, René
Descaves, Lucien
Desnos, Robert
Destouches(ová), Colette (dcera)
Destouches(ová), Lucette (manželka)
Destouches(ová), Marguerite (matka)
Destouches, Fernand (otec)
Deutsch-Französische Monatshefte
Dickens, Charles
Dietrich, Luc
Döblin, Alfred
Dörfl, Gustav

Dorgeles, Roland
Doriot, Jacques
Dos Passos, John
Dostojevskij, Fjodor Michaljovič
Dreyfus, Alfred
Droz, Miroslav
Drumont, Edouard
Dubský, Ivan
Dubuffet, Jean
Duby, Georges
Ducourneau, Jean A.
Duhamel, Georges
Ducháček, Ivo
Dulin, Charles
Duras(ová), Marguerite
Durych, Jaroslav
Dvořáková, Věra

E

Effenberger, Vratislav
Eichmann, Adolf
Einstein, Albert
Eisner, Pavel
El Greco
Elán
Eliot, Thomas Stearns
Éluard, Paul
Epting, Karl
Esprit
Etcheverry, francouzský Bask

F

Faure, Élie
Fayard, Jean
Ferlinghetti, Lawrence
Fernandez, Ramon
Ferrero, Ernesto
Fiala, Václav
Fialová, Zuzana
Fierlinger, Zdeněk
Firth, Julius viz Fürth, Julius
Fischer, Jan O.
Fischer, Otokar
Fischl, dr., z nakladatelství Julius Kittl
Nachfolger
Flaubert, Gustave
La Flèche
Flíček, Petr
Follet(ová), Edith
Fontenoy, Jean
Fouché, Pascal
Fousek, Michal
France, Anatole
France-dimanche
Franco, Francisco
Frank, Leonard
Frechtman, Bernard
Frenay, Henri
Freund, Robert
Frontespizio, Il
Fučík, Bedřich
Fučík, Julius

Fürth, Julius

G

Gajda, Radola
Gallimard, Gaston
Galsworthy, John
Garcin, Joseph
Gaulle, Charles de
Gautier-Boissière, Jean
Genet, Jean
Gibault, François
Gide, André
Ginisty, Philippe
Ginsberg, Allen
Gioia, Armando F. de
Giono, Jean
Giraudoux, Jean
Giudici, Giovanni
Gjuričová, Adéla
Godard, Henri
Goebbels, Joseph
Goethe, Johann Wolfgang
Goncourt, Edmond de
Gorkij, Maxim
Gottwald, Adolf
Gottwald, Klement
Götz, František
Gourmont, Remy de
Goya, Francisco
Gracq, Julien
Grasset, Bernard
Gringoire
Gromyko, Andrej Andrejevič
Grousset, René
Grünberg(ová), Rita
Grünberg, Isak
Guénot, Jean
Guillemin, Bernard
Guillou(ová), Céline (babička)
Guillou, Eugène (dědeček)
Guillou, Louis (strýc)

H

Hadwiger, Victor
Hácha, Emil
Halík, Rudolf
Hallman, J.
Hamsun, Knut
Hansen, Birger
Hašek, Jaroslav
Havel, Václav
Havlíček, Aleš
Heckscher, Einar
Hedemann, Oskar
Heidegger, Martin
Heisenberg, Werner
Heller, Gerhard
Henlein, Konrad
Hevesi, András
Heyk, Dominik
Hindus, Milton
Hitler, Adolf

Hlávka, Miloš
Holeček, V.
Hoover, Herbert
Hora, Josef
Horák, Jan (dramaturg)
Horák, Jan (kritik)
Horák, Ondřej
Horský, S.
Hořejší, Jindřich
Hrabal, Bohumil
Hudec, Rudolf
Hugo, Victor
Hulec, Vladimír
L'Humanité
Hýsek, Bob

CH

Chack, Paul
Chalk, Paul
Chamberlain, John
Chamberlain, Neville
Chambriand, Frédéric
Champetier, Charles
Chamson, André
Charbonnière, Guy Girard de
Chardonne, Jacques
Charlot, Gérard
Chateau, Ladislava
Chateaubriand, François-René de
Chateaubriant, Alphonse de
Châtelain-Tailhade, Pierre
Che Guevarra, Ernesto
Chénier, André
Chesneau, Albert
Choiseul(ová), pasáž
Chrobák, Dobroslav
Chudoba, Rudolf
Churchill, Winston Leonardo Spencer
Chvalkovský, František

I

Inostrannaja literatura

J

Jackson, Julian
Jaloux, Edmond
Janderová, Drahoslava
Jankélévitch, Vladimir
Jareš, Michal
Jarry, Alfred
Jaspers, Karl
Je suis partout
Jelínek, Hanuš
Jensen(ová), Karen Marie
La Jeune République
Jílovský, Rudolf
Jiříček, Karel viz Kučera, Otakar
Johnson, Samuel
Jonatan viz Flíček, Petr
Jouhandeau, Marcel
Joyce, James
Jünger, Ernst

342

343 Junghans, Karl
Jurčenko, E.
Jurda, Pavel

K

Kačer, Ervín viz Červinka, Vincenc
Kafka, Franz
Kalvín, Jan
Kameš, Roman
Kaminski, Hans-Erich
Kaplan(ová), Alice
Karafiáth, Judit
Kareninová, Anna (v citacích celinian
a překladech)
Karlík, Viktor
Kárník, Zdeněk
Kemp, Robert
Kempenský, Tomáš
Kerouac, Jack
Kesten, Hermann
Kittl, Julius
Kladiva, J.
Klemperer, Victor
Kliment, Josef
Klimová, Maruša viz Kondratovič(ová), Tatjana
Kocourek, Franta
Kohout, Pavel
Kolář, Jiří
Komers, Petr
Kondratovič(ová), Tatjana Nikolajevna
Kondratovič, Vjačeslav
Könitzer, Willi
Konrád, Edmond
Kožíšek, Antonín J.
Kracauer, Siegfried
Krchovský, Jiří
Kristeva, Julia
Kropáč, František
Kroutvor, Josef
Krychtálek, Vladimír
Křemen, Jaroslav
Kubičková, Jarmila
Kubka, František
Kučera, Jan
Kučera, Otakar
Kultura doby
Kultúrny život
Kummer, Emanuel Y.
Kundera, Milan
Kyloušek, Petr

L

L'Intrasegant
La Bruyère, Jean de
La Vigue viz Le Vigan, Robert
Labbé, Edmond
Labyrinth revue
Laloy, Louis
Lamper, Ivan
Langlet, Maurice
Laudelout, Marc
Laughlin, James

Lautréamont, Isidore Lucien Ducasse
Laval, Pierre
Lawrence, David Herbert
Le Bannier(ová), Marie
Le Vigan, Robert
Leahy, William D.
Lefèvre, Frédéric
Legler, Thomas
Leonetti, Francesco
Leonzio, Ugo
Les Lettres Françaises
Lévi-Strauss, Claude
Lidové listy
Lidové noviny
Listy pro umění a kritiku
Liszt, Ferenc
Literární noviny
Litěraturnaja Gazeta
Litvinov, Maxim Maximovič
Lodgman von Auen, Rudolf Vinzenz Maria
Lombardi, Andrea
Londres, Albert
Lorrain, Claude
Ludendorff, Erich
Ludwig, Emil
La Lumière
Luther, Martin

M

Macurová, Naděžda
Madsen, Thorvald
Magazine littéraire
Machiedo(vá), Višnja
Majakovskij, Vladimír Vladimirovič
Majerová, Marie
Majskij, Ivan Michajlovič
Makovec, Maurizio
Małek, Michał
Malířová, Helena
Malle, Louis
Malraux, André
Man, Paul de
Mandel, Arnold
Mandel, Georges
Mandys, Pavel
Manheim, Ralph
Il Manifesto
Mann, Thomas
Marat, Jean-Paul
Marek, V. A.
Marianne
Marinetti, Filippo Tommaso
Maritain, Jacques
Marks, John
Marsan, Eugène
Marteau, Paul
Martin du Gard, Roger
Marx, Karl
Masaryk, Tomáš Garrigue
Massuard, Alain
Mathesius, Bohumil
Mathesius, Vilém

Mauriac, François
 Maurois, André
 Maurras, Charles
 Mazal, Tomáš
 Mazeline, Guy
 Medek, Mikuláš
 Medková, Emila
 Menzello, Sandro T.
Le Merle Blanc
 Merleau-Ponty, Maurice
Il Messagero
 Michaud, Régis
 Michaux, Henri
 Michel, David
 Mikkelsen, Thorvald
 Miličević, Oliver
 Mirbeau, Octave
 Mitterrand, François
 Moellhausen, Eitel Friedrich
 Mohrt, Michel
 Molière, Jean-Baptiste Poquelin zvaný
 Molotov, Vjačeslav Michajlovič
Le Monde
 Mondor, Henri
 Monnier, Pierre
 Monnier(ová), Adrienne
 Montaigne, Michel de
 Montherlant, Henri de
 Morand, Paul
 Moravec, Emanuel
 Morgan, Ted
 Munthe, Alex
 Murray, Philippe
 Musset, Alfred de
 Mussolini, Benito
 Muzejnik, I.
 Muzika, František

N

Nagy, Ladislav
 Nalato, Giuseppe Ugo viz Dàuli, Gian
Národní osvobození
Národní politika
 Natalie, průvodkyně v Rusku
 Natoli, Glauco
 Nedvídek, Vladimír
 Neufink, André
 Neumann, Stanislav Kostka
New York Times-Books of the Times
 Nezval, Vítězslav
 Nietzsche, Friedrich
Night and Day
 Nile, Jack T.
 Nimier, Roger
 Nizan, Paul
 Nourissier, François
La Nouvelle Revue Française
 Nový, Karel
Novyj mir

O

Objekt II

L'Occidente
 Oelze, Friedrich Wilhelm
 Ogoňok
 Olbracht, Ivan
 Olič, Jiří
 Ornest, Jiří

P

Palacio, Ernesto
 Pam(ová), Cillie
 Paraz, Albert
 Pasák, Tomáš
 Pasteur, Louis
 Paul, Gen
 Paulhan, Jean
 Paulík, Jan Jaroslav
 Pauwels, Louis
 Pavlovič(ová), Ivanka
 Pečinková, Pavla
 Pechar, Jiří
 Peige, F.
 Pelán, Jiří
 Pelant, Jan
 Penn, Sean
 Peroutka, Ferdinand
 Perroy (přítel)
 Pétain, Philippe
 Petit, Henri-Robert
 Petr, Václav
 Pffannstiel, Arthur
 Picasso, Pablo
 Piłsudski, Józef
 Piños, Tomáš
 Píšek, František
 Pišút, Milan
 Placák, Petr
 Plantonov, Andrej Platonovič
 Podpěrová, Jovanka viz Šotolová, Jovanka
 Poincaré, Raymond
 Poivre-d'Arvor, Olga
 Polák, Karel
 Polívka, O.
 Pontiggia, Giancarlo
 Porché, François
 Poulet, Robert
 Pound, Ezra
Pravda
Právo lidu
Pražský večerník
 Prenska, Eva
 Proust, Marcel
Přítomnost
 Puempin Marques, John Hugo Edgar viz Marks, John
 Pujman, Petr
 Putík, Jaroslav
 Putnam, Samuel

Q

Queneau, Raymond

R

345 Rabelais, François
 Rabi (autor studie o Célinově antisemitismu)
 Raboni, Giovanni
 Racine, Jean
 Rádl, Otto
 Rajchmann, Ludwig
 Ramadier, Paul
Ranní noviny
 Raši (Rabi Šelomo Jicchaki)
 Raupolf, Josef
 Rebatet, Lucien
 Rebhuhn, Werner
 Régnier, Henri de
 Rech(ová), Annie
 Reich, Wilhelm
 Reisenauer, Pavel
 Remarque, Erich Maria
Le Réveil économique
La Révolution nationale
Revolver Revue
 Richter, Zdeněk
 Rimbaud, Arthur
 Ripoché, Maurice
 Rivet, Julien
 Roček, Antonín.
 Rogowicz, Walcaw
 Rowohlt, Ernst
 Rojka, František
 Rolland, Romain
 Romain, Jules
 Romov, Sergej
 Roosevelt, Franklin Delano
 Roque, François de la
 Rosenfeld, Isaac
 Rosny, J.-H. mladší
 Rosny, J.-H. starší
 Rotterdamský, Erasmus
 Roubaud, Jacques
 Rouché, Jacques
 Rouquès, Pierre
 Roux, Dominique de
Rovnost
Rozmach
Rozpravy Aventina
Rudé právo
 Rulf, Jiří
 Rundiman, Walter
 Ružiczka, Karel

Ř

Řád
 Řehák, Daniel

S

Sabord, Noël
 Sadoul, Robert
Il Saggiatore
 Saint-Exupéry, Antoine de
 Sandfort, Joop
 Sartre, Jean-Paul
The Saturday Review of Literature
 Saudek, Jan

Saudemont, André
 Seebold, Eric
 Seghers, Pierre
 Seifert, Jaroslav
 Sekal, Zbyněk
 Sekera, Martin
 Serafini, Guglielmo
 Sévigné, Madame de
 Shaw, George Bernard
 Scheinost, Jan
 Schepens, Jan
 Scherzovi (rodina)
 Schmidt-Henkel, Heinrich
 Schmoranz, Zdeněk
 Schumacher, Joachim Karl
 Schwarz, Vincy
 Sidon, Karol
 Silva, Umberto
 Skalická, Vlasta
 Skalník, Joska
 Sládek, Pavel
 Slánský, Rudolf
Slovenské smery
Slovo a slovesnost
 Smetana, Bedřich
 Smetana, Vít
 Smrek, Ján
 Sobotka, Ivan
 Sochor, Jaroslav
 Soldan, Fedor
 Spalová, Olga viz Srbová, Olga
 Spitzer, Leo
 Srbová, Olga
 Srp, Karel
 Stalin, Josif Vissarjonovič
La Stampa
 Stankovič, Andrej
 Starka, Pesach Jakub
 Stašková, Alice
 Steele, Bernard
 Sten, Margarete
 Streicher, Julius
 Strowski, Fortunat
 Stříbrný, Jiří
Der Stürmer
 Stojanovič(ová), Svetlana
Světová literatura
 Szávai, János

Š

Šalda, František Xaver
 Šalda, Jaroslav
 Ščerbakova, Olga
 Šotolová, Jovanka
 Šourek, E.
 Štoll, Ladislav
 Štorch-Marien, Otakar
 Štyrský, Jindřich
 Šulc, A. F.
 Šulc, Jan
 Švehla, Antonín
 Švejdová, Naša

Šverma, Jan

T

Taine, Hippolyte
Tartre viz Sartre, Jean-Paul
Taufner, Jiří
Teffenberg, Ludvík
Teige, Karel
Teichman, Josef
Tetauer, Frank
Teuner, František
Teyrovský, Vladimír
Tharaudové, Jérôme a Jean
Thibaudet, Albert
Thorez, Maurice
Tille, Václav
Tilschová, Anna Marie
The Times Literary Supplement
Tolstoj, Lev
Topol, Jáchym
Toyen
Treich, Léon
Tribuna
Triolet(ová), Elsa
Trockij, Lev
Trost, Pavel
Tucholsky, Kurt
Tura, Gilberto

U

Uhdeová, Jitka
Ules, J.
Ungaretti, Giuseppe
L'Unità
Urbánek, Zdeněk
Urquhart, Sir Thomas

V

Vailland, Roger
Vajtauer, Emanuel
Valentin, François
Valéry, Paul
Valkoff, Paul
Vallès, Jules
Vančura, Vladislav
Vanikoff, Maurice
Vanino, Maurice viz Vanikoff, Maurice
Vasiljev, Vladimír Petrovič
Vašica, Josef
Vašíček, Zdeněk
Het Vaterland
Velinský, Václav
Venkov
Vercors
Verlaine, Paul
Versteeg, Jan
Vian, Boris
Vidal, Georges F. I.
Vildrac, Charles
Villon, François
Vinding, Ole
Vitoux, Frédéric

346

De Vlaamse Gids
Vodák, František
Vodsedálek, Ivo
Vochoč, Marin Jan
Voltaire, François-Marie Arouet de
Le Voltaire
Voronov, Sergej
Vrba, Jan

W

Wagner, Richard
Wascher, Philipp
Watts, Philip
Wedekind, Frank
Weiner, Richard
Weinfurter, Eduard
Weisbrem, Charles
Weiskopf, Franz Carl
Wells, Herbert George
Wieck (kritik)
Winter, Gustav
Woerden, Frans van
Wolff, Theodor

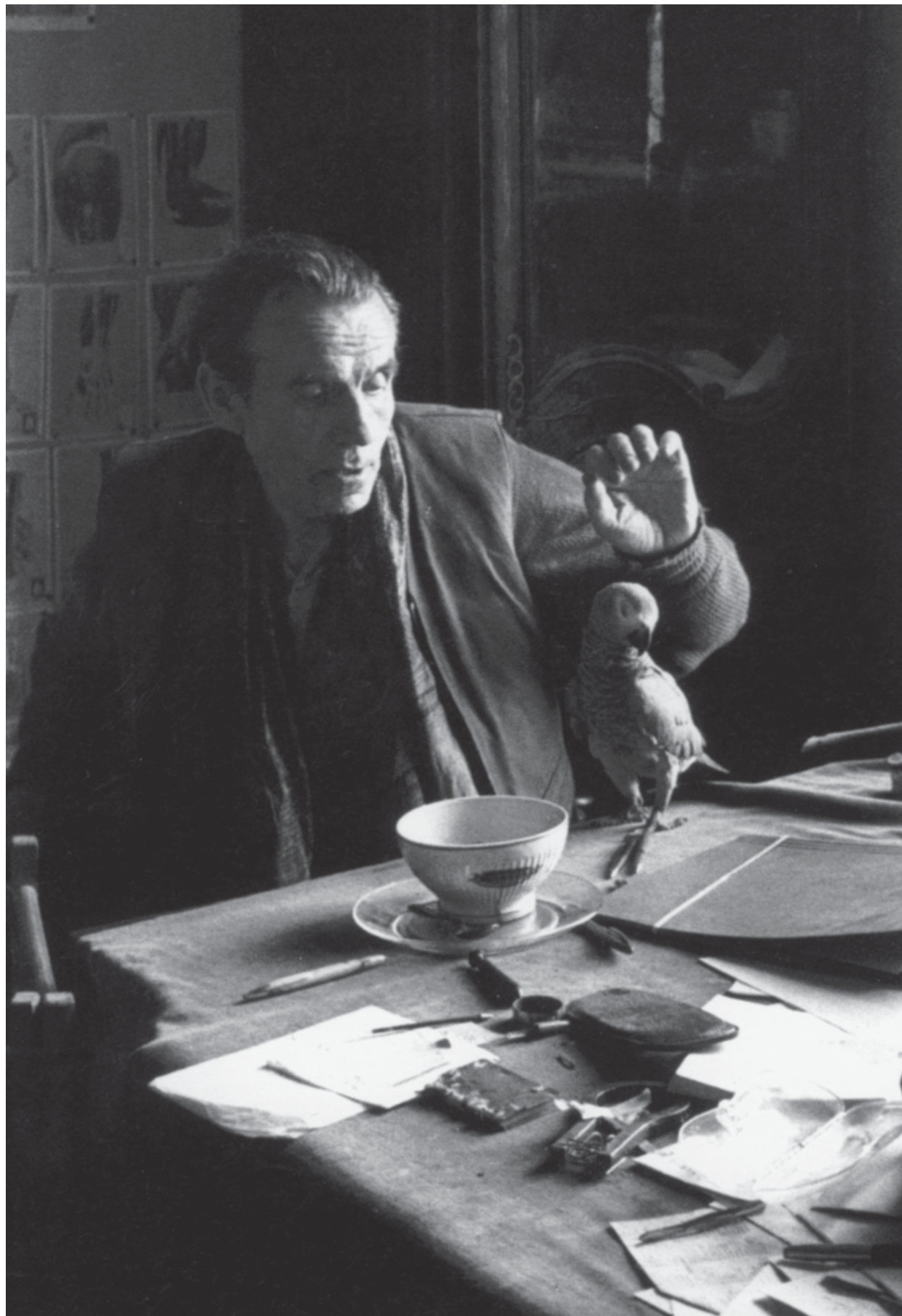
Z

Zadrobílek, Vladislav
Zagdanski, Stéphane
Zaorálek, Jaroslav
Zaorálková, Hedvika
Zavie, Emile
Zelinka, Vojtěch
Zlom, Jan
Zola, Émile

347

POZNÁMKA REDAKCE

V řešení pravopisných otázek, způsobu citací
a uvádění pramenů respektujeme intenci
autorů této knihy.

349 Obsah

Úvodem . . . 9

Okolnosti a předznamenání . . . 13

Evropa a Čechy po „velké válce“ . . . 19

Francie . . . 21

Vznik Československa . . . 22

České prostředí . . . 24

Umění a avantgardy po velké válce . . . 25

Český kulturní život meziválečný . . . 26

Francouzská periodika v době meziválečné . . . 28

Nesmírný demoliční podnik: Cesta na kraj noci, neúspěšná Goncourtova cena a první zmínky v Čechách . . . 29

Cesta na kraj prvního románu . . . 31

Nakladatel . . . 33

Zklamání z Goncourtovy ceny . . . 37

První zprávy do Čech: volba nakladatele a překladatele . . . 39

Ohlas Cesty na kraj noci v dalších zemích . . . 45

Německy mluvící země . . . 47

Itálie . . . 51

Holandsko . . . 53

Polsko, Maďarsko, Slovensko, Skandinávie . . . 54

Rusko, Ukrajina . . . 55

Anglie, USA . . . 57

Český překlad a jeho přijetí . . . 59

Překlad a název knihy . . . 61

Célinova návštěva v Praze . . . 64

Ohlasy návštěvy a šarvátky o Céline . . . 77

Překlady do jiných jazyků a první Célinovi překladatelé . . . 91

Reise ans Ende der Nacht a Tod auf Borg – Isak Grünberg . . . 94

Journey to the End of the Night („Far Road at Night“) a Death on the Installment Plan (Death on Credit) – John Marks . . . 98

Reis naar het Eind van de Nacht – Joop Sandfort . . . 101

Viaggio al termine della notte, Bagatelle per un massacro – Alex Alexis . . . 103

Putěšestvíje na kraj noči – Elsa Trioletová a Louis Aragon . . . 105

Církev . . . 111

Neúspěch Církve . . . 113

Célinova přítomnost v Čechách a dojmy dramatické . . . 115

České půtky o Církev . . . 123

Šalda a ti další: cesta do hlubin Céline . . . 126

České vydání Církve: nadlouho jediný knižní překlad . . . 128

Smrt na úvěr a její doba . . . 135

Evropa v druhé polovině 30. let. . . . 137

Francie v době vydání Smrti na úvěr . . . 138

Situace v Čechách . . . 139

Mort à crédit ve Francii, vypuštěné pasáže . . . 141

Překlady Smrti na úvěr, Célinův obraz v Čechách a situace kolem českého vydání . . . 145

České vydání Smrti na úvěr . . . 152

Mea Culpa – první Célinův pamflet . . . 169

Mea culpa a Život Semmelweisův . . . 171

Mea culpa ve Francii, první překlady . . . 173

Mea culpa v Čechách . . . 174

Bagately k pohromě . . . 179

Doba vydání Bagatel ve Francii a v Evropě . . . 181

Třesky plesky k masakru . . . 182

Přijetí Bagatel ve Francii . . . 184

Bagately v překladech a ohlasech . . . 189

Doba Bagatel v Čechách: Československo na prahu druhé republiky . . . 191

Bagatelles pour un massacre v českém tisku . . . 195

V zajetí pamfletů . . . 201

Škola mrtvol ve Francii . . . 203

Případ Školy mrtvol v Čechách . . . 205

Pěkná šlamastika – Les Beaux draps . . . 221

Okupovaná Francie . . . 223

Okupované Čechy . . . 227

Les Beaux draps . . . 230

Mlčení o pamfletu Les Beaux draps ve světě i v Čechách . . . 236

Célinův ohlas v okupovaných Čechách . . . 240

Céline po válce . . . 243

Poválečná literární Francie . . . 245

Céline po válce - Guignol's band, odchod do Dánska, noví nakladatelé . . . 247

Céline ve světě po válce . . . 254

Céline v Čechách po komunistickém převratu . . . 258

Zmrzačený obr v Meudonu: Féerie, německá trilogie a smrt . . . 261

Poslední dekáda Célinova života: ve Francii . . . 263

Céline mezi beatniky a spol. . . . 264

Céline znovu překládán ve světě . . . 268

Célinova přítomnost v Čechách v letech 1945–1989 . . . 272

Célinův návrat a současnost . . . 281

Otazníky nad Célinem ve Francii i ve světě . . . 283

Célinovské společnosti . . . 286

Célinův vstup do Čech v roce 1990 . . . 289

Célinovo setrvání v české literatuře: kruh se uzavírá. . . 305

Příloha . . . 323

Bibliografie hlavních originálních Célinových edic . . . 325

Česká knižní vydání Célinových knih a životopisu . . . 326

Soupis článků o Célinovi v českých periodikách do roku 1989 . . . 326

Výběrová célinovská bibliografie v českých periodikách po roce 1989 . . . 330

Použitá a související literatura . . . 332

Použitá a související webové stránky . . . 335

Rejstřík . . . 336

EDICE REVOLVER REVUE SV. 47

Řídí Terezie Pokorná

Redakce Veronika Dudková a Marek Vajchr
Grafický design Viktor Karlík a Luděk Kubík /3.dílna/
Linoryt Viktor Karlík

Sazba písmy Dederon Sans a Dederon Serif
(Suitcase Type Foundry) Luděk Kubík /3.dílna/

Vydala Společnost pro Revolver Revue

Jindřišská 5, Praha 1, 110 00

tel.: 222 245 801, e-mail: info@revolverrevue.cz

www.revolverrevue.cz

Vydání první

Vytiskla tiskárna PBTisk Příbram

Praha 2010

ISBN 978-80-87037-30-0